

Milan Jazbec

DIPLOMACIJA V PRIZMI
Izbrani članki 1990–2021

Acta
Diplomatica

Znanstvena misel in publicistično delo Milana Jazbeca
Prva knjiga

DIPLOMACIJA V PRIZMI
Izbrani članki 1990–2021

Milan Jazbec

Ljubljana, 2024

Milan Jazbec

Znanstvena misel in publicistično delo Milana Jazbeka

Prva knjiga

DIPLOMACIJA V PRIZMI: *Izbrani članki 1990–2021*

Knjižna zbirka ACTA DIPLOMATICA

Urednik zbirke: Boštjan Udovič

Izdajatelj in založnik: Fakulteta za družbene vede, Založba FDV

Za založbo: Iztok Prezelj, dekan Fakultete za družbene vede Univerze v Ljubljani

To delo je ponujeno pod licenco Creative Commons Priznanje avtorstva-Deljenje pod enakimi pogoji 4.0 Mednarodna licenca.

Beseda izdajatelja: Zijad Bećirović

Predgovor k zbirki: Lučka Kajfež Bogataj

Predgovor k prvi knjigi: Mirko Pejanović

Zagovor k prvi knjigi: Žiga Pirnat

Zagovor k zbirki: Andraž Zidar

Oblikovanje naslovnice: Grega Tekavec in Ljubiša Stanojević

Oblikovanje in prelom: Branimir Trošić

Prva elektronska izdaja

Ljubljana, 2024

Delo je v tiskani obliki leta 2021 izdal Mednarodni inštitut za bližnjevzhodne in balkanske študije IFIMES.

Publikacija je v digitalni obliki prosto dostopna na <https://ebooks.uni-lj.si>

DOI: 10.51936/9789612950743

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

COBISS.SI-ID 187171587

ISBN 978-961-295-074-3 (PDF)

Vsebina

Beseda izdajatelja:

Diplomat in znanstvenik (Zijad Bećirović) xi

Predgovor k zbirki:

**Diplomacija, njeno poslanstvo in doseg v primežu
okoljskih potreb in človeškega delovanja** (Lučka Kajfež Bogataj) xiii

Predgovor k prvi knjigi:

**Impozanten opus profesorja in veleposlanika
dr. Milana Jazbeca** (Mirko Pejanović) xvii

Spremna beseda avtorja:

Pogled skozi čas, prostor in diplomacijo ter samega sebe xxiii

Izbrani članki 1990–2021

Slovenska diplomatska akademija

Beograd, november 1990 3

Diplomacija in varstvo okolja

Celovec, april 1993 14

Vzpostavljanje diplomatskih organizacij novih majhnih držav

Ljubljana, december 1997 20

Globalizing European Security Processes

Ljubljana, junij 2004 43

Slovenia and NATO: *What are the Lessons Learned?*

Ljubljana, oktober 2004 53

Evropski varnostni procesi: *Splošne značilnosti*

Ljubljana, december 2004 60

Slovenia and NATO: *One Year After*

Ljubljana, oktober 2005 78

Slovenska diplomacija od ure nič do predsedovanja EU	
Ljubljana, september 2006	90
Organizational challenges and experiences of the Slovene OSCE Chairmanship	
Ljubljana, september 2006	106
Diplomacy and Security after the End of the Cold War: <i>The Change of the Paradigm</i>	
Ljubljana, oktober 2006	120
NATO After Riga	
Ljubljana, januar 2007	139
Postmoderna diplomacija	
Ljubljana, junij 2007	149
Slovenia: <i>The Long March from Belgrade to Brussels</i>	
Ljubljana, oktober 2007	172
Vojaški ataše polkovnik Vladimir Vauhnik: <i>vohun ali diplomat (1)</i>	
Ljubljana, november 2007	192
Vojaški ataše polkovnik Vladimir Vauhnik: <i>vohun ali diplomat (2)</i>	
Ljubljana, november 2007	199
Vojaški ataše polkovnik Vladimir Vauhnik: <i>vohun ali diplomat (3)</i>	
Ljubljana, november 2007	206
Slovenia and the EU Presidency 2008	
Ljubljana, december 2008	213
Evropska diplomacija	
Ljubljana, december 2008	228
Oblikovanje zunanje politike v funkciji razumevanja mirovnih operacij	
Ljubljana, februar 2009	235
NATO at Sixty: <i>From the Cold War to the Intercultural Dialogue</i>	
Ljubljana, avgust 2009	258

The End of the Cold War and Beyond	
Ljubljana, november 2009	275
Martin Krpan kot prisposoda diplomata	
Ljubljana, januar 2010	281
Slovanska dimenzija slovenske diplomacije	
Ljubljana, februar 2010	300
Slovenia and its Foreign Policy Outreach in the Black Sea Region: <i>Selected Areas, Aspects and Modalities</i>	
Ljubljana, marec 2010	318
The European Union: <i>An Empire in a Search of a Joke</i>	
Ljubljana, maj 2010	330
Pomen in prihodnost paradiplomacije: <i>Slovenija (izhodišča za študijo primera)</i>	
Ankara, avgust 2011	352
Diplomat kot udeleženec in predmet migracijskih tokov	
Ankara, september 2011	371
Strategic Partnership as a Policy Planning Outcome	
Ankara, avgust 2012	385
The Sociology of Diplomacy: <i>A General Outline with Some Aspects and Dilemmas</i>	
Ankara, oktober 2012	398
Persuasion, the Essence of Diplomacy	
Ankara, februar 2013	419
Diplomacija v romanih: <i>Refleksija, sugestija ali samo fikcija?</i>	
Ankara, september 2013	428
Mission London: <i>A Mini Handbook of Diplomatic Practice</i>	
Ljubljana, april 2016	447
Isaac Asimov's Foundation Trilogy and its Perception of Diplomacy: <i>Envoys, Protocol, Talks</i>	
Skopje, oktober 2018	463
European Integration Process Thirty Years after the End of the Cold War	
Skopje, oktober 2019	489

The Whole Governmental Policy Approach: <i>Slovenia</i>	
Skopje, april 2020	515
Juan de Recacochea's American Visa:	
<i>A Symbol of Hope and a Means of Salvation</i>	
Ljubljana, oktober 2020	528
Arthur C. Clarke's Childhood's End:	
<i>Ad Hoc Diplomacy and Three Types of its Envoys</i>	
Ljubljana, april 2021	552
Zagovor k prvi knjigi:	
Diplomacija z navdihom (Žiga Pirnat)	577
Zagovor k zbirki:	
Globinsko dojetanje diplomacije (Andraž Zidar)	584
Literatura in viri	589
O avtorju	619
Summary	623

Študentom v spodbudo,
učiteljem v zahvalo.

Za dragoceno podporo pri izdaji trilogije
se zahvaljujem prijatelju Borutu Škabarju.

Izšlo ob avtorjevi petinšestdesetletnici, tridesetletnici slovenske države in
dvajseti obletnici delovanja mednarodnega inštituta IFIMES.

Beseda izdajatelja: Diplomat in znanstvenik

Napisati uvodne besede kot izdajatelj knjig(e) avtorja Milana Jazbeca ni lahka naloga. Bogastvo in raznovrstnost njegovega dela terja poznavanje samega avtorja tudi osebno. Glede na to, da naju z avtorjem veže dolgoletno sodelovanje in hkrati prijateljevanje, je ta naloga na nek način olajšana, vendar zato nič manj zahtevna.

Ob spominu na njegova prva dela moram omeniti knjigo »Slovenec v Beogradu«, ki je dragocen prispevek k razumevanju poteka dogodkov ob razpadu nekdanje skupne države in kako je Milan Jazbec preživel ta čas kot takratni diplomat, Slovenec in predvsem kot človek, kar je bilo še posebej težko. Kot spremlja slovitega slovenskega generala Rudolfa Maistra sloves generala in pesnika, tako Milana Jazbeca spremlja sloves diplomata in znanstvenika. To dvoje se prepleta v njegovi duši, ki je v osnovi tankočutna pisateljska (pesniška) in s katero lažje čuti in razume dogajanja okrog sebe. Morda sem ga še nekoliko lažje razumel, ker tudi sam preživljam podobno osebno zgodbo kot Bosanec v Ljubljani, ampak v popolnoma drugačnem kontekstu.

Do sedaj smo izdali njegovi dve deli, in sicer »Security and Diplomacy in the Western Balkans« leta 2007 in »Dvajseta obletnica konca hladne vojne 1989–2009« leta 2009. Ko smo se pred kratkim pogovarjali o pričujočem delu, sem takoj predlagal, da se njegovi vrhunski diplomatski in znanstveni dosežki in opus z dodanimi literarnimi deli, objavi prav na Ifimesu. Delo Milana Jazbeca presega slovenske meje, čeprav ga slovenstvo na nek način ves čas zaznamuje. Čuti se ljubezen pesnika in njegova navezanost na rodno deželo. V vsakem primeru je izjemen opus potrebno objaviti ne le zaradi Milana Jazbeca, temveč zaradi sedanjih in še posebej prihodnjih rodov. Zavedni Slovenec in hkrati svetovljan kozmopolitskih razsežnosti, ki bi si ga z veseljem

vsakdo prilastil za svojega. To je na nek način življenjski vrhunec. Hkrati biti Slovenec, a obenem imeti širino, da se vsakdo lahko poistoveti s teboj. S tem se lahko pohvalijo le izjemni posamezniki, ki presegajo okolje, iz katerega prihajajo in postanejo popolnoma internacionalizirani in globoko vpeti in uveljavljeni v mednarodnem prostoru.

Naj omenim, da je Milan Jazbec od ustanovitve urednik prestižne mednarodne znanstvene revije *European Perspectives*. V trenutku, ko je Ifimes prevzel založništvo nad omenjeno revijo, je bilo samoumevno, da nadaljuje s svojim tvornim, ustvarjalnim in kreativnim delom urednika. Brez dvoma je revija pridobila še dodatni zagon in navdih, kar potrjuje njena uveljavljenost in prepoznavnost v mednarodnem znanstvenem prostoru.

Če bi lahko prišepetoval Milanu Jazbecu, bi mu z velikim veseljem prišepnil, naj ne odneha s svojim pisanjem in naj poskuša odkriti sebe še v kakšnem drugem žanru. Je namreč človek tisočerih talentov. Naj ga ne skrbi založništvo, njegova skrb naj bo ustvarjalnost.

Na koncu naj mu zaželim veliko uspehov v prihodnje in naj ostane navdih za številne posameznike, ki se od njega lahko marsikaj naučijo tako od diplomata, znanstvenika, profesorja, pisatelja, kot tudi od tihega, nevsiljivega nekdanjega mladeniča iz Spodnje Pohance, ki jo nosi v srcu.

Ljubljana, oktobra 2021

Zijad Bećirovićⁱ

ⁱ Dr. Zijad Bećirović, izredni profesor za interkulturno komuniciranje, direktor Mednarodnega inštituta za bližnjevzhodne in balkanske študije (IFIMES), Ljubljana.

Predgovor k zbirki: **Diplomacija, njeno poslanstvo in doseg v primežu okoljskih potreb in človeškega delovanja**

Kaj je eno od največjih razočaranj odraslosti, ki nas nemara vse po vrsti kdoleti? Kot mladi in še učeči se, pričakujemo, da nas bo znanje in izkušnje v zreli dobi pripeljalo do razumevanja tega sveta. Da bomo imeli dovolj modrosti za razlago, zakaj se življenje posameznikov, manjših in večjih skupnosti, odvija kaotično, nerazumno in v nasprotju z našimi pričakovanji. In čeprav pravijo, da ima razumnost dvoje oče: eno je zgodovina, drugo izkušnja, ostajamo brez zadovoljive razlage. Kako pogosto si, pa ne v šali, rečem – bolj kot sem stara, manj razumem ta svet.

Naša življenja, ki skupaj z vsemi ostalimi živimi bitji, tkejo veliko tapiserijo življenja, so vse bolj zapletena in kompleksna. Kot bi nam vse večja zaloga izkušenj in spretnost, nakopičena iz zgodovine, razvoj znanosti in tehnologije, življenje samo otežila in ne olajšala. Ljudje se s tem spoznanjem težko sprijaznimo. Podobno težko, kot so se v Kopernikovih časih, ko je postalo jasno, da Zemlja ni središče vesolja. Podobno težko, kot je bilo Darwinovo spoznanje, da je človek le še ena živalska vrsta več. In podobno težko, kot se je, še posebej nam naravoslovcem, sprijazniti s Freudovo ugotovitvijo, da človeški um ni povsem racionalen. Kako nevarna je kombinacija iracionalnosti za človeka, ki je v temelju svobodno bitje in ki mu s to svobodo prihaja tudi neodtujljiva odgovornost za lastno ravnanje. Res vedno na osnovi našega etičnega kompasa sprejemamo boljše odločitve? Zdi se, da ne.

Nerazumnost zato lahko opazujemo na vseh ravneh, od globalne do povsem lokalne. Na planetarni ravni je najbolj očitno nepriznavanje preprostega dejstva,

da je planet omejen. In skrajno nerazumno je tudi ignoriranje dejstva, da smo navkljub napredku znanosti še vedno povsem odvisni od delovanja ekosistemov ali preprosto narave. Gospodarski apetiti rastejo, potrošnikov je vse več, planet pa ostaja enako velik, a z veliko bolj omejenim dostopom do naravnih virov na Zemljana. Zmožnost planeta, da »absorbira« naše vplive na okolje, je že pred desetletji postala premajhna in prav zato imamo kopico okoljskih problemov, ki nas eksistenčno ogrožajo. Že leta 1972 je Rimski klub v knjigi *Meje rasti* opozoril, da izkoriščanje naravnih virov prek meje sposobnosti obnavljanja planeta vodi v zlom družbeno ekonomskih in ekoloških sistemov. Dvajset let kasneje sprejeta Agenda 21, ki je bila sklepni dokument svetovne konference OZN o okolju in razvoju v Riu de Janeiru leta 1992, tudi ni prinesla pravih rezultatov. Enak okoljski neuspeh je doživela na vrhu tisočletja leta 2000 sprejeta Deklaracija tisočletja, saj milenijski cilj zagotovitve okoljske trajnosti do leta 2015 ni bil dosežen. Kakšna bo usoda leta 2015 sprejete Agenda 2030 za trajnostni razvoj, še ne vemo, a razvoj zadnjih šestih let da slutiti, da spet nismo na pravi poti. Skoraj zanesljivo ne dosegamo zelenega ravnotežja med ekonomskim, družbenim in okoljskim razvojem. Torej je zaključek jasen – človek enostavno ne more razumeti, da so ključni okoljski problemi sodobnega sveta ostali skoraj enaki, ukrepi neizvedeni ter priporočila preslišana.

Koliko torej šteje obljuba kake vlade, da bo sledila trajnostnemu razvoju, da bo varovala planet, da bo naslovlila ljudi, ki živijo v stiskah in pomanjkanju? Kakšno težo imajo sploh mednarodne pogodbe, ki jih z lahkoto ratificiramo, potem pa nanje pozabimo. Gre za premajhno vlogo diplomacije ali pa okoljska diplomacija sploh še ni na ravni, ki bi omogočala večše vodenje pogajanj, ki bi res vodila v spremembe.

Ali pa smo samo zaslepljeni z nerazumno mislijo, da je okolje pač treba spreminjati in izkoriščati, ker imamo od tega nenehne koristi. Pa jih imamo res? Morda je to držalo pred stoletjem, danes pa se planet že odziva na naše netrajnostne prakse. In ta odziv nas iz dneva v dan vse bolj stane. Stanejo nas posledice podnebnih sprememb, stanejo nas lokalne ekološke katastrofe, vplivajo na naše blagostanje, na kakovost in razpoložljivost osnovnih virov in s tem tudi na naše zdravje. Neporavnan račun naravi družba plačuje prek povečanja umrljivosti, skrajšanja življenjske dobe in stroškov zdravljenja bolezni, ki jih

povzroča onesnažen zrak, preko zmanjšanja kmetijskih pridelkov zaradi več ozona pri tleh, degradacije zgradb zaradi saj in kislega dežja ter seveda propadanja ekosistemov. Poseganje v naravo je sicer prispevalo k razvoju človeštva, a cena za to so naraščajoči stroški za blaženje učinkov nepredvidenih tveganj in nepričakovanih dogodkov. Rezultat bo tudi neprimerno slabše stanje okolja in virov za prihodnje generacije. Vse bolj se zdi, da trajnostni razvoj sploh ni več mogoč: katastrofo se da sicer še omiliti, ne pa preprečiti. Zato bi lahko mirno namesto „trajnostnega razvoja“ začeli uporabljati zvezo „razvoj za preživetje“.

Podobna in povsem nerazumna je tudi zgodba podnebnih pogajanj. Razpravljanja o večji ali manjši zgodovinski krivdi meglijo vizijo prihodnosti. Nerazumno je, da skoraj trideset let po sprejetju Okvirne konvencije Združenih narodov o spremembi podnebja in šest let po sprejetju Pariškega sporazuma, ki je prvi univerzalen in pravno zavezujoč globalni podnebni sporazum, lovimo zadnji vagon zadnjega vlaka, ki bi še zagotovil varno prihodnost nam in zanamcem. Podnebne spremembe namreč že dolgo niso le okoljska grožnja, ampak bodo sprožale tudi politične, energetske, migracijske, socialne, zdravstveno-epidemiološke in druge krize. V skrajnem primeru lahko podnebne spremembe, ki so v osnovi nevojaški vir ogrožanja, sprožijo celo vojaške posege in s tem prerastejo v vojaški vir ogrožanja. Že danes smo priča napetostim med državami zaradi dostopa do virov vode in hrane. A ekstremni vremenski pojavi in dvig morske gladine bodo vodili v velike migracije, razširjanje bolezni, pomanjkanje hrane in vode ter povečali potrebo po vojaški humanitarni pomoči.

Očitno smo res ljudje dobri v razmišljanju na kratek rok, slabi pa, ko je treba misliti za dvajset ali trideset let vnaprej. Četudi opozoril in svaril ne manjka, če jih seveda želimo slišati. Dejansko postajamo generacija poznih lekcij iz zgodnjih svaril. Zgodnja svarila končajo bolj kot ne kot pozne in drage lekcije – in to predvsem za malega človeka. Samo primer rakotvornega benzena, katerega škodljivost je bila izpostavljena leta 1897, a smo na resne varnostne ukrepe čakali celih 90 let. Še danes je benzen v bencinu, s katerim pridemo v stik vsak dan. Ljudje še vedno umirajo zaradi azbesta, kjer je tudi trajalo sto let, da smo dočakali prepoved njegove uporabe v EU. Pri PCB-jih pa to traja že več kot sto let – ljudje so obolevali že leta 1899 – pa še vedno niso povsem prepovedani.

Vse te misli so me spreletavale ob branju zadnje trilogije profesorja Jazbeca. Njegovi zapisi, eseji, mnenja, napotki in razprave, ki obsegajo obdobje treh desetletij, so me živo spomnili ravno na zgornje misli o zgodnjih svarilih. Mnogo zapisanih misli izpred toliko let bi lahko mirno uvrstili prav v kategorijo razmišljanja o prihodnosti. Izraženi pomisleki, predlogi, ki jih zaznamo, ko beremo med vrsticami, žal niso bili niti slišani, kaj šele uslišani. Morda bi tudi naša mala država danes lahko bila domovina srečnejših ali vsaj bolj zadovoljnih in samozavestnih ljudi. Zelo so se me dotaknila tudi razmišljanja o dosegu diplomacije in o bistvu njenega poslanstva. Namreč ravno na področju okolja resnično kakovostne diplomacije manjka. Kako dobrodošla za preživetje na tem planetu bi bila nova oblika okoljske diplomacije, prežeta z okoljsko etiko in z jasno paradigmo, da ko gre za varnost, gnilih kompromisov ne delamo! In za kakovostno življenje ter svobodne odločitve potrebujemo varnost, ne le v fizičnem, ampak tudi v vseh prenesenih pomenih. Tudi tu je zanimivo in poučno brati razmišljanja profesorja Jazbeca, ko nas popelje skozi našo pot v NATO in osvetli dogajanje tistega časa. Kadar pomislim na vojaške zveze in na ogromne investicije v oboroževanje, se vprašam, ali vojaški poveljniki vedo, da vremensko pogojene naravne nesreče pobijejo vsako leto vsaj stokrat več ljudi kot vojne in tisočkrat toliko kot terorizem. Upajmo, da bo nekoč članstvo v vojaških združenjih služilo v prvi vrsti ravno za namen mirnega sožitja z naravo, ki ni naš zunanji sovražnik, ampak osnova našega preživetja.

Vsem bralcem želim, da boste uživali v branju! In da vam bodo avtorjeva razmišljanja blizu. Tako, kot so meni – pa ne samo zato, ker oba pripadava generaciji, ki je doživela res dramatične in popolnoma nepovratne spremembe v družbi in okolju. Kljub razočaranju, da z zrelostjo sveta še vedno ne razumemo in da prepogosto zmaga nerazumnost, moramo ostati optimisti. Svet je zaradi ljudi, kot je profesor Jazbec, in zaradi njegovega obširnega knjižnega opusa, bolj razumljiv in zato prijaznejši.

V Kranju, november 2021

Lučka Kajfež Bogatajⁱ

ⁱ Dr. Lučka Kajfež Bogataj, redna profesorica za področje podnebnih sprememb in aplikativne meteorologije na Biotehniški fakulteti Univerze v Ljubljani, kjer od leta 1996 vodi Center za biometereologijo. Soprijemnica Nobelove nagrade

Predgovor k prvi knjigi: Impozanten opus profesorja in veleposlanika dr. Milana Jazbeca

Zelo me je razveselila informacija, da je spoštovani kolega profesor in izstopajoči slovenski veleposlanik dr. Milan Jazbec pripravil zbirko svojih izbranih znanstvenih in publicističnih prispevkov. Gre za opus, ki se razteza skozi tri desetletja, impozanten ter unikaten, kar moram napisati na samem začetku moje spremne besede, ko imam v mislih ne samo njegove prispevke (članki, eseji, spremne besede), ampak tudi več kot šestdeset objavljenih knjig.

Prof. dr. Milana Jazbeca in njegovo znanstveno delo sem spoznal od blizu, ko sem imel priložnost in čast, da sem bil zunanji član komisije za njegovo izvolitev v naziv izrednega profesorja diplomacije na Univerzi v Ljubljani leta 2009. Pri tem je treba poudariti, da je njegova akademska pot zelo premočrtna: leta 2004 je bil izvoljen v naziv docenta, zatem leta 2009 za izrednega profesorja in leta 2015 za rednega profesorja diplomacije. Ta pot je ponazoritev njegove zavzetosti, velikega delovnega elana in vztrajnosti. To ni pogosto pri tistih, ki jim je znanost osnovna in glavna dejavnost – a pri kolegu Jazbecu je treba imeti v mislih, da je poklicni diplomat že več kot tridesetletja ter da se z znanostjo in publicistiko ukvarja zraven svoje osnovne poklicne dejavnosti. Seveda obstaja precejšnja sinergija med obema dejavnostima, vendar pa vsaka od njiju zahteva veliko od človeka, ki se z njo ukvarja. To pomeni,

za mir leta 2007 kot članica Medvladnega odbora za podnebne spremembe pri Združenih narodih (IPCC, Ženeva). Zraven drugih nagrad in priznanj je leta 2008 prejela visoko državno odlikovanje red za zasluge za odmevno znanstveno delo na področju proučevanja podnebnih sprememb ter za svojo predanost varovanju okolja, leta 2012 pa je bila na evropski ravni imenovana v skupino žensk, ki navdihujejo Evropo. Med njenimi objavami izstopajo knjige Planet Voda, Planet, ki ne raste, in Vroči novi svet.

da je potrebna posebna sposobnost, da je mogoče iz takšne sinergije ustvariti trajen in progresiven rezultat, ki koristi obema dejavnostima in profesijama.

Najino sodelovanje se nadaljuje vsa ta leta in se kaže na različne načine. Kot prvo, profesor Jazbec je večkrat predaval na podiplomskem študiju „Diplomacija v sodobnem svetu“ na Fakulteti za politične vede Univerze v Sarajevu. Pri tem je potrebno poudariti, kako je s svojim jasnim, elokventnim in večjim pristopom na predavanjih vzbudil veliko zainteresiranost študentov za diplomacijo kot znanstveno disciplino.

Posebna oblika sodelovanja je vključevanje sodelavcev sarajevske Fakultete za politične vede, kakor tudi drugih predstavnikov teoretične misli naše države, v mednarodno znanstveno revijo *European Perspectives*, ki jo že leta ureja prof. dr. Milan Jazbec. Naši mlajši kolegice in kolegi objavljajo v tej reviji svoje članke in recenzije knjig, delujejo pa tudi kot anonimni recenzenti objavljenih člankov. Tako imajo po eni strani priložnost, da vzdržujejo vsebinske stike s kolegi v širšem mednarodnem prostoru, medtem ko po drugi strani prispevajo k razvoju znanstvene misli, bogatijo sebe in so del širše znanstvene neformalne mreže. Pri tem moram tudi poudariti, da je prof. dr. Milan Jazbec večkrat sprejel našo prošnjo in bil znanstveni recenzent pri različnih publikacijah Akademije znanosti in umetnosti BiH. Vse to ga dela poznanega v našem znanstvenem in pedagoškem prostoru.

Sedaj pa nekaj besed o njegovem opusu. Kot prvi redni profesor diplomacije v Sloveniji (in za sedaj edini) ter eden maloštevilnih v Evropi, je prof. dr. Milan Jazbec uspel ustvariti s svojo znanstveno, strokovno in publikično produkcijo zelo obsežen, raznolik ter interdisciplinaren opus. Kot to potrjuje ta trilogija, predvsem pa njena prva knjiga, je diplomacija vedno v ospredju njegovega razmišljanja in pisanja. To gre v korak z njegovimi tremi desetletji in pol delovanja v diplomaciji, v kateri je začel delati oktobra 1987 v Beogradu ter nadaljeval v slovenski diplomaciji od njenega samega začetka, kot pripadnik prve generacije diplomacije samostojne in neodvisne Republike Slovenije. Njegova kariera predstavlja redko simbiozo diplomatske prakse in njene znanstvene refleksije ter njunega medsebojnega prežemanja. Tako se po daljšem obdobju pisanja kaže avtorjev rezultat in njegov pomemben prispevek k diplomatskim študijam ter tudi širše k družbenim vedam, tako

v Sloveniji kot v širšem mednarodnem prostoru. Čeprav je diplomacija vedno v središču njegove pozornosti, jo on praktično vedno povezuje s sorodnimi področji, od mednarodne varnosti, obrambe, političnih znanosti, zgodovine, sociologije, diplomatskega in konzularnega prava pa vse do antropologije, filozofije, kulture in literature.

Gledano v celoti, se diplomacija pojavlja kot osnovni motiv njegove ustvarjalnosti, kot *leitmotif*, kot njegov življenjski in ustvarjalni *credo*. Zraven tega pa je veliko prispevkov, v katerih se dotika diplomacije posredno ali pa je ona v širšem pogledu njegovega znanstvenega interesa. S tem avtor vzpostavlja širok krog inovativnega in nestandardnega razmišljanja o diplomaciji ter jo na ta način opazuje, obdeluje in raziskuje. Tako po eni strani pogloblja in širi spoznanja o tej stari dejavnosti človeškega rodu ter jo po drugi strani postavlja v različne kontekste človeške dejavnosti, s čimer dokazuje vsesplošni pomen diplomacije za družbeno in državno delovanje.

Da se v to prepričamo tudi sami, je dovolj, da se ozremo na vsebino te prve knjige iz njegove trilogije izbranih prispevkov. Naslovi govorijo sami po sebi, zraven tega pa je zelo zanimiva značilnost še podatek o kraju, kjer so bili posamezni prispevki napisani, ter o datumu, kdaj je to bilo. Številni jeziki in še številnejše znanstvene in strokovne revije, v katerih je prof. dr. Milan Jazbec objavljal študije in članke, kažejo na širok mednarodni domet, možnost vplivanja in interesa za njegove članke. To potrjuje ali pa najmanj kaže na njegovo ambicijo, da z najširšo in najbolj raznovrstno publiko deli svojo znanstveno misel in razumevanje, da bi to bilo koristno za najširši možni krog recipientov. Prof. dr. Milan Jazbec je po svojem celotnem opisu pravi znanstvenik altruist.

Osebnostno bi rad poudaril moje veliko zadovoljstvo, da se avtor v minulih letih, ki jih predstavljajo tu objavljeni prispevki, kontinuirano, poglobljeno in afirmativno ukvarja z Zahodnim Balkanom. Njegov pristop je sistematičen in progresiven. To pomeni, da obdeluje in reflektira tematiko, povezano z našim življenjskim, družbenim, političnim in diplomatskim okoljem, in to skozi daljše obdobje, spremlja njen potek in razvoj ter poskuša s svojimi analizami in ugotovitvami vplivati nanjo. Kot eden vodilnih protagonistov slovenskega včlanjevanja v zvezo Nato, prenaša avtor te svoje izkušnje v države regije, njihovim političnim in diplomatskim elitam, pa tudi civilni družbi nasplo.

Navajam nekaj konkretnih primerov. Takoj po slovenskem članstvu v Natu je prof. dr. Milan Jazbec že od spomladi 2004 dalje objavil serijo člankov na to temo.ⁱ Ob tem sledi še večje število prispevkov o pomenu Evropske unije za regijo in za njeno evroatlantsko perspektivo.ⁱⁱ Naprej, takoj po zaključku slovenskega predsedovanja OVSE leta 2005 objavi daljšo analizo o različnih vidikih tega diplomatskega in političnega podviga, s čimer pokaže na svojo sposobnost znanstvene refleksije aktualnih diplomatskih in mednarodno-političnih projektov svoje države, ki imajo širši pomen.ⁱⁱⁱ In nenazadnje, njegova analiza evropskega integracijskega procesa tri desetletja po koncu hladne vojne jasno in nedvoumno pokaže na tisto, kar je ena najpomembnejših kvalitiet Evropske unije: vladavina prava.^{iv} Zaradi tega je Evropska unija privlačna tudi za širši svet, tako za družbene in politične sisteme kot tudi za posameznika, za konkretnega človeka, neodvisno od tega, na katerem delu sveta se dejansko nahaja.

Ob vsem povedanem velja poudariti še nekaj točk, ki opredeljujejo znanstveni opus prof. dr. Milana Jazbeca.

Prvič, prof. dr. Milana Jazbeca karakterizira sistematično, učinkovito, disciplinirano in vztrajno delo. Njegova energija je izjemna in traja že nekaj desetletij, kar se vidi po obsegu njegovih del, ki zajemajo znanstvene članke, spremne besede, strokovne in poljudne prispevke, eseje, nekrologe in drugo. To pomeni, da obvladuje širok razpon stilov, pristopov in načinov pisanja, vse to pa izpričuje v velikem časovnem kontinuumu ter s trajno in visoko frekvenco objavljanja. To je zelo redko pri ljudeh, ki so večji pisanja.

In drugič, tudi razpon njegovih del je prav tako zelo širok. Jasno je videti, da je diplomacija v samem središču, čeprav je njegova interdisciplinarnost izjemno pomembna. To naprej pomeni, da avtor s tem ustvarja velik prispevek

ⁱ Slovenia and NATO: *What are the Lessons Learned?* (2004), Slovenia and NATO: *One Year After* (2005), NATO After Riga (2007) itd.

ⁱⁱ Globalizing European Security Processes (2004), Razvoj in dileme EVOP (2005), Slovenia and the EU Presidency 2008 (2008), Slovenija i Evropska Unija: *Iskustva i saznanja* (2009) itd.

ⁱⁱⁱ Organizational challenges and experiences of the Slovene OSCE Chairmanship (2006).

^{iv} European Integration Process Thirty Years after the End of the Cold War (2019).

k diplomatskim študijam, kot še vedno relativno mladi znanstveni disciplini. Prof. dr. Milan Jazbec tako ustvarjalno prispeva k tej disciplini ravno v obdobju, ko je obseg produkcije del zelo pomemben za njeno uveljavitev. Obenem se je lotil še enega drugega, bolj zahtevnega eksperimenta: s svojimi specifičnimi raziskavami poskuša konstituirati novo znanost, novo posebno sociologijo, namreč sociologijo diplomacije.^v Tu je njegov prispevek povsem pionirski in zato se pričakuje od sociologov, ki se ukvarjajo s proučevanjem diplomacije, da s svojimi raziskavami pomagajo prof. dr. Milanu Jazbecu z znanstveno produkcijo pri konstituiranju sociologije diplomacije.

V celoti vzeto lahko ugotovimo, da se prof. dr. Milan Jazbec suvereno in istočasno giblje na dveh sinergičnih, komplementarnih in vzporednih ravneh: po eni strani z veliko ustvarjalno energijo obvladuje široko pahljjačo tem in jih po drugi strani znanstveno interpretira. Rezultat navedenega so te tri knjige in ta prva kot najboljši indikator avtorjeve dinamike in doslednosti. Iskreno upam, da to predstavlja tudi veliko znanstveno in osebno motivacijo mlajšim generacijam raziskovalcev na področju družbenih in drugih znanosti.

Ko se oziram na delo prof. dr. Milana Jazbeca, se kaže prostor tudi za eno vprašanje. To vprašanje izhaja iz naslednje ugotovitve: dejstvo je, da prof. dr. Milan Jazbec s svojo znanstveno in drugo produkcijo promovira in popularizira Slovenijo kot uspešno državo, ki je postala suverena država ob koncu hladne vojne. Ta promocija morda ni povsem načrtna in sistematična, toda ko se jo opazuje z distance, je točno takšna. Prvi članek, objavljen v tej knjigi, napisan že v Beogradu, v oddaljenem času razpada nekdanje skupne države, in to na temo slovenske diplomatske akademije, veliko pove o tem. Moje vprašanje pa se glasi: Ali ljudje, ki se v Sloveniji ukvarjajo z razvojem diplomacije, in vsi drugi v tem nizu kreiranja in odločanja, poznajo in upoštevajo to njegovo znanstveno produkcijo? Jaz ne poznam tako dobro razmere v Sloveniji, ki jo s perspektive Bosne in Hercegovine vedno vidimo kot model delovanja, da bi lahko dal zanesljiv odgovor na to vprašanje. Vsekakor pa vem, da bi bila ta njegova znanstvena pronicljivost in praktična večnost njene implementacije dobrodošla v Bosni in Hercegovini, pa tudi v drugih državah regije.

^v The Sociology of Diplomacy: A General Outline with Some Aspects and Dilemmas (2012).

Ob samem zaključku mojega predgovora bi rad čestital prof. dr. Milanu Jazbecu, izjemnemu veleposlaniku, za njegovo zelo plodno delo, z željo, da nadaljuje s svojo kvalitetno in obsežno znanstveno produkcijo, kakor tudi z našim sodelovanjem. Prav tako bi rad čestital Mednarodnemu inštitutu za bližnjevzhodne in balkanske študije (IFIMES) za ta velik in redk izdajateljski podvig.

Sarajevo, oktobra 2021

Akad. Mirko Pejanović^{vi}

^{vi} Prof.dr. Mirko Pejanović, zaslužni profesor Univerze v Sarajevu, podpredsednik Akademije znanosti in umetnosti BiH, član vojnega Predsedstva BiH (1992–96).

Spremna beseda avtorja: Pogled skozi čas, prostor in diplomacijo ter samega sebe

Trilogija, v kateri predstavljam izbor približno dveh tretjin prispevkov iz mojega znanstvenega in publicističnega dela (članki, eseji in spremne besede ter prispevki s področja varnosti, obrambe in Slovenije), ki je bil v minulih treh desetletjih objavljen v različnih periodičnih publikacijah, je rezultat dveh dejstev. Prvič, seveda, dolgoletnega, vztrajnega in zavzetega proučevanja in ustvarjanja; drugače nikakor ne gre. In drugič, trenutnega navdiha iz sredine letošnjega junija, ko se je razcvetelo poletje in so se sprostile misli ter ustvarjalni navdih. Znanost je predvsem suhoparna in dosledna, a obenem vsekakor potrebuje tudi slednje.

Kot namen zbirke lahko navedem predvsem troje dejstev. Prvič, gre za prikaz mojega znanstvenega in publicističnega opusa ter njegovo bistvo, v časovni in prostorski perspektivi in kontinuiteti ter v razvojnem smislu. Iz tega je razvidno zorenje moje misli o temah, ki jih obravnavam, širjenje horizonta obravnavane tematike ter poglobljanje vsebine in spoznanj.

Naprej, menim, da je nastopil čas, ko lahko objavim večji del prispevkov na enem mestu. Predvsem zaradi njihovega dokumentiranja in dostopnosti, saj narašča potreba po njihovi enostavni in lahki dostopnosti, tako za številne študente, zainteresirane kolege in, nenazadnje, tudi za moje lastno pisanje. Vse to bo sedaj s tem bistveno hitreje in bolj enostavno. Dodatno, v času pripravljavanja trilogije sem ugotovil, da ta ni le koristen pregled dosedanjega dela, ampak vsebuje vrsto napotkov in namigov za bodoče delo; nekateri nadaljnji trendi mojega pisanja so se mi ob tem pokazali povsem jasno.

In slednjič, trilogija predstavlja zaokroženo obdobje mojega tridesetletnega ustvarjanja (prvi tovrstni vsebinski prispevek sem sicer objavil leta 1983, vendar

pa obravnava novinarsko-jezikoslovno tematiko, zato ni uvrščen v zbirko)ⁱ. To sovпада s koncem hladne vojne in z nastankom slovenske države in njene diplomacije ter z mojim praktičnim in teoretičnim ukvarjanjem z diplomacijo, v kateri sem od jeseni leta 1987. Lahko celo rečem, da je konec hladne vojne tista velika zgodovinska prelomnica in sleherna stalnica, ki me v mojem znanstvenem, pedagoškem, raziskovalnem in publicističnem, pa tudi v osebnem smislu, najbolj opredeljuje, pa tudi navdihuje. Spremljal sem jo v živo, zadolžen za Vzhodno Nemčijo, Zahodni Berlin in Švico v zunanjem ministrstvu nekdanje skupne države v Beogradu. Če ugotavljam, da je diplomacija osnovna tema mojega pisanja, je konec hladne vojne, z vsemi svojimi značilnostmi, posledicami in zgodovino, vsebinski okvir tega ustvarjanja. Zato sem tudi vesel, da referenčni čas objave zbirke sovпада z mojo osebno, pa tudi z državno obletnico. In zahvaljujem se izdajatelju, ki prav tako praznuje okroglo obletnico delovanja.

Vseh objavljenih prispevkov je sicer precej več. Selekcija je moja osebna; pred očmi sem imel tematsko področje vsake od treh knjig: znanstveni in nekateri strokovni članki, zatem eseji in spremne besede ter še prispevki, ki se ukvarjajo z varnostjo, obrambo in Slovenijo v tem okvirju. Tako je celovito zaokrožen pregled obravnavanih področij, tem in vsebinskih sklopov, v osnovi pa je vse, kot rečeno, vezano na diplomacijo, še posebej na nastanek in razvoj ter delovanje slovenske diplomacije, in s tem povezane teme. Dodajam še, da bo približno petnajst prispevkov objavljenih v knjigi *Diplomacija in globalizacija*, ki izide v angleškem jeziku v prvi polovici leta 2022 (nekateri od njih so objavljeni tudi v trilogiji).

Prispevki so moji avtorski, v nekaj redkih primerih sva avtorja dva. Jezik objave je praviloma slovenščina. Precej je člankov, ki so objavljeni v angleščini, ker so bili napisani za publikacije, ki izhajajo v tem jeziku. Objavljenih je tudi nekaj prispevkov še v drugih jezikih. Pri vsakem prispevku je v naslovju zapisan kraj in čas nastanka (oz. včasih čas objave). S tem želim pokazati, da sem pisal in objavljajl praktično ves čas in povsod, kjer sem deloval. Med drugim to tudi kaže na mojo odzivnost in refleksijo posameznih aktualnih (globalnih in lokalnih)

ⁱ Nekatere jezikovne značilnosti in prvine časopisnega stila glasil OZD v SR Sloveniji. V: *Družboslovno raziskovanje v gospodarskih organizacijah združenega dela*. Ljubljana: Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo: Dopisna delavska univerza Univerzum, 1983. Str. 88–94..

tem. Predvsem pa kaže na vsebinski pomen in determiniranost diplomacije s prostorom in časom. Benko (1998) za to pravi, da je diplomacija vedno v funkciji zgodovinske situacije in da deluje s faktorjema prostora in družbeno-funkcionalne bližine. Oboje jemljem kot enega od ključnih vsebinskih izhodišč za razumevanje postmoderne diplomacije in sociologije diplomacije.

Naj na kratko dodam še nekaj metodoloških pojasnil. Zraven raznovrstnosti tem in stilov ter objav v številnih publikacijah je posledično tudi prisoten različen način citiranja in urejanja prispevkov. V trilogiji so vsi objavljeni v osnovni obliki. Pri urejanju končnega seznama literature v trilogiji se je postavilo vprašanje, kako navesti več istih del istega avtorja v istem letu; to pa še posebej, ker so bila ista dela v različnih prispevkih zaradi različnega časa objave navedena z drugačnim vrstnim redom. Zato so takšni prispevki posebej navedeni pri konkretnem članku (v smislu *letnica.a, b, c* itd.), med tem pa v končnem seznamu literature vrstni red teh oznak ni enak. To je praktično edini možni kompromis, saj bi sicer bilo potrebno za nazaj v konkretnih člankih za konkretne prispevke ne samo poenotiti, ampak tudi spremeniti način in vrstni red njihovega navajanja. Nekaj literature je bilo uporabljene pri snovanju posameznih člankov za širše ozadje, a niso bili nujno citirani v tekstu. To se pojavlja pri nekaterih zgodnejših člankih, pozneje se je ta praksa opustila.

Današnja aktualnost in pomen člankov se kažeta v razvojnem smislu: kako se je moja znanstvena misel razvijala in zorela ter kot del procesa, trenda samega konkretnega pojava. Prav gotovo je kakšen članek – ali pa kakšni sestavni deli – zastarel glede na spremenjene mednarodne in druge okoliščine. Ampak to je usoda številnih del, ko čas mine.

Zahvaljujem se vsem, ki so sodelovali in mi kakorkoli pomagali pri projektu trilogije ter s tem prispevali, da smo tako obsežen in zahteven projekt uspešno zaključili v dobrega pol leta. Sodelovanje je bilo za mene zelo dragoceno in je obogatilo naš skupni izdelek. Morebitne napake in spodrsjljaji, ki so se vanj prikradli, pa so izključno moji.

Želim si, da bi bilo predstavljeno delo predvsem spodbuda vsakomur, ki ima rad besedo in misel.

Ljubljana, decembra 2021

M. J.

Izbrani članki 1990–2021

Slovenska diplomatska akademija¹

BEOGRAD, NOVEMBER 1990

»Kdor molči, desetim odgovori.«
Ljudski pregovor

1. Izhodišča

Temeljno izhodišče pri zasnovi in izvedbi slovenske diplomatske akademije razumemo v dejstvu, da diplomacijo kot visoko profesionalno dejavnost izvajajo diplomati, tj. visoko strokovni, usposobljeni državni uradniki, ki so seznanjeni s funkcioniranjem državnega mehanizma in z osnovnimi smernicami vladnih in parlamentarnih usmeritev (nacionalni interes), kar predstavlja osnovno vodilo njihovega delovanja.

Za takšno delo in za opravljanje profesije diplomata pa morajo biti posamezniki, ki to opravljajo (želijo opravljati) posebej usposobljeni.

¹ Pričujoči tekst, ki je bil zaključen 16. 11. 1990 v Beogradu, sva na osnovi moje ideje in prvega osnutka nato pripravila s kolegom Jožefom Cirajem (ki je prispeval nekatere dodatke pri točkah 3.4 in 3.5 ter dodal nekaj protokolarno-stilističnih vložkov) ter ga predala namestniku slovenskega zunanjega ministra, poslala pa še predsedniku parlamenta in vlade. Slednji se nama je pismeno zahvalil zanj, kakšnih drugih reakcij pa, kolikor vem, ni bilo. Poslala sva ga tudi uredniku Sobotne priloge Dela (PP29), ki ga, kolikor mi je znano, ni objavil. Tako je bil prvi programski predlog za ustanovitev slovenske diplomatske akademije dozdej objavljen le v različnih izdajah moje knjige Slovenec v Beogradu: 1987–1991, in sicer dve slovenski (1999 in 2006) ter nemška (2005/2006) in turška (2014). V pripravi je prevod v srbsščino.

Ko govorimo o diplomatih, razumemo s tem profesionalen družben sloj oziroma skupino, ki ga označujejo naslednje lastnosti:

- gre za pravilo ekskluzivnosti: Po svoji osnovni opredelitvi in poslanstvu je diplomacija in s tem diplomati nekaj ekskluzivnega, saj predstavljajo tisti del družbe, ki je v vsaki družbi nujno prisoten in njegov sestavni del. Ker pa je ta sloj po svoji naravi določen za predstavljanje in zastopanje ene družbe (nas)proti drugi, je razumljivo, da mora biti ekskluziven. Ta posebnost pa hkrati predpostavlja tudi določeno stopnjo kočljivosti, kar samo dodatno narekuje potrebo po ekskluzivnosti.
- zaradi posebne pomembnosti diplomacije in diplomatov gre tudi za pravilo izbranosti: Z diplomacijo kot s profesionalno dejavnostjo se ukvarjajo strokovnjaki (diplomati). Le-ti pa so zaradi narave tega dela in njegove zahtevnosti posebej izbrani izmed kandidatov, ki izpolnjujejo za to določene pogoje, ki so dosegli določeno stopnjo akademske izobraženosti in ki kažejo osebnostno nagnjenost oziroma ambicije za opravljanje takšne dejavnosti. Tu bi kot kriterij vključili še delovne izkušnje s tistih področij oz. takšne specifične delovne izkušnje, ki v določenih primerih sovpadajo z diplomatskim delom (specifično predstavljanje in zastopanje v kulturi, umetnosti, visokih tehnologijah ipd.). V osnovi pa je treba izmed kandidatov, ki ustrezajo predpisanim pogojem oziroma kriterijem (standardi OZN), z ustreznim postopkom izbrati najprimernejše. Princip izbranosti izmed že sicer nadpovprečno usposobljenih in formiranja tovrstne elite je neizogiben.
- zaradi že omenjene kočljivosti opravljanja te dejavnosti in zaradi potrebe po njenem brezhibnem opravljanju je posebej potrebno upoštevati tudi pravilo zanesljivosti in preverjenosti: Diplomati nastopajo v (mednarodnem) okolju, ki ni že vnaprej naklonjeno interesom in potrebam posamezne – določene družbe (mednarodnega subjekta), ampak je potrebno to naklonjenost pridobivati in izgrajevati oziroma vplivati na ustvarjanje takšnih pogojev, ki bodo omogočali agregacijo in artikulacijo že omenjene naklonjenosti.

Pri tem pa je veliko, če ne že največ, odvisno od osebnega zgleda posameznika (diplomata), od njegovega uglajenega in profesionalno brezhibnega ter reprezentativno korektnega nastopa, kjerkoli se že kot tak pojavlja. To potem na neki način zahteva, da so izbrani kandidati tudi preverjeni in zanesljivi. V diplomatski praksi tovrstnih tveganj pač ne sme biti, saj gre za enega najbolj izpostavljenih družbenih eksponentov, če ne že najbolj izpostavljenega (zaradi stalne prisotnosti in delovanja v mednarodnem ambientu).

- navedenim lastnostim in potrebam je celoviteje zadoščeno oziroma so tehtneje izpolnjene ob spoštovanju pravila generacijske pripadnosti: Kakovostno in učinkovito usposabljanje diplomatov je najlažje dosegljivo tako, da diplomate usposabljammo v zaključenih generacijskih skupinah (mišljena je generacija glede na sprejem v zunanjepolitično službo). Na ta način se lažje oblikuje profil diplomata, tipičen za določeno „šolo“ oziroma za potrebe določenega (institucionaliziranega) nacionalnega interesa. Tak diplomat bo v situacijah, s katerimi se bo srečeval na različnih misijah, enako reagiral, ne glede na to, ali je to diplomat A ali B ali C, saj je bil usposabljan v skupini, z enakimi metodami in principi. Pravilo normalne in zdrave tekmovalnosti, ki se razvije v takšnih skupinah, je dodaten motiv in vzpodbuda, prav tako pa kot posledica takšnega usposabljanja tudi zunanji enoten nastop, poenoteni obrazci obnašanja v smislu spoštovanja in uporabljajnja „skupne podobe slovenskega diplomata“. V tem smislu je tudi zelo pomembna institucija generacijskega mentorja, ki je isti za več zaporednih generacij ravno zaradi že naštetih lastnosti in potreb.

Temeljni izobrazbeni profili za opravljanje te dejavnosti so po našem mnenju družboslovni oziroma humanistični, pri čemer kot osnovne upoštevamo diplomante sociološko-politoloških in komunikoloških ter pravnih in ekonomskih usmeritev.

Pri tako zasnovanem organiziranju slovenske diplomatske akademije, kot je prikazano v našem predlogu, ko ne gre za dosego akademskega naziva (magister znanosti), čeprav pa to lahko pomeni zelo dobro osnovo za njegovo dosego, bi bilo normalno, da je tovrstna akademija umeščena v okviru zu-

nanjega ministrstva oziroma da je akademija institucija države. Ne nazadnje se na ta način učinkovito združita edukativni in delovni vidik diplomatske kariernosti. Na ta način tudi ni potrebna posebej opredeljena vpetost akademije v (univerzitetni) izobraževalni sistem, predstavlja pa solidno osnovo za posameznikovo poznejšo in morebitno vključitev vanj.

Seveda pa je treba imeti ves čas v mislih, da Republika Slovenija potrebuje v okviru svoje mednarodnopravne in politične identitete tudi svojo diplomatsko identiteto. Le-ta sicer ne predpostavlja kakšnega odstopanja od že uveljavljenih in sprejetih mednarodnopravnih norm in načinov obnašanja, gre pač za to, da se v okviru tega ustvari „slovenski imidž“. To pomeni izkoristiti že pregovorno delavnost in pridnost slovenskega človeka in njegovo subjektivno nagnjenost in objektivno – geografsko določeno potrebo po poznavanju tujih jezikov in jo z ustreznim institucionalnim pristopom preliti v ustvarjanje slovenske diplomatske identitete.

V teh okvirih je dolgoročno zaželeno razmišljati seveda o mednarodnem statusu slovenske diplomatske akademije in njeni odprtosti v svet (Evropo), tako glede zastopanosti predavateljev kot slušateljev in glede njenega takšnega (akademskega) statusa. Primerov za to je nekaj tudi v naši soseščini (diplomatske šole na Dunaju, v Bologni in na Malti), siceršnja preobrazba politološkega študija (še posebej mednarodnopolitične usmeritve) na ljubljanski Fakulteti za sociologijo, politične vede in novinarstvo pa tudi daje solidno osnovo za takšna dolgoročna razmišljanja.

2. Organizacijsko-tehnične zadeve

Zapisali smo, da se diplomatska akademija organizira in locira v okviru zunanjega ministrstva kot njegova institucija.

Sklep o ustanovitvi slovenske diplomatske akademije sprejme z ustreznim aktom vlada, zunanji minister pa nato prav tako z ustreznim aktom predpiše izvedbena vprašanja (za postopek in detajle gl. točko 4).

Financiranje akademije se uredi s proračunskimi sredstvi, v okviru zunanjega ministrstva ali pa z namenskimi sredstvi. Del sredstev se zagotovi s sponzorstvom mednarodno uspešnih slovenskih podjetij, dolgoročno, po

zagotovitvi mednarodnega statusa akademije, pa se akademija v določenem obsegu samofinancira.

Pedagoški proces na akademiji izvajajo:

- profesorji fakultet ljubljanske univerze (FSPN, PF, FF, po potrebi še ostali),
- mednarodno priznani strokovnjaki za diplomacijo in mednarodne odnose s tujih fakultet.

Slušatelji v posamezni generaciji obiskujejo akademijo, ki sicer traja eno študijsko leto (od jeseni do spomladi), po zaključku delovnega dne, ki je temu primerno organiziran in prilagojen (npr. skrajšan za polovico delovnega časa na račun udeležbe v akademiji).

Skupina slušateljev je zaključena s primernim številom udeležencev (10–12) in ima svojega mentorja, ki skrbi za potek akademije ter vodi in organizira njeno delo.

Mentor je zadolžen za celotno izvedbo akademije v posamezni generaciji. Vodi in organizira delo, predstavlja akademijo in je tudi strokovno izobražen diplomat. Je zrela, izoblikovana in izkušena osebnost, kratka, odraža zunanjo in notranjo urejenost človeka. Za svoje delo je odgovoren zunanjemu ministru, ki ga na to dolžnost tudi imenuje. Mentor je član izbirne komisije za sprejem novih delavcev v zunanje ministrstvo, svoje delo pa opravlja določeno dobo (npr. 5 do 8 let.).

Za udeležence akademije se občasno in po potrebi organizirajo razgovori in srečanja s pomembnejšimi člani diplomatsko-konzularnega zbora ter z vidnejšimi predstavniki slovenskega političnega, gospodarskega, znanstvenega in kulturnega življenja.

Študijske obveznosti slušateljev obsegajo zaključni razgovor pri vsakem vsebinskem sklopu in zaključni pismeni izdelek z zagovorom na izbrano temo.

Ob sedanjem številu zaposlenih v Republiškem sekretariatu za mednarodno sodelovanje, ob predvidenem povečanju slovenskega zunanjepolitičnega aparata (nove zaposlitve zaradi razširitve) in ob upoštevanju sedanjega, že profesionalnega aparata, ki se trenutno nahaja večinoma v Zveznem sekretariatu

za zunanje zadeve in v zveznih diplomatsko-konzularnih predstavništvih v tujini, bi s tako zasnovano akademijo lahko takoj organizirali izobraževanje v desetih zaporednih generacijah. Med tem časom pa bi se, na osnovi doseženih izkušenj in ob sodelovanju posameznih visokošolskih institucij, lahko zasnovala akademija z mednarodnim statusom in veljavo. V povezavi z izvedbo ambicij po visokem, elitnem turizmu (Bled, Lipica) bi takšna akademija lahko postala tudi zanimiv vir dohodkov (in se delno samofinancirala) ter tudi uspešen vidik mednarodne promocije Slovenije (primerjava z diplomatsko akademijo na Dunaju).

Udeležence akademije se po končanem enoletnem usposabljanju še za pol leta pošlje v diplomatsko-konzularna predstavništva, kjer se v praksi seznanijo z vsemi deli in opravili na takšnem predstavništvu. Tako spoznajo v neposredni praksi celotno delovanje predstavništva, v praksi preverijo in dodelajo svojo usposobljenost in se izurijo za diplomatsko-konzularno delo. Po preteku celotnega, tako predvidenega usposabljanja oziroma izobraževanja se jih v skladu s kadrovskimi plani razporedi na njihovo delovno dolžnost.

Menimo, da bi bilo smotrno takšno usposabljanje praviloma postaviti kot pogoj za delo v slovenskih in ostalih diplomatsko-konzularnih predstavništvih.

3. Predmetnik

Predmetnik akademije obsega teoretični in praktični del.

V teoretičnem delu se slušatelji seznanijo z vsebino izbranih poglavij, njihovim vplivom na slovenski politični in gospodarski prostor, si pridobijo dodatna spoznanja za opravljanje diplomacije kot veščine za urejanje in reševanje meddržavnih vprašanj, problemov in odnosov sploh. Z ustrezno metodiko in posredovanjem znanj se jih motivira za profesionalizem v diplomaciji ter se jim utrdi spoznanje, da je za to veščino nujno potrebno solidno poznavanje strokovnih osnov.

V praktičnem delu usposabljanja se slušateljem omogoči sprejeto znanje na čimvečjem številu praktičnih in različnih primerov preveriti in izpiliti. Zelo uporabna je metoda simuliranja problemov, kriznih situacij in načinov

njihovega reševanja, prikažejo se jim metode zbiranja podatkov, s praktičnimi primeri se jim utrdi metodologija opazovanja, analiziranja in razumevanja dogodkov.

Za praktičen del usposabljanja se še posebej uporabljajo različni primeri iz vsakodnevnega dela (reševanje not, priprava opomnikov za pogovore, sestavljanje čestitk, analiziranje memorandumov ipd.). Na ta način se delo, ki ga slušatelji tudi sicer opravljajo, na uporaben način vklopi v njihovo usposabljanje oziroma ga na nek način skozi usposabljanje tudi konkretizirajo in zaključujejo.

Pri sestavi predmetnika in posebej pri določitvi konkretnih tem je potrebno upoštevati predvsem namensko uporabnost vsebin in metod, ki so potrebne za poznavanje materije in za praktično delo.

Pri izboru je treba ravnati povsem pragmatično, za izhodišče pa vzeti slovenski nacionalni interes. Posamezne vsebinske sklope je treba detajlizirati na osnovi upoštevanja nacionalnega interesa in s tem doseči relativno ožji izbor tem in njihovo toliko večjo uporabnost.

V nadaljevanju prilagamo predlog predmetnika z vsebinskimi sklopi in posameznimi temami v okviru teh sklopov ter z opredelitvijo bistvenih smotrov vsakega sklopa oziroma teme.

3.1. *Zgodovina diplomacije*

Z obravnavanjem posameznih izbranih poglavij (Westfalski kongres, Dunajski kongres, Berlinski kongres, primerjava določil mirovnih konferenc po obeh svetovnih vojnah, še posebej določbe o mejah, hladna vojna in bipolarizem, detant...) poglobiti razumevanje nastanka in razvoja mednarodne skupnosti in vplivanje diplomacije na ta razvoj.

3.2. *Mednarodnopravni vidik*

- Mednarodno javno pravo – Proučiti posamezna poglavja (država in njeno zastopanje v mednarodnih odnosih, subjekti mednarodnega prava in posebej univerzalne mednarodne organizacije, specifični

primeri) ter jih skupaj z analizo Dunajske konvencije o diplomatskih odnosih aplicirati na Republiko Slovenijo.

- Konzularno pravo in konzularni odnosi – Analiza Dunajske konvencije o konzularnih odnosih in povezava z analizo konzularnih funkcij sploh ter aplicirati na Republiko Slovenijo.

3.3. Mednarodnopolitični vidik

- Mednarodni odnosi in zunanja politika – Poglobiti poznavanje nekaterih teoretičnih pristopov k proučevanju mednarodnih odnosov (realistična teorija – H. Morgenthau; funkcionalizem, sistemski pristop, M. Kaplan) in zunanje politike (strategije, sredstva, diplomacija) z aktualnimi ponazoritvami.
- Mednarodni ekonomski odnosi – Seznaniti se in proučiti nekatera najpomembnejša in aktualna globalna ekonomsko – sistemska vprašanja (odnos Sever – Jug, odnos Jug – Jug, ekologija kot univerzalen problem).
- Aktualni mednarodni problemi – V obliki tematskih seminarjev obravnavati aktualna vprašanja s poudarkom na evropski komponenti (regionalizem, človekove pravice, evropske integracije, razorožitev).

3.4. Diplomatska tehnika in veščina

- Diplomatski protokol in bonton – Poglobiti znanja o temah: predstavljanje držav v mednarodnih odnosih, začetek in konec funkcije šefa diplomatske misije, diplomatske imunitete in privilegiji, uradni pre-seansi, uradne časti in ceremonial, uradni sprejemi, kosila, coctaili, obleke, odlikovanje, nazivi, posetnice, bonton.
- Pisarniško poslovanje – Delovodnik, klasacije, obdelava, oblike tekstov, arhiviranje, ekspedicija.
- Tehnika diplomatskega komuniciranja – S praktičnimi vajami posebej opozoriti na diplomatsko dopisovanje, postopek z diplomatskimi pismi, odpiranje diplomatske misije; nadaljnje teme: šefi diplomat-

skih misij, razredi diplomatskih misij, začasni odpravnik poslov, kustos diplomatske misije, diplomatsko osebje, vojni atašeji, diplomatski zbor, doyen diplomatskega zbora, diplomatska lista, notifikacija imenovanja, prihoda in odhoda osebja diplomatske misije, legitimacije, odpoved gostoljubja, prekinitvev diplomatskih odnosov, prenehanje diplomatske misije, zaščita interesov tretjih držav, izredne misije.

- Slovenski knjižni jezik in diplomatska stilistika – Ker mora (slovenski) diplomat v prvi vrsti obvladati svoj materin jezik, je potrebno utrditi poznavanje zvrstnosti in izraznih sredstev slovenskega knjižnega jezika ter si pridobiti poznavanje terminologije slovenske diplomatske stilistike.

3.5. Zaščita in varovanje dejavnosti

- Kripto-zaščita tekstov in varovanje podatkov – Obravnavati in obvladati kripto-zaščito in prenos tekstov, ki so tajne narave, ter se seznaniti s pridobivanjem in varovanjem podatkov, ki so interesantni in pomembni za diplomatsko misijo.
- Osnove kontraobveščevalne dejavnosti – Seznanitev z namenom in metodami kontraobveščevalnega dela v diplomaciji, legalne in nelegalne metode zbiranja podatkov, obveščanje kot funkcija diplomatsko-konzularnih predstavništev.
- Dejavnost tujih obveščevalnih služb – Seznaniti se z metodami dela tujih obveščevalnih služb, njihovim nastopom in tarčami ter si pridobiti občutek za delo v pogojih občasnega opazovanja.

3.6. Tuji jeziki

Kot orientacijski pogoj za sprejem v zunanje ministrstvo se zahteva aktivno znanje enega od treh svetovnih jezikov (angleščine in francoščine kot delovnih diplomatskih in nemščine kot evropsko čedalje pomembnejšega jezika). V času usposabljanja na akademiji se kot pogoj zahteva dosega aktivnega znanja še drugega od navedenih treh jezikov.

4. Izvedba

Priprava, ustanovitev in delovanje slovenske diplomatske akademije zahteva vrsto priprav. Po drugi strani pa slovenske zunanjepolitične ambicije terjajo zadostno število usposobljenih diplomatov, kar pomeni, da s takim usposabljanjem kaže raje pohiteti kot ne.

Glede na vsebino tega predloga in zahteve, ki izhajajo iz njega, predlagamo naslednje okvirne postopke, ki so potrebni, da bi zagotovili delovanje slovenske diplomatske akademije:

- sklep kolegija zunanjega ministra o pripravi projekta (imenovanje nosilca in določitev rokov),
- priprava projekta (uporaba razpoložljivih gradiv, upoštevanje mednarodnih izkušenj, anketiranje posameznikov in posvetovanje s predstavniki institucij),
- obravnava predloga projekta na kolegiju zunanjega ministra,
- obravnava predloga v ustrezni parlamentarni komisiji (posvetovalno-delovne narave),
- ponovna obravnava na kolegiju zunanjega ministra in dokončno oblikovanje gradiva,
- obravnava gradiva na seji vlade in sprejem ustreznega sklepa o ustanovitvi slovenske diplomatske akademije (z nosilcem in rokom izvedbe),
- zunanji minister na osnovi sklepa vlade z ustreznim aktom predpiše izvedbena vprašanja (organizacijsko-tehnični detajli, režim usposabljanja, podroben predmetnik in izvajalci, prostorska nameščenost, imenovanje mentorja akademije in komisije, ki pod njegovim vodstvom opravi vse priprave),
- izvedba neposrednih priprav (s poročanjem zunanjemu ministru in preko njega vladi o poteku priprav).

Del zadnje faze izvedbe – neposredne priprave na delovanje – se lahko izvaja že od začetka prve faze dalje, hkratno ob poteku ostalih faz. Gre pred-

vsem za sondiranje možnosti in pripravo posameznih opravil, npr. razgovori s posameznimi nosilci predavanj, študij gradiv in primerjava izkušenj, posveti s strokovnjaki itd.

Če bi s celovitimi pripravami, vsaj tistim delom, ki ni neposredno vezan na zakonodajne spremembe v Sloveniji, pričeli takoj, menimo, da bi lahko na osnovi navedenega in ob upoštevanju realnih možnosti v prihodnjem letu v septembru mesecu prva generacija slušateljev pričela usposabljanje na slovenski diplomatski akademiji.

Diplomacija in varstvo okolja²

CELOVEC, APRIL 1993

1. Obči pogled

Pojavi okolja so planetarni, kontinentalni, regionalni in lokalni, prostorsko ustaljeni ali gibljivi, in se širijo ali pa gibljejo čez meje držav. Ti pojavi so povezani s podnebnimi dejavniki in so zlasti učinki gospodarskih procesov ter tokov. V mednarodnem gospodarskem sodelovanju potekajo transporti snovi in drugih produktov, ki pomenijo tveganje ali ogrožanje narave in ljudi. Problemi so tudi s prenosom tehnologije in znanja.

Poleg neposrednih dejavnikov, ki sodelujejo v teh tokovih menjave in prenosa, se s temi vprašanji srečuje tudi diplomacija v najrazličnejših oblikah. Ta vprašanja so lahko enako pomembna ali še pomembnejša kakor ekonomska in kulturna, zato jim je treba nameniti vso pozornost. Vsekakor ne gre le za uspešne in skladne poteze, temveč pride tudi do razhajanj ali celo sporov, posebno še, če naravne pojave in posledice ocenjujemo in rešujemo kot politične.

² Objavljeno v: Lah, Avguštin (ur.). *Okolje v Sloveniji: zbornik*. Ljubljana: Tehniška založba Slovenije, 1994. Str. 219–222. Do teksta je prišlo precej po naključju. Urednik se je name kot na slovenskega konzula v Celovcu obrnil s pismom in prosil za kontakt z dr. Štefanom Merkačem, saj ga je želel prositi za prispevek za navedeni zbornik. Ob tem sem mu omenil, da bi pa jaz lahko kaj napisal o vlogi diplomacije pri varovanju okolja in brž je bil za. Uredniku sem hvaležen za njegovo strinjanje, saj je iz tega nastal, kolikor vem, prvi tekst na to temo pri nas. Stil in terminologija sta do določene mere prilagojena zahtevam monografije. Naj ob tem dodam, da sem ravno tako avtor prvega teksta o enakih možnostih v slovenski diplomaciji (t.im. gender issues) (*The Diplomacies of New Small States: The Case of Slovenia with some comparison from the Baltics*, 2001:121–126, in *Diplomacija in varnost*, 2002:168–173).

Mednarodni odnosi so dvosmerni in večsmerni. Za slednje lahko opozorimo na vlogo Združenih narodov in njihovih agencij, Evropskega sveta, Organizacije za gospodarsko sodelovanje in razvoj (OECD, Pariz) ter drugih organizmov. Mednarodni sporazumi in konvencije so pomembna oblika usklajevanja pogledov in akcij za vprašanja varstva okolja, ki brez dvoma terjajo nadaljnjo konkretizacijo in neposredne dejavnosti. Med bilateralnimi zvezami so v ospredju sosedski odnosi, kjer nas vežejo naravna regionalna območja (Alpe, morje, kras, Panonska kotlina), mednarodne in mejne reke, poleg teh pa imamo z drugimi državami še mnogo skupnega (evropski standardi, prenos znanja in izkušenj, razvoj tehnike in sredstev, turizem, izobraževanje idr.).

Diplomacija neposredno sodeluje pri pripravljanju sporazumov. To je pot upoštevanja skupnih interesov in načinov, kako bi jih enakopravno uveljavljali za dobro vseh pogajalcev. Ko pa se cilji, interesi ali možnosti ne ujemajo, je diplomacija pred nalogo, da prispeva k odkrivanju stičnih točk in možnosti zблиževanja. Seveda moramo varovati naše interese in upoštevati izhodišča ter pooblastila, ki jih daje država. Razvoj poteka, to dobro vemo, v smeri evropskega zблиževanja in združevanja. Pri tem sta nujna dva vidika: upoštevanje skupnih interesov in ob tem sprejetih razvojnih smeri ter, enako, ohranjanje identitete in vrednot, s katerimi se potrjujemo ter vstopamo v sodelovanje.

Problemi okolja so raznovrstni, imajo naravne (ekološke in prostorske), ekonomske in tudi še druge razsežnosti – mednarodno-pravne, socialne in zdravstvene, tudi kulturne, zlasti pa informacijske. Če pride do nezgode večjih razsežnosti, je treba neposredno obvestiti vse ogrožene in jih seznaniti s potrebnimi podatki, ki omogočajo preventivno in drugo ravnanje: kdo in kako naj to opravi, kako naj se obvešča javnost. O tem so potrebni objektivni strokovni podatki, poleg tega pa so verjetno pomembni tudi čas, pravočasnost in način sporočanja. Bistveno je, omejiti nevarnosti in škodo ter ohraniti zaupanje.

Razumljivo je, da ima diplomacija specializirana področja in naloge. H kateremu področju spadajo naloge varstva okolja? Katera je prva organizacija, ki pri tem pomaga, in katere so možne posvetovalne (pravne, ekonomske, strokovne) organizacije? To sta upravičeni vprašanja tudi za nas, ki te službe šele oblikujemo.

Diplomacija ima za svoje storitve določena vodila. Načela so v ustavi in zakonodaji, obstajajo pa tudi standardi in merila. Na diplomatska predstavništva se obračajo interesi po pomoč za napeljavo stikov med našimi in tujimi vladnimi ter drugimi ustanovami ali podjetji. Logično je, da imajo inštituti in univerze tudi neposredne stike. Včasih je delo diplomacije oteženo, če nima primernih informacij o sedanjih stikih, potekajočih aktivnostih in še posebej, če prosi za informacije in pomoč podjetja ali ustanove v državi, pa ne dobi niti ustreznih odgovorov niti pojasnil, ne glede na to, ali je interes za stik ali ne.

2. Okolje in naš odnos do njega

Za vsakršno dejavnost, za diplomatsko še posebej, je nujno, da se lahko opere na razvojno strategijo in zakonodajo. Poleg tega mora dejavnost za varstvo okolja vedeti, katere mednarodne aktivnosti in vprašanja so odprta. Poznati mora tudi stališča v mednarodnih organizacijah, saj so v vseh pomembnih dokumentih redno tudi poglavja o varstvu okolja. Tako postaja problematika okolja temeljni preizkusni kamen za emancipiran in zrel nastop države v mednarodni skupnosti. Ali drugače povedano: enakopraven in tehten nastop države v mednarodni skupnosti ni mogoč, če država ne kaže tankočutnega in pravočasnega odziva na takšna vprašanja.

Vsak „evropski“ projekt brez dvoma upošteva smernice in merila Evropske skupnosti, saj gre v vseh različnih pokrajinskih tipih vendar za precej identične povzročitelje degradacij okolja oziroma za skupno preventivno politiko, za skupne dosežke ali izkušnje. Varstvo okolja se pri tem opira na druge oblike sodelovanja ali pa je morda podlaga za njih. Vsekakor računamo tudi na te okvire pri oblikovanju lastnih programov, koristnih za ljudi in varovanje okolja. Ne bo odveč, če spomnimo na Četrty akcijski program varstva okolja Evropske skupnosti za obdobje 1987–92, ki se sicer izteka, a je poudaril:

- upoštevanje varstva okolja v politiki in dejavnosti Evropske skupnosti,
- zaostrovanje ekoloških standardov zaradi utrjevanja evropskega skupnega trga in kakovosti sploh,
- spodbujanje naložb za izboljšanje okolja,

- razvoj informacijskega sistema o varovanju okolja,
- izpopolnjevanje zakonodaje regij za uveljavljanje skupne politike,
- postavitve skupnega koordiniranega nadzora kakovosti okolja in učinkovitega instrumentarija varstva.

Usmeritve in obveznosti so očitno trajne in razvojne narave, v državah, ki se pridružujejo tej skupnosti in politiki, pa so tudi zaradi njihovega tržnega in vsakršnega sodelovanja ta stališča del meril v presoji o partnerjih.

3. Priporočila za našo strategijo razvoja in varstva okolja

Problemi okolja so neposredni pojavi, razvojna strategija pa jih upošteva, vendar zajema tudi širše interese vse do Združenih narodov. Omenili smo že, da so naravne enote Slovenije povezane z zamejstvom; glede teh so brez dvoma skupni interesi varovanja okolja s sosednjimi državami. Nadalje kaže upoštevati spoznanja v raziskovalnih projektih sosednjih in drugih držav, ki odkrivajo vzroke in posledice raznih pojavov ali tokov; naši strokovnjaki že sodelujejo, na voljo pa so tudi literatura oz. viri. Naj v skladu s tem opozorimo na pomen strokovnega sodelovanja od začetka ali snovanja projektov, pa tudi na predstavitev projektov javnosti, ki se zanje zanima. Spomnimo na primer HE Golica, Koritnico ali Sočo (vir pitne vode), transport posebnih odpadkov, oskrbo z energijo itd.

Drugi vidik je mednarodno ekonomsko in proizvodno sodelovanje. O tem vemo, da bodo za vsak izvoz odločujoča merila kakovosti, a tudi, ali so pri izdelavi in poslovanju upoštevana načela in določila, sprejeta v Evropski skupnosti. Posebej je treba opozoriti, da se na trgu pojavljajo vedno nove kemične spojine ali izdelki, pri tem pa je treba upoštevati vsa spoznanja in na zahtevo tudi sporočiti ustrezne podatke. V poslovanju ni vedno vse „čisto“, zato so potrebni znanje, kontrola in previdnost, kar se najožje doseže z lastno kakovostjo, ustvarjalnostjo in poštenostjo.

Strategija razvoja z varstvom okolja obsega tudi zakonodajo, mednarodno dogovarjanje in uresničevanje nalog globalnega pomena. Tu se prepletajo najrazličnejši naravovarstveni, ekonomski in pravni vidiki, zato brez jasne-

ga programa tekočih in perspektivnih nalog oz. ciljev navedeno ni mogoče dobro opravljati.

Teme in naloge varstva okolja so še vedno nove: z vidika reševanja problemov, razvoja standardov in metod dela ali pa tudi zaradi novih naložb in dejavnosti. Vse to terja sodelovanje v strokovnih krogih, nasploh pa stalno izobraževanje in ozaveščanje. Tudi te zadeve potekajo med državami.

4. O nalogah diplomacije

Kako je mogoče ob vsem tem videti naloge diplomacije? Pri navedenem vsekakor ne gre, da bi prevzemala strokovno delo, ki je za varstvo okolja naloženo ustreznim organom. Posredovanje in tudi predstavljanje pa sta pristojnost diplomacije in imata tako (mednarodno)pravne kakor tudi politične in druge strokovne razsežnosti. Pri tem je pomembno:

- sodelovanje diplomacije pri oblikovanju pomembnega dela strategije in razvojnih programov, ki zadevajo mednarodne okvire ali ravni obravnavanja pa tudi zunanje vplive na domače dogajanje ali usmeritve;
- spremljanje mednarodnega dogajanja (konference, nova in za nas posebej zanimiva stališča, tisk itd.) in posredovanje teh spoznanj ali predlogov določenim krogom;
- predlaganje srečanj, seznanjanje z izkušnjami ali dosežki zaradi interesov naše države;
- koordiniranje aktivnosti, kadar skupno sporočilo terja prenašanje v mednarodno dogajanje;
- prispevanje k razvoju informacijskih sredstev in pretoku informacij v potrebnih smereh, in
- operativno sodelovanje z raznimi ustanovami po dogovorih ali mednarodnih obveznostih.

Mednarodne konference, kot sta bili v Stockholmu leta 1972 in v Rio de Janeiru leta 1992, pa tudi stališča raznih drugih organizacij in agencij ZN oblikujejo globalna usmeritvena načela, ki nato z ratifikacijo dokumentov v parlamentu postanejo obveznosti in naloge. Seveda je potrebna izpeljava

nalog, določitev izvajalcev in sredstev, spremljanje poteka in informiranje o dosežkih vse do pobudnikov ali začetnikov akcij. Ta naloga zadeva tudi diplomacijo, ki sodeluje z nosilci akcij.

Mednarodna skupnost je zelo različno strukturirana in posamezne države se različno zavzemajo za posamezne teme. Zato je treba poznati te posebnosti in pričakovanja. Enako pomembno je, da se prek ministrstva za zunanje zadeve in njegovih uradov vzdržujejo stiki z dejavniki v državi; prav tako si je treba prizadevati, da ves ta splet povezav ne bo zapleten in počasen v stikih.

Kot posebne oblike stikov obstajajo predstavitve, sejmi, razstave, skupne prireditve ali posvetovanja. Ob tem je potrebna presoja, kaj to pomeni tudi za varstvo okolja. In še vprašanje: ali pri mednarodnem sodelovanju organizmi, kot so gospodarske zbornice in drugi mehanizmi poslovnih povezav, ob svojem strokovnem mednarodnem sodelovanju ali predstavljanju, izhajajo iz svojih ozkih strokovnih ali poslovnih okvirov ali pa pri tem upoštevajo še širše interese in med temi cilje varstva okolja? Naj pri tem opozorimo npr. na turizem, od katerega si obetamo pomembne gospodarske koristi, ima pa še počitniški, športni, kulturni ali znanstveni vidik: ta je še kako močno navezan na naravo!

Glede na vse to ločimo tri ravni interakcij:

- državno diplomacijo (bilateralno, multilateralno);
- neposredne institucionalne stike nedržavnih ustanov na raznih področjih (znanost, kultura, umetnost idr.);
- neposredne neinstitucionalizirane in nedržavne stike.

Pomembni sta vsekakor integrativna in kohezivna vloga diplomacije, kar pa terja zaupanje, medsebojno pomoč in informiranje raznih dejavnikov ter sporazumevanje o varstvu okolja. O tem govorimo z vidika spoznanja, da so teme o okolju aktualne, predvsem pa ne obrobne, pogosto celo eksistenčno pomembne. Prav tako se zavedamo, da ni dograjen niti sistem varstva, od opazovanja kakovosti okolja do učinkovitih dejavnosti, niti še ni sprejeta razvojna strategija. Znana pa so načela in pravna pot, ki ob pomanjkanju konkretnih predpisov upošteva dosežke znanosti in mednarodne standarde ali smernice.

Vzpostavljanje diplomatskih organizacij novih majhnih držav³

LJUBLJANA, DECEMBER 1997

Uvod

Slovenija je kot država nastala v času po padcu berlinskega zidu in s tem simboliziranega zloma komunizma v Evropi, kar je pomenilo tudi propad bipolarne mednarodne ureditve, ki je kot taka morebiti še najbolj prišla do izraza ravno v Evropi.

V takih okoliščinah je Slovenija nastala kot nova in kot majhna država.

Kot nova zato, ker je bil to, gledano z današnje perspektive, zadnji⁴ val nastanka novih držav, zaznan predvsem v Evropi (Rupel 1994, 11; Benčina in Simoniti 1994, 7). Predzadnji val nastajanja novih držav se zaključuje pretežno v sedemdesetih letih tega stoletja, ko je v času silovite dekolonizacije večinoma

³ Objavljeno v: *Teorija in praksa: revija za družbena vprašanja*. maj/jun. 1998, let. 35, št. 3, str. 455–471. Članek se v vsebinskem smislu naslanja na avtorjevo uvodno študijo iz zbornika *tekstov Diplomacija in Slovenci*, Jazbec, Milan (ur.), 1988, Celovec: Založba Drava, str. 9–35.

⁴ Z današnjega zornega kota sicer lahko govorimo o zadnjem valu nastajanja novih držav, ne moremo pa tako govoriti z vidika bodočega političnega razvoja. Tudi o kandidatih za “razpad” in s tem za nove države bi bilo težko in nevhvaležno govoriti z zanesljivostjo. Je pa z vidika možnega odgovora na tako vprašanje poučno spoznanje, da so v tem stoletju nove države nastajale v štirih zaporednih valih (konec prve svetovne vojne, konec druge svetovne vojne, razpad kolonialnega sistema in zlom bipolarne blokovske ureditve). Ali torej lahko na osnovi lega predvidimo čas in področje naslednjih podobnih pretresov in možne “kandidate” za razpad in s tem nastanek naslednjega vala novih držav?

na afriškem in azijskem kontinentu nastalo približno 90 novih⁵, med njimi tudi precej majhnih držav (Sen 1988, 502).

Val nastanka novih držav ob začetku 90. let je korenito spremenil politični zemljevid stare celine (Langer in Pöllauer 1995, 10). Paradoksalno pa je, da so te spremembe povzročile določeno nestabilnost, ki je prejšnja bipolarna Evropa v enakem smislu ni poznala. Po svoje je to razumljivo, saj so politične elite na bivšem evropskem Vzhodu obvladovale notranjepolitično situacijo in jo vešče, seveda ne brez uporabe sile, brzdale. Sprostitev nakopičenih in do tedaj zadrževanih političnih in družbenih energij je prinesla s sabo določeno intenzivno politično tektoniko, ki se je navzven manifestirala tudi kot nestabilnost, kljub deklariranim ambicijam po vzpostavljanju čvrstih demokratičnih režimov.

Kot majhna država pa je Slovenija nastala zato, ker je taka vsaj po dveh osnovnih, državo opredeljujočih kriterijih – to sta število prebivalcev in velikost teritorija.

Nove majhne države

V enem od manifestov slovenske državnosti, v znani 95. številki Nove revije (Samostojna Slovenija, marec 1990), je publicist Janez Stanič tedaj Slovenijo na osnovi teh dveh kriterijev opisal kot majhno državo in jo primerjal z njej podobnimi.

Stanič tako opredeljuje kot majhno državo tisto, ki ima do 10 milijonov prebivalcev in velikost ozemlja do 100.000 km². Ob bok Sloveniji, takrat verjetno tudi zaradi dodatne politične motivacije in poguma, postavlja v vsaki od navedenih skupin po 12 evropskih držav (vendar ne tistih najmanjših, „žepnih“), npr. Dansko, Belgijo, Irsko, Malto, Izrael itd. in dokazuje, da takšna država (tj. majhna) ni nič posebnega in redkega. Tudi njene sposobnosti in

⁵ Uporaba termina “nova” je relativna in se veže predvsem na sposobnost njegove delovne uporabe. Slovenija je nastala kot nova država, medtem ko so Estonija, Latvija in Litva obnovile svojo državnost; Ukrajina in Belorusija sta bili že kot federativni enoti bivše Sovjetske zveze članici OZN in zato ne moreta biti sedaj povsem novi državi. Z uporabo termina “nova” (država) mislimo, ob vseh njegovih omejitvah, na države, ki se v začetku 90. let, po padcu berlinskega zida, kot samostojne in v tem času kot nove državne tvorbe pojavijo na političnem zemljevidu Evrope.

možnosti za preživetje ne bi smele biti zato kaj posebno slabše od velikih. Sicer se podrobneje in več s problematiko majhnih držav ukvarjajo npr. Bray in Packer (1993), Eisenstadt (1977), Fox (1959), Geser (1992), Höll (1983), Katzenstein (1991), Keohane (1969), Langer in Pöllauer (1995), Vital (1971) itd.⁶

Etabilirane demokratične nacionalne države, ki dajejo prevladujočo aktualno podobo evropskega kontinenta, so nastale v prejšnjih stoletjih. V tako dolgem časovnem razvoju je za njih normalno, da se že nekaj časa intenzivno pogovarjajo o integracijskih procesih, jih načrtno koncipirajo in izvajajo. Pomemben del teh procesov, ki s tem postaja opazna opredelitelvena značilnost nacionalne države v drugi polovici 20. stoletja, je tudi oddajanje določenega dela nacionalne suverenosti v centre teh integracij, torej izven svojih nacionalnih okvirov.

Najmarkantnejši primer takih povezovanj je gotovo Evropska zveza, s konceptom katere se vsaj v osnovi strinjajo vse zahodnoevropske države in se ji hočejo pridružiti tudi vse novonastale evropske države. To za nove države ni samo razvojna smer brez kakšne druge alternative (v bistvu bi bila alternativa samo *de facto* ali pa celo *de iure* vrnitev v prejšnji državni in politični okvir), ampak velikokrat postaja celo prestižno politično, zlasti notranjepolitično vprašanje.

Nove države so nastale ravno v času, ko poteka pospešeno prenašanje suverenosti izven nacionalnih državnih centrov v centrale integracij. To pa za njih ni niti enostavno niti zlahka sprejemljivo, saj so si komaj uspele priboriti lastno nacionalno državno suverenost in že se morajo pogovarjati o njeni okrnitvi, če hočejo biti polnopravne članice mednarodne skupnosti, v katero pa si želijo in v kateri vidijo možnost lastne uveljavitve.⁷

⁶ V pričujočem članku, kjer je država (nova, majhna) le uvod k predstavitvi dilem in problemov, s katerimi se pri svojem vzpostavljanju soočajo diplomatske organizacije takih držav, je definicija male države zgolj nakazana in zato dajemo bralcu nekaj osnovnih virov za nadaljnje proučevanje. Dodajmo sicer še, da je proučevanje malih držav v začetku druge polovice tega stoletja opazno razgibala Anette Fox, pozneje pa izstopajo še Peter Katzenstein, Hans Geser ter Otmar Höll in Josef Langer. Avstrijsko društvo za sociologijo je celo svoj kongres leta 1994, ki je bil v Celovcu, posvetilo položaju majhnih držav v Evropi.

⁷ Suverenost nacionalnih držav in njeno prostovoljno zmanjševanje s prenašanjem določenega dela v centre integracij/, ki jih te države same vzpodbujajo in organizirajo, je kot tema postalo aktualno ravno zadnja leta zlasti v novih

Pri zgodovinskem pregledu nastajanja majhnih držav bi vsekakor lahko izpostavili Westfalski mirovni kongres leta 1648 kot neke vrste najpomembnejšo izhodiščno točko obdobja (Benko 1987, 42; Satow 1979, 5; Sen 1988, 8), od katerega dalje opazamo na osnovi do tedaj bolj ali manj opaznih in včasih tudi že jasno formuliranih primerov diplomatske prakse, po eni strani rast diplomacije kot profesije in organizacije, po drugi strani pa spreminjajočo se rast in gibanje števila vedno novih držav v mednarodni skupnosti.

Za prvi pojav mednarodnih odnosov kot meddržavnih in s tem tudi zametke diplomacije, lahko štejemo nastanek plemenskih združb⁸ kot najzgodnejših „teritorializiranih družbenih skupin“ (Benko 1987, 14), medtem ko za poznejši antični svet navedimo predvsem obdobje grških mestnih držav – polisov in njihovo intenzivno medsebojno (diplomatsko) komunikacijo (predvsem reševanje sporov) ter komunikacijo z ostalimi (trgovskimi) teritorializiranimi družbenimi skupinami in seveda rimski imperij, ki pa kljub svoji univerzalnosti (ali pa morebiti ravno zaradi nje) ni razvijal diplomatske funkcije.

Naslednja stoletja, sploh po razpadu rimskega imperija in njegovih velikih ”naslednic”, kot je bilo npr. kraljestvo Frankov, beležimo v Evropi razdeljenost na nepregledno množico fevdalnih tvorb, v času katerih je bila vojna (in ne mir) zaradi teženj po lastništvu teritorijev in ljudstev ter zaradi določanja meja normalno družbeno stanje.

V 14. in sploh v 15. stoletju je z vidika naše teme izrazito opazen in pomemben pojav in vzpon italijanskih srednjeveških držav, ki so s svojo vsestransko aktivnostjo dale neizbrisen pečat tej dobi. Njihova trgovska, merkantilistična dejavnost je bila spremljana z drugimi, predvsem z živahnimi političnimi stiki, torej tudi z opazno, pomembno in učinkovito diplomatsko dejavnostjo.

državah. Dilema je očitna, čeprav ni niti teoretično niti praktično raziskana in dorečena. Obstajajo mnenja (Cooper 1997), da je to normalno obnašanje razvitih sodobnih, postmodernih držav. Dodatno nekateri (Götschel 1997) zagovarjajo stališče, da države s takim prenosom, sploh majhne, dobijo dodatno možnost vplivanja na kreiranje politike, česar sicer ne bi imele.

⁸ Satow tako ugotavlja, da “ne manjka dokazov o tem, da je bilo pošiljanje odposlancev, ki so pričevali pogajanja, ustaljena praksa med primitivnimi ljudstvi in da sta bila njihov sprejem in tretman v mnogih primerih regulirana, pa čeprav samo na enostaven način, z navado in s tabuji.” (1979, 3)

Italijanske države, ki so povečale število držav, sploh majhnih, na stari celini, so intenzivno komunicirale med sabo (izrazito poudarjen odnos kompetitivnosti), obenem pa je bila zelo pomembna njihova komunikacija z ostalimi državami, zlasti s tistimi, s katerimi so trgovale.

Dejavnost italijanskih držav je z vidika nastanka in razvoja diplomacije posebej pomembna, ker v tem obdobju danes vidimo nastanek diplomacije v njenem osnovnem pomenu. Morebiti je v tem smislu najpomembnejše poudariti, da so te države vzpostavile obojestransko komunikacijo s svojimi diplomati v tujini: diplomati so svoje centrale obveščali o dogajanju v državi sprejemnici, centrale (tj. države pošiljateljice) pa so svoje diplomate v tujini obveščale o dogajanju doma. Takšno dvosmerno komuniciranje je ena izmed temeljnih in bistvenih dimenzij klasične in sodobne diplomacije (Benko 1987, 25).

Poleg italijanskih mestnih držav igrajo v evropskem gospodarskem in političnem življenju tistega časa opazno vlogo tudi flamska in nemška mesta v okviru trgovskega združenja Hansa in pa prodorni angleški trgovci, ki so uživali posebne privilegije angleške krone; z vidika razvoja diplomacije in diplomatskih veščin pa gre vsekakor tudi omeniti dejavnost Bizanca (Milašinović 1985).

V tem času se prične nezaustavljiv preboj zunanje trgovine v mednarodne odnose, kar predstavlja osnovo za prekomorsko ekspanzijo zahodnoevropskih držav in nastanek vodilnih evropskih sil (Anglija, Francija, Španija, Portugalska, Nizozemska) ter njihovih poznejših kolonialnih imperijev (podoben "skok" uspe le še ZDA konec 19. stoletja, ko si zagotove še danes vodilno mesto v svetu).

Navedena ekspanzija povzroča oster konkurenčni boj med temi državami in jim omogoča ekonomsko in politično prevlado nad ostalimi. Razmerje konkurenčnega ravnotežja med njimi se podre šele proti koncu 19. stoletja, ko nastaneta iz te skupine, ob pridruženima novonastalima Nemčiji in Italiji (obe sta nastali z združitvijo številnih manjših držav), dva nasprotujoča si pola, ki se za delitev kolonij spopadeta v prvi svetovni vojni.

Procesi polarizacije in konfrontacije, zaradi katerih dokončno razpade dotedanje "univerzalno" ravnotežje moči, so tako s koncem prve svetovne vojne, ki je le še zaostрила mednarodna protislovja, zaradi katerih je nastala, pripeljali do propada Avstro-ogrskega imperija, iz katerega so kot nove države

nastale Češkoslovaška, Jugoslavija in Madžarska. Razpade tudi Otomanski imperij, nastanejo pa Egipt, Sirija, Jordanija, Palestina in Irak (Sen 1988, 502).

Nasprotja, ki jih prva svetovna vojna ni uspela rešiti, vzpon nemškega rajha in zapleteni ter spreminjajoči se odnosi zahodnih držav do medtem nastale Sovjetske zveze, vse to je pripeljalo do druge svetovne vojne.

Po njenem koncu in razmahu blokovske polarizacije smo v šestdesetih in sedemdesetih letih priča silovitemu valu dekolonizacije in nastanku približno devetdesetih novih držav kot posledice razpada britanskega, francoskega, nizozemskega, belgijskega in portugalskega imperija (Mlinar, v: Langer in Pöllauer 1993, 163). S simbolnim padcem berlinskega zidu konec osemdesetih let nastane, v dosedaj zadnjem valu, 22 novih držav, propadejo pa sovjetski, jugoslovanski in češkoslovaški imperij. Med novimi državami predzadnjega in zadnjega vala je precejšnje število majhnih držav.⁹

Vidiki vzpostavljanja diplomatskih organizacij

Lahko bi rekli, da se nove majhne države pri vzpostavljanju svojih diplomatskih organizacij srečujejo z vrsto problemov.

Verjetno so najvažnejši naslednji trije vsebinski sklopi:

- finančni problemi,
- kadrovske resursi,
- organizacijski problemi.

Vsi trije sklopi so zahtevni in nobenega izmed njih ni mogoče obiti.

Glede na omejen obseg tega članka si bomo v nadaljevanju prva dva sklopa ogledali le okvirno in nakazali nekatere dileme, tretjega pa bomo predstavili podrobneje.

⁹ Tako bi si tudi lahko postavili vprašanje, ali ne bi morebiti držalo, da si ob koncu 20. stoletja, ko v obdobju dekolonizacije propadejo kolonialni imperiji in se zruši tudi bipolarna blokovska ureditev, več ali manj iste težave v okviru evropskih integracijskih procesov po eni strani skušajo združiti evropski trg blaga, kapitala in delovne sile, po drugi strani pa obdržati prednost pred ostalimi, sploh novimi državami – prednost, ki so jo te iste države vzpostavljale več predhodnih stoletij.

Finančni vidik

Nove, in še posebej majhne države, imajo že itak omejena finančna sredstva. Kadar se take države znajdejo na začetku svoje poti, ob uri nič, je ta vidik še zahtevnejši. Ves državni sistem je potrebno vzpostaviti v čimkrajšem času, kar zahteva enormno velik finančni vložek v relativno zelo kratkem času. Poleg tega je potrebno najosnovnejše državotvorne funkcije (diplomacija, obramba) zgraditi praviloma iz nič.

Te države so, kot smo že omenili, nastale z razpadom večnacionalnih držav (ideoloških imperijev), kar pomeni, da posamezni deli teh držav, praviloma nacionalno zaokroženi, kljub določeni in (zelo) relativni samostojnosti pač niso imeli v prejšnjih skupnih državah v bistvu nikakršnih pristojnosti vsaj na dveh področjih: pri diplomaciji in vojski.

Sredstva, potrebna za vzpostavitev navedenih dveh državnih podsistemov, so zato relativno največja, naloga pa najbolj zahtevna. Pri tem je pomembno še to, da je vojaška organizacija draga zaradi velikih investicij v vojaško opremo, diplomatska pa zaradi vzpostavljanja predstavniške mreže v tujini.

Nobena država, kar brez izjeme velja tudi za majhne, seveda ne more brez diplomatske mreže v tujini. Tudi ob precejšnji meri racionalnosti število diplomatsko-konzularnih predstavništev (DKP) ne more biti manjše od petindvajset do trideset.¹⁰

Fiksni stroški take investicije so zelo veliki: najemi oz. nakupi nepremičnin (najem je praviloma tako visok, da se nakup nepremičnine izplača že po desetih letih njenega siceršnjega najema) in njihovo vzdrževanje, stroški komunikacij in seveda stroški vseh ostalih potreb zaradi vsaj približnega upoštevanja siceršnje ravni standarda takih predstavništev itd. In če omeni-

¹⁰ To število (25–30) dobimo že ob zelo racionalnem upoštevanju pravila, da v bistvu mora npr. evropska država imeti diplomatsko-konzularna predstavništva v sosednjih državah (predvsem v teh državah so praviloma ne le veleposlaništva, ampak tudi konzulati), v najpomembnejših svetovnih centrih (npr. stalne članice VS OZN sedeži mednarodnih organizacij in svetovna gospodarska središča), v državah članicah EU in NATO ter v državah, kjer živijo večje skupine njenih izseljencev. Prav tako je do določene mere treba vsekakor upoštevati še princip reciprocitete.

mo še investiranje v kadre: po spet zelo približnih izračunih stane diplomat, recimo slovenski, ki ima deset let delovnih izkušenj, najmanj en štiriletni mandat v tujini in opravljeno kakšno dodatno diplomatsko usposabljanje, med 300.000–400.000 USD.

Kadrovski vidik

Ko so enkrat finančne težave vsaj za silo urejene, četudi dostikrat s precejšnje mero improvizacij, se pojavi naslednji problem: omejenost kadrovskih resursov.

Majhna država, pač odvisno od njene majhnosti, ne more shajati z manj kot 100–300 diplomatskega in ostalega osebja (razmerje 2:1 v prid diplomatov), upoštevajoč tako zunanje ministrstvo kot predstavništva v tujini skupaj.

Dodajmo za ilustracijo, da ima Slovenija 250 zaposlenih v diplomatski službi (polovica v zunanjem ministrstvu, polovica v DKP) in 45 DKP, Slovaška 400 – 60, Estonija 200 – 30, Latvija 350 – 28 in Danska 700 – 85, medtem ko Islandija precej odstopa (100 – 15), a je vsaj z vidika izrazito omejenih kadrovskih resursov tudi zato le manj primerljiva z ostalimi navedenimi državami (vse številke so zaradi njihovega spreminjanja in lažje primerljivosti zaokrožene).

Izšolati in usposobiti tolikšno število kadrov pa nikakor ni enostavno.

Kot najbolj banalen problem se seveda najprej pojavi čas: ob uri nič so takim državam na razpolago kvečjemu tisti, ki so prej delali v diplomatski organizaciji skupne države (v kolikor jih nova država hoče „prevzeti” in v kolikor so le-ti voljni ostati v diplomatski službi) in morebiti „zunanjepolitični” servis bivših zveznih enot, ki pa praviloma ni nikjer obvladoval posebnih diplomatskih veščin, saj zato niti ni bilo objektivnih pogojev.

Problem, ki je dolgoročno nerešljiv in tudi zato verjetno temeljni pri majhnih državah¹¹, je omejenost kadrovskih resursov majhnih držav (Eisenstadt 1977; Geser 1992, 632). Le-te enostavno nimajo dovolj ljudi, ki bi zmogli,

¹¹ Tako dr. Dušan Keber zelo jasno in decidirano pravi, da “temeljni problem majhne države je majhna količina človeških potencialov. Ekstrapolacija k vse manjšim in manjšim državnim enotam nas pripelje v območje, ko začne

bili usposobljeni in konec koncev tudi želeli delati v državni službi. To je še posebej očitno v zunanjepolitični službi (Rupel 1994, 131). Za marsikoga je poslovna kariera zanimivejša, bolje poplačana, nekomu je bližje znanstvena itd.

Pri reševanju tega problema so majhne države razpete med dejstvo, da je potrebno diplomatsko osebje dolgoročno planirati in ga načrtno izobraževati, in med kratkoročne skušnjave, da v to službo novačijo osebje tudi po drugačnih kriterijih (npr. izrazito strankarsko kadrovanje). Slednje je še posebej zagatno pri novih državah, ki enostavno, kot že rečeno, ob uri nič nimajo "dovolj časa", da bi lahko delale izključno dolgoročno.

Primerjalna študija, ki bi analizirala tovrstno diplomatsko prakso držav, nastalih po padcu berlinskega zidu, bi vsekakor dala zelo zanimive in poučne izsledke. Verjetno pa lahko brez posebno velikega tveganja zapišemo, da je zelo pomemben vidik reševanja navedenih vprašanj v načrtnih prizadevanjih po izraziti profesionalizaciji diplomatske službe, za kar pa je najvažnejše stalno novačenje mladih visokošolskih diplomantov, ki diplomatsko uradniško piramido napolnjujejo od spodaj navzgor in ji na ta način krepijo temelj, in v stalnem izobraževanju diplomatov, tako doma kot še posebej v tujini.

Na ta način se lahko doseže vsaj troje ciljev:

- diplomatska organizacija kot čvrsta hierarhična struktura, organizirana v obliki piramide, se naravno krepi od spodaj navzgor,
- diplomatsko osebje se od začetka službe dodatno usposablja in izobražuje ter s tem kumulira tako praktične kot teoretične izkušnje, kar je za diplomatsko službo bistvenega pomena,
- že od začetnih korakov v diplomatski službi se zaradi udeleževanja takih šolanj ustvarja sistem mednarodnih (osebni) zvez¹², ki se v

delovati zakon kritične mase: za posamezne dejavnosti začne primanjkovati vrhunskih ali kolikor toliko sposobnih strokovnjakov" (1996, 136).

¹² Osebni kontakti, ki jih diplomat od začetka kariere dalje vzpostavljajo s tujimi kolegi, so eno njegovih najpomembnejših "pripomočkov" za uspešno in dolgoročno delo v prid svoje države. Starejše, sploh upokojene generacije slovenskih diplomatov lahko hladnokrvno naštejejo vrsto osebnosti iz svetovne politike in diplomacije, ki jih osebno poznajo. Taka poznanstva ne bi bila možna, če ne bi le-ti desetletja delali v diplomatski službi in v napredovanju do najvišjih

nadaljnem delu oz. karieri krepiti, ta sistem pa je nujen element siceršnje diplomatske učinkovitosti zaradi izrazito mednarodne naravnosti (in tudi kompetitivnosti) diplomacije kot profesije.

Organizacijski vidik

Organizacijski vidik je s stališča naše teme vsekakor med najpomembnejšimi.

Gre namreč, poenostavljeno rečeno, za vzpostavitev take organizacije diplomacije kot državnega podsistema, ki bo ob že itak omejenih finančnih in kadrovskih resursih omogočal kolikor je pač možno normalno funkcioniranje diplomacije.

Če je npr. možno z dobršno mero improviziranja zagotoviti sredstva in nekako tudi kadre, pa nikakor ni možno na ta način uspeti pri organizacijski zasnovi. Tu se improvizacije krepko maščujejo in kar je seveda še slabše – negativne posledice so opazne šele čez določen čas, ne pa takoj.

Ker je diplomacija cehovska organizacija z relativno čvrstimi, celo togimi pravili delovanja, in kar je še posebej važno, ta organiziranost in to funkcioniranje je podvrženo mednarodni komparativnosti in kompetitivnosti z v bistvu enakimi (po namenu, cilju in organiziranosti), a starejšimi, izkušenejšimi in uveljavljenimi diplomacijami, je tu za resne države možna pravzaprav samo ena pot: upoštevati izkušnje in znanje etabliranih držav in jih ustrezno – tj. modelsko, primerjalno in prirejeno – uporabiti na svojem primeru.

Seveda to v praksi, kljub navidezni enostavnosti takšne ugotovitve, povzroča vrsto zagat.

Z modelskim principom mislimo predvsem na dejstvo, da je uporabno pridobiti od etabliranih držav informacije in znanje o njihovih organizacijskih zasnovah in izvedbah pri organiziranju zunanjih ministrstev. Te informacije so potrebne, da se pridobi zadostna količina znanja, primerjave med različnimi sistemi organiziranja in med različnimi praktičnimi izvedbami enakih ali podobnih organizacijskih pristopov.

mest gradili takšne zveze. O tem, kako koristni so lahko za državo takšni stiki, seveda ni treba izgubljati besed.

OS primerjalnim principom mislimo na dejstvo, da je potrebno opraviti primerjavo osnovnih objektivnih parametrov, ki opredeljujejo konkretno novo majhno državo, s tistimi, ki določajo tiste države, katerih informacije in znanja uporabljajo nove majhne države kot izhodišče za odločanje o lastni organizacijski zasnovi. S tako primerjavo „osebnih izkaznic“ obeh držav, primerjane in primerjajoče, se približajo enakosti in različnosti obeh sistemov ter s tem zastavijo osnove za odločanje o načinu njihove lastne organizacije zunanjega ministrstva.

Vse tako zbrane in predelane informacije in organizacijsko znanje je potem nujno potrebno prirediti specifičnim značilnostim konkretne nove majhne države: Nikakor ni priporočljivo posnemati izkušnje drugih (pač praviloma večjih in starejših) zgolj na ta način, da se organizacijske zasnove in sheme zgolj „pomanjšajo“ na obseg primerjajoče države in se nato enostavno „transplantirajo“. To potem zagotovo povzroča motnje v funkcioniranju diplomacije kot organizacije.

Govoreč o splošnih vidikih in izkušnjah pri vzpostavljanju diplomatskih organizacij, je mogoče ugotoviti, da velikokrat tudi ni povsem možno izpeljati tistega, o čemer že obstaja določeno strokovno znanje. Gotovo se tudi dogaja, da včasih praksa izsili posamezne rešitve šele potem, ko se npr. pojavijo konkretni pritiski iz (diplomatskega) okolja.

Navedimo še v kratkih potezah osnovne tri organizacijske nivoje v zunanem ministrstvu in jih dodatno tudi pokomentirajmo – kot ilustracijo za različne organizacijske dileme in njihov prav tako različen vpliv na funkcioniranje takega ministrstva.

Če zelo skopo zapišemo, je osnovna dejavnost, s katero se zunanje ministrstvo ukvarja v funkcionalno-tehničnem smislu (trenutno nas ne zanima vsebinski vidik), posredovanje informacij. To dejstvo ima za organizacijsko zasnovo dve zelo pomembni značilnosti.

Prva je ta, da se informacijski tok neprestano steka tako v zunanje ministrstvo kot iz njega v različnih konkretnih oblikah. Le-tega je treba obdelovati in predelovati tako v vsebinskem kot oblikovnem smislu, ta komunikacijski tok, ki je stalen in dvosmeren, pa je potrebno ves čas tudi vzdrževati (zagotavljati odgovore oz. dajati navodila).

Obenem pa to pomeni nenehno potrebo po usklajevanju posameznih podtokov v okviru osnovnega komunikacijskega toka: usklajevanje v skladu z osnovnimi principi zunanje politike in z njenim spreminjanjem, odvisno pač od različnih dejavnikov. Uspešnost tega usklajevanja je mogoča le z ustrezno organizacijsko zasnovo, ki mora odgovarjati obsegu, globini in intenzivnosti osnovnega informacijskega toka.

V tem smislu je zato važno, da je organizacijska zasnova dosledno vertikalno izvedena v posamezne nivoje, ki tvorijo piramido, ter da se v okviru posameznih nivojev, horizontalno, opravlja delitev dela glede na posamezne mikro enote (na istem nivoju).¹³

Prvi oz. najvišji nivo v zunanjem ministrstvu predstavlja zunanji minister.

Minister je kot vrh piramide koordinator zunanjih in notranjih impulzov v smislu njihovega usklajevanja in dopolnjevanja – vendar to velja predvsem za temeljne, pretežno okvirne odločitve, v konkretne pa se praviloma ne spušča veliko.

Drugi nivo, ki ga predstavljajo namestniki ministra (državni sekretarji, v organizacijskem smislu pa tudi generalni sekretar), je v vsebinskem smislu najvažnejši. Le-ta je namreč vsebinski, organizacijski in operativni katalizator sprejemanja odločitev in njihovega usklajevanja ter selekcioniranja. Slednje velja predvsem v tem smislu, kaj dokončno doreči na tem nivoju in kaj je tako važno, da se prepusti v odločitev ministru.

¹³ Kot je sicer znano, je pri klasičnih organizacijskih konceptih piramida osnovna ponazoritev vertikalne in horizontalne zgradbe določene organizacije, ki hkrati s tem že pokaže na osnovno naravo in dinamiko odnosov v njej. Piramidno, lahko bi tudi rekli "grozdnato" zgradbo, je vedno možno po posameznih nivojih in enotah še dodatno razdelati, dokler je to, seveda, glede na cilje organizacije še smotrno. Spodnji prag takega "drobljenja" zahteva, da je organizacija še vedno funkcionalna in še ne tako velika, da bi zagotavljanje izvajanja organizacijske funkcije že ogrozilo izvajanje siceršnje osnovne funkcije, zaradi katere je bila organizacija v bistvu ustanovljena. Zato se v praksi poleg klasične Webrove birokratske organizacije, ki je predvsem značilna za državno upravo, velikokrat uporabljajo kombinacije s fleksibilnejšimi organizacijskimi pristopi (prim. npr. Morgan 1989, 64–67).

Dodajmo pri komentiranju drugega nivoja še naslednjo opazko: menimo, da je koristno, da imajo nove majhne države tri namestnike ministra, in sicer za sosednje države, za bilateralo in za multilateralo.

Za sosede in za področje bivše skupne države ga je primerno imeti zato, ker imajo te države s svojimi sosedomi praviloma neurejeno mejo. V bivši skupni državi meje med posameznimi enotami niso bile pravno-formalno določene, ampak le politično-administrativno. Zunanje meje so sicer bile določene, vendar pa lahko večje in starejše sosede novonastalih držav dobijo skušnjavo po – čeprav morebiti zelo simboličnem – načenjanju takih vprašanj. Prav tako imajo nove države veliko skupnih nerešenih vprašanj z vsemi naslednicami bivše države. Navedeno je običajno prvi in osnovni problem vsake nove majhne države in prioriteta njene zunanje politike.

Bilateralna vprašanja (če odštejemo že komentirano za sosednje države) so pomembna, saj gre za vzpostavitev in urejanje odnosov nove države z vsemi državami v mednarodni skupnosti. Gre pravzaprav za neskončno vrsto zadev: medsebojni sporazumi o vzpostavitvi diplomatskih odnosov, gospodarskem sodelovanju, viznem režimu, kulturnem sodelovanju, specifičnih zadevah itd. Vsa politična operativa v bilaterali je obsežna in zahtevna, čeprav običajno ni problematična in nerešljiva.

Vsaka nova država se tudi skuša čim hitreje in čim bolj kompleksno vključiti v mednarodno skupnost kot celoto, v njene številne organizacije in integracijske procese, prevzeti skupne norme obnašanja in kodifikacijo pravne regulative, to pa sodi v področje multilateralnih odnosov. Npr.: članstvo v OZN, v ostalih mednarodnih organizacijah, pristopi k mednarodnim konvencijam, sporazumom, urejanje skupnih, globalnih in regionalnih vprašanj itd.

Tretji nivo je v organizacijskem smislu najzahtevnejši in najpomembnejši, saj je pripravljalni nivo za večino najvažnejših odločitev v ministrstvu.

Po eni strani gre za usklajevanje aktivnosti znotraj posameznih temeljnih enot (10–15) ministrstva na nivoju njihovih šefov, po drugi strani pa za pripravo vseh odločitev, ki v okviru posamezne enote ne morejo biti usklajene in dorečene.

Za razliko od drugega nivoja, ki je vsebinsko najbolj zahteven in odgovoren, manj pa je tak po obsegu teh aktivnosti, je tretji nivo izrazito, morebiti

celo najbolj obremenjen z obsegom predvsem kompleksnih aktivnosti, ki je na tem nivoju največji. Hkrati pa je šele z izmenjavo informacij na tem nivoju o poteku vseh aktivnosti znotraj posameznih enot možno ugotoviti stopnjo njihove pomembnosti in medsebojne povezanosti ter šele potem izvesti njihovo selekcijo ter vertikalno in horizontalno usklajenost. To se opravlja praviloma dnevno, racionalno in selektivno, kar je možno le ob predpostavki, da vodje posameznih enot brezhibno obvladujejo svoje področje do detajlov in da ostali vodje relativno dobro poznajo njihovo delo, tj. delo svojih kolegov – šefov.¹⁴

Takšno dnevno, običajno jutranje, usklajevanje – v britanskem Foreign Office mu pravijo „jutranja molitev“ („morning prayer“ – Edwards 1994, 52) – pod vodstvom predstavnika višjega nivoja, je, zapisano v žargonu operativcev, svojevrstna tlaka, a tudi odlična, nenadomestljiva šola.

Prav gotovo je koristno tako dnevno usklajevanje dopolnjevati z dogovarjanjem še na drugem nivoju in prenašanjem odprtih, strateško pomembnih zadev na prvi nivo. Vidike in modalitete slednjega dogovarjanja in usklajevanja je potrebno doreči posebej v okviru vodilne ekipe (operativni kolegij, kdo ga tu itd.)

Organizacijska zasnova mora torej omogočati čim bolj učinkovit, hiter in selektiven pretok informacij kot podlago za prav tako hitro, učinkovito in pravilno odločanje. V tem je po našem mnenju osnovni pomen organizacijske

¹⁴ Primer nam dobro ilustrira zapletenost diplomatskega dela in potrebo visokih uradnikov, da se dobro spoznajo na različna delovna področja in opravila. To dosežejo z opravljanjem različnih del v različnih organizacijskih enotah in si tako v času 15–20 let, kar je okvirni pogoj za dosego šefovskega mesta ne tretjem nivoju, ustvarijo solidno poznavanje večine področij (če ne že kar vseh), hkrati pa se na eno do dve področji spoznajo zelo dobro. Takšno kombinacijo univerzalnosti in specializiranosti je možno doseči le, če je horizontalno in vertikalno gibanje osnovni delovni in promocijski princip v organizaciji, kakršna je diplomatska. Tudi zaradi pravkar zapisanega sodi med zelo pomembne odlike dobrega diplomata kumulacija najrazličnejših delovnih izkušenj znotraj profesije. To potem pripelje do t. i. diplomatske rutine, kar bi lahko opredelili kot dobro poznavanje različnih situacij, njihovo hitro operativno reševanje in sposobnost sprotnega posploševanja teh opravil v postopke zunanjepolitičnega odločanja. Vse to kaže na veliko stopnjo njene državotvorne odgovornosti in s tem zahtevnosti.

zasnove za kvalitetno funkcioniranje zunanjega ministrstva kot diplomatske organizacije.

Dodajmo še naslednjo kratko opazko, z vsebino katere pa se tu ne name ravamo podrobneje ukvarjati, namreč: v organizacijskem smislu lahko pri funkcioniranju zunanjega ministrstva govorimo o dveh vidikih delovanja.

Prvi je interni organizacijski vidik, kjer ločimo t. i. hišni del (organizacijsko funkcioniranje MZZ) in t. i. mrežni del (organizacijski odnosi med MZZ v ožjem pomenu in mrežo DKP v tujini), drugi pa je eksterni organizacijski vidik, kjer ločimo odnose MZZ z ostalimi resorji v državni upravi ter z ostalimi državnimi in nedržavnimi institucijami in pa odnose MZZ z DKP držav pošiljateljic.

Ta dvojnost, ko mora MZZ delovati v organizacijskem smislu navznoter v okviru svojih notranjih organizacijskih enot ter z mrežo lastnih DKP v tujini, hkrati pa navzven z ostalimi resorji in organi lastne države ter z DKP tujih držav, seveda predstavlja zahtevno in tudi osnovno organizacijsko vozlišče, kjer se MZZ kot diplomatska organizacija izkaže kot funkcionalna.¹⁵

Pri obravnavanju in reševanju predstavljenih temeljnih izzivov, problemov in dilem, s katerimi se srečujejo nove majhne države in njihove diplomacije, je pomembno vsaj v osnovnih potezah predstavili tudi terminološko pojmovanje diplomacije.

Relativno poenostavljeno rečeno, je diplomacija način urejanja odnosov med suverenimi državami po mirni poti (pogovori, pogajanja), po drugi strani

¹⁵ Navedena dvojnost kot temeljna lastnost organizacijske dinamike v diplomatski organizaciji je tudi ena najvidnejših razlik v funkcioniranju med zunanjim ministrstvom in ostalimi resorji v državni upravi. Morebiti je razlika še najbolj opazna v obnašanju posameznika v teh različnih resorjih. Medtem ko se od uradnika v MZZ pričakuje kroženje znotraj različnih organizacijskih enot (vključno v DKP), pa je v ostalih resorjih obratno: kroženje ni pričakovana oblika uradnikovega obnašanja in dolžina časa, ki ga uradnik prebije na enem delovnem področju, je osnovna determinanta njegove vertikalne promocije. Ali povedano drugače: za uradnika v MZZ je napredovanje pogojeno s kroženjem v organizaciji in s tempom tega kroženja (če ni vključen v to dinamiko, zaostaja), za uradnike v ostalih resorjih pa je napredovanje odvisno ravno od njihove stalnosti v okviru enega delovnega področja (menjavanje različnih področij zavira vertikalno promocijo).

pa je diplomacija kot organizacija (zunanje ministrstvo in diplomatsko-konzularna predstavništva) sredstvo za izvajanje tega urejanja odnosov med suverenimi državami.

Diplomacija ni zunanja politika; diplomacija je sredstvo za izvajanje zunanje politike. Le-to izvaja zunanje ministrstvo določene države, v sestavu katerega so tudi diplomatsko-konzularna predstavništva te države. V parlamentarnih demokracijah ustvarja in določa zunanjo politiko parlament, izvaja pa jo predvsem zunanje ministrstvo kot profesionalna diplomatska organizacija. Lahko torej rečemo, da jo izvajajo profesionalni diplomati, tj. za to usposobljene in izobražene osebe, ki jim je to osnovna profesionalna dejavnost.

Že po tem kratkem vpogledu v terminološki vidik diplomacije smo ugotovili da je diplomacija kot pojem večpomenska. Oglejmo si zato v nadaljevanju še nekaj definicij diplomacije.

Enciklopedija Slovenije opredeljuje diplomacijo s treh vidikov: prvič je to diplomatska služba določene države oz. sektor v državni administraciji, ki se ukvarja z zunanjo politiko, drugič je to dejavnost držav v mednarodnih odnosih in tretjič je to obvladovanje znanja in metod te dejavnosti pri nastopih v mednarodni skupnosti.

V temeljnem delu slovenske znanosti o mednarodnih odnosih z naslovom „Mednarodni odnosi“¹⁶ opredeljuje avtor dr. Vlado Benko diplomacijo prav tako z več vidikov.

Tako pravi, da ima beseda diplomacija pomenov, saj lahko z njo razumemo zunanjo politiko neke države, zatem postopke in metode v mednarodnih pogajanjih in pri razreševanju sporov, a tudi aparat zunanjega ministrstva neke države, a tudi specifično dejavnost in spretnost diplomatov v pogajanjih itd. (Benko 1987, 454–456).

Največ pozornosti pa namenja dejstvu, da je diplomacija taktično sredstvo, ki ga uporabljajo države v medsebojnem komuniciranju, da bi uresničevale

¹⁶ Članek je bil zasnovan in napisan, preden je izšla najnovejša knjiga prof. V. Benka „Znanost o mednarodnih odnosih“, zato se reference v tem članku nanašajo na drugo, prenovljeno izdajo njegove knjige „Mednarodni odnosi“ iz leta 1987.

svoje interese. Diplomacija je, kot že rečeno, tudi posebna dejavnost na področju zunanje politike, ki je zaupana posebnim organom, ki so po ustavnih predpisih določene države pooblaščen, da jo zastopajo v mednarodnih odnosih. Iz tega izhaja tudi dejstvo, da je za diplomacijo v organizacijskem smislu značilen obstoj stalne organizacije in osebja ter predvsem stalnih misij v drugih državah.

V klasičnem in še vedno temeljnem delu diplomatske veščine sploh, ki ga je sestavil Sir Ernest Satow – „A Guide to Diplomatic Practice“ (prva izdaja 1917, sedmi natis 1994), avtor najprej povzema pojmovanje diplomacije, kot ga navaja Oxford English Dictionary.

Diplomacija je: prvič, urejanje mednarodnih odnosov s pogajanjem, drugič, metoda, s katero se ti odnosi urejajo in izvajajo preko veleposlanikov in diplomatskih odposlancev, tretjič, posel oz. večšina diplomatov, četrto pa večšina oz. sposobnost mednarodnega dialoga in pogajanj; sam pa dodaja še dve lastnosti, in sicer: predmet študija na posameznih univerzah, predvsem evropskih in ameriških državah, ter diplomatska kariera (Satow 1979, 3–8).

V nadaljevanju posebej poudarja, da je bistvo diplomacije izvajanje pogajanj zaradi mirnega in civiliziranega reševanja sporov oz. preprečevanja upravljanja mednarodnih odnosov prvenstveno s silo.

Pri tem Satow posebej poudarja, da morajo biti prava pogajanja po definiciji zaupna, tj. tajna, predvsem zato, ker se sicer kot javna sprevržejo v polemiko, kar pa ni več diplomacija. Z vidika naše teme je tudi zanimivo in poučno njegovo opozorilo, da so diplomati uradniki, zaposleni v zunanjih zadevah, tako v zunanjem ministrstvu kot v diplomatsko – konzularnih predstavništvih oz. drugih diplomatskih misijah v tujini.

Definicij diplomacije je verjetno vsaj toliko kot avtorjev, ki so o njej pisali oz. jo proučevali, zato bo dovolj, da zgolj za ilustracijo dodamo še tri.

Sen (1988, 6–8) pravi, da sta v razvoju diplomacije (katero sicer utemeljuje dve splošno sprejeti pravili, namreč da morajo biti ambasadorji sprejeti s strani države sprejemnice in da ne smejo utrpjeti škode), jasno razvidni dve etapi: prva zajema čas antike in srednjega veka, značilna pa je po nestalnih in ad hoc odposlancih, druga pa je čas stalnih misij, ki se začne v 15. stoletju v Italiji.

Morgenthau (1993, 660–667) pravi, da ima diplomacija za svoje delovanje na razpolago dva instrumenta, službo za zunanje zadeve v glavnem mestu svoje države in diplomatske predstavnike, ki jih pošilja v glavna mesta tujih držav, diplomat pa je predvsem simbolični predstavnik svoje države, ki mora kot tak nenehno izvajati simbolične geste ter se tudi izpostavljati simboličnim gestam drugih diplomatov in tuje države, pri kateri je akreditiran, te geste pa služijo za test, na eni strani, prestiža, ki ga uživa njegova država v tujini, na drugi strani pa prestiža, s katerim njegova lastna država gleda na državo, v kateri je predstavnik akreditiran.

Simoniti (1995, 7–10) navaja, da je stalno diplomatsko predstavništvo – z ambasadorjem, diplomati in celotnim osebjem v glavnem mestu tuje države še vedno izredno uporaben in nenadomestljiv instrument in da diplomacija, kljub dejstvu da se skozi zgodovino polni z novimi vsebinami, ostaja v temeljnem smislu v bistvu nespremenjena, namreč, da je to večina in sposobnost uporabe duha in razuma zato, da se ustvari sožitje med različno hotečimi.

Nekateri jezikovni vidiki

Vsekakor je za slovensko diplomatsko teorijo in prakso izredno pomembno poznavanje, obvladovanje in ustrezna raba slovenskega knjižnega jezika.

Pri rabi slovenščine kot diplomatskega jezika je osnovno izhodišče njeno dobro poznavanje v knjižni obliki. Za normalno jezikovno rast in funkcioniranje v različnih družbenih situacijah in skozi različne jezikovne zvrsti pa je pomembno še kaj več.¹⁷

¹⁷ V osnovnem smislu gre seveda za to, da je slovenščina kot jezik sposobna zagotavljati in opravljati tudi diplomatsko komunikacijo. Slovenci smo sicer slovenščino kot državni jezik dobili šele pred kratkim, toda temelje njenega vsestranskega funkcioniranja je vsekakor postavil že France Prešeren (prim. Rupel 1994, 20–24). Eden temeljnih elementov zagotavljanja takšne družbene komunikacije, v kateri jezik lahko funkcionira kot diplomatski, je vsekakor izvirna strokovna literatura v nacionalnem jeziku (prevodna literatura npr. ne more v enaki meri zadostiti tej jezikovni funkciji in potrebi). Zraven interne diplomatske komunikacije je to tisti pogoj, ki jezik opremlja z ustreznimi jezikovnimi sredstvi ter jih skozi njihovo uporabo preverja, razvija in spre-

Z vidika diplomatskega jezika kot osnovnega diplomatovega pripomočka v njegovi interakciji z drugimi diplomati je npr. prav gotovo zelo pomembna žargonska raba, ki diplomatom služi v t. i. interni komunikaciji, a tudi ekster-ni, tj. predvsem diplomatski meddržavni komunikaciji.

Pri tem je potrebno poudariti, da je diplomatov materni jezik, v našem primeru slovenščina, lingvistično izhodišče njegove dejavnosti, ki pa se praviloma – zaradi mednarodne naravnosti sleherne diplomacije – v nadaljevanju uresničuje v tujem jeziku. Materin jezik je izhodiščna točka diplomatove komunikacije v njegovem okolju, na to izhodiščno točko pa se veže uporaba tujih in na koncu diplomatovega komunikacijskega procesa se lingvistični tok spet ujame v materinem jeziku.

Nas v tej razpravi v jezikovnem smislu zanima tisti del navedene komunikacije, ki poteka v slovenščini. Tu bo naša pozornost usmerjena predvsem na določena stilsko in frazeološka vprašanja, a deloma tudi vplivu tujih jezikov na rabo materinega jezika.

Diplomatska sporočila, tako tista za javno rabo kot interna, so stilsko posebna in zvrstno karakterna.

Kratko rečeno, za diplomacijo je značilen suhoparen, skop in ohlapen, vsebinsko nedorečen stil, ki vedno dopušča dodatne možnosti tolmačenja. Pri tem je morebiti še treba poudariti, da je notranja komunikacija (prim. predvsem depeše) jasna, jedrnata in kratka, zunanja pa predvsem izrazito vljudna, a njena sporočilnost je (seveda) tudi prikrita (med vrsticami). Pri slednji je zaradi formalnosti sporočilne oblike poudarek na že skoraj pretirani vljudnosti – če je le-ta v sporočilu opuščena, je že s tem tudi veliko povedano.

Posebna tema so žargonizmi in z njimi povezana uporaba tujk.

Med slednjimi lahko v jeziku slovenskih diplomatov opažamo močan, verjetno kar prevladujoč anglo – ameriški vpliv, ki je zaradi siceršnje jezikovne dominantnosti tega govornega področja razumljiv. Hkrati pa je zaznavati vpliv srbizmov, kar pa je deloma tudi razumljivo. Srbščina (oz. srbohrvaščina) je bila namreč prevladujoč, čeprav formalno le eden od uradnih jezikov države

minja. Slovenščina je torej jezik, sposoben za proizvodnjo in posredovanje državotvorne komunikacije v najširšem pomenu. Ko gre za njeno diplomatsko funkcioniranje jo je zato treba načrtno in zavestno usposabljanje in razvijati.

in predvsem njene diplomacije (tudi vojske, seveda), v kateri smo Slovenci pač živeli pretežno del 20. stoletja.

Uveljavljanje slovenščine kot tudi diplomatskega jezika nikakor ni lahko, saj na tem področju jezikovnega udejstvovanja Slovenci pravzaprav nimamo skoraj nikakršne tradicije. Tu bi lahko npr. navedli korespondenco nekdanjega Republiškega sekretariata za mednarodno sodelovanje, vendar je bila le-ta premalo tipično in zvrstno diplomatska, da bi zmogla imeti opaznejši vpliv na oblikovanje slovenščine kot diplomatskega jezika.

Ker je o amerikanizaciji v sodobni lingvistiki itak veliko že zapisanega, se bomo v pričujoči študiji raje posvetili drugemu prej omenjenemu jezikovnemu vplivu pri nastajanju slovenskih žargonizmov v diplomatskem jeziku.

S tega vidika si velja ogledati štiri različne primere, ki so po naši presoji zanimivi, uporabni in ne nazadnje tudi tipični za vsakodnevne zagate pri oblikovanju slovenske diplomatske terminologije in žargonizmov.

Prva dilema je, kako v tipskem smislu poimenovati sporočilo, ki ga v diplomatski praksi zunanje ministrstvo pošilja diplomatsko – konzularnim predstavništvom (in obratno).

Tu so mišljena predvsem delovna sporočila, poročila, navodila, zahteve, opazke, komentarji, opažanja. Njihova skupna značilnost je, da so relativno kratka (pretežno ena stran, praviloma ne več kot do dve strani), v vsebinskem smislu obravnavajo samo eno temo, so zaupne narave in se jih pošilja po posebej kriptozашčiteni, običajno elektronski, pošti.

Angleška diplomacija uporablja izraz „despatch“ oz. „dispatch“ (tudi „telegram“), ameriška pretežno „cable“ francoska „depeche“, nemška „Depesche“ in španska „despacho“, v bivši državi pa se je takemu sporočilu reklo „depeša“.

Kaj bi bilo pravilno, funkcionalno in razumljivo – po slovensko?

Ker menimo, da tujk ne gre na silo prevajati, sploh pa ne v žargonski rabi, še posebej, kadar je le-ta dejansko pod vplivom internacionalizacije (in diplomacija je taka dejavnost), ponujamo predlog: depeša.

Drug primer se nanaša na problematičnost poimenovanja zapisa pogovora s tujim diplomatom.

V diplomatski praksi je tako, da so pogovori s tujimi diplomati vsakodnevna praksa. Taka srečanja so zelo pomemben vir informacij o nasprotni

strani, njenih opažanjih, komentarjih in namerah, pa tudi ustaljena oblika meddržavnega komuniciranja. Zato takim pogovorom, sploh kadar so uradne in formalne narave, vedno prisostvuje mlajši diplomat, ki piše – kaj?

Piše, recimo, zapisnik tega pogovora.

Vendar je ta „zapisnik“ treba le nekako žargonsko poimenovati. Je to „zabeležka“ ali le „beležka“ ali morebiti „zapis“ ali še kaj četrtega? Zapisnik vsekakor ne, saj gre spet za kratek, jedrnat in pregleden zapis vsebine pogovora s poudarkom na zapisu tistega, kar je dejal sogovornik, predvsem na novih informacijah in poudarkih, ter tudi na njegovem obnašanju, če je bilo to za pogovorno situacijo informativno posebej povedno.

S tujimi poimenovanji si v tem primeru za razliko od prejšnjega ne moremo kaj prida pomagati. Treba je torej najti izviren slovenski izraz, je to seveda možno. Kaj je torej bolj slovensko: zabeležka ali zapis?

In v nadaljevanju, kot tretji primer, tesno povezan s prejšnjim: kako poimenovati uradno interakcijsko situacijo med dvema sogovornikoma – diplomatoma (oz. situacijo, v kateri je vsaj eden od sogovornikov diplomat): je to pogovor ali razgovor, morebiti kaj tretjega?

Če pogledamo v Slovar slovenskega knjižnega jezika, ki sicer ne predpisuje jezikovne norme, je pa zaradi obsežnega evidentiranja obstoječe jezikovne prakse in kvalificiranja njene rabe zelo uporaben, in poiščemo dodatno pojasnilo za obravnavane tri primere, ugotovimo, brez ambicije po dokončni odločitvi, naslednje:

- a) - depeša: nujno vojaško ali diplomatsko sporočilo;
- b) - zabeležka: (redko) kratek zapisek, opomba; beležka: delati si zabeležke / tudi: zabeležiti: 1. zapisati: zabeležiti vprašanje;
- beležka: 1. kratek zapisek, opomba: delati si beležke / tudi: beležiti: 1. zapisovati: časnikar beleži izjave;
- zapis: 1. kar je zapisano: prebrati zapis;
- zapisnik: sprotni uradni zapis o poteku kakega uradnega dogodka, sestanka;
- c) - razgovor: 1. navadno množinsko – uradna izmenjava mnenj, stališč: poslovni, uradni razgovori; 2. raba peša – izmenjava mnenj, misli: glasen, sproščen, zaupen, prijateljski razgovor;

- pogovor: 1. izmenjava mnenj, misli: udeležiti se pogovora; 2. navadno množinsko – uradna izmenjava mnenj, stališč: začeli so se uradni pogovori / tudi: pogovor je potekal med štirimi očmi (brez prič, zaupno).

Četrty primer je fraza, ki ima, predvidevamo, svoje korenine tako v anglizmu kot tudi v srbizmu. Gre za frazo, ko npr. slišimo, da je «minister dal kosilo veleposlaniku .

Seveda mu ga ni dal, ampak mu ga je priredil.

Po eni strani gre za vpliv pogovornega anglizma („He has given him a lunch.“), po drugi pa prav tako za vpliv srbizma („Dao mu je ručak.“). Pri tem si sicer ne bi upali dokončno zatrditi, ali je tudi povezanost z anglizmom neposredna, kot je to – zgodovinsko gledano – s srbizmom, ali pa jo ugotavljamo le posredno, tj. da je lahko srbizem, ki je vplival na slovensko poimenovanje, že nastal pod predhodnim vplivom anglizma.

Navedli in pokomentirali smo le nekaj posameznih jezikovnih in stilističnih situacij, da bi opozorili na problemskost in problematičnost nedorečenega jezikovnega in stilističnega vidika uporabe slovenščine kot diplomatskega jezika.

Ker je torej z vzpostavitvijo slovenske države nastala družbena situacija, ki omogoča in celo zahteva funkcioniranje slovenskega knjižnega jezika tudi kot diplomatskega jezika, je temu fenomenu treba posvetiti ustrezno pozornost. Resnih znanstvenih študij o tem ni, njihova potrebnost pa je nedvomna.

Zaključek

Vzpostavljanje diplomatskih organizacij novih majhnih držav je vsekakor zahteven projekt. Te države se pri uresničevanju le-tega srečujejo z vrsto problemov, ki jih je treba reševati celovito, prilagojeno konkretnim razmeram in dolgoročno učinkovito.

Po našem mnenju mora tako vzpostavljanje temeljiti na specifičnem teoretičnem znanju in na preverjenih praktičnih izkušnjah. Vendar je zaradi objektivne situacije pri novih majhnih državah mogoče zaznati pomanjkanje

praktičnih diplomatskih izkušenj in s tem povezanega teoretičnega, predvsem pa organizacijskega znanja. Zato je potrebno mednarodne izkušnje in znanje uporabljati prirejeno konkretnim karakteristikam posamezne, v našem primeru majhne države.

Z organizacijskega vidika je posebej pomembno, da se organizacijska zasnova zunanjega ministrstva (vključno z DKP mrežo) razvija načrtno in ustrezno prilagaja razmeram, v katerih država deluje, in izzivom, s katerimi se v različnih obdobjih sooča. Stalno razvijanje organizacijskega vidika mora omogočati potrebno fleksibilnost in predvsem racionalnost.

Zaradi izrazito prisotnega pomanjkanja kadrovskega potenciala je za izgradnjo diplomatskih služb teh držav zelo pomembno načrtno in stalno novačenje visokošolskih diplomantov. Z njihovim nadaljnjim diplomatskim izobraževanjem in usposabljanjem je zagotovljen najpomembnejši element dolgoročne trdnosti diplomatske organizacije.

Hkrati se na ta način vzpostavlja jasna objektivna tendenca profesionalizacije diplomatske službe. Slednje je zaradi mednarodne kompetitivnosti in kompatibilnosti teh služb za nove majhne države med odločilnimi dejavniki njihovega uspešnega funkcioniranja v zahtevnem diplomatskem okolju sodobne mednarodne skupnosti.

Globalizing European Security Processes¹⁸

LJUBLJANA, JUNIJ 2004

Introduction

The origins of today's European security picture have been fundamentally laid down in the tremendous stream of consequences caused by the fall of the Berlin Wall. The scope of the change, which we witnessed in the *Annus Mirabilis*, was unexpected, enormous and tectonic: »In just over three years, from the fall of the Berlin Wall on 9th November 1989 to 1st January 1993 (the peaceful and consensual division of the Socialist Federal Republic of Czechoslovakia), one European country thus ceased to exist (the German Democratic Republic), 22 new countries emerged and communism as a political system and state ideology disappeared.« (Jazbec, 2001, 19). Up to 200 million people participated in that change on the territory of Central, South and East Europe, Transcaucasia, Central Asia as well as throughout the whole former Soviet Union. An enormous social energy was released and an unforeseeable political shift occurred.

The processes of integration and disintegration were at its peak in the first part of nineties, causing i.a. also a noticeable security vacuum and consequent instability. The expectations were high, the wave of disillusion which followed was big. Security as one of the most complex social phenomena gained on its importance, its nature being changed or at least seen as being

¹⁸ Objavljeno v: Gosar, Anton (ur.), Rožac-Darovec, Vida (ur.). *Globalizirana Evropa = Globalized Europe*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Založba Annales: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, 2005, str. 173–182.

changed. Environmental, economical, social and other aspects of security gained importance as societies become more and more complex and at the same time also more vulnerable. After a long period of preparing themselves to fight wars with the enemy across the Wall, modern European societies found themselves in a position where they are less and less keen on fighting wars. That much not only because of their public opinion, but also due to their structural complexity and increased vulnerability; as if the fall of the Wall swept away much of the cold war military and defence illusions.

Due to a changed security environment on the wider European continent, security threats and risks have also changed. Traditional military risks lost their utmost presence and importance, though did not disappear (Prezelj, 2001). Different security challenges emerged wearing a different face: nowadays they are nontraditional ones, dispersed, global, caused primarily by non-state actors and above all of combined nature. They are hard to predict and even harder to counter. There is no way to counter them on a single basis. Thus security actors have to combine their efforts, join their capabilities and implement an interagency approach. Countries feel safer and stronger within the integrations network, their area of activity and efficiency gets stronger with accelerated results.

No wonder that the majority of new and small states which emerged (or regained their statehood) after the end of the Cold War expressed strong intention to become members of both Nato and the EU. It is most probably not only a guess that at least some of them who were in the past members of the Warsaw Pact also had the intention to definitely get away from the possible Russian influence.

European Security Processes

During the reflected period, European security processes have undergone intensive, in-depth and substantial change. Above all they gained on their structural dynamics.

This has been primarily affected by the two EU and Nato enlargements, accompanied also by the growth of the OSCE and the Council of Europe

(CoE) membership. The role of the UN, though for some time already not in the first front, remains indispensable within this framework. However, the accelerated activities of the first three organisations – we could name them the European Security Triangle /EST/ (Jazbec, 2004a¹⁹) – impacts the structure and the stream of European security at most. In the current year both already mentioned enlargements have held the momentum and significantly influenced the postmodern creation of European security on a larger scale. The so called »big bang approach« still echoes: NATO increased its membership during last decade from 16 to 26 and the EU from 15 to 25. However, it is not only numbers that count and impress. The structural interdependence within both organizations reached a much higher level and, from the insider's point of view, also technicalities (logistics, procedures, administrating...) could affect substance in the future.

At the moment there are at least three major characteristics of the European security processes (Jazbec, 2002, 265–266²⁰).

Complementarity is seen as the dominant feature of these processes in their current phase. Lessons learned from past European history show us that security could only be achieved through complementary activities of national and international subjects, the latter being nowadays indispensable and dominant. If such an approach seemed to be primarily theoretical only a few years ago (Rotfeld, 2000), the latest scope of activities and cooperation within the EST illustrates the way to proceed. With their different approach to security issues as far as the mechanisms, topics and timing is concerned Nato, EU and OSCE are capable to deal with the majority of actual, frozen and possible conflicts and security threats within the region. There would be at least two reasons which bring EST organizations closer on the complementarity basis. Because of the limited pool of resources even the biggest allies can not withstand an increasingly higher scale of activities, particularly out of area ones (strategic logistics, costs, deployable manpower). Also the complex nature of modern security threats and conflicts show that it is practically impossible

¹⁹ Jazbec, M., 2004.a Priložnost za sinergično delovanje: Evropa in Slovenija v letu 2004. *Obramba 2/04*. Ljubljana, str. 9–10.

²⁰ Jazbec, M., 2002. *Diplomacija in varnost*. Ljubljana: Vitrum.

for a single organization to develop the whole spectrum of mechanism to execute preconflict, mid- and postconflict management. Different approaches, various sets of mechanisms and networking must be combined and joined.

Complexity would be the next most important characteristic. No wonder, since we can observe many participants, i.e. security players on various vertical and horizontal levels. The presence of the UN as a global security player is followed by already mentioned actors (Nato, EU, OSCE, CoE) as well as Community of Independent States and Shanghai Organization for Cooperation which all occupy different horizontal positions on a same but lower vertical level. Proceeding down the scale we would meet on the next level, for example, the Council of Baltic Sea States, the Visegrad Group, Weimar Triangle, the Stability Pact for Southeastern Europe, Southeast Defence Ministerial etc. Many participants at various horizontal levels (global, regional, paneuropean, subeuropean, local etc.) form a security matrix which is the most significant way how security as a goal could be achieved and its stream carved out. This tends to include all possible players and strengthens a multilateral approach as well as tends to exclude the still possible solo action approach of some players. The matrix is a living model which shows flexibility and offers the framework in particular for local players to emerge and fit in. One could speculate that the number of players on the higher levels will not increase and that their activities will be increasingly combined and rationalised. This would most probably also be the case with lower levels though the number of actors could probably increase. There are more and more players within the local scope which could add to broader security being active primarily within their closer neighbourhood.

The complicated nature of these processes seems to a certain extend to be the most natural outcome of crisscrossing the first two characteristics. Generally speaking this includes above all the management of the relations resulting from a) the overlapping of both organizations' members (founding and current), b) then the nonNato EU members and vice versa, c) as well as relations of all member countries towards applicant/candidate countries to both organizations and d) to other countries (PfP members and aspirants, countries with which both organizations have an institutionalized dialog etc.). The very feature could also tend to untransparency of activities and unnecessary over-

lapping not that much of purely membership but much more of competences of different players. In particular the overlapping of the EU and Nato membership causes certain problems which do not seem easy to overcome. If the former could not (and should not) be avoided in the long run, the latter should be the matter of a clear, agreed and necessary compromise. As cooperation between both organizations improves, some problems still remain to be difficult (like the absence of the influence of the nonEU Nato members on decision making process when Nato mechanisms are activated for EU purposes). However the only way to get rid of them is to deepen cooperation and to enhance the complementarity of action (to agree on a general level and introduce rules of engagement on lower levels with enough flexibility to include lessons learned). Perhaps this is the very area where the postcold war approach and its atmosphere could be put to test: cooperation, trust and transparency. Enriched with solidarity this is the formula which both organizations try to sell to the new member and candidate countries in particular. If this could not work among them, how would it then work in the enlarged framework?

Without having an ambition to go deeper in presenting these and other single characteristics of European security processes one has to mention also their intensity and the decisive role of relations among the USA, Europe as a whole (leaving aside the question of definition of such a Europe) and the Russian Federation. Diversified dynamics among various security players and within already elaborated context origins from numerous relations and initiatives all leading to the common goal, i.e. the creation of a secure and safe Europe. It is the very goal to understanding of which we try to contribute with here presented thoughts on the globalization of the European security processes. One could say that the more these processes are interconnected, interdependent and complementary, the more chances they have to become global ones. Having in mind the EU Lisbon Declaration from 2000 as well as the European Security Strategy and the OSCE Strategy for the 21. Century (both adopted in 2003) it is only the ambition for Europe to go global which counts.

The triangle of relations between the USA, Europe and Russia dominantly effects the execution of the aforementioned ambition. Many question have been raised lately referring to the US presence and role within European

security (Kagan, 2004). Also, the participation of Russia in the provision of European security is still an excited issue. If with the US one gets an impression that they would slowly like to pull themselves out of these affaires, it is the very vice versa impression which reflects Russia and its interests. Possible contradictions and exclusivness of these relations do not seem to be over so far.

With a strong and clear outreach to the Mediterranean, the Greater Middle East and Central Asia as well as beyond, European security processes do progress globally. They already have a strong Atlantic dimension and are increasingly tied in the Asian one (the Caucasus and Central Asia). Euroatlantic and Euroasian framework is emerging strongly within the EST context. New initiatives, projects and approaches make the ambition of going global possible but also – via facti – tend to further intensify and complicate its management. Here we reach the point where the question how to achieve the global dimension and effect of these processes comes onto the agenda.

Challenges of a Globalized European Security

There is, as a matter of fact, only one big dilemma – will Europe manage to reach the status of a global security player or not?

The basic precondition is to manage the security processes and threats in its home area as well as in its closer neighbourhood. Two kinds of players are important here, national and international. Speaking about the latter they already tend to cooperate as we have just tried to point out. Not that the picture is harmonized and coordinated, but recent progress is obvious and the project is developing well. The operation Amber Fox in Macedonia in the year 2003 is a good example. The preparations for the next one, Althea in Bosnia and Herzegovina, which is to start in early 2005 mark the next step. This shows that Europe has a chance of being finally capable of settling down problems at home. However, the most important topics, which Europe has to settle down to support these ambitions are capabilities: strategic air and sea lift, integrated defence industry and an efficient and simple decision making process.

Only looking at the activities of national actors on the bilateral basis, one could get an impression that they are not that coordinated. Diversified interests

of different member countries within NATO and the EU (the Iraq issue, for example) illustrate this. Also, the approach of EU member countries to establish qualified and deployable military and police manpower has not always been productive in recent years. With the development of Nato Response Forces and EU Capabilities, having in mind avoidance of unnecessary duplication, this could improve. It is also worth mentioning the different and controversial interests of the biggest European countries referring to the UN Security Council reform (to enlarge it with new permanent members also from Europe or to introduce one seat for the EU).

The Western Balkans remains the area where one in Europe can meet classical security threats as well as postcold ones. The period of a general military danger and instability is more or less over, though the situation has not completely recovered yet. As the main source of current instability, the combination of various factors has emerged. Namely, organized crime, trafficking (drugs, humans), corruption, weak institutions, stock piles and land mines prove to be the main critical security points within the region. This demands first of all strong cooperation among European partners, with Northatlantic allies and with Russia and second of all combined approach of EST. Having in mind that the military hard core phase of the Western Balkans conflict is declining, the role of EU and OSCE enters more strongly the present arena.

The way Europe will manage and solve the Western Balkans situation, however difficult, complicated and partially also unpredictable it is, will determine its capability of being a reliable and a competent security player. Possible misfortune will not stop Europe from exercising its here discussed ambition. It could only stress the possible question of how much a global Europe can go beyond the already mentioned Atlantic and Asian dimension. As far as Africa is concerned, there is no doubt about it being an important part of this ambition. At the same time, it is obvious that European security endeavours in Africa are not enough consistent, complex and contextually carved out. It will for sure take some more time to upraise the networking of this part of European global ambition.

One could speculate the further Europe will reach out of northern hemisphere framework the more it will depend on coordination with both the UN and the US. Both NATO and the EU framework will help here only partial-

ly – perhaps the most important from this point of view is the provision of decision making process and capabilities.

At this point, we could come back again to the Western Balkans experience. The effects of this year's double enlargements on the region could be the prevailing moment in future management of security processes. NATO member countries now form a strong security ring around the area. The EU members are not far away from that, having in mind strong candidates, Romania and Bulgaria as well as Croatia. Future PfP membership for both Bosnia and Herzegovina and Serbia and Montenegro complete the possible security outcome. Never so far in the history of the region that many preconditions were on the spot to ensure possibly more security inwards and preferably less insecurity outwards. And at the same time perhaps never till now there were that many issues to be settled.

Globalization of European security processes also depends on two additional aspects. The so called out of area activities (»to defend values and not only territories«), which started with NATO intervention in Kosovo in spring 1999 and in different form appeared also in the EU activities in Africa and in present engagement of international community in Afganisthan in particular (»to defend Europe out of Europe«), show the complexity of being a global security actor. Such a role is still to a certain degree new in the conceptualization of Europe and its global appearance. Intensity and diversity of European security processes, not to speak about noticeable elements of their competitiveness, demand a higher level of coordination with full necessary political and military support. It is not only a rethorical question if Europe is at the moment capable of mastering it. The European presence in Asia is an important part of its global role, as we have already touched it. With OSCE and also Nato activities in Central Asia this dimension is being gradually enhanced, too. But stronger outreach to Asia also brings issues of Pacific security on the agenda.

Global status in this case would mean to deal efficiently with Western Balkans issues as well as African, Asian and also Pacific ones, when the former also come on the agenda. If the current, so called new NATO and EU members in the past had some use of the slogan »think global act local« they have now partially to switch to »think global and participate global«. This would not mean

that »act local« is oldfashioned, but that they will have to be capable of partially translating this »act local« to benefits and beneficiaries on a much larger scale.

The Role of Slovenia

Slovenia is the only double new member from the broader region. This result of both enlargements effects its foreign policy, activities and framework of action. Both memberships as a target never have been a sole point in the air which should be reached as soon as possible whatever the costs. They were not only main foreign policy priorities but above all tools how to transform societies, economies and also the national defence and security system. With this years' fulfillment, both goals were at the same time transformed to means for i.a. enhanced role of a security actor in South East Europe and in the Western Balkans in particular.

It is in the vital interest of Slovenia to contribute significantly to security and stability in the discussed region. Slovenia as a double new member is as safe as its neighbourhood is. Being part of both integrations enhances its spectrum of action, raises responsibility and expectation as well as the scale of demand. One would expect that its core activities referring to the Western Balkans could be as follows: a) transfer of its own experiences from the enlargement process to the region; b) constant support and encouragement of the regions potentials; c) understanding the region, its potentials and problems; d) promoting and explaining it to Europe and vice versa.

The way how to upgrade »think global act local« to »participate global« was perhaps best manifested during Slovene nonpermanent UN Security Council membership in 1998–1999. Those experiences will be put to a specific test during the next years OSCE Chairmanship and its much more concrete and daily challenges (Jazbec, 2004a). This could be an excellent opportunity for a new small country to go global in understanding, conceptualizing and participating and at the same time being able to remain local with executing concrete activities. While occupied with the here presented challenges the country will also get a chance to carve out additional and necessary political maturity on a larger scale.

It would be beyond ambitions of this paper to provide manuals for how to face these challenges and how to deal with concrete issues. The capability of dealing with them as a part of broader integration network will be decisive not only for Slovenia, as of now a constituent element of »go – participate global« process, but also to prove to which extent the new members of Nato and EU are ready to really fit in where they institutionally already belong.

Conclusion

A decade and a half after the end of the Cold War European security processes have undergone an intensive period of fragmentation and integration. Among current results one can mention the formation of EST, the noticeable ambition of going global and the management of its security processes. Globalizing European security points out necessary questions, like has it worked so far, will it work in future, how its management is going to look like etc.

Going global definitely means being capable of acting local first.

In Europe, this would mean settling down open issues on the Western Balkans. In its current phase, the best if not the only way would be to approach the region as a whole. It is very complex, interconnected and interdependent. Only within such a general approach, one should focus on differentiation among states according to their development. In the security area, it is MAP (Croatia, Macedonia, Albania) and PfP (BiH, Serbia and Montenegro) which form the division line – with the only intention to be capable of better management within the common framework.

Having in mind the reconfiguration of the set of values there is one proposition, which we would add to the previously suggested approach. If we would agree that historical experience in the region has created conflict as a basic means to solve problems and manage political life, then we could also agree that cooperation as a value and a means for solving open issues has to be adopted.

Cooperation instead of conflict would be the code. Cooperation means also trust and compromise and both lie in the fundamentals of the European ambition to go global.

Slovenia and NATO: *What are the Lessons Learned?*²¹

LJUBLJANA, OKTOBER 2004

Introduction

It was only possible to put oneself the very question after the end of the Cold War, in the time of big turbulences across the European territory, when old structures began to collapse and the notion of new ones started to articulate. Before that, the circumstances did not make it possible for such questions to appear on the practical and political agenda. One could also dare to say that theoreticians weren't bothered much with speculations of such kind either.

This has been the conceptual framework within which Slovenia has successfully executed its ambition to become member of Nato. The most important lessons learned and experiences gathered throughout the process are presented in this article as well as some basic contemplations of the whole project and its nature.

Chronology

A brief chronology shows us that a whole decade was needed for Slovenia to enter the Alliance. The idea about Slovenia being member or at least part

²¹ Objavljeno v: Čehulić, Lidija (ur./ed.). 2005. Godišnjak/Yearbook Šipan 2004. Zagreb: Politička kultura. Atlantsko vijeće Hrvatske, str. 145–150. Članek je bil pozneje objavljen tudi moji knjigi *Security and Diplomacy in the Western Balkans*. Ljubljana: Ifimes, str. 117–123, kakor tudi v *Bezbednost / Security*, oktober 2008, letn. 2, str. 45–47.

of the Euroatlantic area was for the first time put down in the 1989 May Declaration. The Slovene opposition movement pointed out this ambition as a constituent part of what later seemed to be *de facto* the Independency Charta. The adoption of the Amendments to the Resolution on the Starting Points of Slovene National Security in January 1994 officially declared membership in NATO as a primary foreign policy goal. A couple of months later Slovenia entered, amongst the first partner countries, the Partnership for Peace (PfP) programme and started with other activities within the NATO cooperation framework as well – like Planning and Review Process (PARP), Individual Partnership Programme (IPP) etc. At the June 1997 NATO Madrid Summit Slovenia was not invited, although expectations rode very high. Both high expectations and disappointment, which followed, were wrong and unnecessary. This is an important experience for everybody. In autumn 1999 the Membership Action Plan (MAP) was offered to the candidate countries as another and demanding tool for executing reforms what should led to membership. During the current parliamentary period (2000–2004) after comprehensive, systematic and intensive work Slovenia managed to gain the membership invitation at Prague 2002 Summit. Membership entered into force on March 23, 2004, roughly a decade after its start in the PfP.

It is worth mentioning while contemplating lessons learned through this process that for Slovenia membership in NATO has never been understood as a point in the air which should be reached as soon as possible whatever the costs. Membership was primarily a tool for establishing the Slovene national security and defence system and within it above all the Slovene Armed Forces along the lines of current Euroatlantic criteria and praxis. This would at the same time mean to be capable of defending ones' own country, to offer host nation support and to participate in the activities of the Alliance. We understood that only such an approach would develop Slovenia to be interesting for the Alliance and raise awareness among Slovenes to understand what membership means. Activities in Slovenia were coordinated through the Interministerial Working Group for Cooperation with NATO, the first body of that kind among all candidate countries.

Aspects

NATO membership was originally conceptualised as a state project. It wasn't only the Ministry of Foreign Affairs (MFA) and the Ministry of Defence (MoD) which should work on the execution of this goal. Although their activities were the most important ones it was the whole set of processes which led to membership. According to the MAP structure five areas could have been seen, namely political and economic issues, defence, resources, security issues and legal affairs. Additional to this, national and international aspects of the project were obvious.

The security aspect could have been seen as the most important and comprehensive one. It has been primarily security, understood in the broad postcold war terms, which was targeted mostly. No wonder, if we understand Nato membership as an ambition for a structural adaptation of national security and defence system and armed forces in particular. The international aspect would derive from intensive harmonization and cooperation within PfP and the Alliance in particular. This would deepen the understanding of cooperation, consensus making and solidarity which led to the acceptance of a new and different set of values. Behind this is the understanding of relations among modern societies and armies which do not fight wars anymore, but cooperate and integrate.

The defence and military aspect is the most important one judging from the Ministry of Defence's point of view. Membership helps to create and establish a national defence system which is a logical part of a bigger international system with clear and proven rules. Such a framework accelerates the scope and the efficiency of activity. Military becomes downsized and adapted to the changed nature of security threats, with an obvious impact on deployability, leaving behind the concept of narrow national territorial dependency of armies. The switch from territorially founded big armed forces to the rapid reaction concepts illustrates the fact how armed forces of the Alliances' members are in constant change. This is even more important for the new members and the candidates, which had to restructure and reshape their armed forces from socialist to modern ones. Slovenia could be seen as an exception because it did not start with big dinosaur armed forces at the beginning of its independ-

ency. Such a situation enabled her to immediately focus on the establishment process instead of first dismantling old military structures. This has spared a lot of time, resources and energy.

The organizational aspect counts a lot. Classical ministries of defence were in the past rigid bureaucratic organizations with very low internal dynamics. Fixed hierarchy and tough promotional rules were providing slow and uncertain promotion. With membership in the Alliance this aspect is changing rapidly. Cooperation of armed forces and their bureaucracies stimulates inter- and intraorganizational dynamics. Organizations are more flexible because otherwise, they can not execute demanding processes of countering modern security threats. Restructuring and downsizing leads to flexibility and enables personnel to be seconded more often. This becomes almost a daily routine that enhances the need for constant education and new skills. Being part of a big and efficient political, security and military bureaucracy means going along the same rules. Adaptation and change replace previous statics.

The psychological aspect goes along the already presented. Membership in the Alliance and the way how this works offers more promotional opportunities for soldiers in both ways. Seconded ones are replaced by newcomers, which increases vertical promotion, more individuals participate in horizontal promotion as well. Networking spreads within bigger framework, which is not binded primarily by national limitations anymore. Communication with colleagues within the Alliance strengthens personal identity, language skills and operational flexibility.

Also the sociological aspect benefits. More relations are developed, they get stronger and open and social networking plays increasingly important role. Only when national armed forces go international, i.e. when they denationalize through cooperation along same rules, procedures and agenda, is this possible.

Experiences

Perhaps the most important experience which one absorbs through the membership process is to become realistic. Although this could sound simple, it has been a demanding lesson. The experiences from the first and partially

also the second MAP cycle show this very obviously. The then seven candidate countries hastily put on the paper all of their possible ambitions and only at the conclusion of the first year they saw that not much of it was realized. It was simply just not possible. They want to appear big, important and sophisticated with everything, which was certainly a mistake. Instead they should point out only that what was achievable and what they had resources for.

The realistic approach would mean that you start from the evaluation of security threats and risks in your environment, see how much of resources you have at disposal and what you can do (troops, structure, acquisition) to counter those threats and risks. As the security environment changes, one also has to adapt evaluations and plans. Never promise what you can not fulfill, that would be the most important experience from the enlargement process. Each contribution counts, big or small.

The second experience would be an ability to constantly show progress. The MAP process is designed in the way that a candidate country is being screened all the time. Through a series of consultations and discussions on various levels (from expert to ministers) both sides assure the process going on. It is much easier to correct the development on a basis of regular and frequent consultations with a follow up reaction than executing the corrections only at the end of the process. That is why transparency is of utmost importance. And through transparency also comes solidarity and knowledge about each other, which leads to mutual trust. In such an atmosphere it is easy to discuss weak points and get away with them. Both the Alliance and the candidate country share interest in progress and hence they also share information on weaknesses.

Cooperation with the parliament is necessary and this would be the third most important experience. It is the national parliament who at the end of the day adopts laws and resolutions in the national defence and security area. It monitors the role of armed forces in society and executes democratic control over them. It is of extreme importance to have continuous, productive and transparent relations with the parliament and its bodies. The support which members of the national parliament can offer to the MoD is enormous, important and vital. Regular dialog with the Defence Committee helps to clarify

priorities, sharpens their articulation and encourages their execution. It is the parliament who makes the final decision about defence expenditures.

Within this respect there are two kinds of relations between the parliament and MoD. From one point of view there are issues about which MPs take the decision and consequently have to be informed about. From another point of view, a set of issues exists where there is no obligation for the MoD to inform the parliament. But informing MPs also about the latter would mean to gain their broader support and understanding. Even more, MPs share responsibility with MoD officials via that. This is an enormous additional backing of MoD work towards public opinion. When both executive and legislative branch of power share same views on certain issues, public opinion is much likely to be in favour of them. The very Slovene experience is highly positive within this framework.

Last but not least, one also has to point out the experience with the media and public opinion. Slovenia is the only new NATO member country who held a referendum vote on NATO membership. This means that the government, with important parliamentary support, prepared and executed an indepth public awareness campaign. This was anyway part of a special Information-communication Strategy, which was adopted in 2001 before the decision on the referendum was even taken. A couple of hundred public discussions, debates, round tables, live TV and radio shows were organized, with participation of both NATO pros and cons. NATO membership yes or no was an object of huge public debate for almost a year before the referendum took place on March 23rd 2003. It was organized at the same time as with the EU referendum. The turnout was 60 %; almost 90% were in favour of EU membership and 66% of Nato. The results proved the governmental policy and equipped Slovenia with a strong political *credo* when entering the Alliance.

For the MoD alone public debate was important also from another point of view. It has helped to establish direct contact between the MoD and the public. This has raised the understanding of projects on the agenda and the support for them. It has been very important because of the succes of the reform processes going on and in particular for the professionalization of the Slovene Armed Forces.

Way Ahead

Being a new member is important – as one could grasp it after a couple of months – to show an indepth, overall and constant activities. Participation at the creation of European security processes demands careful observation, constant participation and giving initiatives, in particular within the niche capacity strategy.

Being equipped with fresh memories of the accession process, one has firmly in mind the necessary support for the future perspective of the NATO enlargement. It is the enlargement of the Alliance, which expands the area of security and stability, deepens solidarity and trust across the continent and encourages reform processes in the national armed forces as well.

The latter also goes for the existing member countries. The Alliance finds itself in an intensive and demanding transformation process which, above all, means adaptation to the changing security environment and different kind of threats.

Conclusion

With the membership in NATO Slovenia has found itself in a position to enhance and additionally institutionalize its role of provider of security and stability in the broader region. Perhaps the best *credo* for a small state being a security player would be think global, act local. Although an old saying, it is even more important nowadays, especially because of offering the necessary support and encouragement to candidate and aspirate countries. The continuation of close cooperation with those from the region would for sure contribute to firm security networking and more stabile development.

Evropski varnostni procesi: *Splošne značilnosti*²²

LJUBLJANA, DECEMBER 2004

O srednja značilnost evropskih varnostnih procesov je njihova komplementarnost. Evropsko varnost je mogoče doseči le s komplementarnim delovanjem nacionalnih in mednarodnih subjektov, kar se kaže v delovanju zlasti zveze Nato, EU in OVSE. Te organizacije sodijo v središče multilateralnih prizadevanj za vzpostavitev varne in stabilne Evrope in jih pojmujejo kot evropski varnostni trikotnik. Naslednje značilnosti so zlasti še kompleksnost, kompliciranost in intenzivnost. Navedeno se nanaša na število varnostnih akterjev, različne ravni, ki jih zasedajo, ter na njihove medsebojne odnose (prekrivanje pristojnosti, delitev dela, sodelovanje). Očitna je razlika med zmogljivostmi ZDA in evropskimi članicami zveze Nato. Razloga za to sta predvsem razlika v višini sredstev za obrambne izdatke in manjša vlaganja v razvoj znanosti in raziskav v evropskem delu zavezništva. Vzpostavljane Natovih reakcijskih sil in razvijanje operacij kriznega upravljanja EU predpostavlja osnovo za njuno sodelovanje in odpravljanje nepotrebnega podvajanja zmogljivosti.

Globalna varnost je odvisna od regionalnih aktivnosti, ki so blažilec konfliktov, saj dejavnost regionalnih akterjev krepi varnostno mreženje okoli kriznih točk. Navedeno ponazarja primer Zahodnega Balkana, ki ostaja odprto polje zagotavljanja evropske varnosti. Evropski varnostni procesi so bili v minulem desetletju močno zaznamovani z razvojem na tem območju, zaradi česar bo tudi v prihodnjih desetletjih potrebna aktivna navzočnost mednarodne skupnosti. Uporaba mehanizma »Berlin +« v Makedoniji je po-

²² Objavljeno v: Haček, Miro (ur.), Zajc, Drago (ur.). *Slovenija v EU: zmožnosti in priložnosti*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2005, str. 447–462.

kazala pozitivne rezultate, kar je spodbudilo načrtovanje podobne operacije v BiH, kjer bo EU po koncu mandata Sforja prevzela upravljanje varnostnih procesov. Uspešna izvedba te operacije bo spodbudno vplivala na varnost in stabilnost celotnega Zahodnega Balkana.

Uvod

Po koncu hladne vojne je mogoče ugotavljati drugačno naravo evropskih varnostnih procesov,²³ kot smo jo videli v predhodnem, skoraj polstoletnem obdobju. Če bi namreč lahko zapisali, da so bili obravnavani procesi v tistem času zaznamovani pretežno kot stabilni in ob očitni odsotnosti njihove notranje dinamike, pa so v začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja pridobili na intenzivnosti. Hkrati je bil v slednjem obdobju – morebiti tudi nepričakovano – zelo opazen pojav iznenadne nestabilnosti in z njo povezan določen varnostni vakuum (Jazbec, 2002²⁴). Glede na intenzivnost in obsežnost ter dolgoročnost, a tudi nepredvidljivost sprememb, ki so jih povzročili dogodki v letu 1989, to pravzaprav ni niti nenavadno niti neobičajno. Dotedanjo medblokovsko bipolarnost in z njo povezano specifično statičnost na evropski celine sta zamenjali hkratna fragmentacija in transformacija temeljnih družbenih akterjev, kar je neposredno vplivalo na veliko dinamiko varnostnih procesov.

Njeno intenzivnost sta povzročila vsaj dva pomembna premika v širši konstelaciji odnosov. Po eni strani začneta tako EU kot tudi Nato v tem obdobju snovati svoji prvi širitvi po koncu hladne vojne.²⁵ Zlasti zveza Nato se je pri tem znašla v svojevrstnem položaju: obstajalo je precej mnenj, da ne

²³ V tem prispevku pojmujevo evropske varnostne procese kot tiste, ki imajo zaradi narave njihovih glavnih akterjev (Nato, EU, OVSE) v teritorialnem smislu jasno prepoznavno tudi evroatlantsko oz. evroazijsko dimenzijo.

²⁴ Jazbec, M., 2002. *Diplomacija in varnost*. Ljubljana: Vitrum.

²⁵ Kadar govorimo o prvi širitvi zveze NATO (a tudi EU) po koncu hladne vojne, je treba omeniti, da bi lahko zanjo smatrali že združitev Nemške demokratične republike z ZRN. Prva je tako kot del ZRN postala članica omenjenih integracij. V tem prispevku zastopamo stališče, da je bila prva širitev NATA po koncu hladne vojne sprejeta v Madridu 1997 in postala veljavna v Washingtonu 1999, EU pa je prve nove članice sprejela 1995.

bo več potrebe za njen obstoj, saj naj bi s koncem hladne vojne in z razpadom Sovjetske zveze izginil tudi temeljni direktni razlog njenega obstanka. Konceptualizacija omenjenih širitve je obenem pomenila tudi novo možnost varnostne izbire, ki je bila ponujena, a tudi lažje dosegljiva in bolj uresničljiva državam nečlanicam, in ki so jo kot pomembno še zlasti razumele države, ki so nastale oz. obnovile svojo državnost po koncu hladne vojne. In po drugi strani so te države že ob nastanku jasno deklarirale vključitev v evropski integracijski prostor kot temeljno zunanjepolitično prioriteto.²⁶ Kombinacija obeh dejavnikov je prav gotovo pomembno vplivala na povečano dinamiko omenjenih procesov, obenem pa ponudila državam nekdanjega vzhodnega bloka trdno oporno točko v njihovi nacionalni in mednarodni emancipaciji in uveljavitvi.

Z današnje perspektive je mogoče v izvajanju namere po vključitvi v evropski integracijski prostor med posameznimi državami v začetnem obdobju jasno opaziti – kljub enakosti ciljev – medsebojno tekmovalnost in tudi delno nesodelovanje, morda celo nezaupanje. Temeljni razlog za to je verjetno dejstvo, da sprememba vrednot v t. i. tranzicijskih državah še vedno poteka in da v začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja sodelovanje kot vrednota še zdaleč ni imelo dominantne pozicije.²⁷ Predvidevamo pa lahko, da sta obe integraciji s svojimi programi in načinom vsebinskega in postopnega približevanja ter vključevanja novih članic (zlasti Nato v obeh širitvah in EU v drugi širitvi) privedli države kandidatke do spoznanja oz. dodatno spodbudile spoznanje, da je sodelovanje nujno. Dejstvo, da je pri velikem številu držav obstajala enakost temeljnih ciljev (članstvo v EU in Natu), je po začetni individualnosti prav gotovo začelo spodbujati nujno sodelovanje (tudi zaradi težavnosti preobrazbe, ki so jo zahtevali oz. najmanj predpostavljali

²⁶ Slovenija je svojo namero o vključitvi v evropski integracijski prostor zapisala v Majsko deklaracijo leta 1989, besedilo, ki ga je pripravila takratna opozicija in ki pomeni danes enega izvornih dokumentov slovenske države.

²⁷ Sodelovanje kot temeljna vrednota seveda ne izključuje tekmovalnosti, temveč jo upošteva, tj. razume in sprejema kot dopolnjujočo. Slednje je mogoče nazorno ponazoriti z razliko med principom »zero sum game« (vse ali nič), ki obeležuje odnose v času hladne vojne, in principom »win to win game« (koristi za vse), ki obeležuje naravo postblokovskih odnosov.

pogoji članstva). Morda bi lahko še ugotavljali, da je sodelovanje naraščalo premosorazmerno z napredovanjem v pogajalskem procesu oz. včlanjevanju. Glede članstva v Natu sta k izkazovanju sodelovanja in solidarnosti med kandidatkami zagotovo največ pripomogla programa Partnerstvo za mir (PzM) in Akcijski načrt za članstvo (ANČ).

Splošne značilnosti

Dinamika evropskih varnostnih procesov in njihova evolucija v minulem skoraj poldrugem desetletju sta pripeljali do današnje podobe teh procesov, ki jo po našem mnenju zaznamuje vsaj šest osnovnih splošnih značilnosti. Pri njihovem razumevanju in obravnavi je treba upoštevati dejstvo, da gre za intenziven, obsežen in zahteven proces, ki je očitno podvržen neprestanemu spreminjanju.²⁸ Njihovo delovanje je prav tako treba razumeti v evropskem oz. evroatlantskem in tudi evroazijskem kontekstu, vsekakor pa še v globalnem.

Govorimo torej o naslednjih pomembnih in zelo očitnih ter v tej razvojni fazi gotovo tudi prevladujočih osnovnih splošnih značilnostih (Jazbec, 2002: 221–223):

- komplementarnost (je temeljnega pomena in opredeljuje že prisotno nujnost sodelovanja glavnih varnostnih akterjev),
- kompleksnost (ki se izraža v velikem številu akterjev in v njihovih različnih pozicijah),
- kompliciranost (ki jo zaznamuje predvsem heterogenost odnosov med akterji),

²⁸ Zato je tudi trenutno podobo evropskih varnostnih procesov treba razumeti predvsem kot presek stanja, ki ga v sedanjem trenutku obeležujejo zlasti v tem besedilu obravnavane značilnosti. Ali bodo te prisotne dalj časa in ali bodo temeljiteje zaznamovale naravo obravnavanih procesov, bo mogoče sklepati pozneje, z določene distance. Za sedanji trenutek pa je pomembno poznavanje značilnosti, ki se zdijo prevladujoče, saj bo z njihovim poznavanjem morda lažje po eni strani predvideti bodoč razvoj teh procesov in vplivati nanje ter po drugi strani prilagajati delovanje varnostnih in preostalih mehanizmov.

- intenzivnost (ki je očitna iz velikega števila instrumentov, ki vplivajo na upravljanje teh procesov),
- temeljnost odnosa med ZDA in Evropo,
- vključenost Ruske federacije v evropske varnostne procese.

V nadaljevanju bodo predstavljene in tematizirane osnovne poteze navedenih značilnosti. Pri tem bodo upoštevane zlasti posledice obeh nedavnih širitev zveze Nato in EU ter deloma tudi razhajanj znotraj evroatlantskega prostora ob iraški epizodi v transatlantskih odnosih.

Komplementarnost

V minulih nekaj letih je prevladujoča in osrednja značilnost evropskih varnostnih procesov prav gotovo njihova komplementarnost. Kljub njeni relativno daljši navzočnosti in deloma tudi vsaj osnovni razpoznavnosti je bila šele v zadnjem času širše prepoznana in spoznana. Ob tem bi bilo mogoče zapisati, da je istanbulski vrh OVSE leta 1999 omogočil njeno nekoliko jasnejše tovrstno razumevanje. (Rotfeld, 2000) Predvideti pa je tudi mogoče, da sta razumevanje in uporaba omenjene značilnosti precej pripomogla, da bo stanje, ki ga dandanes razumemo s pojmom evropska varnost, mogoče tudi dejansko doseči.

Osnovni smisel komplementarnosti je v dopolnjujočem se sodelovanju temeljnih varnostnih akterjev na širšem evropskem prizorišču. To velja zlasti za dopolnjevanje delovanja treh mednarodnih organizacij, in sicer zveze Nato, EU in OVSE. Komplementarnost med njimi je očitna iz njihovih osnovnih pristojnosti pri zagotavljanju mednarodne varnosti. Natovo polje delovanja ostaja še naprej čvrsto določeno s kolektivno obrambo, ki se v zadnjih letih (predvsem od praškega vrha v letu 2002) zaradi nujne ambicije po povečanju sposobnosti hitrega in učinkovitega odzivanja na spremenjeno naravo varnostnih groženj dopolnjuje po eni strani z razvojem zmogljivosti za hitro posredovanje in po drugi strani z naraščajočo pomembnostjo političnega sodelovanja med članicami zavezništva. Hkrati severnoatlantsko zavezništvo v zadnjih letih zraven že ustaljenih oblik institucionalnega sodelovanja (npr.

PzM, ANČ) vzpostavlja stalen dialog z drugimi državami oz. skupinami držav (npr. dialog s sredozemskimi in z arabskimi državami).

EU se v razvoju kriznega upravljanja, kjer je bil prelomnega pomena vrh v Helsinkih leta 1999, osredotoča na njegove vojaške in civilne vidike. Navedeno se kaže skozi delovanje leta 2002 vzpostavljenih mehanizmov (politično-varnostni odbor, vojaški odbor in vojaški štab) in z razvojem sredstev (t. i. *Headline Goal 2010* in razvoj bojnih skupin/*Battle Group Concept*/). Ključnega pomena za aktualen razvoj sodelovanja med obema organizacijama je dogovor »Berlin +«, ki je bil sprejet spomladi 2003 in ki omogoča, da EU za svoje operacije uporablja Natove mehanizme in sredstva, kadar slednji ne bo sodeloval v konkretni aktivnosti. OVSE se običajno pojmuje kot proizvajalec najmehkejšega dela komplementarnosti varnostnega spektra v evropskih varnostnih procesih. Osredotoča se na postkonfliktno družbeno rehabilitacijo, ki bi jo lahko opisali predvsem kot vzpostavljanje in razvoj demokracije ter človekovih pravic, pomoč in podporo pri razvijanju instituta volitev ter svobodo medijev. Izpostavljena mehkost se dosega zaradi konsenzualnega principa sprejemanja vseh odločitev, za katerimi stojijo države severne poloble. To nedvomno daje organizaciji široko nadregionalno kredibilnost.

Obravnavane tri organizacije sodijo v središče multilateralnih prizadevanj za vzpostavitev varne in stabilne Evrope. Zaradi tega bi jih bilo mogoče poimenovati kot evropski varnostni trikotnik (Jazbec, 2004²⁹), ki se v širšem vsebinskem delovanju dopolnjuje z OZN in Svetom Evrope. V prid njihovemu nadaljnjemu sodelovanju govori tudi sprejetje obeh velikih varnostnih strategij v letu 2003 (EU in OVSE) ter naraščajoče sodelovanje med Natom in EU ter med Natom in OVSE.

Kompleksnost

Na širšem evropskem regionalnem prostoru je navzočih veliko število varnostnih akterjev. Delujejo na različnih vertikalnih ravneh in so razporejeni so na različnih delih posameznih horizontalnih ravni, njihove pristojnosti pa

²⁹ Jazbec, M., 2004. Priložnost za sinergično delovanje: Evropa in Slovenija v letu 2004. *Obramba 2/04*. Ljubljana, str. 9–10.

se v celoti, deloma ali pa le obrobno nanašajo na zagotavljanje posameznih vidikov varnosti. Med temi akterji izstopajo mednarodne organizacije, države, skupine in organizacije nedržavnega značaja ter posamezniki. Če bi se osredotočili na mednarodne organizacije (institucije oz. povezave), bi lahko glede na njihovo vertikalno pozicioniranje navedli naslednjih nekaj primerov: na najvišji, to je univerzalni (in tudi globalni), ravni deluje OZN, ki je s svojim delovanjem na varnostnem območju navzoča tudi na širšem evropskem prostoru. Na regionalni ravni je zaradi jasnejšega razumevanja treba vpeljati dodatno gradacijo.³⁰ Organizacije evropskega varnostnega trikotnika so prav gotovo na najvišji ravni evropskega regionalnega prostora (paneuropska regionalna raven), enako velja tudi za Svet Evrope. V to raven lahko uvrstimo tudi Skupnost neodvisnih držav, ki združuje vse naslednice bivše SZ, razen treh baltskih držav, in Šanghajsko organizacijo za sodelovanje, ki z RF in s srednjeazijskimi članicami sega v širši evropski prostor in vpliva na razvoj njegovih varnostnih procesov (Kitajska pa se jih dotika v tisti točki, kjer ti po logiki soodvisnosti sodobnega sveta vplivajo na globalno varnost). Naslednjo tovrstno raven (subevropski regionalni) pomenijo npr. Svet baltskih obmorskih držav, Višegrajska pobuda, Weimarski trikotnik, Srednjeevropska pobuda in Pakt stabilnosti za Jugovzhodno Evropo. Sem sodijo tudi sodelovanje srednjeevropskih držav za mir (CENCOOP), pobuda jugovzhodnih obrambnih ministrstev (SEDM) in Ekonomska skupnost črnomoških držav.

Naslednjo raven znotraj regionalnega okvirja zasedajo oblike tradicionalnega sodelovanja regij kot delov posameznih držav, ki so med sabo povezani ali pa tudi ne. Tipični ponazoritvi te ravni bi bili Delovna skupnost Alpe – Jadran in Delovna skupnost podonavske regije. Verjetno pa je slednja raven vsaj v minulih letih precej v senci regionalnega povezovanja držav.³¹

³⁰ Pri razumevanju regionalne ravni na širšem evropskem prostoru je očitno treba imeti v mislih več vertikalnih ravni. V delovnem smislu in za potrebe pričujočega razmišljanja lahko npr. govorimo o paneuropskem, evropskem, subevropskem in drugih, nižjih ravneh regionalnega povezovanja.

³¹ Trditev bi bila lahko tudi precej hipotetična. V procesu spreminjanja suverenosti nacionalne države jo ta namreč delno izgublja, ker se s svojimi instituti ne zmore več v celoti in pravočasno odzivati na številne zahteve in pričakovanja sodobnega in vedno bolj emancipiranega posameznika. Del njene suverenosti

Pri obravnavi kompleksnosti kot pomembne splošne značilnosti evropskih varnostnih procesov je treba ugotoviti, da je pravkar predstavljena vertikalna raven vsaj na panevropski in subevropski ravni po celotni horizontali zelo zasedena s številnimi akterji. Ločimo jih lahko glede na večjo ali manjšo stopnjo sodelovanja pri urejanju varnostnih zadev in glede na teritorialnost njihovega delovanja. Navedeni primeri nazorno potrjujejo našo predpostavko o velikem številu akterjev in kompleksnosti celotnega procesa. Hkrati to ponuja precej možnosti za podrobno proučevanje horizontalnega razporejanja akterjev znotraj omenjenega okvirja in njihovih odnosov. Vendar se zaradi osredotočanja na predstavitev splošnih značilnosti evropskih varnostnih procesov v pravkar omenjeno v tem prispevku ne spuščamo.

Kompliciranost

Iz obeh doslej obravnavanih značilnosti se kot logično nadaljevanje ponuja vprašanje o stopnji kompliciranosti evropskih varnostnih procesov. Vsekakor je mogoče ugotoviti, da veliko število akterjev na različnih ravneh in njihovo dopolnjevanje, ujemanje in tudi delno prekrivanje pri upravljanju teh procesov, zagotovo pripomore k njihovi kompliciranosti. Izhodiščna točka ugotavljanja navedene značilnosti je premislek o prekrivanju članstva v najpomembnejših evropskih varnostnih in drugih mednarodnih organizacijah, ki se vsaj delno posvečajo zagotavljanju varnosti. Po pravkar izvedenih drugih širitvah Nata in EU po koncu hladne vojne je v prvi 26 držav članic in v drugi 25, medtem ko OVSE trenutno šteje 55 držav članic. Veliko držav je članic v vseh treh navedenih, vključno z OZN. Tako prihaja po eni strani do prekrivanja članstva, ki posamezne države čvrsteje vpenja v sistem evropskega multilateralizma, po drugi strani pa jasneje izpostavlja tiste države, ki ostajajo

sti prehaja na institucije, ki so po svojih pristojnostih širše od države, del pa na tiste, ki so ožje pojmovane kot države. Slednji primer govori v prid klasičnega regionalizma oz. povezovanja regij kot delov držav. Po drugi strani pa npr. praktično delovanje Delovne skupnosti Alpe – Jadran kot tipičnega primera regionalizma v zadnjem času izgublja na intenzivnosti in aktualnosti. Navedeno se dogaja tudi zaradi vključevanja posameznih preostalih držav, iz katerih so regije – članice v delovni skupnosti, v EU.

članice samo v nekaterih. Slednje se nanaša zlasti na razlike v članstvu med Natom in EU. Tako v Natu obstaja skupina držav nečlanic EU (Islandija, Norveška, Turčija) in obratno (Avstrija, Ciper, Finska, Irska, Malta, Švedska).

Pri ugotavljanem zблиževanju ključnih akterjev v evropskih varnostnih procesih nas omenjena ugotovitev opozori na najmanj dve problematični točki. Natova skupina nečlanic v EU se je znašla v situaciji, ko v primeru uporabe formule »Berlin +« ni v celoti vključena v vse aktivnosti, saj ni navzoča v tistem delu procesa, ko EU upravlja Natove mehanizme. In skupina EU članic, ki niso v Natu, se bo v procesu tesnejšega sodelovanja med obema akterjema verjetno prej počutila nelagodno ob približevanju trdemu Natovemu varnostnemu poslanstvu. Nekaj podobnega je bilo že opaziti ob debatah o tem, da bi varnostne garancije v nekdanji Zahodnoevropski uniji poskušali okrepiti v smislu 5. člena Natove ustanovne listine. Predlog je bil zaradi jasnega nasprotovanja nekaterih EU članic (a tudi zaradi nedorečenih proceduralnih pravil) zavržen.

Zapletenost odnosov do držav t. i. vmesnega prostora je ena od opaznejših zagat obravnavane kompliciranosti. Naslednje je vprašanje bodočih širitvev obeh organizacij. V obeh primerih je znanih več tako kandidatk kot zainteresiranih (t. i. aspirantk), med njimi je več istih držav. Kako bosta organizaciji upravljali proces naslednje širitve, tako v časovnem kot v vsebinskem smislu, je veliko vprašanje. Obe se morata institucionalno prilagoditi na največji širitvi doslej, kar je za proces odločanja zelo pomembno in zahtevno. Prav tako izkušnje iz obeh nedavnih širitvev kažejo, da bodo morale biti države naslednjega, to je tretjega kroga širitve, ko bo do njega prišlo,³² še bolj pripravljene kot pravkar sprejete. Pa vendar iste izkušnje kažejo, da je težko, v nekaterih primerih celo nemogoče dosežati enake, kaj šele višje standarde (višje zaradi vmesnega razvojnega napredka institucije). Če se je za tri Natove članice, povabljenе v Madridu in sprejete v Washingtonu pozneje ugotavljalo, da so v obrambno-vojaškem smislu precej zaostajale za dotedanjimi članicami, se je ključno merilo za nedavni sprejem

³² Nadaljnji širitvi Nata in EU sta sestavni del razvojne politike obeh organizacij, čeprav so mnenja o mogočih datumih zelo različna. Glede širitve EU se omenjajo datumi v sredini preostalega obdobja tega desetletja, pri Natu pa ni niti približnih sporočil. Tudi vrh v Istanbulu naj ne bi, kljub precejšnjim pričakovanjem treh držav kandidatk (Albanija, Hrvaška, Makedonija), postregel s konkretnim datumom.

sedmerice delno premaknilo na politični vidik. Bilo bi neustrezno špekulirati o pripravljenosti prihodnjih Natovih članic oz. tistih, ki se zdaj potegujejo za članstvo – čeprav pa se lahko obenem zapiše, da bi nekatere izmed tistih držav, ki ne vidijo potrebe za članstvom, v obrambno-vojaškem smislu prekašale marsikatero od sedanjih članic. Za pravkar sprejeto deseterico novih EU članic velja, da obstajajo med njimi precejšnje razlike, čeprav so vse šle skozi naporen proces celovite družbene preobrazbe in prilagoditve zahtevnim standardom EU. Vprašanje je, ali in v kolikem času bodo tri sedanje države kandidatke dosegle to raven in ali bo to zadostovalo za sprejem. Tudi širitev članstva v PzM in njegova nadaljnja razvojna pot sta ob dejstvu, da so se razlike med državami članicami zdaj, ko je sedmerica postala članica Nata, občutno povečale, je pomemben vidik kompliciranosti teh procesov in zahtevnosti njihovega upravljanja.

Morda se zato na osnovi sprememb v minulem poldrugem letu lahko znova (Jazbec, 2002: 94–97) vprašamo, koliko navedeno pripomore k večji varnosti v širši Evropi in kdo so najpomembnejši oz. dejanski nosilni akterji v teh procesih. Ali več članstva v različnih institucijah pomeni tudi več varnosti za države članice in širši evropski prostor, ali več članstva tudi pomeni več vpliva ali pa morda celo njegovo razvodenitev in krepitev vpliva skupnega jedra ustanovnih članic? Ali bo nadaljnji razvoj teh procesov, ki bo močno pod vplivom dinamike naslednjih širitvev, ne glede na njihovo časovno dimenzijo, prispeval k zagotavljanju večje varnosti, tako v političnem kot v obrambno-vojaškem smislu (da o preostalih, nič manj pomembnih vidikih varnosti niti ne govorimo), zlasti upošteva nadaljnjo nepredvidljivost in t. i. fizično odmaknjenost varnostnih groženj in izzivov?

Intenzivnost

Prizadevanja številnih akterjev po zagotavljanju varnosti na širšem evropskem prostoru seveda povzročajo pojavljanje vrste pobud, predlogov in stališč, ki jih ti akterji usmerjajo v upravljanje varnostnih procesov. Že samo posredovanje navedenih dejanj v mednarodni institucionalni prostor ter opredeljevanje številnih subjektov do njih povzroča precejšnjo intenzivnost evropskih varnostnih procesov. Dodatno prispeva pričakovanje po procesiranju teh

dejanj in njihovi institucionalizaciji v obliki dokumentov, priporočil, delovnih navodil in smernic za delovanje. Skratka, politika kreiranja obravnavanih procesov, kjer marsikatera pobuda izpade kot neuporabna, je zelo intenziven proces in se dogaja v različnih oblikah, na različnih mestih, z aktivnim pristopom in s precejšnjimi pričakovanji udeleženih akterjev. Kakor koli že ta dinamika deluje logično in morda tudi do določene mere pričakovano, sploh upošteva doslej predstavljene značilnosti obravnavanih procesov, pa je treba poudariti ravno tako očitno dejstvo njihove določene nepreglednosti.

Zato je prav tako razumljivo, da je bila s pravkar opisanim precej spodbujena nuja po sodelovanju med temeljnimi akterji evropskih varnostnih procesov in po usklajevanju tako politike kot tudi njene implementacije. Alternativi tej nuji – če ne bi v teh procesih prevladovala pozitivna razvojna logika – bi vsekakor bili naraščajoča nepreglednost in entropija, kar bi povzročalo neučinkovitost obravnavanih procesov. Takšna neučinkovitost pa bi povzročala tudi razočaranja, kakršnim je širši evropski prostor že bil priča npr. v prvi polovici devetdesetih let minulega stoletja, takoj po koncu hladne vojne. Takrat je bilo razočaranje predvsem neposredna posledica (pre)velikih pričakovanj, celo iluzij, da bodo spremembe že same po sebi prinesle oz. povzročile večjo varnost, stabilnost in blaginjo ter razcvet demokracije. To se seveda ni in tudi ni moglo zgoditi. Celo več, v nekaterih primerih je bilo mogoče zaslediti prav nasprotne pojave: nestabilnost, varnostni vakuum, nacionalistična gibanja, razpad socialnih institucij itd. Intenzivnost po eni strani nastaja zaradi ambicije akterjev po sodelovanju pri urejanju teh procesov (s tem tudi opozarjajo nase in kažejo proaktivno pozo, torej se emancipirajo), pa drugi strani pa vpliva na racionalizacijo teh procesov. Oboje vodi k skupnemu cilju, tj. k ustvarjanju varne in stabilne Evrope, kar je še vedno pod precejšnjim vplivom obsežnih strukturnih sprememb po koncu hladne vojne.

Odnos ZDA – Evropa

Doseganje širše evropske varnosti, kar je eden glavnih ciljev evropskih varnostnih procesov, je pod velikim, verjetno celo temeljnim vplivom odnosa med ZDA in Evropo. Navedeno lahko še dodatno izostrimo: evropska

varnost je še vedno močno odvisna od ZDA in njene navzočnosti v Evropi. V obdobju hladne vojne je bil Nato temeljno zagotovilo evropske varnosti, s tem pa je bil očiten tudi vpliv ZDA na Stari celini. S koncem hladne vojne in s precejšnjo spremembo varnostnih izzivov in groženj, s katerimi se soočajo sodobne družbe – in tudi Evropa – pa se omenjeno razmerje morda ne zdi več tako jasno. Vendar vsaj obe širitvi Nata po koncu hladne vojne pričata, da je ta vpliv ostal pomemben, če ne celo dominanten: ZDA so predlagale trojico držav, ki je bila sprejeta na madridskem vrhu, in ZDA so razširile koncept druge širitve s poudarkom na njeni politični dimenziji, evropske zaveznice pa so v obeh primerih soglašale s predlaganim. Zato ne presenečajo ugibanja in tudi predpostavke o tem, da so članice zavezništva z nekdanjega evropskega socialističnega vzhoda neke vrste izpostava ZDA znotraj evropskega prostora.³³

Tudi naraščajoče institucionalno sodelovanje med Natom in EU kaže na velik vpliv ZDA v zagotavljanju evropske in širše varnosti. Usmeritev na povečanje zmogljivosti Nata (in posledično podobna usmeritev v EU) – oboje je nastalo tudi zaradi nenehnega opozarjanja ZDA v zadnjih letih na velik tehnološki razkorak med obema celinama – ima enako ozadje. Tudi siceršnja povezanost in močna strukturna soodvisnost obeh celin navajata na enak sklep. ZDA kot najmočnejša ekonomska in vojaška sila imajo zelo velik vpliv na zagotavljanje evropske varnosti.

Vendar je v zadnjih letih opazno poudarjanje ZDA, da mora Evropa okrepiti sposobnost zagotavljanja svoje varnosti. To se nanaša tako na okrepitev zmogljivosti kot na učinkovitost sistema odločanja, oboje pa se je izkazalo v zelo slabi luči, npr. med vojno v BiH. Glede zmogljivosti je zelo poučna tudi afganistanska epizoda (strateški transport po zraku). To se prav tako povezuje z ameriški namerami po delnem in dolgoročnem zmanjševanju vojaške navzočnosti v Evropi in s preusmerjanjem na navzočnost na drugih strateških pozicijah (npr. Pacifik in Bližnji vzhod). Morda je bila ravno iraška vojna tista

³³ Tako je za Poljsko mogoče upravičeno domnevati, da si hoče s pomočjo članstva v Natu znova pridobiti status velike sile v Evropi – zato je verjetno tudi prevzela upravljanje enega od sektorjev v Iraku. Tudi njeno jasno nasprotovanje sprejemu evropske ustave zaradi v tedanji fazi predlagane porazdelitve glasov in načina odločanja v evropskem parlamentu kaže na enako tendenco.

točka, kjer se je navedeni odnos pokazal v velikem spektru nians in razliki, kakršna dosedaj še ni bila opazna. Vprašanje tudi je, ali in kako bo ta razlika vplivala tako na zagotavljanje širše evropske varnosti kot na odnos med ZDA in Evropo. Obstajajo različna mnenja o kakovosti in prihodnjem razvoju tega odnosa, od mnenj, da je razlika odraz trenutnih nesoglasij, do tega, da gre za dolgoročno, realno in strukturno razhajanje (npr. Müller, 2004; Kagan, 2004; Kissinger in Summers, 2004; Kühnhardt, 2003).

Med najbolj izrazitimi zagovorniki teze o dokončnem razhajanju, ki je strukturno in zgodovinsko pogojeno, je Kagan (2004), ki izhaja iz interpretacije, da se Evropa odmika od koncepta moči v samozadosten svet zakonov in pravil ter transnacionalnih pogajanj in sodelovanja, s čimer vstopa v postzgodovinski paradiz miru in relativnega blagostanja, medtem ko ZDA ostajajo vpete v zgodovino, izvajajoč moč v anarhičnem Hobbovskem svetu, kjer so zakoni in pravila nezanesljivi ter sta zato varnost in promocija liberalnega reda odvisni od posedovanja in uporabe vojaške moči.

Za tukajšnje razmišljanje je navedeno pomembno zaradi vprašanj, ali so ZDA še ključen garant evropske varnosti in ali to še nameravajo biti, ali je Evropa pripravljena in usposobljena skrbeti za lastno varnost in ali ima na razpolago dovolj in ustrezne zmogljivosti in vire ter ali je sposobna upravljati tovrstne procese. Ta vprašanja so v obdobju po iraški vojni še bolj aktualna kot prej. Ne nazadnje je pomembno tudi vprašanje, koliko od dosedanjega evropskega razvoja v to smer je bilo dejansko rezultat spoznane evropske namere oz. politike in koliko pa bolj kot ne reakcija na ameriške pobude in kot tako torej produkt uspešne pretekle simbioze. Zagotovo je očitno, kako bo ta simbioza še dolgo časa narekovala uspešnost tu obravnavanih procesov, pa četudi se bo participacija ameriškega partnerja postopno in dolgoročno zmanjševala.

Vključevanje Ruske federacije

Zagotavljanje in upravljanje evropske varnosti prav gotovo ni in ne bo mogoče brez aktivne vključenosti Ruske federacije (RF). To je zgodovinska izkušnja, ki praviloma ni bila negativna takrat, kadar je RF sodelovala pri teh procesih in jih bolj ali manj sooblikovala.

V minulem poldrugem desetletju se je RF vključevala in bila vključevana v evropske varnostne procese na različne načine. To je možno nazorno ugotavljati z njeno pozicijo in delovanjem v razreševanju balkanskega konflikta (razpad nekdanje SFRJ skozi vojno), do sprejema baltskih treh držav v Nato (in delno morda tudi v EU) ter do pozicioniranja zlasti ZDA v Zakavkazju in Centralni Aziji (afganistanska epizoda), a tudi v Iraku. Nasprotovanje širitvi Nata do ruskih naravnih meja, ureditev Natovega varovanja zračnega prostora baltske trojke in nasprotovanje posegu Nata na Kosovu so gotovo tiste točke, kjer je možno opazovati in analizirati zainteresiranost RF po aktivni vlogi v evropskih varnostnih procesih. Ni rečeno, da je v navedenih primerih dejansko obstajala pripravljenost tukajšnjih akterjev po celovitem vključevanju RF v reševanje teh konfliktnih točk. Obenem pa je skozi nekatere oblike delovanja mogoče zaznati velik institucionaliziran interes istih akterjev po sodelovanju z RF. Natov svet za sodelovanje z RF je prav gotovo tak primer. Tudi t. i. severna dimenzija EU, ki je nastala na predlog nordijskih članic EU in pomeni projektno in načrtno razvijanje sodelovanja z RF, gre v enak, vsekakor zelo pozitiven okvir. Podpora EU sprejemu RF v Svetovno trgovinsko organizacijo prav tako pomeni pozitiven korak pri produktivnem vključevanju velike evropske vzhodne sosedo v upravljanje varnostnih procesov, na katere ima velik vpliv že samo s svojim obstojem. Najmanj posredno pa se ta vpliv kaže tudi skozi delovanje Skupnosti neodvisnih držav in z delovanjem Šanghajske organizacije za sodelovanje. V prvem primeru gre za poskus povezovanja, ki naj bi do določene mere kompenziral in uravnotežil določen ruski primanjkljaj v sodelovanju v evropskih povezovalnih procesih, v drugem primeru pa gre za obliko strateškega sodelovanja z enim največjih bodočih akterjev, tj. s Kitajsko. Slednje pomeni izražanje vpliva na obravnavane procese na globalni ravni in zadeva tudi direktno v evropski odnos z ZDA.

Problem zmogljivosti in pomen Zahodnega Balkana

V evroatlantskem prostoru je v strukturnem smislu že dalj časa kljub močni soodvisnosti akterjev očiten razkorak med zmogljivostmi ZDA (in tudi Kanade) na eni strani ter evropskih članic zveze Nato na drugi. Navesti je

mogoče najmanj dva razloga za takšno stanje, in sicer prvič je to obstoj opazne razlike v višini sredstev, ki jih obe omenjeni skupini namenjata za obrambne izdatke, in drugič so to bistveno manjša vlaganja v razvoj znanosti in raziskav ter njihova manjša in razdrobljena aplikativnost v evropskem delu zavezništva. To je še najbolj očitno v logističnem primanjkljaju Evrope glede strateškega zračnega in pomorskega transporta, kjer je bila operacija v Afganistanu doslej najbolj nazoren in prepričljiv, a deloma tudi presenetljiv pokazatelj navedenega.

Pri zmogljivostih, kar je zraven politične volje (ki se kaže skozi učinkovitost sistema odločanja) ključnega pomena za doseganje evropske varnosti, je pomemben premik nastal z dogovorom po vzpostavitvi Natovih reakcijskih sil in tudi z oblikovanjem ambicije EU, da razvije celoten spekter operacij vojaškega in civilnega kriznega upravljanja. Iz slednjega izhaja načrt razvoja obrambnih zmogljivosti EU in aktivnosti po razvoju sil za hitro posredovanje. V minulem poldrugem letu je zato intenzivno sodelovanje in povezovanje med obema organizacijama, kljub občasnem nasprotovanju nekaterih članic, pripomoglo k političnemu spoznanju, da je to edini način krepitve evropske varnostni. Konkreten odraz spoznane nuje po sodelovanju na vseh področjih izhaja iz t. i. koncepta »enovitega nabora sil« (Single Set of Forces). To sodelovanje pa s tem tudi zastavlja osnove za odpravljanje nepotrebne podvajanja v zmogljivostih obeh organizacij. Nadaljnji obstoj podvajanja bi zagotovo zelo oslabil praktične učinke zavzemanja za stabilnost in varnost Evrope oz. učinkovitost tovrstnih procesov.

Zagotovo pa v trenutni fazi razvoja evropskih varnostnih procesov vprašanje zmogljivosti in njihovega nepodvajanja med Natom in EU ostaja eno od ključnih. Od njegovega racionalnega reševanja je v veliki meri odvisna konkretna učinkovitost teh procesov. Slednje pa je še pomembneje, če pritrdimo domnevi, da obstaja močan vtis, kako so globalna zavzemanja za varnost vedno bolj odvisna od pravočasnih regionalnih aktivnosti. Te je namreč mogoče razumeti kot blažilce konfliktov, hkrati pa dejavnost regionalnih igralcev krepiti varnostno mreženje okoli kriznih točk. V ta okvir sodi tudi pomislek, v koliki meri so akterji, ki zasedajo nižje horizontalne ravni znotraj regionalnih ravni, o čemer je bil govor pri kompleksnosti, sposobni delovati drugače kot v ožjem regionalnem polju, kakršno je Zahodni Balkan.

Navedeno je zato posebej očitno in uporabno na primeru Zahodnega Balkana, ki tudi po obeh nedavnih in že večkrat omenjanih širitvah ostaja odprto območje zagotavljanja evropske varnosti z močnimi vplivi na širšo regijo. Narava evropskih varnostnih procesov je bila v minulem desetletju v veliki meri določana ravno z razvojem položaja na Balkanu, ki se je šele v drugi polovici devetdesetih let prejšnjega stoletja stabiliziral in pozneje prešel v relativno razpoznavno postkonfliktno fazo. Vendar pa ni dvoma, da bo tudi v naslednjih dveh, če ne celo več desetletjih, treba upravljati varnostne procese v tem delu kontinenta z aktivno navzočnostjo evropskih varnostnih institucij.

Splošno, čeprav ni rečeno, da tudi dokončno in vsestransko umirjanje konfliktov na Zahodnem Balkanu je soodvisno povezano z razvojem nadaljnje navzočnosti mednarodne skupnosti. Pri zagotavljanju trde varnosti je bil najpomembnejši dosedANJI premik omogočen z vzpostavitvijo mehanizma »Berlin +«, ki, kot rečeno, zagotavlja EU, da z uporabo mehanizmov zveze Nato (in brez Natovega siceršnjega sodelovanja) izvaja varnostne operacije in upravlja varnostne procese. Prvi konkretni preizkus v Makedoniji je pokazal pozitivne rezultate, kar je spodbudilo načrtovalce teh procesov k pripravi podobne operacije v BiH. Po koncu mandata Sforja bo EU predvidoma na začetku prihodnjega leta prevzela upravljanje varnostnih procesov v BiH, kar bo bistveno bolj zahtevno kot predhodna operacija v Makedoniji. Na to vplivajo zapletena notranjdržavna struktura v BiH, njena velika občutljivost, a tudi odvisnost od dogajanja v neposredni sosesčini, in poslabšan varnostni položaj na Kosovu. Obstaja pa tudi povratno dejstvo: uspešna izvedba omenjene operacije bo prav gotovo spodbudno vplivala na varnost in stabilnost preostalega Zahodnega Balkana. Vendar pa je takšen razvoj upravljanja varnostnih procesov skorajda nujen, če se hoče Evropa po eni strani vzpostaviti kot učinkovit varnostni akter in po drugi strani izkazati svojo verodostojnost po tovrstnih globalnih ambicijah (npr. operacije v Afriki).

Sklep

Verjetno lahko s precejšnjo gotovostjo zapišemo, da bo trenutna narava evropskih varnostnih procesov na splošni ravni še nekaj časa, najmanj kratkoročno, obdržala pretežni del sedanje podobe. Tako zastavljen oz. vsaj razum-

ljen njihov razvoj je seveda pomemben zaradi umirjanja razmer na Zahodnem Balkanu in zaradi aktivnosti Evrope v njenih sosednjih regijah (Zakavkazje in Bližnji vzhod, tudi Centralna Azija). Če se v sklepnih misli deloma osredotočimo na Zahodni Balkan, moramo poudariti, da je treba v sedanji fazi tamkajšnje situacijo obravnavati celovito in upošteva je njeno notranjo razslojenost. Zaradi delovanja sistema veznih posod je celovit pristop nujen, hkrati pa bo napredek mogoč s selektivno usmeritvijo na tri kandidatke za članstvo v Natu (Hrvaška, Makedonija, Albanija) in dve kandidatki za članstvo v PzM (BiH in SČG). Njihova perspektiva in ambicija po članstvu v EU deluje pri tem zelo komplementarno, še zlasti upošteva je enak cilj Romunije in Bolgarije, ki pa sta v slednjem procesu zaradi statusa kandidatk že zelo napredovali. Napredek v približevanju navedenih držav omenjenima integracijama bo vsekakor povečal učinke komplementarnosti teh procesov. Kar se zlasti obeh kandidatk za članstvo v PzM tiče, pa je treba dodatno poudariti, da v samo središče razvoja oz. sprememb sodi spoznanje o zamenjavi konfliktnosti s sodelovanjem. Zgodovinska izkušnja na tem področju je ustvarila konfliktnost kot pomembno vrednoto, v sedanjem obdobju pa je njena zamenjava s sodelovanjem nujna in neizogibna. To je sicer najbolj očitno pri obeh navedenih državah, velja pa za celotno območje. Ne nazadnje je to tudi eno temeljnih sporočil o načinu delovanje znotraj evropskih integracij. Morda pa bi s tem spoznanjem lahko tudi dodali pomembno specifikko k obravnavani naravi evropskih varnostnih procesov, namreč, da brez sodelovanja ti ne morejo biti uspešni.

Sodelovanje je torej širši imperativ delovanja: »V dosedanji zgodovini, tako v preteklih stoletjih, ko so si evropske nacionalne države skozi medsebojna konfliktna razmerja prizadevale doseči prevlado na evropskem kontinentu, kot v drugi polovici preteklega stoletja, ko je postalo očitno, da je stabilnost tega kontinenta odvisna od globalnih razmerij in od dejstva, ali bo evropskim nacionalnim državam s pospešenim povezovanjem uspelo odpraviti vzroke za uporabo vojne kot sredstva za urejevanje medsebojnih razmerij, se je potrdilo, da je evropsko varnost mogoče doseči s komplementarnim delovanjem nacionalnih in mednarodnih subjektov« (Jazbec 2002: 221). Nadaljnji razvoj tu obravnavanih procesov bo verjetno šel, če posplošimo, v smer večje racionalizacije, preglednosti in ciljnosti. To bo gotovo po eni strani vplivalo

na zmanjševanje tekmovalnosti med posameznimi akterji (ki sicer ne sega v območje splošne značilnosti), po drugi strani pa prispevalo k večji učinkovitosti. Navedena predpostavka seveda nikakor ne obljublja hitre in lahke poti, zagotovo pa ponuja obilo možnosti za podrobne in zlasti primerjalne raziskave zapletenosti evropskih varnostnih procesov.

Slovenia and NATO: *One Year After*³⁴

LJUBLJANA, OKTOBER 2005

Introduction

There is no simple answer to the simple question, what are the Slovene experiences after the first year of NATO membership?

Much has changed, indeed, although from one point of view some of these changes are obvious only to the administration's insiders. But even they take a good part of these changes as an advanced routine part of their daily work. There are some changes as well, which heavily occupy bureaucrats, diplomats and politicians. Some of these changes are also obvious to the Slovene public, which sometimes pays attention to them and sometimes does not. However, from another point of view, there are not so many changes. This is particularly true having in mind that Slovenia – as well as other six invitees – participated already before membership in March of 2004 in the work of most of NATO bodies, though without the right to vote.

In this article, we will try to focus our attention on those aspects, which will tell us what has changed, how it has changed, what is different and what are the experiences, which one could transfer to countries on the way to membership.

³⁴ Objavljeno v: Čehulić, Lidija (ed.). 2006. Yearbook Šipan 2005. Zagreb: Politička kultura, str. 81–90. Članek je bil pozneje objavljen tudi moji knjigi *Security and Diplomacy in the Western Balkans*. Ljubljana: Ifimes, str. 125–136.

What has changed?

Membership means a conceptual and formal change of all previous activities. From this point of view it practically does not matter how intense and high profile the activities or forms of cooperation with the Alliance were before membership.³⁵ Slovenia gained highly useful experience and its expectations about its preparedness were high, but nonetheless one should be critical also to its own achievements, asking a question, were these expectations realistic? One can never be prepared enough.

Changes on the substantial level affect participation of the member countries in the Alliance's work. This means contribution to policy making, which demands well-oiled diplomatic machinery as a whole. There isn't any decision which can be seriously met without efficient, but "complex diplomatic and information gathering machinery". (Paterson, 1969:122) It is easy to make a decision, but it is not easy to adopt it as a result of a process as such. This would mean that among the most important changes are those of organizational nature, since they directly affect the efficiency of policy making.

From this point of view one could say, that perhaps the most important and obvious change from the organizational point of view is the adaptation to the North Atlantic Council (NAC) formal meeting's weekly routine. This means that the organization of work of the Ministry of Foreign Affairs (MFA) and the Ministry of Defence (MoD) in particular, but also of some other ministries and agencies, has to follow the way NAC operates.

Briefly, NAC meets in formal and regular meetings each Wednesday late morning. Permanent representatives (PR) of the member countries meet at an informal morning meeting already a day before (Tuesday morning) to check the agenda and look at the reactions from the capitals, referring to the agenda and possible decisions to be taken. After Wednesday's formal meeting,

³⁵ Perhaps the most important and the hardest experience or form of cooperation before gaining membership, at least judging from the Slovene experience, was the inclusion in the Force Goals System in the last stage of preparations. Still, after membership, everything was deeper, more demanding and extremely target oriented.

Ambassadors gather also at lunch to discuss any remaining issues, as well as to have a look at some basic issues in the pipeline. After the meeting their teams write reports and inform the capitals about the meeting, the decisions, the leftovers and the agenda of the next meeting. This would mean that during Thursday and Friday morning at the latest, various departments in the MFA, MoD etc. in capitals are informed about the results of the NAC meeting. Information is distributed; experts start preparing first draft decisions on various topics and Monday late afternoon first decisions have to be prepared. Tuesday morning Ambassadors are informed about as many draft decisions as possible to be prepared for the informal preparatory meeting. Usually on Tuesday late in the afternoon the last cables with instructions are sent to Brussels. Wednesday early morning is the high time for the last instructions to be delivered to the missions.

Information distributing, coordination of opinions and preparing draft decision as well as sending them to capitals once they're met at NAC meeting, is a complicated bureaucratic and political process. It has to be finished, at least theoretically, from Wednesday late afternoon (in a case that some urgent and important news from NAC meeting are delivered already by protected phone lines) till next Wednesday morning, before the next NAC meeting starts. Usually the whole decision making process in capitals has to be finished in even shorter time (from Thursday till Tuesday).

This rhythm is ongoing, hard and necessary, but also efficient. It makes NATO an outstandingly efficient bureaucracy. New member states have to adapt to this way of functioning as soon as possible. It demands above all an efficient, smooth and rational administration, which provides decision makers with enough information for also the toughest decision to be taken in due time. The above-described work is shown in table № 1. It presents the already described in three layers: NAC level (consultations, preparatory meeting, formal meeting, time for discussions, negotiation, informing, coordinating etc.), support level (Brussels teams and capitals) and the process level (elements of the process).³⁶

³⁶ One has to add to this cycle also various extraordinary and informal NAC meetings, which all, of course, are squeezed in the same time. This only means more workload for teams and complicates already fully burdened agenda and process.

Table № 1 – NAC formal meeting's weekly routine

	<i>Monday</i>	<i>Tuesday</i>	<i>Wednesday</i>	<i>Thursday</i>	<i>Friday</i>
NAC	Consultations	PR Prep Meet	NAC Meeting		
Support	Position preparing	Position gathering	Final position gathering	Information transferring	Information
Process	Decision preparing	Decision taking + Instructing	Decision taking	Informing	Distribution

Source: the author

All three processes are simultaneous and divided by daily specifics. The first one shows the formal way of operating, the second one the activities behind it, which enables the formal process to go on, while the third level is more contemplating oriented and is an analysis, which helps understand the dynamics of activities. However, it would be difficult to mechanically divide the various phases of the whole process, which is also not the intention of this presentation. It is only the illustration of the complexity of the process to be able to understand its mechanics easier.

The already analyzed activity is the most important decision making process within NATO and from organizational point of view also very illustrative one. To have a better impression of the complexity of the Alliance's work we have to add also numerous and frequent meetings of more than a couple of hundreds of bodies. Some of them require the presence of Brussels team members only, some of them participation of representatives from the capitals, and some of them both. The point of coming to Brussels is not only pure participation at meetings as such, but taking care about the whole processes going on. The here mentioned Brussels meetings are only part of the whole process, which is primarily managed in the member states.

It is necessary to add to these two tracks of meetings, which provide highly dynamic organizational nature of discussed processes, also a series of political meetings on the highest level. Namely, foreign and defense ministers meet a few times annually at formal and informal meetings. Occasionally, also heads of states and governments meet at summit meetings.³⁷ To fully cope

³⁷ The first NATO summit after the Prague 2002 one will take part in November 2006 in Riga. In the same year the defense ministers will meet in Ljubljana in

with the organizational dynamics within the Alliance's (and tasks, deriving from its results), we have to add here also numerous and frequent meetings of the Alliance's military authorities and experts. They are an indispensable part of the here presented dynamics.

For a new member country participation in all these activities means a huge organizational workload³⁸, which has to be taken with an utmost serious approach. From the very first day of membership, the country and its representatives at whatever level are part of this machinery, which demands participation, solution taking capability and implementation efficiency. Being one of the equal members of the Alliance also means the ability to fulfill the daily workload.

What does this mean?

At least a few important consequences could be drawn from the previous presentation. We will focus only on those, which Slovenia has experienced during its first membership year. Our starting point here is that the new member country has an ambition to include itself in as many activities as possible and with due motivation. But we will also keep in mind the possibility, that there are for sure some barriers, which do not always enable full and efficient participation.³⁹

First, at least certain imbalance between the capacity and quality of administration in the capital (MFA and MoD in particular) and Mission to NATO (MNA) appears. The intention to send the most qualified personnel to MNA is to a certain extent fully understandable. But after some time such imbalance is obvious and also disturbing. One shall not try to fully meet the demanding

September. Both gatherings will be for the first time in these two new member states.

³⁸ Our starting point here is that only smooth and efficient management of organizational issues enables efficient decision-making process.

³⁹ New environment (i.e. membership) requires some time to fully adapt to, procedures have to be upgraded in practice, coordination has to be checked etc., which can not be fully drilled before actual membership. A newcomer is always a newcomer, but with different approach the warming up time could be substantially shortened.

work in Brussels with sending everybody who at home stands out there and leaving him/her on the spot more than normal posting period. Therefore careful personnel management as well as clear division of labor, smooth cooperation and coordination, educating and training is necessary. In brief, the process of defense planning, speaking from the MoD's point of view, is a must. One should bear in mind that diplomatic missions, no matter how important they are, have to fulfill instructions from home primarily. This means that the capitol (MFA) plays the dominant role and missions abroad have the executive role only.

Second, an optimal and constant flow of information must be established. This is even more important, since with the membership the information input increases heavily (including various classified documents). This foresees vertical and horizontal circuit of information and combination of both, like from various governmental bodies through MFA to MNA (and back), within different bodies and institutions etc. Key persons in different bodies have to be informed about practically everything (like PR in Brussels, heads of most important departments in MFA and MoD etc.), so that they can react immediately to most of the issues. Policy positions have to be coordinated and key persons have to be authorized to meet certain amount of decisions without consulting anybody.

Third, as a direct consequence of the second experience, the "need to share" approach must be developed and implemented. Each person, dealing with NATO issues, has to receive all the information, which are necessary to understand and manage certain parts of the process. Information has to be distributed, delivered and operationalized, i.e. be available, not closed. It is important to bear in mind that information has to be shared on the basis of the "need to know" principle. This also means that each person dealing with NATO issues⁴⁰ has to obtain security clearance to be allowed to handle classified documents. Since there are numerous documents of various classification levels, one cannot imagine management of the process without this authorization. However, to obtain it, one has to undergo several procedures, which

⁴⁰ As a matter of fact, we have to put it another way round: security clearance is the necessary precondition for handling any classified document, be it the country's own or NATO's, EU's etc. Paradoxically, it was primarily NATO (and EU) membership ambition, which has moved these countries to settle down this issue.

take time, in particular because there is always huge number of such persons to be processed. None of the new NATO members after the end of the Cold War were sufficiently prepared for the membership from this point of view.

Fourth, obtaining membership is the beginning of the process, not its end. Regardless of how familiar and routine this does sound, practically each of the previous ten new members has overseen this simple but important fact.⁴¹ For the full and successful start it is not only important to maintain high level of activities but even to upgrade them. This is, hopefully, already clearly seen from the so far presentation in this article. From one point of view this message is important for each area of the activity within the Alliance and perhaps above all for defense planning system and for activities within the military structures. And, from another point of view, it is necessary for the whole range of communication activities with public.

It is important to maintain the support of public opinion for NATO also after membership. As it is known, Slovenia has organized a referendum on NATO membership and the result was very encouraging (more than 60% turnover with 66% in favor of membership). This was primarily achievable because of a carefully prepared and substantial public awareness campaign. Representatives of the government and parliament as well some others (Euro-Atlantic Council of Slovenia, the Slovene NATO Council etc.) were traveling around the country and participated in numerous discussions.⁴² These activities created an important link and exchange of information between government (MoD in particular) and public opinion. Though not without criticism and skepticism, this relation was open, mutual and provided both sides with important

⁴¹ It is my personal guess that this has derived from the near obsession of the political elite of the candidate country with the exact date of the acceptance to the Alliance. Being focused too much on the date as a single part of the process takes much of the needed attention and concentration away from important issues of the membership (like structural change and adaptation). Everybody knows this in advance, but still it is difficult to fully cope with it. Judging from my ten years long experience of intensive dealing with NATO I can just confirm it. This aspect is therefore much interesting for various social researches.

⁴² The author of this article participated in roughly speaking a hundred such discussions and gave as many interviews for Slovene and other media.

understanding and also certain amount of trust. After membership this direct communication with the public vanished. This at least meant less direct contact between public and high governmental officials, fewer opportunities for direct dialog and potentially also less support for NATO related activities.⁴³

Fifth, membership heavily increases the amount of activities, which can be described as “running daily business”. It is important, though, not to be absorbed by them. Sooner or later they have to become routine: highly demanding and responsible, but still a routine. Therefore, an important amount of daily activities has to be devoted to substance, what would with another words mean policy making (discussing, contemplating, analyzing, writing position papers, exchanging experiences, consulting etc.).

This is even more important, since each new member should absorb three additional lessons. First, it is an ongoing practice to learn from previous members. Each has some specific experiences, which are important to know and are useful sooner or later. Second, each new member has something to add to the experiences of previous (old) members. None has entered the Alliance from the same environment, with same experience, preparedness and expertise. They all learn from each other. And third, each member should transfer this experience to the candidate and other interested countries.

And last but not least, NATO membership provides constant and excellent opportunity to manage an important part of previously classical bilateral activities between member countries within a multilateral framework.⁴⁴ Some of those activities are not foreign defense policy anymore, but were converted into Alliance’s internal policy, while those, which still remain issues of bilateral foreign policy, are much easier settled through discussions and negotiation within the multilateral framework. For small countries, this is of utmost importance, since they have limited personnel and other resources. (Jazbec, 2002:124–127)

⁴³ The latter depends also on the concrete activity: meeting of the NATO Parliamentary Assembly in May 2005 in Slovenia gained huge media criticism, while the expert meeting of NATO Russia Council was welcomed.

⁴⁴ Evolution of military diplomacy to defense diplomacy is a proof of this observation.

In other words, this what can be to a certain extent described as necessary “overlapping” of multilateral and bilateral issues, increases the output and has as a consequence more efficient and substantial policy making.

A Brief Comparison

One could presume that it would be useful to compare, at least on a general level, the experiences from the pre-membership period with those gained through the first year of membership.

Perhaps the most useful lesson would be that there was basically nothing important what Slovenia⁴⁵ hasn't heard about or wasn't told about the membership already during the pre-membership period.

The next lesson would be that membership business is a highly upgraded version of all previous activities. Even more, not only upgraded, but also broader in scope and deeper in substance. Therefore the mindset shift to membership philosophy is not easy, fast and smooth. It would be difficult to say without empirical research if this shift is harder for the political elite, bureaucrats, the military or for the public. Having this in mind it is fully understandable, why it is important to maintain high dynamics of mutual communication among all these parts of the process also (or in particular) after membership. There are many issues and challenges, which membership brings, where understanding, support and transparency among them is a precondition for being a successful member country.

One has to point out at this stage also the utmost importance of defense planning system. The sooner it is adapted to the Alliance's cycle, the better. With this we of course refer to the relevance of defense reforms for each single country⁴⁶. From one point of view this is important since modern societies and their armies do not fight wars anymore, but cooperate and integrate. (Jazbec,

⁴⁵ One can most probably generalize this experience also to the other six new members.

⁴⁶ More on defense reforms in Jazbec, M., 2005. *a Defence Reform in the Western Balkans: The Way Ahead*. Geneva: DCAF Policy Paper.

2005: 146⁴⁷) Cooperation, integration and solidarity, with other words sharing of values stands very high in the Alliance's focus. From another point of view it is important to bear in mind that the process of defense reform is the very backbone of hardcore membership. Resource management and capabilities efficiency derive directly from successful defense reforms. At this point membership stands or falls.

From the recent Slovene political experience there is another highly important aspect to be pointed out. Slovenia held in 2005 the Chairmanship in the OSCE.⁴⁸ The majority of reactions after finished Chairmanship praised Slovene approach and results (adoption of the budget /scales of contribution/, a new secretary general, the road map, balance between the three dimensions, renewed spirit of optimism etc.). Without going into details one can for sure say that this was to much extent also possible since Slovenia has already been NATO and EU member. It was easier, though also more responsible for the Slovene foreign minister, being Chairman in office (but also foreign minister of a NATO and EU member) to deal with difficult, intensive and also controversial issues on his OSCE agenda. This gave Slovenia additional weight and brought additional, very useful experience, which without double membership would not be possible.

Conclusion

At the end, one could sum up the above presented in three general conclusions and also add a list of concrete experiences⁴⁹, which were gained during the first year of the NATO membership.

⁴⁷ Jazbec, M., 2005. Slovenia and NATO – What are the Lessons Learned? V: L. Čehulić, ur. 2005. *Godišnjak Šipan 2004. Yearbook*. Zagreb: Politička kultura. Atlantsko vijeće Hrvatske. str. 145–150.

⁴⁸ The author of this article spoke about the Chairmanship in his Šipan lecture. However, this article was written in the beginning of 2006, what made it possible to include the referred statement.

⁴⁹ Some of these experiences are pure statements, some warnings and some advices, but they all have in common the appearance during the first membership year. An in-depth empirical research on this phenomenon would be highly

Firstly, a realistic approach in all activities, referring to the NATO membership, is a must. Everybody had to undergo this lessons and it has always proven useful. This cannot be avoided, though it might sometimes seem that some countries would like to make a shortcut.

Secondly, a consistent and transparent policy is the only approach, which helps both sides in the process. The Alliance gets to know the candidate and vice versa, mutual trust is created and the relation is constantly strengthened.

Thirdly, it is the whole process, which has to be managed, not only some of its (most attractive) parts. With such an approach, the structural dynamics of the process are stronger, the results are firm, and the dynamics are being kept on also after the membership.

The concrete experiences, which were elaborated in this article, are listed in the table № 2.

Table № – Concrete experiences from the first membership year

1.	Adaptation to the NAC formal meeting's weekly routine.
2.	The imbalance between the MFA and MoD on one side and MNA on the other.
3.	A necessity for an optimal and constant flow of information.
4.	Principles of "need to share" and "need to know".
5.	Maintenance of high organizational dynamics (membership is the beginning, not the end).
6.	The ongoing communication activities with NGOs, public and media.
7.	Relation between running daily business and policy creating activities.
8.	To use multilateral framework for settling bilateral issues among member states.
9.	To learn from previous members, add one's own experiences and share them with candidate and interested countries.
10.	The importance of defense planning system and defense reform process as a hardcore of the membership.

Source: the author

From the empirical point of view, these are among the most important experiences, though for sure not the only ones. However, it is important to

appreciated and for sure very useful. The author of this article would be glad to share his experience and advice with an interested scholar on this topic.

know, that the above listed were experienced by at least one of the seven new members during the process of gaining membership. At the current stage of the Alliance's development the above presented, should be viewed within two parallel and simultaneous processes, namely the transformation and enlargement. Seven countries, which in early Spring 2004 entered the Alliance, now also create the former and strongly support the latter.

Having an ambition to conclude with a simple answer to the simple question, posed at the beginning, one would say that the simple message is in a highly serious approach to the membership issue. This would mean realistic planning, efficient execution and an open ear to absorb experiences from others. There is no doubt that the three MAP and other interested countries have shown much of this so far.

Slovenska diplomacija od ure nič do predsedovanja EU⁵⁰

LJUBLJANA, SEPTEMBER 2006

Slovenska diplomacija kot državna institucija je nastala v času od prvih demokratičnih volitev aprila 1990 do konca koledarskega leta 1991, v katerem je razpadla bivša Jugoslavija. To obdobje lahko pojmujeemo kot »uro nič«. Slovenska diplomacija nastane z združitvijo diplomatov in uslužbencev, ki so delali v diplomaciji bivše države in v nekdanjem republiškem sekretariatu za mednarodno sodelovanje, ter z rekrutacijo novincev in posameznikov iz emigracije in reaktiviranih diplomatov. Njen proces rasti in razvoja kot organizacije lahko spremljamo na naslednjih področjih: kadrovska in organizacijska sestava ter predstavniška mreža in odnos do drugih zunanje-političnih akterjev v državi.

Kot ključne lahko navedemo naslednje štiri razvojne faze: osamosvojitvev in mednarodno priznanje Slovenije; pričetek aktivnega zunanje-političnega delovanja v evropskem okviru v sredini 90. let prejšnjega stoletja; globalni nastop z nestalnim članstvom v VS OZN 1998–1999 in najava ambicije po predsedovanju OVSE; pričetek članstva v Natu in EU pomladi 2004 in predsedovanje OVSE v letu 2005. Peto fazo bo označilo predsedovanje EU. Navedene faze so bistveno vplivale na kadrovske, organizacijske in mrežno rast diplomacije. Predsedovanje EU bo za Slovenijo priložnost, da se vključi v vodstveno skupino držav, ki so nosilke integracijskega procesa. Za slovensko diplomacijo bo to prelomen izziv, ki ji bo lahko omogočil, da bo dejansko postala sokreator evropske zunanje in varnostne politike. Alternativni, pasivni scenarij bi pomenil zaostajanje v integracijskem procesu, samoizolacijo

⁵⁰ Objavljeno v: Haček, Miro (ur.), Zajc, Drago (ur.). *Slovenija v evropski družbi znanja in razvoja*. 1. natis. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2007, str. 131–145.

in pristanek na evropski integracijski margini ter maksimaliziranje notranjih strukturnih protislovij. Glede na dosedanje izkušnje in organizacijsko vitalnost bi bilo mogoče sklepati, da se slednje ne bo zgodilo.

Uvod

Slovenska diplomacija je pojem, s katerim v tem članku označujemo diplomacijo kot tisto institucijo, ki nastane z ustanovitvijo slovenske države po koncu hladne vojne in z razpadom bivše skupne države Jugoslavije. V tem smislu zato o slovenski diplomaciji ne moremo govoriti v predhodnih obdobjih, ko so Slovenci kot diplomati službovali v državah, katerih sestavni del je predstavljala Slovenija, ne glede na njeno tedanjo in vsakokratno formalno institucionalno obliko. Tako razumljeno slovensko diplomacijo lahko enačimo s pojmom diplomacija države Republike Slovenije. Formalno razumljeno je slednji izraz širši in natančnejši, saj predpostavlja, da so v tej diplomaciji zaposleni državljani države Slovenije, ne glede na njihovo nacionalno poreklo. Ko v tem članku uporabljamo izraz slovenska diplomacija, ga razumemo v tem, pravkar predstavljenem smislu. Prav tako se nam zdi smiselno, ko govorimo o delovanju slovenskih diplomatov pred nastankom slovenske države, da uporabljamo termin diplomacija Slovencev. Ta termin pojmuje kot najširši tovrstni splošni okvir.⁵¹ Navedene ugotovitve veljajo, ko govorimo o diplomaciji kot organizaciji. Če pa jo dodatno razumemo še kot veččino in znanje, lahko govorimo o njenem izrazito dolgem časovnem obstoju na prostoru današnje Slovenije ne glede na nacionalno poreklo njenih izvajalcev in ne glede na državni okvir, znotraj oz. v imenu katerega so tukajšnji prebivalci delovali kot diplomati.

Časovno obdobje, znotraj katerega v tem članku obravnavamo slovensko diplomacijo, zajema skoraj dve desetletji: od ure nič do predsedovanja EU. Z uro nič v ožjem smislu razumemo čas od izvedbe prvih demokratičnih

⁵¹ Najširši in splošni zato, ker tudi za vse tako razumljene diplomate ne bi mogli z gotovostjo trditi, da so bili Slovenci ali pa da so se počutili Slovence. Nekaterim bi verjetno bil bližje izraz kranjski plemič, nekaterim kaj drugega; npr. Žiga Herberstein je izhajal iz italijanske plemiške družine, ki se je preselila na ozemlje današnje Primorske, in je med drugim govoril slovenski jezik oz. jezik svojega lokalnega okolja in se je zato počutil njegov del.

volitev v Republiki Sloveniji aprila leta 1990 do konca koledarskega leta, v katerem razpade bivša skupna država, tj. december 1991. Širše razumljeno bi za začetek tega obdobja lahko vzeli padec berlinskega zidu oktobra 1989 (Jazbec, 2002:137⁵²), v sicer obravnavanem primeru pa akt demokratičnih volitev razumemo kot tisto posledico omenjenega dogodka, do katere ni prišlo samoumevno in samo po sebi, in ki nam obravnavano obdobje lahko zato konkretizira. Zato menimo, da je tako definirano obdobje tista časovna točka, v kateri se je zgostil in artikuliral preobrat iz političnih in ostalih procesov v Sloveniji kot republiki bivše skupne države v politično in ostalo artikulacijo nove državne tvorbe Republike Slovenije: »V navedenem obdobju so se pojavili in izoblikovali osnovni elementi, ki so, zraven še morebitnih predhodnih zametkov, tako v kvantitativnem kot v kvalitativnem smislu, za določeno, vsaj prvotno obdobje zaznamovali vzpostavljanje diplomacije nove majhne države in njeno dejavnost.« (isto).

Predsedovanje EU, ki ga bo Slovenija opravila v prvi polovici leta 2008, pa razumemo kot tisto točko, do katere in v kateri bi se lahko učvrstile tiste strukturne značilnosti razvoja slovenske diplomacije, ki so jo kot ključne označevale v preteklem obdobju in ki bi lahko postale najpomembnejše tudi za njeno nadaljnje delovanje. Skoraj dvajsetletno obdobje se zdi dovolj dolgo, še posebej če upoštevamo politične procese nekaj let pred uro nič (prim. Hribar, 2006), da značilnosti, ki se razvijajo v tem času, postanejo v pretežni meri prevladujoče tudi v naslednjem obdobju. Seveda pri tem ne gre samo za časovno obdobje, ampak tudi za vrsto pomembnih dogodkov in procesov, ki so v njem odigrali, da bi bil njihov rezultat lahko tako odločilen, kot smo ga pravkar skušali opredeliti.

V tem članku bomo skušali osvetliti navedeni razvoj slovenske diplomacije in njeno strukturno rast, pri čemer bomo upoštevali izbrane dogodke in področja, na katerih se je ta razvoj kazal. Naša temeljna metoda pri tem bo generalizacija pojavov in trendov z namenom ugotoviti potek procesa v smeri rasti in razvoja oz. v nasprotno smer. To pomeni, da bomo zato morali prezreti vrsto podrobnosti, tako pozitivnih kot negativnih. Pozorni pa bomo na časovna obdobja oz. faze, v katerih se je ta dinamika odvijala, na njihove temeljne zna-

⁵² Jazbec, M., 2002. *Diplomacija in varnost*. Ljubljana: Vitrum.

čilnosti in na sestavne dele tega procesa. Na tej osnovi bomo skušali ugotoviti možne splošne trende in njihovo evolucijo v navedenem obdobju ter osnovni pogled v bodočo dinamiko tega procesa. Njihovo poznavanje se nam zdi po eni strani pomembno za proučevanje nastanka in razvoja slovenske diplomacije, torej s povsem zgodovinskega vidika, in po drugi strani za možno vplivanje na ustreznost in kvaliteto njenega nadaljnega razvoja, torej s predvsem politološko-sociološko prakticističnega vidika. Naša ambicija pri tem je, da bi predstavili tudi nekaj tehtnih pogledov in izhodišč za nadaljnje, natančnejše proučevanje nastanka in razvoja slovenske diplomacije. Glede na to da zgodovina (in njeno poznavanje) predstavlja eno od ključnih opornih točk nacionalne, državne in širše, a tudi povsem posameznikove kulturološke identitete, se nam zdijo predstavljene teme dodatno pomembne za naše proučevanje.

Nastanek, rast in razvoj

Slovenska diplomacija nastane v zahtevnem in zapletenem procesu, ki se je odvil v relativno kratkem času. Njegova strukturna dinamika je bila intenzivna in kompleksna, nanjo pa so vplivali predvsem predhodni procesi, tako tisti notranji (v okviru bivše države in med njenimi sestavnimi deli) kot tudi tisti zunanji, mednarodni, vezani zlasti na val sprememb, ki je zajel širši evropski kontinent konec osemdesetih let prejšnjega stoletja. Tudi časovni okvir tektonskih sprememb, katerega del je bil nastanek slovenske diplomacije, je bil prav tako kratek in intenziven: »Če poskušamo nastalo situacijo oceniti glede na teritorij (vsa srednja in vzhodna Evropa, evropski del bivše SZ in Zakavkazje), populacijo (150–200 mio), porabljen čas (okvirno tri leta), število vključenih držav (25–30), potrebno družbeno energijo in povzročeno politično tektoniko oz. oceniti intenzivnost, dinamiko in obseg spremembe, lahko ugotovimo, da gre za dogodek, kakršnih v zgodovini ni veliko.« (Jazbec, 2002:29) Nastanek slovenske diplomacije je samo eden od rezultatov delovanja teh procesov in je neposredno odvisen od nastanka samostojne in neodvisne države Republike Slovenije.

Proces nastanka slovenske diplomacije zato predstavlja specifičen in razmeram prilagojen način združitve znanja, veščin in izkušenj ter organiza-

cijskih prvin in materialno-tehničnih zmogljivosti. Slovenska diplomacija nastane z združitvijo diplomatov in uslužbencev, ki so delali v diplomaciji bivše države, in v nekdanjem republiškem sekretariatu za mednarodno sodelovanje ter z rekrutacijo novincev in posameznikov iz emigracije in reaktiviranih diplomatov.

Proces njene rasti in razvoja kot organizacije lahko spremljamo na naslednjih področjih:

- a) kadrovska sestava (osebje in rangi),
- b) organizacijska sestava (ustroj zunanjega ministrstva),
- c) predstavniška mreža (rast in spreminjanje),
- d) odnos do drugih zunanjepolitičnih akterjev v državi (predsednik države, predsednik vlade, parlament, civilna družba in mediji).

Kronološko, a gotovo tudi vsebinsko, lahko v tem procesu na splošni ravni ugotovimo vsaj naslednjih pet faz:

- a) osamosvojitve in mednarodno priznanje Slovenije (nastanek diplomacije kot organizacije in državne institucije),
- b) pričetek aktivnega zunanjepolitičnega delovanja v evropskem okolju v sredini 90. let in prvi globalni koraki (vzpostavitev diplomatsko.-konzularne mreže na vseh kontinentih, intenziviranje sodelovanja z EU in Natom ter mednarodni angažma v BiH, Albaniji in na Cipru),
- c) globalni nastop z nestalnim članstvom v VS OZN 1998–1999 in najava ambicije po predsedovanju OVSE (Istanbul 1999),
- d) pričetek članstva v Natu in EU pomladi 2004 ter v trojki OVSE in posledično izvedba predsedovanja v letu 2005,
- e) predsedovanje EU v prvi polovici 2008 (in prevzem evra kot valute v začetku 2007).

Menimo, da lahko s predstavitvijo in povzetkom osnovnih dogajanj znotraj navedenih treh kategorij (skupine, področja in faze) prikažemo nastanek, rast in razvoj slovenske diplomacije v navedenem obdobju in s tem ugotovimo njene osnovne pojavne značilnosti in trende.

Skupine

Slovenska diplomacija nastane ob uri nič, kot smo navedli, z združitvijo različnih kadrovskih skupin v enotno organizacijo. Če bi to sestavo pogledali podrobneje, bi lahko ugotovili obstoj naslednjih petih skupin, ki jih v večini primerov sestavljajo posamezne podskupine.⁵³

Prvič, uslužbenci, ki so delali v diplomaciji bivše večnacionalne države, po svojem poreklu pa so izhajali oz. prihajali iz tistega dela bivše države, ki je postal nova država. V konkretnem primeru gre torej za diplomate – uslužbenke zveznega ministrstva za zunanje zadeve bivše Jugoslavije, ki so bili rekrutirani iz Slovenije. Tu ločimo dve podskupini, in sicer politično in uradniško. Politično sestavljajo diplomati, ki so bili s strani posameznih republik kadrovani na najvišje diplomatske funkcije, prihajali pa so praviloma iz politike. Uradniško sestavljajo diplomati – uradniki, ki so bili kadrovani na različne pozicije znotraj uradniške oz. diplomatske hierarhije.

Drugič, uslužbenci, ki so se v bivši republiški upravi (v Sloveniji republiški sekretariat za mednarodno sodelovanje) ukvarjali z mednarodno dejavnostjo, razumljeno v najširšem pomenu besede. Tudi tu ločimo dve skupini, in sicer izkušeno ter neizkušeno. V izkušeni so bili tisti diplomati, ki so preko zveznega ministrstva občasno delali v tujini kot diplomati in so imeli na tem področju vsaj osnovne izkušnje. Neizkušeno sestavljajo tisti uslužbenci, ki so ves čas delali v republiški upravi in niso imeli nobenih konkretnih izkušenj iz diplomatskega dela v celovitem pomenu besede.

⁵³ Ta klasifikacija je bila prvič predstavljena v Jazbec, 2001:77–110 in nato delno ponovljena ter dodatno poglobljena v Jazbec, 2002:137–156. Prvi vir se osredotoča predvsem na osnovno predstavitev skupin in podskupin ter njihovih medsebojnih odnosov in prihodnji razvoj, drugi vir pa se osredotoča zlasti na razvoj tipologije njihovih odnosov (sodelovanje, tekmovanje, kombinacija). Predstavitev skupin je opremljena s primerjavo med Slovenijo in tremi baltskimi državami. Tu povzemamo osnovni trend razvoja skupin in ga opremimo z ugotovitvami, ki se nanašajo na obdobje po letu 2002. Naša pozornost je usmerjena samo na diplomate. Avtor se je pri proučevanju prvenstveno opiral na Čacinoviča (1994), Kosina (1997), Petriča (1996) ter na Jeraka in Purkartovo (1997).

Tretjič, novinci, ki so se zaposlili v diplomatski službi ob njenem nastanku. Vsem je skupno to, da v diplomatski službi nimajo nobenih delovnih izkušenj. Tu lahko vsaj pogojno ločimo pet podskupin. Prvo sestavljajo popolni novinci, to so univerzitetni diplomanti, ki so bili kadrovani v diplomatsko službo brez kakršnihkoli delovnih izkušenj. Zaradi stalnega, vsakoletnega zaposlovanja v obravnavanem obdobju postane ta skupina najmočnejša, zaradi svojih potencialov pa se tudi izkaže za dolgoročno najbolj perspektivno. Drugo sestavljajo novinci v diplomatski službi, ki vanjo prihajajo iz politike. Tretjo sestavljajo rekrutiranci iz univerzitetnih krogov, četrto tisti iz gospodarstva in peto ostali (npr. iz kulture, medijev, šolstva itd.).

Četrtrič, osebe, rekrutirane iz emigracije. Gre za majhno število posameznikov, ki pa zaradi skupne rekrutacijske osnove tvorijo samostojno skupino. Skupno jim je tudi, da nikoli niso delali v diplomaciji bivše zvezne države.

Petič, reaktivirani upokojeni diplomati. Tudi tu gre za majhno število posameznikov, ki jim je, za razliko od četrte skupine, skupno to, da so delali v diplomaciji bivše zvezne države.

V obravnavanem primeru to pomeni, da je slovenska diplomacija ob nastanku v uri nič štela približno 100–120 oseb⁵⁴. Od tega jih je bila najmanj polovica takih, ki so imele različne diplomatske izkušnje. To dejstvo je imelo tako na začetku kot tudi v nadaljnjem razvoju ključen pomen v kadrovske, strukturnem in profesionalnem smislu. Ta osnovna skupina, ki so jo sestavljali predvsem prva skupina in prva podskupina (izkušena) druge skupine, je bila temeljni diplomatski nukleus, ki je tudi omogočil, da so se ostali posamezniki ob njegovem delovanju usposabljali za diplomatsko delo, se seznanjali z njim in preverjali. To je obenem predstavljalo proces relativno naravne rasti slovenske diplomacije in je v veliki meri ublažilo in kompenziralo posledice improvizacij, ki so se dogajale zaradi različnih razlogov in ki se jim do določene mere ni bilo mogoče izogniti.

Dosedanji razvoj slovenske diplomacije je spremenil prvotno podobo skupin, ki so sestavljale diplomacijo ob uri nič, tako da pretežni del diplomacije danes predstavljajo druga podskupina prve skupine (uradniška), prva

⁵⁴ Številke v članku namerno posplošujemo, saj želimo predvsem opozoriti na trend.

podskupina (izkušena) druge skupine in prva podskupina (popolni novinci) tretje skupine. To je danes ne samo njen diplomatski nukleus, ampak že njena pretežna večina. Ob tem je mogoče še ugotoviti, da je večina posameznikov iz prve podskupine (politična) prve skupine že upokojenih, enako je tudi s celotno četrto (emigracija) in peto skupino (reaktivirani). Posamezniki iz ostalih podskupin tretje skupine so prisotni ves čas (politični predvsem na veleposlaniških mestih, ostali na visokih diplomatskih mestih), posamezniki iz druge podskupine (neizkušena) druge skupine pa so razpršeni. Najbolj očiten trend v minulih letih je gotovo krepitev podskupine popolnih novincev⁵⁵, ki postajajo vse močnejši, vse bolj prisotni in ki z različnimi metodami že posegajo po najvišjih diplomatskih mestih. Posplošeno bi lahko zato zapisali, da gre za prve znake korenite menjave generacij in posledice opaznega medgeneracijskega konflikta, kar se dogaja ob precej agresivnem nastopu popolnih novincev. To je do določene mere zagotovo omogočeno zaradi praznine, ki se pojavlja ob upokojevanju politične podskupine in zaradi posledično zelo živahnih promocijskih procesov.

Področja

Pravkar predstavljeno in komentirano osnovno sociološko razvojno pot slovenske diplomacije bomo sedaj osvetlili in s tem dopolnili še z različnih, predvsem organizacijskih vidikov oz. področij.

Ko tu opazujemo kadrovske sestavo, imamo v mislih predvsem številčno zasedenost posameznih diplomatskih rangov tako v zunanjem ministrstvu kot v diplomatsko-konzularni oz. predstavniški mreži (oba navedena elementa skupaj pojmujejo kot diplomatsko organizacijo – prim. Jazbec, 2002: 173–177).

⁵⁵ Ta podskupina je očitno medtem postala samostojna skupina in jo bomo morali za potrebe bodočih raziskovanj tudi ustrezneje poimenovati. V tem članku uporabljamo še tista poimenovanja, kot smo jih ob uri nič, zaradi nazornejše ponazoritve intenzivne evolucije skupin. Drugače pa je seveda jasno, da ne gre več za popolne novince, saj so si v minulem obdobju nabrali veliko izkušenj, se povzpeli po diplomatsko-uradniški lestvici itd.

Število zaposlenih diplomatov oz. oseb, ki zasedajo diplomatske range⁵⁶, se je v obravnavanem obdobju povečalo za približno triinpolkrat (z dobrih sto na kakšnih 350). To po eni strani pomeni, da se je okrepila in povečala kritična masa in da celotna diplomatska organizacija ni več kronično podhranjena, kot je bila na začetku.⁵⁷ Po drugi strani pa se postavlja vprašanje, ali diplomatska organizacija, zlasti v zunanjem ministrstvu, uspeva vzpostavljati enakomerno razvito zaposlovalno piramido (z višanjem rangov naj bi se sorazmerno manjšalo število zaposlenih) ali pa zaradi različnih razlogov nastaja t.im. obrnjena piramida. Slednje se v birokraciji običajno pojavlja, kadar se z dodeljevanjem višjih rangov skuša kompenzirati neustrezen oz. manjši dohodek, ki ga ima diplomat z nižjim rangom, torej kadar vertikalna promocija ni prvenstveno odraz znanja, izkušenj in delovne dobe, ampak drugih pogojev, ki z njo praviloma ne bi smeli biti povezani. Sindikat slovenskih diplomatov opozarja, da je obrnjena piramida v slovenski diplomaciji že prisotna.⁵⁸ V tem sklopu je tudi pomemben podatek, kakšni so pogoji za zasedbo posameznih rangov (zlasti zahtevana delovna doba) in kako so se ti pogoji spreminjali skozi obravnavano obdobje. Obstaja močan vtis, da so se zahtevani pogoji za zasedbo posameznih delovnih mest manjšali oz. nižali. Tak pojav, če bi bil empirično potrjen, bi gotovo v veliki meri prispeval k zgostitvi zaposlenih na višjih rangih v diplomatsko-uradniški piramidi. Ker v diplomatskem poklicu največ štejeta kumulacija raznovrstnih izkušenj in predvsem nanjo vezana vertikalna promocija, so morebitna odstopanja in anomalije zelo opazni in dajejo neustrezno podobo o posamezni diplomaciji pri njenem delovanju v mednarodni skupnosti.⁵⁹

⁵⁶ Vprašanje definicije poklicnih in nepoklicnih diplomatov še vedno ni v celoti razjasnjeno, pa ne samo zaradi rekrutacije politikov, ampak tudi zaradi naraščajočegačasnega zaposlovanja ekspertov iz različnih vladnih resorjev, ki odhajajo predvsem v slovensko misijo pri EU v Bruselj.

⁵⁷ Čeprav tudi začetno število zaposlenih diplomatov (dobrih sto) ne bi smelo predstavljati popolne podhranjenosti, še posebej če to primerjamo npr. z balt-skimi tremi državami, ki so začele s skoraj desetkrat manjšim številom zaposlenih. (Jazbec, 2001:98)

⁵⁸ Iz osebnih pogovorov avtorja s predstavniki sindikata.

⁵⁹ Tako je ugotovljivo, da v velikem številu diplomacij malih držav, ki so nastale po koncu hladne vojne, izstopajo mladi diplomati na tradicionalno neustrezno

Ko govorimo o organizacijski sestavi, imamo tu v mislih predvsem ustroj zunanjega ministrstva. Zanima nas, kako se skozi obravnavano obdobje spreminja organiziranost zunanjega ministrstva: kolikšno je število osnovnih organizacijskih enot in kolikšno t.im. podpornih služb, katere so ene in druge, v koliki meri so posamezne funkcije organizirane v eni ali v več enotah, ali prevladuje geografski ali tematski princip ali kombinacija obojega, kako se navedeno spreminja skozi čas, kako je organizacijska zasnova dovzetna za ad hoc rešitve, kot so projektne skupine, zunanji svetovalci, kolikšna je mobilnost med posameznimi organizacijskimi enotami, kolikšna je intenzivnost horizontalne komunikacije med posameznimi enotami, ali vsa komunikacija med enotami poteka zgolj preko vodij ipd.

Reševanje navedenih vprašanj direktno vpliva na sposobnost zunanjega ministrstva, da se hitreje ali počasneje odziva na naraščajoč obseg dela, ki ga predstavlja predvsem stalno povečevanje priliv informacij iz okolja (predvsem iz predstavniške mreže), ki jih je treba obdelati, distribuirati in z njimi zalagati mrežo in ostale uporabnike. To je po eni strani povezano s številom zaposlenih in po drugi strani z ustrežno, tj. fleksibilno organizacijo dela.

Slovensko zunanje ministrstvo je v obravnavanem obdobju naredilo opazen organizacijski razvoj. Od prvotnih nekaj sektorjev in služb, ki so združevali več različnih funkcij, je danes organizirano v tri direktorate kot temeljne in vsebinsko zaokrožene celote, znotraj katerih delujejo številni posamezni tako regionalni kot tematski sektorji, ter generalni sekretariat s pristojnimi službami.⁶⁰ Prvi korak v smer projektne, fleksibilnejšega organiziranja je bil storjen z vzpostavitvijo delovne skupine za Nato, ki je pozneje prerasla v sektor, ki se danes ukvarja z varnostno politiko (in ne samo z Natom). Še bolj tipičen je bil primer vzpostavitve delovne skupine za nestalno članstvo v Varnostnem svetu OZN (1998–1999), ki je bila organizacijsko vezana direktno

visokih rangih. To gotovo povzroča določene motnje v komuniciranju in vpliva na sprejemljivost takih diplomatov v formalnih opravilih. Prim. Jazbec, 2002: 165–168 in Jazbec, 2001:130–137.

⁶⁰ Konkreten organizacijski razvoj je razviden iz primerjave letnih poročil zunanjega ministrstva, iz organigramov, objavljenih na spletni strani (www.mzz.si 27.09.2006), ter iz analiz v Jazbec, 2001:151–166 in Jazbec, 2002:177–182.

na državnega sekretarja, s čimer je imela večji manevrski prostor delovanja, bila je fleksibilnejša in odzivnejša, ker se njeno delo ni pretakalo skozi siceršnji organizacijski ustroj ministrstva. V letu 2005, za časa predsedovanja OVSE, je bila projektna skupina direktno odgovorna ministru. Njeno delovanje je bilo še bolj fleksibilno in hkrati preko posameznikov (stalno zaposleni za čas predsedovanja ter nekaj mesecev prej in potem in tisti, ki so bili pridodani iz ostalih sektorjev v zunanjem ministrstvu ter iz obrambnega in notranjega ministrstva in iz obveščevalno-varnostne agencije) dnevno vpeto v več resorjev. Na ta način so bile povzete in nadgrajene dosedanje tovrstne izkušnje, hkrati pa tudi v slovenski praksi potrjeno, da morajo biti procesi v diplomatski organizaciji vodeni s čimmanj vertikalnih nivojev, s povečano delitvijo odgovornosti po horizontali in predvsem na stalni horizontalni komunikaciji. Na ta način lahko učinkoviti organizacijski procesi zagotavljajo stalno, tekočo in vsebinsko distribucijo informacij in s tem kvalitetno oblikovanje politike. Organiziranje in izvedba predsedovanja OVSE sta potrdila, da je za oblikovanje politike nujno potrebno nemoteno organizacijsko delovanje. Celo več, tak pristop postaja osnova dela v zunanjem ministrstvu sploh, kajti sodobni izzivi so tako kompleksni in intenzivni, da zahtevajo hitro odzivanje zapletenega birokratskega mehanizma. (prim. Jazbec, 2006.a⁶¹)

Ko opazujemo slovensko predstavniško mrežo in njeno rast ter delovanje, vidimo, da je v obravnavanem obdobju narasla na približno 50 diplomatsko-konzularnih predstavništev. Konec leta 1992, torej v prvem letu mednarodnega priznanja Republike Slovenije, je mreža štela 21 predstavništev, konec leta 1995 je bilo predstavništev 38 in konec leta 1998 že 42. (Jazbec, 2002:203–206) Ocenjujemo, da je število doseglo optimalno velikost, tako zaradi kadrovskih, finančnih in organizacijskih razlogov. Mreža je v tem času rasla, se spreminjala in do precejšnje mere tudi ustalila. Po dobrih dveh letih članstva v Natu in EU se je precej učvrstilo spoznanje, da ni potrebno imeti predstavništev v vseh državah članicah, kakor tudi da je mogoče v precejšnji meri velika multilateralna srečanja uporabljati za vzdrževanje bilateralne komunikacije.

⁶¹ Jazbec, M., 2006.a Organisational challenges and experiences of the Slovene OSCE Chairmanship. *Helsinki Monitor*. Quarterly on Security and Cooperation in Europe. Vol. 17, 2006, № 3. str. 269–278.

Le-ta je na ta način precej stalna, saj narašča število velikih multilateralnih srečanj, mnoga med njimi postaja redna.

Rast predstavniške mreže se je ujemala z osnovnimi zunanjepolitičnimi ambicijami Slovenije in primerljivih držav (npr. Estonija, Latvija in Litva): »Pri njenem izgrajevanju so bila najprej na vrsti predstavništva v sosednjih državah, kar se deloma pokriva z novimi državami, nastalimi na območju bivše skupne države, in v najpomembnejših evropskih in svetovnih centrih. Sledila so predstavništva v nekaterih mednarodnih organizacijah (odvisno od sprejema teh držav v članstvo). Nadaljnja in postopna širitev mreže je, po okvirni oceni, zajela večino najpomembnejših evropskih držav in ZDA (ujema se s članicami EU in Nata) ter ostale države, pomembne za utrditev mednarodnega in suverena statusa konkretne nove majhne države.« (isto)

Za nadaljnji razvoj predstavniške mreže oz. za vzdrževanje redne bilateralne in multilateralne komunikacije je pomembno ustrezno kombiniranje različnih načinov predstavljanja in zagotavljanja komunikacije (rezidenčno, nerezidenčno, multilateralna srečanja, sodelovanje med državami /in njihovimi predstavništvi/, zlasti znotraj EU in Nata itd). Iz tega pa izhaja za uspešno diplomatsko delovanje najpomembnejše dejstvo, in sicer sposobnost zagotavljanja verodostojnih informacij o subjektu akreditacije.

Glede na to da zunanja ministrstva že dolgo niso več edine institucije meddržavnega in mednarodnega dialoga in da počasi izgubljajo tovrsten zgodovinski primat,⁶² narašča pomembnost komunikacije med zunanjim ministrstvom in drugimi zunanjepolitičnimi akterji v državi. To so zlasti predsednik države, predsednik vlade in parlament ter v zadnjem času vse bolj tudi civilna družba in mediji. Zunanje ministrstvo mora biti sposobno vzpostaviti način distribucije in izmenjevanja informacij z njimi ter njihove vključitve v proces oblikovanja zunanje politike (pomembno zlasti za civilno družbo in medije, prvi trije dejavniki so že tradicionalno njeni najpomembnejši oblikovalci). Za proučitev slovenskega primera bi bila potrebna posebna empirična študija. Zato lahko v tem članku samo ugotovimo, da s članstvom države v mednarodnih organizacijah, zlasti v Natu in EU, narašča

⁶² Govorimo lahko o demonopolizaciji zunanjih ministrstev na področju zunanje politike. (Neuhold, 1992)

potreba po tovrstnem sodelovanju; celo več, tako članstvo dobesedno sili k takšnemu oblikovanju zunanje politike, ki bo vključevalo vrsto posameznih dejavnikov. Politika integracij je namreč izrazito obsežna in zahtevna, zato klasično organizirana in delujoča zunanja ministrstva temu ne morejo biti več kos. Potrebno je stalno izmenjevanje informacij, obojestransko usklajevanje stališč in sproti izpričevana sposobnost hitrega in celovitega odzivanja. Vse bolj ko se posamezna nova država odmika od ure nič, toliko bolj pomembno je navedeno uporabljati v praksi.

Faze

Dosedaj predstavljene vidike rasti in razvoja slovenske diplomacije lahko še dodatno osvetlimo s komentarjem že omenjenih najpomembnejših razvojnih faz in skušamo na ta način doseči zanesljivejši vpogled v oceno te rasti.

Prvič, obdobje osamosvojitve in mednarodnega priznanja Slovenije, ki se v pretežni meri ujema z uro nič, predstavlja nastanek in sprejem države Slovenije kot novega subjekta mednarodnega javnega prava in njene diplomacije. Le-ta se vzpostavi kot organizacija oz. državna institucija in pri tem črpa iz dotedanjih izkušenj, znanja in poznavanja večšine. Po večstoletnem predhodnem delovanju Slovencev v diplomacijah držav, v katerih so le-ti bivali, ponudi to obdobje institucionalno možnost za delovanje v diplomaciji lastne države. S tem je izveden edinstven in neponovljiv kvalitativen preskok v dosedanjem zgodovinskem razvoju.

Drugič, v sredini 90. let prejšnjega stoletja lahko zaznamo oz. ugotovimo pričetek aktivnejšega zunanjepolitičnega delovanja v evropskem okviru in izvedbo prvih organiziranih in institucionaliziranih globalnih korakov. Prične se intenzivno in vsestransko sodelovanje z Natom in EU, predstavniki slovenske vojske in policije (Jelušič, 2005) začnejo sodelovati v prvih mednarodnih mirovnih operacijah (BiH, Albanija, Ciper) in odprta so predstavništva na vseh kontinentih (Argentina, Avstralija, Egipt, Iran, Izrael, Japonska, Kanada, Kitajska).⁶³ To obdobje predstavlja aktivizacijo slovenskega mednarodnega

⁶³ Že v letu 1992 pa npr. EU, Francija, OZN New York in Ženeva, Rusija, Svet Evrope, Vatikan, Velika Britanija in ZDA. Jazbec, 2002:203–204.

in zunanjepolitičnega ter varnostno-obrambnega delovanja in je hkrati tudi preizkusni test za slovensko javnost njen odnos do teh aktivnosti.⁶⁴

Tretjič, sledi obdobje aktivnega globalnega nastopa z mestalnim članstvom v Varnostnem svetu OZN (1998–1999) in z najavo ambicije po predsedovanju OVSE, ki je predstavljena na njenem vrhunskem srečanju konec leta 1999 v Istanbulu. Nestalno članstvo in dvakratno predsedovanje VS (avgust 1998 in oktober 1999) poveča zunanjepolitično opaznost Slovenije, ponudi manevrski prostor za kvaliteten prispevek k upravljanju procesov (npr. Kosovo in krize v Afriki) ter poveča število zunanjepolitičnih obiskov v Sloveniji. (Jazbec, 2002:97–104) Obenem poteka intenziven EU pridružitveni proces, prav tako pa se z delovanjem v Natovem programu Akcijski načrt za članstvo od jeseni 1999 obudi in vzpodbudi vsestranska komunikacija z Natom, ki v pričetku leta 2001 dobi obsežen in temeljit vsebinski zagon.

Četrto, članstvo Slovenije v Natu in EU pomladi 2004 pomeni naslednji temeljit preskok v institucionalnem delovanju države Slovenije. Skozi obe instituciji se podaljša slovenski zunanjepolitični domet, ki s tem dobi tudi vzode za svoje delovanje. Lahko bi rekli, da se Slovenija sreča z globalnimi temami in dobi možnost za njihovo obravnavanje in prispevanje k poskusom njihovega upravljanja. V tem letu Slovenija postane tudi član OVSE trojke, v letu 2005 pa predseduje tej največji regionalni varnostni kompoziciji, ki zajema celotno severno poloblo. Mogoče je trditi, da so se v slovenski zunanji politiki po tej seriji dogodkov utrdili določeni obrazci zunanjepolitičnega obnašanja, s katerimi se lahko obravnava in upravlja praktično katerakoli globalna in lokalna tema.

Petič, predsedovanje EU v prvi polovici leta 2008 bo priložnost, da se po eni strani intenzivira in poglobi proces vsestranske integracije Slovenije kot nove članice in da se po drugi strani utrdi vzorec delovanja male države v zapleteni in soodvisni mednarodni skupnosti, ki ponuja dovolj možnosti vsakemu igralcu, ne glede na njegove fizične potenciale. Slovenija je tak pristop preizkusila že večkrat, kot smo to okvirno predstavili na nekaterih primerih. Mednje spadata tudi predsedovanje mreži za človekovo varnost in že drugo predsedovanje svetu

⁶⁴ Iz različnih medijskih sporočil se spomnimo tudi svaril o nevarnosti, nepotrebnosti in nesmotrnosti takega početja, ob hkratnem utemeljevanju članstva v Natu (in tudi EU) s pričakovanji, da bo kdo drug skrbel za našo varnost.

guvernerjev IAEA, ki skupaj s prevzemom evra predstavljajo prehod od četrte v peto fazo. Prelomnost te faze se bo po našem mnenju pokazala v dejstvu, da bo delovanje slovenske diplomacije prvič praktično vpeto v velik in zahteven integracijski okvir petindvajseterice in da bo obenem v njenem imenu vodila procese sodelovanja s ključnimi globalnimi akterji. To pomeni, da bomo »s tem pa vstopili že tudi v dejansko zrelo dobo evroslovenstva«. (Hribar, 2006:28)

Menimo, da je ob navedenem mogoče domnevati, da so navedene faze bistveno vplivale na kadrovske, organizacijske in mrežno rast slovenske diplomatske organizacije in na njeno učinkovitost.

Sklep

Pravkar predstavljen in na splošnem nivoju analiziran trend rasti in razvoja slovenske diplomacije nam pokaže njen velik vsebinski, organizacijski in kvantitativni napredek. Opremili smo ga z okvirnimi številčnimi in vrednostnimi kazalci, iz katerih je po našem mnenju mogoče upravičeno sklepati na tako ocenjen trend.

V nepolnih dvajsetih letih opazamo tako pojav in nastanek slovenske diplomacije kot tudi njeno preobrazbo v instrument, ki je preverjeno sposoben zagotavljati zahteven in vsestranski mednarodni dialog. To je razvidno iz številnih pomembnih dogodkov in procesov, v katere je vključena slovenska država in njena diplomacija. Na obeh straneh te časovne premice se po našem mnenju nahajata dogodka, ki sta bila⁶⁵ ključna za oblikovanje slovenske diplomacije.

Prvič, preskok oz. metamorfoza iz nekdanjega republiškega sekretariata za mednarodno sodelovanje v diplomacijo samostojne države je bil ključnega strukturnega in vsebinskega pomena za nastanek in uveljavitev ter obstoj in razvoj slovenske diplomacije. To ne bi bilo mogoče brez vključitve slovenskih diplomatov, ki so delovali v diplomaciji bivše države (Čačinovič, 1994), in ostalih, ki so bili kadrovani ob uri nič. Drugič, predsedovanje EU predstavlja prelomnico tako za slovensko državo kot za njeno diplomacijo. Pomeni

⁶⁵ Zaradi očitnejše ocene trenda uporabljamo preteklik, čeprav bo predsedovanje EU izvedeno šele prihodnje leto, a vseeno znotraj vsebinsko zaključenega in tukaj obravnavanega skoraj dvajsetletnega obdobja.

zaključek skoraj dvajsetletnega obdobja, v katerem so se vzpostavili in razvili temeljni strukturni elementi in procesi slovenske države in njene diplomacije. Za Slovenijo je to priložnost, da se vključi v vodstveno skupino držav članic, ki so nosilke integracijskega procesa, ki je tudi sam ves čas v intenzivni transformaciji in da vanj tudi prispeva. (Jazbec, 2006.⁶⁶b). Za slovensko diplomacijo bo to prelomen izziv, ki ji bo omogočil, da bo dejansko postala sokreator evropske zunanje in varnostne politike, s tem da bo dajala pobude, izvajala projekte in delovala v imenu integracije v globalnih nišah.

Alternativni scenarij bi pomenil, da slovenska diplomacija zaradi različnih oz. kakršnihkoli razlogov ne bi zmogla slediti takšnemu tempu in obsegu aktivnosti, kot se ji po eni strani kaže na osnovi izkušenj iz obravnavanega obdobja in po drugi strani na osnovi možnosti, ki se ji kažejo v integracijskem prostoru in procesu (instrumenti, niše, sinergija, dostop). To bi se kazalo v zaostajanju v integracijskem procesu, v samoizolaciji in v pristanku na evropskem integracijskem obrobju. Navznoter bi to bilo očitno predvsem v kopičenju in povečevanju notranjih strukturnih protislovij. Ker nismo empirično ugotavljali, ali npr. obstaja v slovenski diplomaciji obrnjena piramida, ali se napreduje s preskakovanjem nivojev, z neupoštevanjem ali z zmanjševanjem pogojev za zasedbo pomembnih delovnih mest in podobno, tudi ne moremo verodostojno zapisati, v koliki meri že obstajajo elementi notranjih strukturnih protislovij, ki so lastni vsaki birokraciji. Za njihovo onemogočanje bo v dolgoročnem smislu ključni izziv zagotavljanje produktivnega (struktura, kadri, diplomatski učinek) odnosa med diplomacijo slovenske nacionalne države in nastajajočo EU diplomacijo. Kot so bili slovenski diplomati v bivši državi kot skupina marginalizirani, tako se lahko slovenska diplomacija razprši v EU diplomaciji, če ne bo sposobna vzdrževati in upravljati tega zahtevnega procesa. Glede na njene dosedanje izkušnje in organizacijsko vitalnost, tudi ob upoštevanju pomanjkljivosti in improvizacij, bi bilo mogoče sklepati, da se alternativni scenarij ne bo uresničil. Ključnega pomena pri tem bo dolgoročna trdnost in krepitev dosedaj preverjenih strukturnih značilnosti slovenske diplomacije v obravnavanem obdobju.

⁶⁶ Jazbec, M., 2006.b Razvoj in dileme EVOP. V: M. Haček, D. Zajc, ur. 2006. *Demokracija v globalizaciji: globalizacija v demokraciji*. str. 95–108. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Organizational Challenges and Experiences of the Slovene OSCE Chairmanship⁶⁷

LJUBLJANA, SEPTEMBER 2006

Introduction

To assume the OSCE Chairmanship would primarily mean to co-create and bear responsibility for the security and interest management in the Northern Hemisphere in the current calendar year. Furthermore, for the country concerned and its Foreign Ministry it also means a specific test of its organizational flexibility and an ability to provide substance for this co-creation and decisionmaking process. Additionally, it also includes an active participation in the global security processes, since at least major security players have developed a reasonable degree of cooperation so far.

In this contribution we will try to analyze the organizational challenges and experiences of the Slovene OSCE Chairmanship in 2005. Hence our attention is focused on the organizational management of the process and relations within the Slovene diplomatic organization⁶⁸ as well as on those with and within the OSCE structures. This has provided the necessary substantial output for the

⁶⁷ Objavljeno v: Helsinki Monitor, Quarterly on Security and Cooperation in Europe, let. 17, 2006, št. 3, str.269–278.

⁶⁸ With the term ‘diplomatic organisation’ we understand a permanent body or an institution consisting of the foreign ministry and the diplomatic consular network (embassies, missions to international organizations and consulates), entrusted with the implementation of a foreign policy through diplomatic activities. More on this in Jazbec, M., *The Diplomacies of New Small States: The Case of Slovenia with some comparison from the Baltics*, Aldershort, 20021, pp. 147–1250.

policy and decision-making process, which has supported the Chairman in Office (CiO). Our thesis would be that only efficient diplomatic machinery, which is capable of ensuring constant, smooth and rich in substance provision of information, could enable an efficient chairmanship of the OSCE as an example of managing a demanding and complex international policy-making process.

While concentrating on the case of Slovenia, a small and still new country in the international community, we will also try to generalize this experience. From one point of view, this could present a comprehensive impression of the concrete chairmanship, and from another point of view, it could add to the institutional memory from which the future chairing countries would draw.

Presentation of Basic Organizational Aspects

Slovenia announced its ambition to host the chairmanship at the Istanbul Summit in December 1999 and was granted it at the Porto Ministerial Meeting in 2003. Consequently, during 2004 its Mission to the OSCE in Vienna was enlarged with additional diplomats, the OSCE Task Force in the Foreign Ministry was established and other related activities were initiated (like financing of the project etc.⁶⁹). Also a small OSCE Project Group was established towards the end of 2003 at the Ministry of Defence, which kept contacts with the Task Force.

The Task Force consisted of 15 diplomats. Two of them were detached from the Defence Ministry, one from the Ministry of the Interior and one from the Slovene Intelligence Service; four of them were detached from different other divisions of the foreign ministry (one was soon included in the Task Force for the whole year, two for only part of the year). One third of the Task Force consisted of junior diplomats and one fourth of middle-ranking diplomats, the rest were senior ones, among them one former State Secretary⁷⁰; almost half the group

⁶⁹ These aspects are not given any attention in this contribution.

⁷⁰ The author of this article served one term as a State Secretary at the Defence Ministry (during that time he chaired their OSCE Project Group). During 2005 he was member of the Task Force in charge of political military issues. He also had the opportunity to follow closely as a Slovene diplomat in Stockholm the

were women with varied experience. The former Foreign Minister headed the Task Force. As it has transpired later on, this was a highly useful combination of knowledge⁷¹, experience, an eagerness to work and the necessary feeling of contemplation. The Task Force existed from the summer of 2004 up to the end of January 2006. It dealt only with substantial issues; for handling the bureaucratic part of the business, the Division for OSCE was established within the foreign ministry. Its members were only those diplomats from the Task Force, who weren't detached there to (the so-called core group). The deputy head of the Task Force headed the division.

The Head of the Task Force was subordinated and directly responsible to the Foreign Minister and the CiO, and was acting also on his behalf, where and when this was necessary and possible. He was also a member of the Board of the Ministry. The Deputy Head of the Task Force (i.e. the Head of the Division) attended all other meetings in the Ministry and accompanied the CiO during all his travelling. The Task Force met regularly twice a week (in principle on Monday and Thursday); the core group also met more frequently. Because of the preparations of the Ministerial Council Meeting, the representatives of the Protocol Division attended meetings of the Task Force from late October 2005.

Members of the Task Force were in daily contact with colleagues at the Slovene Mission to the OSCE, at the OSCE Secretariat in Vienna and at various OSCE institutions and bodies, at the OSCE field Missions, with Personal and Special representatives of the CiO, with representatives of the OSCE Parliamentary Assembly, members of the Panel of Eminent Persons and with other diplomats (such as missions to the OSCE of other participating countries; at foreign ministries of various participating countries; with Slovene diplomats at various locations within the OSCE community and participation in the Asian Security Forum in Seoul etc.). The minister's cabinet was, naturally, heavily involved in

Danish (1997) and the Norwegian Chairmanship (1999). Therefore, by preparing this article, he drew heavily from his experience, using the method "observation with one's own participation". Gilli, G.A., *Come si fa ricerca: guida alla ricerca sociale per non-specialisti*, Milano, 1975.

⁷¹ Four diplomats held PhD, three M.A.

this process. They were in contacts also with various NGOs, think-tanks and institutions in Slovenia and in the participating states, both from the academic community and from civil society, which all took part at various OSCE activities. They also kept contact with different representatives of the media.

The Slovene Mission to the OSCE in Vienna consisted of 11 diplomats. More than a third of them were women⁷²; almost half of the whole team consisted of junior to middle-ranking diplomats. Two senior diplomats were recruited from the Defence Ministry. The CiO appointed the former Slovene Prime Minister and Foreign Minister as his personal representative for Central Asia; he was supported by a senior Slovene diplomat, who was residing during the second part of 2005 in Bishkek and was frequently travelling around the region.

Organizational Aspects and Challenges

There are at least some important political and organizational aspects of chairing the OSCE, which determine and challenge the country in charge. From one point of view, they originate from the characteristics of the OSCE, and from another point of view, they have to be kept in mind while managing the chairmanship and providing the necessary as well as the expected functioning of the organization.

Our first step here would be to present both these aspects, one after the other. As far as the first, conditionally speaking, political cluster of aspects is concerned, we could name the following:

- The OSCE mission to provide and maintain security derives from its firm presence on the ground. Through its 17 field missions⁷³ the organization keeps contact with reality and does not only operate in the spheres of high politics;

⁷² Three young Slovene female diplomats chaired the afternoon and evening session of the PrepCom on the eve of the Ministerial Council Meeting. To the author's knowledge this has never been the case so far.

⁷³ After the independence of Montenegro one could expect that the 18th OSCE mission would be established in Podgorica.

- Through its three dimensions the OSCE agenda covers a wide spectrum of topics and areas. This adds to the demands and complexity of the chairmanship;
- Because of the consensus-based decision-making process, the chairing country has to seek consensus continually. It does not have to favour its own position; as a matter of fact, the position of the Chairmanship and the national position of the country, which holds the current chairmanship, are two different aspects. The position of a chairing country is shown indirectly through the well-oiled running of the organization;
- It is only the current CiO who speaks on behalf of the chairmanship. There is no replacement for him/her during the 365 (366) days of a calendar year;
- The CiO has to divide carefully and transparently his/her duties of the Chairman and of the country's foreign minister. As a CiO, he/she has a decisive yes vote in many issues, though limitations imposed by sometimes very inflexible procedural regulations could be frustrating;
- There is no direct relation between the higher or lower level CiO activities and progress on the ground. Sometimes his/her endeavors can be highly stimulating and encouraging, sometimes they practically do not matter.

Moderating between various interests and ambitions of the participating states could be very productive, although it is limited to motivating, encouraging, stimulating and similar activities. Nobody can force member states to do anything.

One should also add here a few comments regarding the agenda of a small country's chairmanship. Basically there are no differences between the small and larger countries' agenda when executing the chairmanship process. The chairing country and the Secretariat shape the agenda, taking into account issues which are in the pipeline. This also holds true for how to manage the whole process. However, each country could bring some of its own aspects to the process. With such specific aspects the country characterizes its chairmanship. Ideas and suggestions of other countries are welcome, but there is no necessity to accept them, in particular if they try to politically affect the process.

The Slovene Chairmanship was originally marked with ‘a 3R approach’, namely the ambition was to revitalize, reform and rebalance the organization. This was put to a concrete test when the crisis in Kirgizstan occurred. The crisis erupted during the second half of March 2005, between the second round of parliamentary elections (March 13) and the day when the provisional government was sworn in (March 28). The upheaval appeared literally overnight and the Chairmanship had to react quickly, adapting to the situation. The personal representative of the CiO was sent to monitor and follow the situation, and the CiO was in contact with the most important actors, and a senior member of the Task Force was also dispatched to the region to provide constant information from the area. This provided the framework within which the situation was managed and brought under control.

This consisted of monitoring the situation, discussing it with all the parties involved, meeting with other representatives of the international community as well as expressing expectations that the rule of law and democratic standards would be followed and respected. The role of the OSCE, which was at a certain moment the only international organization active in Bishkek, was in particular to strengthen the process of democratization. The personal representative of the CiO *inter alia* established permanent coordination between the Ambassadors of the RF, the USA and Germany (representing the EU); he met frequently with the country’s highest authorities and organized a meeting between the OSCE Ambassadors in

Bishkek with the representatives of the provisional government. The CiO visited Kirgizstan twice (on March 31st and on April 17/18th). With all these activities the Chairmanship showed an ability to react and to adapt, to listen and to be listened to; to be received and to get parties around the table. Generally speaking, the management of the crisis achieved so that transfer of the organizational efforts and a substantial input, along the rules of procedure, into political efficiency could be attained. Having in mind the second, organizational cluster of aspects, we could speak of the following issues:

- The OSCE Chairmanship is a highly complex and complicated organizational project. As we have seen from the Slovene experience, pre-

sented in the previous section, there are many permanent and ad hoc bodies and individuals, which are involved in the process;

- The organization of the Ministerial Council meeting stands out as a particular and overall demanding project.⁷⁴ However, it should anyway become part of advanced routine management, which represents important part of the contemporary diplomatic activities;
- These bodies are placed in different vertical levels and are spread within various horizontal levels, within and outside the foreign ministry; within the chairing country and out of it; within governmental structures and outside;
- Cooperation with other international organizations is gaining in importance, also having in mind complementarity as one of the most important characteristics of contemporary security processes⁷⁵;
- These bodies have in common the provision of all possible information for the CiO, coordination of the activities, sharing of information and management of the entrusted parts/phases of the process;
- These relations and connections provide a sensitive and flexible network, where the center is clearly defined (the Head and Deputy Head of the Task Force). However, the majority of the communication heads in various horizontal directions, where the communicators make decisions constantly, while preparing reports and suggestions to the centre, which then, upon agreement within the network meetings, transfers the decision vertically to CiO.

⁷⁴ Approximately 40% of the diplomats employed by the Slovene Ministry of Foreign Affairs were engaged in this project. This argues in favour of outsourcing as an increasingly important management method in diplomatic organizations.

⁷⁵ The CORE Report (Zellner et al, 2005:33–34) speaks about the UN, the EU and the Council of Europe; we should add also NATO, see Jazbec, M., *Evropski varnostni procesi – splošne značilnosti* (European Security Processes – General Characteristics), in: Haček, M., Zajc, D. (eds.), *Slovenija v EU: zmožnosti in priložnosti* (Slovenia in the EU: capabilities and opportunities), Ljubljana: FDV, 2005, pp. 447–462.

Such flexibility enables and allows the smooth and well-oiled functioning of the whole machinery, which supports the CiO. There are some important relations, which directly involve the CiO (like those with the Secretary General of the OSCE, the foreign ministers of participating and other states, the highest representatives of various international organizations etc.). The caretakers of this communicational aspect must be clearly defined to ensure the correct dispersion of the information, to everybody within the network who would need this information. If this is not the case, the CiO will receive different, even contradictory background information which will inevitably affect his/her work.

With our second step we can try to imagine the picture which will result from overlapping of the already presented political and organizational clusters. This shows us what are the necessary⁷⁶ political and organizational aspects of a complex and sophisticated process, which is called the chairmanship. The management of this process should be (and usually is) entrusted to two, perhaps three persons, who have to establish constant, smooth and highly operational communications among them. In our opinion, they are the Head of the Task Force and his/her Deputy as well as the Permanent Representative of the country chairing to the OSCE. They form the running team of the chairmanship.

From one point of view, they collect decisions, suggestions and information from the previously described network and transfer these to the CiO, while from another point of view, they accept his/her reactions and transfer them the other way round. They have to watch out the inflow from the direct communication between the CiO and various players (see the organizational cluster, number six) and ensure its delivery to the network. They have to be able to react to each issue which comes on the agenda, and to sense possible unpredictable complications, and bring them into the process machin-

⁷⁶ It is not only the author's strong belief, but also his personal experience that this "necessary political and organizational substance" has been empirically proved during the Slovene chairmanship. Because of the limits of this article it is not possible to present them in a graphic way, which would make it easier to cope with the complexity, which derives from the overlapping of both clusters.

ery. They have to depend and rely on each other, and have to be in constant contact; this could be described as a kind of organizational-communication dispatch centre. Only this can ensure that the CiO is constantly and well equipped with concise, substantial and proactive information support, which provides an adequate, consistent and streamlined policy of the chairmanship. Therefore, their contribution to the chairmanship is noticeable not directly from the results of their work but through the smooth functioning of CiO, who does not need to take care of anything except doing his/her work (focusing on the political substance only).

The already presented organizational and personal chemistry has to reduce the room for improvisation to constantly oil the machinery, to upgrade the substance of the decision and policy-making process as well as to allow organizational flexibility in order to be able to react to everything that comes on the agenda.

Our third and final step in this chapter would be to ask how such experiences from a highly demanding management process could be implemented in the organizational concept of the diplomatic machinery of a small state. It is a well known fact that small states have to devote a great deal of attention to human resources and organizational management, since they never have enough resources and capabilities⁷⁷ to be able to develop extensive and complex diplomacies. This would be the reason why they have to react in a flexible way and constantly adapt their diplomatic organizations. But this reaction has to be built into the system and shall not be primarily a question of ad hoc improvisation. As we have seen, the high number of bodies, involved in the chairmanship process calls for a flexible and loose bureaucratic structure. It should be able to react more within a network principle than in a classical, rigid bureaucratic one. This would mean in particular that challenges (or information input) from the diplomatic and political environment have changed dramatically. They are constantly dynamic, constant and changeable all the time and demand rapid reaction with an increased level of coordination and information sharing. Generally speaking, this also characterizes the chairmanship process as such.

⁷⁷ More on this in Jazbec, 2001:110–118.

Hence, it would be logical and understandable to implement most of the overlapping experience in the organizational concept of the diplomatic organization.⁷⁸ With the high dynamics of policy making within the EU and NATO, member countries are exposed to the constant challenges presented above. From this point of view we could describe the OSCE chairmanship as a highly useful experience, which contributes a great deal both the institutional memory and the organizational vitality of national diplomacies.

Therefore, how the chairmanship is managed and organizationally approached should also be the standard way as to how to organize a foreign ministry as a whole nowadays. Without any exaggeration, this could be close to the ideal organizational approach in small foreign ministries. Hopefully, at least the small countries which have so far chaired the OSCE have either already been organized in that way or have experienced this. For the former chairmanship it was an additional test how such an organization works efficiently, and for the latter, hopefully, an additional and perhaps also decisive argument as to how to organize the ministry.

This would mean that the diplomatic organization of a small state should be small, flexible as well as being clearly and functionally designed. It should be open and able to absorb experiences from its immediate environment as well as showing strong trend to flatten vertical levels and disperse authority and responsibility across the horizontal level. The players should be able to coordinate their work, sharing information and reacting quickly.⁷⁹ They

⁷⁸ Here, we can point out three important events in the case of Slovenia: non-permanent membership in the UN Security Council (1998–1999), the OSCE Chairmanship in 2005 and the future EU Presidency in 2008. (Compare, Jazbec, M., *Zur Entwicklung der Europäischen Sicherheits- und Verteidigungspolitik: Die Rolle und Perspektiven Sloweniens*. Wien, 2006). They add to continuous and increasing experience as well as demonstrating, how to organize a small diplomatic organization to be able to compete with those of bigger and more experienced states.

⁷⁹ With this remark we come close to the nature of multilateral diplomacy within the United Nations: “Multilateral diplomacy in the UN requires an astonishing grasp of detail, speed of movement and ability to capitalize on one’s gains.” Edwards, R.D., *True Brits: Inside the Foreign Office*. London 1994. Compare also Jazbec, M., 2001:66–72.

should only forward already digested issues and leave open only a few most sensitive ones.⁸⁰ It is our strong belief and hopefully also as evidenced by the topics discussed, principles are very well exercised in the OSCE chairmanship. Its organizational challenges argue and call for their implementation also in the regular organizational chart of the diplomatic organization.

Lessons Learned

Coming back to the Slovene chairmanship and its experiences, with generalizing it, we could pick up some of the most typical and useful lessons learned. They present a mixture of political, organizational and sociological aspects. An important part of this process is exercised through a purely pragmatic approach:

- The chairmanship demands from a small diplomatic organization that it is adaptable and flexible. Primarily this provides useful output for a smooth decision-making process;
- To achieve this easily, adaptable organizational solutions have to be implemented. While drawing from them on a daily basis during the chairmanship period, they should be included in the subsequent regular organizational concept;
- The organization of the Ministerial Council meeting stands out for its complexity and the scope of demands. It highly mobilizes the whole diplomatic organization and brings at least for a few days all other activities to a lower level of dynamics;
- The need for outsourcing as a management method becomes not only obvious but also necessary in various areas (organization, logistics, security, personnel, research etc.)
- Various expected and unexpected issues which complicate the management of the process, appear throughout the chairmanship. This could be the conversion of purely technical issues into political ones (like the question of the budget and contribution scales), the shortage of consensus, maintaining a balance between the three dimensions etc.;

⁸⁰ The already discussed running team of the chairmanship should in principle forward to the CiO only agreed and closed issues.

- It is rather usual, although not at all preferred, that the discrepancy appears between the activities of the CiO and an absence of the consequent progress on the ground. The higher level of CiO activities does not necessarily result in the same level of progress on the ground, although they are decisive for the tempo of the chairmanship. This could be frustrating, because progress is sometimes achieved due to the certain events which hardly have any direct connection with the (current) chairmanship;
- It is not unusual, that the high tempo of CiO activities brings results during the next⁸¹ or even later chairmanship period. However, this is another organizational aspect of the OSCE processes, which helps to keep the process rolling on and is perhaps most noticeable through the Troika principle.

From what has been presented so far it is rather easy and obvious to notice that the organizational dynamics of the chairmanship concentrates on two, perhaps three vertical levels and is widely spread throughout the horizontal ones. This results in a specific, loose and possibly very efficient network⁸², where individual players enjoy a high level of independence and responsibility. In the author's long experience in human resource management this is primarily a highly effective and stimulating approach. Above, we have described the running team of the chairmanship (two to three persons) as a focal point of such a network, where all the information and coordination processes go through (apart from the CiO's direct contacts on a high level). These activities should share organizational synergy and be combined with the personal rationality of players involved and this should be stretched on a bipartisan basis. Apart from having a strong organizational character, these

⁸¹ The long awaited decision to again hold the Seminar on Military Doctrines was made towards the end of the Slovene Chairmanship and was executed at the start of the Belgian one.

⁸² Conditionally speaking, we could describe a network as a variety of cross-organizational processes on a low number of levels, which do not have any specific central point or that this point is a moving nucleus of interactions, which refer to a small group of exposed individuals.

are also important sociological characteristics of diplomatic organization. Coordination and information exchange, which must be constant, widespread and brief, should provide the outer limits of this network, as defined by the topics of mutual concern (i.e. the current OSCE chairmanship agenda).

Conclusion

The main purpose of this article has been to present, on a general level, with the ambition to generalize and with a structural approach, the organizational experiences of the Slovene OSCE Chairmanship, as well as to argue that such a process can only be efficient if it ensures a constant, smooth and rich in substance provision of information. This demands a loose and horizontally-oriented organizational network, which affects the traditional organizational concept of diplomatic organization as a classical bureaucracy. Therefore, the chairmanship process which is only manageable with a flexible approach, based on project teams and task forces, which also include outside experts.

This would perhaps be the most important conclusion that has been reached in this contribution. Here, we feel the need to combine this experience with the advice that such an organizational approach could be accepted as the basis for the overall functioning of diplomacies of small state diplomacy. This is even more important bearing in mind that with EU and NATO membership they are exposed to upgraded dynamics, which sooner or later become daily routine.⁸³ However, only the successful management of organizational issues enables these diplomacies to establish substantial policy-making and decision-taking process, along with achieving the appropriate results.

The experiences here presented and argued could confirm our general starting proposition that two dimensions of the process (organizational and substantially political) have to complement each other; in the long run, policy making cannot rely on organizational improvisation, which would only react to the changing environmental output. And vice versa, also organizational consistency as the backbone of each diplomatic organization would

⁸³ This can be confirmed as the Slovene experience after two years of both memberships.

be threatened by possible constant policy making improvisation. Therefore, implementing the OSCE chairmanship experience for the whole diplomatic organization is a way of organizing a complex bureaucratic machinery in a contemporary, highly interconnected and interdependent international community.

Diplomacy and Security after the End of the Cold War: *The Change of the Paradigm*⁸⁴

LJUBLJANA, OKTOBER 2006

Introduction

The approach to the topic concerned in this contribution⁸⁵ is a postmodern one: from various points of view we focus on several aspects of diplomatic and security changes in the international environment in the period after the end of the Cold War and try to find out the scope of this change. Therefore, some of these views are of a fragmented⁸⁶ nature, though hopefully not substantially dry. At the end of the day, they form a wrapped up picture of the topic discussed and present us its main message. Our preposition in this text is, that the mentioned and later on elaborated changes have contributed, within the diplomatic and security framework, to the paradigm shift.

⁸⁴ Objavljeno v: *Jahrbuch der Diplomatischen Akademie*, let. 41, 2006, str. 163–177.

⁸⁵ This contribution is based on a Special Guest Lecture, which the author delivered at the Diplomatic Academy of Vienna, in cooperation with the Austrian Association for Foreign Policy and International Relations, the Academic Forum for Foreign Affairs, the Austrian Society for European Politics, and the Embassy of the Republic of Slovenia in Vienna, in October 2006. The author would like to express his thanks to the Board of the Academy and the organizers for offering him the possibility to speak in front of the distinguished audience. The views presented at the lecture as well as in this article are solely of his own and do not represent those of his employer.

⁸⁶ The author, however, is developing this paper into a broader and more comprehensive extended essay, which is to be published at a later stage.

The contribution itself consists of three parts: in the first one we look upon processes and their characteristics through the eyes of history; in the second we dwell on key topics, which correlate and complement as well as intertwine and inter-act; and in the third one we challenge ourselves with the question of action and reaction between rigid structures and loose networks. This would be also the very field, where to our mind one could notice the emergence of a new paradigm.⁸⁷ For the mentioned presumption, a model of this would-be change is included in the third part of the text.

The conclusions, drawn at the end of this paper, are the result of various methods used and various fields touched upon. Among them methods of comparison, analysis, generalization and synthesis as well as areas such as diplomacy, security studies, history and sociology prevail. To our belief, this offers enough tools and understanding to address and contemplate the introduced topic.

From 1648 to 1989: *From History to Processes and Their Characteristics*

Our starting point in this historical part of the text, in which we try to observe the change of the paradigm upon analyzing processes and characteristics, is the Peace of Westphalia. We namely see strong connection between this event and the consequences, which it had produced for the nation state, diplomacy and security.

The Peace of Westphalia can be considered as the birth of the nation state as we have known it over the last few centuries.⁸⁸ The Treaty above all confirmed that sovereignty should be ascribed not just to the sovereign but also to the particularity of his territorial holdings. Key elements of the agreements, which

⁸⁷ I mentioned the change of the paradigm, i.e. the emergence of the new one for the first time in Jazbec (1999:131).

⁸⁸ In this part of the text we draw significantly from Benko (1987 and 1997 / *Zgodovina mednarodnih odnosov*/), Cooper (1996), and Horsman and Marshall (1994).

were ratified in Westphalia survived hundreds of years of turbulent history, and codified some of the basic elements of the modern international system, like:

- a) Non-interference in the domestic affairs of other states.
- b) The concept of diplomatic immunity.
- c) The recognition that only states (i.e. not the Church) were able to exercise political control.

With this treaty, the Thirty Years' War was formally ended and a state system was introduced, which was in use for centuries afterwards, with some of its elements being recognizable still today, and an equilibrium of power among the then European powers was established. Hence, it would not be an exaggeration to say, that modern Europe was born with the Peace of Westphalia.

Deriving from the above stated, we could say that the Peace of Westphalia occupies a key place in the history of international relations for at least the following reasons:

The long-lasting international and also internal war, which had been ravaging Europe, was ended and it was therefore possible for the leading European powers to switch from mutual attrition to overseas expansion. This coincided with the development of national markets and the modern nation state, as well as with the appearance of world markets and the global international community.

The numerous peace treaties, which were signed by the European states, then pointed to the growing complexity of international relations. This actually represented the first recognition of the existence of an international community by these states.

The peace treaties determined and established territorial borders within the European, and in particular the Western European, state system. A certain mode of political behavior originated in this fact – equilibrium of power was established among the European states, particularly the most important ones: France, England, Spain, the Netherlands and Austria, and later Prussia and Russia.

The importance of the Peace of Westphalia for the articulated appearance of the nation state stems from its close relation to an emerging pattern of relations between states, an international system, and to the growth of commercial relations across the world – a global system. The nation state in its traditional

sense from then on marks the development of international relations with one key characteristic, namely with sovereignty based on territory, and with its internal exclusive power over the population within its territory, including the criterion of having the legitimate monopoly of the use of force.

Centuries later, at the other point of this time span, which started with the end of the Thirty Year's War, we arrive to the contemporary international community. It has its origin in the follow up of the Westphalian period, however tremendously changed and modified due to an unprecedented metamorphosis in the international environment.

Therefore, it could be concluded, that the contemporary international community is marked by the following changes, which have taken place over the last hundred years and which have become more pronounced during the last decade and a half:

- a) The contemporary international community is a global one – geographical borders no longer play an important role.
- b) Contemporary international phenomena are global phenomena, linking various dimensions – political, military, economic and others – and within them a very important role is played by the linking and mutual dependence of the internal and the external.
- c) Contemporary international relations are characterized by their heterogeneity, i.e. in the existence of states with different socio-economic systems and at varying levels of social development.

This can on the one hand be seen in the discrepancies between the developed and undeveloped parts of the world, and on the other hand in the co-existence of varying degrees of intensity of international activity, as well as in the choice of instruments (which correspond to the stage of economic development of individual subjects, particularly countries) and ways in which they make their appearance in the increasingly complex structures of the international community.

The contemporary international community is, for the first time in the history of international relations and the human race generally, faced with the

question of survival, which is a consequence of the development of weapons technology as well as the neglect of the planet's ecology. Both of this serve as a distinct warning of the growing importance of the structural interdependence of the contemporary world, at the same time indicating the increased difficulty involved in working on the international stage.

Consequently, a brief comparison at a general level would head our curiosity to a possible conclusion that a new frame of international relations is emerging, which could contain certain elements of clear distinction to the past trends and characteristics. The outlines and elements, which we have been experiencing for some time, and which started to take on an unmistakable shape after the fall of the Iron Curtain, have the following characteristics:

- a) The breakdown of the distinction between domestic and foreign affairs.
- b) Mutual interference in (traditional) domestic affairs and mutual surveillance.
- c) The rejection of force for resolving disputes and the consequent codification of rules of behavior. These rules are self-enforced and states tend to keep to them because of their individual interest in maintaining the collective system and the rule of law.
- d) The growing irrelevance of borders, which has come about both through the changing role of the states but also through missiles, motorcars and satellites. Changes of borders are both necessary and less important.
- e) Security is based on transparency, mutual openness, interdependence and mutual vulnerability.

Accepting the preposition of switching to the so-called post-modern world, one could at the same time also agree, that the 1989 is the turning point in the modern history that has marked global, fundamental and structural change. This turning point also portrays the awareness of increased vulnerability of postmodern societies because of their complexity.

Topics and Concepts:
How They Correlate, Complement, Intertwine, and Inter-Act

After establishing basic time framework, which we use as a starting point to dwell further on, we would have a look at key topics of our discussion. Our attention is focused on four of them: paradigm, nation state, diplomacy, and security. From one point of view, they closely correlate and complement, and from another point of view, they intertwine and inter-act, forming at the same time the conceptual framework of our discussion.

We take paradigm as a head concept of our discussion and would try to understand it both in its older, traditional meaning as a typical example or pattern as well as in its recent understanding of a theoretical framework. Furthermore, a paradigm would be an example that serves as a pattern or model for something, especially one that forms the basis of a methodology or theory. Finally, borrowing from the philosophy of science, a paradigm would be a generally accepted model of how ideas relate to one another, forming a conceptual framework within which a scientific research is carried out.⁸⁹

Moving on to the concept of a nation state, we would devote our attention to its categories and periods of appearance. Basically, one could speak of three categories of a nation state (pre-modern, modern and post-modern) and hence of three periods of their origin.⁹⁰

Pre-modern state is characterized by internal chaos, where the state as an institution has no monopoly over the use of force and the state itself is a fragile structure. People live off natural resources, which, for technologically developed states, ceased to be a source of power and wealth a long time ago (with the exception of crude oil). These states are nowadays the poorest ones, counting on various forms of aid from the rich countries, as they have no chance in the global race.

This, the first period, in which such states prevail, ends with the Peace of Westphalia in 1648, thus we can talk about the pre-modern, pre-Westphalian

⁸⁹ Our intention of defining various dimensions of paradigm stops here, since we focus only on its diplomatic and security aspects.

⁹⁰ This division is borrowed from Cooper (1996).

or pre-nation state. The primary characteristic of this time is the formation of the basic shape of the international community and international relations, and with it of diplomacy and international law. The state as an institution did not have the features of the nation state and its function, apart from the use of force, did not as a rule extend beyond the administrative frame. Likewise, one could not talk about a state, which existed or was perceived in the minds of its population as a proper notion and institution. Borders between territories were unclear and unstable and therefore we can, in terms of international relations, talk about the war of all against all as a normal state of affairs.

Modern state is a typical nation state, where its classical state system remains intact. Therefore, it is a strong belief in the sovereignty of the state and in non-interference, which primarily marks the modern state. An important characteristic of this type of state is the recognition of state sovereignty and the consequent separation of domestic and foreign affairs, with a prohibition on external interference in the former. They are willing to use force to defend their interests; hence also expansionist tendencies, great confidence and nationalism are likely to be present. Globalization can bring these states a certain development, but mostly on the basis of the use of second-rate technologies.

It is the second period, which is characterized by the appearance and flourishing of the classical nation state (modern or Westphalian) based on a defined territory, a stable population and a sovereign, exclusive authority, which allowed no interference in the sphere of its domestic jurisdiction. This period lasted from the Peace of Westphalia to roughly the second half of the 20th century, when the bi-polar nature of the world becomes eroded and comes to an end with the fall of the Iron Curtain in 1989. Sovereignty has been a key idea in the evolution of the modern world, although – like both the nation and the state – it takes its meaning from past forms of social ordering, and in particular from the problem of order in the seventeenth century Europe. The nation state was at its apogee during the 18th and the 19th centuries, whilst the main lines of force and elements of the international community, which were the foundations of the later appearance of the modern, global international community of the 20th century, appeared mainly during the latter. The basic model of international relations in the period of the Westphalian state is the balance of power, which was constantly

changing and the main holders of which were the Western European states, i.e. initially Portugal, Spain, the Netherlands, England and France and, later on, increasingly also Austria, Prussia (later Germany), Russia (or the Soviet Union for most of the 20th century) and above all the USA.

Post-modern state is primarily characterized by the fact that traditional sovereignty is no longer central to it. It places more emphasis on the system of mutual co-operation, even domestically and in particular between armies. The possibility of inspection and even interference in the internal affairs of individual countries strengthens their mutual trust and interdependence. The European Union is a typical example of such highly developed system for mutual interference and presents the most advanced form of how far the metamorphosis of the nation state as a concept has reached. In this group we find most of the European states, particularly EU members.

Since the setting-up of the EU is a very important milestone in the development of the state as an institution, one could claim that the post-modern Europe begins with two treaties. The first of these, the Treaty of Rome is a conscious and successful attempt to go beyond the nation state, while the second, the Treaty on Conventional Forces in Europe (CFE), lays down the foundation of the post-modern era. The legitimate monopoly on force, which is the essence of statehood, is thus subject to international, but self-imposed constraints. It is thus an extraordinary revolution, a change that points to a brand new image of the nation state, which agrees to consultation and common dealing with matters, which used to belong to the domain of traditional state attributes.

The third period, which is marked by the emergence of this type of a nation state, has been clearly recognizable for at least a decade and a half. In this period, the nation state has changed its traditional image. Its conventional attributes, which developed in the previous period, start changing noticeably because of the influence of the international processes of integration and disintegration. This is why we can talk about the state as the post-modern state, post-Westphalian or post-nation state. The stress is on a pronounced and voluntary co-operation with other states, on a great interest in taking part in the processes of integration and on the openness of its domestic jurisdiction, all with a marked acceptance of jointly agreed rules of behavior.

As already shown, we can observe the co-existence of all three types of states in the contemporary global community. It is probably this very simultaneity that makes it easier for us to determine the characteristics of all three individual types, their beginnings and evolution, and consequently also of diplomacy.

The nation state still remains the key concept for an analysis of international relations. This would also determine the way diplomacy has been developing and changing through already elaborated periods. Therefore, we have to get familiar also with periods, types and modes of the evolution of diplomacy. The following model therefore contains a brief and concentrated overview of this evolution.⁹¹

Model № 1: The Development of Diplomacy

	Early	Classical	Modern	Postmodern
1.	Till 1648	1648–1920	1920–1989	1989 and on
2.	Ancient Greek and Medieval Italian city states	Nation state	Nation state and international organizations	Nation state and integration processes
3.	Individuals from emperor’s closest vicinity	Permanent diplomatic organization and diplomats	Permanent diplomatic organization and diplomats (MFA)	Permanent diplomatic organization and diplomats (MFA)
4.	Ad hoc missions	Permanent diplomatic missions	Permanent diplomatic missions	Permanent diplomatic missions and proliferation of diplomatic representatives
5.	Instructions at the beginning of the mission and reporting after its closure	Permanent two-way communication between the sending authority and the mission (instructions and reports)	Permanent two-way communication between the MFA and the mission (instructions and reports)	Permanent two-way communication between the MFA and the mission (instructions and reports)

⁹¹ This model was developed while composing the book “Military and Defence Diplomacy”, which is to be published in Slovene by the Faculty for Social Sciences Press, Ljubljana.

Diplomacy and Security after the End of the Cold War: *The Change of the Paradigm*

	Early	Classical	Modern	Postmodern
6.	Origins of bilateral and multilateral diplomacy	Bilateral diplomacy	Bilateral and multilateral diplomacy	Bilateral and multilateral diplomacy
7.	Secret diplomacy	Secret diplomacy	Public diplomacy	Public diplomacy
8.	Temporary and indirect communication between emperors	Congresses of emperors (direct communication)	The League of Nations and the UN	The UN, G8, the EU, NATO, various other summit meetings

Source: the author

This model shows the way diplomacy has evolved, the time frame and periods during which this has appeared, the selection of forms and tools diplomacy has had at its disposal as well as how it fit in the broader frame of international relations.

Additionally, we could place this overview also in a broader historical frame, saying that the first origins of diplomacy were already present in pre-agricultural (primarily hunting) era, while during the period of late and developed agricultural (pre-industrial) settlements a variety of most important elements of diplomacy were developed (some of them are still irreplaceable in today's diplomatic practice). The appearance of the industrial era correlates with the mid classical diplomacy, while the emergence of information era correlates with the presence of first elements of post-modern diplomacy in the late 20. Century.⁹²

With commenting this structural dynamics and interdependence we already arrive to the postmodern diplomacy. Some of its most important and obvious characteristics would be as follows:

Permanent diplomatic organization and diplomatic body.

- a) Additional forms of international diplomatic communication and representation. New topics.
- b) Proliferation of special diplomacies (military/defense, commercial, public, parliamentary, cultural etc.).

⁹² These comments already mark broader social aspects of the paradigm shift, which are not touched upon in this paper.

- c) Proliferation of various forms of diplomatic representatives (personnel, special, ad hoc etc), with an increasingly high level (status) of representatives.
- d) The ever-changing relations between multilateral and bilateral diplomacy.
- e) Demonopolisation of foreign ministries (recruitment of various experts into diplomacy for targeted tasks for limited period of time).
- f) Revival of importance of heads of states and governments (they practically decide about everything).
- g) Constant need for education of diplomats with non-diplomatic topics.
- h) Senior diplomats behave as managers and focus increasingly on coordination of processes.
- i) Preventive diplomacy and protection of individuals start to prevail.

With the above presentation we have exhausted, as far as the limitations of this contribution are concerned, our interest in the evolution of diplomacy. Therefore we move on to security, which is, to our understanding, one of the most complex social terms that has, additionally, with the end of the Cold War witnessed tremendous change in its perception and manifestation.

Forms of providing security through centuries have varied from different ways of balance of power, what lasted basically till the end of the World War One. With the appearance of the League of Nations and later with the establishment of the UN, the form of collective security is shaped. Consequently, various additional forms of security appear, which all complement collective security or even derive from it (Article VIII of the UN Charta). We speak about collective defense (NATO), cooperative security (the OSCE), and crisis management (the EU).

The understanding of security during the Cold War derived from the East-West confrontation and was therefore primarily perceived as the one, providing states and individuals with safety from that confrontation. After the latter has gone, security is being perceived in much broader terms, connected primarily with non military issues, like social, environmental, health, educational, employment, intellectual, emotional etc. well being of an individual. A distinction

between hard and soft security has been developed: while the former is guaranteed by hard power (providing security through military means), the latter is guaranteed by soft power (providing security through values).

While contemplating contemporary security, referring to the UN High Panel Report (2004), six clusters of threats must be concerned with now and in the decades ahead:

- a) Economic and social threats, including poverty, infectious disease and environmental degradation.
- b) Inter-State conflict.
- c) Internal conflict, including civil war, genocide and other large- scale atrocities.
- d) Nuclear, radiological, chemical and biological weapons.
- e) Terrorism.
- f) Transnational organized crime.

This would also mean that today's security threats are connected, combined and unpredictable. This is reflected in structural complexity of contemporary societies that derives from technological progress and its consequences, what has made these societies highly vulnerable to simplified means of threat. Since these threats do not recognize any national boundaries, they have to be addressed simultaneously at the global, regional and national levels with national and international interagency approach. Their devastation effect has been accelerated by simplified and efficient means, using heavily the results of advanced communication and transport technology. Contemporary security is therefore highly complex and its maintenance is supposed to rest on complementarity of key players (states, international organizations, non-state actors, networks). The understanding of security nowadays is strongly connected with development and human rights as well as with energy (resources) and environment (survival), what brings provision of security perhaps for the first time to social origins of violence. This could serve as a starting point for understanding of terrorism and providing the answer to the question, who are terrorists, where do they come from and how to deal with them.

While closing our brief overview of some aspects of current security, let us point out two additional characteristics: first, the growing link between individual and security, and second, there is no absolute security. They both sharpen our, otherwise general view upon the correlation between diplomacy and security, with reference to the paradigm change.

Challenges: *The Question of Action and Reaction between Rigid Structures and Loose Networks*

In this part of the text we would have a look at three aspects of the subject discussed. First, it is in our interest to discover, what are the factors, which primarily cause change; second, what are the structures, which are targeted by change and how is their capability to react to the stream of change, and third, which are the elements that construct the new, postmodern paradigm and how could it look like.

Generally speaking, the development of communication technology⁹³ would be to our mind the most decisive element or factor of change.

During the last century its consequences are, as far as speaking about communication or communicating is concerned, primarily twofold: first, tremendous progress in car and then in airline industry has extended the ability to move or commute (communicate) physically beyond any possible imagination, and second, the development of internet and concentration of media (“highways”) has brought even far more unimaginable ability to move (communicate) virtually. If the last century has been an era of migration (traveling), then the last decade has been an era of increasing ability to reach to / out and to be reached. In the center of this communication / commuting spectrum there has been an individual, who has been the primary target of these processes. Also the overall and in particular social effects of this development have been twofold: on the one hand, there is a much higher degree of interconnectedness of individuals in contemporary world, and on the other hand, also the alienation of these individuals is in a strong increase.

⁹³ Again, generally speaking, we would understand also the transport technology as a part the communication frame in a broader sense of the word.

The combined social effect of these two processes is manifested in an increased vulnerability of contemporary (postmodern) societies because of their complexity. The central position of an individual has been reflected directly in the structural sensitivity of nowadays societies. Therefore, the maintenance and management of systems is increasingly demanding as well as it is increasingly depending on energy resources.

Furthermore, if globalization would mean an increased availability of information (while the amount of available information is progressively increasing, the time needed for this is progressively decreasing), then it would also mean a proliferation of availability of all possible weapons and devices. They become simplified and disastrous in effect. Even more, aggressive activities of non-state actors and individuals (terrorism) are, as we have mentioned, also unpredictable and combined. They have become highly effective and are increasingly difficult to detect and to counter.

Still, the main social framework, within which individuals express their interests and needs, remains to be the nation state. It is the dominant, though much changed actor of international relations. However, the nation state in today's form cannot respond to all challenges, which it meets as well as to all demands of its citizens and other persons. This challenges and demands are expressed and addressed to the nation state through various forms, which we could, for the purpose of this paper, recognize as various output of different networks (civil society, media etc.).

Nevertheless, the nation state is the key element of international organizations (structures) and therefore it brings, *via facti*, to these structures not only all its characteristics and capabilities, but also all its in-capabilities. This recent phenomenon is increasing and is bringing the capability of international organizations to react, towards a deadlock position. International organizations increasingly reflect this structural in-capability to react, since the nation state posses this very characteristic. With other words, there is an urgent need for restructuring the cold war institutions that they would be able to reflect the post cold war distribution of power. This distribution is too dispersed, flexible and changeable that it could not be articulated and reflected anymore primarily through rigid social structures like the nation state is, but through loose

social structures like different forms of networks are. Additionally, since the postmodern world is highly complex and interdependent, it produces enough action, but consequently demands above all reaction to these dynamics, what would mean to a lesser extend action *per se*.

Let us have at this point a closer and a comparative, but still general look at the characteristics of both formal structures (organizations) and informal structures (networks).

Model № 2: Characteristics of Structures and Networks – A Comparison

<i>Formal structures (organizations)</i>	<i>Informal structures (networks)</i>
Bureaucracies	Networks
Hierarchy	Flat orientation
Domination	Interdependency
Vertical relations	Horizontal relations
Inflexible	Flexible
Inefficient	Efficient
Act	React
Instructions	Initiatives
Center-oriented	Net-oriented
Focused	Dispersed
Sub-ordination	Co-ordination
Rigid	Loose

Source: the author

The above presented comparison brings us to perhaps the main question of our discussion, namely that of action and reaction between rigid structures and loose networks. From one point of view, we face traditional inflexibility of vertical activities of formal structures (bureaucracies) and from another point of view, we face newly developed flexibility of horizontal activities of informal structures (networks).⁹⁴ If we place this disproportion into the contempo-

⁹⁴ This inflexibility refers to the challenges of contemporary international community, which are highly dynamic, interdependent and share a high degree of structural complexity. Therefore, one could not easily say that these vertical structures were also inflexible in the previous phase or form of international community, where the scope and nature of challenges was much different from those of today.

rary security environment, we would discover the increasing incapability of formal structures to react to security threats caused by informal structures. The radical structural change in the post cold war security environment has brought traditional structures, which are based on hierarchy and domination, away from efficiency when compared to newly emerged horizontal networks, which are based on flat orientation and interdependency. Since there is a fundamental asymmetry between today's global reality (security threats) and the existing mechanisms of global governance (diplomacy), we would need to reshape the way that response to these challenges is formulated and organized. Briefly, the main challenge lies in the security environment, and this in turn influences primarily the organization and functioning of social structures.

This has been, among other, reflected also in the changed nature of war and violence. Both phenomena are under strong pressure of processes of fragmentarization and privatization, where, again, individual finds itself as a main target. At the same time, postmodern states and their armies do no fight wars anymore, but they cooperate in facing security threats. This counts among most dramatic changes of the post cold war era.⁹⁵ International cooperation in the area of defense and military is also a result of the fact that postmodern states try to defend primarily values and not territories, like the modern ones.

At this point we could introduce to our discussion the model (elements and frame), which articulates the so far presented thoughts and ideas about the change of the paradigm. We point out the time frame, basic components (elements) of the paradigm change as well as some of their structural interdependence. Much of these already clearly points out elements, which construct the postmodern paradigm.

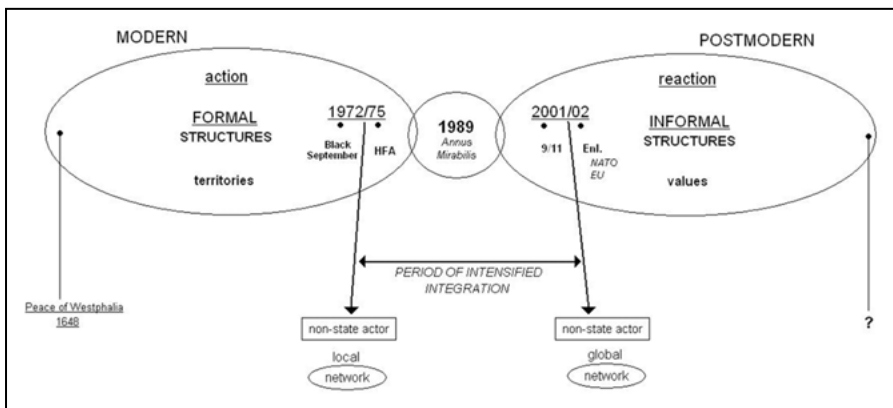
The modern paradigm started with the Peace of Westphalia and came to an end with the end of the Cold War period. It lasted over three hundred years and was marked primarily by activities of formal structures (nation state and later also international organizations), which in particular took care about territories. Those activities were articulated in form of action.

The postmodern paradigm started (or started to appear) with the end of the Cold War period; therefore, it would be highly unusual to speculate

⁹⁵ For more on this see Jazbec, 2002:38–42.

already about its end. So far it has been marked by increasing activities of informal structures (networks), which go primarily for values, not anymore territories. The way they act is that they react. In such an environment the advantage is gained by the capability to sense changes and challenges, and to react to them. The more they get dynamic, the less are rigid structures capable to react.

Model № 3: Elements and Frame of the Paradigm Change

Source: the author

The point of change was the end of the Cold War era, exactly the events, which erupted in the *Annus Mirabilis*, the year 1989. This was the window of change, though change neither happens nor is articulated in a short time. Hence, it would be correct to state that the shift occurred through longer period of time.

Here, we argue that the very period would span from early seventies to the early years of the new millennium. Terrorist group Black September executed their bomb attack in the 1972 Olympics; Al-Kaida executed its three decades later. Both groups have been non-state actors and loose network structures. The former was, generally speaking, a local actor, while the latter is a global one. The fact, which makes the difference in their influence and efficiency, is different stage of media and information technology development in both

periods. It seems that the nature of media accelerates the effect of non-state actors (in this case terrorist groups), connects them virtually and inspires them, while (and therefore) there is no need that such groups would conditionally have well established connections and coordination. It is the media, who with dispersion of message inspires, encourages in virtually connects them.

Further on, the year 1975 marks the signature of the Helsinki Final Act, which started cooperation on various soft security issues across the East-West polarization and stimulated significantly the integration processes. Almost three decades later, both NATO and the EU summits announced the dual enlargement, which took place two years later in a form of a big bang event. This thirty years time span is the crucial period of intensified integration in the Northern Hemisphere, with later consequent effects around the globe.

Perhaps future trends would have a chance to confirm that it was also the most substantial period in the history of mankind. It could also be a worthwhile symbolic coincidence that the modern paradigm started after the end of the Thirty Years War, and that the postmodern started after the Thirty Years Integration Period. This message would be even stronger having in mind the fact that less than a century ago mankind witnessed another Thirty Years War period (from the World War One to the end of the World War Two), which could have led to a global disaster.

There is, after all, a strong impression that if one includes in the previous model the characteristics of periods and actors presented in this text as well as their interdependence, this would prove our starting preposition.

Conclusion

Our first observation at the end of this brief and general discussion would be that the change of the paradigm, at least marked by its security and diplomatic aspects, took place during last decade and a half. The expiring modern paradigm encompassed several previous centuries, when European powers controlled global relations.

Second, characteristics of the new paradigm are not yet fully articulated, though they appear in a very strong and impressive manner. They have been

driven primarily by the development of information technology and its consequences. However, the new paradigm looks like to be a dynamic movement full of new, complicated and interdependent contradictions, where security has become the key development issue. Geographically speaking, there is a move from Atlantic to Pacific rim.

Third, although the efficiency of loose structures, i.e. networks is obviously in an increase, traditional rigid structures still dominate, but face increasingly complex challenges to which they respond with decreasing efficiency. Foreign ministries (diplomacies) have a chance to head the process of conversion from structures to networks.

Finally, it seems as fully necessary that much research is still to be done to prove clearly and definitely the paradigm change, which occurred during the recent period. It also looks like that globalization serves as the enabling framework for the new paradigm, where processes of integration and disintegration on various, primarily horizontal levels stem from the absolute availability of information. This characteristic points to an unlimited freedom of choice, which, on the long run, could be the prevailing one within the postmodern paradigm.

NATO After Riga⁹⁶

LJUBLJANA, JANUAR 2007

Introduction

Contemplating about the future⁹⁷ of NATO would primarily mean understanding its history and the way it has influenced the so far development of the collective defense organization. Possessing an appropriate knowledge of the organizations past and coping with current trends in the contemporary international community would allow us to speculate about possible future development. Hereby we would take into account some aspects of current forms of how NATO cooperates with various global and/or local actors.

Within this context we would understand the summit in Riga from one point of view as a symbolical demarcation line for our speculations about future development of NATO, and from another point of view as a de facto event, which could importantly influence security institution building and networking in the Western Balkans.

⁹⁶ Objavljeno v: Čehulić Vukadinović, Lidija (ur.). *Yearbook Šipan 2006*. Zagreb: Political culture, 2007, str. 32–39.

⁹⁷ Referring to the Riga Summit Declaration has additionally supported some of the views, presented at Šipan 2006 lecture. Some parts of the third chapter (The Western Balkans and the Post Riga Period) have been for obvious reasons composed only after the Riga Summit.

Historical Realities and Current Characteristics

The North Atlantic Treaty organization was established almost six decades ago in time when Cold War was a tough and bitter reality, without any perspective for a policy turning point at whatever side. During decades, which followed, the Alliance was strengthening and its membership was growing. The period of bipolarization was successful for coping with the threat, building territorially bounded capacity and deterring the possibility of a major conflict. The Cold War frame was sufficient for maintaining the security equilibrium.

The fall of the Iron Curtain brought from one point of view the dissolution of the enemy on the East and from another point of view an avalanche of immediate criticism and skepticism in the future existence of NATO. However, NATO demonstrated an unexpected strong sense for the changed security environment and managed to adapt itself to the stream of change. This has been primarily manifested in the ability to open to new members and to change from within at the same time. Till to-day simultaneous processes of transformation and enlargement remain the main characteristic of NATO vitality.

The beginning of the new Millennium marked another important and echoing step in that course. Firstly, the invocation of Article 5 for the first time in the Alliances history, and secondly, the decision for the big-bang enlargement that followed soon afterwards. The last years of the previous century also witnessed two out of area operations (during the war in Bosnia and the campaign in Kosovo), another conceptual change in the way NATO operates. The latter marked a switch from defending territories to defending values. This was perhaps the most crucial reaction to the changed security environment with which NATO showed the capability to stand out among various international players. Operating out of area while following sources of instability and insecurity, laid down fundamentals for a structural and necessary change also in its military conceptualization. A switch from territorially bounded armies to reaction forces enabled the Alliance also with different strategic outlook.

Along this line, also the most significant characteristics of NATO could be observed, namely:

- Transatlantic link (the strength of the link – both political and operational – between American and European Allies);
- US leadership (the extent to which the United States remains engaged in NATO and willing to assume a leadership role);
- Area of operations (the geographical range within which NATO operations can take place);
- Decision-making (the extent to which the Alliance is able to make decisions on contentious issues);
- Top-down guidance (the extent to which NATO as an organization is able to sway the decisions and actions of its members);
- Mission spectrum (the range within the conflict spectrum in which NATO will carry out missions);
- Capabilities (the scope of capabilities at the Alliance's disposal and the Alliance's effectiveness in the joint application of its coercive instruments);
- Political vs. military nature (the balance between the Alliance's political and military dimensions); and
- Membership (the extent and geographic spread of NATO membership). (De Spiegeleire and Korteweg, 2006)

One could claim, that if the period of East-West confrontation was founded on the psychological effects and practical potentialities of the Article 5 message, then the post cold war era is marked with out of area driven dynamics, which is carried out within the strategic outlook. Therefore, "NATO's missions are no longer focused on a specific geographical area of responsibility", since it is obvious "that current security challenges for NATO Allies have moved from a well known and centralized geographical area (i.e. the Soviet Union and the Warsaw Pact) to a more de-centralized and less predictable range of threats with no specific localization." (Borel 2006) It is still the territory, which marks the boundaries of the NATO physical reality, but it is already the go for values, which characterizes the scope of the organ-

izations virtual horizons. Symbolically speaking, territories imply defense, while values offer outreach.

To our belief, this portraits the NATO of today⁹⁸ and presents the point of departure to think about the NATO of tomorrow.

Elements of Global Outreach

After the 2002 Prague Summit when the big bang enlargement was announced and subsequently codified in March 2004 in Washington, NATO of today makes the following picture:

- 26 member countries;
- NATO – Russia Council;
- NATO – Ukraine Commission;
- 3 well advancing MAP countries;
- Dialogue with potential members;
- 20 members of the PfP in Europe, the Caucasus and Central Asia,
- 7 members of the Mediterranean dialogue;
- Global partners like Australia, Japan, New Zealand, and South Korea;
- Various forms of cooperation with countries like China, India, and Pakistan.

To fulfill the picture presented, one has to add also seven locations in three geographical regions, where NATO currently performs its activities:

- Bosnia and Herzegovina,
- Kosovo,
- Macedonia,
- Iraq,
- Afghanistan,
- Darfur, and
- The Mediterranean Sea.

⁹⁸ Today would here mean the summer of 2006.

The role of NATO varies to an important extent in these operations, since it tries to share its technical knowledge in defense and security related issues and training of personnel (Afghanistan, BiH, Darfur, Macedonia, Iraq), assistance to humanitarian operations (Darfur) as well as to establish and maintain security (Afghanistan, Kosovo, the Mediterranean).⁹⁹ This shows *inter alia* a wide range of Alliances capabilities in several areas of security and defense. Further on, through numerous and different forms of activities (membership, partnership, dialogue, cooperation, assistance) NATO is able to maintain interaction within area, where 2 billion people live (half of billion only within the membership space) and where three world religions communicate (Roman-catholic, Orthodox and Islam). Therefore, “NATO’s policy of partnerships, dialogue, and cooperation is essential to the Alliance’s purpose and its tasks. It has fostered strong relationships with countries of the Euro-Atlantic Partnership Council (EAPC), the Mediterranean Dialogue (MD), and the Istanbul Cooperation Initiative (ICI), as well as with Contact Countries.”¹⁰⁰ From this point of view it is important to point out that the first two out of area operations took place in protection of Moslem population: the intervention in Bosnia and Herzegovina with an aim to stop the war and campaign in Kosovo with an aim to stop the genocide. With this the Alliance demonstrates the ambition to “support the promotion of common values, reform, and dialogue, among different peoples and cultures”.¹⁰¹

Three already mentioned aspects of the Alliances evolution after the end of the Cold War point to its future development. First, if NATO in early nineties was facing the question of its existence, it managed to prove in less than a decade broadly accepted and asked need for its further operating.¹⁰² Second, it has stood out twice in a couple of years when it was necessary to

⁹⁹ For the above listed activities compare the Riga Summit Declaration and Borel 2006.

¹⁰⁰ The Riga Summit Declaration, paragraph 11.

¹⁰¹ Ibid., paragraph 21.

¹⁰² The majority of emerged or re-emerged not only small countries after the end of the Cold War have expressed the ambition for a NATO membership (and has in a large number also achieved it).

protect human lives and basic rights, particularly when other actors have failed (or were incapable) to do so. Third, after expanding its membership decisively in the beginning of new Millennium as well as widening the scope of its cooperation, NATO has demonstrated an ambition to defend values broadly out of its territory.

Additionally, the Alliance has managed to develop and extend its structural and complementary¹⁰³ cooperation with major international players such as the UN, the EU and the OSCE (Borel, 2006; Jazbec, 2005.b¹⁰⁴). This is also possible, since “in their own activities and in their efforts at inter-organizational cooperation, NATO, the UN and the EU pursue a common overarching goal: to ensure peace, security and stability” (Borel, 2006), while relying on their mission (collective defense, collective security and crisis management) and mechanisms/tools at their disposal.

The above presented brings our attention *via facti* to the conclusion that NATO has managed not only to pursue and maintain two highly demanding and parallel processes of transformation and enlargement but also to lay down some basic outlines of its global outreach.¹⁰⁵ While the former has been an official NATO policy throughout the last decade and a half, the latter has been obvious only lately and seen perhaps more as a subsequent reaction to the structural dynamics of changes in the global security environment. The shift from territories to values has brought new dimension and some substantial challenges to the agenda of NATO. In particular, it has enabled the emergence of first clear contours of the Alliances global outreach, which would have much chance to be developed into recognizable future policy.

Its development and activities will primarily depend on both the capability to further react to changes and the ability to provide stability. The Alliances

¹⁰³ For more on complementarity of current security processes see Jazbec 2005.b.

¹⁰⁴ Jazbec, M., 2005.b Vloga, organiziranost in delovanje OZN, Nato, EU in OVSE v izvajanju operacij v podporo miru. V: B. Pipenbaher, ur. 2005. *Vključevanje civilnih zmogljivosti v operacije v podporo miru*. Ljubljana: Ministrstvo za obrambo, Direktorat za obrambne zadeve, Sektor za civilno obrambo. str. 108–117.

¹⁰⁵ Paragraphs 2 and 16 of the Comprehensive Political Guidance (2006) elaborate the principal threats to the Alliance over the next 10 to 15 years as well as the necessary capability requirements to be able to meet those treats.

efficiency will primarily stem from vitality of its structures, from inventiveness of its approach as well as from flexibility of its broadening network. Within this, the provision of hard power by military means will remain one of the main challenges: “Our operations in Afghanistan and the Balkans confirm that NATO needs modern, highly capable forces – forces that can move quickly to wherever they are needed upon decision by NAC”.¹⁰⁶ Along the same conclusion, we could stress, that the “adaptation of our forces must continue”.¹⁰⁷ This could be a reliable message in times when *the Sea of Uncertainty*, which we live in, continues to generate unpredictable security vision and where NATO stands out as a point of predictability.

The Western Balkans and the Post Riga Period

Generally speaking, we could speculate about the role of the Western Balkan countries in the post Riga period from three points of view.

In *the short-term period*, the three MAP countries expect and strive for a near membership. This ambition is a highly important – most probably even the most important¹⁰⁸ – driver of structural change in these countries. Along with the ambition for the EU membership, it composes an overall encouraging and encompassing process. Besides, this ambition is also a realistic one, where the question is not whether, but when, as it proved to be a useful *mantra* already for the previous enlargement.

The Riga Summit has welcomed the efforts of the three MAP countries “to prepare themselves for the responsibilities and obligations of membership.”¹⁰⁹ It has also “commended their increasing contributions to international peace-keeping and security operations as well as their common efforts to advance regional cooperation.”¹¹⁰ The answer to “when” has been conditionally provid-

¹⁰⁶ The Riga Summit Declaration, paragraph 22.

¹⁰⁷ Ibid., paragraph 14.

¹⁰⁸ Compare Jazbec, M., 2005. *a Defence Reforms in the Western Balkans: The Way Ahead*. Geneva: DCAF Policy Paper..

¹⁰⁹ The Riga Summit Declaration, paragraph 30.

¹¹⁰ Ibid.

ed as well, namely “at our next summit in 2008, the Alliance intends to extend further invitations to those countries who meet NATO’s performance based standards and are able to contribute to Euro-Atlantic security and stability.”¹¹¹ This is an important push for the ambitions of the three current MAP countries as well as for others who wish to follow the example.

Among them are for sure the three new PfP members from the Western Balkans: “Taking into account the importance of long term stability in the Western Balkans and acknowledging the progress made so far by Bosnia and Herzegovina, Montenegro and Serbia, we have today invited these three countries to join Partnership for Peace and the Euro-Atlantic Partnership Council.”¹¹² The invitation presents a decisive step forward in maintaining peace, stability and long-term reform process in the region concerned. However, it is of particular importance that the wording includes also clear expectation that both Serbia as well Bosnia and Herzegovina will cooperate fully with ICTY. As we have presented, the short-term impact of the Riga Summit for the Western Balkans countries and for the region as a whole is of huge importance. It is primarily on the countries concerned would they manage to proceed along the rules of procedure and fulfill their ambitions and the expectations of the international community as well as of their citizens.

In *the mid-term period*, the countries from the region would have an immense opportunity to reach and stabilize their position within the Euro-Atlantic integration process. The level and the form of the integration snap-shot will depend primarily upon their commitment and implementation of the reform process. There are many opportunities within the broad, structurally developed and complex framework to reach the target. However, it seems that local political elites would have to invest much more genuine, overall and constant effort in this endeavor, if they really have had the ambition to provide the same level of progress and well being for their citizens as the so far member countries have. If the short- and partially also mid-term responsibility lies enormously with the international community, then the mid- and above all the long-term responsibility are harbored with the local

¹¹¹ Ibid.

¹¹² Ibid., paragraph 36.

authorities. The more they are aware of this fact today, the better will be the results of their strive for this tomorrow.

As far as *the long-term period* is concerned, one could speculate that the stability of the region concerned and of the broader international community would be much more structurally integrated than they are today. Each of the countries from the region has and would have an opportunity to contribute to the success of the integration, “based on solidarity and democratic values”, what requires above all “cooperation in the region, good-neighbourly relations” and, having in mind turbulent and conflict based mutual historical experience, a proven ambition of “working towards mutually acceptable solutions to outstanding issues.”¹¹³

If the so far witnessed security development in the Western Balkans after the end of the Cold War has not always been perceived as one of the Europe as a whole, than its future trends will for sure prove this.

Conclusion

So far we have tried to present both the way NATO has been developing itself after the end of the Cold War as well as the structural success of this endeavor. While the former has been measured by the fact that NATO survived the bipolar change and has subsequently managed to execute two encouraging enlargements, the process of the Alliances transformation and the emergence of its global outreach could measure the latter.

This development is important for the Western Balkans and its countries. Their potentials support their ambitions for membership in the Euro-Atlantic integrations. If perhaps the achievements in the local arena could have been more significant,¹¹⁴ the above presented and analyzed results of the 2006 Riga Summit prove the increased awareness of the Alliance and its interests for the region concerned. In the short-term the Alliance has paved the way, which the local players would have to follow up primarily in the mid- and also in the long run. This would be an important chance for the Western Balkans to

¹¹³ Ibid., paragraph 28.

¹¹⁴ Compare also here Jazbec 2005.a.

stand out of its conflict-based history and to contribute to further stability and security. This endeavor has much chance for a success, though it would need more input from the local political elites on a whole.

This challenge is important also for the future of NATO. While it has managed to pave the way to the global appearance, it would have to prove its capability of untying the historically complicated provision of the security and stability in the Western Balkans.

For Slovenia this is of an immense importance, both as a country who understands, support and encourages the region as well as the newly NATO and the EU member, who has an ambition to fully confirm its role as a security player. Last but not least, one could claim that such a role, as far as the Western Balkans is concerned, has already been proved many times.¹¹⁵ Its further maintenance would only enhance the success of the here discussed integration process.

¹¹⁵ The strong and constant support of Slovenia (prior and at the Riga Summit) for the inclusion of the three mentioned Western Balkans countries in the PfP membership is only one of many examples of this statement.

Postmoderna diplomacija¹¹⁶

LJUBLJANA, JUNIJ 2007

Uvod

Razmišljanje o diplomaciji, ki bi jo uvodoma in ne samo za potrebe tega besedila v splošnem smislu lahko razumeli kot obliko mednarodnega dialoga in v tem okviru pretežno meddržavne bilateralne in multilateralne komunikacije, nas sooči z vprašanjem o okoliščinah in oblikah njenega nastanka in delovanja. Pri tem izhajamo iz predpostavke, da je diplomacija nastala v določenih okoliščinah, ki so narekemale pojavne oblike tako njenega nastanka kot poznejšega delovanja in razvoja. Prav tako si pri tem nadalje pomagamo z mislijo, da je diplomacijo mogoče opredeliti z različnih zornih kotov in da si pri tem take definicije ne prihajajo v nasprotje, temveč ravno nasprotno – da se dopolnjujejo in nadgrajujejo.

V tem besedilu bomo poskušali prikazati in analizirati tisti del na diplomacijo vezane razvojne dinamike, ki bi ga lahko vsaj pogojno imenovali postmoderna diplomacija, ob tem pa bomo obravnavali okoliščine nastanka in značilnosti delovanja te vrste diplomacije. V tem okviru nas zato predvsem zanima, ali lahko govorimo o tej vrsti diplomacije, ali jo je (že) mogoče teoretično utemeljiti ter kakšne so njene značilnosti in v čem se razlikuje od predhodnih vrst oz. faz.¹¹⁷

¹¹⁶ Objavljeno v: *Teorija in praksa: revija za družbena vprašanja*. nov.-dec. 2007, letn. 44, št. 6, str. 877–895. Tematska številka je bila posvečena 90. letnici zaslužnega rednega profesorja mednarodnih odnosov dr. Vladimirja Benka, ustanovitelja znanosti o mednarodnih odnosih v Sloveniji.

¹¹⁷ Kot je že iz uvoda razvidno, uporabljamo pri obravnavi diplomacije več različnih označb: faza, vrsta in oblika. Z njimi želimo opozoriti na različna tolmačenja

Teoretično-razvojni okvir

Kot smo uvodoma nakazali, »obstajajo številne in različne, vendar v bistvenih točkah ne nasprotujoče si definicije diplomacije.«¹¹⁸ (Benko, 1998:39)

Po Barstonu (2006:1) se »diplomacija ukvarja z upravljanjem odnosov med državami in med državami ter ostalimi dejavniki. Z državne perspektive se diplomacija ukvarja s svetovanjem, oblikovanjem in izvajanjem zunanje politike. Kot taka je sredstvo, s katerim države prek svojih formalnih in drugih predstavnikov, kakor tudi prek ostalih dejavnikov, izražajo, usklajujejo in zagotavljajo delne ali splošne interese, uporabljajoč pri tem dopisovanje, zasebne pogovore, izmenjavo pogledov, prepričevanje, obiske, grožnje in ostale podobne dejavnosti.«

Bohte in Sancin (2006:25–26) pravita, da se pojem diplomacija pojavlja in uporablja v različnih pomenskih odtenkih in da ga je mogoče obravnavati z različnih vidikov, pri čemer jih opredelita štiri: »Prvi vidik: pojem diplomacija v širšem smislu se uporablja kot sinonim za zunanjo politiko in dejavnost države v mednarodnih odnosih. Drugi vidik: v številnih državah se opredeljuje izraz diplomacija v pozitivnem smislu kot takt, pozornost, vpljudnost ali olika, včasih pa negativno kot dvoličnost, neiskrenost, nemoralnost, zvitost. Tretji vidik označuje spretnost, obvladovanje znanja in metod te dejavnosti pri nastopih v mednarodni politiki. Četrty, diplomacija pomeni poklic, kariero (diplomatska služba) in zajema vse funkcije, ki jih izvaja diplomat.«

Kot ugotavlja Berridge (2005:1), je »diplomacija komunikacija med uradnimi osebami, oblikovana za promocijo zunanje politike tako s formalnimi sporazumi kot s taktim prilagajanjem.« Vendar je v sodobnih mednarodnih odnosih »diplomacija samo eno od sredstev zunanje politike oziroma načinov komuniciranja med državami« (Benko, 1998:40). Pri tem je »njen osnovni namen omogočati državam, da uresničujejo svoje zunanjepolitične cilje brez uporabe sile, propagande ali prava« (Berridge, 2005:1), iz česar izhaja, da je sposobnost pogajanj »najpomembnejša dejavnost, ki se izvaja v celotnem sve-

pojavnost diplomacije, ki je odvisen od konteksta obravnave in od sporočilnosti konkretne ubeseditve pa tudi od njenega tukajšnjega namena.

¹¹⁸ V besedilu izhajamo prvenstveno, kot je razvidno, iz Benkovega (1998) prispevka Mesto in funkcije diplomacije v razvoju mednarodne skupnosti.

tovnem diplomatskem sistemu.« (Berridge, 2005:3) Kot taka je diplomacija institucija države, celo »najpomembnejša institucija naše skupnosti držav« (Berridge, 2005:1), »ki ji je na formalni ravni poverjena naloga vzdrževati stike z drugimi subjekti v mednarodni skupnosti in s temi stiki promovirati njene interese, upoštevajoč, da je družba substrat države.« (Benko, 1998:40) Ne da bi imeli ambicijo po nadaljnjem predstavljanju pojmovanj diplomacije (prim. npr. Bohte in Sancin, 2006:25–35 in Jazbec, 2002:119–128) zatorej zapišimo, da je diplomacija »institucija družbe, organizirane v državi, ki je nastala s pojavom in razvojem mednarodnih odnosov z nalogo, da na posredni in formalizirani ravni predstavlja državo in njene interese, jih prevaja v ustne in pisne dogovore ter z instrumentom pogajanj vsklajuje kooperativna in razrešuje konfliktna razmerja med njimi.« (Benko, 1998:40)

Kot smo prav tako uvodoma nakazali, »za vse mednarodne institucije in institute, s tem pa tudi za diplomacijo, je mogoče reči, da so nastale(i) v ‘funkciji zgodovinske situacije’, kar pomeni, da so v različnih zgodovinskih obdobjih izražene potrebe in interesi narekovali njihov nastanek in zagotavljale njihov razvoj.« (prav tam)

Zgodovinska situacija kot splošno načelo in metodološka osnova tukajšnjega teoretično-razvojnega okvira se v konkretnem smislu torej kaže skozi različna obdobja, v katerih so se izražale potrebe in interesi držav kot družbenih substratov oz. državnih vladarjev, ki so v pretežnem delu zgodovinskega razvoja predstavljali, v nekaterih obdobjih pa celo poosebljali države. Te potrebe in ti interesi so – odvisno od njihove vsakokratne razvitosti tako znotraj držav kot tudi zunaj njih – najprej narekovali nastanek in potem še zagotavljali obstoj diplomacije v taki obliki in v takem vsebinskem smislu, kot je to v določenem obdobju bilo potrebno, da je diplomacija zmogla v mednarodno skupnost prevajati zunanjepolitične cilje posameznih subjektov in si prizadevati za uresničevanje teh ciljev.¹¹⁹ To pa obenem tudi pomeni, da je vsakič, tj. v vsakem zgodovinskem obdobju (ne glede na kakšno in katero konkretno obliko mislimo s tem) obstajala tudi konkretna oblika teh institucij oz. institutov in v našem primeru diplomacije, skozi katero se je kazalo njihovo delovanje. Kot je iz zgo-

¹¹⁹ Benko (1998:44) to opiše tudi kot razlaganje potreb in interesov družbe navzven.

dovine diplomacije splošno znano, lahko navedeno ponazorimo z delovanjem vsaj dveh takih njenih vrst, in sicer klasične diplomacije, ki je doživela svoj vrh v 19. stoletju (Benko, 1998:54–55), in moderne diplomacije, ki je zaživela v 20. stoletju (Anderson, 1993:x; Benko, 1997a:260; Jazbec, 2002:132–143¹²⁰). Nadalje lahko še ugotavljamo, da govorimo ne samo o pojavu in razvoju diplomacije, temveč tudi o njeni kontinuiteti, dinamiki in adaptaciji ter posledično še o njenem nadgrajevanju skozi posamezna zgodovinska obdobja.

Iz predstavljenih misli tako posledično izhaja logična funkcija potrebnosti diplomacije, saj »tudi tektonski premiki v strukturi mednarodne skupnosti niso zmanjšali potrebe po obstoju in delovanju diplomacije«. (Benko, 1998:41) Celoveč, »spričo vse močnejšega uveljavljanja sindroma soodvisnosti med globalnimi družbenimi skupinami /.../ diplomacija v njeni sodobni podobi sprejema nove naloge in pogloblja svoje funkcije.« (Benko, 1998:41; o tem več v npr. Jazbec, 2004) Po našem mnenju je iz teh razglabljanj že dovolj očitna razvojna dinamika diplomacije oz. vsaj teoretična podlaga zanjo, ki utemeljeno kaže na sposobnost diplomacije, »da se organizira na način, ki bo ustrezal novim potrebam, ki niso več omejene zgolj na 'čisto' ali pa 'visoko' politiko«, (Benko, 1998:42) kar se dogaja vsakič in vedno, ko diplomacija vključuje vase nove vsebine, ki so odraz specifičnosti vsakokratne zgodovinske situacije. (Za obširnejšo strukturno elaboracijo navedenega prim. npr. Benko 1987, 1997a¹²¹ in 1997b¹²².)

Za obravnavo razvojne dinamike diplomacije in za ugotavljanje njenega premika v fazo postmoderne diplomacije je treba v našo razpravo vpeljati še kategorijo prostora. Zanj Benko (1998:41–42) ugotavlja, da je bil po eni strani prostor v smislu geografske bližine ali pa oddaljenosti odločujoča kategorija za razmah mednarodnih odnosov in da je po drugi strani z razvojem prometne in komunikacijske tehnologije praktično usahnil pomen prostora kot ene od bistvenih determinant za razvoj interakcij v mednarodni skupnosti. Tako razumljena pomembnost prostora se posebej »povečuje tedaj, ko se povezuje ali pa celo staplja s

¹²⁰ Jazbec, M., 2002. *Diplomacija in varnost*. Ljubljana: Vitrum.

¹²¹ Benko, V., 1997.a *Znanost o mednarodnih odnosih*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

¹²² Benko, V., 1997.b *Zgodovina mednarodnih odnosov*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

kategorijo t.i. družbeno-funkcionalne bližine« (prav tam), s katero Benko razume »komplementarnost potreb med posameznimi globalnimi družbami in njihovimi strukturnimi elementi, ki vsebujejo takšne fizične, strukturne in kulturne attribute, ki to komplementarnost uresničujejo s kooperacijo trgovskega ali pa kakega drugega materialnega ali pa nematerialnega značaja.« (prav tam) Navedeni poudarek je za našo razpravo pomemben, ker sta različna razvitost strukturnih elementov posameznih družb in premagljive geografske razsežnosti med njimi v ključni meri vplivala na vsebino in obliko diplomacije v posamezni zgodovinski situaciji.

V obdobju intenzivne družbene deteritorializacije in dehierarhizacije (prim. npr. Mlinar 1995 in Jazbec 2007a) se nam tako prostor – pa ne samo za potrebe tega teksta – namreč po eni strani kaže kot osnova za razvoj interakcij med subjekti v mednarodni skupnosti in po drugi strani kot tista možna točka, v kateri bi lahko ugotavljali premik od moderne k postmodernej diplomaciji. Od tu pa je povsem samoumeven korak k naslednjemu vprašanju: ali, in če da, kaj bi bilo v tem smislu nadomestilo za kategorijo prostora in za funkcijo, ki jo je opravljal v razvoju mednarodnih odnosov in diplomacije.

Moderna diplomacija

V dosedanjem razvoju so posamezne faze diplomacije obsegale različno dolga zgodovinska obdobja.

Tisto, ki zajema čas do konca tridesetletne vojne oz. do westfalskega mirovnega kongresa leta 1648 – ta dogodek predstavlja prelomnico v celotnem razvoju ne samo diplomacije kot tu obravnavanega osrednjega fenomena -, je gotovo najdaljše: »Obdobje občasnega pošiljanja diplomatskih predstavnikov na izvrševanje posameznih nalog zajema največji del zgodovinskega razvoja diplomacije.« (Bohte in Sancin, 2006:43) Okvirno je možno oceniti, da gotovo traja najmanj tisočletje. Lahko bi ga poimenovali obdobje prvotne diplomacije¹²³, njegova temeljna značilnost pa je, da govorimo o zametkih diplomacije¹²⁴ oz. o prvotnih oblikah

¹²³ Izraz uvajam v delu Vojaška in obrambna diplomacija. (Jazbec, 2007.b)

¹²⁴ Navedene oblike diplomacije se vežejo na »zametke ‘mednarodnih’ odnosov« v začetnih oz. »v predhodnih obdobjih in tipih človeškega skupinskega življenja«. (Benko, 1998:43)

diplomatske prakse, ki jim je značilno, da so vezane na teritorialne skupnosti oz. na »regionalne mednarodne skupnosti«¹²⁵ (Benko, 1998:41) in ne na nacionalno državo. Iz diplomatskega delovanja npr. grških polisov pa je vsekakor že mogoče ugotavljati vezanost diplomacije na državo, ki izhaja iz ekskluzivnosti teritorija, saj »prav pojav teritorializiranih družbenih skupin v bistvu uvaja razvoj mednarodnih odnosov.« (Benko, 1998:43)

Vendar je slednje po našem mnenju značilnost predvsem tiste faze, ki se pričinja s procesi, spodbujenimi z že omenjenim letom 1648. Med njimi izstopa prekomorska kolonialna ekspanzija evropskih sil, ki »je po eni strani sovpadala z razvojem nacionalnega trga in moderne nacionalne države, po drugi strani pa z nastajanjem svetovnega trga in univerzalne mednarodne skupnosti.« (Benko, 1987:42–43) V tem obdobju se dokončno vzpostavi jasna soodvisnost med državo in diplomacijo, ob tem da je država okarakterizirana kot »v bistvu emanacija ekskluzivnosti teritorializiranih družbenih skupin enih proti drugim« (Benko, 1998:44). Za državo, kakršno poznamo od tega časa dalje, je »materialna podlaga te ekskluzivnosti /.../ teritorij« (prav tam), nad katerim uresničuje svojo suverenost. Že relativno zgodnjo soodvisnost med takimi teritorializiranimi družbenimi skupinami je mogoče razumeti »kot izhodišče za mednarodne odnose« (Benko, 1998:45), pri čemer moramo takoj opozoriti na dejstvo, da »vanj vstopa diplomacija kot institucija države, kot faktor državne politike in državnih interesov, na kakršenkoli način se ti interesi strukturirajo in artikulirajo.« (prav tam)

Zato je v tem smislu temeljna značilnost tega obdobja, da govorimo o pojavu klasične diplomacije, ki je, kot smo že omenili, doživela svoj vrh v 19. stoletju. V njegovi drugi polovici pa se pojavijo prvi otipljivi zametki oz. elementi naslednje razvojne faze, tj. moderne diplomacije, ki se dokončno izoblikuje v začetku 20. stoletja. Na to vplivata predvsem dva dogodka, in sicer konec prve svetovne vojne, ki je s sistemom mirovnih pogodb vzpostavil precej drugačna in bolj zapletena razmerja med akterji tedanje mednarodne skupnosti (pojavi se je tudi precej novih akterjev, npr. Češka, Jugoslavija itd., nekateri pa so razpadli, npr. Avstro-Ogrska in Osmanski imperij), in

¹²⁵ V mislih imamo predvsem državne strukture egipčanske, mezopotamske, indijske, kitajske ali pa kake druge regionalne skupnosti. (Benko, 1998:42)

nastanek Društva narodov (DN), prve mednarodne organizacije v današnjem pomenu tega termina. (Prim. npr. Jazbec, 2002, Sen, 1988 itd.) Ugotovimo lahko, da je drugo veliko obdobje v razvoju diplomacije trajalo okvirno tri stoletja in da je njegova zgodovinska situacija »proizvedla«, kot smo videli, klasično diplomacijo.

In posledično ugotavljamo, da je 20. stoletje tisto, ki ga kot tretjo razvojno fazo obeležuje moderna diplomacija.¹²⁶ Slednjo razumemo po eni strani kot vsebinsko in oblikovno nadaljevanje klasične in po drugi strani kot prav tako razumljen nastavek za pojav naslednje razvojne faze.

Moderno diplomacijo, če povzamemo po številnih avtorjih (Anderson, Barston, Benko, Cooper, Jazbec, Sen itd.), opredeljujejo zlasti naslednje bistvene značilnosti:

- a) Obstoj stalne diplomatske organizacije in stalnega osebja, ki se ukvarja z diplomacijo, ter stalnih diplomatskih misij (rezidenčna diplomacija) v drugih državah in pri mednarodnih organizacijah.
- b) Vzpostavitev stalnega medsebojnega komuniciranja med državo pošiljateljico in njenim diplomatsko-konzularnim predstavništvom pri subjektu akreditacije.
- c) Pojav novih, tj. dodatnih oblik mednarodnega diplomatskega komuniciranja (parlamentarna diplomacija; osebna, neposredna diplomacija šefov držav in vlad itd.).
- d) Nastanek in razvoj multilateralne diplomacije, ki se manifestira predvsem skozi pojav in razvoj mednarodnih konferenc (*ad hoc* in stalnih) in mednarodnih organizacij (s stalnim osebjem in s specifičnimi pravili delovanja).
- e) Razširitev prvotne politične diplomacije z novimi, dodatnimi temami (vojaštvo, ekonomija, kultura, znanost itd.) in njihova ločitev od oz. iz prvotne, izključno politične, tako po nosilcih in ločitvi dejavnosti kot po njihovi samostojni artikulaciji znotraj diplomatske dejavnosti, kar vpliva na ustrezno profiliranje diplomatskih predstavnikov (pojav

¹²⁶ Govorimo torej o samo enem stoletju, ki obeležuje delovanje ene vrste diplomacije.

specialnih atašejev), na družbeno spremenjeno in dopolnjeno funkcijo diplomacije (le-ta je vedno bolj opazna kot neposredno sredstvo za uresničevanje ekonomskih ciljev zunanje politike) in na njeno razvitejšo in zahtevnejšo organizacijsko podobo.

- f) Izrazit razvoj prometne in komunikacijske tehnologije je korenito spremenil način dela v diplomaciji, povečal zahtevo po zagotavljanju specifičnih informacij o subjektu akreditacije in o delovanju njegovih organov ter s tem pospešil vsebinsko in organizacijsko evolucijo diplomatske prakse: obstoj stalne in sprotne, tj. dnevne komunikacije med zunanjimi ministrstvi in njihovimi misijami; povečanje pomena diplomatske prisotnosti pri subjektu akreditacije; povečan interes in vpliv javnosti in medijev ne le na zunanjo politiko, ampak tudi na diplomacijo; naraščanje obsega in vsebine mednarodnih stikov ne le med državami in njihovimi vladami, ampak tudi med nevladnimi institucijami, posamezniki itd.
- g) Izrazito povečanje števila držav v mednarodni skupnosti, skupaj s povečanjem števila ostalih subjektov mednarodnega prava, vpliva na okrepljen multilateralizem, hkrati se krepi tudi tendenca vzdrževanja stalnih bilateralnih stikov, oboje pa povečuje obseg diplomatskega komuniciranja.
- h) V diplomatsko prakso vstopajo nove teme, s katerimi se ukvarjajo diplomati, precejšen del teh tem pa je odraz karakteristik sodobne mednarodne skupnosti (npr. globalna varnost, ekologija in podobne teme postajajo zaradi svoje univerzalnosti in kompleksnosti rešljive le na globalnem nivoju).
- i) Sodobna diplomacija praviloma ne proizvaja več tajnih pogodb, saj določbe ustanovne listine OZN (kot so tudi nekdanjega DN) obvezujejo države članice, da vse sklenjene mednarodne pogodbe registrirajo v sekretariatu OZN, saj se v nasprotnem primeru nanje ne morejo sklicevati pred organi OZN.
- j) Moderna diplomacija, zlasti s svojo multilateralno dimenzijo, je odraz univerzalnega in globalnega sodobnega svetovnega dogajanja in pristopa k reševanju njegovih problemov. V tem smislu je vsekakor evolu-

cijska nadgradnja klasične diplomacije, ki je nastala in se izoblikovala v obdobju evropocentričnega pogleda na mednarodne odnose.

Če bi izhajali iz predpostavke, da je klasična diplomacija¹²⁷ temeljna dose-danja razvojna stopnja diplomacije in bi jo na osnovi načel razvojne dinamike (kontinuiteta, dinamika, adaptacija in nadgrajevanje) primerjali z moderno, bi pri slednji ugotovili nekatere naslednje skupine značilnosti¹²⁸:

- a) *Kontinuiteta*: prvi značilnosti (a in b) kažeta na čvrsto vez s predhodno, tj. klasično diplomacijo. To sta od obdobja italijanskih mestnih držav dalje temeljni značilnosti diplomacije ne glede na njeno aktualno pojavno obliko, ki opredeljujeta njen modus.
- b) *Dinamika*: dve značilnosti (f in g) kažeta na pomen prostora in družbeno-funkcionalne bližine v njuni razvojni dinamiki. Vpliv obojega na dinamiko delovanja diplomacije je naraščajoč.
- c) *Adaptacija*: vsaj dve značilnosti (e in h) kažeta na širitev vsebin in na večanje nabora tem, ki vstopajo v diplomatsko prakso oz. na njeno agendo.
- d) *Nadgrajevanje*: vrsta značilnosti (morda kar vse preostale štiri) kaže na celovitost razvoja diplomacije, na njeno vsebinsko nadgradnjo, na večanje metod delovanja in na širitev vsebin, s katerimi se diplomacija ukvarja.

Dodatno lahko zapišemo, da je temeljno strukturno obeležje klasične diplomacije bilateralizem, moderne pa multilateralizem.

Vendar pa se v delovanju klasične diplomacije, zlasti v 19. stoletju, postopno pojavljajo in naraščajočajo zametki multilateralizma, v delovanju moderne diplomacije pa postajata bilateralizem in multilateralizem komplementarno

¹²⁷ Anderson (1993:x) ji pravi »stara« diplomacija. Temeljne značilnosti klasične diplomacije podrobno predstavi Benko (1998:54–55).

¹²⁸ Ob tem poudarimo, da je težko vzpostaviti jasno mehansko ločevanje med temi značilnostmi, saj gre predvsem za njihovo strukturno stikanje in dopolnjevanje. Kljub temu ostaja kar nekaj značilnosti, ki predstavljajo relativno čvrst kriterij razločevanja.

delujoči strukturni značilnosti. Tak vtis sicer še ne postane izrazito prepoznaven z ustanovitvijo OZN, se pa okrepi z razvojem njenega sistema specializiranih mednarodnih organizacij, kar je bilo zlasti na zahodnoevropskem prostoru dopolnjevano s pojavom, učvrstitvijo in razmahom integracijskega procesa. Tedaj v njem postajajo opaznejši namreč tudi drugi igralci, zlasti EU (oz. EGS oz. ES) in Nato. Njegovo postopno pojavljanje tudi na drugih kontinentih oz. morda celo kar širitev z evropskega prostora na ostale pa zlasti proti koncu 20. stoletja in s tem tudi po koncu hladne vojne občasno kaže na to, kot da bi multilateralizem celo postal dominantna značilnost.¹²⁹

Če na predstavljeni razmišljanja o razvojni dinamiki diplomacije v minullem stoletju pogledamo še z drugačnega zornega kota, lahko ugotovimo, da se je v navedenem obdobju zgodovinska situacija nekajkrat korenito spremenila: eskalacijo konfliktnih razmerij v prvi polovici 20. stoletja, ki je, izhajajoč iz Evrope, zadobila globalne razsežnosti in je obeležena z obema svetovnima vojnama in za katero bi lahko uporabili označbo druga tridesetletna vojna, (izraz uporablja Cooper, 1996) nasledi hladna vojna, oba tipa odnosov pa praktično obeležita skoraj celo stoletje. V sredini njegove druge polovice strukturna razmerja temeljito zamaje proces dekolonizacije, ki mu je na evropskem kontinentu sočasen tisti del širitve integracijskega procesa, ki se prepleta s t.i. mehкими temami in čigar nosilki sta predvsem Konferenca o varnosti in sodelovanju v Evropi in Svet Evrope (SE). Konec hladne vojne in zlom bipolarizma tektonsko spremenita geopolitična in varnostna razmerja ter celovito mednarodno okolje, zaradi česar se ta dogodek po obsežnosti in globini sprememb primerja s koncem tridesetletne vojne. (Tudi to primerjavo uporablja Cooper, 1996.) To so torej predvsem okoliščine, ki so po eni strani

¹²⁹ Menimo sicer, da tak vtis ni ustrezen, saj bilateralizem ostaja ključna strukturna značilnost tudi moderne diplomacije, vendar pa ne več edina. Res pa je, da je njegova funkcionalnost v celoti omogočena šele s komplementarnostjo z multilateralizmom. To lahko ponazorimo s prakso bilateralnih srečanj ob robu multilateralnih dogodkov (čeprav opažamo tudi prakso multilateralnih srečanj ožjega formata ob robu velikih multilateralnih srečanj, npr. zasedanje Natovega severnoatlantskega sveta na ravni zunanjih ministrov ob robu zasedanja generalne skupščine OZN), kar je posebej pomembno za diplomatsko komunikacijo malih držav, nastalih po koncu kolonializma in hladne vojne.

narekovele širitev bilateralizma in po drugi strani krepitev multilateralizma ter njuno sinergijo.

Prek njih pa smo prišli do zadostnega nabora tistih značilnosti, ki kažejo, da se je ob menjavi stoletja (oz. tudi tisočletja) vzpostavila nova matrika strukturnih značilnosti mednarodne skupnosti, ki je v primerjavi s predhodnimi podobnimi v celoti drugačna, čeprav izhaja iz njih. (Jazbec, 2005¹³⁰)

To so spremembe, ki so se po eni strani odigrale v zadnjih sto letih, po drugi strani pa izostrile in postale izrazito prepoznavne zlasti v minulem desetletju ter se kažejo z naslednjimi potezami (Benko, 1997a:18–20):

- a) sodobna mednarodna skupnost je splošna in v njene okvire je zajet ves svet, zemljepisne razdalje ne igrajo več pomembne vloge;
- b) sodobni mednarodni pojav je globalni pojav, ki v svoji globalnosti povezuje različne dimenzije od političnih, vojaških, gospodarskih in drugih, v njem pa je izrazito prisotno povezovanje in vzajemna odvisnost med notranjim in zunanjim;
- c) značilnost sodobnih mednarodnih odnosov je v njihovi heterogenosti oz. v obstoju držav z različnimi družbenoekonomskimi sistemi in z različno stopnjo njihove družbene razvitosti, kar se po eni strani kaže v neskladju med razvitimi in nerazvitimi območji sveta, po drugi strani pa v sobivanju različnih stopenj intenzivnega mednarodnega udejstvovanja in v izboru različnih, ekonomski razvitosti posameznih subjektov, zlasti držav, ustreznih instrumentov in oblik njihovega nastopanja v čedalje bolj zahtevni strukturi mednarodne skupnosti;
- d) sodobna mednarodna skupnost je soočena, prvič v zgodovini mednarodnih odnosov in človeštva sploh, z vprašanjem preživetja, kar je tako posledica silovitega razvoja predvsem vojaške tehnologije kot tudi zanemarjanja svetovne ekologije, oboje pa je svojevrstno opozorilo na naraščajoč pomen strukturne soodvisnosti sodobnega sveta in prav tako kaže na povečano zahtevnost pojavljanja in nastopanja v mednarodni skupnosti.

¹³⁰ Jazbec, M., 2005. The Fall of the Berlin Wall and the Change of the Paradigm. V: *IFIMES Yearbook 2004*. str. 147–159. Ljubljana: IFIMES.

Tisto, kar je pripeljalo do pojava in oblikovanja moderne diplomacije z multilateralizmom kot njeno izstopajočo značilnostjo, je tudi pripeljalo – kot refleksija različnih oblik zgodovinske situacije – do spreminjanja nacionalne države in s tem tudi do spreminjanja diplomacije. Ključno vlogo je pri tem po našem mnenju odigral evropski integracijski proces kot tista oblika multilateralizma, ki je pomaknil na točki percepcije prostora in njegove vloge v spreminjanju diplomacije slednjo od njene moderne k postmoderne obliki.

Postmoderna diplomacija

Evropski integracijski proces ima svoje prepoznavne in jasne začetke v obdobju neposredno po koncu druge svetovne vojne, ko se je toliko okrepila njegova do tedaj nastajajoča kritična masa, da je bila možna tudi artikulacija na različnih in med seboj resda povezanih, čeprav ne tudi zlitih področjih. Vendar pa je šele na tem utemeljen razmah multilateralizma in na njem utemeljena intenzifikacija integracijskega procesa, ki smo ji priča po koncu hladne vojne, torej pol stoletja pozneje, omogočila tolikšno predrugačenje zgodovinske situacije, da se je podoba diplomacije, ki jo je le-ta narekovala oz. oblikovala, pričela korenito spreminjati.

Če bi aktualno podobo zgodovinske situacije poimenovali postmoderne svet, ki je glede na kategorijo prostora tipična po tem, »da naj bi Evropo bolj ali manj v celoti sestavljale države, ki jim ne vlada več ozemeljski imperativ« (Cooper, 1996:27), potem bi lahko ugotavljali naslednje njegove značilnosti (Cooper, 1996:26):

- a) konec ločevanja med notranjimi in zunanji zadevami;
- b) medsebojno vmešavanje v (tradicionalne) notranje zadeve in medsebojno opazovanje;
- c) zavračanje sile kot sredstva za reševanje sporov in striktna kodifikacija pravil obnašanja. Ta pravila so samovzpostavljena. Nihče ne sili držav, da spoštujejo omejitve, ki jih nalaga Sporazum o omejevanju konvencionalne oborožitve v Evropi (CFE). Spoštujejo jih zaradi svojih individualnih interesov po vzdrževanju kolektivnega sistema. V enakem duhu se tudi razsodbe evropskega sodišča izvajajo prosto-

- voljno, tudi kadar so nevšečne, saj so vse članice EU zainteresirane za spoštovanje vladavine prava;
- d) naraščajoča nepomembnost meja: to je posledica tako spremenjene vloge držav kot razvoja balističnih izstrelkov, avtomobilov in satelitov. Spremembe meja so manj nujne in manj pomembne;
 - e) varnost je utemeljena na preglednosti, medsebojni odprtosti, povezanosti in medsebojni občutljivosti.

Navedena intenzifikacija je vezana na porast področij in na izrazito povečanje območja, ki ga je integracijski proces zajel. V samem bistvu sedanje situacije se nahajajo načela sodelovanja, odprtosti in zaupanja (njihov tako produkt kot pogojevalec je načelo soodvisnosti), kar velja za vsa področja delovanja aktualnih *substratov*, ki so zaradi dialektike neposrednih in posrednih mednarodnih odnosov postali »odprte družbe«¹³¹ (Benko, 1998:41–43).

Z opazovanjem logike razvoja in spreminjanja nacionalne države (Jazbec, 2002:135–136) bi bilo zato mogoče v minulih letih, ko je menjava stoletja sovpadla z obsežnimi in takorekoč vsestranskimi spremembami mednarodnega okolja, govoriti o krepitvi elementov postmoderne diplomacije, ki »imajo svojo osnovo v principu odpiranja notranjih zadev mednarodni kontroli, utemeljeni še posebej v številnih mednarodnih sporazumih (npr. CFE in Sporazum o omejevanju strateške oborožitve) in v delovanju številnih mednarodnih integracij (npr. OVSE, EU).« (prav tam) Sklepamo lahko, da je postmoderna diplomacija zato »odprta diplomacija« (Cooper, 1996:30), saj korespondira z odprto družbo oz. s postmoderno državo, ki jo lahko opazamo v tistih sedanjih nacionalnih državah, ki participirajo v intenzifikaciji evropskega integracijskega procesa, kajti »EU je najbolj razvit primer postmoderne sistema«. (prav tam) Zaradi navedenega bi lahko kot časovni okvir izrazitejšega pojavljanja prepoznavnih elementov postmoderne diplomacije opredelili obdobje minulega desetletja oz. od leta 1995 dalje (čeprav za točko njegove *camere obscurae* jemljemo leto 1989). Tedaj se namreč EU poveča za tri nove članice (Avstrija, Finska, Švedska), ki

¹³¹ Z neposrednimi mednarodnimi odnosi razumemo participacijo družbenih skupin in posameznikov na različnih straneh meja in s posrednimi participacijo organov držav na institucionalni ravni. (Benko, 1998:41).

so vse po eni strani izrazito razvite države z bistveno opredeljujočimi elementi postindustrijskih družb in po drugi strani se v EU vzpostavi pojmovanje širitvenega procesa kot enega ključnih opredelitvenih karakteristik integracijskega procesa kot takega. In kot tretje bi morda lahko dodali trditev, da se v tistem obdobju že izoblikuje precej razpoznavna skupina držav, ki postavijo članstvo v EU kot svojo zunanjepolitično prioriteto in postanejo s tem najprej nosilke širitvenega procesa, pozneje pa nove članice v največji dosedaj sprejeti skupini.¹³²

Ugotovitvi, da je 20. stoletje tisto, ki ga kot tretjo razvojno fazo obeležuje moderna diplomacija, moramo zato na tem mestu dodati ločitveni poudarek, da njegovo zadnje desetletje predstavlja precej izoblikovan in prepoznaven začetek četrte razvojne faze v istem razvoju, ki ga obeležuje postmoderna diplomacija.¹³³

Izhajajoč iz razvojne dinamike različnih zaporednih zgodovinskih oblik diplomacije in upošteva je prej predstavljene značilnosti mednarodne skupnosti ter podobo sedanje zgodovinske situacije, bi lahko zapisali, da postmoderno diplomacijo določajo vsaj naslednje temeljne značilnosti (Jazbec, 2007a¹³⁴ in 2007b¹³⁵):

- a) Obstoj stalne diplomatske organizacije in stalnega osebja, ki se ukvarja z diplomacijo, ter stalnih diplomatskih misij v drugih državah in pri mednarodnih organizacijah.
- b) Obstoj stalnega medsebojnega komuniciranja med državo pošiljateljico in njenim diplomatsko-konzularnim predstavništvom pri subjektu akreditacije.

¹³² Pretežni del teh držav za enako prioriteto postavi tudi članstvo v Natu, kategera širitvena filozofija je pomemben del evropskega integracijskega procesa, ki mu, med drugim, dodaja še severnoatlantsko dimenzijo. Datum njihovega sprejetja v Nato je 25. marec 2004 in v EU 1. maj 2004.

¹³³ Dodatno torej ugotavljamo, da je tretja razvojna faza konzumirala celo manj kot stoletje, zahvaljujoč, seveda, v tako kratkem času tako silovito strukturno spremenjeni zgodovinski situaciji.

¹³⁴ Jazbec, M., 2007.a *Diplomacy and Security after the End of the Cold War: The Change of the Paradigm*. V: J. Gruša, ur. 2007. *41st Yearbook 2006*. Vienna: Diplomatische Akademie Wien. str. 163–177.

¹³⁵ Jazbec, M., 2007.b *Vojaška in obrambna diplomacija*. Ljubljana: Založba FDV.

- c) Razmah dodatnih oblik mednarodnega diplomatskega komuniciranja (parlamentarna diplomacija; osebna, neposredna diplomacija šefov držav in vlad itd.), predvsem zaradi naraščajočega števila vrhunskih srečanj državnikov in zaradi naraščajočega števila držav članic različnih mednarodnih organizacij.
- d) Razmah instituta posebnih odposlancev (po eni strani se zvišuje rang visokih diplomatov, ki so nosilci odposlanske funkcije, po drugi strani pa je med odposlanci vse več bivših državnikov, zlasti šefov držav).
- e) Izrazit razmah multilateralne diplomacije, ki je posledica velikega porasta mednarodnih organizacij in naraščajočega števila poskusov reševati konflikte (nove, latentne in zamrznjene) s strani različnih subjektov.
- f) Izrazito povečana rekrutacija nediplomatov v diplomacijo, kar je predvsem posledica povečanega delovanja in širitvenih procesov. V primeru EU gre za strokovnjake z različnih, praktično vseh resorjev, v primeru Nata pa zlasti za rekrutacijo z varnostnega, obrambnega, vojaškega in obveščevalnega sektorja. Znotraj npr. SE in OVSE opazamo naraščajoče pojavljanje predstavnikov civilne družbe v mednarodni diplomatski dejavnosti, ki jim ti instituciji priznavata določen status.
- g) Zunanja ministrstva so kot rezultat navedenega dokončno izgubila primat oz. monopol nad izvajanjem zunanje politike in diplomacije. Ostajajo njun najpomembnejši izvajalec, vendar pa je koordinacija zunanje politike zaradi navedenih sprememb vedno bolj zahtevna in težja, dostikrat pa tudi neuspešna.
- h) Mogoče bi bilo tudi zaznati, da se zunanjepolitična in diplomatska dejavnost v nekaterih ključnih segmentih ponovno koncentrira na izključne odločitve šefov držav in vlad (npr. zasedanja Evropskega sveta).
- i) Do določene mere se kažejo trendi krepitve diplomatske dejavnosti na nadnacionalni ravni (zlasti EU), kar spreminja vlogo in vsebino diplomacij nacionalnih držav. Pojav v primerjavi z zadnjim obdobjem moderne diplomacije sicer ni nov, vendar pa opazno pridobiva na prisotnosti in pomenu.

- j) S krepitvijo integracijskih procesov na področju varnosti in obrambe (izvajanje obrambnih reform), zlasti v okviru zveze Nato in v EU, prihaja do določene relativizacije bilateralne vojaške diplomacije in do njene delne transformacije v obrambno diplomacijo, ki je pretežno multilateralne narave.
- k) Pojav in porast pomena javne diplomacije, ki v opazni meri potiska diplomacijo in njeno dejavnost ter rezultate čedalje bolj v področje javnega. To po eni strani prispeva k večji transparentnosti delovanja diplomacij, po drugi strani pa najeda učinkovitost pogajalskih procesov, ki niso učinkoviti, če niso nejavni.
- l) Naraščajoča vloga javnosti in javnega mnenja ter medijev v kreiranju politike in v njenem izvajanju skozi diplomatsko dejavnost.
- m) Postmoderna diplomacija ima svojo osnovo v načelu odpiranja notranjih zadev mednarodnemu nadzoru, utemeljenem v številnih mednarodnih sporazumih in v delovanju številnih mednarodnih integracij.
- n) Postmoderna diplomacija je odprta diplomacija, njene metode pa so po *eni strani* usmerjene v zaščito posameznika na različnih področjih (npr. človekove pravice, varnost, izobrazba, pravice otrok, žensk in prizadetih ter marginaliziranih oseb) in po *drugi strani*, tako zaradi strukturne neprimernosti sodobnih družb za vodenje vojn kot zaradi širitve območja sodelovanja in stabilnosti, v izvajanju različnih preventivno naravnanih ukrepov (npr. vzpostavljanje zaupanja in varnosti, preprečevanje konfliktov, vzdrževanje in obnavljanje miru, nadzorovanje, opazovanje).
- o) Visoki diplomati postajajo vse bolj upravljalci procesov – menedžerji (npr. vodenje in koordinacija projektov v okviru različnih predsedovanj in v velikih misijah, npr. misija pri EU).
- p) Bolj kot kadarkoli prej je prisotna potreba po izobraževanju iz diplomatskih in zlasti ostalih znanj (upravljanje, javni nastopi itd.).

Prikaz značilnosti postmoderne diplomacije je relativno širok, saj smo pri tem poskusili zajeti velik spekter lastnosti, da bi se čimbolj približali možni

ugotovitvi o tolikšni stopnji različnosti med moderno in postmoderno, da bi lahko utemeljili obstoj slednje.

Če bi se na tem mestu teksta ponovno oprli na predpostavko o temeljnosti klasične diplomacije in prej zapisano primerjavo z moderno sedaj prenesli in razširili na postmoderno diplomacijo, bi pri slednji lahko ugotovili nekatere naslednje skupine značilnosti¹³⁶:

- a) *Kontinuiteta*: tudi v tem primeru prvi značilnosti (a in b) kažeta na čvrsto vez s predhodnima vrstama diplomacije, tj. z moderno in s klasično. Oboje od obdobja italijanskih mestnih držav dalje ostaja temeljna značilnost diplomacije, ki ne glede na njeno pojavno obliko opredeljuje njen modus.
- b) *Dinamika*: težko bi opazili značilnost (oz. točko), ki bi izrecno in posebej opozarjala na pomen prostora in družbeno-funkcionalne bližine. Ne glede na to še vedno obstaja nepogrešljiv vtis o pomembnosti obojega za razvojno dinamiko diplomacije, vendar se njun vpliv verjetno izraža skozi več dejavnikov in na posreden način ter je zato manj opazen.
- c) *Adaptacija*: vrsta točk (recimo c, d, e, f, h in j – torej kar šest) kaže na širitev vsebin in oblik delovanja ter na večanje nabora tem, ki vstopajo v diplomatsko prakso. Pri večini je očitna intenzifikacija tega pojava, kar ga zato morda do določene mere celo zbližuje s prejšnjo skupino značilnosti. Morebiti bi celo lahko predpostavili, da z razvojem diplomacije dinamika in adaptacija vstopata v razmerje soodvisnosti in vzročnosti ter se zelo zbližujeta.
- d) *Nadgrajevanje*: vrsta točk (morda kar vseh preostalih osem) tudi v tem primeru kaže na (povečano) celovitost razvoja diplomacije, vključujoč

¹³⁶ Tudi v tem primeru velja opazka o omejitvah mehanskega in strukturnega ločevanja navedenih značilnosti. Vendar smo pri kvalifikaciji postmoderne diplomacije v bistveno večji zadregi kot pri moderni, kajti število značilnosti, ki bi predstavljale relativno čvrste kriterije, je minimalno (morda samo prvi dve). To pomeni, da so meje še bolj zabrisane in polja delovanja še bližje kot pri moderni diplomaciji. Vendar pa je slednje gotovo v skladu z naravo postmodernosti, ki v svojem bistvu predstavlja odmik od čvrstih kriterijev, togih principov in nespremenljivih norm.

njeno vsebinsko nadgradnjo, večanje števila metod delovanja in širitev vsebin, s katerimi se diplomacija ukvarja.

Ob tem lahko dodatno zapišemo, da če je temeljno strukturno obeležje klasične diplomacije bilateralizem in moderne multilateralizem, je za postmoderno mogoče ugotoviti visoko stopnjo komplementarnosti obeh značilnosti, ki pa je podvržena precejšnji stopnji njune notranje strukturne dinamike. Menimo namreč, da ni v vsakem primeru in v vsakem trenutku mogoče zlahka ugotoviti, katera značilnost je v določeni pojavni obliki komplementarnosti prevladujoča in katera je bolj dopolnjujoča oz. kdaj je njuna komplementarnost – če je – uravnotežena oz. izenačena. Navedeno misel bi lahko, v kolikor nam je vsebinsko blizu, uporabili kot argument za trditev, da je postmoderna diplomacija še v tako zgodnji razvojni fazi, ko bi bilo težko, če ne celo nemogoče zaokrožiti jasno podobo njene pojavne dinamike.¹³⁷

Zato se nam zdi prav, da v razpravo na tem mestu vključimo že predhodno omenjeni kategoriji prostora in družbeno-funkcionalne bližine. Z njuno pomočjo si obetamo dognati jasnejšo distinkcijo med moderno in postmoderno diplomacijo ter določiti, kaj je v slednji istega in kaj je novo ter kaj izginja in kaj pridobiva na veljavi v aktualni diplomatski praksi, in morda še deloma pojasniti, zakaj se to dogaja.

Intenzifikacija evropskega integracijskega procesa je vplivala na nadaljnje zmanjševanje pomena prostora v mednarodnih odnosih in na hkratno krepitev družbeno-funkcionalne bližine. Ta prostor se je navidezno krčil s širitvijo EU, ker je usihal njegov pomen, družbeno-funkcionalna bližina pa je hkrati naraščala z intenzifikacijo integracijskega procesa. V sozvočju s slednjim oz. z naraščanjem soodvisnosti kot rezultante tega integriranja torej opažamo hkratno usihanje pomena fizičnega prostora in naraščanje pomena socialnega prostora.

To se je odražalo oz. se še odraža skozi delovanje štirih svoboščin in v praktičnem smislu po eni strani morda še najbolj s širitvijo evro območja, znotraj katerega deluje skupna valuta, in po drugi strani prav tako z delovanjem t.i.

¹³⁷ Slednje pa tudi ni naš cilj, saj poskušamo v tem besedilu prvenstveno podati izhodiščne značilnosti za njeno razumevanje, tj. tudi za razlikovanje od njenih predhodnih faz oz. vrst.

schengenskega območja, znotraj katerega ne obstaja več kontrola potovanj pri prehajanju meja nacionalnih držav, članic območja. Morda bi lahko dejali, da nam presek delovanja obeh mehanizmov pokaže na samo jedro delovanja evropskega integracijskega procesa, kjer le-ta dosega največjo intenzivnost.¹³⁸ V širšem okviru pa navedeno gotovo lahko razumemo kot izrazito delovanje globalizacijskih procesov, ki jih vzpodbuja predvsem nepredstavljen razvoj komunikacijske tehnologije (predvsem informacijske in prometne), ki kot temeljno značilnost »postavlja v ospredje stalno naraščanje oz. povečevanje obsega in količine informacij ob hkratnem zmanjševanju časa, ki je potreben za njihovo dostopnost«. (Jazbec, 2004:230) Ta »univerzalna in že skoraj hipna dosegljivost informacij postaja s tem opredeljujoča značilnost nadaljevanja globalizacijskih procesov« (prav tam), hkrati pa je med ključnimi dejavniki zmanjševanja oz. usihanja pomena prostora v mednarodnih odnosih. Oziroma povedano drugače, »med žgočimi temami na tem območju je vsekakor proces globalizacije, ki – kot nekateri trdijo – v dolgoročnem smislu najavlja neizogiben zaton 'klasičnega' mednarodnega sistema, ki ga je inavguriral westfalski mirovni kongres s sintagmo uveljavitve na teritorij oprte suverenosti kot odločujoče.« (Benko, 2000:8) To dodatno potrjuje tisto že navedeno značilnost aktualne mednarodne skupnosti, ki pravi, da zemljepisne razdalje ne igrajo več pomembne vloge. Ob tem pa je povsem umestno vprašanje, kaj to pomeni za delovanje in razumevanje fenomena naraščanja migracij, za približevanje oz. oddaljevanje varnostnih groženj in za degradacijo oz. destabilizacijo (naravnega) okolja, kot tistih tem, ki postajajo prevladujoče v aktualni diplomatski praksi in v mednarodnopolitičnem diskurzu.

Če bi navedeno poskušali vstaviti v okvir prisotnega pojava deteritorializacije¹³⁹ ne samo mednarodnih odnosov, pač pa tudi tistih znotraj nacionalnih držav, bi morali hkrati vsaj nakazati ugotovitev, da zaradi spremenjene zgodovinske

¹³⁸ Mimogrede, to kaže tudi na dejstvo, da Evropa več hitrosti praktično že obstaja in da je ravno to gonilna sila nadaljnega integracijskega procesa, ne pa njegova zaviralica. Več o tem npr. Algieri et. al., 2003.

¹³⁹ V ta sklop sodi tudi npr. uvajanje e-diplomacije. S tem področjem se predvsem ukvarjata DiploFoundation in Diplomatska akademija Malta (www.diplomacy.edu 10.06.2007), ki razvijata več e-izobraževanj (www.diplomacy.edu/small-states 10.06.2007) in na to temo tudi pripravljata e-učbenik, ki bo objavljen na njihovi spletni strani.

situacije številne institucije, zlasti mednarodne organizacije (a tudi npr. zunanja ministrstva), ki so bile formirane v obdobju po koncu druge svetovne vojne, torej v povsem drugačnih okoliščinah, kot so današnje, gotovo ne zmorejo več v enaki meri zagotavljati učinkovitega upravljanja s procesi v mednarodni skupnosti. Morda se slednje nanaša predvsem na njihovo zapleteno organizacijsko strukturo, ki je potrebna korenitih sprememb, da bi lahko zagotavljala učinkovitost (predvsem pa pravočasnost) upravljanja z izrazito povečano dinamiko procesov, zlasti integracijskega. V tej luči se nam dehierarhizacija kaže kot deloma že prisoten pojav in kot možen odgovor na omenjeno potrebo po večji učinkovitosti. Menimo še, da tako sinergični kot tudi zgolj paralelni učinki delovanja obeh pojavov (deteritorializacija in dehierarhizacija) v veliki, morda celo v ključni meri vplivajo na oblikovanje osrednjih značilnosti postmoderne diplomacije in na njihovo nadaljnjo krepitev.

Obravnavo postmoderne analize bi za potrebe tukajšnjega besedila zato lahko poskusili zaključiti s tremi primerjavami.

Prvič, klasično diplomacijo obeležuje bilateralizem in odločujoča odvisnost od prostora (teritorializacija) ter sprva skoraj neobstoječa stopnja odvisnosti od družbeno-funkcionalne bližine. Moderno diplomacijo prvenstveno obeležuje multilateralizem, zelo pomembna odvisnost od prostora (teritorializacija) in naraščajoč pomen družbeno-funkcionalne bližine, ki se kaže skozi delovanje institucij (hierarhizacija). Postmoderno diplomacijo obeležuje visoka stopnja komplementarnosti bilateralizma in multilateralizma, precej zmanjšana odvisnost od prostora (deteritorializacija), čeprav pa ne njegova nepomembnost, in izrazito velik pomen družbeno-funkcionalne bližine (dehierarhizacija). V tem kontekstu se nam oba pojava (de-teritorializacija in de-hierarhizacija) kažeta kot morda prevladujoč tip vzročnosti v okviru integracijskih procesov.

Drugič, westfalsko obdobje pojmovanja ne le diplomacije vzpostavi konsolidacijo evropskega prostora in prične s prekomorsko kolonialno ekspanzijo evropskih sil.¹⁴⁰ Pri tem ne gre samo za izvoz vpliva in vrednostnih sistemov ter za uvoz kapitala, delovne sile in surovin, ampak tudi za širitev prostora kot tiste kategorije, ki sploh omogoča delovanje nacionalne države, tudi izven svojih meja.

¹⁴⁰ Ta pa je hkrati dotedanjo intenzivno, celo razdiralno kompetitivnost med njimi prenesla z evropskega na nastajajoči svetovni trg in s tem v perspektivi povečala tako njene dezintegracijske kot tudi integracijske učinke.

Ta ekspanzija je po eni strani povzročila, po drugi strani pa sovpadala, kar se notranjih procesov tiče, z razvojem nacionalnega trga in moderne nacionalne države, in kar se mednarodnih procesov tiče, z razvojem svetovnega trga in z nastajanjem univerzalne mednarodne skupnosti.¹⁴¹ Svet po koncu hladne vojne pa je v okviru danega prostora, ki se mu je zaradi delovanja globalizacijskih procesov *de facto* zmanjšal *modus operandi*, vzpostavil nove vrste prostor kot produkt delovanja komunikacijske tehnologije. Usihanje pomena prostora se torej kaže po eni strani s tem, da še obstaja, a je fizično zlahka premagljiv, in po drugi strani v tem, da še obstaja, a je naraščajoče substituiran z virtualnostjo kot s produktom intenzivne razvojne sinergije komunikacijskih tehnologij.

Tretjič, z radikalnim spreminjanjem zgodovinske situacije v minulem stoletju prihaja do naraščajočih sprememb v delovanju diplomacije, ki jih je vedno težje možno jasno definirati in vpeti v pregleden zgodovinsko razvojni okvir. Ugotovili smo, da obstaja določljiva in prepoznavna, čeprav po obsegu omejena, vendar učinkovita kontinuiteta v razvoju diplomacije, prav tako pa njeno nadgrajevanje, ki je naraščajoče. Oboje smo poskušali tudi konkretno argumentirati. Težko bi tudi dvomili o dinamičnosti razvoja diplomacije, vendar jo je bilo v okviru naše razprave skozi posamezne faze progresivno zahtevnejše argumentirati na razpoznaven in neposreden način. Adaptacija je tudi očitna, vendar od obravnavanih štirih skupin značilnosti morda še najmanj oprijemljivo določljiva.

Sklep

V obravnavi razvojne dinamike diplomacije in njenih oblik smo v tem besedilu skušali prikazati in utemeljiti njeno sedanjo razvojno fazo, ki smo jo poimenovali postmoderna diplomacija. Po našem mnenju obstaja vrsta značilnosti posameznih faz diplomacije, ki sicer kažejo na njihovo medsebojno povezanost, še bolj pa na njihovo razločevanje. Kot ključna kriterija za opredeljevanje teh razlik se nam kažeta kategoriji prostora in družbeno-funkcionalne bližine, ki sta glede na različno razvitost strukturnih elementov posameznih družb in glede na premagljive geografske razsežnosti med njimi

¹⁴¹ Predstavljena strukturna dinamika teh procesov je po avtorjevem mnenju eno od izhodišč tu citiranih Benkovih tekstov.

v odločilni meri vplivala na vsebino in obliko diplomacije v posamezni zgodovinski situaciji.

Ugotovili smo, da v razvoju diplomacije nekatere njene značilnosti ostajajo nespremenjene v pretežnem delu njenega delovanja (npr. obstoj stalnih misij in dvostranske komunikacije), nekatere se širijo (izbor tem, s katerimi se diplomati ukvarjajo) in tudi poglobljajo (zahtevnost strukture in stila poročanja), nekatere se zmanjšujejo (npr. pogajalska), nekatere pa so nove oz. ponovno pridobivajo na pomenu (npr. javna in gospodarska diplomacija). Vse to povečuje in pogloblja raznolikost diplomatskega dela, katerega rezultati so vidnejši šele dolgoročno. Ko smo razpravljali o posameznih razvojnih fazah diplomacije, smo opazili, da je faza prvotne diplomacije, ki predstavlja predvsem občasno odpošiljanje odposlancev, trajala več kot tisočletje, klasična, ki vzpostavi na teritorij vezane temeljne funkcije diplomacije (kar je njena ključna podstat še danes), traja tri stoletja, moderna, ki dotedanjo prakso strne v dinamično in heterogeno celoto, traja nepolno stoletje, medtem ko je postmoderna očitno razpoznavna ne več kot minulo poldrugo desetletje.

Ob natančnejšem analitičnem pogledu je možno ugotoviti ne samo naraščajočo progresivno dinamiko v razvoju diplomacije, ob opaznem krajšanju posameznih faz, ampak tudi proliferacijo njenih pojavnih oblik, metod dela in novih vsebin, ki ves čas vstopajo v njen repertoar. Obenem je mogoče ugotoviti tudi vsestransko razširjenost multilateralne diplomacije v večini vrst aktualne diplomatske prakse (politična, parlamentarna, obrambna, kulturna, gospodarska itd.) in hkraten obstoj bilateralne v vseh sedaj obstoječih primerih, ki je v nekaterih še vedno prevladujoča (npr. vojaška). Iz tega smo ugotavljali komplementarnost kot tisto strukturno obeležje postmoderne diplomacije, ki je nadgradnja dosedanjih pojavnih oblik in značilnosti diplomatske prakse.

Ob vsem navedenem pa nikakor ne moremo mimo ene od temeljnih ugotovitev, ki kaže na nadaljnjo močno triangularno soodvisnost kategorij država – diplomacija – mednarodne organizacije in s tem na tudi bodočo nepogrešljivost diplomacije.

Naše razmišljanje bi zato lahko strnili s premislekom, da to, kar smo tu poimenovali, opredelili in analizirali kot postmoderno diplomacijo, obstaja in kaže na očitno strukturno nadgradnjo predhodnih vrst in oblik diplomatske

prakse. Njen pojav je v opazni meri vezan na procesa deteritorializacije in dehierarhizacije. Poseben teoretični in empirični izziv bi bilo proučevanje, kako se tu obravnavana transformacija diplomacije kaže v oz. na delovanju diplomacije slovenske države.¹⁴²

In končno, pri iskanju odgovora na – morda ključno – vprašanje o substituiranju kategorije prostora pridemo do premisleka, ki »terja premik iz raziskovanja sindroma države k še nedoločljivi sintagmi medsebojne odvisnosti.« (Benko, 2000:9) Po našem mnenju obstaja vsaj nekaj indicev (evropski integracijski proces bi gotovo lahko bil eden od njih) za upravičenost takega premika, vendar si kljub temu v okviru tako ozke in kratke razprave o tem ne bi upali izreči dokončnega mnenja. Vsekakor pa je slednje treba razumeti predvsem kot spodbudo za nadaljnje empirično proučevanje in teoretično poglobljanje navedenega področja.

¹⁴² Za nekaj osnovnih misli o nastanku slovenske diplomacije ter njenem sociološkem in organizacijskem ustroju gl. Jazbec, 2001 in 2002.

Slovenia:

*The Long March from Belgrade to Brussels*¹⁴³

LJUBLJANA, OKTOBER 2007

Introduction and Research Remarks

The Subject, Content and Method

This paper aims to present and explore some basic characteristics, similarities and differences between the former Yugoslavia¹⁴⁴ and the EU, having in mind the position of Slovenia in both entities as our point of view.

Therefore, the subject discussed here is practically Slovenia. Though we will reach our conclusion as far as this is concerned in an indirect way, comparing both entities, which Slovenia, first as a federal republic and later on as an independent state, was / is part of.¹⁴⁵ This would mean that by directly and primarily discussing two different institutional environments we would also indirectly present Slovenia. We limit ourselves to a rather basic presentation of characteristics and trends, accompanied by a general level of a structural

¹⁴³ Objavljeno v: Langer, Josef (ur.). *Forces shaping the EU: social science approaches to understanding the European Union*. Frankfurt am Main [etc.]: P. Lang, 2008, str. [241]–257.

¹⁴⁴ With this common term we have in mind the state, which was founded after the end of the World War I in 1919 and ceased to exist after the end of the Cold War in 1991. Any concrete form of this term will be additionally used through the text if necessary for the clarification's purpose. However, we have in mind with this term primarily the so-called Second Yugoslavia (1945–1991).

¹⁴⁵ Slovenia proclaimed independency on June 25, 1991, gained international recognition from the then European Community on January 15, 1992 and became member of the EU on May 1, 2004.

comparison, which would enable us to draw some basic conclusion.¹⁴⁶ We intend to contemplate *more* about Yugoslavia, since it is less known, and *less* about the EU, since it is more known. Finally, we compare from one point of view Yugoslavia, which was a federal state, and from another point of view, the EU, which is neither state, federation nor confederation, but is a community of states, and so far the most indepth and advanced regional integration. The comparison, stemming from this approach, would focus on selected historical trends as well as on some structural and practical aspects and topics.

We use two methodological approaches in this contribution. First, it is the method of observation by self-participation (Gilli, 1974), and second, we draw from limited number of selected publications, primarily for reflecting the author's¹⁴⁷ main presentations and elaborations. Because of the author's ambition to remain on a rather general level, it is not his intention to support each statement and conclusion with relevant bibliographical evidence. The interested reader is anyway in an easy position to find many references on the discussed topic.

Each of the four parts of this text brings at the end one main and two supporting conclusions, which are wrapped up and commented in the final part of this contribution. We would try to sum up them in some final conclusions.

Historical Overview

From 1919 to 1991

Yugoslavia was founded by a merger of the Committee of Serbs, Croats and Slovenes (representing those nations /or their parts, like the Serbs from Vojvodina/, who were previously part of the Habsburg Empire) and the Kingdom of

¹⁴⁶ Due to the complexity and size of the discussed topic, a rather basic level of presentation and a general level of comparison would be the only possible approach. Our task within such context is also possible, since much has been elaborated so far about the topic of our exploration.

¹⁴⁷ The author has spent first 35 years of his life as a citizen of Yugoslavia: see Jazbec, M., 2005/2006. *Ein Slowene in Belgrad: 1987–1991*. Klagenfurt: Herma-goras Verlag, p. 160, and Jazbec, M., 2006.a *Slovenec v Beogradu: 1987–1991*. Pohanca: samozaložba, pp. 143–155.

Yugoslavia (a merger of Kingdoms of Serbia and Montenegro, respectively, after the referendum vote in favor of this act¹⁴⁸). A few years later the name of the state was changed to Kingdom of Yugoslavia, thus remained till the World War II. From January 1929 on this country was a dictatorship, proclaimed so by the King Alexander (who was assassinated in Marseilles in 1936, paying a state visit to France). That was the period of the so-called First Yugoslavia. After the World War II, (the Second) Yugoslavia¹⁴⁹ was de facto a communist country, though officially with socialist political regime. The country's name was changed a few times, what should manifest its evolution (from Democratic Federal Yugoslavia to People's Republic of and to Socialist Federal Republic of). It consisted of six socialist republic¹⁵⁰ and two autonomous provinces¹⁵¹, which being part of Serbia, though also being the constitutional part of the federation.¹⁵² This meaning that all federal bodies (executive, legislative, juridical, army and political) consisted of eight equal members. Hence, Yugoslavia was an exemption from this point of view in comparison with similar federal socialist countries, like the Czechoslovakia or the Soviet Union, where only republics hold the status of federal constituent parts.

If at the beginning there were two, at least formally equal parts of the state (the Committee and the Kingdom), it later soon turned out that Serbia (the Serb Royal Family) dominated the First Yugoslavia. Consequently, also Beograd was not only its capital but the most influential part of the country as well. Naturally, it remained that way also in the Second Yugoslavia, though the political elite in Belgrade was broaden by including formal and informal influentials from republic's and both province's elites.

¹⁴⁸ Almost hundred years later (in 2006), both countries departed, after the referendum vote in Montenegro, decisively in favor of its independency.

¹⁴⁹ By using the term "Yugoslavia" we have in mind the second one, unless otherwise specified.

¹⁵⁰ Bosnia and Herzegovina, Croatia, Macedonia, Montenegro, Serbia, and Slovenia (alphabetically).

¹⁵¹ Kosovo and Vojvodina (alphabetically).

¹⁵² "To assist further understanding of the exceptional complexity of the way the federation functioned let us add that the republic of Bosnia and Herzegovina consisted of three equal constituent nations – Croats, Muslims and Serbs." (Jazbec, 2001: 18)

Forming of Yugoslavia was from one point of view a result of movements within the corresponding South Slav nations, which articulated at the end of WWI and during the WWII, and from another point of view a result of negotiating and bargaining within the then most important international players. While the establishment of the former was mostly affected by the break up of the Habsburg Empire, the latter was a result of combined organized activities of the local communist movement and its cooperation with the Soviet one, both with the decisive anti-nazi and anti-fascist character. The Serb royal family as well as the then current government fled the country at the break out of the WWII, the revolution won (national, social, ideological), and Yugoslavia played an important role within the winning coalition, but did not manage to avoid brutal civil war. The Second Yugoslavia was a typical communist state.¹⁵³ However, its political leadership distanced itself heavily from the Soviet one, what became clear during the confrontation with the Inform-biro in 1948.¹⁵⁴ This resulted in three important trends: first, immediately after the WWII Yugoslavia started economic cooperation with the West¹⁵⁵, second, it never was a member of the socialist bloc and its institutions, like the Warsaw Pact (though remained a communist state), and third, it was, together with Egypt and India, the founding member of the non-aligned movement. (Jazbec, 2001: 15) During the later course it witnessed three main crises: first, at the end of 1960s and at the beginning of 1970s (radical change of the business elite with recruitment from political and intelligent community, introduction of economic reforms and devaluation of the national currency as well as nationalist movements in Croatia, Serbia and Slovenia), second, in the beginning of 1980s (death of president Tito and his closest ally Kardelj, leading theoretician and ideologue, demonstrations of Kosovo Albanians, introduction of collective presidency,

¹⁵³ Although a variety of important differences existed in comparison with other communist countries, members of the Warsaw Pact. If we name only two: there were no limitations for broader population to travel practically anywhere as well as no problems to buy almost each type of a car.

¹⁵⁴ This event was the final Stalin's move to try to bring the Yugoslav communists under his control.

¹⁵⁵ Slovene economy exported app. half of its production to the countries of Western Europe from late 1970s on.

economic crisis), and third, at the beginning of 1990s (culmination of nationalism, democratic and antidemocratic movements, deepening of the economic crisis, break-up of the state). The first two were suppressed by strengthening of political control, use of force and radical changes within the elite, while the third one proved to be too strong and the country dissolute, ending in a series of wars. From 1945 till 1991 Yugoslavia evolved from strong totalitarian and centralized communist country to a rather loose socialist federation with influential impact of republics and both provinces, what decentralized it, though still within the communist framework and neglected human rights.

If the First Yugoslavia was characterized by the Serb national domination over Croats and Slovenes, the Second was dominantly marked by on the surface not so obvious, but still strong Serb – Croat¹⁵⁶ tensions and political conflicts. Slovenes, apart being far the strongest economic nation, didn't play any important role, the same goes for other nations.¹⁵⁷ There were (and indeed still are) obvious differences in national characters of Serbs, Croats and Slovenes, supported primarily by historical background (Serbs lived for seven centuries under strong Ottoman influence, Slovenes almost a millennia under strong German / Habsburg and briefly also under French influence, and Croats under mixed influence with the Hungarian one during the 19th century as probably the most obvious).

The latter could be, generally speaking, illustrated by an example from the Slovene political history and anthropology from the early 20th century. Prepeluh (Zver, 1990; see also Jazbec, 2006.a: 48 and Jazbec, 2006.b: 46) speaks about “western” and “eastern” pattern of political culture and illustrates both on the examples of Slovenes and Serbs respectively.

¹⁵⁶ Yugoslav president Tito was by mother Slovene and by father Croat.

¹⁵⁷ It is important to bear in mind that apart from Slovenia, other republics and also both provinces were ethnically very mixed. Approximately one third of Croatian population were Serbs; Bosnia and Herzegovina consisted of three nations (Croats, Muslims and Serbs); at least one third of the Montenegro population declared to be Serbs; a significant number of Montenegriners lived permanently in Belgrade; approximately one fifth of Macedonian population were Albanians; Vojvodina consisted of more than 25 ethnicities, while the proportion of Albanians in Kosovo was in constant increase and the other way round with Serbs.

Table 1: A Comparison Between Western and Eastern Type

"Western Type" (Slovenia)	"Eastern Type" (Serbia)
Politically differentiated and socially segmented space	Politically consolidated space
Autonomy	Centralism
INDIVIDUALISM	Unification ("the myth of unity")
Relative or negative attitude towards state	Fetishization of state ("loyalty")
Ideological differentiation	Less obvious ideological differentiation
Social democracy	Communism
Democratic self governance of people	Adherence to dictatorship

Source: the author (relying on Prepeluh, xxxx)

Prepeluh supports this categorization as a result of different historical, political, economic, cultural, geographical etc. circumstances, in which the mentioned nations lived throughout their history.

As far as the EEC (European Economic Community) is concerned, France, Germany, Italy and the Benelux countries formed it upon adoption of the Treaty of Rome in 1956; in 1992 with Maastricht Treaty a new entity was formed: the EU. The Rome Treaty set up the four so-called freedoms (free passage of people, goods, capital and services) and was the formal result of almost a decade of various integration processes, which were initiated after the WWII. The primary drive for the integration was "the political desire to eradicate historical Franco-German conflicts" (Jazbec, 2001: 11), while "the political framework was supported by economic interests and their symbiosis was noticeable over the next few decades." (Ibid.) The membership of the European Economic Community (nowadays the European Union) enlarged on six occasions: in 1973 with the accession of the UK, Ireland and Denmark, in 1981 (Greece), in 1986 (Portugal and Spain), in 1995 (Austria, Finland, Sweden), in 2004 (the Czech Republic, Cyprus, Estonia, Hungary, Latvia, Lithuania, Malta, Poland, Slovakia, Slovenia), and in 2007 (Bulgaria, Romania).

The European integration process encompasses today¹⁵⁸ a wide range of areas, among them economic and financial integration (the common currency

¹⁵⁸ As of summer 2007.

in thirteen member states), foreign, security and defense policy, crisis management as well as migration regulation (the Schengen Agreement with 15 participating states) stand out. The EU is among the main worlds promoters of democracy, market economy, human rights and the whole spectrum of issues, which would relate to soft security and the rule of law in their broadest sense.¹⁵⁹ Hence, the EU aims to be a global player, economically, politically, as well as security, defense and military one, respectively.

Both Yugoslavia and the EU were created after the period of big turbulences, namely WWI and WWII, respectively. Both lasted for many decades: the former seven altogether, the latter five so far. The first was created to join the South Slav nations in one state, the second to form an integration frame, which would prevent future occurrence of war in Europe.

Structural Comparison

Ideological Balance behind Unique Complexity

Our aim at this part of the text is to present a structural comparison between the Second Yugoslavia and the EU. This would help us to understand similarities and differences between both entities and *via facti* point out variables, which influence the situation of small members (in our case Slovenia) of such entities. We compare fourteen selected characteristics, which could to our mind present an effective impression of the way both subjects operate and what is the environment for a small member. With the interpretation of this comparison we aim to reach a structural picture of this complexity (and see what could be behind it).¹⁶⁰

¹⁵⁹ Perhaps the two most outstanding illustrations of this achievement would be: first, the abolition of capitol punishment, and, second, the right of each EU citizen to appeal to the EU courts, if she/he thinks, that her/his rights has been abused by the nation state, which she/he is a citizen of.

¹⁶⁰ Additional methodological approach could focus on explaining only “No” cases and trying to present complementary picture from this point of view. Such an experiment could substantially upgrade our impression of the discussed topic, but also make the contribution much extensive.

Table 2: A Comparison of Selected Characteristics
Between Yugoslavia and the EU

№	Compared Issue	Yugoslavia	The EU
1.	Constitution	Yes	No
2.	Free and fair elections	No	Yes
3.	Market economy	No	Yes
4.	Freedom of media	No	Yes
5.	Human rights	No	Yes
6.	President	Yes	No
7.	Common currency	Yes	Yes
8.	Dominance of Ideology	Yes	No
9.	Dominance of One Nation	Yes	No
10.	Diplomacy	Yes	No
11.	Army	Yes	No
12.	Global influence	Yes	Yes
13.	Members /constituent parts	8	27
14.	Proportion highest-lowest GDP	1: 30	1: 300

Source: the author

First, the Second Yugoslavia has had Constitution as its highest legal act. During the first decade a few of them were changed; the last one adopted was that in 1974. It has brought important political and legal changes: the republics have gained some state authorities¹⁶¹ and both autonomous provinces¹⁶² gained a legal status of the constituent parts of the federation. This has meant that both provinces had their representatives in the republic bodies of Serbia as well as in the federal bodies. The EU does not have a constitution so far.¹⁶³ Currently, the Inter Governmental Conference is underway, which would result

¹⁶¹ Apart the so far Yugoslav citizenship, also the republic citizenship was introduced (with passports only in the language /and script/ of a certain republic); the federal assembly could not pass laws on international topics till the republic assemblies have confirmed them etc.

¹⁶² Kosovo and Vojvodina, both located in Serbia (and at the same time also integral parts of Serbia).

¹⁶³ As of September 2007.

in a kind of a constitutional document of the EU. Such a development is the result of the fact that the Treaty on the EU Constitution has been rejected at referendum votes in France and in the Netherlands, while it has been ratified in the majority of other member states.

Second, Yugoslavia never has had free and fair elections, due to its monoparty political system, although elections regularly took place. However, during the last years of the state, the first democratic multiparty elections were organized, first in Slovenia (April 1990) and consequently also in other republics¹⁶⁴ and both autonomous provinces. In the EU, free and fair elections are one of its cornerstones. The direct elections for the European Parliament take place since 1979.

Third, Yugoslavia did not have market, but planned economy. However, during last decade at least, the Slovene economy was exporting roughly speaking half of its production to the Western Europe and was, hence, already adopting some of elements of market economy. This has only intensified structural tensions in the planned economy. In the EU, market economy is another of its cornerstones and is also one of the basic membership criteria.¹⁶⁵

Fourth, there has never been freedom of media in Yugoslavia. Even more, in the federal, republic and provinces constitutions, a special article (№ 135 in the federal) has regulated this area and de iure and de facto established media censorship.¹⁶⁶ In the EU, freedom of media is one of the postulates.

Fifth, respect for human rights never has been a topic, worth considering and respecting by the Yugoslav authorities. The discussion on this topic started in Slovenia only in 1980s and gained immediately huge criticism. However, it managed to bring this topic on the agenda. In the EU, human rights present de facto the first political commandment. The EU strivers for it also globally.

¹⁶⁴ The elections in Serbia took place towards the end of 1991. The sum of achieved results by all participating parties was almost 110%.

¹⁶⁵ The Copenhagen criteria for the EU membership include the functioning of market economy, freedom of media, human rights, respect of minorities and the rule of law.

¹⁶⁶ There were a few – exemption – cases during the very last years of the state, when the federal prosecutor insisted on forbidding of publishing certain articles in certain media in Slovenia, while the Slovene authorities, with different interpretations of the same article in the republic constitution prevent it to happen.

Sixth, the Second Yugoslavia had its president all the time. This was Josip Broz Tito, who was both president of the country (without reelection) and of its Communist Party as well as the Supreme Commander¹⁶⁷ of the Armed Forces. After his death in mid 1980, the collective Presidency was introduced, consisting of 8 members (6 republics and 2 provinces representatives). Rotation was established on a yearly basis, upon a special formula, agreed in advance and was valid for all federal bodies, not only political, party and governmental ones.¹⁶⁸ The EU does not have the institution of the president, but it has a rotating presidency, exercised by each member state for half a year each. However, at discussing the institutional future of the EU (primarily the Treaty on the Constitution) the function of the EU President was introduced into debate: this would be a permanent full time President with a two and half years mandate, with a possible one reelection (this would make a five years mandate, as that of the members of the European Parliament). As it looks at the moment, there is much chance that this idea would become true.

Seventh, Yugoslavia had common currency all the time of its existence. When the state was established in 1919, the exchange rate between Serb dinar and Slovene tolar was 1:4, although the former was economically much weaker than the latter. The rate was politically determined to suppress the Slovene economy and make the society subordinated to Serb hegemony. The currency was devaluated a couple of times during Second Yugoslavia and ended with inflation rate over 1000% during the time of the country's dissolution in early 1990s. The EU introduced common currency with the Maastricht Treaty and implemented it at the beginning of 2000. The euro zone consists of 13 members¹⁶⁹ and is slowly growing, upon fulfilling tough monetary and fiscal criteria.¹⁷⁰ All future members will have to sign up to it.

¹⁶⁷ He was the only one in the military hierarchy having the rank of a marshal.

¹⁶⁸ Also for the scout organization, firework union, athletes organization etc.

¹⁶⁹ With Slovenia as so far the last one, being member from January 1, 2007. Cyprus and Malta are to join with January 1, 2008.

¹⁷⁰ While not all, who would like join, could meet the criteria, some EU members with strong economies do not want to join (Denmark, Sweden and the UK).

Eight, socialist / communist ideology was dominant in Yugoslavia. This originated from the fact that the Second Yugoslavia was created upon the revolutionary act (political, social and national aspects), which was executed during the WWII. The ideological criterion has been dominant for each area of life. In the EU, however, ideology does not have any significant role. One could argue that the EU is a post ideological society.

Ninth, dominance of the Serb nation in Yugoslavia was more or less obvious all the time. Even more, one could also argue that the Serb-Croat tensions (perhaps even conflict?) were the driving force of the structural misbalance in Yugoslavia, particularly in the Second one. To a certain extent, the war in Bosnia (1992–1995) could also prove this. In the EU, there is no dominance of a single nation. However, it was founded to overcome historical Franco-German conflict. After the accession of the UK, the importance of the so-called triangle (France, Germany and the UK, alphabetically) has been quite obvious. Hence, one could speculate, that intentions to overcome historical tensions / conflicts among nations have been built into basic foundations of both Yugoslavia and the EU. In the case of the former it provoked the dissolution (disintegration), in the case of the latter it has encouraged integration.¹⁷¹ Slovenia shares both experiences.

Tenth, Yugoslavia had its diplomacy. This apparatus was very skilled, rather big and quite efficient¹⁷², although highly ideological impregnated. Yugoslav diplomacy was a mixture of political protégées and civil servants, recruited from all republics and both provinces (though Serbs made almost half of it and Slovene, as an example, only a few percentages).¹⁷³ The EU has introduced its diplomacy with the Maastricht Treaty, although it hasn't es-

¹⁷¹ “Recent European political history is marked by two processes. On the one hand, there have been strong integrational tendencies (...). But on the other hand, there have been equally pronounced tendencies towards disintegration.” (Jazbec, 2001:11)

¹⁷² As it was already mentioned, Yugoslavia was, together with Egypt and India, the cofounder of the nonaligned movement, which was highly influential during the Cold war, and in particular during the decolonization.

¹⁷³ For a sociological analysis of the Yugoslav and in particular Slovene diplomacy compare Jazbec, 2001:xy-yx.

established it practically. Some elements already exist, like representations of the Commission in various countries as well as the High Representative of the Commission for the Common Foreign and Security Policy. The EU institutional future presupposes the EU foreign minister and the diplomatic service to be composed of representatives of all nation's diplomatic services and European civil servants (Secretariat and Commission).

Eleventh, Yugoslavia had its Army, which was among the five biggest in Europe. This Army was ideologically dominated, with the highest proportion of Serb officers.¹⁷⁴ It had strong and developed military cooperation with numerous countries around the world and its industry was highly developed. During last years of the state the Army practically imploded, as a reflection of structural tensions within the society. The EU neither has its Army nor there are any plans to establish it. The European Security and Defense Policy presents this side of the integrational process and has been so far rather efficient. However, some understand the establishment of the EU Battle Groups, which are already fully operational, as a kind of a standing Army.

Twelfth, Yugoslavia was exercising obvious global influence (nonaligned movement, communist / social international cooperation etc.). As it looks from today's perspective, it was primarily possible because of skilled balancing between West and East in the then cold war environment. There are many indicators of the EU as a global actor. Additionally, one could say that the EU with its integrational process reaches over that cold war divide. Even more, perhaps it could present a skilled balancing towards Islam.

Thirteenth, Yugoslavia had since 1974 altogether 8 constituent parts (6 republics and 2 autonomous provinces), and the EU has currently 27 member countries; three countries share the status of a candidate (Croatia, Macedonia and Turkey, alphabetically), while the group of other Western Balkans countries share the EU perspective.

Fourteenth, economic differences in Yugoslavia, measured in GDP per capita, were very big: approximately 1: 30 between Slovenia and Kosovo, with the rest in between, along the scale. Generally speaking, the same differences

¹⁷⁴ From this point of view, an useful parallel with the composition of Yugoslav diplomacy could be drawn.

in the EU are even much bigger: approximately 1: 300 between Luxemburg and Bulgaria, with the rest in between, along the scale.¹⁷⁵

This comparison could be broadened by introducing more variables and deepened by dwelling further on them. However, for the purpose of this paper, there is an impression the so far presented would do. To our opinion it already shapes some basic comparative conclusions about the discussed topic.

Having the constitution, the president, diplomacy, army and currency does not necessarily mean that a country is democratic and economic efficient. Not having market economy, free and fair elections and respect for human rights, does mean that a country is not democratic and economic efficient. A combination of both is possible, but not sustainable on the long run.¹⁷⁶

Practical Aspects

Symbolism at Work

At this part of the text we will present some rather pragmatic characteristics of Yugoslavia, which would help us to understand broader and deeper the country concerned.¹⁷⁷ This would mean that here we implement a rather relaxed but still highly educational as well as experience based approach. We present sometimes highly sophisticated political issues with the way ordinary people have reflected them. Practically, we will present a comparison between the constituent parts of Yugoslavia, what will complement our comparison between Yugoslavia and the EU. This would mean that we would have a look

¹⁷⁵ Slovenia reaches close to 80% of the EU GDP per capita in purchasing power.

¹⁷⁶ Yugoslavia was for decades a symbol of such third way between capitalism and communism (socialism). The majority of its economic efficiency though rested on constant and big financial loans from the Western countries.

¹⁷⁷ As we can see, some of these characteristics are historical facts; some of them existed like sayings, some as aphorisms, some as jokes etc. Because of the time span generations under forty do not know them. However, we think they reflect the way Yugoslavia operated and existed. We use this methodological approach because we are convinced, that analyzing entities like Yugoslavia, one has to combine outcomes of political sciences, history, culture, anthropology, sociology, linguistics etc.

at a small member of such entities from two different, but complementary points of view. We think this will round up and complement the picture, reached at previous part of this text.

First, Yugoslavia was popularly portrayed as a country with one system, two alphabets, three religions, four languages, five nations, six republics, and seven neighbors.

Second, the Yugoslav politicians used to say that their country was surrounded by “PROBLEMS”. This is a word game: if one takes the first letters of each of its neighboring country, they form in the Serb-Croat language the word “BRIGAMA”. Namely: **B**ulgaria, **R**omania, **I**taly, **G**reece, **A**lbania, **H**ungary (**M**adžarska), and **A**ustria. The issue of national minorities (the Slovene in Italy, Austria and Hungary; the Croat and Serb in Hungary; the Serb in Romania; and the Macedonian in Bulgaria, Greece and Albania) was one of such problems.

Third, names of main daily newspapers in each republic and both autonomous provinces sounded highly illustrative and not only symbolical. The Slovene main daily newspaper was “Delo” (Work); the Croat one “Vjesnik” (The Newsletter), the Serb one “Politika”¹⁷⁸ (Politics), the Bosnian one “Oslobodjenje” (Liberation), the Montenegro one “Pobjeda” (Victory), the Macedonian one “Nova Makedonija” (The New Macedonia), the Kosovo one “Rilindja” (The News) and the Vojvodina one “Dnevnik” (The Daily News).¹⁷⁹

Fourth, economic differences were so big, that they were often described as having “North Korea in south (meaning Kosovo) and South Korea in north (meaning Slovenia)”. In economic terms, this was not far from being true.¹⁸⁰

Fifth, one of the political and ideological dogmas upon which the country existed, was the so called “brotherhood and unity”. It was a political phrase,

¹⁷⁸ Daily newspaper “Politika” was founded by a Slovene Ivan Ribnikar, who moved from Slovenia to Belgrade and established the news company with the same name.

¹⁷⁹ Today, these newspapers still appear, apart Rilindja and Nova Makedonija.

¹⁸⁰ The salary of a most senior director (like that of the author, see footnote № 24) in a good standing Slovene company in mid 1980s was approximately the same as that of the Prime Minister of Yugoslavia.

with a strong echo among the population and was supposed to glue the country together. This would mean, that since the South Slav¹⁸¹ nations, which joined in Yugoslavia, were to the then political understanding “brothers”, they should share everything. However, this primarily turned out that the developed parts of Yugoslavia contributed heavily for the rest through various federal funds.¹⁸² It meant de facto that the latter were receiving from the former the bigger deal of resources. Therefore, popular speaking, the phrase “to share like brothers” was replaced by the phrase “no, not like brothers, but only fifty: fifty”.

The slogan of already mentioned “brotherhood and unity” in Yugoslavia finds a kind of its counterpart in the EU’s slogan “united in diversity”; a similar same symbolic role brings the EU citizenship as well as the Yugoslav citizenship did. They both share the function of gluing systems together. However, in both cases one could notice (noticed) a certain rejection towards such symbols: some Yugoslav republics / nations have perceived it as a kind of imposing something, what has been artificially constructed for political purposes, while the EU member states share important reservations towards the EU citizenship, although they practically cannot do without it.

Sixth, the relation towards communism differed heavily between various republics: Serbia and Montenegro were frontrunners in orthodoxy, while Slovenia in pragmatism. This was reflected also in many political jokes, like the following question game: “What would be the color of river Sava¹⁸³ if the Russians attack Slovenia? Red. Why? Slovenes would fight till death. What would be the color of river Sava if the Americans would attack Slovenia? Red, as well. Why? Everybody would be throwing away the communist party membership cards.”¹⁸⁴

¹⁸¹ Albanians from Kosovo were a national minority.

¹⁸² In the late 1980s the author was Director of Administration in the biggest Yugoslav pulp and paper mill in Krško. The company was, like all others, obliged to contribute on a monthly basis to the Federal Fund for Underdeveloped Parts of Yugoslavia. In his company the monthly amount was bigger than the amount of all salaries and had to be transferred to the Fund before the salaries were paid.

¹⁸³ Flows from the very northwest of Slovenia through Slovenia, Croatia to Serbia, and at Belgrad merges with the Danube River.

¹⁸⁴ Their color was red. The author remembers this joke whispering from his gymnasium time in early 1970s.

As we have presented, symbolism was very important tool of gluing Yugoslavia together. It was, of course, also the other way round: with symbolism in sayings, jokes, and aphorism etc. a critical attitude towards the regime was reflected. This helped to constantly disperse and water down political unity, which primarily existed on the surface of daily life and was covering increasing structural tensions between constituent parts of Yugoslavia and their nations as well as their political and other elites.

Slovenia: Lessons (to be) Learned 1919 and 2004 as milestones

This part of the text would serve our research ambition by presenting some of the most important aspects of the comparisons from previous parts. We will present and contemplate this outcome as lessons learned from the Slovene side during mentioned time span in both entities.¹⁸⁵

Table 3: A Comparison of Selected Aspects
Between Yugoslavia and the EU

Nº	Compared Issue	Yugoslavia	The EU
1.	State / Entity	1	1
2.	Alphabets	2	3
3.	Religions	3	3
4.	Languages	4	23
5.	Nations ¹⁸⁶	5	25 +
6.	Republics / States	6 (+2)	27
7.	Neighbors	7	16

Source: the author

¹⁸⁵ Slovenia is the EU member only since spring 2004, so time for gaining experience in this status is short, although not unimportant. It would mean, there still much lessons to be learned.

¹⁸⁶ Here we have in mind nations, which constitute and primarily define EU member states. It is not the author's aim to present the exact number, but to present the structural comparison and consequent impressions.

Slovene experiences in multinational states / entities started rather early in history. However, we focus here only in two of them: those from Yugoslavia (from 1919 to 1991) and those from the EU (since 2004).

As already presented and what is also obvious from the above comparison, these experiences derive from structurally complex and multinational, multicultural environments.

All such systems share an important level of general similarity; Yugoslavia and the EU as well. They are big and heterogeneous; the degree of their flexibility and adaptability is not necessarily in advance favorable for small members. The same goes for having an ear for minorities, groups and individuals. Further on, they could have rather big differences in economic development of their various consistent parts. Hence, strict set of rules of economic and monetary policy is a precondition, as well as their respect.¹⁸⁷

This would, consequently, also picture at least a basic frame for small members of such systems. Apart counting on transparent and democratic rules of procedures and political decision-making they would hardly have any influence. Hence, they have to be sensitive and pragmatic as well as flexible and adaptable. They have to be capable of exploiting the possibilities, which are provided by the set of existing rules and inventive enough to add to them.

One could say that these are primarily also the Slovene experiences from the time spent in Yugoslavia. Additionally, one could also presume these experiences are the advantages of Slovenia, being now member of the EU (which is even bigger and structurally far more complex system). They could act as preventive mechanisms; they could detect weak points / trends of big systems and point towards solutions (or at least, their necessity, when it occurs). Generally speaking, this could act as an early warning tool for detecting, when and if the point of structural dissolution would be approaching or the point of structural cohesion would start to move off. This would primarily refer to processes of political, cultural etc. emancipation, when they are neglected or

¹⁸⁷ The government of the Republic of Serbia entered the funds of the National Bank of Yugoslavia in spring 1991 without any authorization and transferred also without any consequences directly to the republic's funds a few billions of dinars.

not taken into account. Not only the Slovene experience is that such processes cannot be stopped. Presumably, it is more on the system to exercise structural flexibility than to the small member to change its general course.¹⁸⁸

Both Yugoslavia and the EU are /were characterized by national, cultural and geopolitical heterogeneity. The pattern of their structural complexity shows certain similarities, though with a noticeable difference in scale. There is an impression that this pattern has been rather inwards oriented (closed) in the case of Yugoslavia, and outward oriented (open) in the case of the EU, what makes a decisive difference for a small member.

Conclusion

Our intention in this paper was to present and explore some basic characteristics, similarities and differences between two big and structurally complex systems, namely the former Yugoslavia and the EU. Having in mind the position of Slovenia in both entities, we tried to come to a few of conclusions, which could serve as lessons learned and would help small members to get along in such systems (and vice versa).

From the here presented comparisons, we could point out three main conclusions (each one with a few supporting ones), as follows:

- a) There is a certain, not unimportant degree of similarity as well as of differentiation among big systems. Structural similarity (number of members, small in particular, and the ordering of their relations etc.) and sociological differentiation (set of values, political nature of a system etc.) do offer a variety of options for a small member to adapt to and for the system to have an ear for a small member. As we have seen, having a constitution, a president, diplomacy, army and currency does not necessarily mean that a country (a system) is democratic

¹⁸⁸ The Slovene government, which was formed by the opposition coalition that won the elections in April 1990, formulated rather soon afterwards at least two proposals to transform Yugoslavia from federal to confederation and sent them to the federal authorities. They never did reply.

and economic efficient. Not having market economy, free and fair elections and respect for human rights, does mean that a country (a system) is not democratic and economic efficient. A combination of both is possible, but most likely not sustainable on the long run.

- b) Small states share some important aspects, when being members of big systems. First, they are flexible, adaptable and sensitive. Second, as such, they could also serve as early warning tools, when there occurs a growing discrepancy (misbalance) between the point of structural cohesion and the point structural dissolution. Third, the relation between a small member and the system has to be transparent, interactive and along the rules of procedure. Most probably, it is more on the system to exercise structural flexibility than to the small member to change its general course.
- c) Also big systems share (should share) some important aspects, when referring to their small members. First, they should establish and implement transparent, balanced and flexible rules of procedure (decision making), which include all members on an equal base. Second, they have to be sensitive to signals, coming from small members and referring to a system's performance. Third, they should bear in mind that some historical processes cannot be neglected (primarily those, connected to language and national identity). Such processes always produce results; big system should be capable of including them into an integrational frame. They shall not try to suppress them, since in such cases the end result proves to be structurally negative.

To conclude, as we have pointed out, both Yugoslavia and the EU were created after periods of big turbulences, with a clear integration ambition. Also both Yugoslavia and the EU are /were characterized by national, cultural and geopolitical heterogeneity. While symbolism was very important tool of gluing Yugoslavia together, it seems that is the heterogeneity that performs this function in the case of the EU. Although the pattern of their structural complexity shows certain similarities, there are noticeable differences as far as the scale and the set of values is concerned. There is an impression that this

pattern has been rather inwards oriented (closed) in the case of Yugoslavia, and outward oriented (open) in the case of the EU, what makes a decisive difference for a small member. The Slovene experience can prove the former, while it cannot yet prove the latter, since being member of the EU only less than half a decade so far.

Vojaški ataše polkovnik Vladimir Vauhnik: *vohun ali diplomat* (1)¹⁸⁹

LJUBLJANA, NOVEMBER 2007

Vojaška diplomacija in s tem delo vojaško-diplomatskih predstavnikov pomeni za slovensko državo še vedno nov in poseben izziv. Slovenija je z vojaškimi atašaji prisotna v mednarodni skupnosti šele od pomladi 1994¹⁹⁰, obenem pa črpa iz pomembnih izkušenj nekaterih Slovencev, ki so bili vojaški atašaji v diplomacijah držav, v katerih smo v preteklosti živeli Slovenci. Prispevek v treh nadaljevanjih povzema po avtorjevi knjigi *Vojaška in obrambna diplomacija*, ki bo jeseni letos izšla pri Založbi FDV.

Med vojaškimi atašaji izstopa¹⁹¹ polkovnik Vladimir Vauhnik, ki je bil vojaški ataše Kraljevine Jugoslavije v Berlinu v letih pred pričetkom druge svetovne vojne (1938–41).¹⁹²

¹⁸⁹ Objavljeno v: *Revija Obramba*. nov. 2007, letn. 39, [št.] 11, str. 58–59.

¹⁹⁰ Prvi slovenski vojaško-diplomatski predstavnik v tujini je bil polkovnik Bogdan Koprivnikar, ki je aprila 1994 postal rezidenčni vojaški ataše na Madžarskem. Prvi tuji rezidenčni vojaški ataše v Sloveniji je bil brigadir Wilhelm Figl iz Avstrije, ki je svoje delo nastopil 28. januarja 1993.

¹⁹¹ Biber (1972:8) navaja: »Prav nobenega dvoma pa ne more biti, tudi če se raziskovalec omeji na izključno doslej znano gradivo, da je polkovnik Vauhnik izredno uspešno opravljal svojo nalogo med bivanjem v Berlinu.« Zečević (1990:168) navaja, da je Vauhnik ustvaril dobre pozicije za zbiranje tajnih podatkov in da je kontinuirano poročal o nevarnostih, ki prihajajo iz Nemčije: »Njegova poročila je mogoče uvrstiti med najbolj dragocena poročila, ki so jih evropski in svetovni diplomati pošiljali svojim generalštabom, ko so jih obveščali o predstojajočih vojnih dogodkih.«

¹⁹² Zraven Vauhnikova so bili vojaški atašaji kraljevine Jugoslavije pred aprilom 1941 še naslednji Slovenci: polkovnika France Stropnik (Romunija) in Mirko Burja (ZDA) ter podpolkovnik Milan Prosek (Turčija). Vsi so pred tem opravljali

Pri analizi metod njegovega delovanja se pretežno opiramo na slovensko izdajo prvega dela njegovih spominov *Nevidna fronta* (1972).¹⁹³

Vojaška diplomacija in vojaški ataše

Vojaško diplomacija je posebna vrsta diplomacije, ki (Jazbec, 2005:77):

- se kot dejavnost ukvarja z izvajanjem vojaške in obrambne ter tudi varnostne zunanje politike države pošiljateljice;
- ima za predmet obdelave vojaško obrambne strukture države sprejemnice oz. subjekta akreditacije (slednje se zlasti nanaša na mednarodne organizacije, v tem primeru govorimo o obrambni diplomaciji);
- ima namen vzpostavljati, razvijati in poglobljati odnose in sodelovanje med temi strukturami obeh držav;
- jo kot nosilec izvaja poseben diplomat, specializiran v poznavanju in obvladovanju vojaško obrambnih zadev (vojaški ataše oz. vojaško obrambni predstavnik);
- pri svojem delu uporablja običajne metode diplomatskega dela, ki so deloma prirejene posebnostim področja, v katerem deluje,
- in katere izvajalec oz. nosilec v diplomatskem predstavništvu države pošiljateljice deluje kot član osebja misije.

Izvajalec vojaške diplomacije je vojaški ataše, njegove naloge pa so predvsem naslednje (Jazbec, 2005:78–79¹⁹⁴):

- proučuje in spremlja stanje, razvoj in spremembe (formacijske, fizične, kadrovske, tehnične itd.) oboroženih sil države sprejemnice;

visoke generalštabne dolžnosti. (Kranjc, 2005:184) Stropnika navaja tudi Zečević. (1990:181–182) Dodajmo, da je bil Slovenec Ciril Kotnik vojaški ataše Kraljevine Jugoslavije v Rimu, prav tako v obdobju med dvema vojnoma. Pozneje se je med drugo svetovno vojno v Rimu zelo izkazal z reševanjem Judov.

¹⁹³ Avtor sicer pripravlja samostojno monografijo o vojaškem atašeju Vauhniku in bo hvaležen za vsako dodatno informacijo oz. gradivo v zvezi z njim.

¹⁹⁴ Jazbec, M., 2005. Vojna diplomacija malih država. *Međunarodne studije*, god. V, br. 4/2005, str. 73–92.

- poroča obrambnemu ministrstvu svoje države o stanju in razvoju obrambnih zadev v državi sprejemnici;
- vzpostavlja in razvija stike in sodelovanje s predstavniki oboroženih sil in drugih sorodnih struktur v državi sprejemnici;
- vzpostavlja, razvija in pogloblja obrambno sodelovanje med obema državama;
- pripravlja, organizira in izvaja ter sodeluje pri obiskih visokih vojaških in obrambnih predstavnikov države pošiljateljice v državi sprejemnici (in obratno);
- ukvarja se s proučevanjem varnostno-obrambnih in varnostno-političnih vprašanj v državi sprejemnici in v širši regiji, kjer je akreditiran;
- poroča šefu misije oz. veleposlaniku o svojem delu in opažanjih ter o vojaških zadevah in mu svetuje;
- sodeluje v delu veleposlaništva oz. misije, se vključuje v njegove splošne naloge s svojega področja in svetuje veleposlaniku oz. šefu misije o vseh vprašanjih, ki se tičejo ali pa izhajajo iz njegovega delovnega področja;
- redno obvešča ministrstvo za zunanje zadeve in ministrstvo za obrambo države pošiljateljice o dogodkih in situaciji na varnostnem, vojaškem in obrambnem področju v državi sprejemnici ter o vsem svojem delu.

V tem okviru nas Vauhnik¹⁹⁵ zanima kot vojaški diplomat, ki je bil poslan v Berlin zaradi svojih dokazanih sposobnosti: »Njegova služba vojnega atašeja v Berlinu je bila v Jugoslaviji eden redkih primerov, kjer ni odločala protekcija, ampak sposobnost«. (Pogačnik, 1965:9)¹⁹⁶ Vauhnik je deloval v zelo zahtevnih

¹⁹⁵ Ker je polkovnik Vauhnik strokovni javnosti dobro znan, ga posebej ne predstavljamo.

¹⁹⁶ Pristojni nemški organi so bili o tem »zelo dobro poučeni. Predvsem jim je vzbujalo pozornost, da sem kot mlad oficir služil v avstroogrski vojski, da popolnoma obvladam nemški jezik, tako da v nemščini pišem tudi vojaške razprave, da sem bil v jugoslovanskem generalnem štabu šef oddelka za urjenje čet, in končno, da še nisem oženjen. Tem ugotovitvam naj bi se bilo prilagodilo vedenje nemških vojaških osebnosti do mene. Kmalu sem dobil vtis, da bi jim bilo ljubše, če bi jugoslovanski vojaški ataše imel manj izrazite sposobnosti za to mesto.« Vauhnik, 1972:14–15.

in zapletenih mednarodnih okoliščinah, ki so se ves čas zaostrovale in so pripeljale do druge svetovne vojne. Takšne razmere predstavljajo za vsakega diplomata poseben položaj in velik profesionalen izziv, seveda pa tudi veliko osebno tveganje: »Biti v tem času v Berlinu vojaški ataše je bilo sicer zelo zanimivo, pa tudi naporno, neprijetno in nevarno.« (Vauhnik, 1972:11)

Z obiski in odlikovanji do zvez

Diplomati so uspešni, če imajo stike v različnih družbenih krogih države sprejemnice. Te stike si pridobivajo ves čas službovanja in jih tudi vzdržujejo. Na višjih položajih kot so te osebe, pomembnejše je to za učinkovitost diplomatovega dela. Pri tem spreten diplomat izkoristi dobesedno vsako priložnost za navezovanje stikov: svoj nastopni obisk, obiske visokih predstavnikov svoje države v državi sprejemnici, izročanja in sprejemanja odlikovanj, organizacije različnih uradnih in neuradnih prireditvev, različne oblike meddržavnega sodelovanja na raznih področjih, potovanja po sprejemni državi in podobno. Vauhnik v svojih spominih poda pregledno strukturo dobršnega dela svojih zvez: generalštabni častniki, visoke družbene plasti iz nekdanjega političnega življenja, člani stranke (med njimi tudi častni konzuli), umetniki in stari pruski oficirski razred. (Vauhnik, 1972:109) To potrjuje tudi poročilo šefa nemške varnostne policije, ki je poleti 1941 na osnovi zapisnika o zaslišanju Vauhnikova pripravila obsežno analizo njegovega delovanja: »Po naših domnevah je dobil Vauhnik pomembna poročila tako, da je imel prek posrednikov dobre zveze z nemškimi položaji.« (Vauhnik, 1972:163)¹⁹⁷ Poročilo navaja oz. povzema naslednje vire informacij: družabne prireditve, vojaški in partijski pripadniki, oboroževalna industrija in številni tuji delavci v rajhu. (Vauhnik, 1972:168) Zapisali bi torej lahko, da je Vauhnik imel stike s predstavniki uradnih organov države sprejemnice in z ostalimi njenimi predstavniki, stike v diplomatskem zboru in z državljani Kraljevine Jugoslavije v Nemčiji.

Kljub formalni dostopnosti do širokega kroga osebnosti, kar atašeju omogoča uradna pot, ne glede na siceršnja osebna poznanstva, pa je zelo

¹⁹⁷ Omenjeno poročilo je priloga knjige »Nevidna fronta« (1972:163–174), objavljeno pa je tudi v argentinski izdaji (1965:421–435).

pomembno, da ima diplomat tudi veliko osebnih stikov. Ob nastopu dela je takih zvez zelo malo (»Bil sem še premalo časa v Berlinu, da bi bil lahko imel dobre zveze z odgovornimi osebami v generalnem štabu ali pri stran-ki.« – Vauhnik, 1972:17), razvijejo se pozneje, skozi redno delo: »V tem času sem bil že precej vpeljan v nemški generalni štab in sem se tam počutil kot doma.« (Vauhnik, 1972:31) Pri tem veliko pomagajo različne oblike meddržavnega sodelovanja, npr. sodelovanje vojaških industrij: »Ob večjem naročilu pri Suhlwerku sem se seznanil in spoprijateljil z enim izmed ravnateljev in od njega sem zvedel, da je v tej tovarni zaposlen brat generala von T., ki je 4. kvartirski mojster v generalnem štabu – šef vseh atašejev.« (Vauhnik, 1972:17) Tako včasih naključje pomaga vzpostaviti ali poglobiti zveze (če je diplomat zelo aktiven, je takih naključnih priložnosti veliko). Seveda pa največ štejejo zveze, ustvarjene ob visokih državnih obiskih: »Do tega so mi pripomogla znanstva in tudi prijateljstva, ki sem si jih največ pridobil ob obisku kneza Pavla.« (Vauhnik, 1972:31)

Zelo dobra priložnost za dolgoročno vzpostavljanje zvez je torej bil obisk jugoslovanskega kneza Pavla v Berlinu. Vauhnik je pri tem vzpostavil zelo veliko zvez, številni visoki predstavniki države gostiteljice so se nanj obračali direktno in srečal je vrsto pomembnejšev, med drugim tudi Himmlerja, ko mu je osebno prinesel odlikovanje. Na marsikatero od teh oseb se je sam obrnil pozneje: »Pač pa sem se kasneje spomnil na take nečimrne ljudi, ki bi mi lahko pomagali in posredovali nove zveze.« (Vauhnik, 1972:25) Mesec dni po navedenem državniškem obisku je prispela na redni obisk v Nemčijo šolska ladja jugoslovanske mornarice. Ta obisk v Hamburgu je časovno slučajno sovpadel z nenapovedano Hitlerjevo udeležbo na pogrebu vplivnega generala in s tajno konferenco, ki jo je Hitler imel s tamkajšnjimi zaupniki. Vauhnik je bil v Hamburgu zaradi omenjenega predhodnega odmevnega knezovega obiska sprejet kot zavezniški ataše in je zvedel za vrsto informacij, ki jih sicer gotovo ne bi mogel: »Med svojim tridnevnim bivanjem v Hamburgu sem se spoprijateljil z državnim tajnikom; vse tri večere sva se shajala pri dobri kapljici, ob kateri je državni tajnik postal še zgovornejši. Tako sem izvlekel iz njega vse, kar se je na tisti konferenci govorilo.« (Vauhnik 1972:26) Izkušnja se je skoraj dobesedno ponovila v Kielu, ki ga je ladja tudi imela v programu

obiska: »Mornariški oficir mi je zaupno povedal, da so to številke, ki veljajo le za svet, v resnici pa v novih ladjedelnicah za podmornice v Kolbergu in Königsbergu grade še 60 podmornic.« (Vauhnik, 1972:27)

Za Vauhnika so bile med najpomembnejšimi zveze, vzpostavljene pri organizaciji obiskov, pri izročanju državnih odlikovanj in pri ukvarjanju s sodelovanjem vojaških industrij obeh držav.

Dostikrat so bila odlikovanja podeljena osebam, za katere se je predpostavljalo, da se lahko od njih pridobijo pomembne informacije: »Tako kot njegov šef je hlepel po odlikovanjih, in to je spoznal že moj predhodnik in mu je v dveh letih izročil kar tri jugoslovanska odlikovanja.« (Vauhnik, 1972:75) V konkretnem primeru generala Bodenschatza je to bilo učinkovito: »Diplomati so bili z njim zelo zadovoljni, saj se mu je včasih zareklo, da je povedal več, kot bi smel.« (isto)

Göringu se zareče

Zareklo se je tudi maršalu Göringu januarja 1941, s katerim je Vauhnik imel več srečanj glede dobav nemških letal Kraljevini Jugoslaviji in je z njim zato vzpostavil dober odnos: »Bila sva že dobra znanca in sva se pogovarjala brez posebne zadržanosti in vljudnostnih oblik.« (Vauhnik, 1972:103). Namen omenjenega atašejevega obiska je bil protestirati, ker zamujajo dobave naročenih letal in ko je beseda nanesla na število nemških divizij (Vauhnik je omenil številko 160), je maršalu samovšečno in ponosno ušlo: »Kaj, 160 divizij? Spomladi jih bo popolnoma pripravljenih 240. To mi lahko verjamete!« (Vauhnik 1972:104) Ta podatek je bil pomembnejši od dobave letal, ker je Vauhniku z najvišjega mesta potrdil sume, da je cilj tako velike vojske že čez tri, štiri mesece (»spomladi«) lahko samo zasedba Rusije (Sovjetska zveza – M.J.). (isto)

Različni uradni in neuradni dogodki ter srečanja so osnovna priložnost za vzpostavljanje in vzdrževanje oz. razvijanje stikov, ki lahko tako prerastejo v dolgotrajnejše zveze. Tako si diplomat zagotovi stalen vir različnih informacij, v tako mrežo zvez pa so vključeni tudi njegovi sodelavci: »Moja uradnika sta bila zelo gostoljubna in prijateljska so se poglobila.« (Vauhnik, 1972:49)

Takšne zveze se vzpostavljajo in vzdržujejo na številnih dogodkih, na katere so diplomati vabljeni¹⁹⁸, ki jih sami organizirajo ali pa jih sami poiščejo: »Imel sem navado, da sem šel zvečer, če je bilo le mogoče, za kako uro v kak lokal ter opazoval življenje Berlinčanov in vpliv vojne na različne ljudske plasti.« (Vauhnik, 1972:50) Vojaški atašeji v Berlinu so se dobivali tudi med sabo, ob različnih priložnostih in v različnih skupinah, odvisno od aktualnih dogodkov, interesov njihovih držav in tudi od osebnih interesov. (npr. Vauhnik, 1972:17, 31, 93, 98, 144, 151–154 itd.) Enkrat mesečno so se vsi zbrali v elitni restavraciji »Horcher« (Vauhnik, 1972:55) in včasih so med sabo tudi gostili načrtno izbrano skupino višjih nemških častnikov. (Vauhnik, 1972:108) Vauhnik je redno vabil na večerje visoke častnike oboroženih sil države akreditacije: »Vsak mesec sem povabil na večerjo po nekaj nemških oficirjev, izmenoma suhozemskih, mornariških in letalskih.« (Vauhnik, 1972:87)

¹⁹⁸ Takih vabil je zelo veliko: »Nad povabilom nismo bili navdušeni, ker je bilo takšnih povabil preveč in so nam jemala mnogo časa.« (Vauhnik, 1972:91) Vendar se je vredno potruditi, kajti marsikdaj zveš kaj pomembnega, česar nisi pričakoval, in to v konkretnem primeru ugotavlja tudi Vauhnik. (isto)

Vojaški ataše polkovnik Vladimir Vauhnik: *vohun ali diplomat* (2)¹⁹⁹

LJUBLJANA, NOVEMBER 2007

Vojaška diplomacija je posebna diplomacija, kot smo predstavili v prejšnji številki. Z njenim izvajanjem se ukvarjajo vojaški atašeji, ki so bili sprva pretežno obveščevalci v uniformi, v novejšem času pa so vse bolj diplomati. Slovenija se ponaša z enim najbolj uspešnim vojaških atašejev prejšnjega stoletja polkovnikom Vladimирjem Vauhnikom. V drugem delu predstavljamo nekatere njegove metode dela. Prispevek v treh nadaljevanjih povzema po avtorjevi knjigi *Vojaška in obrambna diplomacija*, ki bo jeseni letos izšla pri Založbi FDV.

Zveze krojijo informacije

Nekatere zveze ostanejo trajne v času diplomatovega mandata (ali celo dlje), nekatere pa so le občasni ali celo enkratni stiki: »Tega zanimivega državnega tajnika potlej žal nisem več srečal.« (Vauhnik, 1972:27). Vendar je oboje pomemben vir informacij.

Vauhnik je ob priložnosti moral izročiti visoko državno odlikovanje dvema vodilnima častnikoma nemške vojske, ki sta bila medtem odstavljena s položajev in upokojena: »Tedaj je nanoslo, da me je poveljstvo vojske (OKH) prosilo, naj izročim pred kratkim iz vojske izločenima oficirjema generaloma polkovnikoma Fritschu in Becku visoko jugoslovansko odlikovanje.« (Vauhnik, 1972:18) To je bila dobra in redka priložnost, da je zvedel informacije in mnenja, ki bi jih drugje zelo težko ali pa morda sploh ne: »Von Becku so ušle nekatere ne prav laskave opazke o Hitlerju, ki da si je nasilno prisvojil poveljstvo vojske, in o tem, kako ga bo vodil.« (Vauhnik, 1972:19). Izročitev odlikovanja enemu od pomembnih nacističnih veljakov Saucklu, ki je bil

¹⁹⁹ Objavljeno v: *Revija Obramba*, dec. 2007, letn. 39, [št.] 12, str. 57–58.

vpliven v gospodarskih krogih (družabnik v podjetju Suhlwerke), je vplivala, da je bil pozneje v tem podjetju, ki je bilo zelo zaprto za zunanje obiskovalce, prijazno sprejet: »Imel sem priložnost govoriti z navadnimi delavci in vodji oddelkov. Seveda smo govorili o postranskih rečeh. Toda ravno na podlagi teh elementov sem lahko izračunal, da število poljskih havbic, protioklepnih topov in topov za pehoto, ki so v delu, in tistih, ki bodo prišli iz tovarne v najkrajšem času, zadostuje, da se oboroži druga serija pehotnih divizij.« (Vauhnik, 1972:18) V poletnih mesecih leta 1940 se je Vauhnik slučajno seznanil in potem vzdrževal stik z inšpektorjem v letalskem uradu. Srečal ga je na poti v službo v parku, mu načrtno ponudil cigareto in se z njim zapletel v pogovor. Mož ga je do konca leta do podrobnosti seznanjal z izgubami nemške flote v zračni bitki nad Anglijo, o katerih je letalski urad obveščala sanitetna služba. Po božiču tistega leta Vauhnik dotičnega inšpektorja ni več srečal. (Vauhnik, 1972:76)

Med slučajne in relativno kratkotrajne Vauhnikove zveze so sodili tudi dva starejša gospoda »iz odlične nemške rodbine« (Vauhnik, 1972:85–86) in neznana mlada dama iz zunanjega ministrstva (isto).²⁰⁰ Kot navaja Vauhnik, sta gospoda »imela sijajne zveze z višjimi krogi v vojski, stranki, industriji, diplomaciji in v Hitlerjevem krogu«, zato je ugotavljal, da »ni bilo primera, da se njuna poročila ne bi ujemala z resnico.« (isto) Za gospo izrecno navaja, da je ni poznal (»Še nadrobnejše podatke sem prejemal iz nekega skrivnostnega vira, ki ga nikdar nisem mogel odkriti« – isto), čeprav ga je redno in natančno obveščala (»Vsakokrat, kadar je bil napovedan sestanek med Hitlerjem in Mussolinijem, je prišla ta gospodična, mi brez besed izročila pismo in izginila.« – isto).

Vzpostavljanje stikov omogoča akreditiranim diplomatom dostop do informacij, kar hkrati omogoča vpogled v diplomatsko delo in nenazadnje tudi vsaj delen nadzor nad njihovim delovanjem. Pri vojaških atašejih je to zaradi večje stopnje formalnosti njihovega dela, kot je npr. odvisnost od ra-

²⁰⁰ Vauhnik za gospoda ne pojasni, kaj je to bilo »slučajno«, za damo pa: »Bilo je sredi septembra, ko me je obiskala prijazna in prikupna gospodična in mi izročila pismo. Opravičila se mi je, da ne more dati nobenih podatkov in izjav in naj zato opustim vprašanja.« (isto)

znih dovoljenj, bolj zaznavno. (Jazbec, 2005:82²⁰¹). Tudi Vauhnik ugotavlja navedeno: »Priznati je treba, da so se vsa službena mesta res trudila ustreči atašejem kolikor mogoče, seveda zmeraj z ustrezno zadržanostjo in obzirnim nadzorom.« (Vauhnik, 1972:15)

V razmerah, v kakršnih je deloval Vauhnik, država sprejemnica zraven nadzorovanja poskuša atašejem na prefinjen način tudi onemogočiti dostop do informacij, ki so ali pa bi utegnile biti v določenem trenutku ključnega pomena. V začetku aprila 1940 so v Berlinu akreditirani atašeji dobili vabilo za večdnevni ogled strateško pomembne Siegfriedove linije. To je bila v načeloma velika in zelo redka priložnost zvedeti kaj več o ključnih nemških vojaških načrtih, Vauhnik pa je ocenil, da je vabilo preveč prozorno, da se za njim ne bi skrivalo še kaj pomembnejšega. Po naključju je ravno v tistih dneh dobil nedvoumno potrdilo za svoj predhodni sum o Hitlerjevem napadu na Norveško, kar se je pozneje res zgodilo. (Vauhnik, 1972:51–53) Celoten atašejski zbor, razen domnevno obolelega Nizozemca, je bil tri dni na poti in tako odrezan od vseh informacij. Ko so se osmega aprila vrnili v Berlin, so že vsi mediji poročali o izkrcanju na Norveškem. Atašejem je bilo tako z dobro premišljenim vabilom oz. ustvarjenim dogodkom dejansko onemogočeno poročati o eni od ključnih Hitlerjevih vojaških potez. Vauhnik pa je poslal sporočilo o predvidenem napadu že pred odhodom na ogled: »Pred potovanjem sem brzojavil v Beograd, da bo v prihodnjih dneh kombinirana vojna operacija proti Norveški iz prostora Ščečin – Kiel – Hamburg.« (Vauhnik, 1972:52)

Ker je bil Vauhnik vsestransko aktiven, je zbral dovolj informacij in jih tudi preveril, da je lahko poslal navedeno sporočilo. A kar je bilo najmanj tako pomembno za njegov položaj v Berlinu, je bilo dejstvo, da se je odzval vabilu, kljub temu da je razkrinkal njegov pravi namen. S tem je prikril svoje dobro poznavanje razmer v rajhu in načrtov političnega in vojaškega vodstva ter se navidezno pustil voditi predstavnikom organov države sprejemnice. Tudi ne glede na to, kdaj je s svojim odličnim delom začel vzbujati sum, je s to priložnostjo vsaj za nekaj časa odvrnil pozornost s sebe. V neprestani igri,

²⁰¹ Jazbec, M., 2005. Vojna diplomacija malih država. *Međunarodne studije*, god. V, br. 4/2005, str. 73–92.

ki jo igrajo diplomati in predstavniki organov države sprejemnice v takih razmerah, se je izkazal za velikega mojstra.

Ataše Vauhnik si je v državi sprejemnici ustvaril širok in raznovrsten krog zvez. Z njimi je segal v nemške uradne in v neuradne kroge, v stik je prihajal tako z visokimi predstavniki kot z navadnimi državljani, vse to mu je pa omogočalo pridobivanje veliko raznovrstnih informacij in možnost njihovega preverjanja tudi na takih mestih, kjer je zagotovo dobil pristne odgovore oz. reakcije.

Diplomat je odvisen od zvez in stikov, ki jih ima, saj od njih dobiva informacije, ki so nujno potrebne za njegovo delo. Brez informacij ne pozna razmer v državi sprejemnici in ne more poročati svojim predpostavljenim v državi pošiljateljici. Seveda tudi diplomati, ki imajo zelo malo stikov, niso povsem brez informacij. Vendar je bistvo zbiranja informacij v njihovem preverjanju in primerjanju, od relativne večje količine informacij pa je tudi odvisna njihova večja kvaliteta oz. zanesljivost. Od večjega števila stikov in zvez pa je odvisna večja možnost preverjanja pridobljenih informacij in njihove zanesljivosti.

Zato je praviloma mogoče trditi, da se morajo diplomati veliko gibati in biti prisotni na različnih mestih oz. dogodkih, da prihajajo v stik s čimvečjim številom oseb, od katerih lahko dobivajo pomembne informacije. Del teh aktivnosti je gotovo mogoče načrtovati (obiski, sprejemi, kosila itd.), del teh dogodkov pa se pokaže slučajno. Tako ločimo uradne in neuradne dogodke in tudi take, ki so povsem družabnega značaja. Zveze oz. stiki, ki se vzpostavljajo na ta način, so lahko enkratni in občasni, lahko pa tudi prerastejo v stalne. Njihova posledica je lahko načrtno in stalno dostavljanje informacij diplomatom (oz. v vojaškimi atašejem), do njih pa se lahko pride tudi slučajno. Ataše dobiva informacije neposredno in posredno, sam ali pa preko drugih, in na ta način z dobljenimi informacijami sestavlja podobo o razmerah, ki so zanimive za organe njegove države. Del teh aktivnosti meji z obveščevalno dejavnostjo, pristojni organi države sprejemnice pa si pomagajo tudi s protiobveščevalnimi ukrepi. Vauhnik nam slednje dobro ponazori z ogledom Siegfriedove linije, ki ga je za atašeje organiziral vojaški vrh, da bi v tistem času izvedel agresijo na Norveško in hkrati atašeje za tri dni odrezal od informacij.

Zbiranje in preverjanje podatkov

Podatki oz. informacije so osnova za diplomatsko delo. Osnovni vir informacij so predstavniki organov države sprejemnice in številni uradni dokumenti. Te se pridobi v uradnih in neuradnih stikih z njimi ter dopolnjuje in preverja z informacijami, ki se pridobijo iz številnih drugih virov. Ataše po eni strani išče oz. pridobiva tiste informacije, za katere mu je bilo naročeno v inštrukcijah, (Jazbec, 2005:84) in po drugi strani tiste, ki so po njegovi oceni pomembne glede na razvoj dogodkov.

Uradni dogodki (pogovori, sprejemi, obiski) in neuradna srečanja (kosila, večerje, družabne prireditve) so priložnosti za pridobivanje in preverjanje informacij, tudi za Vauhnika: »V pogovoru sem pridobil dober vpogled v težave, ki jih ima nemški generalni štab pri ustvarjanju vojske.« (Vauhnik, 1972:17) Obenem pa jih je ves čas sproti tudi preverjal: »Po tako dobljenih podatkih in nadaljnjih računih se nisem mogel več dosti zmotiti.« (isto) To potrjuje, kako odvisen je ataše pri pridobivanju in preverjanju podatkov od zvez, ki jih vzpostavlja, pogloblja in vzdržuje.

Izmenjavanje podatkov med kolegi v diplomatskem in atašejskem zboru je pomembna metoda pridobivanja in preverjanja podatkov: »Ker so tuji vojaški atašeji v stalnih medsebojnih stikih, ker si zamenjujejo dobljene informacije in se medsebojno opozarjajo na izredne dogodke in ker imajo zelo velik krog znancev, uspešno nabirajo pomembne podatke.« (Vauhnik, 1972:172–3). Obseg in vsebina navedenega sta odvisna od osebnih stikov, od interesov posameznih držav in od uspešnosti posameznih atašejev. Diplomatski zbor je vedno do določene mere borza informacij, kar ugotavlja tudi Vauhnik (»...takšni večeri so bili prava pravcata borza poročil...« – Vauhnik, 1972:108), ki je imel širok krog stikov v atašejskem zboru. Med njimi so izstopali stiki z ameriškim in angleškim kolegom ter z atašeji ostalih velesil, z atašeji nevtralnih držav, nemških zaveznic ter tistih evropskih držav, za katere se je predpostavljalo, da bodo tarča Hitlerjeve agresije, in nekaterih drugih, ki so hotele razširjati resnico o Hitlerjevi agresorski politiki. Vsem je bilo skupen interes priti do Hitlerjevih vojaških načrtov, da bi preprečili agresijo, se nanjo pripravili ali kakorkoli drugače imeli koristi od takih informacij. Vauhnik v svojih citiranih spominih

(1972) navaja naslednje atašeje: ameriški, angleški, brazilski, češkoslovaški, grški, holandski (oz. nizozemski), italijanski, romunski, ruski (oz. sovjetski), slovaški, švedski in turški (našteto po abecedi). Posebej npr. poudarja, kako pomembno je bilo zanj, ko mu je po razdelitvi Češkoslovaške njihov zadnji vojaški ataše izročil podroben pregled mirnodobne sestave nemške vojske (Vauhnik, 1972:16) Vrhunska profesionalna drža, iz katere se da veliko naučiti.

Atašeji so pri zbiranju podatkov tudi sodelovali med sabo, kot pri ob paradi ob Hitlerjevi petdesetletnici aprila 1939: »Da ne bi česa spregledali, smo si vloge razdelili: vneto smo šteli topove, vozove, obveščevalna sredstva in druge naprave in skušali dognati sestavo posameznih enot.« (Vauhnik, 1972:22) Za razliko od pridobivanja podatkov je njihova interpretacija praviloma delo posameznih atašejev oz. njihovih ekip, rezultate oz. sklepe pa si marsikateri med sabo izmenjujejo in primerjajo: »Previdno sem uspehe svojih raziskav predočil kolegom atašejem, posebno tistim, ki so zastopali velesile.« (Vauhnik, 1972:17) Njegovi sklepi so bili dostikrat sprejeti z neodobravanjem (isto) in tudi z nejevero: »S tem je bilo pol dela že opravljenega in še isti večer sem o tem razpravljajal s poljskim kolegom Szimanskim. Toda dobil sem vtis, da mojim navedbam ne verjame in še zmeraj upa na mirno ureditev zadeve.« (Vauhnik, 1972:31)

Naključja pomagajo

Marsikatero informacijo je mogoče pridobiti slučajno oz. neodvisno od uradnih dogodkov.

Vauhnik si je na avgustovsko nedeljo leta 1939 želel privoščiti oddih na nemškem podeželju, jugovzhodno od Berlina. Na poti nazaj je prišlo do prometnega zastoja zaradi premika oklepne divizije. Od domačinov je zvedel za več takih premikov v prejšnjih dneh, od vojakov, ki so urejali promet, pa, da gre za manevre. To ga je začudilo: »Kako to, si mislim: veliki manevri na Saksonskem, na katere atašeji nismo bili povabljeni?« (Vauhnik, 1972:30) Njegova razmišljanja so s tem podatkom dobila dodatno potrditev: »Od takrat sem se zelo zanimal za poljsko mejo in uporabil sem vsa sredstva, da bi dobil podatke o razvrstitvi čet. Zbrali so mi jih opazovalci na večjih postajah, hodil sem na

nočne izlete, spraševal železniške delavce itd.« (Vauhnik, 1972:30) Navedeno po eni strani dobro ponazarja Vauhnikov učinkovit način zbiranja in preverjanja podatkov in po drugi strani potrjuje, da je imel široko mrežo uradnih in neuradnih zvez in stikov ter da je bil pozoren na številne informacije, ki jih je dobil bolj ali manj naključno oz. ne da bi bil vnaprej gotov, ali jih bo v določenem pogovoru oz. poizvedovanju tudi dobil ali ne.

Terensko delo je pomembna metoda v Vauhnikovem delovanju, ki jo je sam uporabljal predvsem kot sredstvo preverjanja podatkov. V prejšnjem primeru smo videli uporabo te metode kot naključni vir informacij in njihovega preverjanja, uporabljal pa jo je tudi načrtno. V začetku leta 1940 je bilo v Berlinu veliko ugibanj, ali bo Hitler napadel balkanske države ali pa Francijo. Domnevno kopičenje velikih enot na Slovaškem naj bi bilo dokaz za prvo možnost. Vauhniku se to ni zdelo verjetno, zato se je z dunajskim prijateljem odpravil na krožnjo vožnjo z avtomobilom po Slovaški. Z velikim začudenjem je ugotovil, da je nekaj večjih enot le na njenem zahodu, ki pa niso dajale vtisa velike borbene pripravljenosti, predvsem pa ga je zmotilo naslednje: »Služb, ki morajo vojski slediti, to so skladišča, bencinske zaloge, bolnišnice itd., nisem mogel najti.« (Vauhnik, 1972:44) To preverjanje ga je utrdilo v prepričanju, da Hitler ne namerava napasti Balkana, temveč da gre za psihološko-propagandno dejstvovanje, do istega sklepa pa sta prišla tudi turški in ameriški ataše. (isto)

Vojaški ataše polkovnik Vladimir Vauhnik: *vohun ali diplomat (3)*²⁰²

LJUBLJANA, NOVEMBER 2007

Vojaška diplomacija je danes pomemben dejavnik urejanja odnosov med armadami. V njenem izvajanju vojaški atašaji uporabljajo diplomatske metode in proces dela. Slednje predstavljamo v tretjem delu mini serije o polkovniku Vuhniku, Slovincu, ki se je s svojo vrhunsko profesionalnostjo povzpel v sam vrh svetovne diplomacije. Ugotovitve povzemamo po avtorjevi knjigi *Vojaška in obrambna diplomacija*, ki je jeseni letos izšla pri Založbi FDV.

Obilica (ne)uporabnih informacij

Iz Gestapovega poročila o zaslišanju (Vauhnik, 1972:168) zvemo, da je Vauhnik navedel naslednje vire pridobivanja podatkov:

»Prvič, družabne prireditve, na katerih zlasti žene nemških oficirjev in drugih osebnosti malomarno pripovedujejo o zadevah svojih mož. Drugič, občevanje vojaških in partijskih pripadnikov s tujimi diplomati in njihovim spremstvom. Tretjič, oboroževalna industrija in v sodelovanju z njo tudi potrebna pogajanja z družbo za izvoz vojaških predmetov in z gospodarskim in oboroževalnim uradom OKH (vrhovno poveljstvo vojske). Četrtrič, številni tuji delavci v rajhu, če so toliko stari, da so vojaški obvezniki in so tako podvrženi pregledom vojaških atašejev.«

Vauhnik se je na osnovi zbranih informacij, ki so bile dostikrat nepopolne, ki so odstopale od splošno znanih dejstev ali pa so bile popolnoma nove, s študijem predpisov in raznih gradiv dokopal do različnih izračunov oz. ugotovitev, ki jih je moral seveda preveriti, preden je o njih poročal. To je preverjal v osebnih stikih

²⁰² Objavljeno v: *Revija Obramba*. jan. 2008, letn. 40, [št.] 1, str. 57–58.

in v uradnih dokumentih (npr. statistični viri – Vauhnik, 1972:16). Preverjanje je izvajal tako s predstavniki organov države sprejemnice in z ostalimi njenimi državljani kot v diplomatskem zboru. Seveda je bilo to preverjanje pri predstavnikih države sprejemnice največkrat v obliki razgovorov, ki direktno skoraj niso imeli ali pa sploh niso imeli zveze s predmetom preverjanja. Tako je Vauhnik s sestavljanjem mozaika informacij prihajal do sklepov, ki so mu kazali na nemške vojaške načrte. Pri tem je uporabil sleherno informacijo, tudi tako, ki bi le redkokomu pritegnila pozornost: ko je slučajno ugotovil, da je v bližnji knjigarni, kamor je zahajal spremljati vojaško literaturo, zmanjkalo nemško-bolgarskih slovarjev tudi za vojake, ki so se ob tem šalili, kako bodo komunicirali z mladimi Bolgarkami, če ne bodo znali njihovega jezika, mu je bilo jasno, da bo v kratkem sledila že dalj časa pričakovana zasedba Bolgarije. (Vauhnik, 1972:120) Preverjanja v atašeskem zboru so bila največkrat direktna, čeprav so bili Vauhnikovi pronicljivi sklepi dostikrat sprejeti z začudenjem in neupoštevanjem.

Vauhnik je bil zelo kritičen in zadržan do kopice različnih informacij, ki so stalno krožile med vojaškimi atašaji. Vedno je preverjal njihov izvor, jih med sabo primerjal in se zlasti zanašal na logično sklepanje, oprto na različne informacije, ki jih je dobival s terena in ki dostikrat niso bile v direktni zvezi z glavnim predmetom proučevanja. Za vrsto informacij je predpostavljal (in večkrat tudi sproti ugotovil), da jih načrtno posreduje nemška protiobveščevalna služba. Že omenjeno ugibanje o napadu na Balkan ali Francijo je dober primer za slednje: »Skoro vsak vojaški ataše je že imel »ordre de bataille« celotne nemške razvrstitve na zahodni fronti; vanj je bilo treba vnašati samo morebitne spremembe. (...) Vpraševal sem se, čemu vse to delo. Meni to gradivo ni dosti pomenilo... (...) Vse se je stekalo tako, da si na videz veliko vedel, vendar pa ni bilo nobenega pregleda o obsegu in poteku priprav za veliko ofenzivo, niti nobenih zanesljivih znamenj, kje in kdaj naj bi se sprožila.« (Vauhnik, 1972:47)

Diplomatska dejavnost je prav zaradi zbiranja informacij oz. podatkov že od nekdaj mejila na obveščevalno dejavnost.²⁰³ Diplomati so bili vedno do določene mere tudi obveščevalci oz. vohuni. Čeprav to ni njihova osnovna

²⁰³ Diplomatsko delo bi lahko posplošeno povzeli v naslednjih treh besedah: poslušaj, opazuj in poročaj.

dejavnost,²⁰⁴ pa so informacije, ki jih pridobijo diplomati, pomembno dopolnilo tistemu, kar zvedo obveščevalne službe.

V Vauhnikovem času je bil Berlin zaradi intenzivnih nemških priprav na vojno pomembno središče delovanja obveščevalnih služb. Dunajska konvencija o diplomatskih odnosih iz leta 1961 je v členu 3, točki 1/d določila oz. kodificirala dotedanjo prakso, da smejo diplomati z dovoljenimi sredstvi spremljati razvoj dogodkov v državi sprejemnici in poročati o svojih izsledkih (čeprav je meja med dovoljenim in nedovoljenim dostikrat zelo nejasna). (Jazbec, 1998:98–100²⁰⁵) Vauhnik tako na začetku svojih spominov ugotavlja: »Legalna obveščevalna služba smo bili vojaški atašeji. Okoli sto dvajset atašejev in njihovih pomočnikov je bilo stalno na preži ter v boju z nemško obveščevalno službo in z nemškim Abwehrdienstom, da bi dognali, kaj naklepa Hitler.« (Vauhnik, 1972:12) Obenem pa tudi ugotavlja sodelovanje med atašeji in obveščevalnimi službami: »Cele tri mesece so se marljivi vojaški atašeji in nanje naslonjena nevtralna tuja obveščevalna služba sukali okoli Slovaške in možnosti nemške invazije na Balkan in vsak dan so reševali nove okoliščine, ki so govorile za napad ali proti njemu.« (Vauhnik, 1972:47)

Viri informacij se v veliki meri prekrivajo z zvezami, ki jih ima diplomat. Preko njih dobiva informacije, jih preverja in primerja ter nato po opravljeni selekciji poroča. Dodajmo še, da pri virih ločimo ustne in pisne vire, ataše pa lahko s sistematičnim in spretnim delom zelo dobro kombinira rezultate obojega.

Diplomati naj bi zbirali informacije o razmerah v državi sprejemnici samo z dovoljenimi sredstvi in Vauhnik pokaže, da je to mogoče, saj pravi, da je najbolj izčrpane podatke dobival v nemškem vojaškem poveljstvu. Te podatke je potem preverjal v osebnih stikih v atašejskem zboru in v uradnih dokumentih, pri tem pa je bil zelo kritičen in zadržan do obilice informacij, ki so krožile v atašejski skupnosti.

²⁰⁴ Vauhnik je med zaslišanjem Gestapu »rekel, da je dejavnost vojaških atašejev vojninstvo v širšem smislu (...).« (Vauhnik, 1972:167) V drugem delu svojih spominov, ki so izšli v Argentini, pa zapiše: »V času mojega triletnega delovanja v Berlinu je bilo obveščevalno delovanje zame neke vrste hobby.« (Vauhnik, 1965:407)

²⁰⁵ Jazbec, M., 1998. Vojaška diplomacija. V: M. Jazbec, ur. 1988. *Diplomacija in Slovenci*. Celovec: Založba Drava, str. 89–103.

Študij gradiv in poročanje

Diplomatovo poročanje o dogajanju v državi sprejemnici temelji na zbranih in preverjenih podatkih in na študiju gradiv. Kadar gre za pomembne premike v politiki države sprejemnice in o tem država pošiljateljica nima podatkov, je pomen študija toliko večji. V Hitlerjevi Nemčiji je bilo to zaradi izrazitih sprememb v načinu vojskovanja očitno²⁰⁶, zato je bil študij različnih gradiv ena od pomembnejših metod Vauhnikovega delovanja: »Z vso vnemo sem se vrgel na študij novih nemških predpisov za vojaško urjenje in bojevanje in že aprila 1939 sem izročil jugoslovanskemu generalnemu štabu obširno delo z naslovom Nova nemška vojna doktrina.« (Vauhnik, 1972:15)

Vauhnik je pri tem v veliki meri počel isto, kar je delala večina njegovih kolegov. Toda njegove ugotovitve so bile dostikrat natančnejše in napovedi točne, še celo presenetljivo točne: »OKW meni, da so ta poročila osupljivo natančna presoja vsesplošnega vojaškega položaja v rajhu.« (Vauhnik, 1972:163) Zraven razvite mreže zvez, preko katere je dobival podatke, ki jih njegovi kolegi marsikdaj niso, je bila njegova prednost tudi v načinu razmišljanja in sklepanja: »Kmalu sem ugotovil, da moji kolegi delajo račune glede na preteklost, ne upoštevajo pa stanja, kakršno bo že čez nekaj mesecev, kajti nemški stroj je bil v blazni dinamiki.«²⁰⁷ (Vauhnik, 1972:18) Njegov način analiziranja je bil dinamičen, saj je upošteval razvoj procesov in se ni zadovoljeval s statičnimi podatki. Bil je izjemno dober analitik, ki se je vedno spraševal, »čemu tako močna vojska, ki so jo oboroževali s tako naglico?« (Vauhnik, 1972:18) Pri tem ga je vodilo spoznanje, da so »vojne priprave /so/ zmeraj znamenje za cilje, ki jih država hoče doseči v bližnji prihodnosti.«²⁰⁸ (isto)

²⁰⁶ »Že po nekaj mesecih so bili objavljeni predpisi za vaje in bojevanje, v katerih so prišli do veljave novi pogledi na vojskovanje, ki so se razločevali od načel, veljavnih v vojskah drugih velesil.« (Vauhnik, 1972:14)

²⁰⁷ Lahko bi rekli, da je to ena od ključnih točk Vauhnikovega opazovanja in načina razmišljanja. Če se je kot odločilna pokazala v začetku druge svetovne vojne, kako mora in more šele biti pomembna danes, ko ugotavljamo naraščajočo povezanost in soodvisnost aktualne mednarodne skupnosti oz. njeno pospešeno naraščajočo globaliziranost.

²⁰⁸ Rezultat takšnih analiz je bilo npr. Vauhnikovo poročilo jugoslovanskemu generalštabu aprila leta 1939, pol leta po njegovem prihodu v Berlin, katerem je »na-

Poročanje je eden od temeljev diplomatovega dela. Diplomatska komunikacija je zaščiten, ker so podatki in ugotovitve, ki jih diplomati sporočajo, tako pomembni za državo pošiljateljico, da za njih ne sme zvedeti država sprejemnica, poleg tega pa se skuša tudi tako zavarovati identiteta informatorja kot vira informacij. Učinkovitost sporočanja pa temelji na dejstvu, da diplomatova centrala (zunanje oz. obrambno ministrstvo in generalštab) zupa sposobnostim diplomata oz. atašeja, da verjame njegovim ocenam in da njegovo poročanje vgradi v svojo politiko. Seveda pa mora biti tudi sposobna zavarovati ugotovitve oz. rezultate poročanja in preprečiti, da pridejo v roke nasprotni strani. Kot je znano iz Vauhnikovih spominov in iz različnih interpretacij njegovega dela (npr. Nežmah, 1991), generalštab Kraljevine Jugoslavije njegovemu poročanju ni posvečal posebne pozornosti. (Vauhnik, 1972:20, 28, 34, 52, 91) To velja tudi za njegovo ključno poročilo: »Nobenih pisanih virov ne poznajo zgodovinarji o tem, če je Vauhnikovo sporočilo o bližnjem bombardiranju Beograda sploh bilo obravnavano z ustrežno pozornostjo v državnem vrhu Kraljevine Jugoslavije.« (Biber, 1972:9)

Za napad je dobil Vauhnik zanesljivo informacijo najmanj po dveh kanalih v razmaku nekaj ur. Eno je bil telefonski klic pozno popoldan prvega aprila leta 1941, ki ga je prestregel in prenesel Vauhniku njegov pomočnik – Vauhnik je bil že na stopnicah, v odhodu in zato pravi, da ne ve, kdo je bila tista oseba (»Zato mu, prosim, sporočite, da bo v nedeljo, 6. aprila ob zori Jugoslavija napadena. Pred vdorom bo prišlo do hudih letalskih napadov in predvsem Beograd bo stolčen v prah in pepel.« – Vauhnik, 1972:156). Drugo sporočilo je preko preizkušene javke prejel v noči od prvega na drugi april: »Konferenca pravkar končana; napad na Jugoslavijo določen za 6. april. Napad z vzhoda iz Bolgarije in s severa iz Madžarske.« (Vauhnik, 1972:158) Vauhnik je po tem sodeč torej za odločitev o napadu zvedel le nekaj ur po tistem, ko je bila sprejeta. (Vauhnik, 1972:152) V naslednjih dneh je prejel še vrsto podrobnosti o napadu in poslal več depeš v jugoslovanski generalštab, v zadnji pa je med drugim zapisal, da bo Jugoslavijo napadlo 32 divizij. (Vauhnik, 1972:160) Kot potem sam za nazaj ugotavlja, je Hitler v poznejšem govoru povedal, da je Jugoslavijo napadel z 31 divizijami in dvema brigada, Vauhnik pa to komentira

tančno razložil, da bo Poljska mogoče že poleti napadena.« (Vauhnik, 1972:20)

z naslednjo ugotovitvijo: »V teh zadevah sva bila Hitler in jaz skoraj vselej enakega mnenja.« (isto)

Obupoštevanju predstavljenih metod Vauhnikovega delovanja je razumljivo, da je lahko prihajal do zanesljivih in natačnih ugotovitev o vojaški politiki tedanje Nemčije.

Komentar

Vauhnik je pri svojem delu po eni strani uporabljal tipične metode diplomata na terenu (ustvarjanje in vzdrževanje zvez in stikov; zbiranje, preverjanje in primerjanje podatkov; spremljanje in analiziranje razmer; poročanje nadrejenim; svetovanje in dajanje predlogov šefu misije itd.) in to po drugi strani kombiniral z metodami štabnega analitika (spremljanje strokovne literature, študij gradiv, analiziranje in pisanje študij ter ekspertiz), deloma tudi klasičnega obveščevalca (mreža stikov na terenu, dobivanje šifriranih sporočil preko javke).²⁰⁹

Pristop, ki ga je Vauhnik praktical, je bil pomemben del razlogov za njegovo uspešnost. Zato gre verjeti razlagam, da je Vauhnik »bil v Berlinu pojem, med vojnimi atašeji redka izjema, kar se tiče inteligence, delavnosti in uspehov. (...) Vedel in izvedel je za stvari, za katere drugi niso vedeli, ker je bil pač noč in dan na preži, se zanimal za vsako podrobnost in se znal z neverjetno prijaznostjo približati vsakomur, od katerega je hotel kaj izvedeti.« (Pogačnik, 1965:10) Poročilo nemške varnostne policije to dobro predstavlja: »Vauhnik je delal zelo sistematično, zato je, zlasti med vojno, prihajal do v bistvu pravih sklepov.« (Vauhnik, 1972:166)

Če navedeno primerjamo z nalogami vojaškega atašeja, ugotovimo, da je Vauhnik študiral gradiva, zasledoval objave uradnih virov in imel široko mrežo zvez ter je na tej podlagi prihajal (»dognal«) do ugotovitev. V tem smislu je bil Vauhnik neobičajen vojaški ataše, »bolj znanstvenik kot oficir«, (isto) kar

²⁰⁹ Biber po Schellenbergu navaja, da naj bi Vauhnik do večine strogo zaupnih podatkov prišel izključno s skrbno analizo na videz nepomembnih pogovorov, opazk in izjav v raznih družbah, kar kaže na to, da je bila družbena špijonaža osnovna metoda njegovega delovanja. (1972:6)

je visoka ocena njegovega dela. Pogačnik, Vauhnikov osebni prijatelj, poudarja enako: »Vauhnik je bil rojen za učenjaka, zato ni čuda, če je bil profesor na vseh vojaških tečajih in izpraševalec pri generalštabnih izpitih.« (Pogačnik, 1965:9) Vauhnik je uporabljal široko paleto metod dela, med njimi tudi take, ki niso nujno tipične za diplomatsko delo. Nekatere metode so bile tipične za čas in razmere, v katerih je deloval, npr. pridobivanje informacij preko široke mreže terenskih stikov. Splošen ritem njegovega delovnega postopka je potekal kot neke vrste diplomatski tekoči trak (tj. nenehno pošiljanje inštrukcij in poročanje tako o njihovem izvajanju kot o ostalih zapažanjih).

Metode njegovega delovanja so se v zelo težkih pogojih dela izkazale kot zelo učinkovite. Polkovnik Vladimir Vauhnik je mojstrsko obvladal ta znanja in veščine, zaradi česar je – ob svojih osebnih kvalitetah – tudi prihajal do tako zanesljivih in osupljivo natančnih ugotovitev.

Slovenia and the EU Presidency 2008²¹⁰

LJUBLJANA, DECEMBER 2008

Introduction

Considering the complexity of the EU as supranational organization, the political leadership of the EU or EU Presidency is obviously one of the most intriguing endeavors for the member states. As the experience shows from 1995 when the new system of rotation was introduced, the presidencies have always been a difficult challenge – even old EU member states have had difficulties in the preparation stage i. e. in the process of adapting organizationally and socially to this incoming task. The presidencies have been a particularly big task for the new member states even if their accommodation to the liberal political and economic standards of the EU was relatively smooth in comparison with the ECE countries, which had to go through a demanding and tiresome process of transition from the former socialist systems to the democratic governance.

Slovenia, the Czech Republic and Hungary as new members have therefore to prepare more carefully for the presidency task because of several reasons – one is certainly that the EU has changed after the last enlargement beyond recognition and that the complexity and variability of all parameters which have to be taken into consideration by the presiding countries is hardly to be imagined. On the other side, they have to be at least in some regards on equal

²¹⁰ Objavljeno v: Agh, Attila, Kis-Varga, Judit. 2008. The prospect of the EU team presidencies: Integrative balancing in the new member states. Budapest: “Together for Europe” Research Centre, str. 183–193. Avtorja sva Milan Jazbec in Drago Zajc.

foot with the more experienced old members. Besides – since the ‘trio’ system (three countries in a row like Germany, Portugal and Slovenia)²¹¹ presupposes a combination of the big and small countries as well as of the new member – they also have unique opportunity to establish a parity of participation and equality of cooperation. They may even build a model of program coalition of presiding ‘trio’ countries, which should not allow the dominance of the bigger members.

Slovenia is the first new member state to be included in the presidency system. It has relatively successfully completed the process of accession and adaptation to the EU. In the short period of its independent statehood it has gained some important international experiences, which might greatly contribute to overcoming the initial difficulties of the presidency. In the following text we will try to elaborate the general approach of Slovenia to the political leadership function (presidency) in the preparation period and the importance of previous international experiences. Besides we will pay special attention to the collaboration between the government and the parliament of Slovenia (Državni zbor) as an important precondition for a successful leadership, meaningful from the point of view that presidency is a unique opportunity to increase the knowledge of the citizens on the EU and on its necessarily common policies and strengthen their EU identity. If the presidency would not make such contributions, it might not only maintain the present distance between the citizens and EU institutions but even enlarge it.

Previous experiences and their applicability

In previous, almost one and a half decade long state development, Slovenia has taken a few important and internationally acknowledged steps. These steps can establish the thesis on managing constructive, rational, and, for a small country, important foreign policy. The formation of a country of its own people and all inhabiting residents, along with its international recognition

²¹¹ Here we should point out the difference with the “troika”, which consists of representatives of the current and the succeeding Presidencies as well as of the Council Secretariat (and lately also of the Commission).

and membership in most important international organizations was, by all means, a starting point (Jazbec, 2004²¹²).

Intensive and wide ranging activities for structural coordination with EU and NATO were initiated in mid nineties of a previous century with the intention of attaining membership in both institutions. The initial ambitions were high; nonetheless, the joining procedure lasted a decade and ended in spring 2004. In 1998/99, Slovenia was non-permanent member of United Nations Security Council (UNSC). At Istanbul's OSCE (Organization for Security and Co-operation in Europe) summit in December the same year, Slovenia announces its candidacy for chairmanship (which took place in 2005). In fall of 1999, Slovenia starts participating in "Membership Action Plan" (MAP), NATO's program for candidate states; and a year later, Slovenia takes part in the first EU Capabilities Commitment Conference where it offers its contribution to the growing ESDP (European Security and Defense Policy). In fall of 2004, a few months after Slovenia's joining of the EU, the resolution was adopted that Slovenia will hold EU Presidency in the first half of 2008 as the first one of ten new member states to do so.

Not even six years after the international recognition (January 1992 – fall 1997), Slovenia was elected as a non-permanent member of the United Nations Security Council as a representative of Eastern European regional group. This was significant, not only political, but also organizational challenge for a small country with limited human, financial, and other resources. It can be stated that such example implies two kinds of experiences, which are valuable not only for mentioned country, but also for any other in similar situation (Jazbec, 2001:66–72). On one side, there are the consequences, which influence diplomatic organization in a positive or stimulating way (before all, the increased acknowledgment of a small country in foreign policy and with that the increased prospects of its activity); on the other side, there are negative or aggravating influences (an increased financial and human resource burden for a small state).

If involvement in matters of global peace and security is important for non-permanent membership in the UNSC, and with that the involvement in

²¹² Jazbec, M., 2004. Petnajst let pozneje. V: *Rast, revija za literaturo, kulturo in družbena vprašanja*. Let. XV. December 2004. Št. 6 (96), str. 637–641.

world politics which are often detached from reality, than the matter OSCE chairmanship (Jazbec, 2006.b²¹³) is quite the opposite. The largest international security institution has 19 field missions and its activity is distinctly related to handling the concrete security matters. The range of their activity is very broad and comes about through work in three dimensions (politico-military, economic-environmental, and human dimension). One of the most important experiences of OSCE chairmanship is the fact that the decision-making process is based on consensus and the presiding state must, before all, strive towards reaching a consensus and not favoring its own positions. Often, the presiding state is supposed to not at all have a position, which can be very frustrating. There are two issues that are, above all, important for successful chairmanship: the first one is the capability for moderating between different positions of participating states, and the second is the capability for motivating and encouraging the states involved in a conflict to also be active in its resolution.

Both processes are very similar, nevertheless; there are significant structural and organizational differences in its management. For a small country that is going through both experiences in relatively short period of time, as is the case with Slovenia, it implies a significant organizational effort. At the same time, it offers the opportunity for intensive accumulation of complementary experiences. Diplomatic organization of such small state can acquire vast institutionalized knowledge, experiences, and create sufficient diplomatic memory. For a small country that is new in the international community, it signifies a chance for qualitative and organizational strengthening of itself in a relatively short period of time, and with that a chance to become principally more capable of effective competing with others in enforcing its national interest.

Slovenia's EU Presidency in the first half of 2008 will occur exactly ten years after the beginning of its non-permanent membership in the UNSC; at the same time, Slovenia will already have the experience gained from OSCE chairmanship. Important fact is that it involves accumulation and enrichment of the experiences; furthermore, it increases the number of areas to

²¹³ Jazbec, M., 2006.b Organisational challenges and experiences of the Slovene OSCE Chairmanship. *Helsinki Monitor*. Quarterly on Security and Cooperation in Europe. Vol. 17, 2006, № 3. str. 269–278.

which those experiences can be applied. Certainly, that points to the strong fundamental relationship between accumulation of experiences through implementation of international projects and successful activity of diplomatic organization and state in international relations.²¹⁴

Ten mentioned years represent relatively short period of time, which suggests that, to a certain point, diplomatic organization will certainly have to draw from previous experiences in order to manage the EU Presidency. We can assume that EU Presidency will be easier than it would otherwise be (though, in no case it will be easy), because of significant complementarities of both previous experiences in structural and partially also in organizational sense. For managing particular situation within EU there is already considerable awareness of the nature of these processes and their organizational operations. Both were already tested in practice.

At the same time, the EU Presidency will in particular areas bring about a whole new and peculiar challenge. This namely concerns the handling of numerous specific areas that a small country (such as Slovenia) has previously significantly less been involved in, if at all. The latter also represents a major difference with regard to previous projects, at least in organizational sense. The EU Presidency will certainly have to be carried out in a way which would noticeably involve some member states that have sufficient experience and knowledge in areas that Slovenia, for different reason, otherwise lacks. The fact that Slovenia will preside within “trio” (Germany, Portugal, and Slovenia), already indicates which countries will be first employed for that kind of cooperation.

The awareness of necessity for closer cooperation with other member states during the presiding term is very important also for those new small EU member states whose first term as a presiding state is yet to come. As it is without a doubt in the interest of Slovenia to establish deeper and goal oriented structural and organizational connections, as well as to establish cooperation with comparable and other interested member states, the interest

²¹⁴ The increase in range and quality of such experiences also increases diplomatic efficiency of a small state. Certainly, the validity of such hypothesis could be easily tested with empirical analysis.

of other states towards Slovenia's Presidency should be the same. The basis of that interest is the ambition for understanding the processes, as well as, gathering versatile and wide experiences and information on its management. This is of vital importance for better managing of these processes and for strengthening of immediate and structurally related cooperation between member states. In most direct way it signifies cooperation and co formation of EU policy in certain areas, which is finally, one of the most important goals of participation in the EU.

Preparations for taking over the presidency on the national level

The EU Presidency is very complicated, demanding, and structurally widespread process which can be observed from the experiences of earlier members (those that were members before the 2004). The last enlargement created some additional demands, which altogether with uncompleted institutionalization of the EU call for extreme cautiousness and special attention to the democratic legitimacy, provided by national parliaments. It calls for extensive coordination already in the period of preparations on different levels – national, EU bureaucracy, European Parliament, other institutions, third countries and agents.

On the national level the collaboration between the government and parliament is of special importance. In the case of Slovenia the powers of the National Assembly vis-à-vis the government have been strong from the very beginning of the independent statehood (1991) and the National Assembly demonstrated its interest and capacity to influence most important decisions regarding the EU. The former government of Slovenia in early 2004 submitted to the National Assembly the 'Declaration on the Positions for the Beginning of the Activities of Slovenia in the Institutions of the EU', which was discussed and adopted on May 12, 2004. The new Government of Slovenia, formed after the fourth elections to the National Assembly, has taken position regarding the presidency of Slovenia in November 16, 2004. The position, which was already prepared by the former government, considered the presidency as an extremely demanding project from organizational (logistic) and conceptual

(priorities) point of view. According to government's opinion the presidency would help to increase the general awareness among the population regarding the role of the EU and the place of Slovenia in this supranational organization and contribute greatly to the visibility of Slovenia in the international surrounding. By taking over the presidency Slovenia would have the opportunity to participate for the first time in the formulation of priorities altogether with other members and to have certain influence on the agenda setting and on the time table of the EU matters discussed. The Government of Slovenia has on July 28, 2005 prepared the document 'Preparations of Slovenia to the Presidency of the EU' determining the basic organizational and logistic tasks. In the second half of 2005 the first outline of the possible Slovene priorities was prepared, considering that they should be presented as European priorities and brought into line with the programs (priorities) of Germany and Portugal. Among the specific priorities the institutional reform of the EU was on the first place, followed by the enlargement, Western Balkans, the Lisbon strategy and sustainable development, competition and transmission of innovations, role of the EU as a global actor, etc.

In 2006 the preparations were continuously going on, according to the government's program, intended to make Slovenia fully ready for taking over the tasks and responsibilities of the presidency on January 1st, 2008. In cooperation with the Secretariat General of the Council and the EU Commission the final 18 months program of presidency with Portugal and Germany was prepared. This program started from the Survey of Inherited Agenda, taking into consideration also the current up-to-date matters and the legislative initiatives of the EU Commission. Special governmental unit for the presidency prepared also a document determining the tasks and competences of the Slovene agencies (ministries) and it divided these tasks between the Slovene and the EU. On its last meeting on April 5, 2007 under the chairmanship of Prime Minister Janez Janša, the early autumn 2007 was determined as the time when for preparation of the outline of the six months program of the Slovene presidency. The final proposal will be submitted to the Slovene government in November 2007. The final program will be presented to the EU public on the session of the European Parliament on January 2008.

The National Assembly has been relatively well integrated into government's preparations for the presidency of EU. The Slovene government has in the last years continuously informed National Assembly on the course of preparations for presidency. Following the practice of the pre-accession period the government prepared various documents and positions to be put on the agenda of the National Assembly. National Assembly has discussed and taken positions regarding the tasks of the Slovene presidency mainly on regular yearly discussions on Declarations on the Activity of Slovenia in the EU Institutions, prepared according to the Law on Cooperation between the National Assembly and the Government of Slovenia on the EU matters.²¹⁵ In March 2007 the National Assembly discussed the Declaration for 2007 altogether with the 'Priority Tasks for the Activity in the Council of the EU'. While the declaration gave special attention to the process of institutional reforms of the EU and further discussions on the Constitution on Europe, enlargement, the Lisbon strategy etc, the document 'Priority Tasks' extensively enumerated these tasks. The document stipulated that Slovenia as a presiding country will try to be fully integrated into the activities of German presidency, especially those connected with the future of the Constitution for Europe.

²¹⁵ The Law on Collaboration Between the National Assembly and the Government of Slovenia on the EU Matters passed on March 25, 2004 has been prepared according to the models of Scandinavian parliaments. The Law determined the responsibility of the government to inform the National Assembly about all matters related to the EU in all stages of decision making procedures. The government has to prepare its own position regarding each matter altogether with an evaluation of the the situation and possible consequences. It is within the competence of the Slovene National Assembly to supervise the process of decision making on the level of the EU where the government is involved and if necessary to prepare its own position which the government has to take into account. Though these positions are not legally binding the government, the National Assembly may put considerable pressure on the government to adjust its handling the matters in line with the preferences and directions of the National Assembly. If necessary the National Assembly may use appropriate measures against the whole government, including interpellations against individual minister. An additional change of the Rules of procedure made in may 2004 determined the ways of operation of the Committee on EU Affairs.

Slovenia has bound itself to make efforts for continuation of the ratification procedures in some countries.

Extensive broadcasting and TV transmissions from parliamentary sessions have helped to rise the interest of the public for the EU matters, its political leadership and presidency tasks, elevating at the same time the expectations of the citizens of Slovenia that the Slovene government responds to these demanding tasks.

Finally, the National Assembly has on July 13th 2007 prepared a detailed plan of its activity in the period of the Slovene presidency. The precise time schedule determines a number of joint meetings of the committees of the parliaments of the EU member countries from January to June 2008 taking place in the National Assembly of Slovenia. There will be seven such joint meetings on specific themes (Committee on Economy and Committee on Environment will organize joint meeting and discussion on the common policy on energy and climate changes, Committee on Culture and Education will organize a discussion on the intercultural dialogue and education for European citizenship, etc.). The National Assembly will also host the meetings of the small and the big COSAC, meeting of the speakers of the national parliaments of the EU member countries, meeting of the presidents of the EU committees etc.

The significance of the “trio” and initial (three-month long) experiences

The “trio” as a formula or an institution represents a form of more active preparation and inclusion of a new member state for understanding and mastering the process of presiding over the EU. The participation in the “trio” is important for Slovenia as the next country to hold the Presidency in several aspects. Part of that has been already tested and also confirmed in practice during the first three months of 2007, since Slovenia’s involvement in “trio”.²¹⁶ First of all, Slovenia is with this, a year prior to its presidency, included in co-managing of all processes in EU. That means that Slovenia is consulted

²¹⁶ This part of the text was acquired through use of the method of observation method with one’s own participation.

and involved in preparation of most materials, viewpoint, and opinions on topics which are on the agenda of most EU agencies, and which are currently prepared by now presiding Germany, and which will be prepared by next presiding Portugal in the second half of the 2007. Slovenia's opinion, viewpoint, and expertise in particular areas are also sought after. Second, the involvement in the 'trio' implies practical initiation and accumulation of concrete experiences for realization of its presidency. Due to its extensive agenda and entanglement of the processes, it is very important for the presiding country to be early enough acquainted with the presiding processes. In such way, the presiding country familiarizes itself with the course of proceedings and with formulation of positions that member countries hold toward specific issues. Effective managing of EU constitutional bodies is not only dependent on the knowledge of the area, but also on knowledge of outcome of previous processes and other country's positions on specific issues.

The acknowledgment of differences and slight variations within positions of member states makes the decision approval and compromise achievement a lot easier. Third, Slovenian representatives are not any more just one of the twenty-seven when participating in different meetings, but they share the additional attention as members of "trio" irrespective of the subject matter and irrespective of vertical location of concrete EU bodies. In such manner, new member state is rather "automatically", structurally included in activity of the EU. Such activity is important and useful for a new member state like Slovenia. Fourth, now that they are operating within the "trio", Slovenian representatives have the additional responsibility of participating in preparation of resolutions and in doing so; they have the opportunity to make an active contribution that otherwise they might not be in position to. For a great deal of member states it is physically difficult, if not for other reasons, to assure covering of all the bodies and to assure active participation with prepared government positions. The processes are numerous, and some of them are very demanding even when being coordinated on a national level, not to mention being coordinated on EU level.

During the previous three months of Germany's presidency, Slovenia has already with its activity within the "trio" gained some important new experiences. To a certain point, Slovenia has reconfirmed some of its own expectations and plans, and completed and developed the others. Among other things, the following has been established:

- The coordination and cooperation on a national level is quite extensive due to the exceptionally broad horizontal agenda; the improved collaboration between the parliament and the government might significantly contribute to the understanding of EU goals and legitimacy of the EU leadership;
- There is a lot of coordinating being done within the EU (before and during the proceedings), where a high, almost crucial, dependency upon the position of governments of the member States exists and a high demand for otherwise necessary achievement of compromises;
- Without the participation in the "trio", the perception of EU presidency would remain detached and to a high degree unknown; the participation within the "trio" during the period of German presidency has brought closer the substantial, logistic, and structural demands of the presidency;
- The participation within the "trio" implies not only getting to understand events and processes, and their backgrounds; but also benefiting from openness of existing participants of the "trio" to offer advice and help;
- The active participation within the "trio" increases the socialization of the new member state within the EU. The degree of its acceptance within the EU is naturally higher and more tolerable which is very important for over all feeling of belonging and solidarity;
- The concrete new member state becomes more bound to the coordination of activity and in that way detaches itself from individuality which is otherwise the characteristic of non-member states when there is a lack of identification with the integration; the beginning of activity within the "trio" signifies concrete, applicable, and educational attitude to the very presidency;

- The activity a year earlier has been directed toward considering the structural preparation of presidency and its priorities on the national level as well as within the preparing “trio”;
- It represents a specific psychological burden, which was by participation within the “trio” made smaller, more acceptable, and somehow natural, so that at the end it became a part of the process and not a burden that pressures from “outside”;
- The activity within the “trio” signifies the first opportunity for structural correction of possibly too-vastly structured presidency (which was otherwise previously coordinated with other “trio” members);
- The activity within the “trio” represents important concrete, practical, and empirical influence of the shaping of priorities, not so much in the sense of possible change or alteration of those priorities, but in a sense of their structural improvement and possibly also horizontal restriction; with the first inside activity experiences, structurally wide priorities can be adjusted, restricted, and focused toward the key and not all aspects;
- The very course of the activity and process management within the “trio” influences the perception of the future presiding.

It can certainly be stated that in the upcoming period of the membership and activity within the “trio” there will be many experiences yet to come which will positively influence Slovenia’s state of preparation for the presidency. It cannot be guaranteed in advance, however, that the presidency will be less demanding, for presiding process always involves various unpredictable moments/events.

Conclusion

By comparing experiences obtained from non-permanent membership in UNSC, the OSCE Chairmanship, the necessary activities on the national level and initial activity on EU level within the “trio”, it is possible in this phase of preparation for the presidency to formulate some tentative general conclusions, namely:

- Small country's participation in major multilateral projects and their management, undeniably contributes to the greater recognition of the country within international relations. It strengthens country's position in global organizations, and influences both: greater possibilities of successful foreign policy making and realization of national goals.
- The abovementioned activities definitely suggest increased burden for diplomatic organization of small countries. On one side it could positively effect the long-term arrangement of financial sources for execution of those activities, and on the other, it could imply constraint on rational disposal of all types of sources.
- The implementation of mentioned activities unquestionably represents an increased opportunity for universal and extensive accumulation of diplomatic knowledge and experience in different areas of expertise.
- Diplomatic organization (and through it the whole state administration, especially the, so-called, classical state ministries) gains variety of concrete and applicable knowledge and experiences about activity of particular institutions and processes. This refers to large quantity of insider information that otherwise cannot be obtained.
- Each participation or managing of such project, at the same time suggests most concrete, direct, and effective preparation for managing future project.
- Such examples also imply gradual and growing incorporation of other governmental departments in demanding multilateral projects. The incorporation also suggests internal structural adjustments to the activity within international organizations and processes.

The EU Presidency, which Slovenia is scheduled for in the first half of the 2008, can on the basis of abovementioned be understood as the breaking point that could strengthen the previously marked key structural characteristics in development of Slovenian diplomacy and which could easily become the most important also for its future activity.²¹⁷

²¹⁷ Presented thoughts are derived from Jazbec, M., 2007. Slovenska diplomacija od ure nič do predsedovanja EU. In: M. Haček, D. Zajc, ur. 2007. *Slovenija v*

This is why in our opinion; the EU Presidency will most likely represent a turning point for Slovenian country as well as for its diplomacy. This signifies the conclusion of almost twenty-year long period during which the basic structural elements and processes of Slovenian country and its diplomacy have been established and developed. For Slovenia it is an opportunity to join the leading group of member states, which are the bearers of the integration process. The integration process is continuously undergoing intensive transformation, and Slovenia has the opportunity to contribute to it. This breaking challenge for Slovenia will also enable it to actually become a co-creator of European integration processes.

On the other side, Slovenia is aware of the fact that it is preparing for its presidency in the period when (after the German Presidency) the solving of the constitutional crisis of EU will be the central question. The EU is undoubtedly on the crossroads – the people are more and more skeptic regarding the EU and its way of taking decisions. The integration process is not transparent for them and they fear further centralization of power. The German Presidency gives opportunity to overcome the uncertainty and for finding solutions. Slovenia will do everything possible to reach a compromise on the basis of the ‘Berlin statement’. If the compromise will not be possible, Slovenia will preside in the first half of 2008 in rather unstable conditions. The EU could be on the next elections in 2009 confronted with deepening institutional crisis, which will be demonstrated by low electoral turn-out, diminishing reputation of its institutions, further spread of EU-skepticism, etc. In this case, Slovenia will not be able to realize some of its priorities which are also priorities of other members, like the further enlargement of the EU on the Western Balkans or advancement of the candidate states for the EU membership, since a firm new institutional basis is needed.

In the recent March 2007 discussion on the Declaration on the Activities of Slovenia in the EU in the period from January 2007 – June 2008 the government’s side insisted that Slovenia needs also an internal political agreement that during the time of the presidency, the internal political controversies will

evropski družbi znanja in razvoja. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. pp. 131–145.

not be used in a way to destabilize the country or to diminish the capacities of Slovenia to fulfill the tasks of the presidency. The Prime Minister Janša has recently called upon all political parties to an agreement in maintaining sufficient support of national priorities based on long term and key national interests, which are of special importance.

Evropska diplomacija²¹⁸

LJUBLJANA, DECEMBER 2008

Uvod

V minulih letih je EU postala globalni akter tudi na političnem in varnostnem področju. K temu je gotovo največ pripomogel evropski integracijski proces, ki je po eni strani spodbujevalec vsestranskih in strukturnih povezav med državami članicami in kandidatkami ter zainteresiranimi za članstvo in za sodelovanje, ter po drugi strani tudi rezultanta teh aktivnosti. Kot dva pomembna mejnika lahko v tem okviru navedemo sprejem Maastrichtske pogodbe leta 1992, ki je začrtala koncept skupne zunanje in varnostne politike (in z njo nadgradila dotedanje evropsko sodelovanje v zunanji politiki), in veliko širitev 2004/2007, ki je povečala članstvo za 12 novih držav. Obenem dialog EU s tretjimi subjekti prispeva k njenem sprejemanju kot akterja pri teh subjektih. Govorim o lahko o posrečenem in pomembnem dopolnjevanju notranjih procesov in zunanjih dejavnikov.

EU danes vzdržuje dialog in sodelovanje z vrsto tretjih držav oz. skupin držav oz. z mednarodnimi organizacijami po različnih temah ter v različnih formacijah in na različnih ravneh, npr. vrhovi EU + 3, trojka zunanjih ministrov, političnih direktorjev, aktivnosti visokega predstavnika za skupno zunanjo in varnostno politiko (SZVP), komisarja za zunanje odnose itd. To praktično pomeni, da EU že deluje kot samostojen diplomatski akter in izvaja diplomatske odnose, kljub temu da nima pravne subjektivitete. Slednje je neke vrste zagata, ko razmišljamo o EU in o njeni diplomaciji. Običajno je,

²¹⁸ Objavljeno v: Lange, S., Lajh, D., (ur.). *Evropska unija od A do Ž*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije, 2009. str. 64–68.

da se diplomacija veže na pojmovanje nacionalne države, katere institucija za izvajanje njene zunanje politike je. Vzpostavlja njeno komunikacijo z drugimi takimi subjekti (mednarodnega javnega prava) in je, kot pravimo, instrument mednarodnega dialoga ter urejanja medsebojnih zadev po mirni poti. Ker EU nima statusa pravnega subjekta, bi lahko bili pri ugotavljanju povezave med njo in institutom diplomacije v zadregi. Naj bo slednje ovira? Ali ni tudi OVSE brez pravne subjektivitete in kot taka ni mednarodna organizacija? Vendar mednarodni partnerji vse bolj prepoznavajo EU kot legitimnega diplomatskega akterja, saj npr. obravnavajo visokega predstavnika za SZVP kot pomembnega diplomatskega sogovornika na strani EU, priznavajo poln diplomatski status delegacijam EK in sklepajo mednarodne sporazume z Unijo.

Za izvajanje teh zunanjepolitičnih procesov ima EU na razpolago več institucionalnih oz. diplomatskih orodij, in sicer so to:

- Visoki predstavnik za SZVP;
- Predstavnštva oz. delegacije Evropske komisije, ki formalno-pravno sicer ne predstavljajo celotne EU, ampak le EK kot institucijo, vendar jih kljub temu tretje države sprejemajo kot predstavnštva celotne Unije. Delegacije EK v osnovi opravljajo naloge, ki so omejene na predstavljanje Skupnosti v zunanjih odnosih na področju izključnih pristojnosti Unije (t. i. komunitarna sfera). EK ima 118 delegacij v tretjih državah, temu številu pa lahko prištejemo še 5 delegacij pri mednarodnih organizacijah. EK je prisotna tudi v državah članicah, kjer ima odprta svoja predstavnštva, tako da se število vseh predstavnštev, kjer je EK neposredno prisotna, na ta način poveča na 150.
- Diplomacije držav, ki predsedujejo Svetu EU in so na osnovi izrecnih določil Maastrichtske pogodbe zadolžene, da zastopajo Unijo v zadevah SZVP. Predsedstvo Sveta EU je torej odgovorno za izvajanje odločitev ter tako načelno izraža stališča Unije v mednarodnih organizacijah in na mednarodnih konferencah.
- Komisar za zunanje odnose in sosedsko politiko.
- Direktorat za zunanje odnose.

Na ta način je EU pričela postopoma oblikovati evropsko diplomatsko mrežo in preko nje tudi skupno diplomacijo. S tem se EU uveljavlja kot mednarodni akter, ki je sposoben razvijati skupno in celovito zunanjo politiko ter mehanizme kolektivne diplomacije (razvoj specifične diplomatske zunanje službe) kot sredstva, s katerimi to politiko tudi izvaja oziroma se sooča z aktualnimi varnostnimi in političnimi izzivi. Vendar je v sedanji fazi prisotnega še precej neuskklajenega delovanja med posameznimi, prej omenjenimi elementi, ki se kaže v podvajanju, tekmovanju in sivih conah. Omenjeno je morda še najbolj očitno v nezadosti natančni in praktični razmejitvi pristojnosti med dotičnim komisarjem in visokim predstavnikom za SZVP ter v odsotnosti potrebe po usklajevanju aktivnosti med njima. To do določene mere povzroča odvečno tekmovalnost in konkurenčnost tudi med ustreznimi strukturami tako Komisije kot Sekretariata Sveta. Navedeni problemi izhajajo predvsem iz zapletene notranje delitve pristojnosti in stebrne strukture ter posledično razpršenih pristojnosti v zunanjem predstavljanju in vodenju diplomatskih odnosov z mednarodnimi partnerji. (Gruban 2007: 140)

Vendar dejstvo, da EU razvija diplomatsko aktivnost in njene institucije, ostaja. Po eni strani lahko zapišemo, da EU prakticira diplomacijo kot *dejavnost*: države članice si namreč skupno prizadevajo za oblikovanje in izvajanje evropske zunanje in varnostne politike, se medsebojno obveščajo in posvetujejo o zunanjepolitičnih zadevah splošnega interesa ter opredeljujejo in oblikujejo skupna načela in cilje, navedeno pa tudi izvajajo na različne načine in v različnih oblikah. In po drugi strani EU razvija diplomacijo kot *organizacijo*: v Komisiji deluje poseben direktorat, ki je odgovoren za vodenje zunanjih odnosov in evropske sosedске politike, Komisija pa ima, kot smo omenili, vzpostavljeno mrežo predstavništev, ki je primerljiva z nacionalnimi diplomatskimi mrežami suverenih držav. Ob tem poudarimo, da se sistem evropske diplomatske mreže ne veže zgolj na strukture EK, saj lahko v evropsko diplomatsko mrežo vključimo tudi Svet EU. Predsedstvo Sveta EU zastopa Unijo v zadevah SZVP in izraža stališča Unije v mednarodnih organizacijah in na mednarodnih konferencah, to pa izvaja preko svoje nacionalne diplomatske organizacije.

Sistem evropske diplomatske mreže, ki jo je vzpostavila EU in ki jo v osnovi sestavljata delegacije Evropske komisije in diplomatske misije predsedstva

Sveta EU, se razlikuje od primerljivih sistemov nacionalnih držav, čeprav pa se razvija na podoben način, kot jih razvijajo države same. V bistvu gre namreč za izvajanje diplomatskih funkcij, kot jih določa Dunajska konvencija o diplomatskih odnosih; ta mreža se razvija postopoma in se ves čas spreminja, predvsem glede na naravo izzivov in na način, kako se EU z njimi sooča. Poseben notranji organizacijski, a tudi političen izziv za EU pri tem je, da se je število držav članic v minulih letih zelo povečalo, kar je vplivalo na povečanje raznolikosti interesov (npr. v odnosu do ZDA in do Ruske federacije), ki jih je treba usklajevati, ter na zahtevnost usklajevanja in sprejemanja odločitev. EU pa ob tem tudi spodbuja sodelovanje diplomatskih mrež držav članic in jim nudi možnost uporabe svoje diplomatske infrastrukture.

EU je kompleksen in specifičen mednarodni akter, ki bo šele pridobil pravno osebo. S podelitvijo pravne osebe in uvedbo klasičnih diplomatskih mehanizmov – ministra za zunanje zadeve (visoki predstavniki za zunanje zadeve in varnostno politiko), zunanjega ministrstva (Evropska služba za zunanje delovanje /ESZD/ – European External Action Service /EEAS/) in mreže diplomatskih predstavništev (delegacije Evropske unije) – bo narejen bistven korak naprej k formalni prepoznavnosti in kredibilnosti EU kot diplomatskega akterja. (Gruban 2007: 142) To pa so tudi bistvene institucionalne spremembe, ki jih je predvidela bivša Pogodba o ustavi za Evropo in ki jih je do določene mere povzela Lizbonska pogodba.

V tej luči sta funkcija visokega predstavnika EU za zunanje zadeve in varnostno politiko ter Evropska služba za zunanje delovanje (skupaj s funkcijo stalnega predsednika ES) najbolj inovativna mehanizma prihodnjega ustroja EU, ki lahko izboljšata način udejstvovanja EU v mednarodnih odnosih. Z gotovostjo lahko zapišemo, da EU z njima vstopa v novo stopnjo institucionalizacije svojih diplomatskih sposobnosti. Za nadaljnji razvoj njenega diplomatskega mehanizma pa je bistvenega pomena podelitev mednarodnopravne subjektivitete, ki omogoča oblikovanje mreže diplomatskih predstavništev EU. Prihodnja zunanja služba bo na ta način postala nadgradnja sedanje zunanje službe EK, z bistveno prednostjo, ki bo, da bo pod skupno avtoriteto visokega predstavnika sistemsko povezala tri različne razsežnosti evropske zunanje politike: zunanjo razsežnost Skupnosti, SZVP ter nacionalne diplomacije. (Gruban 2007: 140)

Kot ugotavlja Gruban (2007: 141), bo navsezadnje politična volja tista, ki bo odločala o učinkovitosti in relevantnosti diplomatske službe EU. K temu lahko bistveno pripomore visoki predstavnik s širokim mandatom in ob podpori stalne in profesionalne zunanje službe, ki združuje predstavnike evropskih ustanov ter držav članic in ki bi morala opravljati predvsem funkcijo uresničevanja skupnih interesov. Po njenem mnenju je navedeno usmerjeno v prizadevanja izboljšati usklajenost in vidnost zunanjega nastopa Unije. Zato je oblikovanje evropske zunanje službe pod vodstvom visokega predstavnika smiselna, zaželena in celo nujna novost, ki prispeva k utrjevanju identitete EU kot diplomatskega akterja. Pod pogojem, da bodo določena jasna pravila delovanja, vzpostavljeni ustrezni delovni odnosi in zagotovljena politična volja, lahko visoki predstavnik prispeva k uspešnemu delovanju enotnega institucionalnega okvira in konsistentnosti zunanjega nastopa Unije.

Poskusimo sedaj predstavljene in komentirane elemente evropske diplomacije predstaviti še v naslednji preglednici (ob tem nimamo namena izvesti primerjave statusa in odnosov med njimi).

Preglednica št. 1: Elementi evropske diplomacije

Diplomatska organizacija		
<i>Država članica</i>	<i>EU sedaj</i>	<i>EU po Lizbonski pogodbi</i>
Zunanji minister	VP SZVP + Komisar	VP SZVP (podpredsednik Komisije)
Zunanje ministrstvo	Direktorat RELEX	ESZD:
DKP mreža	Predstavništva EK	* zunanja razsežnost Skupnosti
	DKP mreža predsedstva Sveta EU	* SZVP

* nacionalne diplomacije

Vir: avtor

Dodajmo ob tem še poudarek, da se bodo v EU tudi v bodoče, kot je to že praksa v državah članicah, kot zunanjepolitični akterji pojavljali predstavniki evropskih ustanov ter držav članic, čeprav ne kot evropski diplomati.

Uvodno misel o razmerju diplomacija – država in njeno preslikavo na EU si lahko podaljšamo z mislijo, da nacionalne diplomatske mreže, tj. diplomat-

ske mreže držav članic, opravljajo diplomatske funkcije, ki so opredeljene v dunajski konvenciji o diplomatskih odnosih. Vprašanje, ki logično sledi, je, ali tudi evropska diplomatska mreža opravlja te diplomatske funkcije. Na vprašanje odgovarjamo pritrdilno in po Čelofigi (2007) povzemamo utemeljitev:

- Glede na ustrezne dokumente Komisije in dejavnosti njenih delegacij v tretjih državah, te delegacije formalno-pravno predstavljajo Komisijo in ne celotne EU (na področju izključnih pristojnosti Unije predstavljajo Skupnost v zunanjih odnosih delegacije Komisije, na področju SZVP pa predstavlja EU predsedstvo Sveta EU).
- Delegacije Komisije razlagajo in izvajajo politike EU v tretjih državah in pri mednarodnih organizacijah.
- Hkrati te delegacije znotraj podeljenega mandata izvajajo pogajanja z državo sprejemnico.
- Delegacije EK prav tako analizirajo razvoj dogodkov ter poročajo o politikah in razmerah v državi sprejemnici.
- Pospeševanje prijateljskih odnosov in razvijanje medsebojnih gospodarskih, kulturnih in znanstvenih odnosov v dokumentih Komisije sicer ni izrecno opredeljeno kot naloga njenih delegacij. Toda na osnovi praktičnih primerov je mogoče ugotoviti, da delegacije opravljajo tudi to nalogo. Delegacija EK v Washingtonu npr. sodeluje z ameriškimi oblastmi na področju gospodarskih, finančnih in monetarnih zadev, sodeluje z ameriškimi univerzami, ki nudijo programe o EU, ter si prizadeva povečati zavest o EU, tako da pripravlja in nudi informativna gradiva o EU in komunicira s splošno javnostjo. Naštetu zagotovo prispeva k pospeševanju prijateljskih odnosov in razvijanju medsebojnih gospodarskih, kulturnih in znanstvenih stikov.
- Predsedstvo EU prek svoje diplomacije opravlja enake funkcije (ki se nanašajo na področje SZVP).

Če bi strnili naša kratka razmišljanja o diplomaciji EU in poskušali na splošni ravni povzeti nekaj osnovnih misli, bi, opirajoč se na Grubanova (2007: 142), najprej ugotovili, da je razvoj diplomatskih instrumentov EU kot subjekta *sui generis* mednarodnih odnosov zanimiva novost v sodobni

diplomatski praksi. Ta novost gotovo ni brez učinka na diplomatske dejavnosti držav članic in drugih mednarodnih subjektov, vendar pa ni revolucionarna, saj ne posega v samo jedro diplomacije. Razvoj diplomacije EU vsaj v tej, začetni fazi zato ne prinaša radikalnih sprememb za diplomatski sistem, v katerem še naprej prevladujejo suverene države. Ker se (globalni) diplomatski sistem še naprej prilagaja novim vzorcem diplomatske prakse, to akterju, kot je EU, omogoča, da deluje kot klasičen diplomatski akter, primerljiv z državami.

Obenem razvoj zunanje in diplomatske službe EU kot akterja, ki ni suverena država, ponuja priložnost za sveže razmišljanje o naravi diplomacije v 21. stoletju (pri tem je treba imeti v mislih, da je EU izjema brez primere v sodobni mednarodni skupnosti). Diplomacija EU se razvija vzporedno z nacionalnimi diplomacijami držav članic, ki so sprejele (kot tudi drugi akterji) diplomatske strukture EU kot dopolnila in ne kot nadomestila nacionalnih diplomacij. S preslikavo klasičnih diplomatskih struktur v svoj institucionalen okvir si EU prizadeva postati legitimen član sodobne diplomatske skupnosti, s tem pa istočasno posega v ustaljene vzorce diplomatske prakse in jih spreminja. Zato menimo, da ni realno govoriti o zamenjavi nacionalnih diplomatskih predstavništev s predstavništvu EU, so pa države članice prepoznale funkcionalne koristi diplomatskih struktur na evropski ravni. (Gruban 2007: 142) Morda pa bo, kot pravi Čelofiga (ibid.), EU z oblikovanjem skupne evropske diplomatske mreže vsaj na področju SZVP nadomestila diplomatske mreže držav članic in tako nasproti tretjim državam in mednarodnim organizacijam predstavljala stalnega partnerja (Čelofiga meni, da je to verjetno le še vprašanje časa in volje držav članic). In dodatno, glede na to da diplomatske misije izvajajo tudi konzularne funkcije, so prvi koraki v smeri skupne evropske diplomacije najverjetnejši prav na tem področju. Bilo bi veliko enostavneje in bolj smiselno, da bi evropska diplomatska mreža nadomestila diplomatske mreže držav članic pri izdajanju vizumov.

Skratka, dejstvo je, da evropska diplomacija postaja institucionalizirano orodje EU za izvajanje njenega vsestranskega dialoga s tretjimi subjekti. To se pa dogaja ravno v času, ko je Slovenija postala ne le članica, ampak ko je z uspešno izvedbo predsedovanja naredila strukturni premik v razumevanju in prakticiranju evropskega integracijskega procesa ter postala njegov sooblikovalec. Evropska diplomacija s tem postaja tudi njena diplomacija.

Oblikovanje zunanje politike v funkciji razumevanja mirovnih operacij²¹⁹

LJUBLJANA, FEBRUAR 2009

Uvod

Razmerje med oblikovanjem zunanje politike in razumevanjem mirovnih operacij ter njunim izvajanjem terja premislek o medsebojni povezanosti obeh pojmov. Ta povezanost se je s spremembo mednarodnega varnostnega okolja po koncu hladne vojne predrugačila in postala obenem odraz te predrugačenosti ter tudi reakcija nanjo. Predvidevamo, da je vzročna povezanost bolj neposredna in dinamična ter dosega večjo stopnjo soodvisnosti, vsebina tega odnosa pa je širša in bolj raznolika, z večjo vključenostjo različnih institucij, kot je to bilo pred desetletji. Ključna dejavnika za to sta po našem mnenju spremenjena narava varnostnih groženj in porast znotrajdržavnih konfliktov, kar terja drugačen pristop v njihovem reševanju za razliko od meddržavnih, ki so prevladovali v času hladne vojne.²²⁰ V oblikovanje in izvajanje zunanje politike naj bi bilo zato vključeno večje število dejavnikov in orodij, mirovne operacije pa naj bi imele v njej precej pomembnejšo vlogo.

Namen tega prispevka je na splošni ravni predstaviti, povzeti, analizirati in komentirati v teoretičnem smislu naslovno temo. Pri tem bomo skušali ugotavljati modele obnašanja in delovanja ter iskati v njih možnosti pojasnjevanja odnosa med oblikovanjem zunanje politike in razumevanjem mirovnih

²¹⁹ Objavljeno v: *Bilten Slovenske vojske*. apr. 2009, 11, št. 1, str. 99–116.

²²⁰ Zaradi preglednejše obravnave mirovnih operacij in omejitev prispevka se tu ne spuščamo v obravnavanje kriznega upravljanja, ki v veliki meri izhaja iz ukvarjanja s posledicami t.im. naravnih katastrof (npr. cunami).

operacij. Navedeno bomo v empiričnem smislu do določene, manjše mere poskušali podkrepiti s slovensko izkušnjo.²²¹ V prispevku zagovarjamo hipotezo, da naj bi bile mirovne operacije kot element in vzvod zunanje politike rezultat preišljenega, celovitega in komplementarnega pogleda na zunanje-politično delovanje držav v mednarodni politiki. Govorimo torej o aktivnosti posameznih držav pa tudi o njihovem delovanju skozi multilateralni, tj. integracijski okvir, oboje pa se dostikrat prekriva, še posebej v primeru malih držav. Takšno delovanje naj bi bilo dvosmerno koristno, torej tako za državo, ki se udeležuje posamične mirovne operacije, kot tudi za tisto, ki je predmet izvajanja mirovne operacije, med njima (oz. med njimi, saj je na udeleženi strani prisotno večje število držav in tudi mednarodnih organizacij) pa se zato lahko vzpostavi intenzivna in široka, morda tudi dolgotrajna socialna interakcija. Naše ugotovitve naj bi prispevale k boljšemu teoretičnemu in razvojnemu razumevanju obravnavane snovi, njihova aplikacija pa bi lahko bila tudi ena od osnov za metodološka in vsebinska priporočila oblikovalcem zunanje politike (prim. npr. Rosenau 2006: 97–106).

V prispevku uporabljamo metode predstavitve, analize, komentarja, sinteze in opazovanja z lastno udeležbo, pri čemer oblikujemo prispevek predvsem v teoretičnem smislu, a z dodatnimi izbranimi empiričnimi poudarki iz slovenske prakse. Tematiko obravnavamo z dveh dodatnih vidikov, in sicer izhajajoč tako s tradicionalnega kot s postmodernega razumevanja diplomacije in posledično tudi vojske.²²² Prelomno časovno točko v prehodu od enega k drugemu vidimo v že omenjenem koncu hladne vojne in v temeljito spremenjenih mednarodnih okoliščinah, ki temu sledijo.

²²¹ Avtor pri tem črpa tudi iz svojih diplomatskih izkušenj (opazovanje z lastno udeležbo – Gilli 1974).

²²² Za tradicionalno razumevanje diplomacije prim. npr. Anderson (1993), Barston (2006) in Benko (1997 in 1998). Za postmoderno razumevanje diplomacije prim. npr. Jazbec, M., 2007a *Vojaška in obrambna diplomacija*. Ljubljana; FDV, in 2007b *Postmoderna diplomacija. Teorija in praksa*, let. 44, št. 6, str. 877–895. O aktualnosti moderne vojaštva prim. npr. Jelušič 1997.

Teoretična izhodišča

Oblikovanje zunanje politike za potrebe tega prispevka²²³ razumemo kot pojem in kot proces. Kot pojem jo razumemo v kompleksni celoti številnih elementov, ki v določenem obdobju sestavljajo njeno pojmovanje in h kateremu se dodajajo vedno znova novi elementi, odvisno od aktualnih mednarodnih razmer oz. okolja in od t.im. notranjepolitičnega razumevanja zunanje politike. Kot proces pa jo dodatno razumemo v številnih fazah njenega oblikovanja in izvajanja (prim. npr. Rosenau 2006: 171–199), pri tem pa imamo posebej v mislih tisti del tega procesa, ki se veže na razumevanje mirovnih operacij.²²⁴

Zaradi potrebnega začetnega vpogleda v osnovno razumevanje in kategorizacijo mirovnih operacij v Preglednici št. 1. posplošeno povzemamo in primerjalno predstavljamo tipične izbrane značilnosti OZN, Nata, EU in OVSE ter vpliv teh značilnosti na način njihovega varnostnega delovanja, ki ga tu razumemo v obliki mirovnih operacij. Navedene organizacije z izvajanjem mirovnih operacij prispevajo, v skladu s svojimi pristojnostmi, k zagotavljanju varnosti. Pri tem se osredotočamo na tiste značilnosti, iz katerih je razvidno sodelovanje in dopolnjevanje teh organizacij v mirovnih operacijah na splošni ravni (prim. Jazbec 2006b):

Proces oblikovanja zunanje politike je zahteven, celovit in dinamičen ter tudi kompliciran, predvsem pa ima dvojno naravo. Govorimo namreč lahko o zunanji politiki kot zgolj o odzivanju na spremembe v mednarodnem okolju ali pa kot o vplivanju na omenjeno dogajanje. Oblikovanje je po eni strani odvisno, kot smo navedli, od notranjih in zunanjih dejavnikov ter po drugi strani od strateškega premisleka (npr. cilji, interesi, vrednote, norme) in od taktičnih vidikov ter pragmatizma.

²²³ Prispevek je predstavljal izhodišče za avtorjev krajši nastop na posvetu »Sodelovanje Slovenije v mednarodnih operacijah in misijah« (Brdo, 21. januarja 2009). Nastop je objavljen v obliki strokovnega članka v zborniku prispevkov s posveta.

²²⁴ S pojmom mirovne operacije v tem prispevku na splošni ravni razumemo različne vrste teh aktivnosti, ki jih različni mednarodni dejavniki (npr. OZN, EU, NATO, OVSE itd.) tudi različno poimenujejo. Več in podrobneje o tipologiji in razumevanju mirovnih operacij v npr. Jelušič 2005.

Preglednica št. 1 – Primerjava izbranih značilnosti štirih mednarodnih organizacij²²⁵

<i>Primerjava izbranih značilnosti štirih mednarodnih organizacij</i>				
Organizacija	Število članic	Način zagotavljanja varnosti	Vrsta varnosti	Vrsta operacij
OZN	192	kolektivna varnost	mehka varnost	operacije ohranjanja miru
NATO	26	kolektivna obramba	trda varnost	operacije v podporo miru
EU	27	krizno upravljanje	mehka varnost	operacije vojaškega in civilnega kriznega upravljanja
OVSE	56	kooperativna varnost	mehka varnost	terenske aktivnosti in misije

Vir: avtor

V naslednji preglednici skušamo prikazati omenjene vidike oblikovanja zunanje politike.

Preglednica št. 2 – Tradicionalni vidiki oblikovanja zunanje politike

<i>Tradicionalni vidiki oblikovanja zunanje politike</i>	
NOTRANJI Politično-upravna-strokovna interakcija	STRATEŠKI PREMISLEK Cilji, interesi, vrednote, norme
ZUNANJI Mednarodno okolje	TAKTIČNO-PRAGMATIČNI VIDIK Prilagajanje

Vir: avtor

Notranji vidik se v tradicionalnem pojmovanju izoblikuje skozi interakcijo v političnem, upravnem in strokovnem okvirju, ki je relativno zaprt za vplive iz ostalih notranjih okolij, obenem pa je do določene mere odprt za zunanje vplive, ki prihajajo iz mednarodnega okolja. Morda bi za slednje lahko rekli, da so ti impulzi pretežno ideološko pogojeni, glede na blokovsko delitev v obdobju hladne vojne. Strateški premislek in taktično-pragmatični vidik delujeta na oblikovanje zunanje politike pretežno skozi imperativ notranjega vidika, torej tistega, kar je za aktualno notranjepolitično elito ključnega pomena.

²²⁵ Tipologijo mirovnih operacij za prve tri povzemamo po Jelušič 2005 in za OVSE po Juvan 2005. Število držav članic je aktualizirano glede na leto 2008.

Tradicionalno vzeto, sta v oblikovanje zunanje politike vključeni predvsem izvršna in zakonodajna veja oblasti ter deloma tudi stroka. Praviloma je izvršna veja tista, ki ob upoštevanju medsebojnega delovanja prej omenjenih štirih vidikov oblikuje zunanjepolitične predloge, zakonodajna pa jih skozi svojo proceduro potrdi in sprejme. Prispevek stroke je običajno manjšega pomena in obsega ter ima do določene mere gotovo vlogo pokritja oz. alibija za konkretno obliko in vsebine odločitve. Mogoče je zapisati, da je izvršna veja tisti dejavnik, ki je ključnega pomena in ima odločilno vlogo v tradicionalnem procesu oblikovanja zunanje politike. Njen edini korektiv je do določene mere zakonodajna veja oblasti.

Naslednja preglednica ponazarja pogled na tradicionalne dejavnike oblikovanja zunanje politike.

Preglednica št. 3 – Tradicionalni dejavniki oblikovanja zunanje politike

<i>Tradicionalni dejavniki oblikovanja zunanje politike</i>	
Izvršna oblast	Pobuda in odločitve
Zakonodajna oblast	Selekcija
Stroka	Podpora / Alibi

Vir: avtor

Po koncu hladne vojne se takšno pojmovanje oblikovanja zunanje politike precej spremeni, saj bistveno predrugačene varnostne okoliščine narekujejo tudi drugačen pristop glede njenega razumevanja in oblikovanja, a tudi izvajanja. To je predvsem posledica oz. odraz raznovrstnosti družbenih dejavnikov, ki vplivajo na oblikovanje zunanje politike nacionalne države. Če je bilo za obdobje hladne vojne simptomatično, da je bila zunanja politika nadaljevanje in odraz notranje politike, lahko sedaj aksiomatično trdimo skorajda nasprotno: notranja politika je odraz zunanje oz. dogajanja v globalni mednarodni skupnosti. Lahko torej govorimo o konverziji percepcije in oblikovanja zunanje politike, kar ponazarjamo v Preglednici št. 4.

Predstavljena konverzija v percepciji in oblikovanju zunanje politike vpliva tudi na izbor zunanjepolitičnih orodij: v tradicionalnem pojmovanju so to

predvsem diplomacija, vojska in tudi policija, s tem da sta slednji tisti, ki sta neposredni nosilki izvajanja mirovnih operacij v meddržavnih konfliktih.²²⁶

Preglednica št. 4 – Vloga zunanje politike v odnosu do notranje

<i>Pojmovanje</i>	<i>Odnos</i>	<i>Orodja</i>
Tradicionalno	Notranja politika → zunanja	Diplomacija, vojska in policija
Postmoderno	Zunanja politika → notranja	Različna

Vir: avtor

Ob tem je treba dodati, da navedenih razmerij ni mogoče gledati statično, ampak imajo določen dinamičen zagon. To pomeni, da v tradicionalnem pojmovanju zunanja politika, ki je odraz notranje, s svojim delovanjem posledično seveda vpliva nazaj na notranjo, vendar je ta vpliv posreden in nizke intenzivnosti, morda celo obrobni. V postmodernem pojmovanju, ki je bistveno manj – če sploh – zarisano z omejitvami in ogradami, pa ima izvajanje notranje politike, ki je v veliki meri odraz zunanje, velik povraten vpliv na nadaljnje oblikovanje in izvajanje zunanje.²²⁷ Ta interakcija je stalna in dinamična, vpliv zunanjega oz. mednarodnega oz. globalnega dejavnika pa vidimo kot ključen.

Navedeno oblikovalcem zunanje politike ponuja širok nabor tem in veliko geografsko širino, kar lahko ob izdelanem tematskem posluhu privede do izostrene in nišne zunanje politike, še posebej v primeru malih držav.

V takem okviru postajajo mirovne operacije pomemben in opazen element in orodje zunanje politike. Lahko bi tudi zapisali, da so prehodile dolgo pot od prvotnega »prostora za izmenjavo izkušenj [slovenske] vojske in [slovenske] policije« (Jelušič 2001) v mednarodnem okolju do lastne vzpostavitve kot nepogrešljivega elementa in vzvoda zunanje politike. To razumemo predvsem kot posledico struk-

²²⁶ O postmodernih zunanjepolitičnih orodjih govorimo v nadaljevanju, zato jih v tej preglednici omenjamo zgolj v splošnem smislu.

²²⁷ Ravno zaradi velike odprtosti, fleksibilnosti in dinamičnosti ter povezanosti in soodvisnosti procesov v mednarodnem okolju je tudi treba termina »zunanja politika« in »notranja politika« v postmodernem kontekstu razumeti na enak način (tj. odprto, fleksibilno in dinamično), saj bi sicer lahko velik povraten vpliv notranje politike na zunanjo morda že razumeli kot že videno tradicionalno pojmovanje in bi zaradi tega lahko ne videli razlik med obema pojmovanjema.

turnih premikov v mednarodni skupnosti in kot strukturni premik v pojmovanju, oblikovanju in izvajanju zunanje politike. S tem se poudarja in tudi izpostavlja različna vloga vojske in policije v zunanji politiki nacionalne države v različnih obdobjih ter preko nje v mednarodnih organizacijah in v njihovih aktivnostih.

Slovenija in mirovne operacije

Slovenska zunanja politika (in z njo, seveda, tudi diplomacija) se je z mirovnimi operacijami srečala že pravzaprav na začetku nastanka slovenske države. Ta izkušnja je vezana na proces razpada bivše skupne države ter iz tega izhajajočih posledic, predvsem osamosvojitve²²⁸ in priznanja novih držav na ozemlju prejšnje ter urejanja ključnih odprtih vprašanj med njimi. To so bila predvsem vprašanja vojne, miru in nasledstva. Navedeno v veliki meri določa dovršen del slovenske zunanjepolitične agende v prvi polovici devetdesetih let prejšnjega stoletja in se strne v vključenosti Slovenije v aktivnosti mednarodne skupnosti, izhajajoče iz dogovorov po koncu vojne v BiH (vključenost v UNPROFOR in v IFOR). Tipična aktivna udeležba v mirovnih operacijah pa sledi pozneje, v drugi polovici prvega desetletja delovanja samostojne države, in sicer gre najprej za mirovno operacijo ALBA (1997) in potem še za mirovno operacijo UNFICYP (1997).

Za navedeno obdobje je značilno, da je bila obrambno – vojaška in deloma tudi varnostna elita promotor mirovnih operacij in s tem njihovega poznejšega razumevanja kot elementa zunanje politike, medtem ko je bila zunanjepolitična elita glede tega razdeljena in negotova, določen del pa tudi, verjetno zaradi politično populističnih razlogov, proti.²²⁹ Ob tem se je mogoče vprašati, ali gre pri tem za paradoks ali za razumljiv odnos ali pa je treba navedeno enostav-

²²⁸ Za razliko od priznanja novih držav, ki je posledica razpada prejšnje države in posledica osamosvojitve, je bila slednja po eni stran cilj demokratičnih gibanj v sestavnih delih bivše skupne države, po drugi strani pa tudi posledica razpada bivše skupne države.

²²⁹ Medijski zapisi v osrednjih slovenskih dnevnikih iz obdobja pred sprejetjem odločitve o sodelovanju v mirovni operaciji ALBA potrjujejo navedeno ugotovitev. Posledično so v medijih prevladovali zapisi, ki so bili proti udeležbi Slovenije v navedeni operaciji.

no sprejeti kot (politično) dejstvo. To razmerje se je v poznejših letih počasi spreminjalo, a je v osnovnih izhodiščih verjetno ostalo bolj kot ne enako. Slovensko udeleževanje v mirovni operacijah je v prvem desetletju delovanja samostojne države praviloma izhajalo iz povabila oz. zunanje pobude (npr. Italija – ALBA in Avstrija – UNFICYP)²³⁰, v domači politiki pa vzbujalo delno odobravanje in delen odpor. Vseeno pa je bil končni rezultat vedno nagnjen v prid udeležbe, tako da je do določene mere na splošni ravni mogoče ugotoviti vsaj pet faz razvoja tega odnosa: povabilo, kombinacija sprejemanja in odpora, intenzivna javna razprava, sklep izvršne veje oblasti o udeležbi in udeležba.

Prav tako lahko ugotovimo, da je samo dejstvo udeleževanja v mirovni operacijah sčasoma pričelo posredno in sprva samo po sebi prispevati k zametkom oblikovanja politike udeleževanja. K temu je tudi pripomogel še dodaten razlog sodelovanja v mirovni operacijah, namreč dejstvo, da je bila udeležba s strani zunanjepolitične elite spoznana tudi kot sredstvo hitrejšega oz. bolj gotovega pridobivanja članstva v evroatlantskih integracijah.²³¹ V takem primeru je praviloma in vsaj sprva šlo zgolj za taktično in pragmatično politično potezo prilagajanja realnim razmerjem in ne za strateški premislek o tem, kaj to pomeni za oblikovanje zunanje politike kot take. Zato ne prese- neča, da se je po doseženem članstvu v Natu in EU pojavil določen vakuum v oblikovanju politike, ki je bil posledica dejstva, da je zunanjepolitični cilj (članstvo) z izpolnitvijo postal sredstvo, vendar ni bilo spoznano in jasno, kaj s tem sredstvom početi oz. kaj z njim doseči.

Navedeno skušamo ponazoriti še v naslednji preglednici.

²³⁰ Povabili sta bili posredovani po diplomatski poti.

²³¹ Nekateri vodilni politiki so zaradi vneme in nepoznavanja stroke v sredini devetdesetih let prejšnjega stoletja obljubljali npr. udeležbo Slovenije z enoto najmanj bataljona v mirovni operacijah. Kako zahteven cilj je bilo navedeno, priča podatek, da je Slovenija postala usposobljena navedeno zagotoviti šele po članstvu v Natu, torej kar desetletje pozneje.

Preglednica št. 5 – Oblikovanje zunanje politike in mirovne operacije

<i>Oblikovanje zunanje politike in mirovne operacije</i>				
Razlog	Obdobje	Vidik	Primer	Okvir
Posledice razpada bivše skupne države	Prvo desetletje 1989–1996	Zapuščina	UNPROFOR IFOR	Regionalni
Integracijske ambicije	Drugo desetletje 1997–2008	Zunanje vabilo Sredstvo	UNFICYP ISAF	Globalni

Vir: avtor

Če povzamemo in komentiramo preglednico, lahko najprej ugotovimo, da govorimo o dveh obdobjih razvoja oblikovanja slovenske zunanje politike in v zvezi s tem mirovnih operacij.

Prvo desetletje je zaznamovano s temami, ki se vežejo oz. tudi izhajajo iz ukvarjanja z zapuščino po bivši skupni državi: npr. konec vojne v BiH in sklenitev Daytonskih mirovnih sporazumov, ki to formalno omogočijo, pomeni vključitev Slovenije v mirovno operacijo UNPROFOR in zatem v IFOR, sprva predvsem zaradi izdajanja dovoljenj za prehod ozemlja mednarodnih tovorov na poti skozi našo državo v BiH. V nadaljevanju pride tudi do vsebinske vključitve v mirovne operacije v BiH. Mirovne operacije so sestavni del oz. objektivno dejstvo zunanje politike v tem obdobju. Okvir teh aktivnosti je regionalni, vanj je pa vključen tudi globalen dejavnik (OZN).²³² Drugo desetletje že predstavlja srečanje s tipičnimi mirovnimi operacijami, do udeležbe v njih pa pride sprva na osnovi zunanje pobude oz. vabila (npr. ALBA in UNFICYP) in pozneje na osnovi njihove percepcije kot sredstva za izpolnjevanje integracijskih ambicij (npr. ISAF)²³³. Vendar pa te izkušnje, ki so kumulacija »politizacije sredstev« oz. naraščajoče številčne udeležbe v mirovnih operacij, predstavljajo po eni strani res uresničevanje ciljev in po drugi

²³² Zapuščina ni samo odvečno, a nujno opravilo, ki je morda bilo tudi ideološko stigmatizirano, temveč pomeni še srečanje z mirovnimi operacijami, čeprav ne morda v ravno tipični obliki. Obenem navede tudi na poznejši prehod k aktivnemu odnosu do udeleževanja v mirovnih operacijah.

²³³ Do udeležbe v ISAF je prišlo na osnovi izraženega interesa Slovenije.

strani tudi nastajanje (in pozneje oblikovanje) politike integracij. Oboje gotovo od sredine drugega desetletja poteka sočasno in po naši oceni se proti koncu tega obdobja vzpostavi precej očitien spoznaven odnos oblikovanja tovrstne politike in ne več zgolj sledenje zunanjim pobudam.²³⁴ Lahko bi tudi zapisali, da so doseganje integracijskih ambicij in njihova izvedba, vključno z njihovo nadaljnjo krepitvijo in nadgradnjo, pripeljali do nastanka proaktivnega odnosa do udeležbe v mirovni operacijah. Še dodatno bi lahko ugotovili, da je uporaba sredstev pripeljala ne le do uspešne izpolnitve ciljev, ampak tudi do nastanka oblikovanja politike.

In če strnemo, je mogoče ugotoviti, da v nastajanju in razvoju oblikovanja zunanje politike v funkciji razumevanja mirovni operacij v prvem obdobju prevladuje odzivanje kot osnovni princip za odločanje v njihovi udeležbi, medtem ko se v drugem obdobju pojavi njihovo razumevanje kot sredstva za doseganje zunanjepolitičnih ciljev, kar kaže na interes in ambicijo po vključevanju v procese in strukture v mednarodni skupnosti. Rezultat delovanja navedenih trendov se skozi vodenje in udeležbo v globalnih procesih in dogodkih pokaže v postopnem nastajanju politike integracij. Obenem se spreminja, tj. pogloblja in širi, razumevanje mirovni operacij in njihova konceptualizacija, saj se približujejo njihovem razumevanju kot sestavnega dela oblikovanja zunanje politike.

Kar se tiče mirovni operacij, je vsaj na načelni (in za udeležence tudi na izkustveni) ravni jasno, da z udeležbo v njih država oz. njeni podsistemi (diplomacija, vojska, policija, ostale institucije itd.) izvajajo delovanje oz. sodelovanje v mednarodnem okolju in se s tem usposablja in razvijajo ter prenašajo v obe smeri znanje, veščine in izkušnje ter s tem širijo in krepijo

²³⁴ Morda bi lahko zapisali, da je ravno pričetek oblikovanja politike integracij, ki je v ključnem smislu spodbujen z razpravo o vlogi mirovni operacij v zunanji politiki, tisti kriterij, po katerem bi lahko govorili o pričetku tretjega obdobja (2009–) v oblikovanju slovenske zunanje politike. Menimo, da so pomemben impulz k temu prispevale tudi petletne izkušnje iz članstva v Natu in EU, vključno s predsedovanjem slednji. Tretje obdobje bo moral zaznamovati predvsem vsebinski prispevek in napredek v oblikovanju zunanje politike in njenem ciljno usmerjenem ter specializiranim izvajanju v globalnem okviru, izhajajoč iz njene bolj dorečene integracijske vloge na Zahodnem Balkanu.

socialni okvir stikov med državama, kar prispeva k tehtnejšemu in zrelejšemu vpetju države udeleženke v mednarodno okolje ter s tem k upravljanju procesov v njem. Morda bi obenem lahko tudi dejali, da vsaj za mirovne operacije na Zahodnem Balkanu velja, da krepitev tega socialnega okvirja pomeni za dotične države tudi napredovanje v približevanju integracijskemu procesu.

Predstavljene misli kažejo na težave in zagate s konceptualizacijo in z zapopadenjem procesa oblikovanja zunanje politike ter vloge mirovnih operacij v njem. Vendar pa je vseeno mogoče trditi, da je bil s tem vzpostavljen začetek za strukturni prehod od razumevanja zunanje politike kot pojma k njenemu razumevanju kot procesa. Kot ključen premik v tem smislu razumemo članstvo v EU in Natu, ki je obenem predstavljalo pomembno dotedanjo kulminacijo izkušen iz sodelovanja v mirovnih operacijah in prevod te kulminacije v potrebo po oblikovanju tovrstne politike.

Komplementarnost kot izkustveni princip

Kot smo ugotavljali, je bil večji del prvega desetletja delovanja samostojne slovenske države, kar se tiče mirovnih operacij in izkušenj z njimi ter njihovega pojmovanja, vezan na dogajanja, ki so sledila razpadu bivše skupne države in posledicam tega dogajanja. To med drugim pomeni, da je bil takrat Zahodni Balkan konkretizacija tistega prostora, kjer sta slovenska vojska in slovenska policija izmenjevali svoje izkušnje ter je to še danes.²³⁵ V drugi polovici istega desetletja se prično tovrstne izkušnje direktno vezati na tipične mirovne operacije in omenjeni prostor oz. okvir izmenjevanja izkušenj se bistveno razširi. V naslednjem desetletju pa se okrepi kumulacija tovrstnih izkušenj in znanja, prostor se globalizira in poveča se število različnih dejavnikov, ki so vključeni v te aktivnosti. Slednje je odločilno povezano s slovensko udeležbo oz. z vodenjem velikih mednarodnih projektov, ki s tem obeležujejo drugo desetletje slovenskega zunanjepolitičnega pozicioniranja.²³⁶ Ugotavljamo, da

²³⁵ Obenem so se povečali obseg in struktura prisotnosti ter odločenost politike nadaljevati s tem ter tudi podpora javnosti.

²³⁶ Z dogajanjem, ki je povezano s koncem hladne vojne leta 1989, se pojavi tudi slovensko zunanjepolitično delovanje, ki se desetletje pozneje artikulira v

vključevanje v mirovne operacije tako označuje tudi dve različni obdobji v razvoju slovenske zunanje politike in njenega dometa ter razpona.

Nastanek države v zunanjepolitičnem smislu prvenstveno in samoumevno obeležujejo prizadevanja za doseg mednarodnega priznanja (kar posledično vključuje zagotavljanje članstva v številnih mednarodnih organizacijah), sicer pa je zunanja politika določana, če ne celo omejevana z regionalnimi temami, ki sledijo izhodu iz sence bivše skupne države, s tem pa je v bistvu obeleženo prvo desetletje slovenskega delovanja. Navedeno obenem pomeni relativno lahko in razumljivo oblikovanje zunanjepolitičnih ciljev v prvem desetletju. Drugo desetletje pomeni geografski in konceptualni prehod v globalni okvir, s čimer se poveča zahtevnost oblikovanja zunanjepolitičnih ciljev. Slednje je vezano predvsem na aktivno soočenje z »dinamičnostjo in kompleksnostjo obdobja, ki se prične po koncu hladne vojne in z njegovimi posledicami« (Rosenau 2006: 36) in ki se zgodi, ko na slovenski zunanjepolitični agendi ukvarjanje s temami, ki izhajajo iz pridobljene neodvisnosti in samostojnosti ter s posledicami razpada bivše skupne države (določen del se jih prekriva), zamenjajo tipične teme mednarodne politike. Ta prehod ponazarja vrsta pomembnih dogodkov oz. procesov, z izvajanjem katerih je Slovenija vključena v opazne in odmevne zunanjepolitične procese in kar predstavlja pomembno ter gotovo ne samoumevno nadgradnjo delovanja v prvem obdobju. Navedeno pomembno vpliva na razumevanje mirovnih operacij, saj lahko zatrdimo, da njihovo konceptualizacijo postopoma poveže z nastankom in oblikovanjem politike integracij.

V drugem slovenskem zunanjepolitičnem desetletju se tako zvrstijo vodenje oz. sodelovanje v naslednjih globalnih procesih: nestalno članstvo v varnostnem svetu (VS) OZN (1998–1999), članstvo v Natu in EU (2004), predsedovanje OVSE (2005), predsedovanje Mreži za človekovo varnost (MČV) (2006–2007), predsedovanje Svetu guvernerjev (SG) IAEA (2006–2007), predsedovanje Svetu EU (prva polovica 2008) in skorajšnje predsedovanje Svetu mi-

slovenskem nestalnem članstvu v varnostnem svetu OZN in s tem prestopi v novo, drugo razvojno fazo. Za pričetek prve faze pa lahko štejemo objavo majske deklaracije 1989. Za periodizacijo navedenega obdobja v državotvornem in zlasti v notranjepolitičnem smislu prim. Hribar (2006).

nistrov Sveta Evrope (SE) (druga polovica 2009).²³⁷ Skozi te procese se slovenska zunanja politika (in prek nje tudi druge »resorne« politike) seznanj z navedenimi (in z nekaterimi povezanimi) organizacijami ter njihovim delovanjem in vodenjem, s temami, ki predstavljajo vsebinski okvir in domet teh organizacij, in z delovanjem ter interesi držav članic oz. sodelujočih držav. Obenem Slovenija takorekoč samodejno sodeluje v številnih mirovnih operacijah (in misijah), kar ob prekrivanju oz. križanju prej navedenih spremenljivk prinese kvalitetnejše, čeprav predvsem izkustveno razumevanje mirovnih operacij kot elementa in vzvoda zunanje politike in njenega oblikovanja.

Zato lahko zapišemo, da se navedeno izteče v izkustveno spoznanje o pomembnosti in neizogibnosti komplementarnosti kot temeljnega pristopa in principa v oblikovanju zunanje politike, hkrati pa tudi dejavnika njenega preoblikovanja in razvoja. Komplementarnost je rezultat aktivnega delovanja (in vodenja) prepletajočih se procesov in dogodkov, ki v praksi ponazarjajo politiko integracij kot temeljno vodilo delovanja nacionalnih držav v sedanji »zgodovinski situaciji« (Benko, 1998). Hkrati pa je komplementarnost osnovno vodilo za drugačno, pohladnovojnovsko razumevanje mirovnih operacij ter njihove konceptualizacije in izvajanja. Komplementarnost je tako rezultanta spremenjenih varnostnih okoliščin po koncu hladne vojne kot tudi napotek za drugačno, temu ustrezno oblikovanje zunanje politike.

Slednje se na primeru mirovnih operacij opaža v več vidikih.

Prvič, za oblikovanje ustrezne zunanje politike nacionalnih držav, iz katere izhaja konceptualizacija mirovnih operacij, ne zadoščata več (da ne rečemo, da je ne zmoreta več zagotavljati) pretežno izvršna in zakonodajna veja oblasti ob (delnem) sodelovanju stroke, temveč se v ta proces vključujejo še zainteresirane javnosti, civilna družba, mediji in najširša javnost. Ob tem dodajmo tudi poudarek, da se prisotnost izvršne oblasti v tem procesu horizontalno razširi s pretežno zunanjega, obrambnega in delno notranjega ministrstva na v bistvu vse vladne resorje in področja, pomembno, celo nepogrešljivo

²³⁷ Za primerjavo izkušenj iz nestalnega članstva v VS OZN, predsedovanja OVSE in EU prim. Jazbec, M., 2006.a Razvoj evropske varnostne in obrambne politike (EVOP) in vloga ter možnosti Slovenije. *Bilten Slovenske vojske*. September 2006–8/Št. 2. str. 57–71.

vlogo pa dobi gospodarski sektor v najširšem pomenu besede (vladni resor, zbornice, gospodarski subjekti).

Drugič, dejstvo, da zunanjo politiko oblikujejo vladni, nevladni in poslovni sektor, pomeni, da se navedeno odraža tudi v konceptualizaciji in izvajanju mirovnihi operacij. Le-te niso oz. ne morejo več biti – da bodo uspešne – zgolj mirnodobni podaljšek dejavnosti oboroženih sil, ampak predstavljajo sestavni del načrtne in celovite aktivnosti države na določenem kriznem oz. pokriznem območju, ki vključuje navedene tri splošne parametre.

Tretjič, mirovne operacije na ta način postajajo interes, kombinacija in rezultat delovanja političnega, obrambnega in varnostnega področja ter gospodarstva, razvojnega sodelovanja in humanitarne pomoči. Mirovne operacije kot projekt v širšem smislu povezujejo in združujejo komplementaren pristop predstavnikov različnih področij in tako presešgajo tradicionalno ozko pojmovanje svoje »vojaškosti«. Iz tega je tudi očitna koristnost rezultatov za obe strani, ne samo za tisto, v kateri se izvajajo operacije. Navedeno morda še najbolj vpliva na drugačno percepcijo mirovnihi operacij, ki ni več zgolj »vojaška«.²³⁸

Četrtič, navedene sestavine oz. parametri so v veliki meri pogojevani tudi z razmerami na konkretni lokaciji, v tistem družbenem okolju, kjer konkretna mirovna operacija poteka, in to še posebej v fazi pokonfliktne družbene izgradnje.²³⁹ Gre za neizogibno in razvojno naravnano prisotnost oz. vključenost diplomacije, vojske, policije, pravosodnih in drugih institucij, nevladne sfere, poslovnih subjektov, javnosti in medijev oz. za sinergijo njihovega delovanja. Strukturna zapletenost sodobnih družb in velika, celo usodna stopnja njihove soodvisnosti narekuje, da je pokonfliktna družbena obnova tako zapleten, občutljiv in dolgotrajen proces, ki ga ni mogoče uspešno izpeljati samo z udeležbo nekaterih od prej navedenih dejavnikov, kot je to morda bil

²³⁸ Navedeno je dodatna točka, na kateri bi lahko ugotavljali in primerjali že omejen različen odnos posameznih elit (npr. zunanjepolitična, obrambna, vojaška, varnostna) do takšnega razumevanja ter razlik v njihovem razumevanju. Celovito oblikovanje zunanje politike s pojmovanjem mirovnihi operacij kot njenega elementa in izvoda je v ključni meri odvisno tega.

²³⁹ Več o fazah in akterjih akterjih v razvoju konflikta in s tem povezanim delovanjem mirovnihi operacij v Jazbec, 2006.b.

primer v tipičnih mirovnih operacijah OZN v času meddržavnih konfliktov v obdobju hladne vojne.

Petič, vse pomembnejšo vlogo ima zaradi navedenega tudi delovanje na kulturoloških in socioloških vidikih družbene obnove v pokonfliktnih okolišjih. Morda ravno navedena vidika največ prispevata h krepitvi in dolgotrajnosti uvodoma omenjene socialne interakcije. Na ta način obe področji tudi pomembno prispevata k širitvi razumevanja zunanje politike in k njenemu oblikovanju ter izvajanju, a tudi k drugačnemu razumevanju diplomacije v obdobju po koncu hladne vojne.²⁴⁰ S tem pa se hkrati širi in spreminja tudi konceptualizacija in izvajanje mirovnih operacij v širšem smislu ter nadgrajuje razumevanje njihove »nevojaškosti«.

Oblikovanje politike integracij

Naša dosedanja razmišljanja so predstavila vrsto vidikov, dejavnikov in pristopov tako tradicionalnega kot tudi postmodernega načina oblikovanja zunanje politike in v zvezi s tem odnosa do mirovnih operacij. V postmoderem smislu gledamo na mirovne operacije kot na zahteven, vsebinsko raznolik in po udeležencih horizontalno širok proces, ki je odraz družbene raznovrstnosti države, ki izvaja svoj prispevek v konkretno mirovno operacijo oz. jo so-oblikuje. S tem pa seveda vpliva tudi pre-oblikovanje države, kjer mirovna operacija poteka. To družbeno preoblikovanje, ki ga razumemo tudi kot intenzivno, široko in dolgotrajno socialno interakcijo med obema okoljema, pa bi lahko videli kot konkreten cilj postmoderno razumljenih mirovnih operacij.

Posledično bi zato lahko dodatno ugotovili, da obstaja določeno prekrivanje, kar se tiče dejavnikov oblikovanja zunanje politike in orodij izvajanja mirovnih operacij.²⁴¹ Tako se npr. diplomacija pojavlja kot dejavnik oblikovanja

²⁴⁰ Več o razvoju diplomacije v posameznih fazah in še posebej po koncu hladne vojne (t.i.m. postmoderna diplomacija) v Jazbec, M., 2007.b *Vojaška in obrambna diplomacija*. Ljubljana: Založba FDV, str. 19–31.

²⁴¹ Tu omenjani dejavniki in orodja se prekrivajo, ni pa rečeno, da ne obstajajo taki, ki se ne bi prekrivali, vendar razglabljanje o slednjem ni predmet našega interesa v tem prispevku.

zunanje politike (in njenega izvajanja), hkrati pa je v določenem trenutku tudi orodje za izvajanje mirovnih operacij, navedeno razlikovanje pa je odvisno od zornega kota in funkcije, ki jo ima v določenem kontekstu. Menimo, da razumevanje istih institucij v vlogi tako dejavnikov kot orodij označuje post-moderni pristop, ki predpostavlja sodelovanje različnih družbenih segmentov oz. njihovih predstavnikov v mirovnih operacijah. Navedeno predstavljamo v naslednji preglednici.

Preglednica št. 6 – Dejavniki oblikovanja zunanje politike in orodja izvajanja mirovnih operacij

<i>Dejavniki oz. orodja</i>	<i>Pristop*</i>
Diplomacija	T + P
Vojska	T + P
Policija	T + P
Humanitarne organizacije	T + P
Pravosodne institucije	P
Gospodarstvo	P
Razvojno sodelovanje	P
Kulturološko-sociološki vidiki	P
Nevladni sektor	T + P
Mediji	T + P
Javnost	P

* T – tradicionalen, P- postmoderen

Vir: avtor

Razmejitev med tradicionalnim in postmodernim razumevanjem dejavnikov in orodij ni vedno jasna in natančna, saj obstaja precej prepletanja, še posebej glede na mikrookoliščine njihovega konkretnega delovanja. Tako menimo, da je npr. sodelovanje pravosodnih institucij v mirovnih operacijah pomembno zaradi izgradnje institucij v dotičnem okolju, taka potreba pa se pojavlja predvsem v primeru sanacij znotrajdržavnih konfliktov, ki so tipični za čas po koncu hladne vojne (npr. BiH). Nasprotno pa za medije gotovo lahko rečemo, da so prisotni v mirovnih operacijah že v času hladne vojne, torej v

obeh pristopih. Vendar je možno ugotavljati, da je v tradicionalnem pristopu njihov vpliv bistveno manjši in gre bolj za pasivno spremljanje oz. za medijsko refleksijo dogajanja brez posebnih možnosti vplivanja, medtem ko je v postmodernih okoliščinah zaradi intenzivnega razvoja medijske tehnologije, zaradi njene široke dostopnosti in bistveno povečanega časa spremljanja medijev s strani javnosti njihov vpliv zelo povečan. Slednje je še posebej očitno v primeru vplivanja na javnost v državah udeleženkah in v dotični državi, kjer mirovna operacija poteka, in vpliva javnosti na potek operacije.

Posebej pa lahko izpostavimo, da je vključevanje kulturološko-socioloških dejavnikov v načrtovanje in izvajanje mirovnih operacij tipično za postmoderni pristop. Mirovni operaciji v Iraku in v Afganistanu sta nazoren primer za naveden poudarek: lekcije iz kulturološko-sociološke drugačnosti in ne-sposobnosti njunega upoštevanja v obeh primerih so pomemben korektiv za načrtovanje in izvajanje mirovnih operacij. Dodajmo še, da pa je delovanje humanitarnih organizacij prisotno v obeh pojmovanjih oz. obdobjih, ki jih tradicionalno in postmoderno razumevanje predstavljata; v slednjem je število udeleženih humanitarnih organizacij nedvomno večje kot v predhodnem, zaradi delovanja medijev in posledično tudi javnosti (njen večji vpliv in večja mobilizacija) pa je to delovanje verjetno bolj učinkovito (več zbrane in dostavljene pomoči itd.). Lahko bi zapisali, da navedeni primeri kažejo na veliko soodvisnost delovanja posameznih orodij, kar je gotovo posledica predvsem pohladnovojnove kompleksnosti in dinamičnosti mednarodnega okolja.

Ugotovili smo, da je komplementarnost ključni princip konceptualizacije mirovnih operacij oz. udeležbe v njih, ta komplementarnost pa je po eni strani odraz objektivnega dejstva (nabor izkušenj) in po drugi strani zavestne politike konkretne države oz. mednarodne organizacije. Obenem naveden princip izhaja iz narave varnostnih procesov po koncu hladne vojne. Ti so tako zahtevni, povezani in nepredvidljivi, da lahko različne mednarodne organizacije, ki se delno ali pa v celoti ukvarjajo z zagotavljanjem varnosti, to dosega kvečjemu s skupnim in komplementarnim delovanjem (prim. Jazbec 2005).

Navedena različnost delovanja posameznih mednarodnih organizacij in potreba po njihovem sodelovanju in dopolnjevanju je izkušnja, ki si jo je Slovenija pridobila v minulem desetletju v okviru prej omenjenih velikih

zunanjepolitičnih projektov. Zraven konkretnih rezultatov iz upravljanja teh procesov in dogodkov pa so se v okvirih delovanja dotičnih organizacij oblikovali posamezni elementi za oblikovanje politike integracij, ki jih predstavljamo v naslednji preglednici.

Preglednica št. 7 – Elementi in okvir za oblikovanje politike integracij

VS OZN	Svetovni mir in varnost	
NATO	Kolektivna obramba	
EU	Krizno upravljanje	
OVSE	Kooperativna varnost	Mednarodno okolje
MČV	Mehke varnostne teme	Nacionalni interes
SG IAEA	Nuklearna proliferacija	Integracijski interes
SE	Človekove pravice, mediji	Zmogljivosti

Vir: avtor

Elementi za oblikovanje politike integracij izhajajo v navedenem izkustvenem primeru, ki ga tu uporabljamo kot izhodišče za teoretizacijo, iz nabora mednarodnih organizacij in tematskih področij njihovega delovanja, medtem ko okvir za oblikovanje predstavlja mednarodno okolje, navedene interese in zmogljivosti pa lahko opredelimo kot predpostavke, ki omogočajo izvedbo celotnega procesa oblikovanja politike integracij. Le-ta je kvalitetnejša in vsebinsko obsežnejša, ko se večja nabor izkušenj, ki jih država (oz. njena zunanja politika oz. njena diplomacija) pridobiva, ko se ukvarja z različnimi organizacijami in njihovimi tematskimi področji ter še posebej z njihovim dopolnjevanjem. Kumulacija izkušenj vzpodbuja in krepi oblikovanje politike integracij, ki kot pojav zaradi navedene različnosti in komplementarnosti ni bila mogoča v obdobju hladne vojne, ko so bili varnostni izzivi in grožnje drugačni, s tem pa tudi njihovo reševanje.²⁴²

V okvir oblikovanja politike integracij kar se mirovnih operacij tiče sodi tudi že omenjeno vprašanje socialnih in institucionalnih vezi med državo

²⁴² Če posplošimo, v obdobju hladne vojne Nato pravzaprav ni potreboval nikakršne komplementarnosti, saj je bila njegova bojna moč tista, ki je odvrčala nasprotnika z druge strani železne zavese.

(državami) udeleženko v mirovni operaciji in dotično državo, kjer operacija poteka, ter s tem povezano vprašanje zaključka operacije oz. odhoda predstavnikov držav udeleženk oz. mednarodne skupnosti.

Predpostavljamo, da se z večanjem socialne vpetosti v konkretno socialno in institucionalno okolje spreminja odnos do percepcije mirovne operacije na obeh straneh. To vpliva na oblikovanje drugačnega pogleda na zaključek operacije oz. odhod udeležencev. Odhod postane sredstvo upravljanja dinamike izvajanja mirovne operacije in se nanaša na konkretna orodja, s katerimi države udeleženke (pa tudi mednarodne organizacije) sodelujejo v mirovni operaciji. Odhod enih orodij (npr. vojske), ko to omogočajo okoliščine, in prihod drugih (npr. izgradnja infrastrukture), ko je to mogoče, ob udeležbi tretjih (npr. policije) spreminja mirovno operacijo v kontinuiran proces, ki raste po širini in narašča po raznolikosti vsebine in ki naj bi se po našem mnenju »končal« s fazo strukturne vpetosti dotičnega okolja (oz. njegove države) v mednarodno okolje, obdobje te vpetosti pa naj bi hkrati predstavljalo zaključno fazo mirovne operacije. Dokončnega in tradicionalno pojmovanega »odhoda« torej ni, ker je omenjena strukturna vpetost stalen in najširši interakcijski okvir, ki postopoma prerašča v integracijskega oz. v udeležbo dotične države v integracijskem procesu. Pokonfliktna družbena obnova in vključevanje v integracijski proces (npr. prevzemanje *acquisa*) omogočata kot proces dolgoročno stabilnost in varnost konkretnega okolja, mirovna operacija pa je strukturni most oz. medij za transformacijo družbe iz pokonfliktnega v integracijsko stanje. Odhod kot pomemben element načrtovanja tradicionalno razumljenih mirovnih operacij torej prerašča v njihovem postmodernem razumevanju v socialno in institucionalno interakcijo, ki omogoča nastajanje strukturne vpetosti v integracijski okvir. Načrtovanje in izvajanje mirovnih operacij postaja s tem dodatno zahteven in kompleksen proces, ki to kompleksnost prenaša na celoten potek izvajanja operacije in vanj vključuje vse udeležence oz. orodja.

Navedeno je po našem mnenju ključ za postmoderno razumevanje mirovnih operacij in njihove vloge v oblikovanju in izvajanju zunanje politike. Pri tem se spreminja tudi narava dejavnikov oblikovanja in orodij izvajanja tako zunanje politike kot tudi mirovnih operacij, še najbolj morda diplomacije

in vojske, predvsem pa se povečuje prisotnost številnih vsebin in področij v konceptualizaciji mirovnih operacijah, ki so razumljene ne le kot projekt, ampak predvsem kot proces. Zato smo tudi posebej navedli oz. ugotovili novo, t.im. fazo strukturne vpetosti dotičnega okolja v integracijski okvir, s čimer nadgrajujemo naše dosedanje razumevanje razvoja faz v upravljanju konfliktov in njihovih posledic s pet na šest (Jazbec, 2006b). Izvajanje, razvoj in nadgradnja mirovnih operacij v BiH po koncu vojne 1995 je zelo nazoren primer navedenega: pokonfliktni fazi sledi, kot je znano, aktualna faza postopnega strukturnega vključevanja v evropski integracijski proces (npr. podpisan Sporazum o stabilizaciji in pridruževanju, v času slovenskega predsedovanja, junija 2008 – Marc 2008).

Omenjeno nadgrajevano razumevanje različnih faz ponazarjamo v naslednji preglednici.

Preglednica št. 8 – Faze razvoja konfliktov in njihovih posledic

Napetost in zaostrovanje	Izbruh konflikta / vojne	Zaustavitev konflikta / vojne	Pokonfliktna družbena obnova	Strukturna vpetost
--------------------------	--------------------------	-------------------------------	------------------------------	--------------------

Vir: avtor

V posamezne faze se v skladu s svojimi pristojnostmi in s principom komplementarnosti vključujejo različne mednarodne organizacije in države ter njihova orodja. Proces bi v razvojnem smislu lahko posplošili tako, da se giblje od vstopa orodij, ki zagotavljajo trdo varnost, do tistih, ki zagotavljajo mehko varnost, glede na okoliščine in rezultat delovanja pa sledi izstop predhodnih orodij. Njihov vstop, delovanje in izstop so odvisni od njihove sinergične rezultante in od spreminjanja okoliščin. Z oddaljevanjem od zaustavitve konfliktna (tempo je odvisen od učinkovitosti izboljšanja varnostnih razmer in od izgradnje lokalnih institucij) in s približevanjem k strukturni vpetosti v integracijski okvir (tempo je odvisen od delovanja vzpostavljenih lokalnih institucij in krepitev socialne interakcije) se zmanjšuje potreba za interventno prisotnost različnih orodij, ostane pa potreba po njihovi prisotnosti, ki izhaja iz strukturne vpetosti oz. nastajajoče integracijske soodvisnosti. S tam se na konkretni lokaciji vzpostavlja in krepí stanje mehke varnosti z uporabo mehke moči (prim. Nye 2004), ki ga razumemo kot enega od splošnih predpostavk in

pogojev za učinkovit vstop v integracijski proces. Naraščanje uporabe mehke moči v fazah, ki se oddaljujejo od zaustavitve konflikta, je obratnosorazmerno z uporabo trde moči.

Pri oblikovanju politike integracij, ki se tiče načrtovanja in izvajanja udeležbe v mirovnih operacijah, je na osnovi dosedaj navedenega po našem mnenju potrebno imeti v mislih tri principe, še posebej, ko govorimo o malih državah. Gre za potrebo po usklajevanju dejavnosti, po združevanju virov in po naravnosti k specialističnem oz. nišnem delovanju. Udeležbo v mirovnih operacijah je potrebno načrtovati z usklajenim pristopom različnih horizontalnih vladnih sektorjev ter nevladnega in gospodarskega. Na ta način se pokrije širok družben nabor dejavnikov, ki lahko okrepijo prispevek, hkrati pa povečajo možnosti, kjer je mogoče pričakovati povratni investicijski učinek (npr. gospodarstvo). Tako povezana in ciljno združena sredstva okrepijo vloženi učinek, obenem pa širok in usklajen pristop pokaže na področja, kjer je možen specialističen nastop (znanje, izkušnje). Ob upoštevanju usklajenega nastopa različnih orodij v različnih fazah je možna sinergija dejavnosti, ki na prvi pogled niso združljive, npr. vojaške enote in razvojno sodelovanje. Možnosti celovitega in učinkovitega nastopa v mirovnih operacijah se povečajo, če je načrtovanje dovolj zgodnje in če se lahko zagotovi sodelovanje z državo, ki je po konceptualizaciji mirovnih operacij komplementarna.²⁴³ Tu se pokaže pomen zgodnjega sodelovanja na vojaškem področju, kajti mirovne operacije se po političnem dogovoru prično z naborom sil, kar pomeni, da si je treba že dovolj zgodaj pred formalnim pričetkom zagotoviti pomemben, večji del kontingenta s komplementarnim zaveznikom. Od tega je odvisno uspešno delovanje v mirovni operaciji za vojsko v začetni fazi in tudi možnosti uspešnega sodelovanja ostalih orodij v poznejših fazah.

Kot je bilo že navedeno, ima v postmodernem razumevanju zunanje politike in mirovnih operacij javnost pomembno vlogo. Govorimo lahko o treh vrstah javnosti: to sta predvsem javnost v državi (državah) udeleženki v mirovni operaciji ter javnost v državi, kjer mirovna operacija poteka, kakor tudi najširša globalna javnost. Hipna dostopnost naraščajočega obsega informacij povečuje sinergičen učinek delovanja javnosti. Njihovo razumevanje in pod-

²⁴³ Slovenske izkušnje iz sodelovanja s Kanado so tu vsekakor vsestransko izstopajoče.

pora za konkretno operacijo sta pomembni, v določenih trenutkih pa se lahko pokažeta za ključni. Oblikovalci politike morajo upoštevati javno mnenje in ga vključiti kot pomembno spremenljivko v proces oblikovanja in izvajanja politike, vladni dejavniki pa morajo vzdrževati stalno komunikacijo z javnostjo.

Sklep

V teoretičnem premisleku o oblikovanju zunanje politike in s tem povezani konceptualizaciji mirovnih operacij, kar smo ga opremili z nekaterimi empiričnimi ugotovitvami in komentarji iz slovenske prakse, smo skušali na splošni ravni predstaviti, povzeti, analizirati in komentirati naslovno temo, pri čemer smo ugotavljali modele obnašanja in delovanja ter v njih iskali možnosti pojasnjevanja odnosa med oblikovanjem zunanje politike in izvajanjem mirovnih operacij. Osredotočili smo se na tradicionalno in postmoderno razumevanje vidikov in dejavnikov oblikovanja zunanje politike in njene vloge v odnosu do notranje ter povezavi med oblikovanjem zunanje politike in izvajanjem mirovnih operacij. Pri tem smo ugotovili določeno prekrivanje med dejavniki in orodji njunega oblikovanja in izvajanja ter ugotavljali elemente in okvir za oblikovanje politike integracij. Izhajali smo iz primerjave izbranih značilnosti štirih (OZN, Nato, EU, OVSE) mednarodnih organizacij ter s tem začrtali okvir naše pozornosti na bilateralno oz. multilateralno sodelovanje oz. vključevanje držav v mirovne operacije ter strnili s premislekom o fazah upravljanja s konflikti in njihovimi posledicami.

Naša splošna ugotovitev je, da naj bi bile mirovne operacije kot element in vzvod zunanje politike rezultat premišljenega, celovitega in komplementarnega pogleda na zunanjepolitično delovanje držav v mednarodni politiki. To je treba upoštevati pri oblikovanju zunanje politike in pri razumevanju vloge mirovnih operacij v njej ter pri njihovem načrtovanju in izvajanju. V slednje se vedno bolj vključuje širok spekter predstavnikov različnih družbenih segmentov oz. kombinacija orodij z vladnega, nevladnega in gospodarskega področja. Zraven tradicionalnih orodij izvajanja mirovnih operacij (predvsem diplomacija, vojska in policija) vse bolj izstopajo t.im. postmoderna, kot so še posebej razvojno sodelovanje in kulturološko-sociološki vidiki. Njihovo

sinergično delovanje vzpodbuja hitrejšo pokonfliktno obnovo in omogoča njen prehod v fazo strukturne vpetosti v integracijski proces, s čimer smo tradicionalnemu razumevanju mirovnih operacij (»vojaškost«) dodali novo, razvojno fazo. To je po našem mnenju ključna razlika v njihovem aktualnem razumevanju (»nevojaškost«).

Hkrati smo ugotavljali, da se skozi izvajanje mirovne operacije vzpostavlja intenzivna, široka in dolgotrajna socialna (ter tudi institucionalna) interakcija med obema okoljema, ki omogoča nastanek omenjene strukturne vpetosti in ki odpravlja klasično pojmovanje odhoda z mirovne operacije v dinamičen proces. V njem v izvajanje mirovne operacije vstopajo in izstopajo posamezni udeleženci, odvisno od spreminjanja varnostnih okoliščin ter od tempa izgrajevanja in učinkovitosti lokalnih institucij, to pa obenem ponazarja vzpostavljanje mehke varnosti z uporabo instrumentov mehke moči, kar je na vsaj splošni ravni neizogibna značilnost integracijskega procesa.

Zaključili bi lahko z ugotovitvijo, da je načrtovanje in izvajanje mirovnih operacij v postmodernem smislu zahteven in izzivalen projekt in proces, ki je nišna priložnost za uveljavljanje še posebej malih držav v mednarodni politiki. Od spretnosti, domiselnosti in celovitosti oblikovanja njihove zunanje politike je odvisno, v koliki meri se navedeno lahko prelevi v konkretno izvedbeno prakso.

NATO at Sixty: *From the Cold War to the Intercultural Dialogue*²⁴⁴

LJUBLJANA, AUGUST 2009

Introduction

Rarely has a single year been so rich in symbolism as this of the NATO's current anniversary.²⁴⁵ This, however, does not directly influence the NATO's jubilee, although one could say that it at least on an indirect basis broadens the context of its understanding and deepens the demanding side of its contemplation. But it, therefore, additionally stimulates and encourages the need to analyze and generalize the Alliance's development and its current as well as future positioning.

This paper aims to explore the mutual dynamics between conditions, which influenced the establishment and development of NATO, and the way its evolution has been carried out. We would have a closer look at different phases and turning points, which to our mind characterize the whole process, as well as at selected aspects for which this process stands out. Apart the methods of analysis, generalization and comparison the author also tries to make use of the method of observing by one's own participation (Gilli, 1974)²⁴⁶. First

²⁴⁴ Objavljeno v: *Bilten Slovenske vojske*. nov. 2009, letn. 11, št. 3, str. 25–40.

²⁴⁵ In 2009 we also remember 20 years of the end of the Cold War, 50 years of establishing the EFTA, 60 years of the founding of the Council of Europe, 90 years of the Versailles Peace Conference, 220 years of the French Revolution etc.

²⁴⁶ The author was State Secretary at the Slovene Ministry of Defence from December 2000 till November 2004. Being a career diplomat, he deals with NATO already for a decade and a half also as a practitioner. Hence, he tries to contem-

part of this contribution focuses on primarily historical aspects and serves as a point of departure for subsequent elaboration.

Among several reasons for contemplating the case of NATO, the following shall be specifically pointed out: how the organization was able to carry out its mission as well as why and how it managed, at the same time, to survive turbulent changes during the last six decades. If we accept the understanding that the end of the Cold War also means the end of stability and certainty, accordingly to the then international circumstances, we have to also understand the current and future uncertainties to be able to cope with them as well as face them. For NATO – but also for other actors – this would be of crucial importance.

The Appearance and its Circumstances

The complexity, which arose after the end of the World War II, was calling for international structures, which would be able to carry out on a broader regional level and on areas, as security is, the universal mission of the newly established UN. Additionally to this, it was also the need and aspiration of the Western world to provide its own security in front of the Eastern threat, if we sum up the ideological aspect of the dividing line, which cut Europe in two parts.²⁴⁷ Three decades after the establishment of the Soviet Union, the former WWII ally was due to the ideology, which was demonstrated through a totalitarian form of a political system and the way of governance, on the other side, geographically, politically and ideologically. The defeat of the Axis, which helped to unite otherwise structurally different WWII Allies, was accomplished and the way to new and divergent confrontation was open.

In the blossoming era of typical nation states the territorial unity and its defense were among top priorities and there was nothing what would speak against

plate and generalize in this paper his and others experience, gained through numerous discussions with colleagues during past years.

²⁴⁷ Yugoslavia, which in 1948 formally departed from the Eastern Bloc, remained a socialist country, although outside formal structures and followed its own way. This has demonstrated since mid1950s in the nonalignment movement, where the country was, along with Egypt and India, its founding member.

this also after the WWII. The need for achieving stability and security as well as to defend the Western Europe and North America, complementary to its economic development, brought to live the idea of a common defense organization. The North Atlantic area, defined by the territory and nation states between the western coast of North America and the Iron Curtain in Europe, carved out this security umbrella in the Treaty Organization, which was established in April 4 of 1949 in Washington.

The Treaty laid down basic values, principles and procedural aspects of the organization. Stemming from the UN Charter, the text put forward three following values for which NATO stands: “the territorial integrity, political independence and security of any of the Parties” (Article 3). Furthermore, as the corner stone principle, Parties agreed “that an armed attack against one or more of them in Europe or North America shall be considered an attack against them all” (Article 5). Such an event shall exercise in their “right of individual or collective self-defense” (*ibid.*), initiating the assistance to the Party (or Parties) in question. Following to this, an armed attack is deemed to include the territory of any of the Parties as well as the forces, vessels or aircraft of any of them (Article 6). The enlargement process was codified in Article 10, saying that “The Parties may by unanimous agreement, invite any other European State in a position to further the principles of this Treaty and to contribute to the security of the North Atlantic area to accede to this Treaty”. Also the possibility to quit the membership was built into the text, saying that “After the Treaty has been in force for twenty years, any Party may cease to be a Party one year after” (Article 13) the US Government receives the notice of denunciation of the Party concerned.²⁴⁸

Broadly speaking, we can detect at least two outstanding phases of the Alliance’s development during the past six decades: the Cold War period (also the Article 5 era) and the current, post Cold War period (the non-Article 5 or out of area). Additionally we could also mention the next, future phase of the Alliance (the post Article 5 or perhaps even the “advanced outreach era”).²⁴⁹ (Comp. Sanfelice di Monteforte, 2009, p. 67)

²⁴⁸ This has not been the case so far, contrary to continuously expressed aspirations for membership.

²⁴⁹ It would for sure be interesting to note that the Article 5 never was activated during the first period, while it was during the second one (non-Article 5),

Enlargement as a Driving Force

Much of the post WWII period was characterized by withstanding the enemy from the East. This was necessarily demonstrated in piling ever increasing number of conventional forces in Europe, along the dividing line. But this at the same time also forwarded all of the internal structural dynamics of NATO towards exercising preparation for countering possible attack and for developing capabilities for necessary counter attack. One could say that the organization was partially cemented inwards and not much of structural interest was executed outwards. In other words, during the Cold War the enlargement process was, however obvious, still *de facto* limited to a few remaining countries within the Western Europe. When, from this point of view, the membership number was fulfilled this dynamics practically vanished.²⁵⁰

To understand broader the importance of the enlargement as a process, one has to bear in mind that “throughout its long history, NATO has rightly considered that the key driver for any successive enlargement should remain the political interest (...)” (Ibid.) Understandingly, since the Alliance was founded to contain a possible Soviet aggression as well as to provide conditions for the post WWII development of the Western Europe. Nevertheless, military imperatives, that were influencing heavily the enlargement process, depended on the assessment of the strategic landscape and were basically two: firstly, geography (access to some key sea areas, the possibility to project power from there, the requirement to keep geographically coherent air space), and secondly, what amount of manpower contribution new members would bring as well as whether defense of the territory would have implied the deployment from elsewhere or not; it has been broadly accepted, that the Alliance has fulfilled this mission during the Cold War period. (Sanfelice di Monteforte, 2009, pp. 68–69)

although not executed in practice (after the 9/11 events).

²⁵⁰ Twenty-seven years went by between the second and the third enlargements and seventeen between the next two, while only five between each of the post Cold War ones.

The first three enlargements – interestingly, there have been six of them so far, half in each of the two phases – went very well along these criteria: “The first round of enlargement resulted in a significant improvement of the strategic posture of NATO in the South, with a land front easy to defend in depth, thanks to Yugoslav help.²⁵¹ (...) It is fair to say, in sum, that this enlargement (with West Germany – M.J.) was the most convenient, from the military standpoint, for the Alliance. (...) /T/ toward the end of this historical period, NATO strategic posture was much better off than at its inception.” (Ibid.) Perhaps this has also resulted in the use of the same criteria (geography and strategic importance) at the post Cold War enlargements. One of the most important arguments of the Slovene authorities for the membership was to achieve the coherence of the Alliance’s territory: the Slovene acceptance would close the territory between Italy and Hungary as well as incorporate historically strategic important Ljubljana Gap. Slovenia aside (it was never member of the Warsaw Pact, since Yugoslavia never was),²⁵² the immediate post Cold War aspirants strived for the membership “in order to get its protection against a possible resurgence of Russian expansionism.” (Ibid.) Although NATO also through the three post Cold War enlargements managed to geographically embrace practically the whole Europe, these arguments (geography and Russia) do not anymore respond to the current security environment and the nature of its threats. One could even speculate, too, had it been for geography and Russia, it would have been very difficult to prove the existence of the Alliance at all.

As far as the enlargement dynamics is concerned, things radically changed in the beginning of the 1990s. The majority of newly established countries (or those, regaining their independency) explicitly expressed their ambition to join NATO (Jazbec, 2001, pp. 11–19). It could be rather easy to argue that

²⁵¹ The same author also adds the following conclusion: “In fact, as some documents, recently released have shown, since 1951 there was a secret bi-lateral pact, between Yugoslavia and the United States, already developed at military staff level, whereby the government of Yugoslavia committed itself, in case of aggression from the East, to fight on NATO side.” (Ibid.) Compare also Bebler (2009).

²⁵² One can assume that this is also the reason why Slovenia never used the so-called Russian factor as an argument for the NATO membership.

this fact actually did not surprise politicians and bureaucrats at the Alliance's Headquarters, but what is much more important, it offered a primary opportunity to the organization to not only rethink its *raison d'être*, but to grab a rare historical opportunity. A huge group of aspirant countries²⁵³ encouraged (and perhaps also forced) policy planners to start the process of the post Cold War enlargement. This later on came out also as the complementary process of transformation of the Alliance.

Three rounds of the post Cold War enlargement during last decade and a half almost doubled the number of members (from 16 in 1982 to 28 in 2009) and exercised advanced structural pressure on the efficiency of the decision making process.²⁵⁴ At the same time the changed security environment forced the Alliance to transform and reorganize itself, both bureaucratic and military structures. The need for higher efficiency, faster and smother response as well as different type of field outreach resulted in an almost unprecedented internal dynamics, never seen before. As a matter of fact, the structural dynamics impregnated the Alliance and practically paved the way forward.

We present the discussed enlargement process and its dynamics (members and year of accession) in the table № 1.

If we would have a look at the time frame of the enlargement, three periods were to emerge out of it, namely: two times so far the Alliance has grown extensively in a rather short time, while there was a long period of almost standstill dynamics in between. During the first six years (the establishment plus two enlargements) the Alliance expand to 15 members and during the last decade so far it expanded for 12 members (through three rounds). In the meantime, from 1955 to 1999, during 44 years the Alliance grew for only one single member (Spain in 1982). The period of extremely low enlargement dynamics dominates more than two thirds of the Alliance's history. Fur-

²⁵³ NATO at that time consisted of 16 members, while 10–15 countries expressed in early 1990s the ambition to join the Alliance.

²⁵⁴ Some argue that the first post cold war enlargement took place in the autumn of 1990 with the membership of the East Germany (comp. Bebler, 2009). We, however, share the opinion, that this could not be counted as an enlargement, since East Germany de facto get into NATO after and due to the German reunification, and not after going through the membership procedure as such.

thermore, as far as the criteria, procedures and the duration of the admission process in each enlargement are concerned, one could also notice, that during the first period the admission process was short, while during the second one we could follow an obvious expansion of this process. (Comp. Bebler, 2009)

Table № 1: The Membership Dynamics

1949	1952 (3)	1955 (3)	1982 (27)	1999 (17)	2004 (5)	2009 (5)
Belgium, Canada, Denmark, France, Iceland, Italy, Luxembourg, the Netherlands, Norway, Portugal, the United Kingdom, the United States	Greece, Turkey	Federal Republic of Germany	Spain	Czech Republic, Hungary, Poland	Bulgaria, Estonia, Latvia, Lithuania, Romania, Slovakia, Slovenia	Albania, Croatia
12	2	1	1	3	7	2
12	14	15	16	19	26	28

Source: the author

We present the general nature of this dynamics in the table № 2.

Table № 2: The Time Span of the Membership Dynamics

No of Years	0	3	3	27	17	5	5
No of Members	12	2	1	1	3	7	2

Source: the author

This would bring as again to the already expressed finding, namely, that during the Cold War period the Alliance expanded to the region of Western Europe, for the defense principle. When this was practically fulfilled, the process came to a standstill, i.e. its dynamics remained in the back stage. The Alliance focused its activities on the structural upgrading of numerous projects and processes with which it enhanced and strengthened primarily its defense capabilities in numerous areas. The end of the global bipolarization as well as the dissolution of the Warsaw Pact brought the issue of the enlargement almost over night again on the agenda.

This resulted in three consequent processes. Firstly, the need for stability and security of broader Europe gained on its importance, since the end of the Cold War resulted also in new destabilization of the wider eastern part of the continent. Secondly, a deep and extremely demanding process of the restructuring of the defense systems in Europe took place. In its eastern part former socialist armies and defense system were practically dismantled and built up from the beginning, while in its western part transformation from territorially oriented to reaction oriented transformation started (for more on this Jazbec, 2002, pp. 38–42²⁵⁵ and Kotnik, 2002). Main aspects of this process have been the rightsizing of the armed forces (size and structure), defense capabilities and defense resources (human and financial) as well as the question of capabilities on a whole (deployability in particular). Thirdly, since countries, which emerged or regained their statehood after the change in 1989, were military rather weak, the enlargement notion gained much on political importance. This whole picture has been primarily a complex and evolving reflection of changes in the security environment. The enlargement process till 1990s rested on its static, what resulted in its defense orientation. The enlargement afterwards, though, stemmed from its dynamics. Therefore we could distinct two major enlargement patterns in the history of the Alliance (more on this in Bebler, 2009), the first one primarily defense driven and the second one driven by defense and politically ambition.

Having in mind a group of aspirant countries, mainly from the Western Balkans (comp. Jazbec, 2007²⁵⁶ as well as Watkins and Gligorijević, 2009)²⁵⁷ and European Eastern neighbourhood, including the Caucasus, the question arises, what could be the next pattern. Generally speaking, it would primarily depend on the future development of NATO and on the fulfilling of the membership cri-

²⁵⁵ Jazbec, M., 2002. *Diplomacija in varnost*. Ljubljana: Vitrum.

²⁵⁶ Jazbec, M., 2007. *Diplomacy and Security in the Western Balkans*. Ljubljana: IFIMES.

²⁵⁷ The next first member shall be the Republic of Macedonia, which completed its accession process, together with Albania and Croatia. However, it hasn't been included in the membership because of the name dispute and the blockade from Greece, introduced at the Bucharest Summit in spring of 2008. The promise from this summit says, the candidate country will be accepted upon decision of NAC, once the dispute is solved. For more, see Kosanic, 2009.

teria from a given country. Additionally, one can expect that enlargements after 2010 will be exercised in much complex and uncertain environment (Friedman, 2009) as well as having in mind more obvious global role of NATO (although for the time being not clearly defined, what everything this could encompass). Still, we do not tend to see the next phase of a decrease in the enlargement dynamics.

Furthermore, the profundity of the swift change in the international community after the collapse of the Berlin Wall shows that NATO as a structure, built more than half a century ago in totally different environment, offered crucial assistance to integrate new states, which emerged or regained statehood during this period: “NATO provided the stability that helped Europe to integrate. For ex-communist states, NATO has been a stepping stone into the EU.” (Have combat, 2009). This unique complementarity, when the NATO enlargements preceded those of the EU, has “significantly reduced the likelihood of conventional large-scale war in Europe – a historic achievement.” (Salonius-Pasternak, 2007, p. 8) The way this integration was managed helped to start the process of transformation of these structures, but also showed the way forward in their adaptation to new circumstances. For NATO this has reflected in its process of transformation, which is, complementary and parallel to the enlargement, the key driving force of its contemporary conceptualization.

Territory and Beyond

During the period of the first 40 years of the Alliance it was rather easy to formulate and exercise its territorial determination. Nothing stood against it and it seemed highly appropriate solution to the then stabile and generally pretty much secure international circumstances. Also at the beginning of the 1990s things did not look much different from this point of view. This impression was additionally bolded by the inaugural meeting of the North Atlantic Cooperation Council, attended by foreign ministers and representatives of 16 NATO member countries as well as 9 Central and Eastern European countries in late December 1991.²⁵⁸ Their ambition was to enter the Alliance, what fit in the proven defense sample.

²⁵⁸ Representatives of Slovenia, Croatia and other states, which emerged out of former Yugoslavia, did not attend, since none of these countries was recognized at

As the former Soviet Union dissolved and war in Yugoslavia was progressing, it became obvious that the rebirth of nationalism and the increased appearance of intrastate conflicts are changing the reality and the perception of security. Its management via defense tools, i.e. within the territorial membership frame, was put to test when it appeared that not members but the neighborhood was seriously in jeopardy. Since this could indirectly threaten also the Alliance, it affected the way it operated so far in pursuing its mission. The breach of basic values, which NATO stands for (democracy, human rights, the rule of law etc.), in particular during the war in Bosnia, brought the Alliance to its first operation outside its territory. This showed to be the most important change in the history of the organization and of its mission. It has above all proved to be a complementary one to the core mission. When a few years later the activity of same kind was repeated in Kosovo, the experience resulted in expanding the collective defense of the Alliance with out of area operations.²⁵⁹ At the same time a change to the so-called expeditionary modus originated. It was obvious in both of the mentioned cases that the EU was not in the position to put forward a solution. We could put this in other words: it was obvious in both cases that the EU has not developed tools, which would enable it to efficiently exercise its ambition of security and defense player.²⁶⁰

One could say that two aspects came out of this newborn experience. Firstly, it became obvious that NATO, due to drastically changed security environment and in of absence of similar so efficient actors, has to move beyond the pure territorial / collective defense principle, which characterized its first four decades. And secondly, it pointed to a possibility that membership as such could cease to be the only and primary criteria for offering defense. Both of this aspects go well along the current notion in international affairs that territory is important, but it's values what stand out in any case. It perhaps also shows that membership is only one – though formally most important

that time and apart Slovenia, war was spreading around the area of the former socialist state.

²⁵⁹ It is also important to bear in mind that with its first two out of area operations the Alliance stood in defense of Muslim populations in two countries.

²⁶⁰ Both experiences also push the EU forward in creating such tools.

– structural part of the integration process. However, integration ambition should have also other ways of being demonstrated, which should reach beyond membership. Speaking in terms of globalization, membership should preferably stick to a closer regional frame, while global outreach should try to rest on loose but flexible tools of synergic cooperation.

From this point of view, one could see three possible explanation for the Alliance's future development: "(1) NATO institutionally wants to continue leading crisis management operations, and as the EU is assuming more responsibility for operations in Europe, the Alliance is focusing where there is more need; (2) the unexpectedly heavy requirements of the Afghanistan operation mean that NATO needs more commitments; and (3) a desire by some members to give NATO a global political role." (Salonius-Pasternak, 2007:27) Hence, the Alliance moved from purely collective defense (defending territory) to complement this with defending values (out of area operations) and further on – or more precisely expressed – to securing individuals as holders of these values.

Challenges and their Frame

One would hardly say that NATO faces challenges others than the rest of major international players. Generally speaking, this would then mean that we should take into account a set of security threats or challenges, which dominate global environment recently, having in mind the fact that the current composition of security is rather complex and complicated, while its perception includes various areas of human existence and activities. We try to present them comparatively and structurally in the table № 3 (comp. Jazbec, 2008²⁶¹).²⁶²

²⁶¹ Jazbec, M., 2008. *Diplomacy and Ethics: focusing on an individual*. V: J. Juhant, B. Žalec, ur. 2008. *Surviving globalization: an uneasy gift of interdependence*. Theologie Ost-West, Europäische Perspektiven, Bd. 13. Berlin: Lit. 2008, str. 253–266.

²⁶² For seven dimensions compare Axworthy, 2001:4, for six clusters compare A more secure world, 2004, and for seven aspects compare Buzan et al, 1998, Friedman, 2009, Gärtner et al, 2001, Jazbec, 2002 etc.

Table № 3: A Structural Comparison of Current Security Threats

Seven Dimensions	Six Clusters	Seven Aspects
Economic	Economic and social threats (incl. poverty, infectious disease and environmental degradation)	Uncertainty
Food	Inter-State conflict	Unpredictability
Health	Internal conflict (incl. civil war, genocide and other large-scale atrocities)	Combined
Environment	Nuclear, radiological, chemical and biological weapons	Universal
Personal	Terrorism	Complex
Community	Transnational organized crime	Dispersed
Political		Interdependent

Source: the author

We could say that during the Cold War main threats derived from the possibility of military destruction (inter state wars), whilst the current security threats derive primarily from internal (intra state) conflicts as well as from the global environmental context. They endanger above all economic and social aspects of contemporary societies (poverty, diseases, health etc.). They target primarily individuals, and in particular children, women, elderly and disabled. Additionally to this, weak democratic institutions offer a fertile ground for corruption, organized crime and trafficking, which together with environmental issues (air, water, food) presses for new, global and cross – agency approach in facing them.

Therefore, generally speaking, we could notice a fundamental change in the way international, in particular social events and trends are structured and function. This is primarily due to the highly increased development of communication and transportation technology, which orbited the proliferation of information and media influence as well as the possibility of commute and migrate (Brzezinski, 2009, Jazbec, 2005²⁶³ and 2007²⁶⁴, Reiter, 2003). Their

²⁶³ Jazbec, M., 2005. The Fall of the Berlin Wall and the Change of the Paradigm. V: *IFIMES Yearbook 2004*. str. 147–159. Ljubljana: IFIMES.

²⁶⁴ Jazbec, M., 2007. Diplomacy and Security after the End of the Cold War: The Change of the Paradigm. V: J. Gruša, ur. 2007. *41st Yearbook 2006*. Vienna: Diplomatische Akademie Wien. str. 163–177.

consequences for security architecture and policymaking are all encompassing, broad and deep. They de facto bring the world together and push for complementary activities of global actors within the frame of a possible global governance. Understanding this global frame means also bringing closer concrete challenges, which NATO faces today because of what it is, what its mission is and how does it act. These challenges rest *via facti* within the above-presented global viewpoint and refer directly to the Alliance itself.²⁶⁵ It is our impression they could be observed as internal and external priorities, with two particular points that stand out.²⁶⁶

Internal priorities or challenges refer directly to the Alliance’s capability to plan and act. They are from one point of view the results of different international environment, but from another one primarily the consequence of the enlarged membership. The external ones derive from the dynamics of the global environment and differ along the timeline. However, they are interdependent and firmly bound together, as Kupchan observes: “NATO at 60 has to make some tough decisions on Russia, consensus and reach.” (2009)

A brief, summary like presentation as well as the comparison of the discussed challenges follows in the table № 4.

Table № 4: Challenges for NATO

Internal	External
Capabilities	Afghanistan
Structures	Russian Federation
Decision making process	Enlargement
Transformation	Dealing with new threats
New Strategic Concept	Transatlantic link
Collective defense	Global outreach

Source: the author

²⁶⁵ Compare Have combat, 2009, Jazbec, 2009.b, Keller, 2009.a, Kupchan, 2009, Scheffer, 2009.a and 2009.b etc.

²⁶⁶ Methodologically speaking it would be difficult to make such a clear divide between complexity of challenges and their different types. However, a certain level of mechanical division has to be brought in for the clarity of the present discussion.

Two comments should be added to the above presented. Firstly, as far as the main challenges are concerned, Afghanistan and Russia stand out. Secondly, there is a general question of the future development of the Alliance.

Referring to the first one, there is, however, a clear need to introduce an explicit distinction in the nature of this categorization. Afghanistan is perceived as one of the main security threats nowadays. This is particularly due to a variety of numerous components, which produce this rather unique result (like weak state institutions, a terrorist harbour along its border with Pakistan, extremely poor living conditions /physical, social, educational etc./, drugs producing etc.). Combined with threats deriving from the situation in Pakistan (weak state in a possession of nuclear weapons), the statement is clear. Regarding Russia, it could be quite clear that relations between the Alliance and the successor of the Soviet Union present a huge challenge (Comp. Khudoley, 2009 as well as Sanfelice di Monteforte, 2009). But here the nature of this challenge is of completely different kind. We would understand it as a need to find the way of mutual, long-term and global cooperation in facing contemporary security threats. This relation should advance from the so far seen rather low (or formal) level of cooperation to flexible engagement, which would lead to further, deeper and mutual integration of Russia in the security management as well as of cooperation between the two players.

Referring to the second one, a rather clear vision of the Alliance's future mission is necessary to be developed. After the big bang enlargement of 2004 voices could be repeatedly heard from some of the then new members, in particular after the war in Georgia in August 2008, that NATO should focus more, if not primarily on its core mission, i.e. collective defense. This in general terms responds to the fact that through "the most recent enlargements the Alliance has also come to include a large number of states that still regard security far more traditionally and regionally compared to some of the older Alliance members." (Salonius-Pasternak, 2007: 10) At the same time, though, since mid 90s of the previous century, NATO is developing its out of area operations leading to a simple fact that "NATO is already a global player." (Ibid. p. 26) The idea of its global outreach presents one of highly desirable trends for NATO, seen in this way by many outsiders as well as by

not less many insiders. We would strongly argue for further transformation of the Alliance, not only as far as its internal challenges are concerned, but also for its external ones. The Alliance should remain strongly anchored in its core mission (collective defense of its territory), which would consequently allow it to follow in a more focused manner already expressed global political (dialogue) and security (beyond territory) aspects.²⁶⁷

Last but not least, NATO of today presents much different organization than of yesterday. This is far from being purely a rhetorical statement. Starting rather soon after the end of WWII as a group of twelve Western countries, driven by the territorial defense principle, it today offers its core frame to twenty-eight members. Additionally to this, several groups of aspirants, partners and cooperative countries form its global network with different level of intensity. They would be as follows:

- 28 member countries
- 18 members of the PfP in Europe, the Caucasus and Central Asia
- 7 members of the Mediterranean dialogue
- 3 MAP countries (2 new members however in transition to force goals system)
- NATO – Russia Council
- NATO – Ukraine Commission
- Global partners like Australia, Japan, New Zealand, and South Korea
- Various forms of cooperation with countries like China, India, and Pakistan.

NATO currently performs its activities at eight locations in three geographical regions (Bosnia and Herzegovina, Kosovo, Macedonia, Iraq, Afghanistan, Darfur, the Mediterranean Sea, and along the coast of Somalia), while these activities include forms of membership, partnership, dialogue, cooperation and assistance.²⁶⁸ One could also say that the Alliance exercises interaction within

²⁶⁷ This could be of significant importance also in carving out its relations with Russia.

²⁶⁸ Salenius-Pasternak describes them as those of NATO-members, MAP-aspirants, Nato Response Force, Other Operations, Training/Defence Reforms and

area of two billion people (half of billion within the membership space), where also three world religions communicate (Roman-Catholic, Orthodox and Islam). This would not mean that NATO is engaged in the intercultural dialogue, but it quite convincingly presents the scope of its activities in the post Cold War period. Overall, “in its security manager role, crisis management, humanitarian assistance, disarmament, and a forum for discussing politico-military issues are all tasks NATO engages in” (Salonius-Pasternak, 2007, p. 33), including activities in areas like science, medical issues, environment etc.

To sum up, the development of the time, geographical and cultural span, which determined the emergence of NATO and that of today, shows how deep, broad and basic the evolution of the Alliance has been. From ideologically driven Cold War to flexible and loose matrix of the era of intercultural dialogue, which both offered different challenges and threats but also oriented the transformation and initiated new tools, the organization managed to continuously fulfill its mission. This has managed to stick to the defense of a territory, but also complement it with an ambition of securing values and protecting individuals.

Conclusion

Our aim in this paper was to explore mutual dynamics between the conditions, which influenced the appearance of NATO, and its evolution. We tried to present and argued the understanding that international security environment played a crucial role in this process as well as that NATO was capable of reacting to changes and to cope with them. Obviously, the organization was able to carry out its mission, but also to survive turbulent changes during the last six decades. According to our mind, two complementary aspects define this endeavour, namely the enlargement of the Alliance and its transformation.

Basically, two different and major phases could be noticed in the organization’s development, stemming out of the nature of its dynamics and growing structural complexity. During the first six years it expanded to fifteen members, while during its previous decade it expanded for twelve members.

General/”Practical” cooperation. (2007, p. 25)

In between, there is a time span of four decades and a half, during which only one new member entered the Alliance. Therefore, two periods of high enlargement dynamics and one of a very low, characterize the development of NATO so far. It is in any case interesting to observe that both the first and the last decade so far share the same level of high enlargement dynamics, though their circumstances differ much. During the former the deterrence driven provision of security dominated, while during the latter a high level of uncertainty dominated.

However, due to highly complex and uncertain security environment, impregnated above all with new, combined and unpredictable threats, we do not expect another phase of low enlargement dynamics, but rather on the contrary. Among major challenges, internal as well as external could be observed. They are intertwined and refer primarily to the decision-making process, further outreach and Afghanistan as main challenges. Still, relations with Russia would decisively define future positioning of NATO and put to test its capability to include other actors in the security management not only within, but also globally.

One can notice further interest for the membership; at the same time interest for cooperation remains high and stable. This would mean that the scope of activities, pursued by NATO, is welcomed and appreciated. They include Article 5 (collective defense) and non-Article 5 (crisis management) operations as well as a wide range of other areas (like humanitarian assistance, disarmament, politico-military issues, science, medical issues, environment etc.). This illustrates that NATO has evolved from defense driven regional player to that of a global security manager.

Since NATO achieved not only to defend Western Europe during the Cold War era, but also offered secure environment for the post Cold War European integration process to be exercised, this could be its most important message at the sixtieth anniversary, having for sure also its global attractiveness.

The End of the Cold War and Beyond²⁶⁹

LJUBLJANA, NOVEMBER 2009

There is no clear evidence, whether Günther Schabowski, the information secretary of the Central Committee of the SED, when appearing at the press conference in November 9, 1989, announced at exactly 6.57 p.m. that the citizens of the Eastern German Democratic Republic may, with immediate effect, for a short period and without any identification, travel to the West, did this per instruction, by mistake or on purpose, securing himself the place in history. The Wall came down symbolically and a few days later also psychologically, ending an era of an unprecedented divide, hatred and blindness. The structural and tectonic change was wholly unpredictable, its consequences unforeseen and still not fully comprehended till now.

Hence, a variety of interpretations of the event, which changed and turned around the almost presupposed history of the late 20th century, appeared and still do. We will try to pick up a couple of them and elaborate a few of them closely. Basically speaking, three groups of interpretations could be seen, when the first enthusiasm was calmed down: firstly, the big change did not bring anything new, secondly, it represented a huge turnaround in the history of mankind, and thirdly, it brought history practically to an end. There are, of course, numerous similar clustering, which could and would add to the already presented.

Easier to say than to argue, but still: the 1989 was a revolution without revolution. It came and materialized peacefully, the ideological divide disappeared and numerous states in Central and Eastern Europe re-emerged. It presented the picture, which was known from previous times, in particular those after the WWI. The fact of the complete unexpectancy adds to this point of view.

²⁶⁹ Objavljeno na www.ifimes.org devetega novembra 2009.

Surprise and, its stunning, enthusiasm and emotional eruption aside caught the whole world, the academic community included, practically paralyzed. There are no such artifacts like *fraternite*, *egalite*, *liberte* or the post revolutionary terror of 1789, which would fundamentally mark the 1989. Even great disruption and power vacuum in the Central Asia was nothing new to historians. Some go even further, claiming it was a step back, recreating the old order or something of its kind.

Why the majority claims, the *Annus Mirabilis* represents one of the most outstanding moments in the record history, it is easy to guess. The ideologically cemented bipolarity vanished, a variety of states re-emerged in the vast area of the former socialist bloc, one state disappeared, and three big multinational states collapsed. This all happened during not more than three years, on a territory, which represents one fifth of the Earth's continental mass, with a population of close to 300 million people, out bursting enormous social energy. This resulted in huge expectations and illusions, but also caused instability, security vacuum as well as initiated a huge wave of nationalism across the broader continent. National idea, which was behind the state integration at the end of the 19th century and behind the state disintegration at the beginning of the next one, demonstrated its power in both directions two decades ago.

At the same time, this change opened huge space for the globalization of the globalization. Millions of people and square kilometers of territory were practically overnight exposed to market economy rules, political freedom and media avalanche. The globalization process finally outreached to the last corners of the globe's *terra incognita*. It was welcomed by open hands and with a desire rarely seen in the course of history. To what extent that yearning was primarily a social reconstruction of the media revolution remains open as well as to be seen. The fact is that the combination of economic, political and media choice created a spectre that started to haunt the former East. Political elites, ordinary people, the emerging civil society and business community as well as the assortment of incoming messengers of the free world found themselves in a new and promising melting pot. However, when the kaleidoscope started to loose its primary speed, i.e. when the initial enthusiasm and thrilling were replaced by daily needs, the emerging picture lost much of its attractiveness, though not its influence.

Logically, the presented track of change also influenced the social order on a broader scale. It democratized and modernized societies from the former East Germany to Mongolia as well as from the Baltic to the Balkans. The speed and way it was proliferating across the former socialist space differed tremendously and most probably hasn't been accomplished so far. The multiparty political system and parliamentary democracy were introduced all around the area. They immediately resulted in exercising elections, bringing new elites to power. They were *de facto* all around a mixture with a different proportion of newcomers in politics as well as of those from the previous regimes. While the former were primarily without any experience and full of enthusiasm, not always knowing what exactly to do with power, the latter were wearing new political clothes and demonstrating political skill, calculation as well as high preparedness for changing political colours. In any case, this phenomenon contributed to efficient dispersion of political knowledge and skill across the whole spectrum of new power elites.

Let it also be stressed that all the presented was accompanied by an illusion that democratization brings per se welfare, too. This feeling was created on psychological and emotional fundamentals. It was more than a stereotype, it almost reached the dimensions of a myth, stemming from a generalized impression that West equals well being. The other side of the equation, namely that East, logically, equals poverty, was to be hidden and unaware. Nonetheless, it came upon surface soon, when huge parts of populations started to recognize that crucial social systems, like social and medical care, employment insurance and security, education etc., were gone. It would be incorrect to say that they were dismantled – they just collapsed. Perhaps this very conclusion marks the best the general way the East was won: the whole system imploded and this is the reason why it was the revolution without a revolution. The absence of a dismantling plan also meant the absence of a map for establishing new structures. Obviously, the idea and the desire, with only a fundamental image of copying from the West did not do.

Complementary to the elaborated, newly re-emerged states got a historical chance to establish themselves in accordance with the right to self determination. Some of them met this opportunity for the first time in the history of

their nations, while some of them for the second time already. A few of them were on their own again, but missing the former *de facto* satellites, which were providing them to a huge amount with economic, financial and other resources. Independency within fundamentally new circumstances left everybody surprised and on his own. That situation offered them a vast maneuver space and an opportunity for demonstrating a policy creation capabilities as well as showing the understanding what the current face of the nation state means. Furthermore, these states received also the possibility to express and implement the capability of being accepted as a part of international structures, which gained on importance in the time after the end of the Cold War. Acceleration of the notion of the integration process has emerged as perhaps the most important outcome of the tectonic structural change in the 1989. That kind of understanding of the changing Europe, which was gaining momentum in the period after the WWII, was carved out only when the whole eastern part was included in the process. Hence, it could not exist as such before, when Europe was divided. Its perception as the integration one delivered it the full meaning: the integration process is the tool, which has changed the European state system, secured peace, stability and prosperity as well as minimized tensions and conflicts. It has practically abolished war from the political agenda as well as from the perception of citizens and their discussions, when having in mind the place they live in and the way they live. This is one of the main reasons why the European public was so shocked when the war in former Yugoslavia outburst. Still, this shall not in any case be the excuse, why the European politics did not know how to react and to stop that war. The European integration process remains to be attractive globally for its achievements, values and soft power effect.

Many spectators supported the explanation that the end of the Cold War manifested the end of history. As much as this really did look like that at the beginning, one should say that afterwards it was increasingly more looking like that only symbolically. Yet, one could and should state, that if history was to be equalized with ideology in the time of the immense transformation, than the formula is correct. Ideology as the driving force of the previous century was, generally speaking, practically gone after the change. It was still gener-

ating conflicts and disputes, but on a greater level it was replaced by market economy and interests driven behaviour, be it in business, civil society or private life. Still, there is another important remark, which should be added here. One could speculate, that with the end of the century and simultaneously also the Cold War, the notion of social democracy was gone, too. If this hypothesis would be verified, this could mean another significant turnaround in the way social ordering is perceived. Whatever the case, it coincides with the restructuring of the value system and with its impregnation by westernization. Equalizing and supplementing history with ideology is a matter of the academic discourse and its validity. But it looks pretty much like that both history and ideology are being supplemented with technology. If the previous divide was drawn along ideological reasoning, the new one is being imprinted by technology. The way technology is determining our approach towards global resources is creating the new split. The current and thinning supplies as well as rationality and equality of distribution of water, energy and food is knitting differing matrix. Those gravitating towards the carbon neutral pole represent what seem to be positive and progressive, while those moving away from it exercise the opposite. New technologies, which are increasingly accessible, are revolutionizing the way of life and the management of global affairs. This affects each human being in the global village and call for new ways of global governance.

Doing business in the previous time meant also sharing responsibility with everybody, also as an effort of bringing each single individual in the policy participation process. But it above all established the practice of doing away with responsibility and transferring it to the far away centers of power. Therefore, it was continuously watered down and suitable excuses were always by hand, though with the course of time they appeared to be increasingly plain. Practically almost nobody believed them, but still more or less everybody was accepting them. After the change in the 1989 it seemed that responsibility returned back home. It lies clearly with each single power holder and it could hardly be moved somewhere else. This represents a decisive break up with the former policy practice, while the adaptation to the new one seems to be difficult, but unavoidable. The transformation of responsibility is obvious,

but also new possibilities of transfer are by hand. They could be found in the safe harbour of international integrations, where a country, if it does choose that way of behaviour, could agree with every agenda issue. No particular decision making effort, no particular responsibility.

Of course, there are many, who would claim that the Cold War never ended. It was merely pushed aside or dispersed or even geographically hard-pressed further towards east. This observation could be compared with those findings, that the advancement of the integration process to the east is accompanied by its democratization. It would mean that this area is progressing and the one of the Cold War characterization is digressing, but is still here. Above all, the previous twenty years teach us that much of the Wall divide approach has remained in the mentality, policy styling and personal behaviour. From this point of view, two decades, though much of a time, are only a brief move in the course of history.

Why the image of the Wall is close to the notion of War would be increasingly difficult to cope with. For those, who have witnessed events during the late 1980s and were mature enough to match with them, today is already hardly possible to understand that people were shot dead for climbing over to the other side. This leaves us with the horrible experience of the war in Bosnia, as a climax of the Cold War symbolism, which in spite of everything was allowed to happen.

Not necessarily, but still: one could agree with what Anatole France is supposed to say, namely that revolutions are a good thing, but it is better to live one hundred years afterwards. We still have eighty to go to prove the pudding.

Martin Krpan kot prispodoba diplomata²⁷⁰

LJUBLJANA, JANUAR 2010

Razmišljanje o Martinu Krpanu kot o mogočem diplomatu oz. iskanje in proučevanje tistih njegovih lastnosti, po katerih bi osrednji slovenski literarni in ljudski junak bil lahko tudi diplomat (in vojščak), opiramo na dvojne izhodišč. Po eni strani gre za proučevanje Levstikovega besedila, ki ga je napisal pozno pomladi 1858 in istega poletja objavil v celovškem Slovenskem glasniku, in po drugi strani za proučevanje osrednjega lika te povesti, torej Martina Krpana, ne glede na dejstvo, ali je to bil dejanski zgodovinski lik ali pa je umetno-literarna stvaritev in s tem izmišljena, se pravi fiktivna oseba, osnovana na posameznih zgodovinskih drobcih in duhu tedanjega časa.²⁷¹

Naše razmišljanje o Krpanu kot prototipu diplomata bomo v prvem delu zastavili tako, da navajamo, komentiramo in s citati iz Levstikove povesti utemeljemo vrsto lastnosti in potez, ki so tipične za diplomata in ki jih najdemo pri Krpanu. V nadaljevanju pa se posvečamo tistemu, kar Krpana ločuje od drugih ljudskih junakov, da lahko v njem vidimo diplomata, ter zatem zapišemo nekaj misli in pogledov, s katerimi oporekamo tistemu, kar Krpana prikazuje in razlaga kot omahljivca, neuspešneža in zakotneža. Zaključili bomo z razmišljanjem o državotvornem pomenu tovrstnega pogleda na Krpana za današnji čas. Nena zadnje pa je treba še poudariti, da je Levstikovo besedilo vrhunska in večplastna mojstrovina, kar za naš okvir pomeni, da je mogoče posamezne navedbe in misli razlagati večpomensko ter z različnih (diplomatskih) vidikov.

²⁷⁰ Objavljeno v: *Le monde diplomatique: v slovenščini*. avg. 2010, leto 6, št. 060, str. 10–13.

²⁷¹ Tak pristop v proučevanju literature in diplomacije ni neznan: prim. npr. Hampton, Timothy. 2009. *Fictions of Embassy: Literature and Diplomacy in Early Modern Europe*. Ithaca in London: Cornell University Press.

Krpanove diplomatske lastnosti in sposobnosti

V strokovni literaturi obstaja nabor odlik in lastnosti, ki krasijo uspešnega in sposobnega diplomata. Med njimi lahko izpostavimo po eni strani npr. vljudnost, oliko, načitanost, zadržanost, spretnost, vztrajnost, skromnost, a po drugi so pri razumevanju diplomatov in diplomacije prisotne tudi pretkanost in prevejanost ter morda celo spletkarjenje, nezanesljivost in spreminjanje stališč.²⁷² Lahko še zapišemo, da je diplomacija zvijačno in spretno ter spremenljivim okoliščinam prilagodljivo ravnanje. To tudi pomeni prepričevanje in preprečevanje, pridobivanje, zagovarjanje in nagovarjanje, spodbujanje in vplivanje, vendar vse to brez uporabe sile, na miroljuben način. Diplomati morajo biti zanesljivi in hladnokrvni, ne smejo biti vzvišeni in ošabni, ampak zadržani in skromni. Znati se morajo postaviti za interese svoje države ter dobro poznati lastno zgodovino in kulturo. Morajo biti spretni govorniki, imeti dober spomin in samozavest, a ostati predvsem normalni ljudje. Ker je diplomacija urejanje odnosov med subjekti mednarodnega javnega prava na miroljuben način in s pogajanjem, imajo diplomati na razpolago predvsem besede. Tudi zato diplomacija pomeni lepo, a odločno govoriti, včasih pa še trdo, ultimativno in celo grozeče. Razpon delovanja in razumevanja diplomacije je zelo širok in je predvsem odvisen od stanja meddržavnih odnosov ter njihovega urejanja. Danes je vedno več različnih dejavnikov, ki vplivajo na to. Vemo tudi, da za diplomata marsikdo v prisposodbi reče, da je to tisti in tak, ki (se) zna sukati (okoli) ljudi. To se uporablja v prenesenem smislu še na drugih, »nediplomatskih« področjih; pa tudi sicer velja, da je nekdo diplomat, čeprav to v bistvu ni, zna pa z ljudmi, zna se obnašati, težko ga je prijeti za besedo in podobno.

Diplomatovo delo v osnovi izhaja iz diplomatskih funkcij (predstavljanje, zaščita interesov, pogajanja, opazovanje in poročanje, razvijanje prijateljskih odnosov), ki določajo vsebino, obseg in način dela.²⁷³ Posplošeno rečeno to pomeni, da diplomat predstavlja, opazuje in poroča, kar vedno dela po na-

²⁷² Prim. npr. Bohte, Borut in Sancin, Vasilka. 2006. *Diplomatsko in konzularno pravo*. Ljubljana: Pravna fakulteta in Cankarjeva založba. Str. 25–35.

²⁷³ Prim. Dunajska konvencija o diplomatskih odnosih, člen 3.

vodilu svoje države, in da z vsako svojo gesto, tudi že s tisto najbolj pasivno, predstavlja in ustvarja vtis o njej.

Naš analitičen pogled na Krpana začenjamo pri tistem, kar je pri diplomaciji in diplomatih navzven najbolj vidno, tj. pri protokolarnih veščinah in znanju. Protokol lahko razumemo kot formalno urejen in dogovorjen ter sprejet način vedenja in komunikacije, ki v podrobnostih simbolično in praktično ureja široko paleto odnosov med udeleženci diplomacije kot dejavnosti. Protokol pomeni bonton. Že na samem začetku Levstikove povesti ugotovimo, da se je Krpan spoznal na te reči. Ko ga namreč cesarski sel, ki je prišel ponj, da ga odpelje na Dunaj, prepriča v to, Krpan »gre v kočo ter se pražnje obleče, da ga pred cesarjem ne bi bilo sram.« Čeprav je bil kmečki človek, je vedel, kako je treba z gospodo, da je človek sprejet, da naredil dober vtis in da mu ne bo nerodno vpričo nje. Skratka, protokol pomeni lepo, uglajeno, prijazno in nevsiljivo obnašanje, zato morajo biti diplomati vedno urejeni, skrbno napravljeni in vljudni. S tem napravijo dober vtis na sogovornika in so zato bolj sprejemljivi za pogovore, pogajanja in za vse, s čimer urejajo odnose med državami. A protokol pomeni tudi potrdilo, uradni dokument oz. zapis doseženega med dvema stranema v pogajalskem procesu, da to ostane v pisni obliki, v arhivu, kot potrditev doseženega; da se ne pozabi in da se je na tisto mogoče pozneje sklicevati. Krpan nas proti koncu povesti prepriča, da se je spoznal še na ta vidik. Spomnimo se, kako je cesarja poprosil za »pismo, ki bo veljavno pred vsako duhovsko in deželno gosposko«, se pravi, želel je uradni dokument, ki bo pričal o njegovem dogovoru s cesarjem. Da bo to tudi nedvoumno držalo, je Krpan dodal »... pa tudi svoj pečat morate udariti«.

K poznavanju protokola spada tudi sposobnost laskanja. To pomeni malo pretirano hvaljenje in prijaznost, morda celo priliznjenost, zato da se ustvari boljše vzdušje, a da se tudi pokaže poznavanje manir, ki so tipične za določene visoke kroge. Ob prihodu na Dunaj Krpan večje pokaže, kako se takim rečem streže. Na cesarjevo uvodno vprašanje, ali ga še pozna, odgovori pritrdilno in takoj nato mojstrsko polaska: »No, vi ste še zmerom lepo zdravi, kakor se na vašem licu vidi.« Čeprav bi bilo mogoče slednje pokomentirati še tako, da laskanje verjetno v osnovi izhaja iz dobrega mišljenja – kaj naj se sogovorniku zaželi boljšega kot ravno zdravje? Krpan nekajkrat v obliki pozdrava ponovi to svojo željo, npr. ob slovesu z dunajskega dvora: »Zdravi ostanite!«

Poganja predstavljajo temelj diplomatskega dela. Diplomati so pogajalci, to je njihova osnovna naloga in poslanstvo, bodisi v ožjem bodisi v širšem smislu. Urejanje meddržavnih in skupnih zadev vedno pomeni prenašanje stališč in njihovo usklajevanje, pogajalske funkcije pa vključujejo širok razpon različnih znanj in pristopov, s katerimi je mogoče doseči uspeh. Krpan na več mestih pokaže raznoliko obvladovanje pogajalskih veščin. Ko pri izbiranju konja ugotovi, da na dunajskem dvoru ni primerne za njegovo sedlo, pravi cesarju, da je pa njegova kobilica prava in da naj se pošlje ponjo. Da ne bi bilo nobenih nesporazumov, Krpan sicer nakaže, da bi lahko tudi sam šel ponjo, a ob tem postavi vprašanje: »Ko bi mene več ne bilo nazaj?« Navedeno je jasen primer trdega pogajalskega pristopa, že kar ultimata, kar si je Krpan lahko privoščil, saj je vedel, da mu bo ugodeno, kajti brez njega se ne bi rešili sovražnega izzi-valca. Nasproten, torej mehak pogajalski pristop izpriča Krpan proti koncu zgodbe, ko cesarja, ko mu ta reče, naj mu kar pove, če bi še kaj rad, poprosi za potrdilo, da sme trgovati z angleško soljo. Takole pravi Krpan: »Če je vaša draga volja, dajte mi tedaj pismo, ki bo veljavno ...«. V svojem nagovoru je bil prijazen, saj se je že dokazal, obenem pa je čutil, da mu je cesar naklonjen. Ocenil je trenutne razmere ter jim prilagodil izbor pogajalske taktike, da je dosegel svoj cilj. Pokazal pa je tudi, da zna kot pogajalec biti velikodušen, če je treba in če že tako nanese. Ko mu je cesar za s strani cesarice obljubljeno blago ponudil mošnjo cekinov, je Krpan komentiral takole: »Poldrugo mošnjo pa še kakšno krono povrhu, vem, da je lepo vredno, ko bi prodajal brat bratu. Pa naj bo, pri vas ne bom na tisto gledal.« Bil je prizanesljiv, pokazal je, da ve, koliko je ura, hkrati pa je ocenil, da ni treba napenjati mišic zaradi nekaj cekinov.

Hladnokrvnost in trezna presoja položaja spadata gotovo med bistvene lastnosti vsakega dobrega diplomata. Avtoriteta drugega, trema pred nalogo in strah pred sprejemom oz. izvedbo odločitve morajo biti diplomatu nezna-ni. Če tega nima pridobljenega, se mora naučiti, da je sposoben tako ravnati. Zato je pomembno, da diplomat službuje v številnih državah in na različnih položajih, kajti tako si pridobi širok razpon izkušenj iz zelo različnih okoli-ščin. Za Krpana lahko navedemo najmanj dva izstopajoča primera, v katerih je ohranil mirno kri in se ni dal zмести avtoriteti, nevarnostim in nepredvi-dljivosti. Ko je posekal mlado lipo, cesaričino najljubše drevo, ga je cesar ves

osupel in zgrožen nadrl: »Pa si jo posekal! Kaj bo pa zdaj?« A Krpan se ni dal zмести, temveč je hladnokrvno odgovoril: »Kar je, to je.« In v nadaljevanju še dodal: »Kaj bo pa?« Drugi tak primer je iz dvoboja z Brdavsom, ki poskuša nasprotnika na samem začetku s krohotom osmešiti in ustrahovati. A ta se ne zmede, marveč mu mirno odvrne: »Prijezdi bliže, da si podava roke: nikoli si jih nisva poprej; nikoli si jih ne bova pozneje; (...).« Krpan je izpričal hladnokrvno držo tako vpričo najvišje avtoritete v cesarstvu kot tudi pred najhujšim izzivalcem cesarstva. S tem je pokazal obvladovanje položaja in sposobnost delovanja, kar je ključno za izpeljavo naloge.

Diplomati slovijo kot zadržani ljudje, ki so ali pa bi vsaj morali biti v ozadju ter ne izstopati niti s svojimi izjavami niti kako drugače. Posrednost njihovega obnašanja in delovanja je pravzaprav ključ do njihovega uspeha. Vendar pa se tudi morajo znati postaviti zase oz. za interese svoje države z neposrednim nastopom, kadar to velevajo okoliščine oz. navodilo. Krpan v svojem nastopu na dunajskem dvoru na več primerih pokaže obvladovanje teh veščin. Prvi tak dogodek je na samem začetku, ko ga cesar povabi k obedu, ki pa se pokaže kot precej skromen (»polič vina pa kruha in sira«). Krpanu se je to »vele malo zdelo«, a vseeno nič ne reče ter stori drugače: »On tedaj použije, ko bi kvišku pogledal, ter naglo vstane.« S tem je cesarju dal več in bolje vedeti, kot če bi še tako besedičil in negodoval. Kot se iz zgodbe ve, je cesar takoj reagiral in mu odredil ustrezno porcijo jedače in pijače. Po cesaričinem izbruhu in pridigi, ko je cesar Krpanu v nagrado med drugim ponudil roko prestolonaslednice, se je vzdušje zelo ohladilo in postalo sila neprijetno. Cesar je z negotovo izjavo in kretnjo poskusil popraviti, kar se je dalo, a Krpan, ki je grdo gledal in molčal, »ga pa nič ne posluša, temveč zadene si na desno ramo kij, na levo pa mesarico, stopi k durim in reče: »Veste kaj? Bog vas obváruij! Pa nikar kaj ne zamerite!« To je bil ves njegov odgovor na razgreto in napeto vzdušje. Nekaj izbranih in mojstrsko izrečenih besed, s katerimi je, kot da se ga vse skupaj skoraj že ne bi tikalo, povedal vse. Tistim, ki jih je rešil in ki so bili njegovi dolžniki, je pokazal, kako se obnaša in kaj je treba storiti, njegovo navidezno opravičilo pa je bilo diplomatsko pretanjeno karanje, ki so ga glavni dvorni protagonisti gotovo razumeli. Ko sta cesar in Krpan, po posekani lipi, šla konja izbirat in se pokaže, da ga na dvoru ni zanj, cesar strese svojo nejevo-

ljo na Krpana in mu med drugim poočita, naj ne mečka toliko s pripravami, ampak naj že izpelje, kar mu je bilo naročeno. Sogovornik ravna diplomatsko: »Krpan je bil malo srdit, pa vendar jezo pogoltne« in se odzove mirno, nato pa, ko je že pokazal, da se zna obrzdati, kadar je treba, mu v daljšem in mojstrskem odgovoru med drugim neposredno reče, že kar zabrusi: »Koliko junakov pa imate, da bi si upali nadenj?« Podobnemu dogodku smo priča v razgretem vzdušju očitkov in nehvaležnosti po znanem cesaričinem nastopu. Krpan takrat med drugim zelo jasno pove: »Kdo je pome poslal kočijo in štiri konje? Vi ali jaz? Dunaja ni bilo meni treba, mene pa Dunaju!« Oba primera sta zgovoren dokaz, kako se je znal Krpan, sicer prijazen, sproščen in vljuden mož, zelo jasno postaviti za svoje interese, kadar so bili ti ogroženi, oz. zase, kadar so ga skušali podcenjevati. S tem se tudi pove, da zadržanost ni šibkost, ampak vrlina, ki pritiče velikim in sposobnim, ne samo diplomatom.

K navedenim lastnostim dobrega diplomata pritiče tudi realizem. Če je diplomat hladnokrven in zadržan ter se ne pusti spraviti iz tira, potem bo znal tudi stvarno oceniti trenutne razmere in se njim primerno ravnati pri izpolnjevanju svoje naloge. Vendar pa je potrebno veliko dela in izkušenj, da si diplomat pridobi veččost in rutino v pravilnem ocenjevanju razmer. Realizem je tesno povezan z zanesljivostjo in z retoričnimi sposobnostmi. Krpan je bil kmečki človek in navezan na svoj domač kraj in na svojo zemljo (čeprav ne v smislu tlačanstva) ter je iz tega v veliki meri črpal svoj realizem in svojo trdnost. Slednje lahko ponazorimo s tremi izstopajočimi primeri. Ob že omenjeni sceni s posekano lipo, je Krpan cesarju na njegov obup in grozo med drugim odgovoril: »Kar je, to je.« Izjemen realizem v trenutkih hude jeze in napetega vzdušja, in to pred samim vladarjem. Razmere je pač treba sprejeti takšne, kot so, in ne takšne, kot bi si jih morda želeli. Napačna ocena položaja je ključnega in izhodiščnega pomena za neuspeh vsake naloge, seveda tudi diplomatske. In potem je Krpan cesarju, da pojasni zaplet, tudi razložil, zakaj je storil, kar je že storil: »Jaz pa moram imeti les nalašč za svojo rabo, kakršnega v boju potrebujem.« Krpan je vedel, kaj potrebuje, da uresniči nalogo, ki jo je dobil, zato je ostal priseben in na trdnih tleh. Enako tehtno in premišljeno je ravnal, ko je odgovoril na cesarjevo ponudbo glede cesarične. V daljšem odgovoru pred vsemi glasno premišljuje in razlaga ter

naposled sklene: »Če se to prav do dobrega vse premisli, menda bo najbolje, da vam ostane cesarična, meni pa vdovstvo (...).« Ob tem je pokazal še potrebno mero taktnosti in cesarja, ne glede na to ali je mislil resno ali ne, ni direktno zavrnil, temveč je uporabil še frazo »menda«, kljub temu da je bil njegov odgovor vsekakor nedvoumen. Krpan je svoj realizem, kot se ve, v nadaljevanju samo še okrepil. Pozneje cesar ponovi svoje povabilo, da naj Krpan ostane na dvoru (»Ti ne pojdeš od naše hiše, verjemi, da ne!«), čeprav ne več vezano na roko prestolonaslednice. A gostov odgovor je praktično vnaprej znan: »Moje obnašanje ni za vas, že vidim, da ne. Tega se tedaj ne menimo, da bi jaz tukaj ostal.« Krpanu je bilo jasno, da je bil za Dunaj potreben in primeren le toliko, da je premagal nevarnost in nič več.

Resnicoljubnost je tista lastnost, za katero se zdi, da je pri diplomatih zelo sporna in vprašljiva, če je sploh prisotna. Diplomat namreč izvaja navodila svoje vlade in prenaša njena stališča, ta pa so nemalokrat spremenljiva in dostikrat tudi nasprotujoča si, tudi v zelo kratkem času. Čeprav to ne bi smelo nujno pomeniti, da pa so diplomati kot osebe nenačelni in sporni.

Kot vemo, Krpan sam proti koncu povesti cesarju pove za svojo neiskrenost iz njunega prvega srečanja: »Takrat, veste, vam nisem bil resnice povedal (...).« Svoje priznanje, lahko rečemo tudi iskrenost, podkrepi z naslednjimi besedami: »...kar mi je še zdaj žal.« Očitno mu ni bilo vseeno za tisto dejanje. Še več, iz njegovih nadaljnjih besed zvemo, da v bistvu ni bilo razloga za izmišljevanje: »Saj se nisem bal pravzaprav ne vas ne vašega kočijaža.« Torej, bilo mu je žal za neresnične besede, ki jih je izrekel, čeprav zapovrh za njih niti ni bilo nobene potrebe. Zakaj pa je bilo potem sploh treba govoriti neresnico, se lahko vprašamo. Zato: »Pa taka je le: kadar se človek zasukne s pravega pota, naj bo še tako močan, pa se vendar boji, če veja ob vejo udari.« Krpanu očitno ni bilo do prerekanja in konfliktov, obenem pa se je zavedal, da ni prav storil. Pred neznanim gospodom v kočiji je izrekel, kar mu je tisti hip padlo na pamet, medtem pa ko cesarju, s katerim sta vzpostavila dober odnos, ni mogel prikrivati resnice. To je pomemben del njegovega značaja, ki se še bolj pokaže v odgovoru cesarju na očitek, kaj neki tako dolgo traja njegovo pripravlanje na boj z velikanom. Krpan takole podkrepi cesarju: »Zapomnite si, cesaróst, kar sem obljubil, storil bom (...).« In potem enako jasno in nedvoumno nadaljuje:

»Da bi le vsi ljudje vselej držali se svojih besedí tako, kakor se mislim jaz, ako me bog ne udari; pa bi nihče ne vedel, kaj se pravi laž na zemlji!« Krpanov pravi značaj se nam v celoti razkrije s pozornim opazovanjem in premišljanjem in težko bi rekli, da ni bil primeren za diplomata.

Za diplomate velja, da so mojstri besed, morda tudi besedičenja. Te besede so lahko nepremišljene in prazne, kakor je Krpan navrgel ministru Gregorju (»Nikar praznih besed ne razdirajte!«), lahko pa tudi tehtne in zelo premišljene, kot je ugotovil cesar ob enem od Krpanovih odgovorov (»Cesar je kar obsteklel, poslušaje modrost Martinovih ust ...«). Ker imajo diplomati na voljo samo besede, morajo te biti dobro premišljene in odmerjene, izhajale pa naj bi med drugim iz diplomatovega poznavanja svojega okolja in tistega, v katerem deluje oz. se je znašel. Le tako je lahko diplomat dejansko učinkovit in koristen za svojo državo oz. vladarja, ki ga pošlje v misijo.

Navedemo lahko vsaj tri izstopajoče primere, ki dobro ponazarjajo Krpanovo spretnost obračanja besed in modrovanja zato, da bi dosegel oz. izpolnil svojo nalogo, ki je bila kombinacija diplomatskega in vojaškega podviga. Oziroma povedano drugače, potem ko je Krpan pred očmi dunajske javnosti premagal velikana, je sledil njegov dvorni diplomatski dvoboj, skrit očem javnosti, kot to pri diplomaciji pretežno velja še danes.

Če gremo kronološko, kot pravi povest, je prva izstopajoča misel v obravnavanem smislu tista, ki kmalu na začetku pomiri silno cesarjevo skrb zaradi dejstva, da še nihče ni premagal strašnega izzivalca. Krpan takole potolaži cesarja: »Slišal sem (...), da vsi ljudje vse vedó; na vsem svetu se pa vse dobi; pa bi se ne dobil túdi junak nad Brdavsá?« Očitno je bil potreben preprost kmečki človek, da si upa in da zmore, ker jo tudi pozna, izreči preprosto modrost, ki je uporabna v še tako napetem oblastnem vzdušju. Prepričljiva retorična mojstrovina, zaradi česar imajo vladarji med svojimi svetovalci vedno tudi diplomate. Naprej, drugič, ko Krpan z besedo prepriča poklicnega ubijalca Brdavsá, da si sežeta v roke, rekoč: »(...) ali pravijo, da bog nima rad, če pride kdo z jezo v srcu pred sodni stol.« Moč besede, ki jo diplomat, ali pa vsaj človek s takim občutkom, zna uporabiti, seže daleč in preko marsikaterih ovir. Z besedo pa se diplomat tudi postavi za svoje interese, če tako velevajo okoliščine in navodilo. Krpan se je nekajkrat postavil zase, ko je kazalo, da njegov

podvig morda ne bi več kaj veliko štel. Preden izreče željo po znanem pismu, nagovori cesarja med drugim takole: »Moje otepanje z Brdavsom vem, da je imena vredno.« Obračanje besed, izbiranje pomenskih in stilskih odtenkov, postavljanje retoričnih vprašanj in izrekanje figur, vse z namenom doseči cilj, to je odlika pravih diplomatov. Levstik je bržkone moral imeti vsaj kaj približno takega v mislih, ko je po Močilarju ubesedil povest o Krpanu z Vrha.

Mednarodne in diplomatske okoliščine

Levstikova povest o Martinu Krpanu z Vrha, ki prikazuje ljudskega junaka, ki opravi dobro delo za svojega vladarja in si ob tem izbiri še priboljšek zase, bi lahko bila zgolj ena mnogih, ki so znane širom sveta.²⁷⁴ Tudi slovenska književnost jih pozna še kar nekaj, pa vendar v njihovih protagonistih samo s tem še ni mogoče na utemeljen način iskati lastnosti diplomata in vojščaka. Torej je treba biti v Levstikovem besedilu pozoren na mednarodne in diplomatske okoliščine, v katerih šele lahko oseba, ki ima lastnosti diplomata, pride do izraza in delovanja. Šele predstavitev dogajanja v mednarodno področje je tisto, kar naj bi bila po našem prepričanju *differentia specifica* obravnavanega besedila in kar naj bi delalo Krpana posebnega in izstopajočega v primerjavi s podobnimi liki.

Obstaja vsaj pet vidikov, z analizo katerih lahko utemeljimo naš državotvoren pogled na Martina Krpana.

Prvič, Krpan je imel neposredno in stalno komunikacijo z vladarjem. To ga naredi že v izhodišču precej drugačnega od večine ljudskih junakov, ki jih poznamo. Diplomate, še posebej posebne odposlance, odlikuje in karakterizira ravno to dejstvo. Primerov iz povesti, ki podkrepijo navedeno trditev, je kar nekaj. Že na samem začetku, ko Krpan šele prispe na dunajski dvor, je tu že sam cesar: »Ko cesar sliši vpitje, precej ve, kdo je, in teče mu nasproti pa ga peljā v gornje hrame.« Dejstvo, da je vladar pričakal Krpana ob prihodu, nam veliko pove o njegovem pomenu in tudi statusu. Tak gostitelj sprejme takorekoč na pragu samo tiste najpomembnejše goste. A cesar se je prav tako

²⁷⁴ Prim. npr. Oravcova, Marianna. 1988. *Héros populaires de tous les temps*. Paris: Gründ.

osebno poslovil od Krpana na samem koncu povesti oz. njegovega bivanja na Dunaju (»Srečno hodi!« pravi cesar ...). Tudi v nadaljevanju dobimo potrditev naše predpostavke: »Cesar, ki mu je bil vedno za petami (...).« Krpanov dialog s cesarjem je sicer vedno spoštljiv, a iz tona načina in vzdušja ugotavljamo, da gre za komunikacijo dveh sogovornikov, ki drug drugega sprejemata in cenita ter se gibljeta v precej enakopravnem socialnem in komunikacijskem krogu. Tak status imajo le najvišji gostje ter izstopajoči diplomati in vojščaki.

Drugič, Krpan je od cesarja navodilo oz. inštrukcijo, na osnovi katere je opravil svojo nalogo. To je tipično za diplomate in vojščake. Oni opravljajo naloge po navodilu vladarja, pri tem pa tako navodilo lahko dobijo neposredno od vladarja ali pa od koga drugega iz njegovega kroga. Krpana je prvi z nalogo (tedaj je to bila še prošnja – »Lej, ti si zadnje upanje cesarjevo in dunajskega mesta.«) seznanil cesarski sel. Krpan je tej prošnji po eni strani ustregel z odgovorom (»Če ni drugega, kakor tisti prekleti Brdavs ...«), po drugi strani pa tudi s tem, ko je odšel na Dunaj. Ob prihodu pa mu tudi sam cesar takoj potrdi namero, in sicer v obliki vprašanja: »Kaj deš ti, kaj bo iz tega, če se kako kaj ne preonegávi?« Krpan tudi njemu jasno pokaže in pove, da je sprejel prošnjo oz. nalogo: »Kakor sem uboren človek, ali tako peklensko ga bom premikastil (...).« Cesar nato stopnjuje jasnost svojega navodila, ko ga zatem vpraša: »... kako se ga boš pa lotil?«, pozneje pa mu ves nestrpen, a tudi nejevoljen, že kar ukaže: »Če misliš, primi ga, pa mu (...).« In nenazadnje, tudi Krpan v uvodnem besednem spopadu z Brdavsom jasno pove: »To mi je naročil moj gospod, cesar;...«. Skratka, diplomat dela po navodilu svojega vladarja in izpolnjuje njegove naloge.

Tretjič, Krpan je svojo nalogo opravil, kot bi temu rekli danes, v mednarodnem okolju. Le-to je bilo v povesti sicer samo nakazano, a je kljub svoji nestrukturiranosti dovolj jasno, da ločuje Krpana od tistih ljudskih junakov, ki so se kot uporniki borili proti svojemu vladarju in pri katerih je mednarodni vidik odsoten. Krpan pa se je, nasprotno, boril za cesarstvo proti izziivalcu, ki je bil tujec in ki je prišel od drugod. Bralci ne vemo, koga oz. katero državo, katero stran, je predstavljal velikan Brdavs, vendar je pa jasno, da je predstavljal zunanjo nevarnost, ki je pretila cesarstvu od drugod (»vabil ... vse junake našega cesarstva v boj.«). Slednje je bilo potrjeno tudi s cesaričinimi

besedami, s katerimi je Krpanu nedvoumno priznala zmago: »Res je, Krpan, otel si cesarstvo in tudi Dunaj si otel;...«. Govorimo torej o dvoboju dveh junakov, ki sta vsak predstavljala, kot bi rekli danes, svojo državo, čeprav je ena, tj. Brdavsova, v tem primeru neznana. Vendar za našo ugotovitev slednje niti ni pomembno, ker smo lahko že na osnovi povedanega utemeljili mednarodni okvir dogajanja in boja na dunajskem mestnem travniku.

Četrtrič, ena temeljnih lastnosti vsakega diplomata (in vojščaka), celo upokojenega, je, da je na razpolago svoji državi oz. vladarju, ta pa tudi želi imeti tovrstnega junaka blizu sebe, se pravi, na dvoru. Pri Krpanu zvmemo za to njegovo lastnost, lahko bi tudi rekli odliko ali pa kar profesionalno etiko, šele na samem koncu zgodbe. Ob slovesu pravi Krpan namreč dobesedno takole: »Ko bi se spet oglasil kak Brdavs ali kdo drug, saj veste, kje se pravi na Vrhu pri Sveti Trojici.« Krpan je bil očitno zavezan svojemu poslanstvu; misijo, ki jo je dobil, je opravil, kot je obljubil in kot se spodobi, obenem pa pokaže, da je tudi v bodoče pripravljen na izpolnitev take ali podobne naloge. To je prava poklicna drža nekoga, ki se je znašel v državni službi, čeprav še tak velik svobodnjak in čeprav še tako slučajno ter začasno. V drugem delu, ko je napetost med Krpanom in dvorom na vrhuncu, Krpan sicer med drugim zabrusi dvorni gospodi, zlasti pa takrat že manjkajoči cesarici, rekoč: »Ampak to vam pravim: samo še enkrat naj pride Brdavs na Dunaj, potlej pa zopet pošljite pome kočijo in služabnika (...) pa bomo videli, kaj boste pripeljali z Vrha od Svete Trojice!« To je bil izbruh pravičnika, ki so ga skušali opehariti, in se je zato moral na ta način postaviti zase in za svoje interese ter pri tem uporabiti tisto, se pravi adut zmage, kar je bilo najbolj očitno, pa tudi najbolj boleče za dvorno gospodo, ki je odpovedala, da je postavil stvari nazaj na svoje mesto. Zato te izjave v širšem kontekstu zgodbe tudi ni razumeti, kot da Krpan ne bi bil pripravljen še kdaj pomagati (svojemu) cesarstvu. Cesar pa tudi večkrat izrecno pokaže, da želi, da bi Krpan ostal na dvoru. Najprej v znani in že omenjeni ponudbi, ki je praktično razvnela ves dvor. Zatem to ponovi v dialogu s Krpanom, ko je ta v daljšem odgovoru vsem, vključno z že odsotno cesarico, dal vedeti, koliko je ura; takole pravi cesar: »Ti ne pojdeš od naše hiše, verjemi, da ne!« Ponovno jasno izražena namera, da ga želi imeti na dvoru, če že ne na najvišjem položaju, pa vsaj pri roki. Cesarju je bilo po-

polnoma jasno, kakšnega kova je bil Krpan, od tod pa tudi njegova potreba po takšnem junaku. Na koncu zgodbe, ob slovesu, zato še tretjič izreče svojo željo, čeprav že bolj posredno, saj je bilo očitno, da Krpan odhaja: »Saj nocoj tako še ne pojdeš iz grada, če le misliš iti;« Gotovo so navedene in večkrat ponovljene cesarjeve besede vplivale na Krpanovo izjavo, da je na razpolago.

Petič, zgodba o Krpanu se godi v starih časih, kar ni očitno samo po Močilarjevem pripovedovanju (»V tej vasici je živel v starih časih ...«), ampak tudi po strukturi in elementih dogajanja (cesarstvo, dvorna gospoda, kmečki človek, izzivalec, dvoboj, knezi, tihotapljenje soli, nerazvite komunikacije). To je obdobje, ko se je iztekala prvotna diplomacija in oblikovala klasična diplomacija (slednja je obsegala čas okvirno od sredine 17. do pričetka 20. stoletja).²⁷⁵ Med ključnimi diplomatskimi instrumenti tistega časa je bil institut ad-hoc diplomatov, torej oseb, ki so bile poklicane v enkratno diplomatsko misijo. Kadar to niso bili dvorjani, ampak ljudje iz nižjih družbenih slojev, so jih opazili, ker so izstopali iz svojega širšega okolja. To izstopanje je bilo praviloma povezano z junaštvi na bojnem polju. Odvisno od razvoja dogodkov je tak posameznik opravil eno diplomatsko nalogo (ali pa tudi več) in se nagrajen vrnil domov, lahko pa je tudi ostal v dvorni in diplomatski službi ter se s tem visoko dvignil po socialni lestvici. V slovenski diplomatski zgodovini najdemo več primerov za navedene vidike diplomatske promocije posameznikov, ki so se izkazali na bojnem polju. Med njimi gotovo najbolj izstopa Žiga Herberstein (1486–1566), ki ga zgodovinski viri navajajo za prvega slovenskega diplomata. Herberstein se je izkazal s svojimi junaštvi v številnih bitkah, nato pa je bil poklican v dvorno službo, kjer se je širom tedanje Evrope izkazal in proslavil s svojimi diplomatskimi uspehi.²⁷⁶ V obdobju srednjeveške diplomacije sta se diplomatsko in vojaško delovanje tesno prepletala ter kazala predvsem v obliki ad-hoc diplomatskih misij. Ker poskušamo Krpana videti tudi kot diplomata, bi glede na povedano lahko rekli, da predstavlja prototip ad-hoc diplomata, njegovo diplomatsko delo pa je tesno povezano in prežeto z vojaškim uspehom. Vladar

²⁷⁵ V razvoju diplomacije ločimo naslednja obdobja oz. faze: prvotna, klasična, moderna in postmoderna. Prim. Jazbec, M., 2009. Osnove diplomacije, Ljubljana: FDV. Str. 31–51.

²⁷⁶ Ibid., str. 263–265.

je Krpana opazil zaradi njegove velike in izstopajoče fizične moči: »Cesar, to videvši, veli kočijažu, da naj konje ustavi.« Levstikov junak se je cesarju (seveda pa tudi kočijažu) vtisnil v spomin zaradi naključnega zimskega srečanja, v katerem je kot mimogrede uprizoril kombinacijo moči, spretnosti in prepričljivega leporečja. To je bilo pozneje razlog, da je bil naprošen, da izpelje bojni podvig, ob čemer je Krpan izpričal še vrsto diplomatskih spretnosti. Ko opravi svojo nalogo, se, nagrajen, vrne v domače okolje, obenem pa da vedeti, da se lahko nanj še računa. Tipično za ad-hoc diplomata, torej.

K predstavljenemu pa lahko dodamo še en pomemben vidik razumevanja Krpanovega obnašanja, ki je tesno povezan s sodobnim pojmovanjem državne službe in odnosa do države. Cesar za nagrado Krpanu ponudi med drugim roko svoje hčerke. To je odraz srednjeveškega pojmovanja oz. odnosa do države in njenih pripadnikov, ne samo najnižjih podložnikov, ampak tudi vladarjevih najožjih družinskih članov, ki so dejansko njegova lastnina. V enakem miselnem in vrednostnem svetu je to za zmagovalca pomenilo možnost izredne socialne promocije, vse do najvišjega ob-lastniškega položaja v cesarstvu (tj. državi). Skratka, država in vse, kar temu pritiče, že kot darilo, ne samo kot nagrada. Krpan je realno ocenil, da takšna možnost niti ne pride v poštev, in to tudi dvakrat povedal.²⁷⁷ Prvič v daljšem in umirjenem odgovoru na cesarjevo ponudbo: »Če se to prav do dobrega vse premisli, menda bo najbolje, da vam ostane cesarična, meni pa vdovstvo (...).«, drugič pa ravno tako cesarju, a v razgretem vzdušju zaradi vmesnega cesaričinega nastopa; Krpan je odločno ponovil svoje predhodno izrečeno stališče: »Tega se tedaj ne menimo, da bi jaz tukaj ostal.« V Krpanovi gesti, da je zavrnil ponujeno nagrado in položaj, lahko vidimo še odraz nečesa drugega: novoveška politična filozofija loči človeka – posameznika od vladarjeve lastnine in ga razume kot svobodnega individuuma, obenem pa tak posameznik, če je v državni službi, za nagrado za svoje delo ne more niti prejeti niti pričakovati lastnino nad državo oz. njen lastniški delež. V tem vidimo razumevanje sodobnega odnosa med državo in državnim uslužbencem, pa tudi vsaj posredno kritiko srednjeveškega dejstva, da

²⁷⁷ To je povedal še tretjič, ko v odgovor na cesaričino očitjanje med drugim pravi, da mu tudi ni za ponudbo: »...ali pa še celó svojo hčer, ki ne maram zanjo malo in dosti ne; (...).«

vladar razpolaga z državo kot s svojo lastnino. Vladar v modernem smislu dobi oblast na volitvah, a s tem ne dobi v last države. Uradnik za razliko od politika ni izvoljen, a prav tako za svoje delo ne dobi v last države oz. kakega njenega substituta.²⁷⁸ Utemeljitelj takšnega razumevanja, ki je dandanes širše sprejeto, je sociolog Max Weber.²⁷⁹ Levstik nam prek Krpana pokaže svojo vizijo politične skupnosti, se pravi države, v kateri je pravi prostor za posameznika, ki si države ne lasti, čeprav dela zanjo. V takem razumevanju je prostor za diplomata kot državnega uslužbenca, ne glede na njegov formalni rang in dolžino zaposlitve (ad-hoc ali pa poklicni diplomat). Morda je prav to ključni vidik v drugačnem razumevanju in vrednotenju Krpanovega ravnanja na dunajskem dvoru. Krpan kot visoko izstopajoč posameznik, ki ne želi in ne potrebuje vključitve v nepregledno oblastno hierarhijo, ampak ostaja zvest svoji drži in sam sebi.

Nekateri etični vidiki

Že na samem začetku Močilarjevega pripovedovanja zvmemo za eno ključnih opredeljujočih lastnosti Krpana: »Dela mu ni bilo mar (...).« Slednje je že tako zagonetno in mitologizirano, kakor je Krpan tudi sam. Če mu ni bilo do dela, s čim pa se je potem preživljal? On je to počel drugače: » (...) ampak nosil je od morja na svoji kobilici angleško sol (...).« Oziroma, kot pove sam pozneje, on je »tovoril«. Ob tem je vsekakor treba dodati najmanj zanimivost, da si je po navedenem Krpan blizu z diplomati in vojščaki – oni namreč tudi ne delajo, ampak se pogajajo in vojskujejo.

Krpan torej ni delal, ni se preživljal s kmečkim delom, z garanjem, ki izžame in izsuši človeka, čeprav je bil kmečki človek, kot tudi njegovi rojaki. Se pravi, da garanje ni delo? Seveda je. Kaj pa prenašanje, tovorjenje, a to ni delo? Seveda, tudi to je delo. Zato recimo in posplošimo, da je tisto, kar kdo počne, delo. Od takega dela se praviloma tudi živi oziroma z njim se človek preživlja, v delu pa naj bi se tudi uživalo. Očitno Krpan v garanju ni videl

²⁷⁸ Prim. npr. Aldrich, E. H., 1979. *Organizations and Environments*. New York: Prentice-Hall. Str. 9–13.

²⁷⁹ *Wirtschaft und Gesellschaft*. Tübingen. 1972. Navedeno delo je mednarodno združenje za sociologijo (ISA) izbralo za knjigo 20. stoletja.

užitka. Imeti delo, v katerem človek uživa, je ustvarjalno zadovoljstvo in verjetno tudi sreča. Temu se le malokdo odreče. Morda je ravno tako – redko in včasih težko dosegljivo – delo mit? Ne samo kmečki človek, tudi diplomati in vojščaki si lahko najdejo takšno delo oziroma se lahko znajdejo v takšnem delovnem in socialnem okolju.

Svobodnjaško, v našem primeru predvsem diplomatsko gledanje in razumevanje Krpana izhaja predvsem iz dejstva, da mu dela ni bilo mar. Delo, razumljeno v srednjeveškem smislu, pomeni tlako in posredno s tem lastnino tistega, ki poseduje zemljo in državo, torej vladarja, v našem primeru cesarja. Levstik je s pravkar citirano označbo svojega junaka hotel povedati, da je to oseba iz novoveških časov, ki je samostojna, svobodna in dela tisto, kar jo veseli, ter da je prosta, nevezana na kogarkoli in česarkoli; ki je odvezana od zemlje. Krpanova diplomatska lojalnost do cesarja pa ne pomeni sprejemanja lastniškega odnosa, ampak gesto svobodnjaka, ki se čuti dolžnega pomagati, pričakuje za to plačilo in ob tem ostaja sam svoj. V tem vidimo posebnost Krpana po eni strani v odnosu do vseh dvorjanov in po drugi strani do njegovih rojakov. Krpan, ki je bil spravljen sam s sabo in s svojim okoljem, ni potreboval dvornega življenja, ki bi zanj bilo le služba, ne pa življenje, uživanje. To je bistvo njegove etične držbe, ki je premišljena, utemeljena in racionalna, a tudi sproščena. Zato je lahko bil in ostal individualist in v tem je po našem mnenju drža, iz katere raste postmoderna država, usmerjena v posameznika, njegove pravice in v globalno skupnost. Kot naravno bister posameznik pa je lahko deloval tudi kot izjemno uspešen diplomat, čeprav ad-hoc in nešolan po raznih akademijah.

V podkrepitev teh razmišljanj o Krpanovih etičnih razsežnostih lahko navedemo vsaj tri primere iz povesti.

Krpan proti koncu poprosi cesarja za pismo, ki bo potrjevalo njegovo pravico do tovorjenja angleške soli, še prej pa se z njim dogovori za odkup nagrade v naturi,²⁸⁰ ki mu jo je odredila cesarica. Ko mu cesar izroči oboje, to pospremi z naslednjimi besedami: »Ná mošnja; tu je pa še pismo.« Krpan

²⁸⁰ Dejstvo, da je cesarica Krpanu obljubila nagrado v naturi, priča, da ga je razumela kot tlačana, podložnika, medtem ko je pa ves čas povesti očitno, da ga je cesar sprejemal kot posameznika, svobodnjaka.

oboje sprejme z naslednjimi besedami: »Lepa hvala vam bodi najpopred za pisemce (...); pa tudi zavoljo mošnjička se ne bom krčil.« Iz vrstnega reda navedbe v obeh primerih vidimo pomen denarja in pisma oz. potrdila za cesarja in za Krpana. Za vladarja je bil denar pomembnejši na vrednostni lestvici ali pa je morda mislil, da je to pri Krpanu tako, medtem ko je Krpanu več pomenilo potrdilo. Denar je enkratna odpravnina, ki mu na dolgi rok ne bi zadostovala, medtem pa ko mu bo potrdilo omogočalo tovorjenje, se pravi trgovanje, dokler bo treba (»dokler bom tovoril«). Lahko bi rekli še drugače, namreč, sporazum je vreden več kot pa nagrada v gotovini.

Čeprav preprost kmečki človek je imel Krpan izdelan občutek za naravno dobro. Ko mu je cesarica med vsesplošnim očitanjem še dodelila omenjeno nagrado, je takoj ugotovil, da gre pri vsem za krivico, za nepoštenje. To je občutil in tudi povedal: »In pa še zavoljo mesa in vina moram očitke požirati?« Ter potem še dodal: »Ni grjega na tem svetu kakor to, če se kaj dá, potlej pa očita! Kdor noče dati, pa naj ima sam!« Izrečeno predstavlja izbor vrednot, ki pritičejo samozavestnemu, odprtemu in humanistično naravnemu posamezniku, ki gleda na življenje realno in ne skozi prizmo preračunavanj in izigravanj. Treba je poudariti, da omenjeni etični vidiki postajajo prisotni tudi v sodobni diplomatski praksi.²⁸¹

Nenazadnje, Krpan morda kot mimogrede, čeprav pa precej jasno pove, ko utemeljuje, zakaj da ne bo ostal na dvoru, še naslednje: »Saj tudi kobilica, ki se ji pravi kozica, ni vajena zmerom ob suhi krmi.« S tem je naredil opazen premik od egocentrizma, od tistega, kar je za vsako ceno brezprizivno pomembno zgolj konkretni osebi, k tistemu, kar je pomembno tudi za širše okolje, torej tudi za živalski svet. Spravljenost s svetom okoli sebe in skrb zanj je morda res arhaična, kmečka vrednota, izhajajoča iz jasno zaznavane in samoumevne povezanosti med človekom in naravo, a vse bolj postaja eden od temeljnih vidikov sodobne etike, čeprav morda res izsiljena zaradi razdiralnih posledic nezavedanja soodvisnosti med družbo in naravo, ki jo izpričuje

²⁸¹ Prim. npr. Jazbec, Milan. 2008. *Diplomacy and Ethics: Focusing on an Individual*. V: Juhant, Janez in Žalec, Bojan (ur.). *Surviving globalization: the uneasy gift of interdependence* (Theologie Ost-West, Europäische Perspektiven, Bd. 13). Berlin: Lit. Str. 253–266.

modernej človek. Vstop npr. podnebnih sprememb na politično in s tem tudi na diplomatsko agendo kaže na tisto, kar je zaznано v omenjeni in skoraj že obrobni Krpanovi opazki. Pa tudi sicer je potrebno poudariti, da aktualna diplomatska praksa pod vplivom globalizacijskih gibanj precej spreminja nabor tem in dejavnikov, ki jo opredeljujejo, pri čemer narašča število tistih, ki so nedržavni in nepolitični v ožjem smislu besede.²⁸²

Dodatno pa je mogoče izpostaviti še en vidik Krpanovega delovanja na dunajskem dvoru, se pravi pri oblasteh, ki vsebuje močno etično sporočilo. Predpostavimo, da je tisto, kar je Krpan trdil, da je tovoril (angleška sol), res bila sol.²⁸³ Kot že na samem začetku pove Močilar, pa je bilo to »že tistikrat ostro prepovedano«, kar pomeni, da je imela država, se pravi cesarstvo oz. dvor oz. minister Gregor, ki »je imel ključ od cesarske kase«, monopol nad trgovanjem s soljo. Če to drži, pomeni, da ljudstvo ni imelo prostega dostopa do enega od osnovnih živil. Krpan, ki mu je bilo, kot smo ugotovili, več do pisma kot do mošnjička, pa je od vrhovne oblasti izposloval pismo, ki je potrjevalo, da sme angleško sol neovirano tovoriti (in posledično tudi trgovati, moremo sklepati iz uvodnih Močilarjevih besed: »... da se zopet po napravlja po kupčiji.«). S svojo zvitostjo oz. diplomatsko spretnostjo (izkoristil je cesarjevo naklonjenost in čut za pravičnost ter preliščil ministra Gregorja) si je izposloval pravico do izvajanja gospodarske dejavnosti, ki je praktično pomenila konec državnega monopola, posledično pa tudi lažji dostop do te potrebščine. Krpan, ki je rešil cesarstvo in postal dunajski, a tudi cesarski junak (kombinacija vojščaka in diplomata),²⁸⁴ pa je s tem dejanjem že deloval kot kranjski (slovenski) in ne več kot dunajski (cesarski) diplomat. Kot smo že pokazali, se je Krpan nekajkrat javno postavil zase in za svoje interese, to dejanje pa kaže, da se je spretno in učinkovito zavzel ne samo zase, ampak tudi za interes širše populacije in to tako prikri, da ni bilo opazno.

²⁸² Prim. Jazbec, 2009, str. 53–56.

²⁸³ Kot dodatna verjetna razlaga se pogosto navaja soliter, osnovna sestavina za izdelavo smodnika.

²⁸⁴ Lahko bi rekli, da je Krpan tudi habsburški in ne samo slovenski mit. Prim. Baskar, Bojan. 2008. Martin Krpan ali habsburški mit kot sodobni slovenski mit. *Etnolog* 18 (2008). Str. 75–93.

To je eden od pomembnih pokazateljev Krpanovega spreminjanja, morda bi celo lahko rekli večplastnega zorenja in zahtevnega delovanja na dunajskem dvoru (npr. diplomatsko, vojaško, domoljubno). Obenem navedeno predstavlja na videz neopazno, a nikakor ne marginalno dejstvo, s katerim je Levstik morda pa skušal pokazati, da si v njegovem času (in tudi po njegovi veliki zaslugi) iz ljudstva nastajajoči narod zna nekoč pridobiti svojo državo, in to ne glede na to kako abstraktno je ta cilj nakazan v povesti, če morebiti je, in kako oprijemljivo je Levstik razmišljal o njem, če že je.

Državotvorna drža

Ker Krpana opazujemo in analiziramo kot diplomata in vojščaka, to pomeni, da imamo opravka z državotvornimi vidiki osrednjega slovenskega literarnega junaka. Tak pristop, ki predstavlja novost v razumevanju Martina Krpana z Vrha pri Sveti Trojici, utemeljujemo z dejstvom, da imamo Slovenci svojo državo in njej pripadajoče attribute. Za navedeno pa je v povesti in v njenem protagonistu možno najti vrsto ponazoritev, kot smo pokazali dosedaj.

Naše razmišljanje bi zato sklenili s tremi poudarki.

Prvič, Levstikovo besedilo je po eni strani ponazoritev njegovega literarnega programa, ki ga je razvil in utemeljil v Napakah slovenskega pisanja in v Popotovanju od Litije do Čateža, ter po drugi strani politični program, s katerim je predstavil izrazito kritičen odnos do dunajskih oblasti in kot mimogrede še ošvrkal nastajajočo slovensko politično elito. Iz vsega pa veje pristna drža, zakoreninjena v domačem okolju. Krpan s svojo široko, prepleteno in večznačno sporočilnostjo je nastal v obdobju, ko je slovenstvo iz ljudstva prehajalo v narod, ki si slej ko prej, če le tako nanesejo okoliščine in prinese intelektualno-politično delovanje, pridobi svojo državo. Z njo se samodejno pridobijo tudi nekateri vidiki državotvornosti, a njena prava vsebina in izkazovanje sta rezultat dolgega procesa nastajanja in oblikovanja politične modrosti, obče kulturnosti in splošnega družbenega zorenja. Diplomacija igra pri tem zelo pomembno vlogo, neizogibno in nujno. To gotovo ni vedno – ali pa morda sploh ne – očitno in morebiti tudi ni treba, da je. Kajti uspešni diplomati so namreč praviloma vedno v ozadju, in če je kaj v ospredju, so to

rezultati njihovega dela, pa še to ni nujno. Kot smo pokazali, je Krpan svojo odločilno – diplomatsko – bitko izvojeval na dvoru, izza oči dunajske javnosti.

Drugič, podrobnejše prebiranje povesti je proces odkrivanja slovenskega svetovljanstva, ki izhaja iz domoljubja in se kaže oz. se je dosedaj kazalo pretežno skozi individualizem. To pritrjuje k ugotavljanju o veliki zahtevnosti procesa zorenja državne skupnosti v obdobju globalizacije. Diplomacija, ki je prav tako v toku zahtevnega spreminjanja, je nujen sestavni del tega zorenja, in lahko vanj odločilno prispeva, če izhaja iz tistega, kar je očitno pri Krpanovih diplomatskih lastnostih in spretnostih. Obenem pa lahko zaradi svoje bivanjske vpetosti v mednarodni prostor, ki omogoča pretakanje obojestranske primerljivosti, v veliki meri vpliva na krepitev samozavesti in pokončnosti.

Tretjič, diplomatska analiza klasičnih literarnih besedil, ki se uveljavlja v svetu in prihaja skozi knjigo o Krpanu kot diplomatu in vojščaku tudi v slovenski jezikovni prostor, odkriva v njih vidike in elemente, ki ali niso bili prepoznani ali pa so ostajali v ozadju znanstvene, kulturne in politične pozornosti. Omenjeno delo zato predstavlja enega prvih, če ne celo že kar prvi poskus diplomatske analize vrhunškega slovenskega literarnega besedila in s tem novost v slovenski ustvarjalnosti. A kaže pa tudi na praktično uporabnost besedila, njegovega sporočila in junaka za današnje čase, in to na dveh zelo izpostavljenih in občutljivih področjih, brez katerih ni države.

Slovanska dimenzija slovenske diplomacije²⁸⁵

LJUBLJANA, FEBRUAR 2010

Slovenska diplomacija oz. natančneje rečeno diplomatska zgodovina Sloven-
cev, kajti taka je bila preden smo vzpostavili svojo lastno državo, se prične s
Sigismundom oz. z Žigo Herbersteinom. To je danes nesporno ugotovljeno in
sprejeto dejstvo. Ker govorimo o Herbersteinu kot diplomatu, ima to dejstvo
številna in večplastna sporočila. V diplomaciji pa je pošiljanje oz. oddajanje
ter sprejemanje in razlaganje sporočil, vedno tudi na močni simbolni ravni,
velikega pomena za njeno delovanje in uspešnost.

Herberstein je po evropskih dvorih zaslovel kot uspešen diplomat s svojo
misijo na danskem dvoru in po tistem podvigu so se mu odprla diplomatska
vrata širom Evrope. Povsem je njegovo ime postalo takorekoč diplomatski
pojem, ko je po svojih ruskih misijah njegovo poročilo cesarju izšlo v knjižni
obliki, preplavilo evropski prostor in jezike ter še danes ostaja lektira na diplo-
matskih akademijah. Herberstein je postavil temelje slovenski diplomaciji, v
tem njegovem pionirskem dejanju pa je očitna in močna slovanska komponenta.
Prvi Slovenec, ki je deloval v diplomatski službi, se je izkazal s poslanstvom
v slovanski svet, v carsko Rusijo zgodnjega 16. stoletja. Ta je bila takrat prak-
tično neznanka za evropske kroge, kar daje njegovi misiji dodatno težo.

²⁸⁵ Objavljeno v: Petrič, Ernest (ur.), et al. *Slovenski diplomati v slovanskem svetu*
= *Slovenskie diplomaty v slavjanskom mire* = *Slovinští diplomaté ve slovanském*
světě. Mengeš: Center za evropsko prihodnost: = Centr evropskejskogo buduščego:
= Centrum pro evropskou budoucnost; Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni
center Slovenske akademije znanosti in umetnosti: = Naučno-issledovatel'skij
centr Slovenskoj akademii nauk i iskusstv: = Vědecko-výzkumné středisko
Slovinské akademie věd a umění, 2010, str. 139–152, 311–327, 458–471. *Studia*
diplomatica Slovenica, Personae, 3.

S predstavljenim primerom utemeljujemo naš pogled na prisotnost slovanske dimenzije v slovenski diplomaciji, in to že od njenega samega začetka. V tem prispevku tako predstavljamo in komentiramo elemente slovanstva v naši diplomaciji, in sicer z analizo Herbersteinove diplomatske aktualnosti za današnji čas, ter jih v nadaljevanju širše analiziramo s prikazom pomena delovanja Slovencev – visokih diplomatov druge Jugoslavije v slovanskih državah. Naš zgodovinski pogled na omenjeno tematiko podajamo skozi diplomatsko analizo kot osnovnim pristopom v tem prispevku.

Če bi povzeli po številnih avtorjih,²⁸⁶ bi dejali, da se diplomatsko delo sestoji iz treh vsebinskih sklopov, in sicer so to predstavljanje, opazovanje in poročanje.²⁸⁷ Ko k navedenemu dodamo še opredelitev diplomatskih funkcij (predstavljanje, pogajanja, zaščita interesov, opazovanje in poročanje, razvijanje in poglobljanje prijateljskih odnosov)²⁸⁸, dobimo celovit vpogled v to, na kar bomo pozorni in skušali aktualizirati v pretekli slovenski diplomatski izkušnji na primeru njene slovanske komponente. Pri tem kratkem izhodiščnem pogledu na diplomacijo še dodajamo, da je specifika diplomatov, da predstavljajo svojo državo, torej pošiljateljico, pri sprejemni državi. Zaradi tega imajo diplomati dostop po eni strani do najvišjih krogov v državi sprejemnici, tudi do tistih, do katerih javnost nima vedno dostopa, in po drugi strani imajo diplomati na razpolago širok krog stikov in poznanstev v različnih družbenih plasteh te države. Stik, ki si ga diplomat ustvari, je torej tisto, kar mu omogoča pridobivanje, preverjanje, selekcijo in primerjanje informacij, a tudi njihovo posredovanje oz. sporočanje predstavnikom te države, ko mu je tako naloženo s strani vlade njegove države.

Diplomat je zato posrednik med dvema država, a s tem posredništvom ima tudi veliko možnosti za oblikovanje in poglobljanje prijateljskih odno-

²⁸⁶ Npr. Vlado Benko, *Znanost o mednarodnih odnosih* (Ljubljana 1997), Borut Bohte in Vasilka Sancin, *Diplomatsko in konzularno pravo* (Ljubljana, 2006), Milan Jazbec, *Osnove diplomacije* (Ljubljana, 2009), Harold Nicolson, *Diplomacy* (London, 1988) itd.

²⁸⁷ »Pojdi, poglej, poslušaj in sporoči!« so naročili Rudiju Čačinoviču ob odhodu na prvo diplomatsko misijo. Rudi Čačinovič, *Poslanstva in poslaništva* (Maribor, Murska Sobota, 1985), tu 5.

²⁸⁸ Dunajska konvencija o diplomatskih odnosih, čl. 3.

sov med njima. To počne na več načinov, odvisno od navodila in okoliščin; z nekaterimi od teh aktivnosti je javnost seznanjena takoj (npr. sporočilo za javnost ministrstva za zunanje zadeve o obiskih in pogovorih), z nekaterimi z določenim zamikom (npr. po sklenitvi sporazum ali po zaključku dolgotrajnejših pogajanj) in z nekaterimi šele ko so odprti diplomatski arhivi. Kljub izvajanju formalnega posredništva med vladama dveh držav po njihovih navodilih pa je vedno veliko odvisno od diplomatov osebnostih in poklicnih lastnosti, njegove iznajdljivosti, občutka za trenutek in razmere ter od njegove usposobljenosti in rahločutnosti.²⁸⁹ To je pravzaprav tisto, kar daje ton in pečat sleherni diplomatski misiji in dejanju.

V časovnem smislu se v našem razmišljanju osredotočamo na dve obdobji: eno je Herbersteinov čas diplomatskih misij (1515–1550), drugo pa obdobje t. im. druge Jugoslavije (1945–1991). Prvega jemljemo kot iztočnico in orientir, drugega pa kot tisto zadnje, v katerem so Slovenci – diplomati pred vzpostavitvijo lastne države pridobivali najraznovrstnejše izkušnje ter delovali na različnih tematskih področjih in geografskih območjih. Slovanski svet je predmet naše pozornosti, čeprav le del tega delovanja. A morda je precej poučen in tipičen primer za razumevanje slovenske diplomatske zgodovine ter vloge in pomena Slovencev v diplomacijah držav, v katerih smo živeli in delovali v preteklosti.

V diplomaciji druge Jugoslavije se je povečalo število Slovencev v primerjavi z obdobjem prve Jugoslavije.²⁹⁰ To se posebej opazi v povečanju števila poklicnih diplomatov: v štirih desetletjih in pol je bilo, kljub nizki nacionalni zastopanosti (3–5%), približno 70 Slovencev na veleposlaniških mestih²⁹¹ in približno 50 generalnih konzulov, medtem ko je število poklicnih diplomatov-uradnikov znašalo vsaj dvakrat toliko. Slovenci so se v tem obdobju ukvarjali tako z bilateralno kot z multilateralno diplomacijo, in to na vseh strokovnih področjih. Vendar pa, kljub redkim izjemam, Slovencev ne najdemo na vodstvenih položajih na

²⁸⁹ O lastnostnih dobrega in uspešnega diplomata več v npr. Bohte in Sancin, 2006, ter Milan Jazbec, *Martin Krpan – diplomat in vojščak* (Ljubljana, 2009).

²⁹⁰ Ta del povzemamo po Jazbec, *Osnove*, 255–260.

²⁹¹ Seznam objavlja Rudi Čačinovič, *Slovensko bivanje sveta* (Ljubljana, 1994), tu 120–124.

geografsko najpomembnejših diplomatskih lokacijah. Ob upoštevanu dejstva, da je bilo veliko Slovencev, nekateri celo večkrat, na konzulskih položajih v različnih evropskih mestih, še posebej v Avstriji, Italiji, Nemčiji, na Švedskem in v Švici, je možno ugotoviti, da Slovence večinoma najdemo v izvenevropskih državah. Kot tri zelo pomembna prizorišča diplomatske aktivnosti je mogoče navesti vključenost v pogajanja za mejo po drugi svetovni vojni, v pripravo in sklenitev Osimskih sporazumov ter dejavnost v OZN.

Če sklepamo po številu Slovencev, ki so zasedali visoke diplomatske položaje v diplomaciji bivše skupne države v slovanskih državah, je ta dimenzija sicer prisotna, kaj več pa ne. V celotnem obdobju so bili samo štirje Slovenci na veleposlaniškem položaju, in sicer dr. Darko Černež, ki je bil veleposlanik na Češkoslovaškem v letih 1945–1948,²⁹² dr. France Hočevar, veleposlanik na Poljskem (1959–1963) in Jože Smole, veleposlanik v Sovjetski zvezi (1975–1978); navedeni trije so bili bilateralni veleposlaniki. Kot multilateralnega veleposlanika navajamo Janeza Strnišo, ki je bil stalni predstavnik pri Svetu za vzajemno ekonomsko pomoč v Moskvi (1982–1986).²⁹³ K omenjeni četverici dodajamo še dva diplomata, in sicer sta to Vlado Godler, ki je bil generalni konzul v Bratislavi v obdobju jesen 1967. – pomlad 1971. (priča sovjetske okupacije), in Bogdan Osolnik, ki je bil pooblaščen minister na veleposlaništvu v Moskvi v letih 1954–1956 (čas sklepanja avstrijske državne pogodbe) in pozneje izstopajoč parlamentarec – diplomat (ključen prispevek pri sklenitvi Helsinške sklepne listine 1975).

H kvaliteti in kvantiteti slovanske dimenzije slovenskega diplomatskega delovanja pa pomembno dodajajo razvejani in raznovrstni stiki in sodelovanja, kar je v drugem delu tega obdobja intenzivno razvijal tedanji Republiški komite oz. sekretariat za mednarodno sodelovanje. Formalno gledano to sicer ni bilo diplomatsko delovanje v osnovnem pomenu besede, temveč bi lahko govorili o poddržavni diplomaciji.²⁹⁴ Slovenija je v tistem obdobju razvijala delno politično, predvsem pa gospodarsko, kulturno, znanstveno

²⁹² Ker je Černežu v tej knjigi posvečen poseben prispevek, ga tu samo omenjamo.

²⁹³ Čačinovič, prav tam.

²⁹⁴ Termin je poznan kot »sub-state diplomacy«. Razvijata ga David Crikemans in Manuel Duran. Prim. *Small State Diplomacy Compared to Sub-State Diplo-*

in drugo sodelovanje s številnimi slovanskimi državami oz. njihovimi deli, od Sovjetske zveze do pa npr. Belorusije in Ukrajine (Tbilisi in Kijev sta bili pobrateni mesti z Ljubljano). Navedeno je predstavljalo pomembno osnovo za nadaljevanje stikov in sodelovanja s slovanskimi državami po vzpostavitvi samostojne slovenske države.

Velik pečat slovanski dimenziji slovenskega delovanja v tem obdobju je dal spor Jugoslavije s Kominformom leta 1948 ter ohladitev odnosov s celotnim vzhodnim blokom in z njegovimi državami članicami, še zlasti s Sovjetsko zvezo. Slovenci so – kot tudi ostali jugoslovanski diplomati – po eni strani uživali ugled in prestiž zaradi posebnega statusa Jugoslavije kot socialistične države, ki ni bila formalna članica bloka ter tako bistveno manj podvržena diktatu sovjetske politike, in po drugi strani so bili zaradi velikega sovjetskega vpliva na marionetne režime v ostalih socialističnih državah velikokrat obravnavani zadržano in z distanco. Vendar je bilo v tem razponu, kot je v diplomaciji običajno, precej prostora za uveljavljanje posameznih diplomatov s svojim osebnim zgledom in delovanjem.

V zadnjih dveh letih delovanja bivše Jugoslavije se nobeden od Slovencev – diplomatov, ki so bili zaposleni v zunanjem ministrstvu, ni kvarjal s slovanskimi državami, prav tako pa tudi nobeden ni tedaj služboval v diplomatskih predstavništvih in konzulatih v slovanskih državah.²⁹⁵

Za konkretizacijo slovanske dimenzije slovenske diplomacije predstavljamo v nadaljevanju predhodno navedene visoke slovenske diplomate ter okoliščine njihovega delovanja, in sicer že omenjene Herbersteina, Osolnika, Hočevarja, Godlerja, Smoleta in Strnišo.

Žiga Herberstein (1486–1566) zavzema v diplomatski zgodovini Slovencev mesto tistega, ki se navaja kot prvi diplomat.²⁹⁶ Rojen je v Vipavi, umrl je na Dunaju; oče Lenart je bil v cesarski službi, mati Barbara pa je bila iz

macy: More of the Same or Different? V Robert Steinmetz, Anders Wivel (ur.), *Small States in Europe: Challenges and Opportunities* (Farnham, Surrey, 2010).

²⁹⁵ Prim. npr. seznam, objavljen v Božo Cerar, *Diplomacija za kulisami* (Piran, 1990), tu 131–134.

²⁹⁶ Predstavitev povzemamo po Jazbec, *Osnove*, 263–265.

rodu predjamskih gospodov. Po končanem študiju v domači Vipavi, v Krki na Koroškem in na Dunaju, se je kmalu oprijel vojaškega poklica. V številnih bitkah se je odlikoval z rabsodnostjo, hrabrostjo in spretnostjo ter prejel več visokih priznanj. Cesar Maksimiljan I. ga je zato konec leta 1513 poklical na Dunaj, v dvorni svet, s čimer se je Herberstein poslovil od domačih krajev in vstopil v svet diplomacije.

Njegova prva velika diplomatska preizkušnja, s katero je zaslovel po evropskih dvorih in si odprl njihova vrata, je bilo leta 1516 potovanje k danskemu kralju Kristijanu, ki je bil poročen z vnukinjo cesarja Maksimiljana I. Herberstein je proti pričakovanjem uspel urediti odprte kočljive družinske zadeve med obema rodbinama in danski kralj je poslanika ob slovesu bogato obdaril. Herberstein je s to nalogo dokazal svoje diplomatske sposobnosti, zaradi česar so mu pozneje zaupali najtežje in najbolj pomembne naloge. V treh desetletjih in pol živahne diplomatske dejavnosti – od leta 1515 do 1550 – je prepotoval vso Evropo, posredoval v številnih sporih in pogajanjih ter bil prisoten na najpomembnejših srečanjih tedanjih vladarjev. Posebej odmevne so bile njegove misije na Danskem, v Švici, Španiji, na Češkem in Madžarskem, v Italiji, na Poljskem in v Turčiji ter dvakrat v Rusiji. V službi cesarjev Maksimiljana I. in Karla ter rimskega kralja Ferdinanda je prenašal sporočila in posredoval v zapletenih družinskih zadevah, pomirjal je sprte strani v različnih konfliktih ter se udeleževal raznih sestankov in kongresov (leta 1521 se je srečal z Lutrom). Zadnja leta aktivne diplomatske službe je posredoval pri porokah med družinami evropskih vladarjev.

Vrh njegove diplomatske kariere predstavljata obe poslanstvi v Rusiji (1517 in 1526), za katerima je ostala obsežna, tehtna in vsestransko uporabna knjiga »Moskovski zapiski« (*Rerum Moscovitarum Commentaris*). Herberstein jo je napisal leta 1549 v latinščini in jo kasneje tudi sam prevedel v nemščino. Knjiga je doživela številne izdaje povsod po Evropi. Herberstein je obe misiji opravil v zgodovinsko prelomnem času. Rusija se je tedaj šele oblikovala kot velika država med Evropo in Azijo ter je vzpostavljala parametre, ki v osnovi veljajo še danes. Kot stvaren opazovalec, navdušen bralec, prodoren analitik in vesten zapisovalec ter diplomat v pravem pomenu besede, namreč visoko izobražen, poliglot (govoril je sedem jezikov), natančen, resnicoljuben in spreten,

uglajen mož, je svoje delo odpravil mojstrsko. Po njegovih misijah in knjigi Rusija ni bila več neznanka za evropske dvore, pridobljene informacije pa so njegovem cesarju sila koristile pri sklepanju zavezništev in tkanju vezi. S tem je pokazal na odlike pravih diplomatov, ki segajo čez meje časa in prostora.

V uvodu k svoji knjigi v kratkih besedah opiše svoj diplomatski *credo*, ki je z metodološkega in profesionalnega vidika vreden pozornejšega pogleda ter je povsem aktualen še danes.²⁹⁷ Pravi, da ni opazoval površno, ampak je skušal prodreti do tistih podrobnosti, ki so vredne spomina in koristne za javnost. Pri svojem delu je pazljivo preiskal vse dosegljivo, torej je primerjal ter bil kritičen in selektiven. Marsikaj je videl, deloma pa je tudi povzel podatke iz mnogih zanesljivih poročil, ki jih je dobil po dolгих pogajanjih. Čutil je, kako je nujno, da stvari razloži drugače, kot so jih drugi (ne nujno kronološko). Pri tem je bilo ključnih dvoja izhodišč: »Tega pisanja sem se mogel lotiti zaradi dveh stvari: prvič, ker sem vse pazljivo preiskal, in drugič, zaradi znanja slovenskega jezika, ki mi je bil pri tem delu v veliko pomoč.« Slovanski vidik slovenskega diplomata je povsem očiten in uporaben. In kar je tipično za diplomatsko delo že od nekdaj: »Razen tega pišem o stvareh, ki se jih drugi pisatelji niso niti dotaknili in jih tudi ne bi mogel zvedeti nihče razen poslanika.« Diplomat kot predstavnik svoje države ima dostop do vseh krogov v državi sprejemnici. Zato mora ves čas vzpostavljati stike in graditi zveze, zato da lahko pridobiva informacije (oz. jih mora), ki jih nihče drug ne more.

Herberstein – diplomat, zgodovinar in vojak – je za Slovence in Slovenijo velikega pomena. V samo bistvo njegovih diplomatskih uspehov je vtakano znanje slovenščine, ki se je naučil v domači vipavski šoli. V njegovem času je bil uradni jezik latinščina, ki jo je deloma že izrivala nemščina, pojem nacionalne identitete in državne pripadnosti pa, razen v bolj ali manj ozkih vladarskih krogih, ni obstajal. Zato lahko upravičeno trdimo, da je Herbersteinovo poslanstvo odločilno opredeljeno z njegovim rojstnim krajem in z znanjem slovenskega jezika, ki ga je spoštoval in cenil. To ga postavlja na pomembno in ugledno mesto v slovenski zgodovini in diplomaciji.

²⁹⁷ Povzeto in citirano po Sigismund Herberstein, *Moskovski zapiski* (Ljubljana, 2001), tu 5–6.

Bogdan Osolnik (1920) je bil poklicni diplomat štiri živahna, naporna in pomembna leta. Pri tem izstopa njegovo delo na jugoslovanskem veleposlaništvu v Moskvi, kjer je bil poblaščeni minister v času 1954–1956.²⁹⁸ Delo v Moskvi je nastopil 17. decembra 1954. To je bilo obdobje po Stalinovi smrti in zaznamovano z obetom in tudi že s prvimi znaki velikih sprememb v Sovjetski zvezi, tako na notranjem kot tudi zunanjepolitičnem področju. Na slednjem je bilo pričakovano, da bo spremenjen odnos do Jugoslavije; to naj bi bil preizkusni kamen resnosti namer novega sovjetskega vodstva. V evropski politiki, s tem pa tudi v svetovni bipolarni ureditvi, ob krepitvi hladne vojne, je sovjetsko vodstvo že nekaj let čvrsto odklanjalo sprejem avstrijske državne pogodbe (ki pa je bila sila pomembna za jugoslovansko vodstvo), saj jo je povezovalo z rešitvijo t. im. nemškega vprašanja.

Mesec dni po pričetku njegovega službovanja je v Moskvo prispela visoka jugoslovanska gospodarska delegacija pod vodstvom ministra in člana centralnega komiteja Mijalka Todorovića, zaradi pogajanj o sklenitvi trgovinskega in plačilnega sporazuma med državama, prvega po ohladitvi odnosov in sovjetski blokadi (pobuda je prišla s sovjetske strani). Veleposlanik Dobrivoje Vidić je ob tem organiziral večerjo ter nanjo povabil predstavnike sovjetske strani. Povsem nepričakovano se je na večerjo, ki je s tem postala tajna, najavil najožji sovjetski vrh. Prišli so prvi sekretar centralnega komiteja Hruščov, predsednik vlade Malenkov, podpredsednik vlade Kaganovič, zunanji minister Molotov, obrambni minister Bulganin in drugi. Vzdušje na večerji je bilo napeto, deloma polemično in v znamenju razlik.²⁹⁹ V nekem trenutku je Vidović predlagal Hruščovu: »Zakaj pa ne bi dali svoje pobude za sklenitev državne pogodbe z Avstrijo?«³⁰⁰ Molotov, ki je sedel zraven Osolnika, je reagiral vzkipljivo. V polemično vzdušje je potem posegel Osolnik z informacijami o razmerah v Zahodni Nemčiji, od koder je prispel pred kratkim, in poudaril pomen sklenitve avstrijske državne

²⁹⁸ Pred tem je po eno leto služboval na veleposlaništvu v Bonnu in eno leto kot generalni konzul v Münchnu; od tam je bil premeščen v Moskvo. Bogdan Osolnik, *Med svetom in domovino* (Maribor, Novo mesto, 1992), tu 116–126 in 164–240.

²⁹⁹ Hruščov, ki je poskušal imeti glavno besedo, je na začetku med drugim uporabil argument »mi smo Slovani – vi ste Slovani«. (Osolnik, *Med*, 21)

³⁰⁰ Osolnik, *Med*, 123.

pogodbe. V nasprotnem bi lahko prišlo tudi do delitve Avstrije, kot se je to zgodilo z Nemčijo.

O ključnem vplivu te večerje na poznejšo in hitro spremembo sovjetskega stališča do državne pogodbe priča naslednji detajl – konec februarja 1955, slaba dva meseca pozneje, je na nekem diplomatskem sprejem Hruščov stopil do Vidića in Osolnika ter jima pred vsemi dejal: »Naredili bomo sporazum o Avstriji! To je že sklenjeno!«³⁰¹ Praksa komuniciranja sovjetskih voditeljev z Vidićem in Osolnikom na diplomatskih sprejemih se je nadaljevala in oba sta bila ob takih priložnostih dostikrat vprašana za različen nasvet.³⁰² Na proslavi ob deseti obletnici zmage na vzhodnonemškem veleposlaništvu 8. maja 1955 je Hruščov v govoru povedal, da si Sovjetska zveza želi spremembe odnosov z Jugoslavijo.³⁰³ Avstrijska državna pogodba je bila podpisana teden dni pozneje, 15. maja, še enajst dni pozneje, 26. maja, pa je Hruščov že prispel na obisk v Jugoslavijo.³⁰⁴ Osolnik je prepričan, da je bil obisk skrbno preiščen in pazljivo načrtovan s sovjetske strani. Njihovo vodstvo je želelo spremembo po Stalinovi smrti; vedeli so, da se mora ta sprememba pokazati v odnosu do Jugoslavije, za katero je bila avstrijska državna pogodba zelo pomembna. Prelomnost tistega časa je bila ob težki dediščini za sovjetsko vodstvo gotovo tudi breme, ki so se ga hoteli znebiti.

Splet številnih okoliščin je v redki zgodovinski situaciji omogočil, da je ena država (Jugoslavija) imela možnost vplivati na ugodno razrešitev odprte zadeve, ki je imela pomembne bilateralne vplive zanjo ter multilateralne za celo Evropo in širše, saj sta bili vanjo vključeni obe velesili. V samem središču te zgodbe se je znašel³⁰⁵ Slovenec, diplomat, ki je dobro poznal razmere v Evropi, ki so bile pod

³⁰¹ Osolnik, *Med*, 124.

³⁰² Osolnik je bil tako enkrat zaprosen za nasvet, kako naj bi pripravili Adenauerja do tega, da bi obiskal Moskvo. Ponudite mu kaj, nekaj mora prinesiti domov, bi lahko povzeli njegov odgovor. (Iz pogovora avtorja z Osolnikom, februarja 2010.)

³⁰³ Osolnik se spominja: »Potem je dodal: 'Ali je tu jugoslovanski predstavnik?' Preden sem uspel odgovoriti, sta bolgarski in romunski veleposlanik na glas rekla, da sem. Nato je Hruščov dodal: 'Naj sporoči to našo željo v Beograd.«

³⁰⁴ Pogovori so se končali s sprejemom znane beograjske deklaracije, ki ji je leto pozneje ob povratnem obisku sledila moskovska deklaracija.

³⁰⁵ V začetku oktobra sta se v Münchnu na poti v Oslo ustavila Kardelj in Bakarić. Kardelj je Osolnika seznanil z njegovo skorajšnjo premestitvijo v Moskvo: »Bil

vtisom razdelitve Nemčije, in v Avstriji, kjer je delal nekaj let takoj po vojni in imel poseben posluš za interes slovenske manjšine.

Zraven te izrazito bilateralne epizode s širokimi multilateralnimi posledicami je za Osolnikom še ena unikatna diplomatska izkušnja. V pripravah na sprejem Helsinške sklepne listine (podpisana 1975) se je v pogajanjih o tretji košarici (informacije, človekove pravice) pojavil popoln zastoj. Kazalo je, da bi utegnil ves projekt zaradi nepopustljivosti obeh strani propasti. Pomembno vlogo pri premostitvi težave je imela medparlamentarna konferenca o evropski varnosti in sodelovanju, ki jo je sklicala svetovna Medparlamentarna unija (Osolnik je njen častni član od 1982). Tretja komisija, ki jo je vodil Šved Sture Ericson,³⁰⁶ je po daljših razpravah in pogajanjih sprejela jugoslovanski predlog, pri katerem je bil Osolnikov prispevek ključen.³⁰⁷ S tem je bila pot za sklenitev Helsinške listine odprta. Ta slovenski prispevek je dodatno pomembnejši ob dejstvu, da so bile ravno človekove pravice tisto torišče, kjer je dejansko padel berlinski zid, Osolnik pa je s tem dodatno in v praksi prispeval k razvoju parlamentarne diplomacije.³⁰⁸ Kljub izraziti multilateralni dimenziji tega dogodka je Slovenec odigral pomembno diplomatsko vlogo v odnosu do slovanskega sveta, s katerim se je predhodno srečeval bilateralno.

France Hočevar (1913–1992) je v času svoje diplomatske kariere služboval na štirih lokacijah, v Varšavi pa je bil veleposlanik v letih 1959–1963.³⁰⁹

sem presenečen, ko mi je mimogrede povedal, da bom z ministrstva v kratkem prejel uradno obvestilo o premestitvi – in sicer v Moskvo. Pojasnil je, da bo prišlo do izboljšanja odnosov s Sovjetsko zvezo, kar ni samo v našem interesu, ampak tudi v interesu miru.« Osolnik, *Med*, 161.

³⁰⁶ Avtor se je z njim srečal v času svojega službovanja kot pooblaščen minister na slovenskem veleposlaništvu v Stockholmu med leti 1996–2000.

³⁰⁷ Osolnik, *Med*, 280–282.

³⁰⁸ Prim. Bogdan Osolnik, *Parlamentarna diplomacija*, v Milan Jazbec (ur.), *Diplomacija in Slovenci* (Celovec, 1998).

³⁰⁹ Pred tem je bil svetnik vojaške misije na Dunaju (1945–1946) in zatem njen vodja (1946–1947) ter tudi vodja gospodarske delegacije v Trstu (1947–1949) in veleposlanik v Bukarešti (1957–1959). Podatki so iz Enciklopedije Slovenije in iz pogovora avtorja z diplomatom in sinom portretiranca Jadranom Hočevarjem, kakor tudi iz njegovega pričevanja, oboje februarja 2010.

Pričetek njegovega službovanja je sovpadel s koncem burnega desetletja, v katerem je po Stalinovi smrti prišlo do otoplitve odnosov med Sovjetsko zvezo in Jugoslavijo ter do konsolidacije neosporavanega vpliva Moskve nad vzhodnoevropskimi satelitskimi režimi, ki so v sredini desetletja šli skozi krizne in konfliktne čase (zlasti Madžarska in Poljska).³¹⁰ Hočevar je v zahtevnih razmerah delovanja užival velik ugled v državi akreditacije in je bil doayen diplomatskega zbora v Varšavi. Do tega je prišlo na osnovi predloga poljske vlade in ob soglasju jugoslovanske; njen tedanji zunanji minister Koča Popović, Hočevarjev osebni prijatelj in povezan z njim še iz časov narodnoosvobodilne borbe, je odobril to dodatno dejavnost. V Varšavi je bilo takrat 90 veleposlaništev. Razlog v ozadju za tak dogovor in za veleposlanikovo izstopajočo aktivnost je bilo nudenje pomoči takratnemu poljskemu zunanjemu ministru Adamu Rapackemu pri previdnem kreiranju prozahodne poljske zunanje politike. To je bilo zahtevno zaradi več razlogov: poljske izkušnje iz sredine desetletja so bile zgovorne, članstvo Poljske v Varšavskem paktu zavezujoče, ruske enote na poljskem ozemlju preteče, razmerje sil med Zahodom in Vzhodom v sredi obdobja hladne vojne pa tudi nič manj pomembno. Hočevar je ves čas svojega diplomatskega dela v Varšavi za ministra Rapackega sondiral razpoloženje sovjetskega vodstva pred vsako potezo poljske zunanje politike v smeri Zahoda. Temu so sledili stalni nočni sestanki med zunanjim ministrom in veleposlanikom v njegovi rezidenci, na katerih sta preverjala informacije in se dogovarjala za naslednje poteze. To je bilo do določene mere olajšano, ker sta bili rezidenci obeh zelo blizu: jugoslovansko veleposlaništvo in rezidenca v ulici Aleja Ujazdowkie, ministrova rezidenca pa takoj za vogalom v ulici Piekni.

Še pred iztekom mandata so poljske oblasti zaprosile jugoslovanske za podaljšanje Hočevarjevega mandata, čemur pa jugoslovanska stran ni ustregla. Hočevar je zaključil svoj mandat v času velikega zaostrovanja napetosti med velesilama in brezprizivne sovjetske dominacije v vzhodnem bloku.

Vlado Godler (1928) je svojo diplomatsko pot začel konec petdesetih let dvajsetega stoletja.³¹¹ Pred službovanjem v Bratislavi je bil vodja konzularnega

³¹⁰ Prim. Jeremy Isaacs in Taylor Downing, *Cold War* (London, 2008), tu 150–160.

³¹¹ Iz pogovora avtorja z Godlerjem, februarja 2010.

oddelka na veleposlaništvu SFRJ v Bonnu, pozneje pa vodja vojaške misije v Zahodnem Berlinu in še generalni konzul v Stuttgartu. Njegov odhod v Bratislavo se je zgodil precej hitro in zanj osebno tudi nepričakovano. Jugoslovanske oblasti so generalni konzulat v Bratislavi zaprle konec petdesetih let po škandalu, potem ko so tamkajšnje oblasti zaprle vicekonzula (delovala je le konzularna pisarna). Pomladi 1967 je bil na obisku v Jugoslaviji predsednik Češkoslovaške in prvi sekretar komunistične partije Novotny. Med obiskom je v neformalnem delu pogovorov posebej zaprosil predsednika Tita, da naj se ponovno odpre generalni konzulat v Bratislavi. Željo je argumentiral z velikimi simpatijami Slovakov do Jugoslavije, v precejšnji meri tudi zaradi njihove manjšine v Vojvodini. Oktobra istega leta je Godler odpotoval na diplomatsko dolžnost. Prvi odmeven dogodek, ki ga je organiziral v tej funkciji, je bil sprejem konec novembra ob državnem prazniku. Udeležil se ga je ves politični, kulturni in gospodarski vrh Slovaške, vključno z Dubčkom in vrsto ministrov ter drugih vladnih predstavnikov. Praška pomlad in poznejši razvoj dogodkov je bilo tisto, kar je v ključni meri obeležilo posebnost in neponovljivost, a tudi dragocenost Godlerjevega službovanja. Njegovo delo je bilo dodatno tehnično zahtevno, ker generalni konzulat ni razpolagal s šifro, zato je moral na branje in pošiljanje kodiranih depeš vsakič posebej na veleposlaništvo na Dunaj.³¹² Kot neposredna priča je spremljal vse dogodke in o njih poročal. V začetku avgusta 1968 se je v Pragi zvrstilo več državnih obiskov, ki naj bi pomirjujoče vplivali na zaostrene politične razmere. Tamkajšnja javnost jih je razumela kot prijateljsko podporo češkoslovaškemu vodstvu v odnosu do sovjetskega. Jugoslovanski predsednik je bil na obisku 10. avgusta, njegov obisk pa je bil po vsej državi in še zlasti na Slovaškem izjemno odmeven. Istega dne, na praznik svetega Martina, je slovaška matica organizirala veliko proslavo. Godler je v dvorano vstopil ravno v trenutku, ko so pozdravljali prisotne konzule,³¹³ tako da so ga pozdravili, ko je prihajal

³¹² Tisti čas je bil tam veleposlanik Lazar Mojsov, poznejši član in tudi predsednik jugoslovanskega predsedstva, na Dunaju ga je nasledil Mitja Vošnjak.

³¹³ V Bratislavi so tedaj delovali generalni konzulati Bolgarije, Jugoslavije, Madžarske, Nemške demokratične republike, Poljske, Romunije in Sovjetske zveze ter avstrijski konzulat.

proti svojem sedežu. Deležen je bil huronskega aplavza in pozdravljanja, kar je bilo odraz velikih pričakovanj ob Titovem obisku.³¹⁴

Na dan vkorakanja sovjetske vojske na Češkoslovaško – 21. avgusta – se je Godler z avtomobilom pojavil v centru mesta, kjer so bile velike demonstracije. Ko je nekdo v množici prepoznal njegov avtomobil, so začeli vzklikati: »Dubček – Tito, Dubček – Tito!« Nekaj vodilnih ministrov in uslužbencev, ki so se nahajali v vladni palači, ki je bila pri priči obkoljena s tanki, so bili zadržani in dejansko zaprti v kletnih prostorih. Godler je hotel opraviti preizkus vedenja vojaških enot in njihovo reakcijo, zato se je s službenim avtomobilom odpravil proti vladni palači, kot da gre na obisk. Po pričakovanju mu je bilo to onemogočeno in je bil zavržen. Na to se je odzval z glasnim protestom iz avtomobila in s tem uprizoril demonstrativno gesto.³¹⁵ S svojo držo je dajal ob mnogih priložnostih vedeti, da njegova država ostro nasprotuje posegu. O vseh dogodkih, spoznanjih in informacijah je natančno poročal zunanjemu ministrstvu v Beograd. Te depeše so pripomogle k celovitemu pogledu na dogajanje na Češkoslovaškem in na celotnem Vzhodu. Godlerjeva poročila iz Bratislave so bila ocenjena kot zelo dobra.

Ob enem izmed prvih opravkov na Dunaj po intervenciji sta ga pričakala novinarja Janez Stanič³¹⁶ in Jurij Gustinčič, ki sta iskala način, kako priti na Češkoslovaško, ker so bili mejni prehodi praktično zaprti, zlasti za novinarje. Odločila sta se, da sprejmeta tveganje, in Godler ju je s službenim avtomobilom odpeljal v Bratislavo. Kmalu je postalo očitno, da je bila Slovenija in z njo Jugoslavija najbolj tekoče in celo zavidljivo dobro obveščena država na to temo. Njuno poročanje so v veliki meri povzemale, pa tudi hvaležno sprejemale tuje agencije (vmes je bilo veliko fotografij in posnetkov fotoamaterjev, ki so na skrivaj snemali tanke na ulicah in druge prizore). V naslednjih mesecih je zaradi svojega pozicioniranja zaznaval uradno distanco in hkratne velike

³¹⁴ »V primerjavi z aplavzom za vzhodnjaške predstavnike je bil ta aplavz zelo izstopajoč.«

³¹⁵ Ko so zaprti zvedeli za to gesto in za poskus obiska, so vzklikali: »Nismo sami, jugoslovanski generalni konzul je bil tu!«

³¹⁶ Stanič je potovanje korenito izkoristil za pripravo svoje knjige *Češkoslovaška nevarnost: praška pomlad in praška zima* (Ljubljana, 1969).

neuradne simpatije. Uradno ni bil praktično nikamor več vabljen, neuradno pa je bil reden gost na različnih prireditvah širom Slovaške, od lovskih, gasilskih in podobnih dogodkih. V neformalnih in prijateljskih stikih z osebami tudi z vrha politike je bil seznanjan s težkimi razmerami, z nedelovanjem organov oblasti zaradi ogorčenja državljanov in s stanjem okupirane države. To je pripeljalo do obsežnih čistk. Številne komisije so preverjale, na čigavi strani je bil kdo. Mnogi akademiki, pisatelji in drugi Dubčkovi simpatizerji so bili poslani na fizično delo. Žrtve so se znašle v brezupnem položaju in niso dajale posebnega odpora, mnoge so utišali, mnoge pa odstranili. Med drugim je prišel do informacij, da so inšpekcijski obiski predstavnikov sovjetskega vodstva izražali veliko nezadovoljstvo nad sodelovanjem vojaških enot v okupaciji. Pričakovali so večjo kooperativnost.

Godler je imel kot generalni konzul v tistem času zaradi izjemnosti razmer ter zaradi svoje profesionalnosti veliko bolj diplomatsko poslanstvo kot pa čisto konzularno. Kot zelo dragoceno se je pokazalo sodelovanje z novinarji. Tudi sam je od njih dobil veliko pomembnih informacij in pogledov za diplomatsko opazovanje. Kot pravi diplomat je bil ves čas na preži za informacijami, jih preverjal in primerjal ter dopolnjeval podobo o razmerah. V njegovem delu so izrazito prišle do izraza funkcije ceremonijala, družabnega predstavljanja in simboličnih gest. Svoj mandat je zaključil jeseni 1971.

Jože Smole (1927–1996) je bil v diplomatski službi dvakrat veleposlanik, najprej v Tokiu v letih 1971–1974 in zatem še v Moskvi v letih 1975–1978.³¹⁷ Obdobje, v katerem je bil jugoslovanski veleposlanik v Sovjetski zvezi, je bilo zelo zahtevno, njegovo delo pa težka in zapletena diplomatska misija. Moskva

³¹⁷ Bil je edini Slovenec, ki je bil veleposlanik v Moskvi. Bogdan Osolnik je imel to možnost v začetku sedemdesetih let, vendar je ni sprejel. Namesto njega je tja ponovno odšel Veljko Mićunović, ki je bil v Moskvi, kot tudi npr. Dobrivoje Vidić, kar dvakrat jugoslovanski veleposlanik. Osolnik, *Med*, 266–276. (Dodatek, 03.08.2021. – Osolnik mi je pozneje tudi povedal, da je Tito, ko mu je bil podan predlog za Mićunovića kot veleposlanika, komentiral: “Sprta sva, a naj gre, dober veleposlanik bo” /”Ja sam sa njim u svadji, ali neka ide, bit će dobar ambasador.”Izjemno pomenljiv komentar./) Ostali podatki in navedbe so iz pričevanja Vesne Smole Grobovšek, hčerke portretiranca, februarja 2010.

je bila takrat na seznamu politično najbolj občutljivih diplomatskih mest, kar je veljalo tudi za jugoslovansko diplomacijo. Potrebno je bilo veliko iznajdljivosti in spretnosti, da je bilo mogoče odpirati diplomatska vrata do najvišjih sovjetskih vrhov, prenašati sporočila in zastopati stališča svoje države na tistih mestih, ki so bila vplivna mestih. Posplošeno vzeto, so tisto obdobje zaznamovali vsaj trije problematični sklopi.

Prvič, politični odnosi med obema država so bili zelo napeti. Še posebej ortodoksni partijski del s političnim ideologom Mihailom Suslovom na čelu (predsednik je bil Leonid Brežnjev), so jugoslovanskemu političnemu vrhu s tipičnimi frazami tedanjega časa očitali revizionizem, udinjaje imperalističnemu Zahodu ter na sploh skrenitev politike z začrtane poti socialistične izgradnje. Temeljno Smoletovo poslanstvo je torej bilo miriti sovjetsko stran, gladiti ostrino politično diplomatskih odnosov ter sovjetsko vrhuško pravilno obveščati o jugoslovanskih stališčih, pa tudi obratno, spremljati njihovo politiko do Jugoslavije in jo posredovati v Beograd. Smoletova družina je bila opozorjena, da so povsod po veleposlaništvu in v rezidenci na Mosfilmovskaji 46 v rezidenčnem delu Moskve montirane ali v zidove vgrajene prisluškovalne naprave, ki so jih lasersko napajali. Ker ni bilo vedno možno in lahko priti do visokih sovjetskih funkcionarjev, si je Smole omislil naslednjo taktiko: ko je imel nalogo prenesti kakšno posebej pomembno sporočilo in ni dobil ustreznega sogovornika, je kar za jedilno mizo v kuhinji zbrani družini zelo glasno razlagal jugoslovanska politična stališča ter njegova osebna opažanja, predvidevajoč, da bo sporočilo najverjetneje prišlo do ušes namenjenim osebam.

Drugič, v tistem času se je pripravljala velika turneja obiska predsednika Tita po Sovjetski zvezi, Mongoliji in Kitajski. Sočasno pa je že v tajnosti razpadal zakon med Titom in Jovanko Broz. Slednja naj bi bila obtožena sodelovanja s srbskimi generali, kar naj bi bil dokončni razlog za njuno ločitev. Javnost takrat o tem še ni bila seznanje, ravno tako se je to še držalo v skrivnosti pred tujino. Pri pripravah uradnega obiska, ki je bil poleti 1977, se zato do zadnjega ni vedelo, ali bo Jovanka spremljala Tita ali ne, in to je dajalo še posebno težak in osebni pečat obisku, ki naj bi sicer pripomogel, da bi se bilateralni odnosi med obema državama vendarle izboljšali.

Tretjič, takrat so se že začela jasno kazati nacionalna trenja med posameznimi jugoslovanskimi narodi in narodnostmi. Na veleposlaništvu je bilo zaposlenih več kot 50 uslužbencev iz vseh delov Jugoslavije, največ iz Srbije, Makedonije in Črne gore. Razprtije in prepiri med zaposlenimi po nacionalnem oziroma etičnem ključu so kmalu postali običajni. Smoletova prednost v tem času je bila, da je bil kot Slovenec za večino zaposlenih sprejemljivejši od koga drugega, a vseeno to ni moglo preprečiti tudi občasnih fizičnih obračunavanj med posamezniki.

Veleposlanik Jože Smole, ki je v Moskvo prišel po tokijski epizodi, tja pa z mesta osebnega sekretarja in šefa kabineta predsednika Tita (1968–1970), je svoje delo nastopil z velikimi novinarskimi, političnimi in tudi diplomatskimi izkušnjami. To je pripomoglo, da je bil kos sila zahtevnemu in odgovornemu dela, kjer je bil ves čas izpostavljen različnim in močnim pritiskom z vseh strani.

Janez Strniša (1933–2006) je bil stalni predstavnik v rangu veleposlanika pri Svetu za ekonomsko vzajemno pomoč v Moskvi v letih 1982–1986.³¹⁸ V diplomacijo je prišel z različnih položajev v slovenskem gospodarstvu (Elektrovina in Tovarna avtomobilov Maribor) ter politiki, kamor se je tudi vrnil po izteku mandata (Elektrogospodarstvo Slovenije).

Njegovo obdobje je zaznamovalo v notranjepolitičnem smislu pokanje jugoslovanske federacije po šivih in del tega je bilo očitno v javnosti, v zunanjepolitičnem smislu pa je bil priča začetkom velikih sprememb v Sovjetski zvezi, najprej kadrovskih in ob tem tudi političnih, kar vse je vplivalo na rahljanje vzhodnega bloka, njegovih institucij ter ideologije. Kot izkušen poslovnež je Strniša uspeval po eni strani diplomatsko predstavljati svojo državo pri Svetu za ekonomsko vzajemno pomoč, po drugi strani pa je zmožgel povezati predstavnike slovenskega gospodarstva v Moskvi ter vplivati na večjo uspešnost njihovega dela. Za slovenska podjetja, ki so uvažala veliko najrazličnejših

³¹⁸ Napisano na osnovi intervjujev z Deso Strnišo, pokojnikovo soprogo, ter z Ivanom Goletom, dolgoletnim gospodarskim predstavnikom slovenskih podjetij v Moskvi in na začetku osamosvajanja Slovenije tudi tamkajšnjim uradnim vladnim predstavnikom, in Antonom Rupnikom, dopisnikom Dela iz Moskve v času 1986–2000. Intervjuji so bili opravljeni februarja 2010.

surovin iz Sovjetske zveze, je bila pomembna njegova pomoč, da so uspela pri izvirih surovin podpisovati vezane kombinacije tudi za izvoz izdelkov. S tem je Slovenija precej povečala izvoz v Sovjetsko zvezo, predvsem na področju tehnologije, strojegradnje in izdelkov široke potrošnje. Ker je Strniša v svoji diplomatski vlogi veliko potoval po državi in obiskoval najrazličnejše kombinacije, je bil dobro seznanjen s tem, kakšne vrste blago je primerno za izvoz. Spodbujanje izvoza je bila dejavnost, kateri je posvečal velik del svoje misije, s čimer je precej pripomogel k večanju izvoza slovenskega gospodarstva.

V zaključnih mislih lahko najprej povzamemo, da so vsi predstavljeni Slovenci – diplomati v slovanskih državah delovali v posebnih okoliščinah: Herberstein je za Evropo odkril dotedaj praktično neznano Rusijo, ki se je oblikovala kot velika in mogočna država med Evropo in Azijo; Osolnik je bil priča in akter v procesu sklepanja avstrijske državne pogodbe prek odločilnega vpliva jugoslovanske diplomacije ter njega osebno na sovjetski pristanek, prav tako je dal velik osebni prispevek k odpravi medblokovega zastoja v procesu priprav na sprejetje Helsinške sklepne listine; Hočevar je bil priča in soakter zakulisnih poljskih zunanjepolitičnih iskanj v obdobju nedvomne sovjetske hegemonije v vzhodnem bloku; Godler je bil kot generalni konzul diplomatska priča sovjetske okupacije Češkoslovaške ter je prek svojih razvejanih stikov pridobival dragocene insajderske informacije; Smole kot edini Slovenec – veleposlanik v Moskvi je šel skozi trdo obdobje bilateralnih odnosov ter bil priča vplivu osebne krize v jugoslovanskem zakonskem paru na diplomatsko delo, in Strniša je uspel pripomoči k porastu in k večji kvaliteti slovenskega gospodarskega sodelovanja s sovjetskim.

Nadalje, mogoče bi bilo še ugotoviti, da so vsi v svojem času in prostoru ter vsak po svojih močeh prispevali k iskanju novih družbenih rešitev v subjektih akreditacije, prek tega pa posredno tudi v svoji državi v obdobju hladne vojne. Ta je zaznamovala njihovo delo z več vidikov. Bili so predstavniki države, ki je ves čas bila socialistična, a ni bila del formalnih blokovskih struktur, kar je lajšalo njihovo neformalno pojavljanje, a dostikrat oteževalo formalno delovanje. Dejstvo, da je bila obenem soustanoviteljica neuvrščenega gibanja, je pripomoglo k njihovi večji poklicni odprtosti in samozavesti. Zaradi obojega

so bili koristen vir informacij in pogledov na svetovna dogajanja. Ker so bili Slovenci, so posedovali dodaten čut za zapleteno delovanje federacije, slovenske izkušnje pa so bile pogost predmet zanimanja sogovornikov. Nenazadnje, s svojim delom so pripomogli k promociji slovenskega gospodarstva in kulture skozi številne in razvejane diplomatske kanale.

Slovanska dimenzija njihovega delovanja se je kazala skozi vse navedeno, tudi iz njihove poklicne drže (poznavanje diplomatskih funkcij, široka uporaba diplomatskih metod dela, ustvarjanje kontaktov in pridobivanje informacij itd.). V veliki meri je črpala iz dejstva, da je bila Jugoslavija članica protifašistične koalicije in na zmagoviti strani v drugi svetovni vojni (v kateri je nacistična Nemčija sicer hotela zbrisati slovanski živelj). Predpostaviti je mogoče, da je njihovo delo prispevalo k diplomatski identiteti nove države Slovenije. Brez empirične raziskave take predpostavke sicer ni mogoče potrditi, vendar pa ostaja dejstvo,³¹⁹ da si diplomati slovenske države z omenjanjem Herbersteina in drugih odprejo marsikatera dodatna vrata.

³¹⁹ Avtorjeva osebna diplomatska izkušnja.

Slovenia and its Foreign Policy Outreach in the Black Sea Region: *Selected Areas, Aspects and Modalities*³²⁰

LJUBLJANA, MAREC 2010

Introduction

During its less than two decades of existence, Slovenia has established and developed its foreign policy outreach in various scopes. This has been from one point of view the result of the political programme and from another point of view the policy outcome of various multilateral activities, exercised by the Slovene diplomacy. Both determinants complement and produce the current policy output and present possible way ahead.

We would focus our attention in this paper on three regions, namely the South East Europe, in particular the Western Balkans and the Black Sea region; the later gains most of our research interest. This would be presented through multilateral activities, accompanied by comments on bilateral activities, as well as having in mind already gained experiences and future challenges. Our main methodological approach is generalizing trends and not dwelling much on details, since we would like to find out basic ways of foreign policy behaviour of a new small state, which emerged after the end of the Cold War.³²¹ As far as this is concerned, various differences between

³²⁰ Objavljeno v: *Bilten Slovenske vojske*. jun. 2010, letn. 12, št. 2, str. 81–91.

³²¹ The author draws significantly also from the method of observing with one's own participation (Gilli, 1974), being a long year diplomat – practitioner as well as theoretician.

the Western Balkan countries (in particular in the case of the successors of the former Yugoslavia) and those of the Black Sea region, which have been determined either by different national history (like state tradition, institution building etc.) or by different level of Soviet influence (stronger or minimal) during the Cold War should be kept in mind, although we do not deal with them.³²² Finally, we try to follow a preposition that such a generalization could be used by other similar states and in various environments.

After brief historical overview our research interest is focused on contemplating and generalizing the Slovene experience as well as on drawing out lessons learned. Broader framework of this paper is marked by the huge changes in the international arena, as well as by parallel changing way foreign policy and diplomacy are being composed and implemented.³²³

A Brief Historical Overview

Slovenia was established in the process of change, initiated by the tectonic shift at the end of the 1980s. The May Declaration from 1988, stating that Slovenia has an ambition to become a part of the European family of nations, crafted the fundamental foreign policy orientation of the emerging state.³²⁴ A strong integration ambition marked the initial phase of the new state and soon became its long-term foreign policy orientation. It seems that it paved the way for the later multilateral policy orientation, which was during first half of the 1990s still in the shadow of bilaterally oriented activities. Additionally, the fact that Slovenia is a small state, naturally contributed to its positioning: international organizations are per definition an ally of small states.³²⁵ In the mid-1990s ambition for membership in the EU as well as in NATO was already

³²² Compare Isaacs and Downing (2008).

³²³ Compare A More Secure World (2004), Barston (2006), Buzan et al (1998), Jazbec (Osnove diplomacije, 2009) and Reiter (2003).

³²⁴ Compare Hribar (2006).

³²⁵ Compare Amstrup (1976), Braveboy-Wagner (2008), Christmas-Møller (1983), Jazbec (2001), Thorhallsson (2006), Väyrynen (1983) etc.

the Slovene official foreign policy orientation.³²⁶ It has decisively marked the following decade and one could point out that it – due to its dynamics, scope and efficiency – most probably presented a multilateral backbone for all of the activities, which followed.³²⁷

From the bilateral point of view, two sets of activities could be said to have marked the Slovene foreign policy approach during the 1990s. Firstly, soon after the international recognition was achieved, followed the endeavour to establish and develop cooperation with European and most important other countries, and secondly, in particular after the war in Bosnia was over, the foreign policy focus was directed also on other newly emerged countries on the territory of former Yugoslavia, not only on Croatia.³²⁸ Within the framework of developing strong cooperation with the whole South East Europe, the Western Balkan countries were gaining on the importance.³²⁹ Contrary to this, during the mentioned period bilateral contacts with the countries of the Black Sea region were developed differently, varying from high to low intensity, depending on a country in question as well as on a set of other reasons (history, culture, economic cooperation, tradition etc).

Since we generalize trends and findings in this paper, it would be possible to present the stage of bilateral contacts with the countries of the Black Sea region during the 1990s in the following manner.³³⁰

³²⁶ Compare Bahčič (2002), Bebler (2009.a), Jazbec (2002:104–118 /Diplomacija in varnost/) and Malešič (2002).

³²⁷ Compare Jazbec (2010 /Globalna multilateralala/).

³²⁸ Slovenia and Croatia coordinated the majority of activities, which paved the way for the independence of both countries.

³²⁹ Relations with all of the successor states of the former Yugoslavia were upgraded after the passing away of Tadjman and the imprisonment of Milošević at the beginning of the new Millennium.

³³⁰ The estimation of the intensity is of the author. It has been generalized upon the criteria, which Small and Singer (1973) point out as an indicator of intensity of bilateral relations between two countries.

Table № 1: The Intensity of Bilateral Contacts³³¹

Country	Intensity
Bulgaria	●
Georgia	○
Romania	●
Russian Federation	■
Turkey	●
Ukraine	●
Armenia	○
Azerbaijan	○
Moldova	○

Source: the author

The first observation would point out the fact that two of the compared countries (Bulgaria and Romania) find themselves in two observed groups (regions), namely in the South East Europe and in the Black Sea region. Also, from the same methodological point of view, the three Caucasus countries – Armenia, Azerbaijan and Georgia – are either part of or closely connected with the Black Sea region. Moreover, Moldova, which is located between Romania and Ukraine and is not a coastal country, could too be treated as part of the region discussed. This all extends our need for broader geographical generalization what perhaps could be reached with having in mind regional tools of cooperation like the Black Sea Economic Cooperation Council is (BSEC).

Furthermore, one would detect huge differences among the countries concerned in various aspects (territory, population, membership in international organizations and other fora, influence, power, foreign policy orientation etc.). Additionally, all of the Western Balkans countries, the three Caucasus and Moldova could be categorized as small countries.³³² This brings us to a certain degree of a necessary reservation at the process of generalization, which still remains our main principle (and indicator). Therefore our conclusion that bilateral relation with the countries concerned on average did not exceed medium intensity, although those with the Russian Federation were high all the time.

³³¹ Indicator of scale: low – ○, medium – ●, high – ■.

³³² Compare Amstrup (1976), Jazbec (2001:36–76), Šabič and Bukowski (2002), and Väyrynen (1983).

However, it came out rather soon, partially by intention and partially by chance that the multilateral frame is the one, which offers many opportunities also for developing bilateral activities. This in particular for those countries, with which not much was achieved earlier, for several reasons, not only priority ones. The EU accession process and the advancement of the NATO membership ambition presented an assortment of opportunities for strengthening the cooperation with variety of countries.³³³ Still, relations and cooperation with all of the countries of the Black Sea region were not always and fully part of a daily business until early years of the new decade. When Slovenia continued to be intensively engaged in different multilateral topics and processes, the portraying of bilateral relations emerged in a new and enriched frame.

Selected Areas, Aspects and Modalities

After Slovenia was intensively engaged in the EU and NATO membership activities in the mid 1990s, soon came along also the idea to try to achieve the UN Security Council nonpermanent membership for the period of 1998–1999.³³⁴ The goal was fulfilled at the 52nd session of the General Assembly in the autumn of 1997, when Slovenia was elected. That event launched the Slovene diplomacy in the global orbit as well as offered the opportunity to get in touch with various topics and countries, with which it did not have much or even none experience or contacts previously.³³⁵ It also meant that the Slovene diplomacy started to get more and broadly acquainted as well as familiar with policy topics and issues related to the Black Sea region and with all countries of the region. Previous primarily bilateral contacts were strengthened and deepened along with the referred know how accumulated.

³³³ For example, also cooperation with the three Baltic States increased a lot for the multilateral reasons.

³³⁴ The author was during 1996 member of the senior diplomats board meetings of the Slovene Ministry of Foreign Affairs, which took place each morning. In the late summer of that year the idea was discussed and the decision met to forward the proposal to the Government.

³³⁵ Compare Jazbec (2001:66–72).

This experience was intensified during the next decade (1999–2009), which was marked by a series of the outstanding multilateral projects, which Slovenia headed or was the inner core part of them. We speak about the following projects: the nonpermanent membership in the UN SC 1998/99, the EU and NATO membership, gained in 2004, the OSCE Chairmanship in 2005, the Chairmanship of the Human Security Network (HSN) in 2005/06 and the Presidency of the Board of Governors of the IAEA in 2006/07 as well as the Presidency of the Council of the EU in first half of 2008 and the Presidency of the Council of Ministers of the Council of Europe (CoE) in 2009.³³⁶ This all would mean that the previous shortage of bilateral contacts with some countries of the Black Sea region and with the region as a whole was *via facti* step by step dealt away with as well as that multilateral projects were *de facto* instruments of this intensification. However, the bilateral aspect of these multilateral projects still remained behind, since when carrying a multilateral project, the country in question should not link it directly to bilateral relations. In any case, the high multilateral dynamics in which Slovenia was engaged, deepened a concrete knowledge of the countries concerned and paved the way for a bilateral upgrade later on. At the same time, the Slovene foreign policy optics was heavily enriched with various topics and issues, which compose multilateral agenda, spanning from global peace and security issues to those of purely regional questions and specific issues (stockpiles, military leftovers, *mélange* ammunition etc.). This multilateral series of project, including their main topics and the intensity of their relations to the three regions, is presented in Table 2.

The mentioned period and the engagement in the above-presented activities brought Slovenia a combination of a highly various topics and rich experience in policy making. They span from hard to soft security issues, with many policy options and approaches in between (from collective to cooperative security to collective defense and crisis management), as well as from nuclear security of the global community to the individual's human rights.³³⁷ This would have been an unexercised issue hadn't it been for the multilateral

³³⁶ For a closer policy overview see Jazbec (2010).

³³⁷ Compare Axworthy (2001), Hillison (2009) and Nye (2004).

policy and diplomatic approach. Besides, what strikes out is the fact that only in twelve years of the eighteen so far, since Slovenia exists as an independent state, eight outstanding multilateral projects have been carried out. This seems to be a unique case in modern history. It has highly enriched foreign policy and diplomatic dynamics of the new state, brought around rare experience and proved again in practice that multilateralism works in favour of small countries.³³⁸ The trend discussed was enabled from one point of view due to the changed international environment, which carried out beneficiary circumstances, and from another one because of an open ear and policy sensibility.

Table № 2: The Slovene multilateral projects and the intensity of their relation to the three regions

Nº	Year	Project	SEE	WB	BSR	Topics
1.	1998/99	UN SC	○	●	○	Collective Security
2.	1994/2004	NATO	○	●	○	Collective Defense
3.	1994/2004	EU	○	●	○	Crisis Management
4.	2005	OSCE	○	■	■	Cooperative Security
5.	2005/06	HSN	○	●	○	Soft Security
6.	2006/07	IAEA	○	○	●	Nuclear Security
7.	2008	EU	○	■	●	Crisis Management
8.	2009	CoE	○	●	●	Human Rights

Source: the author

Through these projects Slovenia managed to develop structurally various and complex contacts and relations with the countries of the Black Sea region on practically most important aspects of contemporary international politics. In some cases these have been a combination of already intensive bilateral relations, enriched by multilateral activities, while in some other cases bilateral activities were stimulated by multilateral contacts and engagement in various fora and at different occasions.

Due to the dynamics of multilateral diplomacy this has been a two way process in which Slovenia gained a lot. Its multilateral experiences could be sorted out in four main groups. Firstly, bilateral cooperation as a diplomatic and foreign policy fundament; secondly, integration process activities, which

³³⁸ Compare Prasad (2009).

encompass a variety of processes, aspects and areas; thirdly, policy and political management, which came out as a process and as an experience, which helped to carve out the Slovene policy approach and has been constantly transforming it, and fourthly, an overall process of exchanging experiences, ideas, and knowledge as well as enhancing cooperation. A policy overview of this matrix is presented in the following Table.

Table № 3: Types of the Slovene experience and its relation to countries

№	Type	Project	Countries
1.	Bilateral Cooperation	All	All
2.	Integration Process (primarily)	EU + NATO	Majority
3.	Policy and Political Management	All	Majority
4.	Exchange	All	All

Source: the author

The overview offers an outlook of various types of the Slovene experience referring to the countries from all three regions and projects through which these activities have been primarily exercised. The first and the fourth type of experiences (bilateral cooperation and exchange) refer to all of the countries and were carried out through all projects. This presents the most encompassing and general approach and experiences; perhaps it is also the most fundamental approach in each case. The second one (integration process experience) refers to the majority of the countries discussed and primarily to the EU and NATO post cold war endeavour.³³⁹ The third one (policy and political management) refers also to the majority of the countries and was carried out through all of the projects.

The matrix demonstrates from a general point of view how dynamic relations to a country could be, when carried out through various approaches and within a multilateral frame.³⁴⁰ Additionally, we could speculate, that in regard to all of the countries, bilateral relations were stimulated, upgraded

³³⁹ Compare Bebler (2009.b) and Marc (2008).

³⁴⁰ Due to our method of generalization one would hardly exclude any country from all four types. But still, for obtaining a clear view of the process, we have done this to show the structural dynamics and various possibilities of different practical cases.

and sometimes also partially compensated by multilateral projects, which we discuss here. It also illustrates how strong, efficient and complementary bilateral and multilateral diplomatic and foreign policy approaches are in the management of contemporary world affairs. Multilateralism serves here as an element of supporting and upgrading bilateralism as well as its most logical continuation.³⁴¹ Relations among countries in such cases are much better, closer and fuller in scope; at the same time, countries act more interlinked, what enriches their cooperation. And at the end of the day, it is still bilateralism, which serves as a starting point for all these activities.

Our last selected focus in this part of the paper goes to the three regions and the intensity of both the Slovene experience as well as future challenges in relation to them (inside them we have a separate look at bilateral and multilateral aspects). We pay a generalized view to the intensity of the experiences, which Slovenia gained in its contacts with the regions, and to future challenges, which present the agenda of relations of Slovenia with these regions during next period.³⁴² We try to present a generalized overview in the following Table.

Table № 4: The intensity of the Slovene experience and challenges related to three regions

	Experiences		Future Challenges	
	Bilateral	Multilateral	Bilateral	Multilateral
The South East Europe	■	■	○	●
The Western Balkans	■	●	●	■
The Black Sea Region	○	○	○	●

Source: the author

It looks like that so far, the intensity of the Slovene relations with these regions depended on the Slovene integration ambitions. During the premember-

³⁴¹ Compare for example Simoniti (1994).

³⁴² As far as the agenda is concerned, we presuppose that it will be formed of primarily those topics, which are determined by various multilateral fora and their activities. This would mean that the participation of countries from these regions in various integration processes form or determine their policy agenda. Compare Brzezinski (2009), Glenn (2009) and Kennedy (1993).

ship period in NATO and the EU, Slovenia was mostly occupied with carrying out activities, which would bring it to the membership status. The relations to the regions discussed and various countries within them were determined by these facts. Later, when membership was achieved (actually already during last stages of achieving it), relations were enriched with the transfer of the integration experiences to these countries and regions.³⁴³ However, also other multilateral projects were determining the scope and intensity of relations discussed. Perhaps one could here point out the Slovene OSCE Chairmanship in 2005, which definitely and in various niches brought Slovenia and above all the Black Sea region together. It could also be stressed that the multilateral approach was crucial for the upgraded activities during past period with these regions, with an exemption as far as the Western Balkans is concerned. Still, relations with the Black Sea region remain behind the other two.

Speculating about the future challenges in the discussed relations, one could say that the multilateral approach would dominate the management of these relations. Most probably the Western Balkans region would stand out, what could be expected and normal, having in mind rich political, historical, security, economic, cultural and other aspects. Since the majority of the South East Europe is already firmly impregnated by the integration notion, one would speculate that the intensity of the challenges would not exceed that of the gained experiences. And hence the Black Sea region is gradually spreading and increasing variety of its contacts and participation in those multilateral endeavour, where also Slovenia is heavily engaged, this could upgrade the so far intensity.³⁴⁴

³⁴³ This goes primarily for the Western Balkans and some countries of the Black Sea region, while the majority of the South East Europe was included at the more or less same time in the integration process as Slovenia.

³⁴⁴ Again we point out the diversity of this engagement in the Black Sea region (and referring to some of the countries, like Russia and Turkey) and the necessity of generalization in our paper.

Conclusion

Our main ambition in this paper was to present the importance of the outstanding Slovene multilateral experience, with a regard to its relations to particularly the Western Balkans and the Black Sea region as well as the countries concerned. We focused on multilateral activities, accompanied by comments on bilateral activities, as well as having in mind already gained experiences and future challenges in the Slovene foreign policy approach.

The broader framework of our discussion has been established by the fact that Slovenia is a small (as well as the majority of discussed) and new state, which emerged after the tectonic change at the end of the Cold War. This has enhanced the preposition that multilateralism works as a natural ally of small states. Additionally, as a consequence of the change in 1989, also several changes in performing diplomacy as well as in perceiving security occurred. Reordering of world affairs coincided with the necessity to observe, detect and cope with the outburst of the globalization process, which at the same time deepened the importance and the efficiency of multilateralism in diplomatic practice.

Perhaps the most important observation in this paper would be that multilateralism stimulates, enhances and sometimes partially also compensates for bilateral relations. This fully illustrates current structural dynamics between the two aspects of diplomatic practice. We tried to show this on the case of Slovenia and its relations primarily to the countries of the Black Sea region, supported by similar but not so intensive findings as far as the Western Balkans is concerned. Here, bilateralism plays a highly important, if not still crucial role. On a general level, multilateralism serves as a policy approach and tool, but appears in function of bilateralism and as a methodological framework.³⁴⁵ Due to the Slovene rare and intensive multilateral experience, relations with the countries of the Black Sea region were improved and stimulated, but also additionally upgraded, enriched and strengthened. There are, however, differences as far as various countries are concerned, but the general observation is on place.

³⁴⁵ It is not our intention here to support all these with several empirical examples, but at least to the author's personal diplomatic experience, there are many such issues in the Slovene diplomatic practice on various areas.

It has been the multilateral policy orientation, which enabled Slovenia to develop structurally various and complex contacts and relations with the countries of the Black Sea region on practically most important aspects of contemporary international politics. There are cases, where this has been a combination of already intensive bilateral relations, enriched by multilateral activities, while there are cases, where bilateral activities were stimulated by multilateral contacts and engagement in various fora and at different occasions. Since we dwell on the foreign policy and diplomatic practice of primarily small countries, which have important limited resources, most probably multilateralism will continue to play a dominant role, also enabling efficient conduct of bilateral relations.

The European Union: *An Empire in a Search of a Joke*³⁴⁶

LJUBLJANA, MAJ 2010

Introduction *Subtitling Reality*

This paper focuses on analyzing, contemplating and generalizing the experience of the Slovenes in former Yugoslavia³⁴⁷ through the eyes of political jokes. It means that our intention is not to look at the country from a directly dry and serious point of view, but to try to uncover it by paying attention to details from daily life. With such an approach, though, we would nonetheless like to arrive at dry and serious conclusions about our research topic.³⁴⁸ This experience will be briefly compared with the period from Slovenia's independence in 1991 till the EU membership in 2004, as well as with the period after the EU membership, all the time having in mind the appearance of political jokes and the impact of their instrumentalization.

We would start our research effort from a general impression that the first period was full of political jokes, while the next two are marked by either their absence or only with a minor number of political jokes, which are, more or

³⁴⁶ Objavljeno v: Langer, Josef (ur.). *Analysis and visions for Europe: theories and general issues*. Frankfurt am Main [etc.]: P. Lang, 2011, str. 213–230.

³⁴⁷ Here we have in mind the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, which is a de facto synonym for Yugoslavia after the World War II. Although the country changed its name a few times following the WWII, this name dominated time wise the whole period, till its dissolution in 1991.

³⁴⁸ From this point of view see also the collection of essays from Drakulić Ilić Slavenka, *How We Survived Communism and Even Laughed*.

less, the repetition of old samples, adjusted to a new political framework. This proposition stems from the personal experience of the author. Additionally, we share the opinion that political jokes not only reflect the political, social, security etc. atmosphere in a certain country, but also express more or less hidden criticism towards its regime as well as ideology, and might also include a hint about its possible future development or even existence, aiming towards its destruction. One could also say that political jokes share a structural complexity of a country itself.³⁴⁹ This would also mean that we try to maintain a rather broad view upon jokes, understanding them as an instrument of criticizing a given system as well as a tool to upgrade identification with the same system. From both of these aspects one could also find out possible marks of how a system could develop in the future (namely, is it sustainable or not).

For the purpose of this paper we would present a random sample of nine political jokes, which the author remembers from his personal experience, and divide them in three groups. The first one would focus on jokes about socialism as a system and ideology, the second one on jokes about Yugoslavia and the third one on jokes about Slovenia³⁵⁰ as the then-part of Yugoslavia. Consequently, we discuss these groups of jokes from three points of view: firstly, we seek criticism of a system (regime, ideology); secondly, we look for possible hints about the future of the system, and thirdly, we search for aspects of relaxation (identification with the system). The jokes here presented, analyzed and commented upon are a selection of those known to the author since his secondary school years in the first half of the 1970s. All the jokes quoted here and the majority of others, remembered by the author, were originally told in Slovenia and in the Slovene language, although some of them included words or phrases from the then Serbo-Croat language; some of them were told in that language also in Slovenia (some of them are still being told in it today, for the specific context and their essence, although neither the former state nor its most widespread language, primarily an artificial linguistic combination, exist anymore).

³⁴⁹ Here, the understanding of a joke is close to that of an aphorism, which is supposed to be a universe in a raindrop.

³⁵⁰ Slovenia was one of the six socialist republics, which according to the federal constitution from 1974 also had some attributes of a state.

Finally, we would briefly dwell on the question of how it looks like with political jokes in Slovenia after its independence and in the EU as well as what their presence or absence, having in mind the Slovene experience from Yugoslavia, could mean for the future development of the EU.

Theoretical Framework

From Unconscious to Intention

Jokes accompany us in our daily life. Most probably it would be difficult to find a person who has not heard (and laughed to) at least a single joke in their life. Although some people do not have any affiliation towards jokes and humor, listening to jokes and re-telling them would be nice as well as pleasant (Comp. Freud, 1992: 258).

The joke is a *playful* judgement³⁵¹, where the aesthetic attitude is *playful* in contrast to work (Freud, 2002:5). In the conceptual definition or description of the joke are also ‘*contrast of ideas*’, ‘*sense in nonsense*’, ‘*bafflement and light dawning*’ (Ibid.). People listen to jokes, remember and re-tell them, but also invent them; however, few people are capable of the joke-work (Carey, 2002:xi). While laughing at jokes, a certain amount of pleasure is released in us, which makes us feel better, perhaps even happy. We briefly forget hard things and times, feel familiar and closer to the object of the joke and are prepared to (or even do so) lower our dissatisfaction with, or criticism of, the object in question. One could say that the pleasure released by a joke touches upon the aesthetical attitude, while criticism touches upon the political. But perhaps, it would be better to say that criticism is hidden behind pleasure, which minimizes criticism and raises acceptance of the object of a joke. We can laugh at a joke since it is funny *per se*, or since it retains a certain point addressed to, or targeted at, somebody. This would mean there are two kinds of jokes, generally speaking: “Sometimes the joke is an end in itself and serves no particular purpose; at others, it does put itself in the service of such purpose: it becomes *tendentious*. Only the joke that has a tendency or intention runs the risk of coming up against persons who do not want to listen to it”

³⁵¹ Fischer (1871:51) quoted from Freud (2002:4).

(Freud, 2002:87).³⁵² These jokes hit the objective, i.e. “pin-point the places where problems are hiding” (Freud, 2002:90); even more, “they touch on the solution to problems” (Ibid.).³⁵³ We tend to call this kind of jokes *political jokes*.

If it is in the nature of a joke to release what has been inhibited, what we otherwise would not have been able or allowed to express, then political jokes are suitable for transferring hidden messages. They reach the surface, from our unconscious, since the form of a joke enables us to say what we want to but would otherwise not dare to for internal (education, culture) or external reasons (authority): “... the obstacle to the aggression that the joke helped to get round was internal – an aesthetic objection to the insult – in other cases it may be purely external” (Freud, 2002:101). With this kind of jokes we have an appropriate tool at our disposal, which enables us to express our annoyance, dissatisfaction or even aggression while not risking a harmful reaction from the target.³⁵⁴ “The joke then represents rebellion against such authority, liberation from the oppression it imposes” (Freud, 2002:102). That is the reason why “the tendentious joke is so well suited to attacking disparagement by internal inhibitions or external circumstances” (Ibid.). Additionally, such a joke may well have “one side for show, a façade (...) while another may try to look behind it” (Freud, 2002:103). Hence, the “suspicion may begin to stir that this façade is meant to dazzle the probing eye, that stories of this kind have something to hide” and “to hide not only what they have to say, but also that they have something – forbidden – to say” (Ibid.). Forbidden, because it

³⁵² In his famous book on jokes (2002), first published in 1905, Freud is developing a complex and detailed theory of jokes, relating them to dreams, and links both to processes, which go on in our unconscious. He categorizes various types of jokes and techniques for joke-producing as well as lists numerous jokes, with which he supports his elaborations. For our discussion we find the most interesting section III The Tendencies of the Joke (87–114).

³⁵³ Freud (2002:94) says that these jokes put themselves “at the service of two tendencies only, which can themselves be merged into a single viewpoint; it is either a *hostile joke* (used for aggression, satire, defense) or it is an *obscene joke* (used to strip someone naked).”

³⁵⁴ However, expression via the use of political jokes does not prevent this, in any case.

could open the listener's eyes, reveal the true intension of the joke-maker as well as the joke-teller and aim to disrupt, dismantle its object.

Here we arrive at perhaps the most important reasoning of political jokes: "But the joke's object of attack could just as well be institutions, persons in so far as they are representative of the institutions, moral or religious precepts, philosophies of life enjoying such great respect that any criticism of them can only make appearance masked as a joke, that is, as a joke hidden by its façade" (Freud, 2002:106). The joke would then try to uncover what should remain covered, while the process of uncovering should be "able to say it outright, by not saying it at all" (Freud, 2002:7), avoiding with this a possible reaction of the addressed authority. Political jokes as well as those who invent, tell, re-tell and listen to them appear to be dangerous for those regimes and ideologies, which see themselves as the only possible and right option (Južnič, 1996:553). Dealing with political jokes therefore demands sharp mind, courage and capability for witty articulation.³⁵⁵

So people invent and tell jokes about high authorities, criticizing them and trying to hint at what they really think, in secrecy or even in their unconscious about them. They laugh while doing this, but at the same time a sharp eye on the object of criticism could be *via facti* softened. It is also in the nature of a joke to establish a kind of relationship between both sides, which at the end of the day could serve in favour of the criticized object. It may easily happen that with an expression of criticism, which demonstrates itself through a joke, releasing pleasure, the object of a joke looks less critical and more acceptable. Political jokes have a kind of two-faced appearance like the ancient mythological Greek God *Janus*. But which side is the right one? Which interpretation of this two-faced face nature could one rely on? Should one rely on it at all? Do the authorities and the joke-consumers have in mind the same face?

It may as well be that regimes and ideologies need jokes and laughter. The negative attitude that lies in the very center of a joke is compensated for by strengthening the relationship between the two parties, the joker and the target: "The ironical distance and laughter could work also as an inner condition

³⁵⁵ It demands, of course, also an audience, since jokes materialize within a social context only, with the difference to humor as such. (Freud, *ibid.*)

of each real ideology, which is characterized exactly by the fact of avoiding direct diction of dogmas and psychical repression, attacking us precisely there where we feel most safe and independent” (Zupančič, 2004:10). This stream of thought goes continues: “Laughter is a condition of ideology. Only laughter gives us that distance, that space, in which ideology could outburst. Only with laughter we materialize as ideological subjects (...). What at first glance destroys dogma actually very efficiently establishes it.”³⁵⁶

Since it is not our intention to dwell broadly and deeply on theoretical aspects of jokes, the above-presented characteristics as well some dilemmas, however narrow and limited they might be, should be sufficient for our further elaboration of the researched topic. In any case, during our later contemplation on the selection of political jokes from former Yugoslavia we would here and there return to some additional theoretical observations.

Selected Empirical Reconstruction

Three Circles of Targeting

What follows in this part of the text is the already mentioned selection³⁵⁷ of nine political jokes from the former Yugoslavia, clustered in the three mentioned groups.³⁵⁸ Our ambition here is to offer to a reader a collection of jokes and to provide the necessary material for further discussion. The examples are accompanied only by brief information, referring to their origin and specifics, without any deeper elaboration.³⁵⁹

³⁵⁶ Dolar (1986:307) quoted in Zupančič (2004:10).

³⁵⁷ As Carey claims for Freud’s collection of jokes: “Any selection illustrates aims present before the selection was made.” (2002:xxviii).

³⁵⁸ They were translated for the purpose of this paper by the author, who is aware of the following question, namely “how to translate the jokes – both word-play dependent on the configurations of their language, and social jokes exploiting the peculiarities of their culture – and still keep them even remotely funny; (...).” (Crick, 2002:xxix). Here, the author would like to express his thanks to his son Luka for polishing the translation.

³⁵⁹ For the latter, later parts are instructive.

Group № 1: Socialist System

*Joke № 1: Forgive*³⁶⁰

When the occasion of the one hundredth anniversary of the October Revolution was coming closer, a special Organizing Committee was formed in Moscow to prepare the official celebration. After everything had been arranged, the question of a guest speaker remained to be solved. There were many ideas, but all rejected as not sufficient enough. Then the youngest member of the Committee, who kept silent more or less all the time in presence of higher authorities, suggested that it should be Karl Marx in person. The suggestion was neglected almost unanimously at first. But after a while it seemed to be the best one. Hence they contacted the late leader. He was not prepared to appear, but was somehow convinced to do so. However, he put forward one condition: his speech would amount only of five words. His condition was a shock to the respected Committee, but come what may they accepted it. So, the ceremony started and the keynote speaker came on his term. He appeared on the podium, cleaned his throat and said with a sound voice: “*Proletarians of all countries, forgive.*”

Joke № 2: Ideas

Comrade Edvard Kardelj, a Slovene and the ideological master of the Yugoslav socialist system and wrote the majority of all most important party manifesto, documents and theoretical works, used to spend his holidays at home. Once chatting with his first neighbour and a longtime friend, the latter complained that his cow has been ill for days and no medicine could cure the disease. Kardelj suggested to try with huge amount of fresh cut grass in the morning and in the evening, both on a daily basis, and promised to come around again in a week time to see how the therapy is going on. Since he was

³⁶⁰ The author was told in a private chat in spring 2009 in Tirana, which he had with one of the former prime ministers, that this joke was also told in the socialist Albania.

told at their next meeting that the medicine did not work, he suggested the same approach, but with two weeks old cut grass, each time complemented with a handful of fresh wheat. The next time it was a mixture of fresh corn, wheat and grass. When they met again a week later, Kardelj asked his friend how the ill cow is doing. He told him that the poor one died the other day. Kardelj was highly surprised and replied sincerely: “*Oh, what a pity, I had so many more ideas!*”

Joke № 3: Membership³⁶¹

Once upon a time the application trend for membership in the Communist Party appeared not to increase anymore with the usual rate. That fact started to worry the leadership and hence they decided to meet at a special closed session. After a long and deep discussion, they took the decision to open a country-wide contest for gaining new members. Citizens were broadly encouraged to participate. The organizers managed to win huge support for the project among the population, since at the end three awards were supposed to be delivered. The third among the best was given the abolishment of paying the membership fee for the next ten years. The second received the abolishment of paying the fee for the next twenty years. And the winner was given a special written confirmation that he never was a member of the Communist Party.³⁶²

³⁶¹ The author has a friend, who at an occasion did get a written official confirmation that he never was a member of the Communist Party (although he was). However, this is already an anecdote and not a joke anymore. Perhaps on a highly sophisticated and symbolic level it could also serve as a joke, in particular since the friend, employed at the Federal Secretariat for Foreign Affairs (which Party Organization lost his documentation), asked the Party Organization of the Armed Forces in the place, where he – while serving the duty – was accepted to the Party membership, to send him the confirmation that he was a member (and not, of course, asking for a paper, that he was not a one). Luckily, there were no consequences for him, when the authorities received the document stating that he was not the member. Added in October 2021: the mentioned friend made a distinguished diplomat career and was retired a couple of years ago as being ambasaador for the second time.

³⁶² As far as the author can recall, this joke did not include a geographical location, which could probably mean that it happened in Yugoslavia. This impression was supported by the existence of a similar joke, saying that there was a con-

Group № 2: Yugoslavia

Joke № 1: The Hammer

At the Olympic games the representative of Yugoslavia, a Bosnjak³⁶³, took place at the hammer throw. He hit the record and increased the distance by more than two meters, which was an incredible achievement. The media immediately surrounded him and the first question he received was what his next goal would be. The answer was straightforward: “*Well, the hammer has been thrown away, the sickle comes next, and that’s it.*”³⁶⁴

Joke № 2: The Drive

One Sunday afternoon Marshall Josip Broz Tito, the lifetime President of Yugoslavia, decided to take a relaxed drive. After a while the driver arrived at a countryside street crossing with only two ways ahead. The left sign showed the way to communism and the right one towards capitalism. The driver was hesitant what to do, hence he asked the President politely for instructions on which way to drive. The response was immediate, brief and clear: “*Give the left sign and turn right.*”

test for the best political joke, organized by the Communist Party of the Soviet Union. The third award was twenty years of prison, the second award lifetime in prison, and the first meeting comrade Marx in person.

³⁶³ In Yugoslavia, the stereotype for Bosniaks was they were simple, rather uneducated, psychically strong, open minded and generous people, who always said what they thought, in a harmless manner. Therefore, they could afford to say more than others, sometimes also what others had in mind but didn’t dare to say. Hence, they were also forgiven for saying what they occasionally said in that manner. One can, of course, never be sure ...

³⁶⁴ The hammer and the sickle were the most obvious and known elements of the Yugoslav, socialist, coat of arms. Many other states had these in their state symbols.

Joke № 3: Disappearance

Junior privates, who had just entered Army Service in the Yugoslav Peoples Army, were listening to the political speech of the commander during the regular weekly political hour. At the end, as was usual, a questions & answers session followed. One of the privates, sitting in the last row, asked the question, where did Savka Dapčević Kučar disappear?³⁶⁵ The private was promised by the lecturing officer to receive the answer at the next hour. At their next meeting, the usual Q & A session followed at the end of the presentation. This time, one private, again from the last row, addressed the lecturer with two questions: firstly, where did Savka Dapčević Kučar disappear, and secondly, where did the private, asking the same question last time, vanish?

Group № 3: Slovenia

Joke № 1: The Speech

Two eminent Slovene and Yugoslav communist leaders, Sergej Kraigher and Stane Dolanc, once took part at a big people's meeting in Kozjansko, a remote hilly part of Slovenia, for an event commemorating WWII. While preparing himself for the speech, Dolanc asked Kraigher: "What would you say, am I allowed to finish my speech with God bless you?" The reply from the senior was immediate and clear: "*For Heavens sake, no.*"

Joke № 2: The Cat

In the Old Town of Ljubljana, at the very riverbank of Ljubljanica there is a restaurant called "Maček" (The Cat). In the late 1960s the president of the

³⁶⁵ Ms Kučar was the leader of the Croat nationalistic movement, which together with the same stream in Slovenia and Serbia, outburst in Yugoslavia at the beginning of the 1970s. The movement was cracked down upon rather soon and the leaders removed from public life, some for decades (like the later and late first Croatian President Franjo Tuđman) and some forever (like the then Slovene Prime Minister Stane Kavčič).

Slovene Parliament was one of the most known and for sure the most feared Slovene communist leader, an old partisan, Ivan Matija with the nickname Maček.³⁶⁶ Soon after he became elected, a joke started to circulate among the citizens of Ljubljana and was slowly (and carefully) disseminating across Slovenia. It went in a form of a brief dialogue. A person, going to the Parliament, was asked: “Where are you going to?” The answer was: “To Maček.” And the person, going to the restaurant Maček, was asked the same question: “Where are you going to?” And the answer was: “To the Parliament.”

Joke № 3: The Sava River³⁶⁷

One of the most popular political jokes, retold in a form of a questions game, was this one. The question: “What would be the color of the river Sava³⁶⁸ if the Russians³⁶⁹ attack Slovenia?” The answer: “Red.” The question: “And why?” The answer: “Because the Slovenes would fight till death.” The next ques-

³⁶⁶ The already mentioned Edvard Kardelj married his sister Pepca, whom he met during WWII.

³⁶⁷ This joke was taken as an example for joke analysis for the first time in an article by the same author (Jazbec, M., 2008. Slovenia: the long march from Belgrade to Brussels. In: J. Langer, (ed.). 2008. Forces shaping Europe: social sciences approaches to understanding the European Union. Frankfurt am Main: P. Lang. pp. 241–257). Highly positive reactions to this approach as far as political and social analysis of former Yugoslavia is concerned, encouraged the author to dwell deeply and seriously on this matter.

³⁶⁸ Flows from the very northwest of Slovenia through Slovenia, Croatia to Serbia, and at Belgrad merges with the Danube River. For the most known and best Slovene poet France Prešeren that was in his poem “Povodni mož” (the Underwater Man) the place where Turkey begins: “It’s not close, it’s not close the way, which to Turkey white goes, where Sava blue in the Danube flows” (i.e. at Belgrade). Translated by the author.

³⁶⁹ It is interesting that there are Russians and not Soviets, whose attack was to be feared of. Perhaps this illustrates that Soviets de facto did not really exist as a nation (like the Yugoslav did not) and were artificially created term and form for political purpose only (with historical background). It could also stem from the fact that when the Soviet Union intervened in the Czechoslovakia in the summer of 1968, the majority had in mind (and spoke about) Russians and not

tion: “And what would be the color of river Sava if the Americans would attack Slovenia?” The answer: “Red, as well.” The question: “And why this time?” The answer: “Because everybody would be throwing away the communist party membership cards.”³⁷⁰

Crosscutting Structural Analysis ***Dwelling Under the Surface of Reality***

The above-presented selection of political jokes illustrates a specific view upon the discussed country, its system as well as its reflection in daily life. We would try to uncover some of the hidden meanings and messages as well as to understand their purpose. This would mean that we try to explore reflections of reality, i.e. searching for reflections of reflection (of the reality). As we have seen, releasing pleasure through jokes brings around also other aspects of social positioning, like criticism, appreciation, speculation about hidden problems as well as their possible solutions etc. This could be presented in a rather direct or indirect, i.e. hidden form (wording, suggestion, slight hint etc.).

Firstly, our attention goes to the intensity of messages carried by the jokes and which we understand as criticism (targeting the system and its attributes), as hints about the future of the system and as expressions of relaxation (or affiliation towards the system or even raised sympathy). According to what we have learned about jokes so far, there is a presumption that all of these could be found in (these) jokes, so we measure the intensity of these characteristics. In addition, let us stress that we are, on a general level, discussing political jokes about a country that no longer exists, and that these jokes are recalled by the author, who has a long personal experience of listening to them as well as sharing them. This would from one point of view show deep insight in the understanding of jokes and their reflection of the then-reality, but could from another point of view also raise a subjective approach to their understanding and elaboration. We measure the intensity of the researched views in three different levels (low, medium, high).

Soviets. However the case (and the joke in question), Slovenes and Russians always have had good mutual relations.

³⁷⁰ Their color was, of course, red.

Table № 1: The Intensity of the Researched Views³⁷¹

Group	Joke	View		
		Criticism	The Future	Affiliation
The System	Forgive	■	■	●
	Ideas	○	○	●
	Membership	■	○	●
Yugoslavia	Hammer	■	■	○
	Drive	○	○	●
	Disappearance	■	●	○
Slovenia	The Speech	○	○	■
	The Cat	○	○	■
	The Sava River	■	■	●

Source: the author

One could say that the level of *criticism* in the selected jokes is rather strong (in five high and four low, out of nine altogether). Possible *hints* about the future of the object of jokes (generally, the system) are dispersed between high (three) and low (five), with one for medium what could most probably be the measured level in this view. The *affiliation* seems to be well positioned as medium (in two cases high and in five medium, with two low). High criticism corresponds to low affiliation in two cases and in three to medium, while low criticism corresponds in two cases both to medium as well as to high affiliation. High – low relations between the two extremes quite correspond, while there seems to be not to strong offer about the future, generally speaking.

The general impression would be that both criticism and appreciation are rather strong, something above the average. At the same time, possible hints remain something below the average level. As it looks, we deal with seemingly strong criticism and not much less stronger affiliation, with lower level of hints. Since the object of these jokes existed at the time of their producing and sharing, one could speculate that the effect, exercised by affiliation, was practically stronger as far as the future existence of the system is concerned, than the effect of criticism. One would need a stronger dose of criticism than of affiliation to try to dismiss what already exists; hence in this case the for-

³⁷¹ Indicator of scale: low – ○, medium – ●, high – ■. The measurement criteria reflect the author’s own reasoning of these jokes.

mer had less effect than the latter as far as only jokes are concerned. However, obviously a more or less combined effect was produced by these jokes in the discussed case.³⁷² This would most probably speak in favor of lowering the dose of the then-criticism, while releasing it through jokes.

The presence of political jokes as well as the awareness of this from the side of the political elite was producing (or strengthening) social context, which with an indirect expressing of criticism through political jokes was also simultaneously producing affiliation with the same target. We may speculate that the former was less damaging for the system than the latter was useful.

Secondly, our attention is also addressed to the concrete targets (the system itself) of these jokes. We search to uncover in what forms they appear, namely whether they are institutions directly or illustrated by individuals representing them, as well whether the message (criticism and affiliation) is expressed directly or in a hidden manner (indirectly).³⁷³

Table № 2: The Form of the Target and of the Message of the Jokes

Group	Joke	Target		Message	
		Institution	Individual	Direct	Hidden
The System	Forgive	+	-	+	-
	Ideas	-	+	-	+
	Membership	+	-	-	+
Yugoslavia	Hammer	+	-	+	
	Drive	+	-	-	+
	Disappearance	+	-	+	
Slovenia	The Speech	+	-	-	+
	The Cat	-	+	-	+
	The Sava River	+	-	-	+

Source: the author

³⁷² Two methodological remarks should be added here. Firstly, the sample is too small for a broader generalization (but it could serve as a possible matrix for further research), and secondly, it would be useful to know and compare the level of criticism of political jokes in other socialist countries, since it is known, that the Yugoslav system appeared different in some nuances from the others.

³⁷³ We measure this by simply detecting if the searched form appears in one or another way (+ or -).

A brief overview would tell us that the institution (i.e. the system directly) appears primarily as a target of jokes and that the message of the joke is primarily expressed in a hidden (i.e. an indirect) manner. This would correspond with the finding that the target is the institution (the external barrier) and that the message should be hidden and not direct for a joke to be efficient (Comp. Freud, 2002:xy). If the joke is too direct, then it becomes plausible and may lose its effect, but it could also become dangerous (Comp. Južnič, 1996). The purpose of a joke is to tell the truth we feel but do not dare to express other than masked.

Additionally, one could speculate that when the institution is targeted directly, the expressed criticism is served with a harder note. In this case the effect of the joke may well lie only in the fact that it (the criticism) was expressed and the pleasure released, while it is a question to what extent this would bring sympathy for the target and upgrade the affiliation with it. Consequently, one may speculate that when the individual (who represents the institution) is the target of the joke, this would mean less criticism for the system and more affiliation to it. When the individual serves as a means of criticizing, then the level of criticism is perhaps lower, but through sympathizing with the authority, which appears as a normal person, the affiliation with the system is upgraded. A political joke that directly targets the system is serious but also funny, while a joke that targets the system through individuals that represent this very system is funnier, producing more laughter. It brings criticism, but it is masked by our appreciation of the leader, who is appearing as a normal human being, like one of us, so to speak.³⁷⁴ Such jokes produce hidden³⁷⁵ messages and may well be of use for the target that they are actually addressing. They work more in favor of its object than against

³⁷⁴ We could even admire him/her for finding the way out even better than we would have done it. This is the very point where we feel that the leader is equal with us – we both try to bypass the system. But there is, of course, also the question if we too feel equal with the leader.

³⁷⁵ However hidden, these messages are actually still very obvious, but due to a different form of expressing, they also work differently. Perhaps hidden would in such cases mean they are masked so good, that we like criticism in these messages so much that we do not understand or see it as criticism anymore,

it. They are more sophisticated, hence the question - which we would not be able to fully answer in this contribution – who is being served by these well thought-out jokes?

Judging from the content of the political joke, one could find out what the problem is and where it is hidden. The problem is the target addressed by the joke: communism is a problem, Marx finds out a century later, while Tito does so still in office. The former announces this at the anniversary to a vast audience, the latter signals this message only to his driver in a code, which he surely understands. The first one does not need its benefits anymore, having been dead for a century; hence he announces this in public. The second would obviously like to enjoy its benefits, since he is still alive; therefore he announces it just to his driver, among four eyes only and through an attractive code, which is yet so plain that it is understandable by everybody.

The problem could also be too much experimenting with the system, as Kardelj did, or the fact that the party membership is declining. But why experiment if the system is not good? Would it not be easier to simply change it? Or this – that the system was not changed by its stakeholders, as jokes teach us – is perhaps a reflection of the fact that Kardelj (and Tito) truly believed in socialism, but only in a softer, milder nuance in comparison with the much tougher Stalin? The solution to the problem, as jokes continue to teach us, could also be its dismissal, or to bypass it; but the solution could as well be an unconventional way of tackling the problem (trying to get more members with a confirmation of non-membership as an asset). But why would the authority try to use a spin-doctor approach in attracting new members if the very same move actually proves that real value lies somewhere else (non-membership as such)?

Nevertheless, the question of increasing affiliation with the target, while expressing criticism on its account, remains open. Such an affiliation could transform not only the listener but also the re-teller, a kind of laughter in the rain: we got wet, but still feel fine, to a certain extent. The pleasure was released, but the defined frame remains.

but only as a sympathy with the target. At the end of the day, we are all made of “flesh and bones”, are we not?

Three Dilemmas for the Empire *Survival Without Political Jokes*

Former Yugoslavia, being a kind of an empire in itself, not that much by size but by its internal complexity, did not survive. There was an innumerable number of political jokes circulating, some of which we have presented and analyzed. Much of these jokes expressed criticism of the system, and hinted in a certain way towards its collapse. These jokes were primarily dispersed around by sharing in closed circles of friends or acquaintances. They also reflected, as we have seen, sympathy with the system, which would mean they were also functioning in favor of their target.

From the dissolution of Yugoslavia in 1991 till 2004 Slovenia was established, then gained international recognition and was operating on its own, for the first time in history as an independent state. From spring 2004 on Slovenia is an EU member state, which also means that it follows the *acquis communautaire* as its main legal framework; de facto it would mean that Slovenia is again a part of the empire.³⁷⁶

Generally speaking, there are hardly any political jokes noticed in Slovenia after 1991.³⁷⁷ The same goes for political jokes about the EU in Slovenia after 2004.³⁷⁸ One could also say that those that to circulate are mostly repetitions of old samples along new premises, composing rather un-innovative adaptations, but lacking an original, innovative and sparkling message.³⁷⁹ This is not neces-

³⁷⁶ For a comparison of some selected aspects between the two empires (former Yugoslavia and the EU) see Jazbec, 2008.

³⁷⁷ A purely personal observation would say that the author hears now fewer political jokes in ten years than back then in one year.

³⁷⁸ Again, the author stems from his personal experience and could not at the moment offer any other empirically more reliable proof.

³⁷⁹ As an exemption (which proves the rule?) one could present the following two political jokes, heard on the Radio Slovenia (the first one in spring 2008 and the second one in spring 2010). The first one goes: “A child, coming home from primary school in Slovenia, asks the father: Daddy, were communists really red? The father’s reply: No, my son, golden.” And the second one: “The government has enriched the pension reform package with the following two amendments:

sarily the same as re-telling old jokes (Comp. **Freud, xxyy:yx**), but close to it: the elder audience, who remembers such jokes from previous times, already knows the context and the frame, while younger audience, who does not have a personal experience from previous times, hears those renewed jokes for the first time, adapted to new circumstances. An impression of a shortage of political jokes arises. If this is true, one could try to explain it from at least three points of view.

First, the EU is a democratic structure and institution, not a authoritarian one, which would mean that it hardly produces any political jokes needed for the system to be sustained.³⁸⁰ If a joke or even laughter within such a context were really a *conditio sine qua non* for the ideology to function, then the EU as a postmodern phenomenon, which does not rest upon ideology, would either not need political jokes for its survival or even produce them.³⁸¹ It would most probably have other means of reflection and possibly also functional equivalents of jokes, like other media, blogs etc.³⁸² However, one should add a certain reservation here, asking the question of whether there exists a system that would be de-privileged by producing jokes. If there would be a correlation between political jokes and the nature of the system, focused on the essence of this relation, could it be that democracies would not provoke political jokes and only dictatorships would?

Second, the EU is an artificial structure, far away from daily life and perception of its citizen, who hardly find regular, constant and strong iden-

firstly, persons, reaching the age of 58, are allowed to cross the street at the red light, and secondly, persons, reaching the age of 63, have to.”

³⁸⁰ This view was encouraged by comments during the discussion after the author presented his paper at the Klagenfurt 2009 Symposium.

³⁸¹ However, if party combinations and groupings not only within the EU Parliament but also, for example, at composing the EU Commission would continue to play increasingly important role, then it would for sure attract (and deserve) more attention of joke-makers.

³⁸² Here we, of course, do not want to say that humor is absent from daily life within the EU. As Freud distinguishes between (political) jokes and humor, we also try to focus our intention on political jokes only. This too means that we do not deal with, for example, many ways of ridiculing the EU through various humorous ways.

tification with it. This could mean there are not many reasons to produce jokes for either criticizing or defending it. This unique superstructure would hardly deserve any such reflection since its inhabitants bother with closer, more concrete issues of their interest or devote their attention to other topics (i.e. related to national political elites etc.). Would perhaps their absence mean that the EU is still a kind of a success story and most probably does not need either higher level of identification from its citizen or being feared for failure?³⁸³ Could one, additionally, speculate that there is enough satisfaction with the system in a democracy so as not to provoke political jokes anymore. Further more, would there not be enough dissatisfaction with the regime as such that this could provoke political jokes, which would hint to a necessity for a system change.

Third, a certain, perhaps not small, reservation as to why there seems to be a shortage of jokes about Slovenia and the EU should fall upon the author. A few decades have passed between the time when the jokes in question were produced and the present. The international environment has changed dramatically, other important media of communicating jokes appeared and the author is no longer of young social (–ist) networks, which were (are) circulating jokes by sharing them. We compare at least two different (political) times and (social) places in which jokes have been made and re-told. One should still, maybe not only for theoretical reasons, presume that there are plenty of political jokes circulating and that the author simply does not get in touch with them (or hardly).

Understanding the way political jokes are being produced and their messages decoded, one could gain some knowledge to dwell on the issue of this shortage of jokes and, furthermore, to try to compare the case of former Yugoslavia with the EU from this point of view. Could the excess of political jokes in former Yugoslavia tell us anything useful about the shortage of jokes in the EU and advise us on the political consequences of this comparison? This might help us to reach lessons learned from the former to understand

³⁸³ Political jokes in the socialist system were indicating its failure. Looking backwards now, one could claim that hadn't it been for jokes, it would have failed anyway.

the latter from a specific point of view. However, it would be rather difficult to speculate on this, since it would take much empirical work to possibly prove any correlation between the appearance of jokes and the future of a given system. Besides, there would be a need to explain whether the shortage of jokes speaks in favor of either of the two empires, as well as whether their absence would have any meaning, any messaging at all. Still, it would be at least interesting to find out if a political joke brings anything to the decommissioning of its target.

Conclusion

To search or not to search

Our aim in this paper was to analyze and contemplate political jokes in former Yugoslavia (primarily in Slovenia) as well as to compare findings on a general level with a similar situation in independent Slovenia, including the current period of its EU membership. Throughout this research endeavor we kept in mind the appearance of political jokes and their impact on the system in question (satisfaction or criticism). Our approach, as far as the methodology and concept were concerned, rested on a personal experience of the author. This was primarily determined by the fact that our inquiry started from a random sample of nine political jokes, which the author remembers, among many others, from his personal experience from his secondary school years in the early 1970s.

Dwelling on the way political jokes are produced and shared as well as what their content means, tested through the presented sample, has basically proven our proposition that jokes reflect the social complexity of a country (system). This offers at the same time both satisfaction with the target and criticism towards it. Which aspect prevails depends on the joke itself and the way the message is constructed, wrapped up and released.

Here, our most important finding would be that the institution appears primarily as a target of jokes and that the message of the political joke is primarily expressed in a hidden conduct. Understanding the content of the joke brings us to the problem, this being the target of the joke. Surrogating the

institution by its leader, who appears as a normal human being, often shows this serious message in an attractive way. This type of joke produces advanced hidden messages, works more in favor of its object than against it and is more sophisticated. One could say that replacing the institution with an individual helps to bring the target closer to the listener, raises his/her affiliation with it and reduces the criticism towards it. Furthermore, one could even say that having the individual as the target of a political joke helps to redirect the message of a joke from formal criticism to the de facto affiliation, where the former loses importance and the latter gains.

Looking at our sample of political jokes we could claim that they express; first, rather strong criticism towards the target; second, point out medium strong hints about the future destiny of the target; and third, produce medium level affiliation with the target. When the target is the institution, strong criticism could be noticeable as well as weak affiliation. This takes the target away from the listener. However, when the target is an individual (as a replacement of the institution), less strong criticism could be noticeable, but affiliation is strong. This fact at least partially transfers the target, i.e. the individual into a kind of “our hero” as well as brings the target close to the listener. In both cases the message is hidden: in the former not to reveal criticism to the extent that it would already be dangerous, and in the latter not to reveal the purpose of raising the affiliation with the target. This could be the most important concrete finding of our research, which, however, should be tested on a larger sample of jokes, namely: political (tendentious) jokes work in favor of the target, when the target is an individual, i.e. the person who symbolizes the system and with whom listeners are able to sympathize. The real nature of such a message should most probably be even more hidden than that with an aim of pure criticism. But at the same time it should be plain enough to raise spontaneous sympathy.³⁸⁴

³⁸⁴ After Tito's death in 1980 the institution of the collective Presidency was put to test. There were eight members in it, from each of the republics and both autonomous provinces one; they were all personifying gerontocracy and status quo. One of the oldest was the Serbian representative Petar Stambolić by name, well over eighty. For this, immediately when his presiding turn came, the following joke was in circuit on his account: Once he was taken to the Airport for state

Perhaps we could then also say that political jokes reflect and measure the political atmosphere in a given country. They serve as a mirror demonstrating the scope of criticism as well as of praise, both presented in a hidden, masked manner. They most probably indicate the future of the target, too. However, it would not be easy to say they, if at all, contribute to the dismissal of the target. Additionally, it would be even more difficult to explain what would their absence, if proven, mean.

Nevertheless, having the EU without political jokes (provided this is the case) would at least signify the absence of both criticism and praise, expressed through such a way, which brings around mirroring messages, hiding their true meaning and pointing at a specific characteristic of the target. Political joke as a result of political contemplation would be appreciated and perhaps the EU should launch a quest for good political jokes. If not for other reasons, then that this should not be interpreted as a sign of despair.

reasons. While sitting comfortably in the car, he turned to his chief of Protocol, addressing him with the following question: "Are we departing anywhere or are we receiving somebody?" Who could not laugh at such joke and feel sincere sympathy with the old man, behaving so naturally? Who would not find this relatable? But, of course, who could not be horrified by having such a President, obviously not capable of performing the most simple of the responsible state duties? Here, sympathy serves as a strong material to hide the real message of the joke.

Pomen in prihodnost paradiplomacije: *Slovenija (izhodišča za študijo primera)*³⁸⁵

ANKARA, AVGUST 2011

Uvod

Namen prispevka je prikazati in osvetliti aktualno razumevanje diplomacije s poudarkom na njeni razvojni širitvi od instrumenta nacionalne države v smer, ki omogoča njeno razumevanje tako, da po eni strani vključuje njeno delovanje v funkciji nad- in poddržavnih, se pravi nedržavnih igralcev, ter po drugi strani omogoča vključevanje v njeno delovanje ne samo vladnih, temveč tudi nevladnih igralcev. V tem smislu je naša pozornost osredotočena na paradiplomacijo, ki jo lahko v širšem in delovnem smislu razumemo v obeh pravkar navedenih razsežnostih ter izhajajočih iz diplomacije kot temeljnega pojma. Predstavljeno jemljemo kot raziskovalno izhodišče tega prispevka. V njegovem prvem delu se ukvarjamo s teoretičnim preišljevanjem o navedenih vidikih, ki jih zatem v drugem delu v konkretnem smislu na splošni ravni ponazarjamo in preverjamo na primeru Slovenije (pri tem imamo za ambicijo zastaviti izhodišča za študijo primera).

Menimo namreč, da je nastanek slovenske države in njene diplomacije sovpadel z obdobjem velikih sprememb v mednarodni skupnosti, ki so se odrazile tudi na korenitejšem spreminjanju diplomacije kot dejavnosti, organizacije in poklica. Ko se je slovenska diplomacija v tem viharju sprememb porajala in oblikovala, je obenem morala tudi delovati in tekmovali z osta-

³⁸⁵ Objavljeno v: Udovič, Boštjan et al. *Diplomacija med teorijo in prakso*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Založba FDV, 2011, str. 101–124. Zbirka *Acta diplomatica*.

limi, v pretežni meri že ustaljenimi diplomacijami. To pomeni, da je morala v svojem delovanju posegati tudi po tistih pojavnih oblikah diplomacije kot instrumenta, ki so v istem obdobju šele nastajale, če je hotela biti uspešna za svojo, prav tako nastajajočo državo.

Navedeno predstavlja vsebinski okvir našega razmišljanja, v katerem se opiramo predvsem na številne teoretične premisleke o diplomaciji ter zajemamo iz empiričnih primerov v slovenski diplomatski praksi. Pri tem uporabljamo predvsem metodo deskripcije, analize, primerjave in sinteze ter menimo, da bi bilo možno ob ustreznem raziskovalnem vzorcu morda nekatera od naših spoznanj tudi generalizirati.

Od diplomacije k paradiplomaciji ***Oris razvoja in značilnosti diplomacije***

Diplomacija je v svojem razvoju prešla več faz in razvojnih oblik, skozi katere je predvsem izkazovala veliko sposobnost prilagodljivosti in vitalnosti (Melissen, 1999: xiv). To velja za vse njene razvojne faze (prvotna, klasična, moderna in postmoderna – Jazbec, 2009a: 31–51), ki so bile pokazatelj in hkrati tudi refleksija velikih mednarodnih sprememb. V vsem navedenem obdobju je diplomacija delovala kot instrument teritorializiranih družbenih skupnosti, oblikovanih v državne tvorbe, in prav tako je bila v tem času diplomacija vezana na (nacionalno) državo, katere instrument tudi je (npr. Benko, 1988; Magalhães, 1988 in Petrič, 2010: 307–341). Vendar se v določenem delu najnovejšega obdobja, zagotovo pa v preteklih dveh desetletjih, opazno kaže še pojavnost diplomacije kot instrumenta, ki ni več nujno in v celoti vezan na izključno teritorialno in s tem na državno determiniranost. Pri tem imamo seveda v mislih nastajajočo diplomacijo Evropske unije (EU), precej unikatno tvorbo prav tako precej unikatne entitete, ki jo tudi po veljavni Lizbonski pogodbi in pravnim spremembam, ki jih je vnesla v njeno delovanje, še vedno lahko najustrezneje poimenujemo kot evropski integracijski proces. Mislimo pa tudi na pojav in vključenost številnih novih akterjev v izvajanje diplomatske dejavnosti.

Pri izhodiščnem razumevanju diplomacije v tem prispevku se opiramo na Benka (1998: 40), ki pravi, da je diplomacija:

...institucija družbe, organizirane v državi, ki je nastala s pojavom in razvojem mednarodnih odnosov z nalogo, da na posredni in formalizirani ravni predstavlja državo in njene interese, jih prevaja v ustne in pisne dogovore ter z instrumentom pogajanj usklajuje kooperativna in razrešuje konfliktna razmerja med njimi.

Če bi k temu dodali še povzetek nekaterih drugih definicij diplomacije (prim. Jazbec, 2009: 19–21³⁸⁶), bi lahko rekli, da je:

...diplomacija po eni strani način urejanja odnosov med suverenimi državami (ter preostalimi subjekti mednarodnega prava) po mirni poti (pogovori, pogajanja), po drugi strani pa je diplomacija kot organizacija (zunanje ministrstvo in diplomatsko-konzularna predstavništva) sredstvo za izvajanje tega urejanja odnosov med suverenimi državami (ter preostalimi subjekti mednarodnega prava) in s tem tudi njihove zunanje politike.

Navedeno predstavlja pretežno in zagotovo precej jasno razumevanje diplomacije – namreč, da je to »mehanizem predstavljanja, komuniciranja in pogajanj, s katerim države in drugi mednarodni akterji urejajo svoje posle« (Melissen, 1999: xvii) – vse do konca prejšnjega stoletja, ko se pod vplivom velikih sprememb ob koncu hladne vojne in z intenzifikacijo globalizacijskih procesov, vključno z evropskim integracijskim, v delovanju in teoretiziranju diplomacije vse bolj opažajo vplivi nekaterih novih akterjev in tem ter drugačnih, dodatnih osnov za njeno razširjeno pojmovanje. To je trenutek, ko se razumevanje »moderne diplomacije« (prim. Barston, 2006; Berridge, 2002 in Melissen, 1999) tako razširi in vsebinsko doreče, da pričnejo nekateri avtorji izrecno govoriti o »postmoderni diplomaciji« (prim. Cooper, 1996 in Jazbec, 2006), nekateri pa z vsebino svoje obravnave ter z izstopajočimi poudarki najmanj posredno opozarjati na slednje (prim. Leguey-Feilleux, 2009; Rana, 2008 in Rana et al, 2007). Wiseman (2005: 36–57) v tem kontekstu sprememb govori o »polilateralizmu«, ki obsega odnose med državami in drugimi entitetami, za razliko od bilateralizma, ki pomeni izvajanje odnosov med dvema državama, običajno preko rezidenčnih misij, in multilateralizma, ki pomeni

³⁸⁶ Jazbec, M., 2009. Osnove diplomacije. Ljubljana: FDV.

diplomacijo med tremi ali več državami, ki se izvaja preko stalnih misij ali ad hoc mednarodnih konferenc.

Podoba tako razširjenega in dopolnjenega razumevanja moderne diplomacije, ne glede na njeno poimenovanje, razdela in predstavi Melissen (1999: xiv–xvi), ko navede pet sprememb, ki krojijo »labirintno naravo« (ibid.) moderne diplomacije, in sicer: prvič, povečana dejavnost diplomacije je neposredni rezultat porasta števila mednarodnih akterjev; drugič, načini, kako države urejajo medsebojne odnose, so se bolj spremenili v minulih treh desetletjih in pol kot pa v minulih treh stoletjih, izstopa zlasti naraščajoča multilateralizacija diplomacije; tretjič, povečan obseg diplomatske dejavnosti in naraščajoče število tem, s katerimi se ukvarjajo diplomati, so spremenili podobo diplomacije in postavili diplomate do precejšnje mere na neznano področje; četrtič, zraven zunanjih ministrstev se v diplomatsko dejavnost v naraščajoči meri vključujejo drugi vladni resorji in nevladni dejavniki, in petič, številne in različne spremembe so vplivale na spremenjeno naravo diplomatskega poklica, zato so potrebne nove spretnosti in veščine, ki včasih prihajajo navzkriž s tradicionalnim pojmovanjem diplomacije. Očitno torej postaja, da je takšno, iz države izhajajoče razumevanje diplomacije postalo preozko in pretesno, da bi zajelo vso dinamiko sprememb, se pravi »širitev tega koncepta s pojavom številnih mednarodno pomembnih akterjev« (Melissen, 1999: xvi–xvii).

Zaradi navedenega lahko govorimo o precejšnji spremembi diplomatske dejavnosti v času, ko intenzifikacija globalizacije posega na vsa področja človekovega delovanja, jih prežema in v veliki meri oblikuje s svojim vplivom in principi delovanja. Globalizacija vpliva na diplomacijo, kot vidimo, z več vidikov, in sicer vnaša v njeno delovanje nove teme, kot posledica njenega delovanja se v diplomatski dejavnosti pojavljajo novi akterji, spreminjajo pa se tudi načini diplomatskega delovanja in predstavljanja (Jazbec, 2009: 53–56).³⁸⁷ Pod vplivom aktualne globalne gospodarske in finančne krize, ki korenito sega tudi na druga področja, npr. na socialo, bi verjetno lahko v našem analiziranju razvoja diplomacije šli še naprej in morda dejali, da se diplomacija celo odda-

³⁸⁷ Melissen (1999: xxiii) govori o aktualnem svetovnem diplomatskem sistemu, ki ga določajo naslednji dejavniki: dekolonizacija, demokratizacija, ekonomska soodvisnost, globalizacija, mednarodni transport in komunikacijska tehnologija.

ljuje od nacionalne države kot njene izvirne forme, pa vendar v osnovi ohranja svojo navezanost nanjo in na svoje osnovne funkcije, ki ostajajo nespremenjene že stoletja (prim. Jazbec, 2010³⁸⁸). Jönsson in Hall (2005: 4) v tem smislu govorita o treh, vsebinsko konstitutivnih razsežnostih diplomacije, in sicer so to komunikacija, predstavljanje in reprodukcija mednarodne družbe.

Glede na to da naše razmišljanje izhodiščno opiramo na razumevanje moderne diplomacije, moramo dodati še naslednje: če je bilo 19. stoletje ključnega pomena za nastanek, oblikovanje in razvoj moderne diplomacije (Benko, 1998), je bila druga polovica 20. stoletja v enakem smislu ključnega pomena za nastanek in oblikovanje njene velike razširitve, dopolnitve in nadgradnje, ki jo razumemo kot postmoderno diplomacijo. V razvoju prve je bil temeljnega pomena konec druge svetovne vojne in v izoblikovanju druge konec hladne vojne. V dinamiki delovanja časovnega faktorja oz. bližine med obdobjem in ključno časovno točko oz. prelomnico lahko dodatno opazujemo vlogo časa kot dejavnika v razvoju diplomacije (prim. Jazbec, 2009: 50–51). In ker gre pri prvi za njeno globalno prostorsko delovanje, pri drugi pa že za delen odmik od teritorialnosti, lahko pri tem tudi dodatno opazujemo vlogo prostora kot dejavnika v razvoju diplomacije (isto). Tisto, kar v prostorskem in strukturnem smislu obeležuje moderno diplomacijo, torej njena globalnost, postane s koncem hladne vojne odločilnega pomena za premik k postmodernosti: z zlomom bipolarne delitve sveta se šele pojavijo pogoji, ki omogočijo t. i. globalizacijo globalizacije. Ta danes, dve desetletji po koncu hladne vojne, nezadržno prežema še zadnje sive lise, npr. Kubo, Severno Korejo in Myanmar. Ker menimo, da intenzifikacija globalizacije sega čez meje globalnega prostora oz. teritorija, smatramo, da se pri tem krepi njena deteritorialna oz. neprostorska komponenta. V tem bi lahko videli možen substitut teritoriju kot podstati delovanja diplomacije (Benko, 1998).

To pa je jasen odmik od diplomacije, ki jo poznamo vsa pretekla stoletja, se pravi od tiste, ki je instrument na teritoriju temelječe nacionalne države, k tvorbam, ki so strukturno in procesno pogojene ter ne izhajajo prvenstveno iz teritorija kot ključne determinante. Tu je tipičen primer že omenjena EU oz. evropski integracijski proces in njena diplomacija. S tem pa so, po našem

³⁸⁸ Jazbec, M., 2010. Small States and Diplomacy: An Indispensable, though Much Diversified Relation. *Halduskultuur* 11(1), str. 66–83.

mnenju, vsaj v sedanji razvojni fazi že vzpostavljeni pogoji za oblikovanje ter ne več za marginalno ali pa samo fragmentarno razumevanje paradiplomacije kot nedržavne diplomacije. To nedržavnost razumemo oz. skušamo razumeti v dveh pomenih. V vertikalnem smislu govorimo o poddržavni in o naddržavni diplomaciji (različne ravni akterjev), v horizontalnem pa o večtirni diplomaciji (različnost področij delovanja ter iz tega izhajajoč nabor tem in akterjev). Oboje predstavlja korenit zasuk k *novumu* v razumevanju diplomacije in dodatno potrjuje njeno kompleksno naravo v sedanjem razvojnem trenutku.³⁸⁹

Oris razumevanja in značilnosti paradiplomacije

Na začetku smo navedli, da v izhodiščnem pomenu paradiplomacijo razumemo v vertikalnem smislu tako, da vključuje v diplomatsko delovanje nad- in poddržavne, se pravi nedržavne igralce, ter v horizontalnem smislu tako, da vključuje v to delovanje zraven vladnih tudi nevladne igralce. Paradiplomacijo razumemo torej kot take vrste spremenjeno diplomacijo, ki je rezultanta vplivov in delovanja tako nevladnih kot tudi nedržavnih akterjev.³⁹⁰

Gre za dve smeri sprememb, ki sta usmerjeni v samo bistvo diplomatskega delovanja in ki izhajata iz navezanosti diplomacije na nacionalno državo. Ta je, seveda, podvržena velikim spremembam, ki opazno naraščajo v minulih nekaj desetletjih.

Nacionalna država mora srednjeročno oddajati vedno več avtonomije svojim regijam, da bi zadovoljila njihove zahteve, in s tem postopoma, a perma-

³⁸⁹ O tem, po našem mnenju, ne nazadnje tudi priča dejstvo, da je celotna tretja knjiga, ki obsega dvajset prispevkov, Jönssona in Halla *Diplomacy – Volume III (Problems and Issues in Contemporary Diplomacy)* posvečena, posplošeno rečeno, dejavnikom in vsebini sprememb diplomacije. Menimo, da je s tem v veliki meri potrjena upravičenost vprašanja o prehodu k novi razvojni fazi diplomacije.

³⁹⁰ Navedeno je seveda moč postaviti pod vprašaj, npr. kakšno je razmerje med tako predstavljenima diplomacijo in paradiplomacijo. Zaradi narave in poteka tega prispevka bomo na ta vprašaj skušali odgovoriti, ko bomo prišli do konca našega premišljanja.

mentno, izgublja suverenost navznoter, hkrati pa mora suverenost prenašati na nadrejene nosilce odločanja, da bi s tem nadaljevala integracijski proces (Böttcher, 1995: 153).

Tako je znano in razumljivo, da »posledično obstajajo močne težnje, ki razširjajo posamezne njene pristojnosti navzdol in navzgor, da bi se vzpostavile takšne strukture, ki bi lažje reagirale na izzive sedanjih in prihodnjih sprememb« (Kennedy, 1993: 173).

Dejstvo torej je, da se nacionalna država, in s tem tudi njena diplomacija, v vertikalnem smislu nahaja v primežu sprememb, vpeta med globalne in regionalne oz. naddržavne in poddržavne integracijske procese, ki vplivajo na način njenega delovanja ter na nabor tem, nalog in mehanizmov. Integracijski procesi potekajo na različnih ravneh in z različnih vidikov vplivajo na nacionalno državo ter na njene institucije (vključno z diplomacijo), ki ne izkazuje tolikšne večplastnosti in fleksibilnosti delovanja. V horizontalnem smislu pa je vladna sfera nacionalne države razpeta med številne nevladne akterje, ki vplivajo na njeno delovanje in na delovanje diplomacije kot državnega instrumenta, ki je eksponent vladajoče politike oz. točneje izvršne veje oblasti. Diplomacija se že dolgo časa diferencira navznoter (npr. politična, vojaška, ekonomska, kulturna itd.), pa tudi navzven (npr. parlamentarna), a se je korenit zasuk k nevladnim akterjem zgodil šele v minulem obdobju. Med temi akterji izstopajo nevladne organizacije (npr. inštituti, think tanki, društva, klubi), poslovni subjekti oz. podjetja (zlasti velike multinacionalke), mediji (zlasti elektronski in spletni), univerze oz. akademske institucije, skupine posameznikov in posamezniki (npr. bivši predsedniki, ministri, znane osebnosti iz glasbe, kulture, športa, znanosti, intelektualci, verski voditelji).³⁹¹ Ta proces postaja tako opazen, intenziven in vpliven, da »stalna rast nedržavnih akterjev v mednarodni politiki 21. stoletja pomeni izziv za premoč države na področju oblikovanja agende in iz nje izhajajočega delovanja« (Kelley, 2010: 288). Zaradi navedenega smo priče procesu dinamične decentralizacije, v katerem se diplomatska avtoriteta prenaša oz. alocira z uradne diplomacije na že navedene nevladne akterje (prim. Kelley, 2010: 295–297). Rezultati tega procesa se kažejo npr. v tem, da zunanja ministrstva niso več ekskluzivne

³⁹¹ Kelley (2010: 288) jih imenuje »paradiplomatski dejavniki«.

institucije, ki se ukvarjajo z zunanjo politiko (prvenstveno z njenim izvajanjem), temveč izgubljajo monopol nad tem (Neuhold, 1992; Petrič: 1996) oz. se decentralizirajo, zaradi tega pa se v diplomatski službi pojavlja vedno več nekariernih diplomatov, zato se naglo širi kadrovska zaledje in se večja potreba tako po specializiranem kot po diplomatskem znanju.

V takih razmerah se pojav in delovanje paradiplomacije kaže kot logična in morda tudi pričakovana posledica naraščajočega pritiska po urejanju vprašanj v mednarodni politiki, ki jih diplomacija nacionalne države sama ne zmore več urejati v zadostni meri ali jih prepušča dejavnosti drugih entitet. Kljub predhodno zapisani okvirni definiciji paradiplomacije obstaja v njenem pojmovanju precej vprašanj in nedorečenosti, zlasti glede njene širine. Vendar je njeno izhodišče, vsaj v ožjem smislu, jasno: »Paradiplomacija je zunanjepolitična sposobnost poddržavnih entitet, da neodvisno od svoje države participirajo v mednarodni areni in zagovarjajo svoje specifične mednarodne interese« (Wolf, 2010: 1).³⁹² Te entitete so zelo različne (npr. province, regije, dežele), njihova paradiplomatska dejavnost pa je odvisna od pristanka njihovih držav, ki izhaja iz dejstva, da nacionalne države delijo svoje pristojnosti na mednarodnem področju z drugimi akterji. Med glavne instrumente takega »diplomatskega« delovanja uvrščata Duran in Crikemans (2009: 22–24) naslednje: politična predstavnitva v tujini (*ius legationis*), pristojnost sklepanja sporazumov (*ius tractandi*), ostali sporazumi z določeno stopnjo formalnosti, vzpostavljanje lastnih programov sodelovanja in pomoči, sekundiranje, ostale oblike sodelovanja v multilateralnih okvirjih, sodelovanje v ostalih formalnih in neformalnih mrežah, razvijanje javne diplomacije, 'politične izjave', obiski v tujini itd.

Ko govorimo o nedržavni diplomaciji v vertikalnem smislu, pa smo že omenili naddržavno diplomacijo, npr. nastajajočo diplomacijo EU (prim. npr. Jazbec, 2009b). Če bi hoteli to raznovrstnost, po navedenem pregledu, skupno poimenovati glede na širitev in raznolikost diplomatskega delovanja v vertikalnem smislu, bi težko našli ustrezen izraz. Še najbližje temu je nedržavna diplomacija in znotraj nje prav gotovo za poddržavno raven paradiplomacija, medtem ko pri naddržavni ravni ostajamo brez skupnega izraza. Menimo, da

³⁹² Govorimo lahko tudi o poddržavni diplomaciji (»substate diplomacy« - prim. Duran in Crikemans, 2009) in o regionalni diplomaciji.

je v sedanjem času tega naddržavnega delovanja bistveno manj kot poddržavnega in ga zato lahko poimenujemo glede na njegovega nosilca, namreč diplomacija EU, diplomacija OZN ipd.

Še bolj logično in pričakovano pa se kaže vključevanje številnih nevladnih akterjev v diplomatsko delovanje. Za poimenovanje tega delovanja glede na njegovo širitev in raznolikost v horizontalnem smislu pogosto uporabljamo izraz večtirna diplomacija.³⁹³ Njen cilj je delovati tam, kjer vladna diplomacija ne zmore sama reševati konfliktov ter vzpostavljati in zagotavljati miru. Kot navajata Diamond in McDonald (1961), je področje njenega delovanja *peacebuilding* v regionalnih okvirih in z delovanjem nevladnih akterjev, z namenom prispevati k delovanju vladnih akterjev oz. diplomacije ter k reševanju konfliktov.

Če po obeh avtorjih (isto) povzamemo in za potrebe tega razmišljanja ponovimo, obsega večtirna diplomacija devet ravni oz. tirov v izgradnjo miru usmerjenega delovanja, pri čemer je prvi vladni, ostali pa so nevladni (Diamond in McDonald, 1996: 1–5), in sicer: prvotirna oz. vladna (vzpostavljanje miru z diplomacijo); drugotirna oz. nevladna (vzpostavljanje miru s profesionalnim delovanjem strokovnjakov za reševanje konfliktov); tretjetirna oz. poslovna (uporaba poslovnih subjektov in prijemov); četrtoirna oz. delovanje zasebnikov oz. posameznikov (osebna vključenost in delovanje); petotirna oz. delovanje strokovnjakov s področja raziskovanja, usposabljanja in izobraževalnega sistema (izgradnja miru z učenjem); šestotirna oz. delovanje aktivistov (aktivisti kot zagovorniki posameznih vrednot, konceptov, idej); sedmotirna oz. delovanje s pomočjo vere; osmotirna oz. delovanje s pomočjo zbiranja finančnih sredstev, in devetotirna oz. delovanje preko medijev (zagotavljanje in širjenje informacij, oblikovanje javnega mnenja).

Celoten koncept je bil razvit iz proučevanja delovanja nevladnih akterjev (tj. prvotno iz drugotirne diplomacije), torej »metod, ki so bile izven formalnega vladnega sistema (...), kar se nanaša na nevladne, neformalne in neuradne stike in aktivnosti med posamezniki ali skupinami posameznikov ali nedržavnimi akterji« (isto). Namen teh aktivnosti je trojen, in sicer prvič, zmanjšati ali rešiti konflikte med skupinami ali narodi, drugič, zmanjšati napetosti, in

³⁹³ V angleščini »multitrack diplomacy«, ki sta ga uvedla Diamond in McDonald (1996: 1) na osnovi obsežne in večletne raziskave.

tretjič, vplivati na konceptualiziranje in delovanje vladne diplomacije in s tem vzpostavljati osnove za bolj formalna pogajanja (isto). Drugotirna diplomacija kot izhodišče za tak širok in razdelan koncept na specifičnem področju diplomatskega delovanja vključuje neuradne aktivnosti profesionalnih elit, ki v svojih stikih naslavlajo probleme pri oblikovanju in izvajanju politik z namenom analizirati, preprečevati, upravljati in reševati medskupinske ali meddržavne konflikte. Pri tem gre za teme, ki so povezane z določeno politiko, in za aktivnosti, ki so usmerjene k iskanju rešitev, oboje pa se na nek način dotika krogov, ki oblikujejo uradno politiko (Kaye, 2005: 6–7).

Ob tem pregledu lahko ugotovljamo veliko raznovrstnost med številnimi akterji znotraj horizontalnega okvira diplomatskega delovanja, že kar njegovo fragmentarnost (čeprav ne tudi parcialnost). Za naše razmišljanje o vsebini in oblikah delovanja ter dometu paradiplomacije je to pomembno, ker s tem dodajamo k teoretiziranju o paradiplomaciji kot specifični in po našem mnenju ne dokončno izoblikovani in opredeljeni formi diplomatskega delovanja, ki je svoj razmah doživela po koncu hladne vojne.

Predstavljene vidike razumevanja in razvojne stopnje diplomacije na začetku 21. stoletja povzemamo v naslednji preglednici.

Slika 1: Labirintna narava diplomacije na začetku 21. stoletja

Vir: Lasten prikaz.

Presek stanja, ki smo ga teoretično predstavili v prvem delu našega razmišljanja, nam kaže strukturiranost razvoja diplomacije ter s tem njeno sposobnost odzivanja na spremembe v mednarodni skupnosti. Ta njena lastnost je gonilo razvoja diplomacije: »Spreminjanja so stalnica moderne diplomacije« (Kelley, 2010: 290).

Paradiplomacija in Slovenija

V drugem delu našega razmišljanja bomo skušali predhodno obravnavane teme ponazoriti na diplomatski izkušnji slovenske države, z namenom ugotoviti in podati izhodiščne nastavke za konkretno poznavanje ter razumevanje paradiplomacije na primeru Slovenije.³⁹⁴ Ker slovenska država ni nastala ne v praznem prostoru ne brez zgodovinske izkušnje, bomo pri našem ponzarjanju posegli tudi v obdobje pred nastankom samostojne države. S tem bomo skušali slediti delovanju procesov na zunanjepolitičnem področju, ki so v štirih osnovnih obdobjih, torej v preddržavnem in v državnem (vključno z njegovim aktualnim integracijskim in naddržavnim obdobjem), imeli sicer drugačno obliko in razvojno logiko, a do določene mere gotovo enak namen in vsebino (izvajanje komunikacije v mednarodnem prostoru med različnimi entitetami). Pri tem si bomo najprej ogledali vertikalni vidik in zatem še horizontalnega, kot smo ju pred tem že teoretično predstavili.

Vertikalni vidik

Celotno obdobje, v katerem analiziramo vertikalni vidik delovanja, lahko, kot smo že nakazali, razdelimo v štiri krajša obdobja.

Prvo zajema čas delovanja Republiškega sekretariata oz. komiteja za mednarodno sodelovanje Socialistične republike Slovenije od ustanovitve 1975 do 1991 (sekretariat se je preoblikoval v komite leta 1980, s pričetkom delovanja demokratično izvoljene slovenske vlade maja 1990 je postal *de facto* zunanje

³⁹⁴ Glede na namen in obseg tega prispevka v drugem delu podajamo komentiran pregled pojavov in značilnosti, ki so predvsem oblikovani kot empirična refleksija teoretičnih razmišljanj in se zato ne spuščamo v razglabljanje o njihovi celoviti podobi.

ministrstvo), drugo od proglasitve samostojnosti slovenske države junija 1991 (mednarodno priznanje januarja 1992) do sprejema v EU maja 2004, tretje zajema čas delovanja v EU od sprejema do predsedovanja, tj. maja 2004 do decembra 2007, in četrto čas od predsedovanja EU januarja 2008 dalje.

Prvo obdobje označuje nedržavna (lahko bi rekli tudi preddržavna), tj. poddržavna diplomacija s hkratnim sodelovanjem v državni diplomaciji tedanje Jugoslavije, drugo je čas državne diplomacije nacionalne države, v tretjem se nadaljuje državna diplomacija, prežeta z delovanjem v integracijskem procesu in z možnostjo sodelovanja v nedržavni, in sicer naddržavni diplomaciji EU, medtem ko četrto obdobje predstavlja kombinacijo nadaljevanja delovanja državne diplomacije in nedržavne, tj. naddržavne, ko slovenska diplomacija zaradi predsedovanja EU sodeluje v diplomaciji EU.³⁹⁵ Po preteku predsedovanja in z uveljavitvijo Lizbonske pogodbe se pokaže tudi formalna možnost delovanja slovenske diplomacije v nastajajoči evropski diplomaciji.³⁹⁶ V skladu z našimi teoretičnimi razmišljanji lahko prvo obdobje poimenujemo kot obdobje delovanja paradiplomacije, ostala tri pa kot obdobje državne s poznejšimi elementi naddržavne diplomacije.³⁹⁷

Prevladujoča oblika delovanja v prvem obdobju je torej paradiplomacija. Da bi skušali navedeno ponazoriti s konkretnimi primeri delovanja »diplomat-skih«
struktur, instrumentov ter oblik (prim. Duran in Crikemans, 2009), v nadaljevanju predstavljamo in v osnovnih potezah komentiramo nekaj najbolj tipičnih ponazoritev.³⁹⁸ Strukture, preko katerih se je izvajala paradiplomatska

³⁹⁵ Več o tem vidiku delovanja slovenske diplomacije v Predsedovanje (2008). Za tretje obdobje prim. Vončina (2009) in za prvo Jazbec (2009: 258–259) ter Mal (2009).

³⁹⁶ V času oddaje tega prispevka oktobra 2010 je bila evropska diplomatska služba oz. diplomacija EU oz. evropska zunanja služba formalno še v nastajanju.

³⁹⁷ Dodajamo, da praktična delitev sicer ni bila oz. ni tako enoznačna, prav tako pa je možno ves čas opaziti tudi prepletanje različnih vidikov diplomatskega delovanja. Npr. z delovanjem v triu, ki je mehanizem predsedovanja EU, je Slovenija v skupini z Nemčijo in Portugalska dejansko že januarja 2007 vstopila v četrto obdobje, čeprav pa je bil šele čas predsedovanja v tem smislu korenita prelomnica.

³⁹⁸ Ker se v prispevku osredotočamo na paradiplomacijo in na slovenske izkušnje, ostalih treh faz v vertikalnem smislu posebej ne komentiramo.

dejavnost, so bile v prvi vrsti že omenjeni republiški sekretariat oz. komite za mednarodno sodelovanje ter zavod za mednarodno znanstveno in tehnično sodelovanje kot dva organa slovenskega izvršnega sveta³⁹⁹ na področju zunanjih zadev, Gospodarska zbornica Slovenije ter številna velika slovenska podjetja s svojimi predstavništvi in podjetji v tujini,⁴⁰⁰ zatem stiki mest,⁴⁰¹ univerzitetnih oz. akademskih in drugih krogov. Izstopali so poglobljeni stiki in razvejano mednarodno sodelovanje družbenopolitičnih organizacij (zveza komunistov, mladine, borcev, sindikati in socialistična zveza). Zelo pomemben del teh aktivnosti se je nanašal na slovensko manjšino, zdomce in diasporo. Pri instrumentih lahko navedemo sporazume, obiske, izjave, publikacije,⁴⁰² delovanje mešanih komisij ter programe študentskih in drugih izmenjav. Te aktivnosti so vključevale tako bilateralno kot multilateralno raven delovanja, čeprav na poddržavni ravni; v prvem primeru npr. stiki z Bavarsko, Katalonijo, Koroško in Ukrajino, v drugem pa delovanje v regionalni skupnosti Alpe-Jadran.

Navedene aktivnosti so predstavljale širše kadrovske zaledje, iz katerega so odhajali posamezniki v državno oz. zvezno diplomacijo. Večina jih je bila rekrutirana iz teh struktur, nekateri tudi direktno iz gospodarstva, nekateri so bili oz. ostali v stalnem sestavu zveznega sekretariata za zunanje zadeve, nekateri so bili kadrovani direktno v diplomatsko-konzularna predstavništva tedanje države. Pri tem je potrebno poudariti, da so bili, v skladu z ustavnimi načeli in ustrezno zakonodajo, v jugoslovanskih konzulatih v sosednjih državah konzuli praviloma osebe iz tistih republik, ki so mejile na konkretno

³⁹⁹ Govorimo o republiški vladi (izvršni svet), ki je imela po ustavi iz leta 1974 določene državne pristojnosti.

⁴⁰⁰ Avtor je bil v sredini osemdesetih let prejšnjega stoletja zaposlen kot direktor administracije v podjetju, ki je poslovalo s približno 60 državami širom sveta ter imelo v tujini preko republiškega panožnega združenja nekaj skupnih podjetij in predstavništev. Tedanji finski veleposlanik v Beogradu je bil reden gost v tem podjetju.

⁴⁰¹ Prim. npr. Pluijm (2007).

⁴⁰² Npr. v slovenskem in v nemškem jeziku je izšlo celotno besedilo Avstrijske državne pogodbe, slovenščina je bila eden od prvih jezikov, v katerem je jeseni 1975, kmalu po njenem sprejetju, izšlo besedilo Helsinške sklepne listine, Slovenci – diplomati tedanje države so objavljali diplomatske spomine itd.

sosednjo državo in imele tam svoje manjšine (npr. Slovenci kot konzuli v Celovcu in Trstu, Makedonci v Solunu ipd.). Enaka praksa je veljala tudi za konzulate po Evropi zaradi zdomcev (npr. Slovenci v konzulatih po Nemčiji) in v prekomorskih državah zaradi diaspore (npr. Slovenci v Clevelandu).

Obdobje paradiplomatskega delovanja Republike Slovenije v nekdanji skupni državi kaže na razvejano in dinamično dejavnost, ki je potekala skozi – sicer paradiplomatske – vzpostavljene zunanjepolitične strukture ter z uporabo diplomatskih instrumentov in oblik delovanja. Velik del navedenega lahko primerjamo z aktualno prakso paradiplomatskega delovanja npr. Bavarske, Katalonije, Valonije, Quebeca itd. (prim. Duran in Crikemans, 2009). V slovenskem primeru je treba še poudariti, da je določen del paradiplomatskih aktivnosti ostal v diplomatski praksi države Slovenije (npr. mešani komisiji z Bavarsko in s Koroško, sodelovanje mest, delovanje delovne skupnosti Alpe-Jadran itd.). To po eni strani kaže na koristnost takih oblik diplomatskega delovanja za konkretne entitete in po drugi strani na kompleksnost podobe aktualne diplomatske prakse, predstavljene v prvem delu prispevka. Pri tem je treba poudariti, da v omenjenem primeru diplomatsko komunikacijo na slovenski strani izvaja vladna raven (MZZ) in ne organi ustreznih slovenskih regij.

V naslednji preglednici povzemamo razvojno logiko diplomatskega delovanja na primeru Slovenije v obdobju od sredine sedemdesetih let do danes.

Tabela 1: Evolucija delovanja slovenske diplomacije

1975–1991	1991–2004	2004–2008	2008–
Nedržavna – poddržavna (preddržavna)	Državna	Državna – integracijska	Državna + nedržavna (nadržavna)

Vir: Lasten prikaz.

Kot morda za naše razmišljanje ključno spoznanje lahko poudarimo, da se oblike diplomatskega delovanja spreminjajo glede na mednarodne okoliščine in glede na državni status subjekta (oz. entitete), ki to delovanje izvaja, ter glede na status subjekta, s katerim poteka to delovanje oz. komunikacija. Posamezne oblike delovanja ostanejo prisotne v praksi tudi po spremembi državnega statusa subjekta, še posebej če to omogočajo oz. spodbujajo mednarodne okoliščine.

Horizontalni vidik

V slovenskem primeru opazimo akterje v diplomatski dejavnosti in med njimi diplomatske akterje, kot je to že tradicionalno, vezane na nacionalno državo. V prvem obdobju je to bilo po eni strani gledano z vidika zvezne države Jugoslavije in po drugi strani, od že omenjene ustave iz leta 1974 dalje, tudi z vidika tedanje republike Slovenije in nekaterih njenih državnih prerogativov. V tem obdobju je bilo zaradi navedene dvojnosti, ki vseeno ni omogočala izvajanja tipične diplomatske dejavnosti z vidika slovenske nacionalne države (čeprav je bilo to prisotno prek določenih vidikov, kot smo pojasnili), je mogoče opaziti vrsto nevladnih akterjev na horizontalni ravni. Med njimi smo omenili gospodarsko zbornico (z njenim razvejanim sistemom panožnih in ostalih združenj), podjetja, mesta ter akademske in študentske institucije. Navedeni so dopolnjevali in širili obseg ter vsebino paradiploomske dejavnosti, ki se je v vertikalnem smislu gibala v razponu pristojnosti med diplomatsko dejavnostjo zvezne države oz. njene vlade ter diplomatsko dejavnostjo v širšem smislu republiške vlade in njenih institucij. Brez zahajanja v širšo elaboracijo bi bilo mogoče še zapisati, da vse do sredine osemdesetih let v tej dejavnosti v Sloveniji ni bilo opaznejše prisotnosti civilne družbe kot nevladnega akterja. Delovanje slednje se okrepi šele v omenjenem obdobju, ko se zaradi narave delovanja t. i. slovenske pomladi njena dejavnost razširi tudi v mednarodni okvir in postane s svojo paradiploomsko funkcijo promotor slovenskih državotvornih idej in pogledov (prim. Žerdin, 1997).

Nevladni akterji so v diplomatski dejavnosti Slovenije prisotni skozi vse omenjeno obdobje, in sicer v različnem številu, obsegu ter intenzivnosti. V prvem obdobju so bili potrebni, ker praktično ni bilo na razpolago tipičnih diplomatskih vladnih akterjev, ki bi prevajali slovenske interese v mednarodni prostor in izvajali temu ustrezno komunikacijo. Proti koncu tega obdobja se njihovo delovanje vključi v širša prizadevanja po vzpostavitvi državne samostojnosti. Lahko bi posplošeno rekli, da je prispevek nevladnih akterjev k neodvisnosti in samostojnosti slovenske države pomemben. V prvi polovici devetdesetih let se zdi, da obstaja določeno sobivanje vladnih in nevladnih akterjev, ki privede do opaznejše komunikacije pri nekaterih zunanjepolitičnih vprašanjih (npr. varno-

stni status in politika države), medtem ko se obe področji intenzivno vzpostavljata znotraj pristojnosti svojega delovanja. Opaznejše delovanje nevladnih akterjev na diplomatskem področju bi verjetno lahko zaznali v zaključnem obdobju pridobivanja članstva v EU, ki časovno že precej sovpada s splošno krepitvijo delovanja nevladnih akterjev v diplomatski dejavnosti v mednarodnem prostoru.

Kar se sedanjega obdobja tiče, je treba poudariti, da bi brez širše empirične raziskave težko dali kako splošno veljavno oceno. Predvidevamo, da bi se ta verjetno nagibala v to smer, da vladni diplomatski akterji občasno vključujejo nevladne v konceptualiziranje zunanje politike in v njeno izvajanje bolj zaradi aktualnosti posameznih tem (npr. podnebne spremembe, človekove pravice, ekonomska kriza) kot pa zaradi načrtnega širšega premisleka. Slednje pa ne pomeni, da ne bi nevladni akterji znotraj svojih mrež sodelovali v širši diplomatski dejavnosti, glede na teme in področja, s katerimi se ukvarjajo ter glede na njihovo vpetost v mednarodno skupnost.

Prihodnost paradiplomacije

Funkcionalna soodvisnost in medsebojna pogojenost mednarodne skupnosti in diplomacije je tisto izhodišče, s pomočjo katerega skušamo razumeti prihodnost paradiplomacije in evolucijo diplomatske dejavnosti sploh. Menimo, da je pojav in delovanje ter tudi obstoj paradiplomacije ustrezen pokazatelj te soodvisnosti in fleksibilnosti diplomacije kot dejavnosti, da se prilagaja spremenljivim okoliščinam in potrebam, ki iz njih izhajajo: »Inovativno ukvarjanje s spremembami je bistvo diplomacije od samega začetka mednarodnega sistema« (Melissen, 1999: xix). Med njimi v sedanjem času opazamo, kot smo zapisali, zlasti širitev področij, ki vstopajo na diplomatsko agendo, in večanje števila akterjev, tako vladnih kot nevladnih, s tem pa tudi delno odmikanje diplomatske dejavnosti od nacionalne države, ki sicer ostaja središčna točka teh dejavnosti. Zato se širi prostor za delovanje nedržavnih akterjev, ki »predstavljajo naraščajoč izziv primatu države v diplomatskem svetu in jih je treba tako razumeti« (Kelley, 2010: 302). Predpostavka, da je »diplomacija lahko mediator med univerzalnim in partikularnim« (Jönsson in Hall, 2005: 164), po našem mnenju, ponovno zaradi potrebe po inovativnosti, ustvarja prostor za paradiplomatsko delovanje.

Demonopolizacija zunanjih ministrstev oz. diplomatske organizacije kot nekoč edinega, neizogibnega in brezprizivno nepogrešljivega izvajalca diplomatske dejavnosti se nadaljuje. Zaradi naraščajočega števila akterjev je očitno, da »avtoriteta nad izvajanjem zunanjih zadev postaja fragmentirana in decentralizirana« (Langhorne, 2008: 331–342), obenem pa je mogoče zaradi naraščajočega števila vrhunskih srečanj opazovati, da postaja zunanjepolitično odločanje vse bolj skoncentrirano v samem vrhu izvršne oblasti (Melissen, 2008: 185–202). Velik in stalen vstop ekspertov – nediplomatov (pa tudi politikov na različnih ravneh) v diplomatsko dejavnost obenem vpliva na določeno poenostavljanje postopkov in obnašanja ter daje več manevrskega prostora fleksibilnosti, operativnosti in inovativnosti pri izvajanju diplomatskih funkcij na področij, ki so oddaljena od tradicionalnih diplomatskih tem. To dodatno vpliva na zmanjševanje pomena dileme, kdo lahko izvaja diplomatsko dejavnost (poklicni diplomati ali posamezniki izven cehovskega kroga), in krepi pomen vprašanja, kakšen je osebnosti profil posameznika, ki izvaja diplomatsko dejavnost (prim. npr. Petrič, 1996). Kot se prenaša poudarek v aktualnem razumevanju diplomacije kot institucije na diplomacijo kot obnašanje oz. dejavnost (Kelley, 2010: 286), tako se krepi tudi pomen posameznika, ki to dejavnost izvaja, in njegove usposobljenosti za to delo, kar pomeni, da ga ni več nujno iskati zgolj znotraj formalnih državnih oz. vladnih oz. mednarodnih institucij, ki poklicno izvajajo diplomatsko dejavnost.⁴⁰³

Skratka, prihodnost paradiplomacije vidimo v odnosu med nacionalno državo in diplomacijo ter sposobnostjo obeh, da se soočata z naraščajoče razpršenimi in naraščajočimi globalnimi izzivi. V tem socialnem prostoru, ki je na širšem evropskem območju izrazito integracijske narave, ter v načinu soočanja z omenjenimi izzivi in v naboru instrumentov za to početje, je prostor za nadaljnji obstoj in delovanje paradiplomacije. Velike poddržavne entitete in številni nevladni igralci bodo v svoji aktivnosti krepili paradiplomacijo kot način komunikacije in upravljanja določenih, nedržavnih vidikov

⁴⁰³ Navedeno pa seveda ne pomeni, da posameznikom, ki vstopajo v diplomatsko dejavnost, ne bi bilo treba poznati tega poklica, ravno obratno. Vendar pa to obenem tudi ne pomeni, da je samoumevno, da vsi pripadniki diplomatske organizacije obvladajo ta poklic že samo zaradi pripadnosti organizaciji.

posameznih vprašanj ter s tem zagotavljali njen obstoj, verjetno pa tudi širili vsebino njenega definiranja.

Ta je tako v veliki meri odvisna tudi od prihodnosti diplomacije, ki se v obdobju, ko država omogoča več prostora okrepljenim nedržavnim akterjem, kaže skozi naslednjih pet značilnosti.

Prvič, sedanje stanje diplomacije kot institucije je mogoče označiti kot fragmentirano, kjer se pristojnosti razporejajo med velikim številom državnih in nedržavnih akterjev in institucij; drugič, istočasno postaja diplomacija bolj javna: področje globalne javnosti povezuje socialna in tehnološka omrežja in ter krepi razvoj diplomatskih zmogljivosti; tretjič, nova diplomacija prednjači po svoji zavzetosti, izhaja iz velikih mobilizacijskih potencialov in poudarja menedžerski ‚policy‘ pristop; četrto, uradna diplomacija je in bo ostala prevladujoča na področju odgovornosti in legitimnosti ter bo še naprej izrabljala svoj dostop do oblikovalcev politike; petič, novi diplomati tekmujejo z vladnimi aktivnostmi in pridobivajo zaradi vladnih neaktivnosti (Kelley, 2010: 294).

Prihodnost paradiplomacije se tako po eni strani kaže v gotovosti njenega obstoja in delovanja ter po drugi verjetno tudi v določeni širitvi njenega razumevanja. Komunikacija med nedržavnimi, tj. poddržavnimi entitetami narašča tako po obsegu kot po strukturi, prav tako pa tudi komunikacija držav oz. mednarodnih organizacij z njimi. Ker sklepamo, da je namen te komunikacije tudi upravljanje oz. sodelovanje pri upravljanju globalnih izzivov (in ne samo neposrednih interesov teh entitet), menimo, da je s tem tudi zagotovljena prihodnost paradiplomacije.

Zaključek

V prispevku smo se skušali prvenstveno ukvarjati s paradiplomacijo kot posebno obliko diplomatskega delovanja, ki je odraz nedržavne, in sicer poddržavne diplomacije (lahko tudi predržavne). Vendar se je kmalu pokazalo, da je treba optiko razširiti na obseg, vsebino in značilnosti spreminjanja diplomacije kot dejavnosti v obdobju po koncu hladne vojne, s poudarkom na čas ob menjavi tisočletja. Zaradi pospešenega delovanja globalizacijskih tokov, katerih značilnost sta tudi soodvisnost in sočasnost različnih oblik

delovanja, namreč ugotavljamo korenito širitev diplomatskega delovanja, ki je v osnovi vezano oz. odvisno od nacionalne države, ob hkratnem pojavljanju, obstoju in delovanju diplomatskih oblik, ki so vezane na nedržavne, se pravi pod- in naddržavne oblike delovanja, obenem z izrazitim večanjem števila tistih akterjev diplomatskega delovanja, ki so nevladni. Prvi del prispevka je zastavljen teoretično, v drugem delu pa smo spoznanja reflektirali na prakso in izkušnje slovenskega diplomatskega delovanja od sredine sedemdesetih let prejšnjega stoletja dalje. S tem smo tudi skušali izoblikovati izhodiščne nastavke za poglobljeno razumevanja paradiplomacije na primeru Slovenije.

Po našem mnenju se pojav in zatem zlasti delovanje paradiplomacije v obdobju po koncu hladne vojne ter ob menjavi tisočletja še toliko bolj izrazito kaže kot logična in verjetno tudi pričakovana posledica naraščajočega pritiska po urejanju vprašanj v mednarodni politiki, in sicer tistih, ki jih diplomacija nacionalne države po eni strani sama ne zmore več urejati v zadostni meri ali pa jih po drugi strani prepušča dejavnosti drugih entitet. Zato menimo, da kljub poznani definiciji paradiplomacije obstajajo v njenem pojmovanju odprta vprašanja in nedorečenosti, zlasti glede širine njenega delovanja. Pri tem bi lahko še rekli, da bi bilo mogoče paradiplomacijo razumeti tudi kot dodaten pokazatelj fleksibilnosti diplomacije kot dejavnosti, da se prilagaja spremenljivim okoliščinam in potrebam, ki iz njih izhajajo. Ko govorimo o integracijskem procesu kot o tisti specifikki, ki posebej zaznamuje širši evropski prostor, ugotavljamo, da omogoča nadaljnji obstoj in delovanje paradiplomacije.

In slednjič, ko razglabljamo o paradiplomaciji v slovenski praksi, ugotavljamo za zadnji del njenega prvega obdobja, da je to delovanje tesno povezano s prizadevanji za slovensko samostojnost in neodvisnost. To je eden od vidikov delovanja paradiplomacije, ki ponazarja precej specifično slovensko izkušnjo. Delovanje paradiplomacije namreč ni ne nujno in ne vedno usmerjeno v to smer, saj je njena opredeljujoča dejavnost izvajanje komunikacije v mednarodnem prostoru med različnimi, nedržavnimi entitetami. Ker ta komunikacija ne samo ostaja v prihodnje, ampak se tudi širi po obsegu in vsebini ter naboru tem (še posebej zaradi sodelovanja teh entitet pri upravljanju globalnih tem), menimo, da je s tem tudi zagotovljena prihodnost paradiplomacije. Slovenska aktualna praksa do določene mere potrjuje navedeno.

Diplomat kot udeleženec in predmet migracijskih tokov⁴⁰⁴

ANKARA, SEPTEMBER 2011

Diplomacija kot dejavnost⁴⁰⁵ predpostavlja, da diplomat dovršen del svoje delovne dobe preživi v tujem, tj. drugačnem okolju.⁴⁰⁶ Brez izpolnitve te predpostavke diplomat ni diplomat, obenem pa je to njegova ključna stična točka z migrantom. Omenjena drugačnost ima različno intenzivnost in različen obseg, v vsakem primeru pa lahko govorimo o določeni spremembi kulturnega in socialnega okolja v primerjavi z diplomatovim domačim, matičnim okoljem.⁴⁰⁷ Ta sprememba je sestavni del delovnega ritma vsakega diplomata,

⁴⁰⁴ Avtorja članka sva Marina Lukšič Hacin in Milan Jazbec. Objavljeno v: *Dve domovini: razprave o izseljenstvu*. [Tiskana izd.]. 2012, [št.] 36, str. 131–141.

⁴⁰⁵ Diplomacijo razumemo v več pomenih, npr. kot dejavnost, organizacijo, spretnost, znanje itd. Prim. Bohte in Sancin (2006:25–26), Jazbec (Osnove diplomacije, 2009:19–23), Nicolson (1988:3–5), Satow (1994:3) itd.

⁴⁰⁶ Termin »okolje« uporabljamo najmanj v dveh pomenih, in sicer kot formalno, institucionalizirano politično okolje, v katerem diplomat deluje kot predstavnik svoje države, ter kot neformalno okolje, v katerem diplomat deluje in živi kot posameznik ter je podvržen migracijskim in antropološkim ter kulturološkim procesom kot vsakdo. Morda bi lahko praviloma še rekli, da je prvi tip okolja za diplomata samo delno tuj, saj so mu institucije, s predstavnikih katerih se srečuje, in teme, o katerih se pogovarja, znane (zunanjepolitične), drugi tip pa praktično tuj, kajti vrednostni sistem, način življenja, jezik itd. so mu tuji in nepoznani, v nje se mora do določene mere čimprej živjeti, da lahko deluje kot posameznik. Menimo, da je navedeno ena od ponazoritev, ki omogoča interdisciplinarno proučevanje diplomacije (npr. diplomatske študije, migracijske študije, sociologija, antropologija, kulturologija, komunikologija itd.).

⁴⁰⁷ Z diplomatsko terminologijo bi domače okolje poimenovali kot državo pošiljateljico, tuje okolje pa kot subjekt akreditacije, torej kot državo sprejemnico

ki določen del svojega delovnega ciklusa prebije v zunanjem ministrstvu (morda tudi v kakšni drugi instituciji, npr. kabinet predsednika vlade), določen del pa v diplomatski službi v tujini, npr. na veleposlaništvu, konzulatu ali misiji pri mednarodni organizaciji.⁴⁰⁸ Kroženje (Jazbec, 2001:134–135) med obema deloma te diplomatove delovne premice je temeljni princip diplomatskega dela, ki obenem pomeni tudi njegovo vertikalno promocijo v diplomatski službi.⁴⁰⁹ Omenjeno kroženje je osnovni pogoj te promocije za vsakega kariernega diplomata in je v slovenski diplomaciji kodificirano v Zakonu o zunanjih zadevah. Ta promocija izhaja iz predpostavke in potrebe, da diplomat poseduje oz. razvije sposobnost gibanja med različnimi socialnimi, kulturnimi in vrednostnimi, pa tudi političnimi okolji, kar mu omogoča razviti usposobljenost za predstavljanje svoje države v taki različnosti. Zato razumemo diplomata kot – sicer atipičnega – udeleženca in kot predmet migracijskih tokov.

V tem prispevku se posvečamo študiji primera diplomatsko – migracijske izkušnje diplomata v bilateralni diplomaciji, torej v neposrednem urejanju odnosov med posameznimi državami (zato se ne ukvarjamo z multilateralno diplomacijo).⁴¹⁰ Naš namen je s konkretnimi ponazoritvami potrditi, da obstajajo med diplomati in migranti določene stične točke, zaradi katerih lahko diplomate razumemo tudi kot migrante. Zato obravnavamo primer slovenskega diplomata, ki je svojo kariero pričel v jugoslovanskem zunanjem ministrstvu v Beogradu (1987–1991) in jo nadaljeval najprej kot pol leta zadnji

ali pa kot mednarodno organizacijo, pri kateri je diplomat akreditiran. Prim. Dunajska konvencija o diplomatskih odnosih ter Feltham, 1994.

⁴⁰⁸ Z uveljavljanjem evropske diplomatske službe (European External Action Service) bi lahko dodali v omenjeno enačbo (zunanje ministrstvo – diplomatsko predstavništvo) še dodaten element kroženja. Vendar tega v tem prispevku ne upoštevamo, ker se posvečamo izključno bilateralni diplomaciji nacionalne države.

⁴⁰⁹ Več o promociji v diplomatski organizaciji v Jazbec, 2001:130–137.

⁴¹⁰ Strnjeno bi lahko rekli, »da je diplomacija po eni strani način urejanja odnosov med suverenimi državami (ter preostalimi subjekti mednarodnega prava) po mirni poti (pogovori, pogajanja), po drugi strani pa je diplomacija kot organizacija (zunanje ministrstvo in diplomatsko-konzularna predstavništva) sredstvo za izvajanje tega urejanja odnosov med suverenimi državami (ter preostalimi subjekti mednarodnega prava in s tem tudi njihove zunanje politike« (Jazbec, 2009:21).

jugoslovanski (1991) in zatem dobra tri leta kot prvi slovenski konzul v Cellovcu (1992–1995) ter nato še kot pooblaščen minister na slovenskem veleposlaništvu v Stockholmu (1996–2000), ki je takrat diplomatsko pokrivalo pet nordijskih (Švedska, Danska, Finska, Islandija in Norveška) ter tri baltske države (Estonija, Latvija in Litva). Gre za evropski socialni, kulturni in politični prostor, ki po našem mnenju vseeno ponuja vrsto različnih izzivov, s katerimi se diplomati soočajo, ter impulzov, katerim so izpostavljeni. V središču naše pozornosti je analiziranje in generalizacija položaja diplomata (Slovenca) v treh različnih tujih (neslovenskih) okoljih, z naslednjih vidikov: kulturni šok, jezik, status tujca, razdvojena osebnost in generacijski razkorak (Lukšič Hacin, 1995). Specifična metoda, ki jo pri tem uporabljamo zraven ostalih (analiza, primerjava, sinteza), je opazovanje z lastno udeležbo (Gilli, 1974).

Diplomat mora biti za kvalitetno opravljanje svojega dela sposoben sprejemati določene značilnosti tujih okolij in ob tem obdržati značilnosti okolja, iz katerega prihaja. Sprejemanje impulzov iz tujega okolja je osnovni pogoj njegovega delovanja (opazovanje in poročanje), ki pa ni izvedljivo, če ga diplomat ne izvaja skozi filter, ki ga predstavlja njegova stalna, čeprav na daljavo, vpetost v domače okolje. Pridobivanje informacij o tujem okolju, v katerem deluje, ne pomeni kompenzacije za domače okolje, ampak pomeni v luči domačega okolja in diplomatove vpetosti vanj pridobivanje tistih informacij iz tujega okolja, ki so pomembne za diplomatovo vlado, da lahko na njihovi osnovi oblikuje svojo zunanjo politiko do konkretne države sprejemnice in njene vlade.⁴¹¹ Stalna vpetost v domače okolje je torej nujna in neizogibna predpostavka diplomatovega delovanja. Razpetost med domače in tuje okolje ter sposobnost vživljanja v tuje okolje in obenem ohranjanje navezanosti na domače okolje mu torej omogoča izvajanje diplomatskih funkcij oz. njegovega dela.⁴¹² Diplomat se tako vedno

⁴¹¹ V tem smislu razumemo diplomacijo tudi kot posredovanje in obdelovanje zunanjepolitičnih informacij ter vnašamo v diplomatske študije komunikološki pristop (prim. Jazbec, 2009:125–178). Več o komunikacijskih procesih v Vreg, 1973.

⁴¹² Dunajska konvencija o diplomatskih odnosih navaja v členu 3 naslednje diplomatske funkcije: predstavljane države pošiljateljice v državi sprejemnici; v državi sprejemnici zaščita interesov države pošiljateljice in njenih državljanov v mejah, ki jih dovoljuje mednarodno pravo; pogajanja z vlado države sprejemnice; ugotavljanje z vsemi dovoljenimi sredstvi razmer in razvoja dogodkov v

giblje v določenem polju, ki je presečišče delnega prekrivanja njegovega domačega okolja (ob fizični odsotnosti iz njega, a ob še vedno prisotni identifikaciji z njim) s tujim okoljem (fizična prisotnost v njem ter adaptacija nanj), kjer je domače okolje stalnica, medtem ko je tuje okolje, ki je vsakič drugačno, odvisno od diplomatove službene lokacije, spremenljivka. Da je mogoče oba procesa, torej navezanost na domače okolje in vstopanje v tuje okolje, ohranjati v ravnotežju, je diplomatski mandat omejen na določeno časovno obdobje.⁴¹³ S tem naj bi se v načelu preprečila možnost diplomatovega zdrsa v tuje okolje in tolikšna oddaljitev od domačega, da bi ne zmožel več kvalitetno in objektivno opravljati svojega dela in bi se preveč vpel v tuje okolje ter vse bolj postajal del njega. V takem primeru govorimo o t.im. diplomatski slepoti, ki med drugim pomeni, da diplomat postane tipičen udeleženec migracijskih procesov, torej z večjim številom let bivanja v tujem okolju vedno bolj prevzema vrednostni sistem takega okolja ter izgublja sposobnost opazovanja in poročanja v interesu svoje vlade. To vpliva na njegovo sposobnost nepristranskega opazovanja in poročanja, se pravi, na učinkovito izvajanje ključne diplomatske funkcije v korist svoje države.

Navedeno obenem pomeni, da je diplomat po definiciji udeleženec in predmet migracijskih tokov ter izpostavljen procesom integracije in akulturacije. Diplomati so udeleženci migracijskih tokov, ker je stalnica njegovega dela izmenjujoče se delo in bivanje v domačem in v tujem okolju, torej deluje kot migrant. Obenem pa je tudi predmet teh tokov, saj ti vplivajo nanj, kot tudi sicer na vsakega migranta. Vendar pa je diplomatova migrantska specifičnost oz. atipičnost ravno v tem, da v tujem okolju prebiva določen, krajši čas svojega življenja in da v času kariere menja več tujih delovnih okolij.⁴¹⁴ S tem

državi sprejemnici in poročanje o tem vladi države sprejemnice; pospeševanje prijateljskih odnosov med državo pošiljateljico in državo sprejemnico in razvijanje medsebojnih gospodarskih, kulturnih in znanstvenih odnosov.

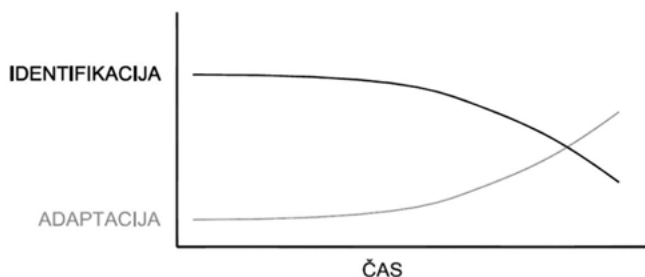
⁴¹³ V slovenskem primeru traja mandat štiri leta (Zakon o zunanjih zadevah, 2009). Različne države imajo različno prakso – npr. v diplomaciji ZDA traja mandat praviloma tri leta, nekatere države kombinirajo 3 + 2 (dve zaporedni lokaciji) ipd.

⁴¹⁴ Nepisano diplomatsko pravilo pravi, da je diplomat toliko boljši in več svojega dela ter usposobljen za delovanje v nepredvidenih razmerah, več okolij ko zamenja. To obenem pomeni, da je s tem podvržen več različnim migracijskim vplivom, ki se kljub različnosti kopičijo in krepijo.

ni tipični migrant, ker mu to časovno omejen mandat onemogoča, a obenem pa se njegova, časovno omejena migracijska izkušnja v različnih okoljih ponavlja zaradi menjavanja diplomatskih lokacij.⁴¹⁵ Diplomat si tako pridobiva večkratno in različno migracijsko izkušnjo, ki je vsakič časovno omejena, obenem pa se ta večkratna omejena različnost prepleta in nalaga ter ustvarja povsem specifično migracijsko izkušnjo. Pri diplomatih, ki vso kariero posvetijo diplomatski službi, lahko ugotavljamo, da je razmerje med bivanjem v domačem in v tujem okolju skoraj enako v časovnem smislu.⁴¹⁶ To pomeni, da je migracijski pritisk tujega okolja (sestavljeno iz več krajših bivanj v različnih tujih okoljih) močan in stalen ter praktično neizbrisen.

Navedeno razmišljanje o vplivu domačega in tujega okolja na diplomatovo delo ter njuno medsebojno korelacijo predstavljamo v naslednji tabeli.

Tabela 1: Primerjava med vplivom domačega in tujega okolja skozi čas

Vir: avtorja

⁴¹⁵ Tu lahko omenimo še dodatno diplomatsko specifiko, ki morda do določene mere krepi tipično migracijsko izkušnjo – nekateri diplomati se v času svoje kariere vrnejo na diplomatsko lokacijo, kjer so že službovali. S tem se v takem, naslednjem mandatu njihova prvotna migracijska izkušnja okrepi, vpliv tujega okolja, ki ga diplomat že pozna, pa tudi poveča.

⁴¹⁶ Med najbolj izstopajočimi slovenskimi diplomati je vsekakor Ignac Golob, ki je v diplomatski službi deloval dobrih petdeset let, od tega dvaindvajset v tujini, in sicer po štiri leta v Stockholmu, Pekingu, New Yorku, Meksiku in Dunaju ter dve leti ponovno v Meksiku. Ob tem velja dodati, da je bil kot eden največjih profesionalcev med slovenskimi diplomati, v zaporedni službi dveh držav (Jugoslavije in Slovenije) v prvi štirikrat veleposlanik, v drugi pa nobenkrat (v slednji je bil šest let državni sekretar v zunanjem ministrstvu).

Tabela nam ponazarja splošen trend vplivanja domačega in tujega okolja na diplomata skozi čas oz. korelacijo med adaptacijo v tuje okolje in vzdrževanjem identifikacije z domačim okoljem. Hitrost večanja adaptacije in manjšanja identifikacije je po našem mnenju odvisna predvsem od časa, ki ga diplomat prebije v tujem okolju. V času enega mandata (v slovenskem primeru štiri leta) je to gotovo manjše kot na daljši rok, še posebej po več zaporednih mandatih in še posebej če so bivanja med njimi v domovini relativno kratka. Predpostavimo lahko, da v sklopu celotne diplomatove delovne dobe ta vpliv teži k tipični migrantski izkušnji, modificirani glede na značilnosti diplomacije kot dejavnosti.

Delovanje migracijskega vpliva na diplomata, ki ga proučujemo v tem prispevku, opazujemo v treh geografskih točkah (Beograd, Celovec in Stockholm), ki jih lahko, izhajajoč iz Prepeluha⁴¹⁷ ter prirejeno po njem, znotraj evropskega kulturnega okvirja umestimo v tri različne tipe: zahodni, vzhodni in severni. Obravnavano obdobje zajema čas od jeseni 1987 do jeseni 2000, torej trinajst let, od katerih jih je diplomat prebil enajst in pol izven Slovenije (osem v tujini ter tri in pol v isti državi, a v drugačnem kulturnem okolju). Torej je velik del življenja v tistih trinajstih letih prebil v tujem okolju (slabih 90%) oz. skoraj 70% v dveh tujih državah (Avstrija in Švedska oz. zaradi diplomatskega pokrivanja nordijsko – baltska regija).

Prepeluh (citirano po Zver, 1990) definira razliko med zahodnim tipom oz. nacionalnim značajem (Slovenija) in vzhodnim tipom (Srbija) kot rezultat različnih zgodovinskih, političnih, gospodarskih, kulturnih, geografskih in drugih okoliščin, ki so oblikovale oba naroda skozi njuno zgodovino ter pri tem ustvarile dva različna tipa politične kulture.⁴¹⁸ Ta je za naše razmišljanje še

⁴¹⁷ Prepeluh (Zver, 1990) glede na socialne, politične in kulturne razlike med Slovenci in Srbi v začetku 20. stoletja razlikuje med zahodnim in vzhodnim tipom. Mi k temu dodajamo še severni tip, s tem da diplomatovo bivanje v Celovcu uvrstimo v zahodni tip (kot Prepeluh stori s Slovenijo). Več v nadaljevanju prispevka.

⁴¹⁸ Nacionalni karakter in s tem politična kultura Slovencev sta se razvijala skozi tisočletje dolgo življenje pod germanskim vplivom (in slabo desetletje pod francoskim), Srbov pa skozi sedem stoletij dolgo življenje pod otomanskim vplivom.

posebej pomembna, saj po eni strani kaže na diplomatsko kulturo in po drugi strani na splošne, kulturološke značilnosti obeh tipov. Z enakim pristopom in utemeljitvijo dodajamo v to kategorizacijo že omenjeni severni tip.⁴¹⁹ Skozi vidike, ki jih je Prepeluh uporabil v svoji prvotni primerjavi, ugotavljamo razlike med tremi tipi ter vpliv treh različnih okolij na diplomata kot atipičnega udeleženca in predmeta migracijskih tokov.

Navedene tri tipe ponazarjamo v naslednji tabeli.

Tabela 2: Primerjava med zahodnim, vzhodnim in severnim tipom⁴²⁰

	Zahodni tip	Vzhodni tip	Severni tip
1.	Politično diferenciran in socialno segmentiran prostor	Politično konsolidiran prostor	Politično diferenciran in socialno segmentiran prostor
2.	Avtonomizem	Centralizem	Avtonomizem
3.	INDIVIDUALIZACIJA	Unifikacija (»mit enotnosti«)	INDIVIDUALIZACIJA
4.	Relativističen ali negativen odnos do države	Fetišizacija države (»zvestoba«)	Kritičen odnos do države
5.	Ideološka diferenciacija	Manj očitna ideološka diferenciacija	Ideološka diferenciacija
6.	Socialdemokratizem	Komunizem	Socialna demokracija
7.	Demokratska samouprava ljudstva	Podvrženost diktaturi	Demokracija, vladavina prava, tržno gospodarstvo, človekove pravice

Vir: Jazbec, itd.

Ugotovitve iz primerjave v zgornji tabeli uporabljamo kot izhodišče za naše proučevanje vplivanja migracijskih tokov na opazovanega diplomata z že omenjenih vidikov (kulturni šok, jezik, status tujca, razdvojena osebnost

⁴¹⁹ Severni tip bi glede na delovanje omenjenega diplomata (nordijske in baltske države) verjetno lahko razdelili v dve podskupini, in sicer nordijskega ter baltškega. Vendar pri našem razmišljanju ostajamo pri severnem tipu in s tem pri navedenih treh osnovnih.

⁴²⁰ Zahodni in vzhodni tip sta bila definirana v prvi polovici 20. stoletja, severni pa na začetku 21. stoletja. Zato lahko zapišemo, da je točka 7 danes enaka tako pri zahodnem kot pri severnem tipu (demokracija, vladavina prava, tržno gospodarstvo, človekove pravice). Sicer pa lahko rečemo, da ostale značilnosti, vsaj na splošni ravni, držijo tudi danes.

in generacijski razkorak). Pri tem se osredotočamo na prisotnost (+) oz. odsotnost (–) teh vidikov v posameznih treh okoljih in različnih (a zaporednih) časovnih obdobjih pri navedenem diplomatu. Ob tem ugotavljanju izhajamo po eni strani iz diplomatove osebne izkušnje (opazovanje z lastno udeležbo) in iz splošnega ter konkretnega poznavanja slovenskega (npr. Jazbec, 2006:24–31⁴²¹), srbskega (npr. Jazbec, 2006:34–39) in švedskega narodnega karakterja (Daun, 1999).

Na osnovi navedenega se nam v tabeli št. 3 pokaže naslednja matrica vpliva:

Tabela 3: Primerjava vidikov vpliva

	Beograd (1987–1991)	Celovec (1991–1995)	Stockholm (1996–2000)
Kulturni šok	+	-	-
Jezik	+ / -	+ / -	+
Status tujca	- / +	+	+
Razdvojena osebnost	+	-	+
Generacijski razkorak	-	-	-

Vir: avtorja

V obravnavanem primeru gre za tri različna kulturna okolja, od katerih je drugo (Celovec) še najbolj podobno diplomatovi državi, prvo (Beograd) pa kljub dejstvu, da je v času službovanja bilo sestavni del njegove države, dosti manj. Tretje okolje (Stockholm) ima sicer določene podobnosti z diplomatskim domačim okoljem, vendar pa so tudi razlike precej jasne.

Zato se v prvem in drugem primeru večkrat pojavlja mešanica prisotnosti in odsotnosti določenih vidikov, kar je pogosto odvisno od tega, ali imamo v mislih formalne ali neformalne razmere in stanje v konkretnem okolju (in njuna prepletanja).

Npr. delovanje v jugoslovanskem zunanjem ministrstvu je bilo znano in domače diplomatsko okolje, kar pa ni bilo mogoče tako zanesljivo reči za

⁴²¹ Jazbec, M., 2006. Slovenec v Beogradu: 1987–1991. Pohanca: samozaložba.

siceršnje socialno in kulturno okolje.⁴²² Tudi jezikovno okolje je bilo formalno domače, saj je bila slovenščina med ustavno zajamčenimi uradnimi jeziki v državi (pa tudi znanje tedanjega prevladujočega jezika, tj. srbohrvaščine, med Slovenci zelo razširjeno). Toda v zveznih organih praktično ni bila v uporabi, če odštejemo komunikacijo med Slovenci, ki so tam delali, ter korespondenco, ki je prihajala iz Ljubljane (v obratni smeri je šlo samo za izjeme). V drugem primeru je šlo za relativno domače okolje, gotovo v socialno – kulturnem smislu, do določene mere pa tudi za take vrste formalno okolje, ki je bilo relativno blizu slovenski zgodovini in tradiciji.⁴²³ Jezikovno gledano je bilo kljub razliki v uradnih jezikih vseeno relativno blizu (tradicionalno znanje nemškega jezika med Slovenci), še posebej zaradi dejstva, da je južna Koroška dvojezično območje, slovenščina pa je uradni jezik tudi v deželni prestolnici v upravnih postopkih druge stopnje pred deželnimi organi ter prisotna v turističnih in komercialnih krogih. Uporaba slovenščine je bila torej zelo pogosta, dnevna in stalna, zaradi udeleževanja na številnih manjšinskih prireditvah pa tudi celotno socialno – kulturno okolje in način delovanja. Pri obravnavanju razlik med obema okoljema v tem kontekstu je treba imeti tudi v mislih dejstvo, da so leta v Beogradu predstavljala zaključno fazo razpadanja bivše države, ki je tedaj šla skozi politično radikalizirano agonijo z močnim nacionalističnim obeležjem, medtem ko so leta v Celovcu predstavljala začetno obdobje graditve nove države in njene diplomacije. To obenem pomeni, da je prvo okolje sprejemalo osamosvojitve Slovenije kot izdajo jugoslovanstva in izraz nehvaležnosti za skupno sedemdesetletno življenje, drugo pa z veliko podporo zaradi skupne tisočletne zgodovine in neposredne sosesčine. Oboje je vplivalo na percepcijo in počutje diplomata v navedenih okoljih.

⁴²² Opazovani diplomat o tem razglablja precej podrobno (Jazbec, 2006:107–112), enako tudi pisec spremne besede, ko pravi, da »Beograd ni za Slovenca« (Korošec, 2006:19) in se sprašuje, »ali je bilo vedno tako« (ibid.). Tisti občutek tujstva opaža tudi pisec spremne besede k nemški izdaji, ko pravi: »Občutek Slovenca biti tujec v Beogradu me je v čtivu presenetil, ker sem pa jaz osebno prav v Beogradu (...) že takoj po mojem prihodu imel občutek domačnosti.« (Petritsch, 2006:14).

⁴²³ O slednjem priča npr. razširjena opazka med določenimi beograjskimi krogi iz zadnjih let bivše Jugoslavije, da bo Slovenija po osamosvojitvi zgolj ena od avstrijskih zveznih dežel.

Delovanje v tretjem okolju obsega obdobje tedanjega intenzivnega vključevanja Slovenije v mednarodno skupnost in zato posledičnega lobiranja za članstvo v EU in Natu ter za nestalno članstvo v varnostnem svetu OZN ob hkratnem poglobljanju meddržavnih stikov z osmimi državami, ki so bile Sloveniji izrazito naklonjene. To je gotovo vplivalo na percepcijo opazovanega diplomata, kljub jezikovni drugačnosti, ki pa je bila bistveno manj opazna zaradi dejstva, da je angleščina v vseh nordijskih državah povsem razširjen jezik. Ključna razlika s prvima okoljema je verjetno predvsem dejstvo, da je samoumevnost navezovanja stikov z osebami izven politično – upravne elite bistveno manjša, kar je posledično vplivalo na splošni vtis diplomata – migranta.

V vseh treh okoljih je bil element slovenstva precej prisoten. V Beogradu je v zvezni administraciji delovalo večje število Slovencev, ki so se med sabo pretežno poznali in se bolj ali manj redno srečevali (prim. npr. Jazbec, 2006), prav tako je bilo vedno precej poslovnih in drugih obiskov iz Slovenije. Velik del zaposlenih v zveznih organih se je ob petkih vračal v Slovenijo k družinam in v ponedeljek zjutraj ponovno v Beograd v službo. To je ohranjalo močan stik z domačim okoljem, hkrati pa v tistih zadnjih letih bivše države povečevalo razdvojenost in občutek tujstva. Na avstrijskem Koroškem živi številčna slovenska narodnostna manjšina, ki je močno prisotna tudi v Celovcu, kar ustvarja pečat slovenstva, ki je v ključni meri prisoten v delovanju slovenskih diplomatov. Na Švedskem živi nekaj tisoč slovenskih izseljencev, tipičnih ekonomskih migrantov z začetka druge polovice 20. stoletja, zlasti na jugu (Göteborg in Malmö z okoliškimi kraji, pa tudi v Stockholmu). Ugotavljamo, da je navedeno v vseh treh primerih pripomoglo k vzdrževanju posrednega stika z domovino, obenem pa vplivalo tudi na občutke tujstva in razdvojenosti ter hkrati pripomoglo k lažjemu sprejemanju oz. vživljanju v tuje jezikovno okolje. Zato bi lahko rekli, da je v navedenih treh okoljih slovenski diplomat v jezikovnem smislu izpostavljen enakim situacijam kot ostali slovenski migranti in med njimi (diplomati ter ostalimi migranti) s tega vidika ni razlik, kar govori v prid naši izhodiščni predpostavki.

Poskusimo sedaj povzeti in primerjati ugotovitve iz našega razmišljanja, katerega ambicija je s konkretnimi ponazoritvami potrditi, da obstajajo med diplomati in migranti določene stične točke, zaradi katerih lahko diplomate razumemo tudi kot migrante. Na osnovi ugotovitev iz konkretnega primera

bomo izvedli sklepno primerjavo na splošni ravni med značilnostmi migrantov in diplomatov, upoštevaje pet uporabljanih vidikov (Lukšič Hacin, 1995), ki smo jim dodali še šestega, in sicer stik z domovino. V primerjavi uporabljamo tri stopnje prisotnosti, in sicer močno, srednje in šibko. Primerjavo predstavljamo v naslednji tabeli.

Tabela 4: Primerjava med migrantom in diplomatom⁴²⁴

	Migrant	Diplomat
Kulturni šok	●	○
Jezik	●	○
Status tujca	●	■
Razdvojena osebnost	●	○
Generacijski razkorak	●	○
Stik z domovino	○	■

Vir: avtorja

V nadaljevanju komentiramo posamezne vidike iz primerjave, in sicer praviloma tiste ugotovitve, ki se nanašajo na diplomate kot možne migrante.

Prvič, kulturni šok je relativno majhen, predvsem zaradi izobraženosti diplomatov (praviloma vse diplomatske službe zahtevajo kot osnovni pogoj univerzitetno izobrazbo ter znanje jezikov) ter zaradi njihovih priprav pred odhodom na diplomatsko delo v tujino. Oboje bistveno zmanjša kulturni šok, čeprav ga verjetno ne odpravlja (npr. službovanje v arabskem svetu ali v Aziji zaradi bistveno drugačnih jezikov in pisav). Drugič, kot že rečeno, znanje jezikov omogoča relativno lahko in neproblematično vključenost v tuje okolje. Kadar to izstopa po zelo drugačnih jezikovnih značilnosti, kot pravkar navedeno, imajo diplomati na razpolago prevajalce, kar prav tako vpliva na lažje vključevanje v delovno okolje. Vendar ne bi bilo mogoče reči, da jezikovne ovire pri diplomatih ni. Tretjič, diplomat je tujec v okolju, v katerem poklicno deluje. Ta status ima lahko nizko intenzivnost, pa vendar bi bilo težko reči, da ne obstaja, tudi v evropskem kulturnem okolju.⁴²⁵ Nenazadnje, diplomati

⁴²⁴ Legenda: ● – močno; ■ – srednje; ○ – šibko.

⁴²⁵ Številka diplomatske izkaznice za posameznega diplomata, ki službuje na Švedskem, se zaključuje z »0000«. S tem je diplomatu praktično onemogočeno

zaradi pomanjkanja časa težje sklepajo trajnejša poznanstva in prijateljstva z osebami izven politične in diplomatske elite v državi sprejemnici. Slednje je tudi odvisno od širšega družbenega vzdušja (npr. minula leta je v Evropi opaziti okrepljene nacionalistične in ksenofobične težnje). Četrtrič, pri diplomatih obstajajo posamezni elementi razdvojene osebnosti, vendar pa je vprašanje, kateri in do kolikšne mere (morda bi lahko slednje opazovali pri službovanju v tistih državah sprejemnicah, v katerih živi manjšinsko prebivalstvo države pošiljateljice).⁴²⁶ Petič, generacijski razkorak med posameznimi generacijami diplomatov na diplomatski lokaciji sicer statistično obstaja, praktično pa vse manj. Diplomacija postaja fleksibilna in diplomatski rangi vedno manj vplivajo na formalnost obnašanja in na togost komunikacije. Vendar pa je generacijski razkorak opaziti pri otrocih diplomatov, če mislimo s tem na dejstvo, da se značilnosti migrantov veliko bolj kot pri diplomatih opazajo pri njihovih otrocih, torej pri drugi generaciji. To še posebej velja za tiste otroke, ki so ali rojeni v tujini ali pa bivajo s starši v tujini v svojem zgodnjem otroštvu, ko še nimajo čvrste povezanosti s svojo domovino in jo pozneje tudi težje ustvarijo.

Šestič, diplomat takorekoč dnevno ohranja stik z domovino zaradi izvajanja diplomatske funkcije opazovanja in poročanja, pri čemer ima na razpolago najodobnejša komunikacijska sredstva. Prav tako ima diplomat zaradi velike frekvence bilateralnih in multilateralnih srečanj precej priložnosti za neposredni osebni stik s predstavniki svoje države, ko organizira in spremlja visoke politične in druge obiske. A kljub temu diplomat, kot vsak drugi migrant, zaradi svojega bivanja v tujini neizogibno izgublja stik s celoto socialnega in kulturnega okolja v svoji domovini (čeprav do precejšnje mere ohranja in vzdržuje stik s predstavniki politične in upravne elite). Vendar daljša in večkratna odsotnost pomembno vpliva na drugačno percepcijo in razredčenje diplomatovih osebnih stikov. Ker ne gre za dolgotrajno odsotnost, ampak za

kupovati na enak način kot švedskemu državljanu, pri katerih so zadnja štiri števila njegova osebna identifikacija. Diplomat je tako v praznem prostoru in vnaprej zaznamovan kot drugi, kot tujec.

⁴²⁶ Morebiti tovrstno izkušnjo ponazarja naslednji citat: »Poslušam, nato odgovarjam in pojasnujem, vedno znova in znova. Ob tem se čudim in šele sedaj zares spoznavam, kje živim.« (Jazbec, 2006:33)

posamezna obdobja, ta pojav ni tako močan kot pri tipičnih migrantih, je pa zadosti očitno, da deluje v enakem smislu.⁴²⁷

Menimo torej, da obstaja pri migrantih močna stopnja prisotnosti prvih petih vidikov in srednja stopnja šestega, medtem ko pa pri diplomatih srednja stopnja prisotnosti, ko gre za status tujca in za stik z domovino, pri ostalih vidikih pa šibka stopnja prisotnosti.⁴²⁸

Na osnovi navedenega lahko upravičeno sklepamo, da je diplomat tudi migrant, s čimer potrjujemo naše raziskovalno izhodišče v tem prispevku. Diplomat sicer nima vseh lastnosti migranta zaradi specifik diplomatske dejavnosti, in tudi tiste, ki jih ima, niso v enaki meri prisotne, vendar to ne vpliva bistveno na pravkar navedeno ugotovitev.

Enakosti med obema so očitne: pri obojih gre za prostovoljni odhod v tujino. Tudi pri diplomatih je v določenih primerih v ospredju ekonomski razlog in prav tako politični vidik ni odsoten. Znana je praksa, da se politike večkrat imenuje za veleposlanike in generalne konzule zato, da se jih politični tekmeči na ta način znebijo ali pa jih politični sodelavci s tem nagradijo. Prav tako so oboji podvrženi enakim vplivom v tujem okolju – če je diplomat v tujini zaradi specifik svojega statusa in delovanja odmaknjen od vsakodnevnega življenja in s tem manj pod vplivom migracijskih dejavnikov, potem je njegovo delo – paradokсно – oteženo, saj je vprašanje, ali je sposoben objektivno opazovati in poročati o razvoju razmer v državi sprejemnici, o čemer mora poročati.

⁴²⁷ Morda je ta stik lažje ohranjati konzulom, ki so zaradi narave svojega dela (izvajanje konzularnih funkcij) praktično v dnevnem stiku tako s svojimi sodržavljanji kot tudi z upravnimi institucijami v svoji državi. Dunajska konvencija o konzularnih odnosih celo zagotavlja pravico konzulov do stalnih in neoviranih stikov s svojimi sodržavljanji zaradi izvajanja konzularnih funkcij (člen xy).

⁴²⁸ Status tujca in stik z domovino bi lahko oprli na sporočilo iz Mencingerjevega Abadona: »Ta zgled pa kaže prehod snovi v vrednotenje: domače je dobro, tuje je zlo. Kategorija dobrega je povezana z domovino, kategorija zla s tujino.« (vir) Tudi naslovi nekaterih diplomatskih spominov dajejo vsaj v podtonih slutiti podobno enačbo, npr. Med svetom in domovino (Osolnik, 19xx), Drugod in tukaj (Golob, 1994), čeprav ne manjka nevtralnih in poklicno obarvanih naslovov, npr. Poslanstva in poslaništva (Čačinovič, 1985) ali pa Pariški dnevnik (Capuder, 1999).

Tudi razlike med obema so precej znane: diplomat v skladu z Dunajsko konvencijo o diplomatskih odnosih po definiciji uživa vrsto privilegijev, imunitet in olajšav, ki jih tipični migrant ne. Prav tako diplomat ne podleže zakonodaji države sprejemnice in je v tem smislu nedotakljiv zaradi lažjega opravljanja svojega dela. Diplomata je najvišji politični predstavnik svoje države v tuji državi, kar tipičen migrant gotovo ni. Pa vendar vse navedeno ne spreminja tistih osnovnih lastnosti, ki so pri obeh enake in prisotne, čeprav v različni intenzivnosti.

Morda bi se lahko še vprašali, v koliki meri je stalnost odselitve ključna značilnost za migrante in če je, ali enako velja tudi za diplomate, ki se odselijo za stalno oz. za zelo dolgo obdobje.⁴²⁹

⁴²⁹ Npr. dr. Janez Stanovnik je bil generalni sekretar Ekonomske komisije OZN za Evropo v Ženevi skoraj dvajset let, dr. Breda Pavlič je bila izvršna direktorica Unesca in njegova prva veleposlanica v Severni Ameriki, skupaj osemnajst let, dr. Jernej Stritar je bil praktično vso poklicno pot diplomat v sistemu OZN, zadnja leta pred nedavno upokojitvijo je delal na Dunaju.

Strategic Partnership as a Policy Planning Outcome⁴³⁰

ANKARA, AVGUST 2012

Introduction

In this contribution we try to analyze strategic partnership as a general policy instrument and output, which makes the creation of a matrix of cooperation possible (although not automatically necessary), having in mind in particular its structure, policy tools and influence on the upgraded implementation of foreign policy opportunities of two given countries. Firstly, we would have a look at how it all began, secondly, what does it pragmatically mean and how it is being manifested, and thirdly, what does it mean from the policy point of view. Our general aim, however, is to bring closer the understanding of such a policy document and try to show its universal applicability as a promoter and driving force of an upgrade of bilateral relations of given countries. With this we try to put forward primarily the understanding of strategic partnership as a document, which is a policy tool and much less only a political manifestation of top political and diplomatic endeavour. This could be achieved by a careful thought over of the matching countries, their interests and ambition as well as policy implementation potential.

We primarily rely on the methods of analysis, comparison, deduction, and synthesis. Since the author is also a career diplomat, the method of observation with one's own participation is also taken into account.

⁴³⁰ Objavljeno v: *Diş politika*. okt. 2012, letn. 37, št. 3–4, str. 49–60.

Theoretical Framework

We take the background for our understanding of strategic partnership as a policy-planning outcome from the fact that diplomacy is commonly understood as a foreign policy means to pursue interest and goals of the sending state.⁴³¹ There are various tools, which are at a disposal to execute diplomatic activities as the implementation of foreign policy of a given country, like discussion, consultations, persuasion, negotiation, concluding of political and policy documents, agreement etc. Their influence and contribution is of a higher value and substance when they are implemented as a result of a policy planning thought over process and not just as a matter of political routine or also necessity. This is even more important due to the changing nature of contemporary diplomacy, where new approaches and practices come forward (comp. Jazbec, 2010 and Rana, 2008).

Since we try to see strategic partnership as a multilevel promoter of bilateral relations of two given countries, we would place it in the broader frame of Rosenau's understanding of foreign policy within the outline of globalization (2006). With this we would like to point out its purpose, scope and flexibility as a tool, which presents an applicability of a theoretical premise within a concrete defined framework. Additionally, we also have in mind the question of measuring the intensity of bilateral relations between two given countries as a supportive argument for their institutionalized approach. Here we rely on the interpretation of Singer and Small (1966:240), who list fifteen criteria, which help to evaluate this intensity (like geographical or transportation-route distance between their capitals, various cultural, diplomatic and other similarities, amount and frequency of trade, tourist and other exchange and cooperation etc.). Our presumption is that at a given moment, reached by the intensification of bilateral relations, a critical mass is developed for a substantial formalization of those relations in a form of a political/policy document. Furthermore, we use this approach also to try to detect and define the appropriate time of concluding strategic partnership, in its relation to the

⁴³¹ Compare Barston, 2006, Benko, 1997, Berridge, 2005, Feltham, 1994, Jazbec, 2001, Petrič, 2010, Nicolson, 1988 etc.

intensity of bilateral relations. Namely, if such document should encourage and upgrade bilateral relations, its conclusion should be targeted and not just a matter of a casual political decision.

We understand strategic partnership between the two countries as a document, which is of a high political and diplomatic importance. But at the same time it should also consist of obvious operational aspects, which are carefully selected and listed, and should reflect the so far activities as well as potentials of fostering cooperation between the countries in question. This would enable easier and more probable implementation of the document, which basically has strategic importance, and would prevent it from remaining purely (or at least mainly) a political declaration without practical follow up. To achieve this, we see as a main precondition that such document is concluded on the top executive level, i.e. between the two prime ministers, who are most commonly holders of the executive power instruments in countries with parliamentary political system. The fact that strategic partnership should be a derivative of the executive branch of power inclines decisively also towards its higher implementation probability and capability.

Additionally, we try to understand strategic partnership as a policy link between two states in the global international community, which share, support and/or encourage each other to favour and enjoy common integration/process framework, like the European integration process. Furthermore, this policy tool should include also cooperation between various nongovernmental actors of two states, what would be the acknowledgement of the fact that such actors are increasingly entering traditional foreign policy area and complement to its dynamics and results. Here we are again close to Rosenau and his transformative understanding of mutual stimulation and reinforcement of three global parameters, namely micro, macro–micro and macro parameter (2006:8–12 and 2005). Within the scope of globalization, the inter twinning, overlapping and complementing of processes and levels could help us to understand and accept strategic partnership notion and practice as a substantial policy tool and not as a political instrument of classical diplomacy practice.

Practical Example and its Analysis

Bilateral relations between Slovenia and Turkey have been on the rise since Turkey's recognition of the Slovene independence in early February 1992.⁴³² They were slowly gaining energy, with two most important and outstanding activities in the 1990s, namely the opening of the embassies and visits of both presidents. Turkey opened its Embassy in Ljubljana during 1993 and Slovenia in Ankara during 1996. The Slovene President visited Turkey in 1995 and the Turkish one Slovenia in 1997. Those and other activities were laying the foundations for the advancement of bilateral relations.

In the year 2005 the amount of bilateral trade doubled (although still with-in modest terms) what contributed also to higher bilateral policy awareness. That time coincided with the Slovene membership in NATO and the EU as well as with the intensifying of Turkish relations with the EU, which were marked by receiving the green light for the candidate country negotiation process. That period was highly important for the two countries and therefore one could also see this in some additional and indirect symbolism. Their mutual understanding and support of each other in various international *fora* grew stronger.

Diplomatic relations gained significantly on momentum during the Slovene EU Presidency in the first part of 2008, encouraging also its overall rise, including several high level follow-up political visits on both sides. In March 2011 the Strategic Partnership was signed, which was stemming from previous achievements and paved the way for further and all encompassing deepening as well as enhancing of bilateral relations. That act – being the peak of the so far diplomatic relations between the two countries – marked the milestone and has become the foreign policy backbone. It now stimulates and enables both countries and governments to more enthusiastically plan and pursue activities and produce events. It has also been a smooth and welcome advance to the year 2012, which marks the twentieth anniversary of the diplomatic relations. There has been an obvious steady gain on momentum

⁴³² Both countries celebrated the twentieth anniversary on Thursday, February 2, 2012. It was also marked by the life interview of the Slovene Ambassador in Turkey for the Haber Turk TV channel on the very day.

and substance throughout those two decades, with a progressive increase during last few years.

Coming to a very concrete level, one should note that Slovenia and Turkey concluded Strategic Partnership on March 3, 2011, when the official visit of the Slovene Prime Minister to Turkey took place.⁴³³ That was the first such document, which Slovenia concluded with a given country. A few days later a similar document was signed with France and at the end of August of the same year also with Germany. There is an impression that those three diplomatic acts manifested a sensitive policy feeling and understanding of the premises in the international environment, which enabled the emergence of a new policy matrix. They stemmed from the already existing relations, but also from an aspiration to upgrade them, to formulate them within the changing circumstances and to try to crystallize possible synergy. This would mean that various aspects have to be taken into account while composing the strategic partnership as a foreign policy and diplomatic frame. We analyze some of those aspects later on.

Judging from the way the strategic partnership was achieved in the concrete case, one could say that for the beginning there should be, above all, a mutual feeling of a policy idea in the air, followed by the understanding of its potentials and the preparedness on both sides to articulate it in a form of a formal document. That is the starting point of the process to roll on.

In the examined case it was initiated as a creative diplomatic spin off remark, evolving into official proposal, during the intensive policy discussion in a form of a videoconference between the Slovene Embassy in Ankara and the corresponding Directorate General in the Slovene Ministry of Foreign Affairs in Ljubljana in mid January 2011. According to a later consequent decision, a few informal policy discussions and experience gathering consultations with colleagues in Ankara followed, all with an ambition to receive some practical hints. The aim was to gather information about background activities, to avoid initial missteps and to focus easily on the substance. The crucial point, which

⁴³³ The text of the Strategic Partnership is available at [www.http://ankara.veleposlanistvo.si/index.php?id=2053](http://ankara.veleposlanistvo.si/index.php?id=2053) in three languages (Slovene, Turkish and English).

followed, was checking the idea with the both Prime Ministers, the Turkish and the Slovene one, respectively. With the former it was done during an informal meeting on the edge of the Winter Student Games in Erzurum in late January 2011, while with the latter through also informal exchange of views via his chief foreign policy adviser. That phase was the decisive one, since it provided the approval, initiated push up and also created the deadline for the whole process. The drafting of the first document followed on the diplomatic spot and its final polishing was achieved through formal diplomatic channels and was wrapped up literary a day before the visit took place. All in all, it took a little less than two months from the idea to the signature.

Almost two years later, we could say that four areas of cooperation stand out in the period prior to the conclusion of the Strategic Partnership and within the first year after. They would be as follows.⁴³⁴

Firstly, an increased dynamics of high political visits. The Turkish President payed an official visit to Slovenia in summer 2010, while the Slovene one visited Turkey twice during that year. Also the Speaker of the Slovene Parliament officially visited Turkey in summer of the same year, while there were all together three visits of both Foreign Ministers during 2009 in 2010; the Turkish EU Minister visited officially Slovenia in spring 2011. Most recently, the Turkish Prime Minister Recep Tayyip Erdoğan, accompanied by seven ministers, visited Slovenia in May 2012. It was the first visit of a Prime Minister to the new Slovene Government and of Turkish ever. Both delegations held detailed and very concrete discussions. The two leaders will meet again in Spring 2012 in Ankara to hold intergovernmental ministerial session. Prior to this the Joint Economic Commission and the Slovene Turkish Business Council will meet as well as some ministerial meetings are going to take place.

Secondly, meetings and visits among business people from various areas are well on track. Recently two Turkish Companies invested in the Slovene ones (Lesna Slovenj Gradec and Farba Prebold), while for example Izotech Ljubljana and Izober Kayseri have been cooperating for some time by now. Discussion to upgrade cooperation with the Port of Koper is under way, Gorenje

⁴³⁴ For the clarity of the discussed issue, we list in this part of the contribution a number of exact cases from daily politics and bilateral relations.

is continuing to reach a bigger share of the market, NES is doing well with its top class winter sport wear, cooperation between Talum and Cevher seems to be gaining on drive, and many new opportunities appear on the agenda (like Litostroj, REM, INO, Paloma, Turboinštitut etc.). A Memorandum of Understanding in the field of energy is being prepared and negotiations to conclude the bilateral agreement on social security have been launched.

Thirdly, public and cultural diplomacy projects are part of almost daily activities. During the course of the year 2012 there has been a number of various activities around Turkey, promoting Slovenia and friendship between the two countries. A special issue of the Diplo Atlas Magazine on Slovenia was published in May in Turkish, in 7.000 copies. The Turkish Prime Minister Erdoğan, when visiting Slovenia, received the “World Personality of the Decade” Award by The International Institute for Middle East and Balkans Studies IFIMES from Ljubljana. The ceremony was broadcasted live on three main TV Turkish channels. A series of Slovene books is being translated to Turkish language, celebrating the twentieth anniversary of diplomatic relations. Interviews in Turkish national and local media are on the regular agenda and several receptions in different places around Turkey were organized. The Istanbul International Advertising Festival was held in January 2012 for the second time in a row (after March 2011), bringing together both the world advertisement elite and the most promising new ones, under the auspices of both Presidents. We are de facto witnessing the biggest ever public diplomacy campaign and promotion of Slovenia in Turkey, with an increased synergy for both sides and for broader populations.

Fourth, the EU–Turkish relations and Slovenia are among the most important policy aspects. The Slovene Minister of Foreign Affairs has, together with a group of his EU colleagues, cosigned during the course of the last year two letters (seven ministers in autumn 2011 and sixteen in June 2012), raising the awareness of the importance of the Turkish EU membership, departing from the preposition that the candidate country is very well aware of its responsibilities within this context and is also manifesting them on concrete examples. However, judging from its own experience, Slovenia shares the opinion of the necessity to encourage, support and help each candidate country on its demanding accession path.

For a better insight view we would present the above listed policy chronology also in a form of the analyses of the strategic partnership document. We would have a look at the structure of the document and compare it with the dynamics of the events since the document was adopted (elements of the document are followed by listing of the events in brackets).⁴³⁵

The policy picture is as follows: preamble with political declarative ambition (two official visits of both Prime Ministers with the next one in sight, some ministerial meetings at various fora and in various formats); political dialogue (bilateral meetings, senior level dialogue, intensive diplomatic communication); bilateral trade and investment (a series of top business meetings, business conferences, two direct investments, exploring new opportunities); Turkey's EU accession (strong support from the Slovene side, public statements, cosigning of two ministerial policy letters, continuous back stage activities); regional stability and peace (engagement in the Western Balkans, discussing Middle East issues, support of the Arab democratic change); issues of global concern (cooperation of related departments and services); environmental issues and energy security (active participation in related frameworks and institutions); intercultural dialogue (promoting topics, tolerance and acceptance); education, research and culture (exchange of students, cooperation on the field of e-governance, intensifying of public and culture diplomacy activities); civil society (continuing with activities and exploring new opportunities).

According to our opinion, there is a clear and progressive as well as broad evolution of activities, which from one point of view present a higher dynamics of relations and from another one show a comprehensive set of activities and events, which span across vertical and horizontal policy premises. This even more, if we take into account the engagement of civil society and media in the conduct of foreign policy of a given state and friendship between two states, as shown above.⁴³⁶

⁴³⁵ In the discussed period parliamentary elections in Turkey (June 2011) and in Slovenia (December 2011) took place.

⁴³⁶ We think that civil society and media can contribute significantly to an overall development of friendly relations between two states, what is also one of the

In addition to this, one should also point out the network of five Honorary Consuls of Slovenia in Turkey.⁴³⁷ Their contribution focuses, along the Vienna Convention on Consular Relations, on promotion of business, cultural, scientific and other relations between the two countries. Generally speaking, their input and output is valuable, widespread and also policy, not only pragmatically important. It is both upgrading the pragmatic momentum and increases the offer of policy tools at disposal, too. To our strong belief, honorary consul as an institution presents above all an important policy tool, used in various, though not directly political areas. Their activities complement with those of the diplomatic mission, help and support them, open access to various top contacts, forward requests and business inquires, organize events and support projects as well as stand out as possible gravitation points of reference.

Having in mind the approach of showing policy understanding and their practical value to promote the overall cooperation, the Slovene Government in June 2012 (also as a follow-up to the mentioned high level Turkish visit to Slovenia) confirmed four new Honorary Consuls. With that fact, their network across Turkey is spreading, growing and becoming more firm and flexible at the same time, aiming to produce not only a higher level of intensity and cooperation, but also a potential major breakthrough in bilateral trade.⁴³⁸

Lessons Learned

We presented in a rather detailed style the concrete example of the Slovene–Turkish Strategic Partnership to be able to try to draw some policy lessons and to reach its generalization for its potential broader use. There is a strong belief that the above presented and explained foreign policy output could serve as an

most important diplomatic functions, along the Vienna Convention on Diplomatic Relations (see Article 3). Within this context, public and cultural diplomacy activities stand out, primarily because they do not only target official elites, but broader populations in particular.

⁴³⁷ Honorary Consul General in Istanbul and Honorary Consuls in Izmir, Antalya, Gaziantep and Iskenderun (time wise).

⁴³⁸ There is an informal aim to double it in the next few years to reach one billion EUR, with a midterm goal of doubling it again.

example for an indepth multilevel analytical case study. Its substance is, as we have seen, known and defined; its parameters are flexible and adaptable, while the dynamics follows an upward trend. Additionally, the friendship between the two discussed countries shows that their scale should not basically matter as a policy issue. Perhaps one could point out that it actually inspires and encourages in a search for niche cooperation and complementarity.

There is an impression that two given countries, which conclude a document like Strategic Partnership, show with this their ambition to recognize so far achieved in mainly bilateral, but also multilateral frame; then to further develop and upgrade their relations; next to conceptualize it more sensitively, broadly and in an intentionally advanced manner, as well as to overall and structurally impregnate their relations. This would also mean that they are in a position where they could afford to produce a more systematic outreach and synergetic contribution to their both regional environments (like in our case the Western Balkans and the Middle East), but also to other regions (like Central Asia and Africa).

One of the crucial questions is that of a choice, namely with which country a given one should conclude such a document. Generally and basically speaking, as it is usually in the diplomatic practice, the answer should be left to the country in question. However, for the purpose of this case study, some main aspects still could be pointed out.

One would firstly think of the neighbouring countries, which are always the first foreign policy optics and option, regardless of scale.⁴³⁹ Relations among neighbours are by the book always highly dynamic, structurally complex, diverse and substantial; they de facto are of strategic importance within the closest vicinity. This would mean that there is hardly a need to also formulate them in a frame of such document. Further on, relations among countries, which are located far away, could most probably hardly be developed to such a level, intensity and complexity that there would be a strong need and reasoning to formalize them within such a document, too.⁴⁴⁰ Con-

⁴³⁹ Compare Benko, V., 1997. *Znanost o mednarodnih odnosih*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

⁴⁴⁰ Distance still plays an important role in international relations nowadays and should be taken into account. Compare Henrikson, 2002.

sequently, this leaves us with the middle choice: two countries, which have a fairly high understanding of each other (like politically, historically, culturally, economically); are geographically not half a globe away; share a certain, preferably growing amount of quality and quantity in their relations as well as a basic synergy and an upwards perspective, with a clearly recognizable and result oriented mutual policy ambition, to name some of the most important policy criteria. Last but not least, there is also a question of sharing strategic partnership among member countries of various regional and other integration frameworks, to be used as an additional point of selection and thought over. Theoretically speaking, all the above presented aspects could prove as a starting point for possible crafting out of a strategic partnership, where the scale basically does not play an important role (unless speaking about formalizing relations among the biggest countries, which is not the case of observation here).

Coming back to our concrete case, one should point out three important conclusions.

Firstly, it was rather noticeable that while the Strategic Partnership between Slovenia and Turkey was concluded, one could say the definite time had not come yet and that more should be done to have it set. To a certain point that was true and could also be in many other cases. But waiting to match the level is not a policy option, we would argue. Secondly, the act of its conclusion encouraged and stimulated many activities and events, which all basically follow the same stream, what otherwise most probably would not be the case, at least not to such a recognizable and efficient level of conceptual dynamics. Thirdly, the discussed Strategic Partnership is a document, which is primarily a process of engagement and a form of implementation; it is a conceptual frame, which offers with each achieved activity place for the additional one, with an increased scope of possibilities, higher level of dynamics and more substantial outcome, reaching to a structural complementarity between the two given countries. It codifies synergy as a natural state of affairs.

However, the process nature of any strategic partnership brings us to perhaps the most important aspect of our discussion, namely timing of its conclusion. In the examined case it was a few years after the steady, though

not ultra high increase of relations, understanding and political as well as policy determination took place. Therefore, one might argue that timing, namely the understanding of dynamics in a concrete time point as a result of policy acceleration, could be the most important element while taking the decision to conclude strategic partnership between two countries. If it comes too early, it can hardly develop in substance and scope; if it comes at a later stage, there is perhaps no interest anymore to institutionalize it. Hence, it should be concluded, when there is an upgrade dynamics, enough policy will and room as well as enough operational dynamics on the diplomatic location to both pursue and develop it.

Conclusion

Our aim in this contribution was the analysis of the strategic partnership as a general policy instrument and output, which occasionally formalizes bilateral relations between two given states. For this we used a concrete example of the Strategic Partnership between Slovenia and Turkey, which was concluded almost two decades after both countries established diplomatic relations and half a decade after their noticeable and steady increase took place.

Our findings point out primarily three conclusions. Firstly, the timing of its conclusion is the most important policy aspect, which two sides should bear in mind. It should be reached when bilateral relations are on the rise (their scope is important, but not crucial) and when there is a clear will and ambition to upgrade them in an overall manner. Secondly, such policy instrument not only formalizes relations, but above all presents a broad and structurally enhanced and encouraging frame for their increase. This should be primarily watched out and taken care of by both diplomatic missions, since they are best able to feel the pulse on the ground (but they can not do much without a clear and steady policy support from the two capitals). Thirdly, strategic partnership is primarily a process of engagement and form of implementation, not only a document (this perhaps the least of all). It points towards a higher dynamics, more widespread and substantial outcome as well as to a stronger structural complementarity between two given states. It is our guess that this

has brought closer the understanding of such document as a policy promoter and driving force of bilateral relations, if and when appropriate circumstances have been reached.

Generally speaking, the implementation of foreign policy should always be a twofold process. From one point of view, it requires a clear program, and from another one, it necessitates to a certain extent the capability to react to the changing circumstances, along the adopted program. When such comprehensible understandings of foreign policy approach and goals as well as the ability to produce meaningful and substantial events come together, then the institutionalization is useful and substantial. There is an impression that the current state of relations between Slovenia and Turkey could offer an example for such an approach. The multilevel structure of the analyzed partnership, which includes players on different vertical levels and across various horizontal ones in inter and intragovernmental frame within the scope of global transformative dynamics, and its inclusion of both governmental and nongovernmental actors reflect the complexity of contemporary international relations and illustrate the necessity for an all inclusive policy approach in the conduct of bilateral relations.

The Sociology of Diplomacy: *A General Outline with Some Aspects and Dilemmas*⁴⁴¹

ANKARA, OKTOBER 2012

Introduction

This paper presents the initial effort to draw attention to a concrete scientific endeavour with the aim of constituting sociology of diplomacy as a new special field of sociology. The author puts forward his understanding of this original observation of diplomacy within the sociological frame and with a sociological approach. The main goal of the paper is to discover the parameters and aspects with which this endeavour could be supported, and to point out some dilemmas, while articulating the discussed topic.

This would practically mean that we theorize the scope, modalities and forms of diplomacy within the current international environment, using the methods of analysis, comparison, deduction, and synthesis. Since the author is also a career diplomat, the method of observation with one's own participation stands out as well. We see the main foundations for our contemplation in a thorough understanding of both diplomacy and sociology as well as in an effort to deepen and enhance theorizing of diplomacy. Our paper tries to present and generalize findings in order to be able to better cope with the areas where both phenomena come together, and to articulate their new and additional understanding. It is our strong belief that for various, later in the

⁴⁴¹ Objavljeno v: *Perspectives: review of Central European affairs*, 2013, let. 21, št. 1, str. 87–108.

paper elaborated reasons, this could and should be achieved within the frame of a new special sociology.

Finally, we see this research endeavour as a part of the broader process of the emergence of special sociologies. This may not necessarily automatically mean that our effort will succeed, but it should also not mean that an effort to try to prove it should not be taken at a certain point. As contemplated later on, we think this could be done within the current stage of development of the international community and disciplines, dealing with it.

Theoretical Background

The sociology of diplomacy, as we try to understand it, presents theorizing diplomacy with sociological approach and within its context, having in mind two prepositions. Firstly, there exist numerous definitions of diplomacy, which neither contradict nor oppose each other but instead complement each other.⁴⁴² Secondly, diplomacy is in a function of a concrete social and historical situation, which means that it both depends on, and originates from, the situation, which furthermore means that such a situation determines the concrete mode, form and substance of diplomacy as well as its output.⁴⁴³ With this, we would argue that there exists a clear correlation between a given historical and social environment/context and diplomacy. Additionally, we presuppose that if we know/understand better a concrete context, then we can also know/understand better its mode of diplomacy. With this in mind we try to set up – or at least to recognize – the empirical background for our theorizing of diplomacy within the sociological framework.

In addition to various definitions of diplomacy (e.g. as an art, a skill, expertise, a set of tools, an activity, an organization, knowledge, a science,

⁴⁴² We discuss some of the most well-known definitions in “A General Outline – Aspects”.

⁴⁴³ The idea of diplomacy depending on a concrete historical situation stems from Benko, 1998. This is the crucial, however not the only reason for our understanding of diplomacy as a social process. Among them we see also the perception of diplomacy as a diplomatic organization, providing and processing foreign policy information for the need of conducting relations among states.

foreign policy), we try to understand it for the purpose of this research endeavour primarily and generally speaking as a dynamic social process, which enables foreign policy communication between the subjects of international public law, dependant on the changing historical context as well as originating from its principal relation with the changing nature of the nation state and recently tends in its social dependency towards the emergence of the international community as an entity. These four aspects should prove the fact that diplomacy depends on a given social context, which represents the research area for its sociological understanding. The social dependency of diplomacy represents the starting point of its sociological understanding, research and interpretation.

Diplomacy, as well as other social systems, subsystems, institutions, organizations, processes, phenomena, activities, vocations, etc., does not exist and function outside of a social context, out of a concrete society, aggregated still within a national state and also within a progressively integrated global community. This would also mean that all listed phenomena are a research object of the sociological vivisection within different frameworks and with different aims, however with the general ambition to better understand social phenomena, their configuration and performance.

After these initial remarks about diplomacy, we would have a look at conditions, which should be fulfilled to be able to characterize a given intellectual activity as a scientifically founded process, i.e. either as its general or special branch. This would help us to lay down the initial premises for our project and its verification as well as to try to defend the purpose of our research attempt.

One could list at least four criteria, the fulfilment of which would bring us to the level of a scientific endeavour.

Firstly, “any good scientific theory should be internally consistent” (Bruce, 2000: 1). This consistency should provide a framework within which any theorizing would make sense and would not contradict itself. Needless to say, possible contradictions are sometimes rather easy to notice, while sometimes they are quite hidden in the context and form of articulation. Secondly, “a good scientific theory should conform to the evidence” (Ibid.). This criteria should be respected, as either one starts with theorizing and then gathers

evidence, or the other way round. Only evidence, collected in a demanding, systematic and rigorous manner, is the driving force, which proves and to a great extent advances theory. Thirdly, “science constantly changes. Its findings are never ‘true’ in an absolute now-and-forever sense, they are always provisional and can always be improved” (Ibid., p. 2). This process carries with it the message that “science is gradually moving away from error” (Ibid.), while being exposed to constant trials. It would also mean that in “good science the key to the replacement of one explanation by another is the systematic collection of extensive data that bear on the matter” (Ibid., p. 3) and that “the most persuasive ideas are those that survive repeated attempts to prove them wrong” (Ibid.). Fourthly, as Bruce claims, “one of the most important features of good science is the way it deals with failure” (Ibid.). If new evidence does not prove a concrete theory, this should be reconsidered: “If it can be developed so as to encompass the new results or can explain why the new observations are misleading, then it stands” (Ibid.). Additionally, we could claim that “in general, in the process by which sub-disciplinary specializations undergo institutionalization there are two stages. In the first, some general theoretical framework is pursued as a means of defining and asserting a new specialization. In the second phase, attention becomes focused on expanding the funding base for the new specialization and the pursuit of research and institutional funding imposes the logic of “practicality” and “relevance” and leads to the rise of an empiricist preoccupation” (Hunt, 2001: xi). We would understand this as the two main preconditions to try to form a new scientific subdiscipline, in our case a special sociology.

On the general level one could claim that sociology represents a consistent scientific effort, which is focused on study of society and which refers to a systematic research of functioning, organization/organizing, development and types of human societies. Sociology “does not exist as a tightly integrated discipline” (Jary and Jary, 2005: 589), meaning that “not only does the subject encompass many competing paradigms and approaches, it has also remained uniquely open to ideas imported from other disciplines, from philosophy, from history, and so on, as well as from other social sciences, and from general social and political discourse” (Ibid.). Within this context one could detect

“a range of subjects, concerned with all possible aspects and types of society” (Ibid.). This comes to a point through existence of numerous special sociologies, which study those subjects from a narrower point of sociological view, like sociology of art, education, industry, religion, science etc.⁴⁴⁴ Furthermore, sociology could be described “as the study of social structures and social institutions” (Bruce, 2000: 18), while having in mind the fact “that reality is socially constructed” (Ibid., p. 30).

Sociology as a way of observing and analysing society stands out for the following premises: “firstly, it aims to be even-handed and disinterested (...); secondly, it aims to be led by the evidence (...); thirdly, it is concerned with the general and the typical rather than with the individual” (Ibid., p. 49). This would mean that sociology deals with the study of all social phenomena, including human society as a whole and – understandably – its development. It appears as a general science, which focuses on the study of human society as a whole, while at the same time it also develops narrower specializations, which focus on certain topics, subjects and parts of this totality. When we speak about the latter, namely the focus on particular topics and not on social totality, we have in mind special sociologies and their outreach (Jambrek, 1992: 71). To be able to establish or constitute a special sociology, one should define its terminology, methodology, area of interest, and the research topic. Above all and complementary to this, a continuous stream of empirical evidence should be put forward. At the same time, it should be kept in mind, “that from one point of view special sociologies and related empirical studies accept their basic finding instruments (tools and apparatus) from the common reservoir (fund) of the general sociological theory, and that from another point of view this very general sociological knowledge is being complemented by original findings of special sociologies” (Ibid., p. 74). Although in a different but methodologically similar context, this flux of methods and substance between general and special disciplines is also pointed out by Murray, when he claims that “optimally, diplomatic studies could learn and borrow much

⁴⁴⁴ But at the same time one should point out many research endeavours to constitute a so-called grand sociological theory, which would be able to encompass society in its entirety. Comp. Langer, 1992, p. 1–18.

from international relations science” (Murray et al, 2011: 722). One would say that the above presented thoughts could offer much of the initial positive answer as to whether the main criteria to constitute a new special sociology have been fulfilled or not. This having been achieved, at least on the initial level, we are able to aggregate and articulate further conditions for our research endeavour. Summing up after Gurvitch, one should “define the precise *framework* of this new discipline, that is to say, its *object* and its *method* as well as the fundamental *problems* which it is called upon to solve” (Gurvitch, 2001: 60–61). (italics M. J.)

Hence we would say that the sociology of diplomacy uses the terminology and methodology developed by general sociology and is also used by some other special sociologies. In our next step, we would try to point out the specific object of study of the sociology of diplomacy and both its *differentia specifica* as well as commonalities with other special sociologies, in particularly the sociology of work, of organization, of law, of globalization and of international relations. One should also point out specific research methods, provided they exist, when speaking about constituting a new special sociology. A particularly demanding criteria is the provision of a basic empirical output in order to be in the position to speak about a new subdiscipline. Last but not least, the ability and conditions to be able to generalize findings, which would then be at disposal for continuous empirical trials, should be developed and taken into account. As could be borrowed from Devin and a related special sociology, “for the study, suggested by ‘sociology of international relations’, one would need in particular the development of empirical output” (Devin, 2008: 14).

A General Outline

Parameters

One can note in particular two reasons why a sociological understanding of diplomacy is emerging only lately and not by chance, namely the intensification of globalization and changes in diplomacy.

Firstly, we would say that globalization – this process of all processes, which rests on the evolution towards a higher level and gear of complexity

– impregnates and connects the current international/global community to such an unprecedented stage of interdependency that it would be practically impossible to understand it and cope with it without deeper and all-encompassing sociological thought. Steger illustrates this trend by speaking about a “complex chain of global interdependencies” (2009: 4).

Globalization gained substantially on its progressive speed and structural dynamics, and became global after the end of the Cold War: “Globalization (...) accelerated in the last decades of the twentieth century” and “has quickened at the beginning of the twenty-first century (...)” (Eitzen and Zinn, 2009: 7). The characteristics of the current stage in the development of globalization, marked by a highly exponential rate of change, would be production, markets, technology, corporate restructuring, neoimperialism, the changing structure of work, movement of people, global institutions, neoliberal ideology and policies, governance, permeable borders, and global culture (Ibid., p. 3–7). We understand them also as the main areas where globalization takes shape and produces an overwhelming influence on contemporary society and each its part. Henceforth, we would say that it is quite understandable that diplomacy, which is a means of connecting governmental as well as other actors and providing them with constant and formal dialogue, is as a part of that global change also gaining on sociological interest. When dealing with topics and issues from the diplomatic framework and with a sociological approach inside this interdependency, it would be for us obvious that such an effort should be placed within a new subdisciplinary approach. It is the newly gained acceleration of this interdependency which sets us towards the necessity of sociological interpretation and contemplation.

And consequently, secondly, diplomacy has during the last two decades also gone through a deep process of change, which was partially appearing already before, but only the unprecedented aggregation of globalization managed to broadly accelerate it and thus to bring it clearly to the surface of social reality. The substance, forms and tools of diplomacy therefore could no longer be understood either with an approach or within the broader frame of the science of international relations and its closely related disciplines, without sociological contemplation. As globalization brings new topics to the diplo-

matic agenda, offers new tools for dealing with them and opens new ways of performing this activity, but also affects some traditional correlations, this needs to be theorized in accordance with its social and historical dependence and causality.⁴⁴⁵ All this would complement a complex interdisciplinary understanding of diplomacy.

One could even claim that understanding of the social background and role of diplomacy in its current development stage would not be possible without knowledge and understanding of the globalization process, which has at its core a “movement towards greater interdependence and integration” (Steger, 2009: 10). In favour of a sociological approach in the study of diplomacy, we could also additionally state that particularly because of the vast, heterogeneous and structural complexity as well as the complicated nature of globalization, it is exactly sociology which is that key science that could enable the understanding of globalization. We agree with Steger, who argues that “globalization is best thought of as a multidimensional set of social processes that resist being confined to any single thematic framework. Indeed, the transformative powers of globalization reach deeply into the economic, political, cultural, technological, and ecological dimensions of contemporary social life” (Ibid., p. ix–x). This also offers space for a sociological contemplation about diplomacy, its social role and significance.

As already noted, also diplomacy is undergoing important changes during the discussed period. It is no longer the exclusive institution of the nation state, but it is slowly becoming an institution of the international community as well, clearly illustrated for example by the emerging diplomatic service of the EU.⁴⁴⁶ Furthermore, its social origin and composition is changing significantly, that is to say that the social origin of its members, i.e. diplomats, has

⁴⁴⁵ For more on diplomacy and globalization see Jazbec, 2009: 66–83 (Osnove diplomacije), and Jazbec, 2010 (Small States and Diplomacy) as well as Riordan, 2003.

⁴⁴⁶ However, it must be noted that “diplomacy (...) is still the most important institution of the state for the conduct of foreign policy. Diplomacy is the only institution of the state, which deals exclusively, permanently, systematically, and on a career basis with the external relations of the state. This is a specific activity above all because of its object (foreign policy, i.e. international relations), because of the area of operation (abroad), because of sensitivity (the issue of

transformed considerably. Only a century ago it was dominated by members of the senior aristocracy, characterized predominantly by their proximity to the ruler and by the resulting distinctiveness. In the period after the World War II it started to be primarily characterized by representatives of both sexes from broader social strata, who were increasingly recruited to the service following entry exams and were later on trained in the skills necessary for the profession (Meerts, 1999). This transformation not only brought about a different social image of diplomacy, but also highly affected the trend of its professionalization (education, training) and the question of mobility within the service. These aspects increased again in relevance and importance in the period after the end of the Cold War, when newly independent and re-independent countries of the former socialist bloc found themselves with the urgent need to re-establish their diplomacies.⁴⁴⁷ The gradual change from monarchies to parliamentary democracies across the northern hemisphere resulted also in the changed nature of diplomacy. Globalization, among other factors, only intensified this shift.

Its intensification during the previous two decades has exerted, according to our understanding, such influence on diplomacy and its *modus operandi* that there is a need for both a sociological frame and approach to be able to comprehend and research this institution accordingly. To sum up, we see the reasoning for the sociological study of diplomacy in the nature and dynamics of social change and the change in society as well as in the consequently changing nature and role of diplomacy.

Aspects

In this part of our contribution we focus our attention, while discussing the necessity of establishing a sociology of diplomacy, on the issue of special sociologies as well as on various selected definitions of diplomacy and their potential support for the new subdiscipline.

confidentiality) and because of its own techniques, i.e. its *modus operandi*” (Petrič, 2010: 341).

⁴⁴⁷ For more on this see Digol, 2010 as well as Jazbec, 2001 and 2002 (*Diplomacija in varnost*).

The emergence of a sociology of diplomacy follows to a large extent similar processes through which other areas of sociology have proceeded. It generally means that special sociologies from one point of view borrow from general sociology its research methods and practices, while from the other they contribute to it their specialized understanding of narrow areas and phenomena, gained through their particular research efforts. This would mean that each new special sociology benefits from previous similar efforts. However, they have to be able to define their own research area, topics and specific focus. When this leads to a necessary degree of empirical preoccupation, one can speak about an initial sufficient background for the new special sociology to begin its emergence.

Firstly, a comparison with other similar special sociologies and using them as support while articulating this process of emergence is of high importance. We see the following special sociologies as being of help for us in defining and constituting a sociology of diplomacy, namely the sociology of work, of organization, of law, of globalization, and of international relations. They all represent sociological explanation, interpretation, analysis and study of a given topic within its social context, having in mind its interrelations and interactions with institutions in its environment as well as the results of those activities. Consequently and comparatively, we could say it would also mean the application of sociological theories, perspectives and research methods to an analysis of diplomacy as a process with all its characteristics and specifics. Having in mind the understanding of diplomacy also as a diplomatic organization would offer us reasonable arguments for the above listed selection of special sociologies and their applicability to our topic.⁴⁴⁸ We try to draw generally from them and would therefore present them briefly.

The sociology of work represents “the sociological analysis of work and its organization (...). The general subject is analysed within its wider social, comparative context, in particular its interrelations with social, economic and political institutions” (Jary and Jary, 2005: 598). Much of this relates also “to occupational specialization (e. g. professionalization)” and to the division of

⁴⁴⁸ For more on diplomatic organization see Jazbec, 2001: 147–198, and 2002: 173–211.

labour as the central unifying topic (Ibid.). Professionalization, recruitment and mobility are but a few of the typical issues dealt with in diplomacy as well.

The sociology of organization “can be identified by the use of perspectives and discussion of issues closer to mainstream academic sociology and derived particularly from Weber’s ideal type of bureaucracy. There is also focus upon all types of organization (...) in an attempt to arrive at a general theory of organization (...), to develop typologies of organizations and explain similarities and differences in organizational structure” (Ibid., p. 438). We already pointed out our understanding of diplomacy as an organization.

The sociology of law represents “the sociological study of the social context, development and operation of law: the system of rules and sanctions, the specialist institutions and specialist personnel, and the several types of law (e. g. constitutional, civil, criminal) which constitute the legal system in complex societies” (Ibid., p. 593). It understands law also as a social phenomenon and deals with it through the use of social research methods as well as with the application of general sociological theories to legal phenomena (Igličar, 2004: 14).

The sociology of globalization “has come into existence in recent years as both an umbrella for a number of traditional sub-fields and also as a theoretical enterprise” (Robinson, 2009: 5). Hence, it is not surprising to understand it as a special sociology which is highly complex and with a heterogeneous set of research topics and areas, which all have in common a contemplation about probably the most typical, outstanding and crucial as well as highly heterogeneous characteristics of contemporary global society.⁴⁴⁹ This special sociology is of particular importance for our discussion since it deals with globalization, the phenomenon that exercises and articulates the most obvious social dependency of diplomacy so far.⁴⁵⁰

⁴⁴⁹ For an understanding of the sociology of globalization see Rizman, 2008 and Sassen, 2007, for an understanding of globalization as such e.g. Eitzen and Zinn, 2009.

⁴⁵⁰ Benko claims that globalization could be understood as »a relatively qualitative expansion of social relations to the whole world regardless of frontiers and distances« (2000:15).

The sociology of international relations stems from the proposition that “international phenomena should be understood as social facts” (Devin, 2008: 13) as well as that for such intentions, one should “connect the analysis of international relations with findings of general sociology” (Ibid., p. 14). This subdiscipline is in fact the “sociology of global society, its historical and structural prepositions, and its evolution from the embryonic beginnings up to the current period, when trends of globalization forecast that we come across at this point (...) where an all-encompassing and completed world is emerging” (Benko, 2000: 11). This additionally shows that diplomacy as a social process of creating and implementing foreign policy is getting increasingly anchored within the social context.

Here we would point out two issues which arise during the process of specialization within the sociological context and which have to be taken care of. They are the issue of distinctiveness among various special sociologies, in particular those of a recent origin, and of a multidisciplinary framework, which is always tempting us to bring us close to related and/or neighbouring subdisciplines. Nevertheless, as far as the applicability of the above presented for the definition of sociology of diplomacy is concerned, we see some clear correlations: our subdiscipline also deals with the sociological study of the research subject (diplomacy) and its social dependency, of its process nature and relations towards social environment (diplomatic, political, general) as well as of diplomats and institutions, which produce and project results of diplomatic activity, including with that of their social implications.

Secondly, a look at some definitions of diplomacy and their possible sociological aspects would additionally help us to solidify our belief in the emergence of the new sub discipline. Generally speaking, there are some basic aspects in various definitions of diplomacy, through the help of which it may be possible to support the above sociological presented understanding of diplomacy. We touch upon some of them below.

Satow (1994: 3) lists four elements for the definition of diplomacy, among which the first (“*the management of international relations by negotiation*”) and the third (“the business or art of *the diplomat*”) point to a procedural understanding of diplomacy and to the diplomat as the actor of that process.⁴⁵¹

⁴⁵¹ Italics in this part of the text are those of the author of this article.

Nicolson (1988: 3–5) lists five elements, among which the third (“the word denotes *the processes and machinery* by which such negotiation is carried out”) points to a procedural and organizational understanding of diplomacy. Barston (2006: 1) also points to at least an indirectly procedural aspect when discussing “the *management of relations*” and stating that “diplomacy is concerned with *advising, shaping and implementing* foreign policy”. Diplomacy is a means by which states “articulate, co-ordinate and secure particular or wider *interests*”. Morgenthau (1995: 660–667) sees diplomacy as “*a wide range of foreign policy activities*” and *the diplomat* as a symbolic representative of his state, who is constantly exercising symbolic acts and is also exposed to them. Again we can point to the procedural nature of diplomacy and the diplomat as the driver of this process. Benko (1998: 40) points as well to the fact that diplomacy “*represents the state*” and coordinates “*relations among them*”. Again, there is a clear hint towards social dependency of diplomacy, which requires a sociological interpretation. These definitions all understand diplomacy also as a (MULTI-FUNCTIONAL) social process (management of international relations, negotiating process, advising, shaping, implementing, activity, representing states) and mostly also the diplomat as the actor of this process.

We could complement these standard definitions with some current emphases. Sharp (Murray et al., 2011: 717) understands diplomacy as “the institutions and processes by which states, and increasingly others, represent themselves and their interests to one another in international and world societies”. Wiseman (Ibid., p. 711), according to the English School theory, understands “diplomacy as both an order-creating institution of international society and a process involving rules and practices to facilitate inter-state relations”. Criekemans (Ibid., p. 715) points out that “diplomacy has become a multi-level endeavour, in which different policy levels (macro-regional, national, cross-border, sub-state: regions and cities) generate specific types of diplomatic activities reflecting specific needs felt at their respective territorial levels«. There are three points of note in the presented views, which we could understand as important support for our claim regarding the necessity of a sociological research and interpretation of diplomacy: firstly, diplomacy as a process, secondly, diplomacy as an institution of the international commu-

nity, and thirdly, diplomacy as an activity reflecting the needs of different territorial levels.

Referring to the above mentioned, we should add that Murray and Melissen explicitly point out the sociological research and understanding of diplomacy. The former does so while speaking about “neglected philosophical, sociological, or psychological study of diplomacy” (Ibid., p. 720) and the latter does so when stressing that “[I]t is a matter of speculation as to whether economists, sociologists, or others will leave their own future mark on the field (...)” (Ibid., p. 723). Not that we would like to go to far in our contemplation, but still we have to return to Sharp (Ibid., p. 718), who, while discussing the changed way of representation in the work of diplomats, says that “[D]iplomats have long been practical theorists engaged in constructing and maintaining ambiguous collective identities in thin social contexts. Indeed, the modern international society of states may be regarded as one of the most important, radical, and transformational products of their handiwork in this regard”.⁴⁵²

Initial Empirical Support

The question of the existing initial empirical support is of crucial importance for our attempt to constitute sociology of diplomacy. Since this endeavour is at the very beginning and stems primarily from a theoretical contemplation, one could hardly expect more than a scarcity of empirical support.⁴⁵³

We could bring our attention to the three publications of the author (Jazbec, 2000, 2001 and 2002), which we believe are of initial, ground-breaking

⁴⁵² With these quotations about the importance of diplomats as well as their work and its output, we have at the same time additional support for the significance of a diplomat as an object of fundamental and initial research interest for the sociology of diplomacy.

⁴⁵³ While seeking the initial push to establish a special sociology, one could note that “special sociologies present the use of general sociological theory at solving problems, which are put forward to the sociologist either by the institution, which orders the research, or by the researcher’s own scientific interest” (Jambrak, 1992: 70). We suppose it is obvious that in this case the attempt is driven by »the researcher’s own scientific interest«.

significance for the new field, and which are followed by two publications by a group of authors a decade later with a thorough, comprehensive and detailed research effort, focused on the issue of equal opportunities in the Slovene diplomatic service (Jazbec et al, 2009 and Jazbec et al, 2011).

In the case of the first three publications, the author's interest is focused on the study of social/personnel composition of diplomacies of the new small states, which emerged after the end of the Cold War, and on the organizational aspects of the establishment process of those diplomacies. The case study stems from the Slovene example and brings a comparison with the experiences of Estonia, Latvia and Lithuania. The research presents and studies groups and subgroups, their characteristics (such as origin, recruitment and future trends, including professionalization), dynamics and relations (social dynamics, promotion, competitiveness), which constituted those diplomacies at the time of their re-emergence as well as some other topics (feminization, youth, limited personnel resources, recruitment). Additionally, a few sociological and organizational models are offered for future research.⁴⁵⁴ These contributions could be understood as the initial practical and theoretical effort to constitute this new research area. They already explicitly name the area as the sociology of diplomacy, while the second also elaborates this term "as an approach and point of view for further theoretical conceptualisation and empirical researches of new diplomacies, based on a) broad selection of methods which sociology has developed so far for the study of social phenomena, and b) large practical experiences, which diplomacies of small new states have contributed during the first decade of their existence to the field".⁴⁵⁵

The next two publications focus on the issue of equal opportunities in the Slovene diplomacy.⁴⁵⁶ It would be possible to argue that this research,

⁴⁵⁴ One of them could be Mal, 2009.

⁴⁵⁵ See Jazbec (2001: 207–208). The term sociology of diplomacy, as an explicit name for the new scientific area, was mentioned for the first time by another author by Bohte and Sancin (2006: 30–31).

⁴⁵⁶ The first one is the original Slovene version, while the second one is the English edition. Both count among pioneer interdisciplinary research efforts and has raised much of the attention of the diplomatic community in Slovenia.

stemming from a broad empirical survey of the Slovene diplomatic service, represents the first comprehensive attempt in the field of sociology of diplomacy. It focuses exclusively and entirely on diplomatic subject matter with a full sociological approach and within its context. It presents, analyses and interprets the situation as far as equal opportunities are concerned, the causes and cases as well as characteristics and their manifestations during the first two decades of the Slovene state and its diplomacy. The key topics discussed are gender and other aspects of inequality (like personnel and party acquaintance with the foreign minister), recruitment, promotion, personnel policy, diplomatic postings, diplomats and their families (in particular abroad), and relations among diplomats (within the ministry, within diplomatic missions etc.). For consequent practical use, a set of policy recommendations has been elaborated and offered for further implementation.⁴⁵⁷ The project is unique also since it partially tries to explain diplomatic work abroad within the context of migration theories (diplomats as migrants).

For the purpose of this contribution we would point out two additional references, namely Jönsson and Hall (2005) and Digol (2010), which either refer to or point towards a sociology of diplomacy.⁴⁵⁸

⁴⁵⁷ The project was conceptualized on an interdisciplinary basis and was carried out through the participation of career diplomats (Policy Planning and Research Department, Ministry of Foreign Affairs) and representatives of the research community (Centre for the Slovene Emigration Studies at the Slovene Academy of Science and Arts) as well as academic community (Faculty of Social Sciences, University of Ljubljana).

⁴⁵⁸ Searching on Google for “sociology of diplomacy”, the above mentioned publications appear as the most frequent among the first 68 hits, selected on the first seven presented pages. All in all, 4080 hits are offered for this term. However, all of them repeat many times, since different publishers and institutions offer these information. For example, 6 references among 68 hits repeat 50 times (among them Jazbec, 2001, even 27 times). The author understands these data as an additional argument for his research effort.

http://www.google.com/search?q=%22Sociology+of+diplomacy%22&hl=en&prmd=imvnsb&ei=s6CbT7SwC8yRswaZ55iJAQ&start=60&sa=N&bav=on.2,or_r_gc.r_pw.r_qf,.cf.osb&biw=1920&bih=913#q=%22Sociology+of+diplomacy%22&hl=en&prmd=imvnsb&ei=TLsbt96vLpPP4QSP6vWp-

With their focus on the essence of diplomacy, Jönsson and Hall have produced an innovative contribution, which has decisively paved the way during the previous decade for the emergence of diplomatic studies as a new discipline (comp. also Sharp, 2009). Their understanding and “principal focus on diplomacy as an institution rather than diplomatic method” (Jönsson and Hall, 2005: 3) points out the necessity to theorize on and about diplomacy, while at the same time they come close to the complexity of diplomacy as well as to at least a partial uncovering and elaborating of its social dependency. Even more, it is also our opinion that they enter this area with their “three essential dimensions of diplomacy: communication, representation and reproduction of international society” (Ibid., p. 4), which they exploit as part of their theorizing on diplomacy. We detect this also from their contemplation on the historical sociology of diplomacy and of international relations.⁴⁵⁹ Within this context we think it is of decisive importance when the authors “suggest that diplomacy plays a crucial role in mediating universalism and particularism, and that diplomacy thereby in a sense *constitutes* and *produces* international society” (Ibid., p. 37). With the third dimension of diplomacy (reproduction), they refer “to the ways in which diplomacy contributes to the creation and continuation of a particular international society” (Ibid., p. 38) and they understand it as “the processes by which polities, or groups of polities, maintain themselves *as such*” (Ibid.). Having in mind also their “plea for a procedural approach” (Ibid.) in the understanding of diplomacy, we see their contemplation also as an important step towards the sociological conditionality and understanding of diplomacy (although not more elaborated), and not only as a fundamental work for the establishment of diplomatic studies.

Finally, one should also touch upon the study of the process of transformation of diplomatic elites in 27 European transitional countries after the end of the Cold War (Digol, 2010). The author deals with the initial question of whether there was either circulation or reproduction of the diplomatic elites.

Dg&start=0&sa=N&bav=on.2,or.r_gc.r_pw.r_qf.,cf.osb&fp=fe2819027d67eb6c&biw=1920&bih=913 (Accessed 28 April 2012)

⁴⁵⁹ See Chapter 2 with the title “Analytical Framework” (p. 24–38), point 2 “Toward a historical sociology of diplomacy” (p. 30–33).

While focusing on the general sociological characteristics of diplomats, she notices many similarities (like education, social background and recruitment) and differences (like age, gender, recruitment channels, previous professional experience and residence type). She concludes by stating that the “formation of the new diplomatic elites is still continuing” (Ibid., p. 165), which is the reason that “any generalizations must be made with great caution” (Ibid.). Judging by the topic, context and apparatus of her research, one could say that although the author does not make it explicit, it is quite obvious that we could understand her work as an additional and important contribution within the sociology of diplomacy.

One should also bear in mind that there are other works which deal with or touch upon the topic from the diplomatic area and with a similar approach, but from different fields and not only international relations, but also legal studies, history, security, anthropology, cultural studies etc. It would be useful for the further evolution of the sociology of diplomacy to collect and systematise their interdisciplinary contribution.⁴⁶⁰

Dilemmas

As was already mentioned before, while constituting a new scientific area or sub/discipline, various conditions have to be met (RESPECTED). One would basically have in mind an idea which must rest on solid theoretical background, and the necessary empirical support, which includes a defined research area, subject matter, methods, apparatus and problems to be touched upon. With the mentioned aspects, the obvious issue of a demarcation line appears, namely what the *differentia specifica* of the new area is and where its frontier lies, in comparison with other areas close to it and which also could to a certain extent overlap or even collide with the new area. Additionally,

⁴⁶⁰ Here we could mention Defrance and Chamot (2008), who deal with sociological interpretation of sport as a potential foreign policy tool (and via facti also diplomatic) in the case of France after the World War II. Their contribution confirms the possibility (we would say also necessity) of sociological interpretation of various topics when these appear in the diplomatic area.

there is always the question of why one attempts to establish a new subdiscipline, in our case a sociology of diplomacy. Is it really necessary, could we not tackle the upcoming questions and research challenges with the existing set of tools and approaches?

Our *differentia specifica* for the sociology of diplomacy lies in the aim to research diplomacy as a multidimensional social phenomenon with comprehensive sociological approach as well as within its context. We see the most important support for such point of view in the fact of the increasing complexity and intensity of globalization in the period after the end of the Cold War. So it is not primarily globalization as such, but the way it develops, evolves and impregnates the international society. Since we are at the very beginning of the process, the areas outside the new field cannot be identified precisely. More empirical support would need to be provided to shape theoretical outlines and to strengthen the field as such, while the new discipline would solidify its identity. Not for the sake of an expected time line, but for the sake of the expected, aspirant research effort, we compare with Gurvitch when he claims as follows: “Despite the constantly increasing attention which it has aroused during the last decades, despite its burning actuality, which we will try to explain, the sociology of law still has no clearly defined boundaries” (Gurvitch, 2001: 1).

Diplomacy has been the subject matter of various subdisciplines. Generally speaking, it is the area of political science, which primarily deals with this topic, be it within the science of international relations, with strong aspects and approaches also of history, law, culture and anthropology (although these disciplines also deal with diplomacy by themselves), or more recently within the emerging diplomatic studies. Sociology as another main field has not dealt much with diplomacy, at least not with an explicit and broad research interest.

Within the elaborated, we understand from one point of view diplomatic studies and from the another one the sociology of diplomacy as two fields on the same horizontal level, expressing a strong and comprehensive research interest in diplomacy, understood for this purpose – as explained previously – primarily as being of a procedural and creative nature. Here we see diplomatic studies as an area emerging from the broader context of international relations and sociology of diplomacy as a new special sociology, still close to

the sociology of international relations. At the same time, we would say that with the two emerging subdisciplines, namely diplomatic studies and the sociology of diplomacy, two grand areas, namely political sciences and sociology, come together through the exploration of diplomacy as their common subject matter. For these reasons, we would also claim there is no question of tackling the new field or not; the question lies in the ability to recognize the emergence of aspects in the changing environment, which demand to be dealt with through a new approach and within an additional context.

Conclusion

It is our belief that what has thus far been presented and elaborated with regard to the effort to constitute a new subdiscipline, consisting of a sociological approach to and within its context dealing with diplomacy, can be summed up in a few positive and forward oriented findings.

Generally speaking, the sociology of diplomacy would be that subdiscipline, one of the special sociologies, which deals with the study of phenomena, relations and processes in diplomatic organization as well as in and with its environment. For this purpose, the sociology of diplomacy from one point of view makes use of the sociological apparatus and methodology to study relations and processes, which appear and take place in that area of human activity articulated through diplomacy, and from another point of view, it focuses on the content that diplomats deal with while implementing foreign policy, and the way those activities (diplomatic functions) are being carried out in various social, i.e. international environments.

Hence, the following elements for the definition of a sociology of diplomacy as the result of our contemplation should be pointed out:

Firstly, it is a sub-field of sociology (i.e. special sociology) concerned with the study of diplomacy.

Secondly, it is also the sociological study of the social context, dependency, development and operation of diplomacy.

Thirdly, it is also that branch of sociology that a) studies social phenomena, relations and processes involved in creating and implementing foreign

policy through diplomacy, b) which is concerned with the understanding and explanation of diplomacy in particular cases, and c) with the relations between general and other forms of social structures, which emerge and participate in this process, and their interactions, which arise and are produced by this process.

Fourthly, it is also the application of sociological theories, perspectives, research methods and approaches to the understanding and analysis of both diplomatic processes and practice.

Fifth, it should also be comprehended as the sociological (PART OF...) and multidisciplinary analysis of diplomatic organization, its structure and the dynamics of social relations in this organization (decision-making, management, promotion, recruitment, professionals, organizational change etc.) as well as of relations between other organizations and institutions, which deal with the creation and implementation of foreign policy and diplomatic activities, with particular reference to bureaucracy as a special type of organization.

Sixth, it is also the study of the connection and interdependence between organizational structures and technological complexity to the extent that it includes diplomacy.

We support this understanding by our theoretical and empirical research efforts as well as by our understanding of the special sociologies and definitions of diplomacy. It is the points where these elaborations overlap where we see the possibility and necessity to activate, produce and formulate the emergence of the new subdiscipline and its characteristics. It is because of such an approach that we also see enough space for the required academic scepticism as a tool for further progress and clarification of our research endeavour, aimed at the constitution of a sociology of diplomacy.

Persuasion, the Essence of Diplomacy⁴⁶¹

ANKARA, FEBRUAR 2013

Persuasion as a Reflection of a Social Context

As a matter of fact, I was never interested in diplomacy. My ambition and goal, already from early childhood, was to become a journalist, which I actually achieved a decade and a half later. However, diplomacy entered my life much later than journalism and I would guess more or less by chance. It was in mid-October 1987, when I started with my work as a mid-level diplomat in the then Yugoslav Foreign Ministry in Belgrade. So, roughly speaking, my diplomatic career started a quarter of a century ago – at that time, Prof. Dietrich Kappeler already had spent the same amount of time in his diplomatic engagement. At the time, I did not know anything about him, and was practically an outsider in the profession that later became my vocation, activity, and hobby. I was an outsider, in spite of the fact that I passed the diplomatic exams with almost the very best grades. Everything that I know now and have produced so far in the area of diplomacy (www.meles-meles.com <http://izumbib.izum.si/bibliografije/Y20100110204249-90867.html>) is the result of enthusiastic, devoted, and demanding work throughout the past two and a half decades. Consequently, this was also the time during which Prof. Kappeler was slowly entering my research contemplations in this field.

In contrast to my experience with our jubilant, I met Dr. Jovan Kurbalija in early 1990, a few days after he, as a novice, with a degree from the Belgrade

⁴⁶¹ Objavljeno v: Kurbalija, Jovan (ur.). *Persuasion: the essence of diplomacy: a publication in honour of professor Dietrich Kappeler*. Geneva: DiploFoundation; Msida: Mediterranean Academy of Diplomatic Studies, 2013, str. 65–73.

Faculty of Law in his pocket, entered the Foreign Ministry and landed in our Department. We became acquainted at the very beginning and became friends soon afterwards. We spent approximately one year together – in early summer of 1991 I left to Klagenfurt as a consul (the last of Yugoslavia, as it soon turned out, and just as soon after, the first of Slovenia) and Jovan left to the Diplomatic Academy of Malta, where his later career took off. I am glad and proud that our friendship managed to strengthen with the passing of time.

My first encounter with diplomacy as a practitioner in those Belgrade years immediately encouraged me to dwell on it theoretically, primarily generally and later also seeking for backgrounds and specifics. This led to my theorizing and consequent publishing of various articles. My first book on diplomacy (on consular relations) was published exactly a decade after I entered the profession and my latest (the fourteenth) was published in July 2012, on the twentieth anniversary of the international recognition Slovenia and its diplomacy. When I started with my scholarly contemplation and writings, I was careful enough not to choose foreign policy but diplomacy. The former is a too sensitive research issue for a career diplomat, while the latter offers a lot of challenge, practical examples and unlimited potential for theorizing. I think one could say that I have been absorbed by diplomacy so far (being most probably by now transformed to an insider).

Diplomacy as a *skill* was my first understanding of that term. With that, I actually fully hit upon Prof. Kappeler's understanding, without knowing it at that time. A skilful diplomat is nothing but a persuasive one. Diplomacy as an *activity* followed as the next nuance and this was quite obvious for me, already being a practitioner. It took a year or so before it occurred to me, listening to experienced colleagues, that diplomacy is also a *profession*. Diplomats are primarily professionals, career civil servants or bureaucrats, dealing with the implementation of foreign policy through the exercise of diplomatic functions. Even more, they (actually, we) are the only part of public administration permanently pursuing this, as a full time job. This distinguishes them (us) from all other persons that occasionally deal with the same issues. All these three understandings radiate persuasion as the key element, as the essence of diplomacy, as we claim in this collection of papers.

Before continuing with the presentation of the evolution of my understanding of diplomacy, let me first elaborate my views on persuasion.

Perhaps one might say that persuasion is not just an activity, a skill, a way of doing diplomatic business, but that it is a notion of diplomacy. It is a flexible concept for a broader framing of diplomacy into something not always clearly understandable, easy to catch and grasp, but a fluid understanding of what diplomats (and other persons occasionally engaged in this business) pursue *and* produce at the same time.⁴⁶² Since diplomacy is a solution-oriented and conflict-preventing way of seeking to overcome differences and to make consensus or compromise possible, it is not necessary to contemplate why there is a need for persuasion and who is to be persuaded. How to persuade would be the next question. The most efficient way to do so, I would say, is through personal example and natural authority. This includes persuading both by words and deeds as well as direct and indirect ways of doing so. Keeping in mind that the majority of states do not possess enough power as a means of persuasion, they should rely on a soft approach to this business. This could stand out in particular when persuasion is being exercised among states that are part of the same integration framework, like in the case of the EU. At the same time, the persuasive approach is accompanied by tougher means, in particular when issues of crucial importance are at stake. One could imagine that when concluding negotiations of the next budget period in late night sessions of the European Council, the EU member states move on from softer to harder approaches and means. The tougher the negotiations are, the more states tend to cluster among two or three and push their interests; it is quite easily the case that at the very end, the ultimatum as the final method of persuasion is employed.

Persuasion, understood as an approach, method and skill, for sure easily – or at all – stands out because of personal qualities of a diplomat in question, i.e. the one engaged in a process. Here, we could refer to Nicholson, who claims that an efficient, or even an ideal, diplomat (meaning also negotiator) should derive his/her success from moral influence, which is founded on seven spe-

⁴⁶² Jönsson and Hall claim that diplomacy »in a sense *constitutes* and *produces* international society« (Essence of Diplomacy, 2005, Basingstoke: Palgrave, p.37).

cific diplomatic virtues, namely truthfulness, precision, calm, good temper, patience, modesty and loyalty.⁴⁶³ Honesty and trust compose natural authority, which makes a self-confident diplomat, who knows how to encourage his/her counterpart, but also how to wait and let him/her get to know when a certain option is not adjustable. Often it is better to leave the counterpart to come to that conclusion by him/herself than to rush him/her into such conclusion by our eagerness. This could be an example of indirect persuasion, which is as a rule not a swift process, but longer lasting. Last but not least, one could say that good persuasion should reflect a given social context if it really aims to be successful. With this proposition we return to an understanding of diplomacy as a phenomenon.

Working on my doctoral thesis, which took almost a decade (and literally one meter huge pile of books studied) and spanned two postings (Klagenfurt and Stockholm), a rather clear interpretation of diplomacy as an *organization* articulated itself in front of me.⁴⁶⁴ A parallel with military organization served well for the drawing of some initial conclusions and to aggregate some characteristics of the diplomatic organization, while Aldrich⁴⁶⁵ and Morgan⁴⁶⁶ offered the theoretical background to back up the case. Needless to say, Weber's concept of bureaucratic organization was at the core of this understanding, interpretation and application.⁴⁶⁷ This was also the time when the concept of *sociology of diplomacy* began to emerge in my research. Initially, I just comprehended it as a sociological approach to the understanding of diplomacy, which emerged out of my study of sociological and organizational aspects of new

⁴⁶³ Nicolson, Harold, *Diplomacy*, 1988, Washington: Georgetown University, pp. 55–67.

⁴⁶⁴ For more on the understanding of diplomatic organization, see Jazbec, Milan, *Diplomacies of New Small States: the Case of Slovenia with some comparison from the Baltics*, 2001, Aldershot: Ashgate, pp. 147–198.

⁴⁶⁵ Aldrich, E. H., *Organizations and Environments*, 1979, New York: Prentice Hall.

⁴⁶⁶ Morgan, Gareth, *Creative Organization Theory*, 1989, A Resourcebook, SAGE Publications.

⁴⁶⁷ Comp. Morgan, 1989:49–50.

diplomacies. I tried to describe it “as an approach and point of view for further theoretical conceptualization and empirical researches of new diplomacies, based on a) broad selection of methods, which sociology has developed so far for the study of social phenomena, and b) large practical experiences, which diplomacies of small new states have contributed during the first decade of their existence to the field” (Jazbec, 2001, pp. 207–208).

The next decade was spent on researching the new topic, conceptualizing and defining it as well as its various research aspects. The more I dwelled on the issue, the more an understanding of a social dependence of diplomacy was coming in the forefront. The break-even point in that process was reached with the quotation from Benko, claiming that “diplomacy was established in a function of a historical situation, what would mean that in different historical periods the articulation of needs and interests dictated the establishment of diplomacy and guaranteed its existence”.⁴⁶⁸ There is a significant and most probably also key interdependence between crucial historical periods and the way diplomacy is developing. One could claim this for the periods of the Greek city states, the medieval Italian city states, the Peace of Westphalia, the establishment of the League of Nations and the consequent end of the ancient regime as well as for the end of the Cold War and the consequent structural intensification of globalization. Different historical situations *and* their social circumstances played a crucial role in shaping the mode and notion of diplomacy, its understanding, methods and form. So, generally speaking, it is a concrete social context that plays the decisive role in the way diplomacy appears and is being, accordingly, also researched.

With the end of the Cold War, this phenomenon highly increases in importance. Firstly, one has to say that the globalization processes gained increasingly on the structural momentum and secondly, an unprecedented revolution in both information/communication and transport technology definitively changed the historical situation and its social context. Their complexity and

⁴⁶⁸ Benko, Vladimir, Mesto in funkcije diplomacije v razvoju mednarodne skupnosti (The Place and Functions of Diplomacy in the Development of the International Community), in: Jazbec, Milan (Ed.), Diplomacija in Slovenci (Diplomacy and Slovenes), 1998, Klagenfurt: Založba Drava Verlag, pp. 39–58.

interdependence nowadays demand understanding of diplomacy and its research not only with political sciences, history, law, and recently also with diplomatic studies, but furthermore with the approaches, methodology, apparatus and reasoning of sociology. Therefore, according to my strong belief, a need for constituting a sociology of diplomacy has emerged. The establishment of any special sociology is the result of a defined research topic (in our case the phenomena, relations and processes within diplomatic organization and with its environment, including diplomat as its main promotor), methodology (to a certain extent borrowed from general and similar special sociologies, like the sociology of international relations) as well as of initial research production.⁴⁶⁹ This special sociology would focus on diplomatic topics, like recruitment, education and training, promotion, social composition of diplomacy, gender issues, diplomacy as a profession, the so-called ideal diplomat and his/her relation towards a current historical situation, etc. These and other topics are being dealt with in my book *Sociology of Diplomacy*, published in July 2012.⁴⁷⁰ As far as I can say, it was the first time that this emerging area and subdiscipline was thoroughly presented and elaborated, with contributions from various distinguished scholars and practitioners.

Additionally, this was also the time when a notion of diplomacy as a process became fully clear to me. It means that I primarily and on the whole understand diplomacy as a dynamic *social process*, which enables foreign policy communication among subjects of international public law, and depends primarily on the changing social situation within a given historical context and is in principal relation towards the nation state.⁴⁷¹ This process nature of diplomacy stems from one point of view from its social context and

⁴⁶⁹ For the latter, apart Jazbec 2001, compare also Digol, Diana, *Emerging Diplomatic Elites in Post-Communist Europe*, 2010, Saarbrücken: VDM Verlag dr. Müller, as well as Jazbec, Milan (et al), *Equal Opportunities in the Slovenian Diplomacy*, 2010, Ljubljana: Scientific Research Centre of the Slovenian Academy of Science and Arts, and Ministry of Foreign Affairs.

⁴⁷⁰ Jazbec, Milan (Ed.), *Sociologija diplomacije (Sociology of Diplomacy)*, 2012, Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. Its revised and expanded forthcoming English edition is to appear in autumn 2013.

⁴⁷¹ Jazbec, Milan, *Uvodna študija (Introductory Study)*, in: Jazbec, Milan, 2012:13.

from another from the fact that “without communication there can be no diplomacy”.⁴⁷² And as Petrič claims, “the core of diplomacy is communication among states, conducted by special personnel” and this “communication with diplomats of other states and with the representatives and foreign policy bureaucracies of those states as well as with representatives and bureaucrats of international organizations represents the main activity of diplomats.”⁴⁷³ At the same time, this definition is general enough to be able to encompass various aspects of defining diplomacy (like the already mentioned skill, activity, profession, organization as well as foreign policy, behaviour, and also its reference to being an institution of the international community and not only of nation state) and dwelling on its substance.

But when it comes to its essence, I would stick to diplomatic functions as they are defined in the Vienna Convention on Diplomatic Relations. They have been formulated quite precisely, but at the same time broadly enough to be able to survive half of the century, without any clearly exercised determination of states to adapt them. This, however, does not mean these functions have not gone through a process of change. Representing the sending state in the receiving state is today much different than it was half a century ago or even earlier, but still serves its main purpose. Consular protection is increasing in importance due to the highly improved possibilities to travel around the globe and to do business practically everywhere. Observing (by legal means) and reporting to the governments of sending states is enormously increasing in importance as well, in particular due to complex societies and growing difficulty to influence governments and their policies. Negotiations, historically the very heart of diplomatic activity, witness an increase in the number of experts – non-diplomats taking part in the process, while diplomats arrange the environment and conditions for it. One could even say that as the

⁴⁷² Jönsson and Hall, 2005:37.

⁴⁷³ Petrič, Ernest, *Zunanja politika: osnove teorije in praksa* (Foreign Policy: Theoretical Foundations and Practical Aspects), 2010, Mengeš, Ljubljana: Center za evropsko prihodnost in Znanstveno-raziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti. For more on diplomacy as communication compare Jazbec, Milan, *Osnove diplomacije* (Diplomatic Handbook), 2009, Ljubljana, Fakulteta za družbene vede, pp. 125–177.

amount of negotiations is increasing, the proportion of diplomats included is decreasing. Using each opportunity to deepen friendly relations among states and people remains an indispensable part of this profession.

So, finally, after this discourse, where do I see persuasion in diplomacy and how do I understand it?

Let me first try to say that its amount and level of practical use depend on its social context, too. The exercise of persuasion took a much different shape in the era of classical diplomacy, such as in the time of overseas mercantilist expansion of the western powers, than is the case at the beginning of the 21st century. This is due to the changed structure of the international community and the way how actors appear and function as well as a much diversified set of actors (state, non-state, private sector, civil society, media, individuals etc.). I would say the contemporary highly complex and sophisticated interdependent international community cannot primarily rely on the use of force and exercise of power (this, of course, does not mean that it is no longer present or in use). Persuasion as a method and approach is being exercised by many different actors, not only by professional diplomats, which shows the high degree of its usage, efficiency and potentials. Furthermore, it demonstrates the universality of diplomatic engagement as such. Diplomacy is a skill, present in daily life, used practically all the time. But due to the current social context there is much more maneuvering space for the applicability of persuasion and its efficiency than there was, for example, a century or even longer ago. In particular, non-state actors like NGOs and media with their appearance and activity reduce significantly the maneuver space, where a hard line, ultimatum approach used to be in place. However, the pressure of lobbies still remains a method of persuasion, but overall their approach in a form of pure pressure has decreased.

Secondly, it is important to always distinguish between persuasion and pressure. Theoretically speaking, every attempt at persuasion could be interpreted also as pressure, but in practice this is far from true. Persuasion presupposes a rather broad area of operation in an open, trustworthy and reliable atmosphere, where the main goal is generally defined and is solution-oriented, keeping in mind the general good and the benefit of all parties included. Pres-

sure, on the contrary, follows the clearly defined goal of the dominant party, with a straightforward and rather dominant approach, where the interests of others are primarily taken into account only to the extent to which they serve the needs of the dominant side. One could say that in the current globalised society, far fewer situations appear where such an approach could prevail, primarily due to the social context. The role of media and the critical voice of NGOs both limit the modus operandi of a hard power pressure approach, or at least minimize the long-term results of its usage.

Thirdly, one should bear in mind that persuasion is a method of working behind doors, off the record, without publicity. This is the only way that it can be successful. When persuasion goes public, it immediately becomes pressure. Sometimes, going public could be a way of doing the business of negotiations, to add pressure to the whole process. But still, even in such cases, persuasion is what remains behind the curtain. Not for the sake of pure secrecy, but for the sake of the atmosphere, of trust, and to avoid the fact that situations where options are given, taken and refused, would become widely known. To refuse an option could sometimes provoke humiliation and destroy the process, but if it is being done behind the curtain and leads to a final result, then it is no longer important. But, alas, it would have been, had the process been public.

Finally, the current social context is not always favourable for these nuances. An enormous media web is timelessly on the prowl for information, and it is highly demanding to keep any process secret. At the same time, as already pointed out, the same media complex is vigilant, ready to uncover pressure activities. In this intersection, I see the crucial role of the social context both for the persuasion process as well as for a comprehensive understanding of diplomacy.

Diplomacija v romanih: *Refleksija, sugestija ali samo fikcija?*⁴⁷⁴

ANKARA, SEPTEMBER 2013

Uvod

Diplomacija v svojih različnih pomenih in razumevanjih (npr. dejavnost, spretnost, protokol, znanje, zunanja politika, organizacija) je pogost predmet literarne obdelave, tako s strani pisateljev kot tudi diplomatov, a prav tako tudi obojih hkrati, namreč pisateljev, ki so diplomati, in diplomatov, ki so pisatelji. Kar se avtorjev tiče, lahko v okviru naše razprave torej govorimo o štirih skupinah, in sicer prvič literati, drugič diplomati, tretjič literati, ki so (bili) diplomati, in četrtič diplomati, ki so literati. Pri tem gre lahko po eni strani za celovito literarno obdelavo diplomacije kot predmeta naracije v romanih (oz. literarnih delih sploh) in v diplomatski memoaristiki, po drugi strani pa tudi za bolj ali manj prisotno omenjanje diplomacije oz. dotikanje njenih vidikov v posameznih delih. Kar se prisotnosti diplomacije v literarnih delih tiče, pa lahko torej govorimo o dveh skupinah, in sicer prvič o tistih delih, ki se posvečajo diplomaciji v celoti, in drugič, o tistih, ki diplomacijo oz. njene posamezne vidike uporabljajo kot dodatni pripomoček za svojo literarno delovanje. V vseh primerih pa velja, da je diplomacija uporabna in uporabljena za upodabljanje v literaturi.

V prispevku obravnavamo pet romanov, ki se ukvarjajo z diplomacijo v celoti (romani o diplomaciji), njihovi avtorji pa so (bili) karierni diplomati oz. so se v določenem obdobju svoje kariere ukvarjali z diplomacijo. Obravnavane romane tako uvrščamo v prvo prej navedeno skupino, avtorje pa v tretjo in

⁴⁷⁴ Objavljeno v: *Acta Histriae*. [Tiskana izd.]. 2013, letn. 21, št. 4, str. 839–854.

četrto prej navedeno skupino. Vsem avtorjem je tudi skupno, da so po poreklu iz slovanskih držav Jugovzhodne Evrope (po eden iz Bolgarije, Hrvaške in Srbije ter dva iz Slovenije). Gre za naslednja dela in avtorje: Misija: London (Alek Popov, 2008), Tat spominov (Dino Milinović, 2002), Travniška kronika (Ivo Andrić, 1963), Zid na mejni reki Selan (Mitja Vošnjak, 1964) in Mavrica izza duše (Milan Jazbec, 2006). Že na prvi pogled je očitno, da sta dva romana relativno starejšega izvora (sredina 20. stoletja), trije pa novejšega (prvo desetletje 21. stoletja). Izbrana dela in avtorje smo načrtno izbrali glede na vse tri navedene kriterije (roman o diplomaciji, diplomat – literat, slovanska država iz Jugovzhodne Evrope), omenjeni časovni vidik pa je naključen oz. neodvisen od našega izbora.

V izhodišču našega prispevka je prepričanje, da se je mogoče z branjem romanov o diplomaciji veliko naučiti o diplomaciji. Konkretno se pri tem osredotočamo na dve hipotezi. Prvič, diplomacija poteka v zelo veliko različnih okoljih in situacijah, ki jih vseh ni mogoče vnaprej predvideti. Zato branje takih romanov v večji in boljši meri pripomore razumevanju in tudi simulaciji delovanja diplomacije kot pa zgolj diplomatska praksa. Drugič, menimo, da diplomati – pisatelji (in obratno) pri pisanju takih romanov vsaj do določene mere izhajajo iz svojih lastnih diplomatskih izkušenj. To pa pomeni dodaten vpogled v diplomacijo in vir njenega dodatnega spoznavanja, tako za splošne bralce kot tudi še posebej za diplomate. S tem bomo skušali potrditi pomen branja tovrstne literature kot dodatnega vira za spoznavanje in proučevanje diplomacije, in to ne samo za širšo publiko, ampak predvsem tudi za diplomate.

Pri obravnavanju navedenih del bomo skušali v začrtanem raziskovalnem okviru ugotovljati tako njihove specifikke kot tudi skupne značilnosti ter natančneje klasificirati avtorje in dela glede na navedene skupine. V članku bomo uporabljali naslednje metode: deskripcija, analiza, primerjava, komentar, sinteza in generalizacija. Ker je avtor tudi diplomat, bomo uporabljali še metodo opazovanja z lastno udeležbo. Rezultate naše raziskave bomo skušali posplošiti za prihodnje podobne projekte. Posplošitev bo iskala odgovor na vprašanje, ali je literarna fikcija, kadar je njena temeljna snov diplomacija, refleksija diplomacije, njena sugestija ali pa zgolj fikcija.

Teoretična izhodišča

Pri naši raziskavi se izhodiščno po eni strani opiramo na stališče, da obstaja veliko različnih definicij diplomacije, ki pa si med sabo niso v nasprotju (Benko, 1998, 39), ampak se celo dopolnjujejo. To pomeni, da lahko diplomacijo obravnavamo z različnih zornih kotov in da obenem obstaja veliko možnosti za refleksijo najrazličnejših elementov in vidikov diplomacije v literarnih delih. Po drugi strani pa se opiramo na dejstvo, da je moč fikcijske naracije sposobna ustvariti takšne situacije, v katerih diplomacija prihaja do izraza tako, kot da bi šlo za resnične situacije. To je po našem mnenju možno tudi zato, ker menimo, da je diplomacija odraz konkretne družbenozgodovinske situacije (Jazbec, 2012, 13⁴⁷⁵) in da to vsaj posredno vpliva na obliko in vsebino konkretne literarne refleksije. Menimo namreč, da avtorji vsaj do določene, četudi majhne mere pri literarni obdelavi vanjo vnašajo svoje izkušnje in pogled na svet, kar je določano s konkretno realnostjo, v kateri živijo.

Pri obravnavi literarne refleksije diplomacije se osredotočamo na pojmovanje diplomacije kot dejavnosti (Jazbec, 2009a, 19–23⁴⁷⁶) in se pri tem ne oziramo na druga njena pojmovanja.⁴⁷⁷ Diplomacija kot dejavnost nam pomeni izvajanje zunanje politike v najširšem smislu, kot to počno diplomati, bodisi v zunanjem ministrstvu bodisi na diplomatskih predstavništvih. Govorimo torej o neposredni diplomatski praksi, se pravi o tistem, kar v praktičnem pomenu diplomacija tudi je. Petrič v tem smislu pravi, »da je bistvo diplomacije komuniciranje med državami s pomočjo posebnega osebja« (Petrič, 2010, 307). Predstavljeno pomeni, da bomo pri naši raziskavi pozorni na vse tisto, kar se pojavlja pri dnevnem delu diplomatov, kar predstavlja njihovo konkretno delo, morda bi celo lahko rekli njihovo obrt. Za razumevanje tega dela in naše raziskave je pomembno poznati diplomatske funkcije, kot so ko-

⁴⁷⁵ Jazbec, M., 2012. Uvodna študija: Sociologija diplomacije – od ideje do poskusa konceptualizacije. V: M. Jazbec, M. ur. 2012. *Sociologija diplomacije: izhodišča, okvir in študije primerov*. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede, str. 11–43.

⁴⁷⁶ Jazbec, M., 2009.a Osnove diplomacije. Ljubljana: FDV.

⁴⁷⁷ Več o različnih definicijah diplomacije npr. Benko (1998, 40), Brglez (1998, 61), Nicolson (1988, 3–5), Petrič (2010, 307–341) in Satow (1994, 3).

dificirane v Dunajski konvenciji o diplomatskih odnosih, in ki predstavljajo temeljni in samoumevni delovni okvir vsakega diplomata.⁴⁷⁸ Te funkcije so naslednje: predstavljanje države pošiljateljice v državi sprejemnici; pogajanja z vlado države sprejemnice; opazovanje, z vsemi dovoljenimi sredstvi, razmer v državi sprejemnici in poročanje o tem vladi države pošiljateljice; zaščita interesov fizičnih in pravnih oseb države pošiljateljice v državi sprejemnici, ter vzpostavljanje, razvijanje in poglobljanje prijateljskih odnosov med državo pošiljateljico in državo sprejemnico na političnem, gospodarskem, kulturnem, znanstvenem in ostalih področjih.⁴⁷⁹

Diplomati izvajajo diplomatske funkcije po eni strani po avtomatizmu, saj te funkcije določajo okvir, vsebino in načine njihovega dela, po drugi strani pa diplomati prejemajo navodila za izvajanje povsem konkretnih zunanje-političnih in diplomatskih dejavnosti oz. potez. Iz tega pa izhaja, da je sam način izvajanja diplomatskega dela odvisen od splošnih načel (ki morajo biti toliko splošna, da zajamejo in določajo najširši okvir delovanja, pripravljen in uporaben za najrazličnejše situacije) in obenem od konkretnih navodil (ki morajo biti tako zelo konkretna, da je ne glede na število prejemnikov teh navodil vsem jasno in razumljivo, kaj morajo storiti in tudi več ali manj, kako morajo storiti). Ravno pri tem, namreč, kako je potrebno določeno navodilo izpeljati, pa tudi, kako je treba predstavljati državo sprejemnico v državi pošiljateljici⁴⁸⁰, pa pridejo do izraza lastnosti diplomata, tiste, ki jih ima oz. bi jih moral imeti, da bi učinkovito opravljal svoje delo. Če povzamemo, bi lahko lastnosti in odlike dobrega diplomata razdelili v specialistično znanje, profesionalne veščine in osebne kvalitete (Bohte in Sancin, 2006, 31–35), Nicolson

⁴⁷⁸ Konzularne funkcije ter področje delovanja so opredeljene v Dunajski konvenciji o konzularnih odnosih.

⁴⁷⁹ Dunajska konvencija o diplomatskih odnosih, čl. 3.

⁴⁸⁰ Pri predstavljanju gre za, drugače rečeno, družabno funkcijo diplomacije, tisto, ki je v širši javnosti najbolj očitna in opazna ter se po njej dostikrat ustvarja pretežni vtis o tem, kaj diplomacije v bistvu sploh je. To velja tudi za literaturo oz. v našem primeru romane. Ker predpostavljamo, da bo mogoče o diplomaciji zvedeti oz. ugotoviti več kot zgolj pravkar navedeno, smo pod drobnogled vzeli romane, ki so jih napisali poklicni diplomati, saj s tem predvidevamo, da bodo taki avtorji šli dlje in globlje v obravnavi diplomacije.

(1988, 55–67) pa konkretno navede naslednje: resnicoljubnost, natančnost, umirjenost, potrpežljivost, dobrovoljno nprav, skromnost, lojalnost državi, osebu diplomatske misije in diplomatskemu zboru, ter obenem dodaja, da je pa samoumevno, da mora imeti diplomat inteligenco, znanje, analitičnost, premišljenost, gostoljubnost, šarm, marljivost, pogum in taktičnost.

S tako zastavljenih izhodišč je predmet naše raziskave literarna refleksija diplomacije v petih navedenih romanih. Roman smo si izbrali, ker gre za obsežno, temeljito in široko zastavljeno literarno upodobitev družbene tematike, vezane na posameznika, na njegov notranji svet v odnosu do javnega, na dileme in pretrese, na njegovo počutje in odnose v socialnem okolju. To pomeni, da z romanom razumemo »v pravem pomenu besede umetniško leposlovno delo, ki v širšem obsegu problemsko rešuje pomembno življenjsko vprašanje« (Trdina, 1974, 201). Za našo raziskavo je še posebej pomembno vedeti, da je roman kmalu »postal zrcalo dobe z vseh vidikov, saj podaja poleg širše analize človeške družbe tudi gospodarsko, socialno in kulturno sliko dobe in okolja, nadrobne opise krajev in narave ter je kot tak važen za študij mišljenja in običajev neke dobe.« (Trdina, 1974, 200). Slednje je še posebej pomembno za našo raziskavo, saj podkrepljuje predpostavko, da je roman refleksija družbenozgodovinskih okoliščin in s tem tudi diplomacije. O definiciji romana sicer obstaja vrsta pogledov, ki jih Kos skuša po eni strani definicijsko relativizirati in jim določiti fleksibilen zunanji rob, po drugi strani pa se osredotočiti na njegovo bistvo in pravi: »Največ, kar se da o njem reči, je, da je načeloma daljša prozna epska oblika, vendar zaradi njegove protejske narave te formalne lastnosti niso povsem določne, temveč so spremenljive. Tisto, kar v romanu ni spremenljivo, je njegova vsebinska konstanta, namreč okoliščina, da gre v njem izrazito za svet zasebnosti v nasprotju s svetom javnosti« (Virk, 2009, 639).

Bistvo novoveškega romana »se kaže šele na duhovnozgodovinski ravni, v različnosti njihovih duhovnozgodovinskih podlag, torej načina, kako subjekt (romaneskni junak) razume samega sebe, svojo vlogo v svetu, metafizično transcendenco ter resničnost in resnico.« (Virk, 2009, 647). Njegovo bistvo je »novoveški dualizem zavesti in stvarnosti« (Kos, 2009,18), to je tisto »razmerje, ki se postavlja iz dvojnosti; soodvisnosti in vzajemne odvisnosti družbenozgodovinskega sveta in »jaza«, zunanje stvarnosti in notranje re-

sničnosti, objektivne realnosti in subjektivitete« (Ibidem). Kos iz tega izpeljuje definicijski dvom v postmodernistične romane, za katere je »zelo težko ali skoraj nemogoče ugotoviti, ali se v njih stara dvojnost novoveškega sveta nadaljuje ali pa jo že odločilno presegajo« (2009, 19). Zato pri njih »ne vemo čisto natančno, ali se vse te podobe postavljajo pred nas kot prava resnica, ki jo moramo jemati zares, ali pa gre za dvoumno igro, pri kateri ne smemo verjeti v predstavljeno stvarnost in tudi ne v zanesljivost nasproti postavljenega »jaza«. (...) Šele ob postmodernističnih romanih se odpira vprašanje o tem, ali jim sploh še gre za resničnost.«, kar je »na videz skrivnostno in hkrati dražljivo sporočilo o nečem, kar obstaja do kraja dvoumno (Kos, 2009, 19–20). Kos tudi »izpostavlja, da se v evropskem romanu pojavljata predvsem dva osrednja tipa junaka: pasivni in aktivni.«⁴⁸¹ (Virk, 2009, 641)

Skratka, roman je tematsko strukturiran vpogled v človekovo notranjost skozi refleksije družbenega okolja, pri čemer niti ni nujno, da bi šlo vedno za obsežno delo, čeprav v principu gre. V njem je pozornost usmerjena v junaka in njegovo notranje doživljanje zunanjega sveta ter v to dvojnost, ta junak pa je lahko pasiven ali aktiven. Gotovo še lahko trdimo, da je roman refleksija družbenega okolja in časa, v katerem nastaja oz. v katerem avtor ustvarja, a tudi zgodovinskega okolja in časa, v katerega je postavljeno dogajanje. Obenem je mogoče še trditi, da je roman, četudi v majhni meri, prav tako refleksija avtorjeve osebnosti, s tem pa tudi avtorjevega poklica, kar velja tudi za diplomate, ki pišejo romane o diplomaciji oz. na to temo. To so parametri, ki določajo okvir naše obravnave in razumevanja predmeta analize.

Lahko bi še rekli, da so veliki, klasični romani predvsem ali zgodovinski (npr. Tolstoj in Hribar) ali pa družbenokritični (npr. Balzac in Cankar) pa tudi pustolovski (npr. Defoe in Scott), psihološki (npr. Stendhal), biografski (npr. Puškin in London) in avtobiografski (npr. Gorki in Kosmač)⁴⁸². Ob tem tudi

⁴⁸¹ Bodimo pozorni na vrstni red navedbe.

⁴⁸² Prim. Trdina, 1974, 200–208. Dodajmo, da romane delimo tudi na klasične, moderne in postmoderne, predvsem glede na strukturo in pristop ubesedovanja ter na potek pripovedi (linearno ali kako drugače). Virk govori tradicionalnem in modernem romanu (2009, 643), Kos pa opozarja še na postmodernistični roman (2009). V časovnem smislu Kos (2009, 12) roman deli na staroveškega, srednjeveškega in novoveškega. Virk (2009, 645) za Pirjevca pravi,

menimo, da ne moremo govorili o diplomatskem romanu kot o posebni zvrsti, temveč o takem romanu (zgodovinskem, družbenem, modernem, postmodernem, pustolovskem, kriminalnem itd.), v katerem si avtor za osrednjo temo izbere diplomatsko prizorišče, dogajanje ali akcijo in to postavi v konkreten okvir konkretne zvrsti romana. S tem je roman bolj ali manj, tudi v celoti, sicer prežet z diplomacijo, torej je to roman o diplomaciji, in to je predmet naše raziskave.

Pri proučevanju navedenih romanov smo torej v njih pozorni na različne vidike diplomacije kot dejavnosti in opazujemo njeno refleksijo skozi zlasti protagonistovo dvojnost in vpetost med realno in subjektivno, izkazovano skozi njegovo bodisi pasivnost ali aktivnost. To refleksijo diplomacije bomo primerjali in skušali generalizirati, pri tem pa si bomo v metodološkem smislu pomagali in se opirali na Hamptona (2009) in Jazbeca (2009b⁴⁸³),⁴⁸⁴

Kratka predstavitev obravnavanih romanov

Pred njihovo selektivno podrobnejšo obravnavo si bomo v kratkih potezah predstavili obravnavanih pet romanov.⁴⁸⁵

da je ločnico med tradicionalnim in modernim romanom postavil približno na začetek 20. stoletja, to je pa tudi obdobje prehoda iz klasične v moderno diplomacijo (Jazbec, 2009a, 31–46).

⁴⁸³ Jazbec, M., 2009.b Martin Krpan: diplomat in vojščal. Studeno: Zavod Martin Krpan.

⁴⁸⁴ Delavec (2013) je neposreden rezultat obeh navedenih del, njune metodologije, pristopa in rezultatov, prenesen in razširjen na 22 velikih literarnih del, predvsem romanov, evropske in slovenske literarne klasike.

⁴⁸⁵ Zraven tu obravnavanih dveh slovenskih romanov o diplomaciji lahko navedemo še dva, ki uporabita diplomacijo kot enega od elementov v osnovni zgodbi. Kavčič (1987) v družbenokritičnem romanu prikaže političnega aktivista, ki mu, da bi ga lažje odstranili, obljubijo veleposlaniško mesto na Kitajskem, ki ga nikoli ne dočaka. Zorman (1991) epizodno oriše usodo slovenskega dekleta s podeželja, ki se ob koncu druge svetovne vojne poroči s srbskim polkovnikom, ki postane vojaški ataše v Berlinu, a ga odpihne spor z Informbirojem.

*Misija: London*⁴⁸⁶ je roman, ki predstavlja živahno in obratov polno dogajanje v prvem obdobju prihoda novega bolgarskega veleposlanika v začetku 21. stoletja na njegovo delovno mesto v London, ki sodi med elitne diplomatske lokacije. Z mešanico stilov (humoreska, pustolovka in deloma kriminalka) avtor popiše zagate, nerodnosti in poskuse diplomatske ekipe in predvsem njenega novega vodje čimbolj zavzeto in pristno promovirati svojo državo. Ob tem se odkrivajo napetosti, tekmovalnost in spletke med člani diplomatske misije, neposredno izhajajoče iz njihovih rangov, ambicioznost bolgarske emigracije in vzvišenost posameznih vplivnežev iz domovine. Na koncu se vse dobro izteče in bralec dobi vtis, da je v diplomatskem delu tudi veliko improvizacij in spodrsrljajev, ki pa niso problematični, dokler se širše ne razvedo; dokler ostanejo izza zaves, ne vplivajo kaj posebej kvarno na meddržavne odnose, ker se to dogaja vsem. Domiselna zgodba o novincih, tako diplomatih, državah kot o njihovih diplomacijah, kar se dogaja vedno in povsod ter v različnih kombinacijah.

*Tat spominov*⁴⁸⁷ je napet psihološki roman, umeščen v diplomatsko okolje prvega desetletja po nastanku samostojne hrvaške države. Osrednja protagonista sta uspešen diplomat, ki v Parizu nenadoma izgine s svojega delovnega mesta na veleposlaništvu, in pripadnik hrvaške obveščevalne službe, vukovarski junak, ki ga mora najti in ugotoviti, kaj se je zgodilo. Dogajanje se odvija skozi dnevniške zapise, ki jih izginuli diplomat, sicer tudi nekdanji obveščevalec iz zunanjega ministrstva, pošilja na svoj službeni računalnik, in zapiske obveščevalca, ki mu je na sledi.⁴⁸⁸ Zgodbo beremo kot skoraj že dvogovor obeh dnevnikov. Ob tem podoživljamo njuni pretekli usodi (diplomatove obveščevalske aktivnosti in obveščevalčevo vojno frustracijo), ki se znajdet

⁴⁸⁶ Alek Popov je služboval na bolgarskem veleposlaništvu v Londonu. Ukvarjal se s pisateljstvom, aktiven je v bolgarskem PEN združenju ter pisateljskih in kulturnih krogih doma in v tujini.

⁴⁸⁷ Dino Milinović je služboval na hrvaški misiji pri UNESCO v Parizu in zatem še na veleposlaništvu v Parizu. Predava na Filozofski fakulteti v Zagrebu, objavil je dve knjigi psihološko-kriminalne narave, z domoljubnim ozadjem.

⁴⁸⁸ Več o prepletanju delovanja obveščevalnih služb in diplomacije prim. Milašinić, 1985.

povezani skozi nepojasnjeno usodo izginule hrvaške emigrantke, ki se je priključila domovinskim vrstam in bila žrtvovana v igri višjih interesov. To je pa očitno tisto polje, kjer oba protagonista postavita v ospredje etični vidik in zavezanost temu ter se tako na koncu zgodbe znajdetta praktično na isti strani.

*Travniška kronika*⁴⁸⁹ je velika in podrobna zgodovinska freska, v kateri na vrhu Napoleonovih osvajalnih vojn po Evropi ta pošlje v Travnik svojega konzula, čemur sledi z enako diplomatsko potezo Avstrija. Zakotno bosansko mesto postane prizorišče zavzete diplomatske dejavnosti, kjer si stojita nasproti oba generalna konzula s svojimi ekipami in oba usmerjata svojo pozornost na lokalnega vezirja, nihče od njih pa ni zaželen s strani lokalnega prebivalstva. Trda pokrajina, nedostopni ljudje in odsotnost oddaljenih prestolnic zblížajo oba konzula, ki kljub rivalstvu pristaneta na isti strani – oba pozabljena od svojih oblasti, v pehanju za izpolnjevanjem neuresničljivih nalog in v minevanju življenj v krajih, v katerih sicer tega ne želita počenjati. V deloma razgibanem dogajanju stopajo v ospredje opisi konzulskih poslov in njihovih izvajalcev različnih rangov, vpeti v okvir dostopnosti lokalnih oblastnikov in različnih simpatizerjev in nasprotnikov ene in druge države. Na koncu odide francoski konzul, kot je bil prišel, za njim pa še avstrijski, in zdi se, kot da ničesar niti ni bilo.

*Zid na mejni reki Selan*⁴⁹⁰ predstavlja natančno, precej celovito in zaokroženo zgodbo o delu diplomatov med dvema izmišljenima državama, ki zaradi notranjepolitičnih intrig v eni pristaneta na robu vojne. Gre za kombinacijo deloma pustolovskega in družbenokritičnega romana, ki v napetem dogajanju obdela velik del prvin bilateralne diplomacije in v katerem sta osrednja protagonista veleposlanik države pošiljateljice in zunanji minister sprejemne

⁴⁸⁹ Ivo Andrić je bil poklicni jugoslovanski diplomat med obema svetovnima vojnama, med drugim konzul v Trstu in Gradcu ter veleposlanik v Nemčiji, pisatelj in dobitnik Nobelove nagrade za literaturo leta 1961.

⁴⁹⁰ Mitja Vošnjak je bil prvi jugoslovanski generalni konzul v Celovcu po drugi svetovni vojni, veleposlanik na Dunaju in dejaven v Slovenski matici ter na čebelarskem področju. Bil je prvi urednik tednika Mladina.

države, prijatelja iz mladostnih let. Oba sta ujetnika političnega diktata svojih vlad, ki se mu občasno zdravorazumsko upirata, čeprav so jima jasne meje in jalovost takega početja. Jedro dogajanja je veleposlaništvo države sprejemnice, v katerem nam dogajanje približa napetost in konfliktnost odnosov med zaposlenimi, krizne situacije in ravnanje v ekstremnih diplomatskih razmerah. V romanu je vrsta podrobnih opisov diplomatskih dogodkov (sprejem, pogovor, protest, lov, pogajanja), načina obnašanja, simbolike tega početja ter njegove povezanosti in vpetosti v vsakdanji, dostikrat drugačen življenjski tok.

*Mavrica izza duše*⁴⁹¹ predstavlja psihološki roman o diplomaciji z osrednjim protagonistom, okoli katerega se spleta umirjena, čeprav raznolika pripoved o življenju diplomatov in skozi razvidno spoznavanje diplomacije na različnih lokacijah in v različnih diplomatskih okoljih. Skozi podoživljanje njegove življenjske poti, ki je šla ves čas navzgor, čeprav njegova lastna percepcija to dojema že skoraj nasprotno, spoznavamo stiske, tegobe, uspehe in neuspehe iz njegovega življenja, ki je povezano z nekaterimi drugimi pripadniki svetovne diplomatske, politične in kulturne elite. V zgodbi se prepletajo diplomatov odnos s hčerko, z nekaterimi izbranimi ženskami, s prijateljem in s konkurenti, spremenljiv odnos ministra do njega ter njegov dvojni vrh, službovanje pri OZN v New Yorku in prejem Nobelove nagrade za literaturo. Gre pravzaprav za stalen proces odhajanj in razhajanj, ki se, prividno, strne na koncu zgodbe (ki je prvi del trilogije o diplomaciji), ko je že prepozno. Zgodba omogoči vpogled, predvsem posredni, v temeljne prvine diplomatskega dela, kreposti in šibkosti.

Vidiki in značilnosti obravnave in razumevanja diplomacije

V osrednjem delu našega članka se bomo, glede na zastavljeni hipotezi in dosedaj predstavljeno, osredotočili na prikaz primerov iz diplomatske prakse in njihovo refleksijo v obravnavanih romanih ter skozi primerjavo poskušali

⁴⁹¹ Milan Jazbec je poklicni diplomat, zadnji jugoslovanski in prvi slovenski konzul v Celovcu, sedaj slovenski veleposlanik v Turčiji ter izredni profesor diplomacije na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani.

priti do konkretnih ugotovitev. Pri tem si pomagamo z dejstvom, da »je umetnost družbeni pojav« (Trdina, 1974, 5) in kot taka odraz, refleksija družbene stvarnosti oz. družbeno-zgodovinske situacije, in sicer pretekle, sedanje ali prihodnje.

Tu obravnavanih pet romanov si za refleksijo diplomacije kot dejavnosti izbere tematiko v različnih zgodovinskih obdobjih.

Andrić (1963) seže v začetek 19. stoletja, v obdobje Napoleonovih pohodov po Evropi in čas Ilirskih provinc, to je pa tudi obdobje klasične diplomacije, ki je morda ravno v tistem času doživljala svoj vrh. Vošnjak (1964) ne pokaže v svoji naraciji na obdobje, v katerem bi se lahko dogajala njegova zgodba, a lahko rečemo, da jo je povsem mogoče postaviti v sredino 20. stoletja, se pravi v čas, v katerem je tudi nastajala, to je pa obdobje moderne diplomacije, verjetno njenega vrha, ki pa kljub temu še vedno vsebuje pomembne prvine klasične diplomacije, še najbolj vidne v funkciji predstavljanja in njenem simboličnem pomenu. Ostali trije avtorji precej očitno svoje dogajanje postavijo precej v obdobje po koncu hladne vojne, v iztek prejšnjega stoletja in v prvo desetletje 21. stoletja.⁴⁹² Milinović (2002) s konkretnimi dnevniškimi zapiski, ki so opremljeni z datumi, svoje dogajanje postavi v devetdeseta leta prejšnjega stoletja (direktno od leta 1993 do menjave tisočletja), pri Popovu (2008) je očitno, da gre za začetek 21. stoletja in naslednja leta (princesa Diana je že mrtva), Jazbec (2006) pa precej očitno nakaže, da poseže celo desetletje, dve v prihodnost. Pri vseh treh gre sicer za obravnavo moderne diplomacije, ne toliko po času dogajanja, kajti v tem obdobju lahko že govorimo o pojavu postmoderne diplomacije, s še vedno močnimi primesmi moderne, pač pa bolj po prikazanih metodah in načinih izvajanja diplomacije kot dejavnosti. Vendar Milinović (2002) in Jazbec (2006) storita korak naprej od direktnega prikazovanja tega ter se osredotočita na glavne protagoniste (pri Milinoviću dva in pri Jazbecu eden), v njun oz. v njegov psihološki svet kot refleksijo diplomatske realnosti, ki dostikrat, namreč ta percepcija, zamegli ali pa kar že zamegljuje protagonistov stvarni položaj. Njihove kariere so vrhunske, a protagonisti tega ne zaznavajo tako, že kot da bi jim to ne bi bilo (več) mar, ampak se sprašujejo o sebi, svojih

⁴⁹² Morda bi zato lahko v naši analizi teh treh romanov govorili o sočasnem romanu (Glušič, 2003).

dejanjih in diplomatskih potezah drugih diplomatov, o etičnosti tega početja in sploh o širšem smislu tega dela. To so pa že tipične teme, ki med drugim definirajo prehod diplomacije od moderne k postmoderni.⁴⁹³

Torej, če povzamemo, obravnavani romani o diplomaciji reflektirajo pretekle družbene razmere (Andrić), aktualne oz. tiste iz bližnje preteklosti (Vošnjak, Popov in Milinović), pri čemer se ta aktualnost kaže v različnih časovnih obdobjih, in tudi prihodnje (Jazbec). Tako menimo, da je *Travniška kronika* gotovo zgodovinski roman, *Zid na mejni reki Selan* bi bil kombinacija družbenokritičnega s skorajda primesmi pustolovskega, podobno pa nam deluje tudi *Misija: London*, le da je pri njej treba ugotoviti še primesi kriminalnega in satiričnega romana. Medtem pa nam *Tat spominov* in *Mavrica izza duše* delujeta predvsem kot psihološka romana in pisana v postmodernistični formi. Večkrat namreč nastaja vtis, da ne vemo, ali gre pri junakih/junaku dejansko za njihovo subjektivno refleksijo realnega sveta ali pa že skoraj za igro, v kateri se junaki izgubljajo v svojih premišljevanjih, ki so sicer spodbujena z realnim svetom, a vanj kakor da ne sodijo. Obenem sta oba romana sicer do določene mere pisana linearno, a so časovni preskoki znotraj ohlapnega okvira tako močni, da se praktično izgubi pomen in smisel linearosti.

Težko je soditi, ali so in če da, v koliki meri, obravnavani romani avtobiografski oz. z močnimi primesmi lastnih doživetij avtorjev samih. Brez natančnejšega poznavanja njihovih kariernih poti bi s samim branjem teh romanov težko verodostojno sklepali o tem. Vendar se pri vseh zaznava poznavalsko predstavljanje diplomacije kot dejavnosti (zlasti protokol, poročanje, predstavljanje, simbolika), tako da je vsekakor tako možnost treba dopustiti in upoštevati. Kot pravi Legiša (1989, 8), v *Travniški kroniki* v »obeh upodobitvah, v konzulu (francoskem, op.a.) kakor v njegovem tajniku, odseva nekaj temeljnih Andrićevih črt in skušenj.«⁴⁹⁴ Ko prebiramo Vošnjakove di-

⁴⁹³ Za obdobje moderne diplomacije je bilo do izteka 20. stoletja širše nepomembno, da ne rečemo celo nepredstavljivo, da bi se diplomati intenzivno ukvarjali s podnebnimi spremembami, s trgovino z ljudmi in mamili, z zavze-manjem za odpravo smrtne kazni ipd.

⁴⁹⁴ In prav to, da je človeško resničnost zajel v umetniško obdelavo in ne morda v eksotičnost, mu je prineslo priznanje in široko veljavo (Ibidem).

plomatske memoare (1984) in jih primerjamo z nekaterimi opisi narave in diplomatskih dogodkov v Zidu, si zlahka predstavljamo to dogajanje, če ne bi bilo konfliktno in na robu vojne, npr. v Srednji Evropi, odvijajoč se med dvema prijateljskima sosednjima državama. Glede na to da je Popov delal kot diplomat na bolgarskem veleposlaništvu v Londonu konec 90. let prejšnjega stoletja, mu je verjetno bilo praktično nemogoče upreti se skušnjavi in ne česa izkustvenega vgraditi v roman, ki opisuje enako dogajanje in prizorišče, čeprav za to nimamo nobenih empiričnih potrditev. Podobno lahko sklepamo tudi za Milinovića in Jazbeca, saj sta oba predstavnika diplomacij dveh novih držav in je zanje diplomacija nekaj novega, in ko obdelujeta dogajanje v teh diplomacijah, bi si bilo težko predstavljati, da ne bi česa lastno doživetega, pa četudi predelanega, vključila v svoja romana (tudi v obeh teh primerih nimamo za takšno sklepanje nobenih empirično preverjenih argumentov).⁴⁹⁵

Protokol je tisti vidik diplomatskega in diplomatovega dela, ki v širši javnosti najbolj izstopa, je viden in prinaša konkretno predstavo o privlačnosti tega dela in poklica. Zato je tudi pogosto prisoten v literarni refleksiji.⁴⁹⁶ Andrić (1963) se mu posveča v potankostih in finesah, kar je že samoumevno, saj je v obdobju klasične diplomacije protokol predstavljal izrazito večpomenskost simboličnih, političnih in prestižnih sporočil. Tako je potekal in zgedal prihod francoskega generalnega konzula, ko je šel na sprejem k vezirju: »Vzravnani in slovesni so sprejeli poveljnika vezirjevih mamelukov (...). Vse je potekalo po vnaprej domenjenem in določenem načrtu. (...). Bil je v paradni uniformi; temno modri plašč je na prsih imel odpet: naj vidijo pozlačene gumbe, srebrno vezenje in odlikovanja.« (1963, 23–24) Tudi Vošnjak (1964,

⁴⁹⁵ Da bi kaj takega ugotovili, bi morali iskati in preverjati, ali potencialni avtobiografski pripovedovalec referira na biografska dejstva, osebe, kraje in dogodke in jih za bralce identificira v toliki meri, da so oz. bi bili za bralca tudi prepoznavni in razumljivi, kar pa je pri presoji ravno najtežje. Vsebine pripovedovalčevih trditev pač niso vedno enostavno preverljive z bralčevo lastno subjektivno izkušnjo, še posebej če je ta oddaljena od pripovedovalca, se pravi avtorja in njegove izkušnje (prim. Koron, 2003). Slednje tudi ni naš namen v tem prispevku.

⁴⁹⁶ Prim. npr. Jazbec, 2009b, 43–44. Delavec (2013) v svoji analizi izbranih romanov evropske in slovenske klasike prav tako postavlja na prvo mesto prisotnost protokolarnih elementov v teh delih.

10) že na samem začetku opozori na protokolarno moč simbolike: »Stopal je torej na vso moč počasi. Lahkotno, da ne bi kdo ugibal, kako ga je prizadelo, in malomarno, da pokaže svoj prezir.« Jazbec (2006, 155) podrobno opisuje razpored sedenja na slavnostni večerji po podelitvi Nobelove nagrade: » Sedel je seveda za osrednjim, slavnostnim omizjem, na častnem mestu, na kraljevi desni strani, na sedežu številka dvajset, ona, veleposlanica, pa na njegovi desni na številki devetnajst, in takoj zraven nje predsednik vlade.« Vendar vsi ne uživajo v protokolarnem diplomatskem razkošju, ki je dostikrat prividno in postane breme: »Kaj za vruga sem tu izgubil?« (Popov, 2008, 57) se sprašuje bolgarski veleposlanik, ko se spoštljivo in s poklicno dolžnostjo udeleži prvega diplomatskega dogodka po svojem prihodu v London. O sprejemih pravi Vito (1984, 108): »Splošno znano je, da so nujno zlo, ki preizkuša spomin, vljudnost, želodec in noge vsakega povabljenca. (...) Moram reči, da nisem nikoli srečal pravega diplomata, ki bi užival v njih.«⁴⁹⁷

Tekmovalnost odnosov znotraj diplomatskih ekip je razumljiva: diplomati so v vertikalnem smislu razporejeni v različne range⁴⁹⁸, sistem napredovanja je določen, čeprav vedno podvržen izjemam, obenem pa samo delo temelji na podobni subordinaciji, kot jo lahko primerjamo z vojaško in policijsko organizacijo (diplomatska ni tako striktna, omogoča pa veliko obnašanja, kot je komolčarstvo, spotikanje, onemogočanje). Vsi obravnavani romani so polni takih primerov. Prihod konzulovega namestnika, mladega konzula iz Pariza v Travnik, takoj vnese napetost v odnose med sodelavcema: »Že po nekaj dneh in prvih razgovorih je postalo jasno, da med konzulom in novim uradnikom ni in ne morebiti posebnih skupnih točk ali celo kake odkritosti, le da sta to vsak po svoje sprejela in doumela« (Andrić, 1963, 58). Tudi francoski in avstrijski konzula, ki sta huda diplomatska tekmeca na terenu in v to vlagata vso svojo energijo, kmalu spoznata, da sta na neki način na isti strani: »Skupna nesreča in podobna usoda sta bili močnejši kot vse drugo. (...) V resnici sta bila različna samo cilja njunega uradnega dela, vse drugo je bilo isto ali podobno« (Andrić, 1963, 97–100). Krizne razmere privedejo do tega,

⁴⁹⁷ Citirano po Baldi in Baldocci, 2000, 29.

⁴⁹⁸ V osnovi obstajajo znotraj diplomatske misije tri skupine rangov: ministrski, svetniški in sekretarski (od zgoraj navzdol).

da postanejo sicer pritajena nasprotja med diplomati očitna: »Pustite vendar to«, je zarenčal Ros (svetnik veleposlaništva – op. a.), ki mu je bilo neumnosti prvega sekretarja končno le preveč. Preveč so ga prekinjali in je postajal vse nestrpnejši.« (Vošnjak, 1964, 102). Čeprav precej indirektno, tudi Jazbec (2006, 52) navaja diplomatsko prerivanje in spletkarjenje, s ciljem lastne promocije na račun drugega: »Toda, je razmišljal dalje, pa kaj to ni najboljši okvir, v katerega se lahko vstavi sum, mar ni tak človek po oceni povzpethžev, ki se vedno večjem ali manjšem številu zbirajo okoli ministrov, najbolj primeren, da se ga obtoži, ožigosa.« A Vošnjak (1964, 220–227) pokaže na ključen pomen dobrih medsebojnih odnosov za delovanje veleposlaništva in, v sicer šegavem kontekstu, posebej poudari odnos med veleposlanikom in vojaškim atašejem.⁴⁹⁹

Ob že omenjeni delitvi junaka evropskega romana na pasivnega in aktivnega lahko v obravnavanih romanih ugotavljamo naslednje: prevladuje pasivni junak, ki le redko – ali pa sploh ne – vzame dogajanje v svoje roke. Menimo, da je to za romane o diplomaciji (in s tem tudi o diplomatih) razumljivo. Diplomatsko delo pomeni izvajanje splošnih navodil (rekli smo, da jih lahko povzamemo iz diplomatskih funkcij) in konkretnih navodil, ki prihajajo sproti iz prestolnice. To pomeni, da diplomatu ni treba biti aktivni junak, če ga razumemo kot protagonista literarnih del. Francoski in avstrijski konzul sta pasivna junaka (Andrić, 1963), tudi Vošnjakov (1964) veleposlanik države pošiljateljice je pretežno pasivni, čeprav nekajkrat v svojih depešah ugovarja lastni vladi in jo skuša prepričati, da naj ne sprejme povračilnih ukrepov (Vošnjak, 1964, 122–126). To gotovo je diplomatska akcija, ki pa ni vidna navzven. Je pa praktično in simbolno izrazito opazno zaključno dejanje romana (Vošnjak, 1964, 333), ko omenjeni veleposlanik in zunanji minister

⁴⁹⁹ Andrić je bil zadnji jugoslovanski veleposlanik v Berlinu pred drugo svetovno vojno in takrat je pri njem kot vojaški ataše delal polkovnik Vladimir Vauhnik (Jazbec, *Vojaška in obrambna diplomacija*, 2007, 121–154). Slednji v svojih spominih (Vauhnik, 1972) bežno omenja, da se Andrić ni kaj posebej brigal za svoje delo, ampak je predvsem razmišljal o pisanju romanov, medtem ko Jurišić (1989) v Andrićeви biografiji nekajkrat omenja Vauhnika. Ta je ob priložnosti dobil navodilo iz Beograda, da uredi pomembno politično nalogo, in je pozneje ugotovil, da veleposlanik s tem sploh ni bil seznanjen. Skratka, veliko primerov, da ustaljeni obrazci nezaupanja, izigravanja in spletk v diplomaciji niso preživeli.

države sprejemnice v avtomobilu, ki ga vozi veleposlanik, pri prečkanju mejne reke, prebijeta zid na mostu, in treščita v reko.⁵⁰⁰ To je edino dejanje obeh protagonistov, v katerem se za simbole in sporočilno izjemno močan trenutek pokažeta kot junaka. Še posebej pasivna sta Milinovičeva (2002) junaka, pa tudi Jazbečev (2006). Popov (2008) svojega protagonista večinoma prepusti sicer razgibanemu toku dogodkov, ki nanje reagira, kar je po eni strani očitna pasivnost, a po drugi strani pa že omenjen princip diplomatskega dela.⁵⁰¹

Tako junakovo pasivnost pogosto spremlja naveličanost, obupanost in brezperspektivnost, kar je glede na najvišje družbene kroge, v katerih se gibljejo diplomati, še posebej paradokсно. Naveličanost, skoraj že obupanost, je skupna vsem protagonistom v obravnavanih petih romanih. Križanić, skrivnostno izginuli diplomat, ugotavlja: »Nikjer nisem nikomur pripadal.« (Milinović, 2002, 32), njegov zasledovalec pa ne more pregnati občutkov osamljenosti (Milinović, 2002, 35). Bolgarski veleposlanik (Popov, 2008, 331) se, kljub začetni zmedu in nespretnosti, še najbolje znajde: »Varadin Dimitrov je preživel svoj mandat brez kasnejših posebnosti. (...) Ko so mu po štirih letih ponudili prosto veleposlaniško mesto v Nigeriji, je to sprejel brez posebnega dramatiziranja.«

Brez poročanja ni diplomacije, kot lahko sklepamo iz že navedene tretje diplomatske funkcije. Vendar je diplomatsko poročanje posebna spretnost, s katero v diplomatski praksi avtorji pogosto krmarijo med videnim in zaznamim, med previdnostjo do svoje vlade in skrbjo za svoj položaj ter zlasti z mislijo, da bodo njihova opažanja povsem jasno razumljena, in, nenazadnje, tudi prebrana. Za ponazoritev si oglejmo izkušnjo francoskega konzula, ki je po nastopnem obisku pri vezirju izčrpan in poln nasprotujočih si vtisov

⁵⁰⁰ »Včasih doseže mrtev človek, kar mu živemu ni nikdar uspelo.« (Vošnjak, 1964, 333)

⁵⁰¹ Na to izpričano pasivnost lahko navežemo Pirjevčevo ugotovitev, »da je za slovenski roman značilen pasivni junak, ki ni zmožen prave socialno zgodovinske akcije, razloge za to pa je treba iskati v nacionalno politični zgodovini Slovencev, namreč v politični odvisnosti od drugih, velikih nacij, ter v skladu s tem v težnji po uveljavitvi lastne nacionalne subjektivnosti, ki se je iz pragmatičnih razlogov lahko udejanjala le kot pasivno hrepenenje in se je kot taka prenesla tudi v literaturo, konkretno, v strukturo romanesknega junaka.« (Virk, 2009, 651)

ter se zato odloči: »Torej mora vse vnovič preživeti in opisati tako, da ne bo preveč škodovalo njegovemu ugledu in da bo blizu resnici.« (Andrič, 1963, 34)⁵⁰² Iz diplomatskih poročil oz. depeš se tkejo podlage za zunanjo politiko, a iz obravnavanih romanov vidimo, da depeš ne prebirajo v ustrezni meri. Legiša (1989: 24) pravi, da je veliko zadev ostalo skritih »v poročilih travniških konzulov, ki jih nihče ne v Parizu in ne na Dunaju ni utegnil pazljivo prebrati, ker je bil ves svet zavzet z veliko dramo Napoleonovega padca.« Zaradi narave dela diplomatska poročila vsebujejo veliko fraz; francoski konzul se v takole zavaruje pred nerazumevanjem situacije na terenu: »...kot ustreza posebnim razmeram in običajem te dežele. (Andrič, 1963, 39)

Kaj je diplomacija, kot smo jo odkrivali in spoznavali v obravnavanih romanih? Da je poklic, poudarjajo vsi, čeprav z različno stopnjo pozornosti in prepričljivosti; da je to lahko tudi nagrada, se zdi že skoraj samoumevno, in ta poudarek je mogoče deloma zaslediti pri vseh; da je diplomacija lahko priročen pripomoček za manipulacijo, za igranje s človeškimi usodami, se kaže bolj posredno, pa še to skozi refleksijo posameznega diplomata. Slednja izkušnja doleti marsikaterega diplomata: »Kasneje, ko je ostal doma in pre-mišljeval, je ugotovil, da so njegovo kandidaturo potrebovali samo zato, da so se znebili onega kandidata iz premierovega urada. Da pa so se ga lahko odkrižali, jim je prišel prav, ker je bil tisti precej bledikav in meglen, on pa močan. Ko so se pritiski z dvora poglobili, ni bil več močan in je odletel čez noč« (Jazbec, 2006, 56). Obljuba po diplomatskem mestu pa je lahko tudi način, da se koga postavi na stranski tir, umakne iz političnega kroga in se ga naredi za nenevarnega, nepomembnega, obrobnega.⁵⁰³

⁵⁰² Pozneje zveemo iz razmišljanja mladega konzula, da so se v ministrstvu nekaterim poročilom njegovega šefa, francoskega generalnega konzula Davilla, smejali kot nejevernim (Andrič, 1963, 90). Očitno previdnost pri poročanju in opisovanju tujih krajev, a ne tujih diplomatskih dogodkov ni bila odveč.

⁵⁰³ Kavčičev (1987) roman v celoti temelji na tej premisi, čeprav sprva to ni očitno, pa tudi ni prisotno v celotnem delu, a je ta nauk tako močan, da je povsem nedvoumen. Nemogoče se je izogniti vtisu, da je v romanu močno prisotna biografska nota. Iz realne politike pa je znan primer, ko je bil voditelj praške pomladi, češkoslovaški partijski funkcionar Aleksander Dubček po odstavitvi avgusta 1968 poslan v Istanbul za konzula. Po dveh mesecih je bil vrnjen v Pra-

Predstavljeno bi lahko strnili s spoznanjem o koristnosti poznavanja romanov o diplomaciji za razumevanje diplomacije kot dejavnosti, saj »v romanu obdelana preteklost streže tako naši radovednosti, razširja naše poznavanje sveta in človeka, zraven pa pomaga razreševati vprašanja nejasnosti, dvome ali stiske, ki zadevajo človeka.« (Legiša, 1989, 16) Menimo, da to velja za vseh pet tu proučevane romane o diplomaciji in za njihovo osnovno sporočilo.

Zaključek

V članku smo obravnavali pet romanov o diplomaciji, ki so jih napisali slovanski avtorji iz Jugovzhodne Evrope, od katerih so (bili) trije karierni diplomati (Andrić, Vošnjak in Jazbec), dva pa sta del svoje kariere delala na diplomatskih misijah svoje države (Popov in Milinović).

Naš cilj je bil preveriti dve hipotezi, in sicer prvič, diplomacija poteka v zelo veliko različnih okoljih in situacijah, ki jih vseh ni mogoče vnaprej predvideti, in zato branje takih romanov v večji in boljši meri pripomore k razumevanju in tudi simulaciji delovanja diplomacije kot pa zgolj diplomatska praksa, in drugič, diplomati – pisatelji (in obratno) pri pisanju takih romanov vsaj do določene mere izhajajo iz svojih lastnih diplomatskih izkušenj, kar pomeni dodaten vpogled v diplomacijo in vir njenega dodatnega spoznavanja, tako za splošne bralce kot tudi še posebej za diplomate.

Menimo, da lahko obe hipotezi potrdimo. Obravnavanih pet romanov nam predstavi različne situacije, v katerih diplomati delujejo (konzulat v Bosni, diplomatski krizni menedžment, ko sta dve državi na robu vojne, prepletanje diplomacije in obveščevalnih služb, zapleti in nerodnosti novega veleposlanika ter raznolika kariera diplomata–pisatelja). Ob predpostavki, da diplomatski mandat traja običajno štiri leta in da je diplomat v teku kariere napoten v tujino povprečno petkrat, tako število precej omeji raznolikost situacij, v katerih diplomat lahko dela. Spoznavanje in učenje različnih situacij iz romanov je gotovo pomemben pripomoček za simuliranje diplomatskih okolij in dejavnosti glede na njih. Za izrecno potrditev druge hipoteze sicer nimamo

go, prihodnje leto poslan za veleposlanika v Ankaro in po letu dni odpoklican, sojen ter anatemiziran (osebni vir znan avtorju).

dovolj argumentov, saj bi se morali v veliko večji meri poglobiti v biografije avtorjev, vendar pa iz tu povedanega lahko s precejšnjo gotovostjo sklepamo, da tudi drži. Očitno je, da so avtorji v obravnavane romane vključevali svoje diplomatske izkušnje, morda ne v veliki meri povsem neposredne, gotovo pa predelane. Vsi zelo poznavalsko predstavljajo diplomacijo kot dejavnost, njene odtenke in specifičnosti, do določene mere pa tudi specifičnosti diplomatskih okolij in zgodovinskega časa. Splošni bralec se iz teh romanov lahko veliko nauči, karierni diplomat pa lahko primerja opise situacij in diplomatskih ukrepov glede na svoje znanje in izkušnje ter poskuša oceniti uporabnost in pravilnost zapisanega. To pa je že učni proces, namenjen izboljšanju delovanja kariernih diplomatov.

Nadalje lahko še ugotovimo, da v teh romanih obstaja očitna različnost refleksije diplomacije kot dejavnosti. Po eni strani romani dosti povedo o tem, kaj diplomacija je in kar je o njej v osnovi treba vedeti, po drugi strani pa jo obravnavajo z različnih zornih kotov in vsak o njej pove kaj dodatnega, novega in posebnega, skratka, raznolikega.

In končno, kaj nam na splošni ravni povedo o obravnavanju in razumevanju diplomacije v romanih? Je torej diplomacija refleksija, sugestija ali morda samo fikcija? Menimo, da je odgovor lahko pozitiven v vseh treh primerih: zagotovo gre za refleksijo diplomacije kot dejavnosti in tudi za sugestijo, kaj bi diplomacija kot dejavnost lahko (še) bila, obenem pa ne vidimo razlogov, zaradi katerih diplomacija v teh romanih tudi ne bi mogla biti fikcija. Izrazna moč romana kot velikega, monumentalnega epskega dela lahko tako reflektira razsežnosti diplomacije kot dejavnosti kot jih tudi lahko s svojo fikcijo širi. V tem vidimo pomen proučevanja te tematike in možnosti njenega nadaljevanja.

Mission London: *A Mini Handbook of Diplomatic Practice*⁵⁰⁴

LJUBLJANA, APRIL 2016

Introduction

Among many ways to learn diplomacy studying novels that deal with diplomacy comes out as an useful example and practice. Hence we present, analyze and comment in this paper one of the recently most popular European novels from this area, namely Alek Popov's *Mission London*. Additionally, we compare diplomatic approach, experiences and lessons learned from that book with some of the classical handbook on diplomacy, like Berridge's *Diplomacy* (2015), Feltham's *Diplomatic Handbook* (1994), Nicolson's *Diplomacy* (1998) and Satow's *Guide to Diplomatic Practice* (1994). This means that we would try to understand *Mission London* as a mini handbook of diplomatic practice and will try to prove that point of view during the course of this paper. For this reason and since the author of this contribution⁵⁰⁵ is also a career diplomat, we rely extensively on the method of observing with one's own participation, especially when commenting issues from his three decades long diplomatic practice. One should also mention that this paper is not an extended book review but presents a diplomatic analysis of the novel that deals with diplomacy.

With this in mind we add in this journal to a series of articles that deal with broadly known books on international relations and that significantly influence this field. In the case of the Popov's book it also goes well along

⁵⁰⁴ Objavljeno v: *European perspectives: journal on European perspectives of the Western Balkans*. Apr. 2016, let. 8, št. 1(14), str. 195–213.

⁵⁰⁵ Further on: this author.

with the main mission of this journal, namely to present and promote topics connected with the European perspective of the Balkan countries in general as well as with an aim to present and promote authors from this region.

Mission London and its Diplomatic Understanding

General observations

Diplomacy, “the most important institution of our society of states” (Bertridge, 2015: 1), but also “that funny old trade” (Roberts, 2014: ix) is portrayed in Popov’s book exactly between these two opposite, nevertheless complementary understandings, though the author includes in his novel many its additional nuances as well.

Since diplomatic frame is defined by pursuing relations among states (also between states and international organizations) diplomats deal with elites and are also part of elites by themselves. At the same time, exercising protection of bodies of private and corporate law, what would mean dealing with consular protection of their citizens and their companies,⁵⁰⁶ diplomats also keep in touch with everyday lives of ordinary citizens, to say so. One could continue presenting the extension of diplomatic frame, what would only add to the complexity of diplomatic life and work. They, diplomats of all sorts (ambassadors, political diplomats, special attachés like military, commercial and others, consuls etc.) are in the midst of this complicated matrix of political and social relations. Hence, they have to be well educated and skilled, familiar with all possible kinds of political interests as well as with silly small troubles that people face while travelling abroad.⁵⁰⁷ Generally speaking, diplomats are not saved from anything that people face in their lives. This includes also crime, corruption, scandals, love and other intrigues as well as affaires. They

⁵⁰⁶ In the Foreign and Commonwealth Office they call it Cinderella’s work since it never stops and with each consular case, whatever the nature, the consul starts again from the scratch (comp. Edwards, 1994).

⁵⁰⁷ For concrete and detailed presentation of characteristics of a diplomat comp. Nicolson (1988: 55–67).

have to deal with them, but are also part of some of these activities, since at the end of the day they are people and citizens like everybody else. But with the difference to the latter, a diplomat's stand is tense: "In his line of work, healthy nerves were like ropes for a mountaineer." (Popov, 2014:15)

Without going into the fable of Mission London, the book includes and deals with all these aspects of human life. However, for our analysis the most important is that this novel deals with diplomatic life as such – the episode starts with the arrival of Varadin Dimitrov, the new Bulgarian Ambassador to London in the middle of the 90.ties of the previous century and develops then accordingly along the path of his mission. One should also point out that – in spite of having the Bulgarian Embassy as the central focus⁵⁰⁸ – the story could be applicable to any Embassy as such. The profession has its own rules and ways of functioning and their nuances could be found everywhere in the diplomatic corps; they are universal. This fact adds to the importance of the novel and brings it to the level of the de facto mini diplomatic handbook as well.

There are many guides through the diplomatic work like Barston (2006), Berridge and James (2003), Petrič (2013), Sen (1988) and Watson (1991). Practically all of them include basic diplomatic topics like diplomacy, ministry of foreign affairs, diplomatic mission, protocol, bilateral and multilateral diplomacy and conferences. These are all areas that each diplomat has to be familiar with, regardless of the fact where he or she is employed within the ministry and posted abroad. We will analyze and comment Mission London and compare or back up with primarily four in the Introduction pointed out handbooks (but also with other references) through the following areas of diplomatic work: protocol and diplomatic events; professional atmosphere and diplomatic psychology; international conferences; connections and their settlement. We do not comment relations of diplomats with their diaspora; nevertheless they are an important part of diplomatic work and life as well as a part of the novels' story. With each comment we will try to find out if and how facts, descriptions and findings in the book go along with rules from basic diplomatic references.

⁵⁰⁸ Alek Popov served during that time at the Bulgarian Embassy in London as cultural attaché.

Protocol and diplomatic events

The text starts already with an unusual breach of the diplomatic protocol.

The new Ambassador arrives to his posting two days before the announced arrival. So we do not learn how he was expected by the Foreign and Commonwealth Office (FCO) Protocol at the Airport. But we learn that he arrived to the Embassy with a taxi that was just leaving when the Embassy's cook opened the door to the newcomer: "Behind him, a black-cab was executing complicated manoeuvres to get out of the narrow little street." (Popov, 2014:8). The description of the street tells us i.a. that the Embassy was not on a particularly prominent location. Of course, it's location that counts in diplomatic business, in diplomatic center like London in particular.

The person who was a "tall, gloomy gentleman, wearing a greenish raincoat, suitcase in hand, jutted from the doorstep" (Ibid.) and was received by the cook's question in Bulgarian when opening the door: "Who are you looking for?" (Ibid.) The stranger didn't allow himself to be disturbed: "I am the new Ambassador," he said, gazing at the bare feet (of the cook – M.J.). "And who are you?" (Ibid.) One could rather easily imagine what everything that fact meant and caused for the easygoing, uninterested atmosphere at the Residence and at the Embassy, where everybody was sure that the new boss is arriving not before than in two days.

Diplomatic rules foresee the notification of arrival of not only the new Ambassador: "The head of the mission should, where possible, advise the Protocol Department of the Ministry of Foreign Affairs well in advance of the date, place and time of the intended arrival or final departure of any member of the staff of the mission or of their families." (Feltham, 1994: 24). Why? The FCO (and any other Foreign Ministry) has to be informed with these facts to have the knowledge of the diplomats that serve in the receiving state. And this info is of special importance regarding the arrival of a new Ambassador: "On arrival at his post to take up his duties, a head of mission will be met by the Chief of Protocol (or his deputy)." (Ibid)⁵⁰⁹ We do not know why H.E. Dimitrov skipped these honours, but in any case for a novel that is a good start that offers a joyful reading.

⁵⁰⁹ Comp. also Veljić, 2008: 135–138.

The most important duty of the new Ambassador is the presentation of credentials to the Head of State (Veljić, 2008: 139–141). After this ceremony the Ambassador is enabled to carry out his/her duties in full terms. However nowadays the act of presenting the copies practically provides the Ambassador with the de facto full authority to represent the sending state: “Because a new head of mission has entered *fully* on his functions by presenting to the FCO, on his arrival, the working copies of his credentials, his call on the Queen to present the credentials themselves is in the nature of a symbolic last act of the arrival procedure rather than (as in many other countries) an essential first act.” (Feltham, 1994: 25)

For H.E. Ambassador Dimitrov and his staff the day of presentation of credentials was, however, a highly important act. But it also confirmed that the ceremony is purely symbolical and does not have much of practical influence, as already quoted above. The fact that he took part at huge international conference in London before presenting credentials, with his Prime Minister as a head of delegation proved the above explained.

However, “Today was a big day.” (Popov, 2014: 103) Of course: “The ceremony of the Presentation of the Letters of Accreditation. (...) Now Varadin incarnated the National ideal.” (Ibid.) Diplomatic rules and practice tell that a certain number of diplomats are allowed to accompany the Ambassador at the ceremony. For them this presents a highly ceremonial and important insight into heights of diplomatic life. But also a highly valuable opportunity to make contacts in high offices. Contacts provide diplomacy. In spite of everything H.E. Dimitrov did not allow anybody to accompany him: “There was no longer any doubt that they had been cut out of the ceremony, like an unwanted and embarrassing appendix.” (Ibid., p. 105) The open carriage took their boss to the Buckingham Palace. When he was back after two hours, the Military Attaché, who was deeply disappointed and ashamed that even he was not allowed to accompany H.E. to the ceremony, noted the difference: “The instant he saw the Ambassador, Stanoicho said to himself: This is no longer the same man!” (Ibid., p. 107) The reception that followed to celebrate the respected event, was chatty and colourfully mixed: “In the grand hall (of the Embassy – M.J.) , there were some twenty people gathered, chatting cas-

ually, glasses in hands – Foreign Offices clerks, diplomats from former allied states, representatives of the Bulgarian community and a few strange birds who had flown in somehow or other.” (Ibid.) Such reception is called “Vin d’honour” and is an usual event organized immediately after the presentation for a smaller, carefully selected group of invitees (Veljić, 2008: 141).

Diplomats and ambassadors in particular, have to use each occasion to deepen friendly relations between the two concerned countries. For this they have to move around, they have to attend events. This is where glamour is housing and where ambassadors stand out. The whole outside world is full of envy because of this.

Soon after his arrival, Dimitrov had to participate at his first diplomatic event: “Are you going to attend the banquet tonight?” asked the secretary (Popov, 2014:41). The question was a routine, formal one – how could he not? But she needed the exact answer to be able to reply to the invitation. By the rule, an invitation has to be replied: most usual by confirmation or excuse (R.S.V.P.) or only in a case of not accepting (Regrets Only)⁵¹⁰.

And in addition comes also a personal feeling of importance and pride: “... he was eager to do a quick round of High Society.” (Ibid., p. 42) Quite natural, logic and human, isn’t it. The impression got stronger and the expectation was confirmed when he noticed his name: “...‘Ambassador, Bulgaria’ – that gave him a pleasant tingling sensation.” (Ibid., p. 44) But soon these feelings started to disappear: “The invitation was enigmatically laconic.” (Ibid., p. 43) and hardly told him anything. The title of the lecture was even less telling: “The new challenges facing the steady development of Europe.” (Ibid.) The diplomatic jargon? Absences of content? Pure routine? He was also new and didn’t know anybody: “Down the whole length of that long table, he could not see a single familiar face, not a single familiar voice rang in his ear. He was completely alone.” (Ibid., 44) So no wonder the following question soon emerged in his brain: “What on earth am I doing here?”⁵¹¹ (Ibid.) But with an

⁵¹⁰ Comp. any basic handbook on protocol, like Jazbec (Osnove diplomacije, 2009), Mikolić (1995) and Trajkovski (1990).

⁵¹¹ Here the German translation sounds much more persuasively: “Was, zum Teufel, habe ich hier verloren?” (Popov, 2008:57)

instinct of a routine guy he adapted himself rather quickly to the situation: “Despite the helpless condition of his mind, he made sure the look on his face remained that of an attentive listener until the end, when he enthusiastically joined the chorus applause.” (Ibid., p. 46) Yet, how to make a contact?⁵¹² Sometimes it goes by itself: “...at which point a gentleman flumped his large body down in the empty seat next to his (...) ‘Mr. Varadin Dimitrov!?! Nice to meet you!’⁵¹³ Dean Carver, M.P.’ He offered his hand.” (Ibid., p.45) Towards the end of a day, as the evening develops, H.E. is already in fully professional routine: “Varadin’s brain was feverishly trying to process all this information and was struggling to put it into a report format.” (Ibid., p. 47) Reporting is the essential part of diplomat’s work: diplomats observe and report, if we simplify functions of the diplomatic mission (Feltham, 1994: 3).

And so he found himself in the middle of the diplomatic merry go round: “His events for this day: ”A lunch in the French Embassy awaited him and he expected it to be formal and cold because of the well-known dislike of the French for anyone who did not speak their language. In the afternoon he had to see a line clerks in the Foreign Office. In the evening he had to attend a reception at the Carlton for some occasion his brain categorically refused to retain” (Popov, 2014: 72) At the same time that much about the well-known diplomatic leisure and glamour.

Among such regular hum drum, though important one, some special tasks stand out. To improve his country’s image in the eyes of the highest officials as well as of public opinion of the receiving state was his utmost duty: “The Embassy is not actively engaged in building Bulgaria’s new image. We are lacking contacts at a high level.” (Ibid., p. 25). According to the spirit of time, he gets in contact with a PR Agency, which director pays him a visit at the Embassy. Dimitrov points out immediately the importance of contacts, in particular of those not so formal ones: “The possibility of less formal ways of communicating has always interested me,’ the Ambassador added. ‘Sometimes such connections turn out to be far more fruitful than official ones.’” (Ibid., p.

⁵¹² Comp. Veljić, 2008: 141–142.

⁵¹³ It’s worth noticing that the guest did not addressed him as Ambassador, Excellency or similar, but only with the surname.

79) What is important for our analysis is the fact how fast H.E. is adapting to communication style of his business: “I assume that is not cheap?” Varadin narrowed his eyes, amazed at his own audacity.” (Ibid., p. 80) The discussion continues well and results throughout the story in a project that however fails completely as far as better image of the sending state is concerned, what nobody notices, since that home country is far away and reporting is not always accurate.

Professional atmosphere and diplomatic psychology

General picture of diplomatic life is that they enjoy being outside, on the posting, and that they hate to come back, although they all know very well the limitation of their terms and what follows necessarily.

As a matter of fact one could make a diplomatic matrix that would clearly show these relations, hesitations and challenges. Its elements would be: a) posting abroad as a reward, deserved goal or routine issue, but in any case a highly aspired one; b) leaving home after finished term, definitely known, but highly undesirable act, that the majority tries to avoid or at least postpone; c) relation between diplomats and administrative-technical staff at the embassy as a pretty much tricky and subordinated one; d) relations among diplomats according to strict hierarchy as a steel rule of diplomatic service;⁵¹⁴ e) relation between the team abroad on the posting and in the foreign ministry at home; f) the exclusive top role of H.E. the Ambassador that has so called absolute power and rule within the Embassy (practically everybody dislikes him/her, but cooperates for targeted interests, basically always calculating). So the matrix is a highly dynamic one, full of ever changing alliances and connections.

Varadin learned a great impression of that fuzz already at his arrival and after the encounter with the cook: “The Ambassador looked on with a poisoned face.” (Ibid., p. 9) It looked like as if this would be an indication of the first and

⁵¹⁴ There are the following diplomatic ranks within the diplomatic mission: Minister Plenipotentiary, Minister Counsellor, Counsellor, First Secretary, Second Secretary, Third Secretary. Service and special attachés are usually placed immediately after Counsellors. (Feltham, 1994: 31.

right impression that followed the next day when the newly arrived had his first day in office. It started with the morning meeting with the whole staff: "It was soon after 10 p.m. The presidential chair was still empty. At a reasonable distance of a few empty chairs, the diplomats were sat with open pads, pens at the ready. The technical staff had crammed themselves at the other end of the table – the driver, the accountant, the radioman, the cook and the housekeeper." (Ibid., p. 23) H.E. took his time: "Let them wait, let them tremble!" (Ibid., p. 24) His opening speech though confirmed extremely reserved approach of diplomats: "The diplomats were so frightened and overburdened by the system, that they dared not make any independent decision." (Ibid., 25) And since "[P]anic appeared on the faces of the diplomats." (Ibid., p. 26), it was natural that "[T]he technical staff observed the inquisition maliciously." (Ibid.) So it was only the secretary Tania Vandova that provided the answer. But why? For this reason: "Her mandate was coming to an end during the summer, so she did not have much to lose." (Ibid.) The meeting continued in such somber mood, what H.E. interpreted it as a good management sign for him: "His gaze slid across the faces of the staff, but it only found downcast eyes. A good sign. He was doing well. A guilty employee was a good employee." (Ibid., p. 28) Towards the end, however the guiltiness shifted to the other end of the table: "After a while he said, "The windows are not clean," with a deep sigh. The faces of the diplomats showed some relief at the expense of those of the technical staff." (Ibid.)

There was somebody who was missing at the meeting: second secretary Kishev. That fact hardly paid off for him. He was namely doing with the case of Mrs. Pezantova. Varadin, of course, was not informed about this till the due moment during the course of the meeting (which solemn atmosphere is already quite known to the reader): "Who is dealing with this?" he enquired coldly. "Kishev!" they all chorused." (Ibid., p. 26) It's always, by the rule, better to be there, at least to be able to defend oneself, if not in any other way then just with physical presence. In spite of risking to be called to the Ambassador's office (what goes in particular for the administrative and technical staff): "The cook sat in front of the office for a few minutes, then he stood up, paced a little and stopped next to the window. He was nervous. He had no idea as to why the Ambassador wanted to see him, but from long experience could guess that it

would not be nice.” (Ibid., p. 153) Well, there is at least one of the very few points that homogenizes the whole Embassy staff in the relation towards H.E.: ““Does anyone else know what is she doing?” he asked quickly, then thought to himself, in answer, of course they know! I’m always the last to be told!” (Ibid., p. 183)

Kishev’s case also illustrates the relation with the foreign ministry back home: “And what was waiting for him back home? That, no one could say. Much water had passed under many bridges during those two years. The government had changed; people he had done favours for and who had supported him had been thrown out of the Ministry; new and hungry people had replaced them and were certain to be making their own arrangements for him. “ (Ibid., 16) Change is the only firm aspect of this profession and demands much energy and skill from its holders. What could illustrate the relation: one can not get away from issues back home; normally. They haunt you for four years and then you are there where you started: in the Foreign Ministry, beginning everything again. Time and again.

Also H.E. was very well aware of all this: “Here was some crafty and cunning clerk, scrabbling to get out. That sensation was well known to him. He himself had scrabbled like mad to get out of his disconsolate office in the Ministry and knew that the result was worth the effort, and the very last drop of humiliation.⁵¹⁵ He had known that sweet stupor of victory, when the posting sleeps snugly in a pocket next to the passport and plane ticket.⁵¹⁶ Then you

⁵¹⁵ A good colleague and friend told once to this author that relations within hierarchy in their huge ministry rest on “humiliation and mistreatment”.

⁵¹⁶ The plane ticket is a magic word and a diplomatic magic stick at the same time. This author remembers from the beginning of his career how one colleague was posted to Zimbabwe. She finished all the necessary procedures, picked up her plane ticket and after two days, while on the way to the airport, made a stop in the personnel department of the Foreign Ministry to take the diplomatic bag with her. When she appeared at the relevant personnel officer and told him why she dropped in, he responded to her that she will not leave anyway, because the decision was cancelled and that they are sending another one. She got furious, told him, don’t you dare stop me and left. Since she already was in the possession of the flight ticket, nobody tried to stop her and she landed the next day in Harare and served her term. Another colleague of this author was even sent back when he was de facto boarding the plane. Such things happen because of the nature of

stop caring all of a sudden, you relax and only move things from one side to another for an entire three years.”⁵¹⁷ (Ibid., p. 140) Nothing that would remember a diplomat about things back home was not appreciated: “They were sat fidgeting around the long empty table in the meeting room beneath the map of Bulgaria, with its cold pink and yellow colouring. Malicious tongues had it that the map had been put there not so much to arouse patriotic spasms in the employers, but to serve as a reminder of where they came from and where they could be returning if they were not sufficiently careful.” (Ibid., p. 22)

International conferences

Diplomats either participate at the conferences on behalf of their states or support high political representatives of their states at conferences. In both cases they have to be very well informed about all the necessary details, procedures, objectives and aims; in the latter, however, they have to offer all possible support to their superiors from the capitol. So they follow a common goal that lays at the core understanding of the conference diplomacy: “The object of conferences is to discuss problems and find solutions that are so far as possible acceptable to all participants, and this process is carried on by the traditional methods of diplomacy.” (Feltham, 1994: 147)⁵¹⁸

Each conference brings together a huge number of people, either because of a big number of participating delegations or because delegations are big. In either cases diplomats that have to serve those delegations have to be well informed about the event, have to know all the details, organizational and substantial as well as they have to be well coordinated among them. For a

this profession and its, often false image: serving abroad in world capitols, dealing with elites, attending cocktails, receptions and dinners, and enjoying life. That is why being posted abroad is sometimes interpreted almost like struggling for survival. But this author knows also a former ambassador in London who received that position through high connection, but resigned and returned home after two years since he did not want to wait on and on for delegations at airport.

⁵¹⁷ From this philosophy stems the saying, which defines diplomacy as the activity of moving from empty to vacant.

⁵¹⁸ Comp. also Berridge, 2015: 168–197.

small diplomatic team on the posting such event is always very stressful and demanding. In addition, the ambassador has to keep close to the head of delegation (in our case the Prime Minister), but again not too close. Ambassador Dimitrov “had cause to believe (he had half-heard it from somewhere) that this man was far from happy about his ambassadorial nomination.” (Popov, 2014:85) But at the same time this was an opportunity: “On the other hand, like all true careerists, he felt a pathological attraction to people on position of power.” (Ibid.) Top politicians are very powerful and very sensitive and both aspects go along well. Also their staffers are the same. And one shall not forget his own team that is by definition envy because the ambassador is so close to the top person: “He also strained to keep an eye on his staff, who circled like hyenas around those currently in power, and were only waiting for the right moment to discredit him.” (Ibid., p. 86).

Having in mind this complex matrix of political, diplomatic and social relations one could agree with H.E.: “The task was daunting.” (Ibid.) No wonder he took the only possible approach in such situations: “Throughout these three days that were filled with general commotion, long speeches, exultation and not very well hidden disappointment, Varadin struggled merely to survive.” (Ibid., p. 85) Since so many different persons attend them, conferences provide the venue and a social atmosphere to get in touch: “For Varadin, the Conference was an excuse to make official contacts at every possible level.” (Ibid., p. 87) But of course, human memory (and diplomatic usefulness) has its limits: “Their names slipped out of his mind as easily as their visiting cards into his pocket.” (Ibid.) Next, since conferences are such huge and complex machinery, one must improvise from time to time to be able to survive: “At that exact moment, the Premier inclined his head towards Varadin and whispered, “Is my speech ready?” The Ambassador nodded instinctively.” (Ibid., p.89) Of course, it was not.⁵¹⁹ Nevertheless, the speech was found, nobody from the delegation noticed anything and Ambassador survived: “He puffed out his chest and brushed off last traces of ill-humour and re-joined the delegation with the grace of a well-groomed lion.” (Ibid., p. 93)

⁵¹⁹ “I gave it to someone to give to you, just a minute ago.” explains the Embassy’s intern to the Counsellor when he asks for the speech (Popov, 2014: 89).

Connections and their settlement

Career diplomats, if they don't have bad luck or lack of ambition, are on the good way to become an ambassador sooner or later. For the sooner option connections do well, in particular those from politics or public figures. Dimitrov was not an exemption from the rule.

But as they say, there is no free lunch. It happened pretty soon after his arrival to the posting: "He was almost feeling at home ('behind the big boss' desk, in his armchair' – M.J) when the red phone rang. He stared fearfully at it and picked up the receiver." (Ibid., p. 29). It was Mrs. Pezantova, an artist, whom he owed a big favour ("Devorina Pezantova was the wife of an influential Bulgarian politician." – Ibid., p. 27). And she started to issue the bill: she expected an echoed charitable event with folk music for her publicity in the midst of London with jet set attending it. Her question was a straightforward one: "You haven't forgotten about me, have you?" He sensed an edge of suspicion." (Ibid., p. 30) The answer from the newly arrived Ambassador is reassuring: "Leave it to me," said Varadin authoritatively." (Ibid., p. 30) During the later course of events he manages to fulfill his debt and promise to her; however the story is full of complications, improvisations and luck. For the interested reader it makes an opportunity to get acquainted with many aspects of diplomats' daily work, though presented in a satirical manner.

When she arrives to London, with her escort, half of the Embassy is at the Airport. But she goes directly to the Ambassador, practically ignoring the rest: "Devorina Pezantova coldly shook hand with the diplomats, decisively ignoring Kischev's attempt to engage her in conversation." (Ibid., p. 175) She was highly pleased with the forthcoming event, in particular because of her competitors back home: "Christ! Kututcheva and Moustacheva will be so full of envy, they'll explode!" she exclaimed." (Ibid., p. 176) On the very eve of the artistic event H.E. time and again shows how he mastered pragmatism. Faced with a strange installation that was to be – and indeed was – part of the event, he, without knowing what's up, easily concludes: "The aesthetic side of the whole thing was of little interest to him. If Mrs. Pezantova said it was interesting, that was good for him." (Ibid., p. 181) With this he demonstrates

his approach to work and pragmatism. One should get things over his shoulder, since there are always new on the way. A diplomat's work is never done; it is almost like the assembly line in the Ford's company. One should not lose much time on anything.

The visit of Mrs. Pezantova and her gala event, connected with crime, fake marketing and lots of improvisations, full of luck, clumsiness and caricature, present the peak of the whole story. But for H.E. it is important that everything ends well. That is the ambition of each Ambassador, him included. The final episode of her visit, at the departure at the airport tells everything from her side: "Varadin and Pezantova were having a tête-à-tête, standing near the plate-glass wall overlooking the runway." (Ibid., p. 234) And next: "Good luck," said Varadin and squeezed her hand lightly. "Thank you anyway, for everything you did for me. I won't forget it," she said instinctively replying to his gesture." (Ibid., p. 236) The departure, actually the very take off of the guest, is always a huge relaxation for the host, i.e. H.E.: "A wave of relief entered his chest, and his heart beat happily like a cat in front of a mousetrap. (...) He saw his whole four year mandate rolling in front of him like a golden silk carpet covering the mud of life underneath. I'll buy myself a new car! The thought crossed his mind. Maybe a Saab or a Mercedes ...? He had not decided yet."⁵²⁰ (Ibid., p. 238)

Not that her visit and the event was after all so complicated and a heavy task as an important state business. But it happened at the very beginning of his first ambassador's term – not just everywhere, but in London. That is the diplomatic posting. Next, she came to settle the bill from her favour that enabled him to become the ambassador and he knew it: "She had played a more than significant role in his appointment. He owed her." (Ibid., p. 28) Additionally, her topic was not much of an artistic event. And from these points of view it was a challenge. And with them, diplomatic challenges, it is always like that: when you go through successfully, your reputation is built and carries you on, practically whatever happens later on. And the other way around: if you fail for whatever reason with your first important challenge

⁵²⁰ Interestingly enough, this author drove a Saab 9000 CD American version for some years during his diplomatic career.

as a new ambassador your reputation is also done – but a negative one. And you can hardly get rid of it, whatever your results later on. Varadin managed to succeed and that was it. So he did what a proper ambassador does: “He turned it (his mobile – M.J.) off. (...) He swallowed his lager in one go and ordered another one. “I’ll survive!” he said. “Whatever happens...” (Ibid., p. 239). And he did: “Varadin Dimitrov finished his mandate without any particular accidents. (...) And when four years later they offered him the vacant diplomatic post (of an Ambassador – M.J.) in sunny Nigeria, he accepted it without any fuss.” (Ibid., p. 296)

A real, routine professional. But one has also to add: stress management provides the Ambassador.

Conclusion

An average diplomatic reader would say that this fable exaggerates. Perhaps yes. And would ask himself if it is either based on any true background at all or is it more or less a description of real story, of real events at the concerned Embassy of the referred country. However, neither of these two facts are important for this author. Perhaps they are important and above all interesting for the Bulgarian reader, who is eager and intrigued enough to guess the real facts behind it and to compare them with his political and diplomatic circumstances.

But the importance and the usefulness of this book rest in the fact that it brings diplomatic life closer to an interested reader. Its messages are important and add significantly to the process of uncovering diplomacy and diplomats as well as what they do, how and why. For this purpose this book is a real mini handbook of selected aspects of diplomatic practice. It offers a variety of insights, but also manages to present a rather rounded up general picture of diplomacy. One can learn from it useful hints, approaches and methods. From this point of view it is a useful and complementary contribution to the fond of novels that try to teach us diplomacy.

Diplomacy is, of course, much more and also much serious business, not only random chain of events that would at the end of the day do well for those involved. But spectacular elements and moments are part of the novel’s at-

tractiveness, and also not always absent from the diplomatic business. There is as well lots of coincidence in the life of diplomats, both for good and for bad. Mostly they go by unnoticed; if otherwise, they are soon forgotten in the heavy dynamics of daily work. Diplomats work a lot, since their working rhythm is defined primarily by outside events, like conferences, visits, meetings etc., what mostly they neither plan nor foresee. They have to adapt to and sometimes improvise, too. Mostly they manage to go along; sometimes they need sarcasm and cynicism to survive, also humor is good to get rid of stress. But basic relations remain as they are and as they are commented here.

With the regard to the novel concerned, one should also point out various meanings and possible interpretations of its core word “Mission”.

Diplomats have their mission, of course, each of them; some of them known, some of them hidden. Referring to the diplomatic practice and stemming from the Vienna Convention on Diplomatic Relations, mission is commonly used term for the diplomatic mission, i.e. Embassy or Permanent Mission to an international organization. Head of the mission is nowadays most commonly Ambassador. Each Ambassador has his/her own mission, too. Also Varadin did have it: her name was Mrs. Pezantova. Last but not least, also the author Popov had it.

Isaac Asimov's Foundation Trilogy and its Perception of Diplomacy: *Envoys, Protocol, Talks*⁵²¹

SKOPJE, OKTOBER 2018

Introduciton

Diplomacy is a profession dedicated to solving disputes among states by peaceful means. This could be a very condensed and brief definition of the term, which we use in this article as a research starting point as well as a conceptual framework. The particularity of our approach lies in the fact that we focus our attention on one of the greatest science fiction works ever, namely on the Isaac Asimov's achievement The Foundation Trilogy. We stem from the preposition that intersection between diplomacy and literature could tell us more about both, i.e. diplomacy as activity and literature classics, and would also consequently produce better and wider understanding of the both of them.

There are two research questions, which we try to answer in the paper. Firstly, how does the distinguished author present and perceive diplomacy in his monumental work, and secondly, what can diplomats of small states in the EU learn from this work for their states' diplomatic performance at the beginning of the 21st Century. Methods, used for this research effort, include analysis, comments, comparison and interpretation as well as – since the author is a career diplomat – the method of observing with one's own participation. From one point of view we remain at a general level of analysis,

⁵²¹ Objavljeno v: *European perspectives: journal on European perspectives of the Western Balkans*. Okt. 2018, let. 9, št. 1(16), str. 111–137.

following main trends and trying to reach some general conclusions, while from another one we go in concrete examples. With this we try to illustrate not only understanding of particular aspects of diplomatic endeavour, but also of general trends in presenting diplomacy in a newly discovered context of appearance, namely that of science fiction literature.

Diplomacy and Literature

There are numerous definitions of diplomacy, which do not contradict each other, but rather complement them.⁵²² One could understand diplomacy as a skill, negotiation, communication, mission, organization, foreign policy, activity, tool etc.⁵²³

Our understanding of diplomacy in this text focuses on diplomacy as activity what includes various aspects, like in particular negotiation, protocol, communication and dependence on a concrete social and historical context. Negotiation has been understood as a basis of diplomacy ever since (Nicolson, 1988: 3–5, and Satow, 1994: 3); also protocol, although not that much directly obvious (Ibid.), while understanding it as a communication (process) is more of a recent origin (Petrič, 2010: 307–341). The same goes for uncovering the relation between a concrete form and mode of diplomacy and a given historical situation in the function of which it is (Benko, 1998: 40). This would mean that one can “on the whole understand diplomacy as a dynamic *social process*, which enables foreign policy communication among subjects of international public law, and depends primarily on the changing social situation within a given historical context and is in principal relation towards the nation state” (Jazbec, 2013: 70). Hence, it would also clarify why we can distinct, for example, between classical and modern diplomacy, which both are a result of two different, although within far from being compact, historical periods.

Protocol is perhaps that aspect of diplomacy by which it is most commonly perceived and understood, be it in the media, daily discussions or

⁵²² Benko, 1998: 39.

⁵²³ Comp. Anderson, 1993, Benko, 1998, Berridge, 2005, Feltham, 1994, Jazbec, 2009 (Osnove diplomacije), Nicolson, 1988, Petrič, 2010, Satow, 1994 etc.

general literature. This understanding usually includes seeing diplomacy as a fashionable behaviour and approach to people as well as a skill in style, manner and attending social events. It is an impression, which builds upon an outside/surface perception of diplomacy and diplomats, without going deeper into its methods, structures and substance. Connected to this is the importance of words and symbols in diplomatic engagement. Both could be seen as a direct result of the first diplomatic function, which is “representing the sending state in the receiving state” (Vienna Convention on Diplomatic Relations, article 3/a).⁵²⁴

A diplomat is already representing his⁵²⁵ own country, i.e. the sending state in the receiving state, when not having done anything special, particular – it is enough just to appear there and the appearance (behaviour and outfit) as such already produces messages of representation. It would mean that a diplomat is already doing his job without doing anything particular, i.e. *nothing*. And those messages contain on a symbolical, but also on a practical level his attitude (and via that of his country, the sending state) towards the receiving state, respect, appreciation, courtesy and good wishes – as much of everything as it is possible to decode from pure act of representation. Additional messages are being produced by a diplomat when he starts going around, speaking, discussing, i.e. *doing* things, performing his job. Therefore, diplomat is performing his duty already when he is not doing anything, just being there. This is a special characteristic of his mission that makes it so demanding and responsible. Sometimes, a diplomat can spoil or harm the relation also with a gesture he might not be (but must not be) unaware of it, while good relations are always a result of years of sensitive work and engagement. For this

⁵²⁴ Other four are: protecting in the receiving State the interests of the sending State and its nationals, within the limits permitted by international law; negotiating with the Government of the receiving State; ascertaining by all lawful means conditions and developments in the receiving State, and reporting thereon to the government of the sending State; promoting friendly relations between the sending State and the receiving State, and developing their economic, cultural and scientific relations.

⁵²⁵ We use in the paper masculine form in a neutral meaning, unless otherwise specified.

reason, one often hears how diplomats always exaggerate in their behaviour and addressing to a certain extent. And when they do not want to tell anything specific, nothing particularly good, they remain on a level of ordinary politeness – not to harm, but still to send an appropriate message.⁵²⁶ Or to put it additionally: “... the ambassador needs to control his body, his gestures, his movements through space, and his language, and to monitor the relationship between them” (Hampton, 2009: 8).

Hence, this might be the appropriate place to mention characteristics of a good diplomat or, as Nicolson puts it, the qualities of an ideal diplomat (1988: 55–67): trust, accuracy, calm, patience, good temper, modesty and loyalty as well as intelligence, knowledge, discernment, prudence, hospitality, charm, industry, courage and tact. Good diplomats always stand out. This commandment is even more – one could say crucially – important for diplomats of small states. Those states, in particular when speaking about new small ones, are perceived as vulnerable, less influential, with limited resources and limited outreach, but they could be highly flexible and adaptable to changes and easily develop niche strategies.⁵²⁷ It is therefore naturally that small states tend to be members of international organizations, where they can accelerate their performance: “Usually, international institutions are the best friends of small states” (Väyrynen, 1997: 42). The European integration process, which gained on structural speed after the end of the Cold War, is a primary example of this. Diplomats of those states have to be highly educated and skilled, since they can not rely on big diplomatic machineries with long institutionalized memory and diplomatic archives.

Symbols are of an unprecedented importance for diplomacy and diplomats, “[F]or diplomacy is the *symbolic* political act par excellence” (Hampton, 2009: 5). Through an act of diplomatic communication those symbols, those signs are being exchanged, what would mean that “[D]iplomacy involves making *meaning* (italics M. J.) out of signs produced by a rival or an adversary” (Ibid.). This is the very reason why communication, which is exercised by diplomats

⁵²⁶ Comp. Jazbec, M., 2005/2006.a Ein Slowene in Belgrade: 1987–1991. Pohanca: samozaložba. Pp. 92–103.

⁵²⁷ More on new and small states in Jazbec, 2001: 36–76.

with a purpose to solve disputes by peaceful means, has to be a continuous process: “... to negotiate ceaselessly, overtly or secretly, everywhere ... is necessary to the health of States” (Richelieu, 1990: 51, quoted in Hampton, 2009: 3). We stated that diplomats produce symbols and via them they express themselves. This should be narrowed, having in mind the person of the performer by himself: it is the envoy that does this job, or the ambassador. The former when we speak either on a general level or within terms of special missions, and the latter when we speak about resident diplomacy.⁵²⁸

It is the era of a great transformation of diplomacy from early to the classical one, when literature got interested in diplomacy on a large scale.⁵²⁹ One usually takes period from fifteenth to seventeenth century, with the Peace of Westphalia in 1648 as a turning point, when classical diplomacy was established.⁵³⁰ It brought into diplomatic practice two decisive innovations, which remain of key importance till nowadays: residential diplomatic missions and a two way communication between the sending authority and its diplomatic mission. They revolutionized diplomatic practice and its exercising, made relations and their performance more complex and demanding but also more efficient as well started to produce immense body of constant diplomatic written reporting. And, consequently, diplomacy as a topic, sporadically or primarily, started to appear in classical literature work, from the eighteenth century on mainly in novels, not only in the work of epics. Diplomacy became housed in “the rise of modern secular literary culture” (Hampton, 2009: 1) and has attracted authors to include it in their narrative (comp. Uthmann, 1985: 7–11).

⁵²⁸ Strictly speaking, it would be possible to claim that it is only the ambassador that represents the sending state in the receiving state, while the rest of the staff of the mission supports him in performing this diplomatic function (comp. Feltham, 1994: 17–18). Although it should be mentioned that the current diplomatic practice is much more flexible as far as protocol and other diplomatic tasks are concerned.

⁵²⁹ We see the development of diplomacy in four phases: early, classical, modern and postmodern. (Jazbec, M., 2006.b Diplomacy and Security after the End of the Cold War: The Change of the Paradigm. In: J. Gruša, ur. 2007. *41st Yearbook 2006*. Vienna: Diplomatische Akademie Wien. pp. 163–177) and 2009: 31–51).

⁵³⁰ Comp. Anderson, 1993, Benko, 1997, Hampton, 2009, Jazbec, 2009 etc.

Literature is always at least partially a reflection of a certain time, be it its own or any other as well (Trdina, 1974: 200). Authors also like to move to past times to reflect their present and sometimes they move in distant future to do the same, too. This also holds true for science fiction literature: it's not merely about travel in space and time, with all corresponding narrative, but primarily about human aspects that such travel brings upon the reader. As the word tells, this dwelling is framed with both science and fiction, which produce the reflection of an imaginary or possible reality.⁵³¹ It is the combination of both parts that make the equilibrium in which the best results could be reached.⁵³² Literature on a whole reflects and portrays reality in a way that educates and entertains the reader, since "... each novel had to introduce its readers a new world" (Mullan, 2006: 9). This could be achieved so "... that [they] told new stories rather than recomposing old ones" (Ibid.). Those books "...that readers keep rereading..." (Ibid., 2) enter classic.⁵³³ Some effect by their content, some by their style or by a combination of both, although "A novel absorbs us, I would say, not because of what it is about, but because of how it is written" (Ibid., 6). A reader gets to know through the reflection something more of the reflected topic, but it is also the other way around: he gets familiar with the knowledge of the author about the reflected topic, too. This is very important for our discussion, since "the perception of diplomacy is mixed and sometimes confusing" (Kurbalija, 2000: 7). There is, however, no guarantee that after reading literature, which also deals with diplomacy, such impression could be get rid of. Nevertheless, our intention in this paper is to search for aspects of diplomacy in the Asimov's Trilogy and try to interpret it.

⁵³¹ Among many referential works on the genre one could point out James and Farah (2003), and Mann (2001).

⁵³² The term »robot« appears for the first time in the in the play (drama) R.U.R. (Rossum's Univeral Robots) by the Czech autor Karel Čapek: »Čapek's play is where we get the word 'robot' from, surely the most widely disseminated pieces of SF terminology ever coined, although Čapek always gave credit for the term to his brother, not himself.« (Roberts, 2011:vii).

⁵³³ Without going into any details, it is also widely known that in particular two names stand out as classics in the science fiction literature: Isaac Asimov and Arthur C. Clarke, whatever the order of appearance.

The Foundation Trilogy

Though not the beginner of the genre, Isaac Asimov marks it with his vast and innovative opus and has long ago become one of its classics.⁵³⁴ Among his works The Foundation Trilogy presents his first grand complete of science fiction works. As a result of his separate story writings in the 1940s, “it is not a trilogy” (Gunn, 1988: i), but “a series of nine stories” (Ibid.), which were later put together, published as a trilogy and “[T]he World Science Fiction Convention of 1966 voted them ‘the greatest all-time science-fiction series.’” (Ibid.).⁵³⁵ The three parts of the Trilogy are Foundation, Foundation and Empire, and Second Foundation (all published in the first part of 1950s).⁵³⁶ For our research it is essential to know that stories (and the Trilogy itself) were published a decade before (and written even earlier) both Vienna Conventions (on Diplomatic as well as on Consular Relations) were agreed upon and entered into force. This is important to bear in mind, since it means that Asimov, was he or was he not reading anything on diplomacy while writing stories, could not have got a comprehensive and codified view upon diplomacy, which both Conventions brought.

The story behind Foundation “is a saga” (Ibid.). What are the dimensions of this saga? Firstly, each part tells a fascinating story in which ingenious men and women cope with the problems in the far future, but for which they find

⁵³⁴ As the beginners one could name Mary W. Shelley (Frankenstein) and George H. Wells (The Time Machine). As for the classics, one could name Robert A. Heinlein, Isaac Asimov, Ray Bradbury and Arthur C. Clarke. (Wolfe, 2007: xix)

⁵³⁵ Those nine stories were written during the 1940s as separate stories, only later they were put together in a form of trilogy. They originally comprise nine stories, five of the novelettes and four of them novellas.

⁵³⁶ More than three decades later, being encouraged by the publisher Doubleday, Asimov wrote additional parts: Foundation's Edge (1982), The Robots of Dawn (1983), Robots and Empire (1985), Foundation and Earth (1986), Prelude to Foundation (Grafton Books, 1988) and Forward the Foundation (Spectra, 1993 – published posthumous). In them he brought together narratives from the Foundation story and from his saga on robots. Nevertheless, “[T]he only books you really need on your shelf are the first three” (Darlington, 2011: 12).

solutions by using reason instead of super-human talents or exotic technology. Secondly, Asimov writes about a future that reminds us of our own world and its problems. Thirdly, daring individuals challenge traditional ways of doing things while conservative politicians try to stop them. Fourth, the solution that so happily solves the problems of one story frequently becomes the cause of the conflict in the next.⁵³⁷ In particular the first two points are worth pointing out as also one of the most typical, defining elements of the genre: finding solutions by using reason instead of *deus ex machina* and reflecting author's own world in an imaginative reality, usually in the far away place and time, both combined with the frame of un-invented technology that is still possible to imagine as an extrapolation of the existing scientific knowledge.

What definitely makes *Trilogy* an outstanding literary achievement in terms of the genre, is its scope: "Asimov gives us a galaxy with millions of inhabited planets, a theory of psychohistory that promises a bright future but implies restricted freedom of choice, a mutant who defies both psychohistory and the Seldon Plan, and a mysterious Second Foundation that must keep its location secret if the Plan is to succeed."⁵³⁸ There are "twenty-five million inhabited planets in the Galaxy" (Asimov, 1988.a: 9) with nearly "quintillion human beings" (Ibid., p. 25) and only Trantor with "a population of over forty billions" (Ibid.).⁵³⁹ It is the future, in which "humanity has expanded outward into the galaxy without encountering aliens and created a galactic empire that falls because of its size or corruption or communication problems or the inevitable cycles of history" (Gunn, 1988: i) and in that distant future "even the origin of humanity has been forgotten" (Ibid.). The whole story is developed around the galactic empire, which rises and falls and where, after 12.000 years of its existence, a psychohistorian by name Hari Seldon tries to predict future

⁵³⁷ Comp. the Collector's Note to the Easton Press Collector's Edition (1988.a).

⁵³⁸ Ibid.

⁵³⁹ Krugman (2012: xiv) finds here one of the flaws: "Then there's Trantor, the world completely covered in metal because its 75 million square miles of land surface area must bear 40 billion people. Do the math, and you realize that Trantor as described has only half the population density of New Jersey, which wasn't covered in metal the last time I looked out my window. But these are, as I said, nerdy concerns."

crisis and ways to solve them to shorten the time of crisis from millennia to centuries. Parts (stories) that follow aim to present and narrate how in different periods and places protagonists were trying to deal with crises, while the Empire was slowly disintegrating. The Empire's central authority has therefore to deal, discuss and negotiate, but occasionally also to involve in wars with different parts of the empire during the period of turbulence. This is the starting point where and why we see the possibility of diplomacy being included in the text.

In addition to this, Asimov gives his own explanation where the idea for the galactic empire came from – he was accidentally inspired by the rise and the fall of the Roman Empire.⁵⁴⁰ The explanation offers us the background for our research: the Roman Empire wasn't maintaining diplomacy towards the outside world, but was exercising it with its different constituting parts, within its broad, big and complicated structure. Hence, from one point of view the Roman Empire was including “all known ancient world western from Persia, with Egypt, Greece, Malta, Asia Minor, Syria, northern Africa, Spain, France, Britain etc.” (Benko, 1997: 26–27⁵⁴¹). And from another one, that world was “an united political system, which did not allow any parallel independent and equal political units with which it would maintain international relations” (Ibid., 27) and was therefore “primarily an example of a world government and not also of an international society” (Ibid.). But still, “Rome helped to shape European and contemporary practice and opinion about the state, about international law and especially about *empire* (italics M. J.) and the nature of imperial authority” (Watson, 2009: 94). With these characteristics in mind we start our exact research endeavour.⁵⁴²

⁵⁴⁰ »I had an appointment to see Mr. Campbell to tell him the plot of a new story I was planning to write, and the catch was that I had no plot in mind, or the trace of one. I therefore tried a device I sometimes use. I opened a book at random and set up free association, beginning with whatever I first saw. (...) I thought of soldiers, of military empires, of the Roman Empire – of a Galactic Empire – aha!” (1988.b: vii) “When he reached Campbell's office, he told the editor that he was planning to write a story about the breakup of the Galactic Empire.” (Gunn, 1988: iii)

⁵⁴¹ Benko, V., 1997. Zgodovina mednarodnih odnosov. Ljubljana: Sophia.

⁵⁴² Methodologically speaking, we dwell on different topics, reflecting diplomacy, as they – to our mind – appear in the text of the Trilogy (and mark them with

The Perception of Diplomacy in the Foundation Trilogy

General Observations

Since Asimov got his inspiration for the Trilogy in the late Roman Empire period (structure, development and break up), in particular in time of its disintegration, we could take as a starting point the phase and form of early diplomacy, primarily with its emphasis on negotiations (prior, during or after wars), sending and receiving ad hoc envoys, and correlation between trade activities and growing demand for protection of trade interests (comp. Jazbec, 2009: 35–36). However, we would keep in mind broader understanding of diplomacy for the research. Asimov (1988.a: 54) presents us with the golden rule of diplomacy quite at the beginning, through the statement by the mayor of Terminus Salvor Hardin: “Violence, came the retort, ‘is the last refuge of the incompetent’”. This would also be a general starting point why diplomatic skills are useful in various environments, not necessarily only in performing state affairs and not necessarily only by diplomats. The evolution of diplomatic holders of this activity goes, as Nicolson claims (1988: 10) that way: “Even as the orator type replaced the primitive herald type, so also did the orator give way to the trained observer.” Later on, in the second part of the 20th century, as modern diplomacy enriches the variety of tools and actors, also apart professional diplomats, more and more experts enter diplomatic arena, primarily for a limited period of time, what is becoming an increasing trend.

Let us start with a general remark of how different is the legal status of different worlds within the Galactic Empire. When coming to its center, the planet Trantor, a young mathematician, Gaal Dornick by name, who later proves to be one of the most important aides of Hari Seldon, needs a visa to enter the capital: “He had to open the visa, look again, before he remembered

subtitles in the following chapter) and do not necessarily follow the text from its beginning to the end. This means that quotations from the Trilogy will follow topics discussed and will not run through the text as such. Additionally, we are highly selective in picking up examples from the text, which is highly extensive – the 1998 edition, which we use, has 510 marked pages (Foundation, pp. 7–169, Foundation and Empire, 175–342, Second Foundation, 347–510).

the name” (Asimov, 1988.a: 11). Not much later, when he finds himself in trouble, he feels the need to remind the official of his citizenship: “Wait. I have a right to a lawyer. I demand my rights as an Imperial citizen” (Ibid., 20). Entering the capital of the Galactic Empire should presuppose such precautionary procedures: “There were the hundred cross-examinations (...) – and finally the question of the identity cards and visitor’s visa” (Ibid., 227).

Asimov (Ibid.,199) is also very clear on showing that the supreme leader/ruler needs trustful diplomats: “I need a man out there; one with eyes, brains, and loyalty.” It’s loyalty that shows sometimes (residential) ambassadors are not the ones trusted, but (ad hoc) envoys: “... for some other reason they [*the signoria*] did not wish to send real ambassador. The chancellors sent on such missions were not called ambassadors or orators, but envoys (*mandatari*)” (Berridge, 2001: 8). One could say trust is a reflection of a need for secret, classified information, be it forwarded in an oral or written form: “The mayor placed his arms around his neck and said suddenly, “Start talking about the situation at Anacreon!” The ambassador frowned and withdrew the cigar from his mouth. He looked at it distastefully and put it down. Well, it’s pretty bad” (Asimov, 1988.a: 71). Diplomats observe and report, it is part of their core mission, but they should gain information by legal means: “Mallow breathed deeply, “As a spy?” “Not at all. As a trader – but with your eyes open” (Ibid., 122).⁵⁴³

Asimov (Ibid., 224) offers an example of a diplomatic report (dispatch or depeche), which the Emperor’s envoy sends to the Military Governor:

“FROM: AMMEL BRODRIG, ENVOY EXTRAORDINARY OF HIS IMPERIAL MAJESTY, PRIVY SECRETARY OF THE COUNCIL AND PEER OF THE REALM.

TO: BEL RIOSE, MILITARY GOVERNOR OF SIWENNA, GENERAL OF THE IMPERIAL FORCES, AND PEER OF THE REALM. I GREET YOU.

PLANET # 1120 NO LONGER RESISTS. THE PLANS OF OFFENSE AS OUTLINED CONTINUE SMOOTHLY. THE ENEMY WEAKENS VISIBLY AND THE ULTIMATE ENDS IN VIEW WILL SURELY BE GAINED.”

⁵⁴³ Comp. the third diplomatic function, Vienna Convention on Diplomatic Relations, Article 3/a.

This example could be understood as a typical diplomatic (or military) report – brief, concise, with the full name and title of the sender and receiver;⁵⁴⁴ it is also written in block letters, according to the diplomatic manner.⁵⁴⁵ Its wording is almost a coded one and understood only to those who need to know it. It also lets the reader know full titles of high officials included in the communication: since the sender is the second person in the Galactic Empire and the receiver the General of the Imperial Forces, this dispatch must also have an utmost political, not only diplomatic and military meaning and importance. But it could also be the other way round: “It says nothing”, ground Barr” (Ibid.). Diplomatic correspondence of an ad hoc envoy could be part of political games, in particular since high ranking envoys are part of the top governmental and in particular political circles, what is not the case with the routine reporting of professional diplomats and of their status. Reporting, not only diplomatic, but also within high governing hierarchy, does not always contain everything (Ibid., 267): “How do you mean, not in the reports?” said Indbur, stupidly. “How could – “. This happens primarily for security reasons: “Any report I write goes up through some twenty-odd officials, gets to you, and then sort of winds down through twenty more. That’s fine if there’s nothing you don’t want kept secret” (Ibid.). So one should not wonder if “my dispatches are not detailed” (Ibid., 276).

Diplomacy is an off the record activity. It means off stage activities and approach, therefore diplomats operate with “the fine tradition of caution” (Nicolson, 1988: 77). This would primarily mean that diplomats engaged in state affairs usually stay unknown for broader public (Osolnik, 1998: 139). It is exactly the manner in which Asimov concludes his Trilogy (Asimov, 1988.a: 510): “... but now there was a somber satisfaction on the round and ruddy face of Prem Palver – First Speaker.” The reader learns in the very final sentence of the Magna Work of science fiction that the person who helped Arcadia

⁵⁴⁴ However, in a routine diplomatic correspondence between the residential diplomatic mission and the foreign ministry, there are no full titles and names, only the abbreviations of the receiving departments and the surname of the head of the mission. This is a clear visual difference between professional diplomatic reporting and that of the ad hoc envoys.

⁵⁴⁵ This remark proves the use of the research method of observing with one’s own participation (Gilli, 1974).

avoid police control at the Kalganian Airport (discussed later as diplomatic immunity case) and the person who was imprisoned by the Kalganian forces and was calling upon his diplomatic immunity (also discussed later), was the most important person of the Second Foundation, staying behind crucial deeds with which the Second Foundation stayed undiscovered and saved. He was not only its leader, but also a top diplomat.⁵⁴⁶ Asimov ends his work in a grand style, paying – on purpose or not – a tribute to diplomacy.

Diplomatic Negotiation

As we stated earlier in this paper, negotiations are one of the most known, significant and oldest parts of diplomacy as an activity, forming the third out of five functions of diplomatic missions. Negotiation means a process of persuading one side of the acceptance of the positions of the other side, until the latter convinces the former about its right; a process that is full of changing dynamics, positions, approach in speaking, gesticulating and pretending.⁵⁴⁷ This brings us also to the fact that persuasion as an act as well as a process could be the very essence of diplomacy (Kurbalija, 2013).

Diplomatic language is polite and cautious, since no side would like to be close to offensive when expressing wishes, demands or even an ultimate. Such a move would spoil the atmosphere and harm the result. At the end, negotiation process results in a kind of a proper agreement between the involved parties. The language of a document could also vary, depending on intentions, ambitions, expectations and the ability/possibility of interpretation.

After Lord Dorwin, Chancellor of the Empire, left Terminus, the home planet of the Foundation and the Encyclopedists, its mayor Salvor Hardin, presents the Board of the Encyclopedia, with the analysis of the Lord's diplomatic articulation. Firstly, the analysis of the agreement between the Empire

⁵⁴⁶ Top leaders by definition represent their state, hence they are also diplomats. They don't deal with this activity professionally, but it is part of their function. Therefore, we also speak about summit diplomacy. Comp. Feltham, 1994, Jazbec, 2009, Satow, 1994 etc.

⁵⁴⁷ Comp. Berridge, 2005, Kovačević, 2004, Nicolson, 1988, Satow, 1994 etc.

and the rebellion kingdom of Anacreon: “As you see, gentlemen, something like ninety percent of the treaty boiled right out of the analysis as being meaningless, and what we end up with can be described in the following manner: Obligations of Anacreon to the Empire: *None!* Powers of the Empire over Anacreon: *None!*” (Asimov, 1988.a: 52).⁵⁴⁸ And secondly, the analysis of his discussions with the Board: “Lord Dorwin, gentlemen, in five days of discussions *didn't* say one *damned thing*, and said it so you never noticed. *There* are the assurances you had from your precious Empire” (Ibid., 53). And the conclusion that the mayor reached about the high authority: “I’ll admit I had thought his Lordship a most consummate donkey when I first met him – but it turned out that he was actually an accomplished diplomat and a most clever man” (Ibid.). Also his behaviour, while talking, was carefully crafted out: “Then, too, he spoke in over-precise statements (...) Oh, yes, the elegant gestures of one hand with which he accompanied his remarks and the studied condescension with which he accompanied even a simple affirmative” (Ibid., 47).⁵⁴⁹

Prior to that visit, there came Anselm haut Rodric, the Sub-prefect of Puema and Envoy Extraordinary of his Highness of Anacreon, to discuss and persuade dr. Lewis Pirenne, Chairman of the Board of Trustees of the Foundation and a personal representative of the Emperor, the offer of the neighbouring world kingdom of Anacreon to protect Terminus from its another neighbouring kingdom Smyrno.⁵⁵⁰ Being present at the discussion, the mayor of Terminus Hardin interrupts highly polite and generally phrased dialogue by saying: “Let’s put it into language” (Ibid., 41). He wants a clear articulation, not mere diplomatic wording that hardly says anything concrete and – even more important – which is, hence, much more difficult to oppose than a clear statement. The turn of the course of the negotiation is immediate: “The envoy paused and added uncomfortably: ‘Well, gentlemen, we’ll pursue the subject tomorrow. You’ll excuse me

⁵⁴⁸ During his discussions with the Board, the Lord himself was claiming the other way round. (Asimov, 1988.a: 50).

⁵⁴⁹ This remark could already be a part of the Protocol section, although it marks the art of negotiation process in a highly illustrative way.

⁵⁵⁰ The negotiation was actually an ultimate from the Envoy, but skillfully out-manuevered by the mayor Hardin (Asimov, 1988.a: 38–43).

– “(Ibid., p. 42). The mayor explains to the astonished Chairman what he did: “I merely gave him rope and let him talk” (Ibid.). It is an illustrative example of the line of the negotiation process and its dynamics.

Asimov dedicates one full chapter to the diplomatic conference, discussing matters of war and coalition (Chapter 16. Conference, part Two of the Trilogy – Foundation and Empire; Ibid., 270–276). His description is detailed, illustrative and insightful in procedures, behaviour of participants and on the elementary protocol matters (place of conference, atmosphere, reporting), but at the same time he does not dwell too much on details.⁵⁵¹

He comments rather clear on main organizational elements, dealing with equal treatment, prestige and pride: “It is not enough to fix in advance such details as method of voting, type of representation – whether by world or by population. These are matters of involved political importance. It is not enough to fix matters of priority at the table, both council and dinner; those are matters of involved social importance” (Ibid., 270). So what, then, remains to be settled down? The place, of course: “It was the place of meeting – since that was a matter of overpowering provincialism. And in the end the devious routes of diplomacy led to the world of Radole, which some commentators had suggested at the start for logical reason of central position” (Ibid.). But it is not only this: “Radole was a small world – and, in military potential, perhaps the weakest of the twenty seven. That, by the way, was another factor in the logic of choice” (Ibid.).

The place was small, most probably least important of all, meaning almost ideal for a conference, where each party jealously cares for her prestige and importance, in comparison with other. But when everybody goes to the least influential, nobody is offended. However, practical and organizational issues appear then, for the host: “The strangers came from each of the twenty six other Trading worlds: delegates, wives, secretaries, newsmen, ships, and crews – and Radole’s population nearly doubled and Radole’s resources strained themselves to the limit. One ate at will, and drank at will, and slept not at all” (Ibid., 271).⁵⁵²

⁵⁵¹ For a clear and concise guide to conference diplomacy/conference management comp. Feltham, 1994: 139–148.

⁵⁵² Tavčar (1999) offers in his novel a similar, fictional description of the atmosphere at the Congress of Ljubljana in 1821.

Negotiations precede, follow or are also exercised during the war. Sometimes the turn of events is unexpected and leads immediately to a negotiation process, what might have not been the case some time ago in the stream of events. Immediately after the battle, which appeared to be the last one of the last war during the Interregnum, towards the end of the Trilogy, Asimov uses such an approach. It was fought between the forces of the Foundation, which were attacked by the forces of Kalgan, commanded by Lord Stettin. Heavily defeated, he was advised by Lev Meirus, his First Minister: “Now, take my advice. You have the Foundation man, Homir Munn. Release him. Send him back to Terminus and he will carry your peace offers” (Ibid., 490). This done, it meant a huge change for the concerned Mr. Munn – from the prisoner of war he turned to be the envoy: “He had come alone, but he left escorted. He had come a simple man of private life; he left the unappointed but nevertheless, actual, ambassador of peace” (Ibid.). That suited him well: “The final two months of the Kalganian war did not lag for Homir. In his unusual office as Mediator Extraordinary, he found himself the center of interstellar affairs, a role he could not help but find pleasing” (Ibid.). The peace treaty was coined out: “The war was formally ended on an asteroid in Terminus’ own stellar system; site of the Foundation’s oldest naval base. Lev Meirus signed for Kalgan, and Homir was an interested spectator” (Ibid., 490–491). Diplomats – mediators are by the rule present at the signing ceremony.

The art of negotiation knows a vast span of approaches. The hard one is a direct, blunt telling what is expected from the other party:

“What is your proposition, your eminence?”

The sub-prefect seemed quite ready to stop fencing in favor of more direct statements.

He said briskly: “It seems perfectly obvious that, since Terminus cannot defend itself, Anacreon must take over the job for its own sake. You understand we have no desire to interfere with internal administration – “ (Ibid., 41).

The opposite one is a highly passive, counting with the appropriate stream of developments and waiting for the right opportunity to arise (diplomatic delaying): “Then,” said Hardin, “you come to the conclusion that we must continue our intensive campaign of doing nothing” (Ibid., 54). This is exactly what suits diplomacy best: “Mostly, the novels consist of people sitting around and talking” (Wagner, 2011). And additionally: “There is action, but much of it is expressed through *dialogue* (italics – M. J.), with vast cosmic events occurring off-stage, between the lines, or tucked in as a neat flicker of resolution to the episode” (Darlington, 2011: 6).⁵⁵³ But not only suits, this *is* diplomacy, isn't it? And it's also more – seeking for a face saving formula: “So the Mule (...) must be defeated, but the defeat must be subtle – no dramatic space battles, no victory parade, in fact no obvious defeat at all” (Krugman, 2012: xiii).

Protocol, Representation and Symbolism

Asimov uses many elements of protocol in the Trilogy, be it formal addressing, etiquette, way of behaviour and similar. We will quote and comment on some most typical. Protocol means procedure and details, it expresses politeness and friendship, respect and mutually equal treatment, based on reciprocity, but could also serve as a cover for pressure, blackmailing and showing muscles. But mostly and at least for the outside audience it generally means receptions and the related atmosphere: “Nothing but drinking, etiquette, and small talk now – ” (Asimov, 1988.a: 231).

Two already mentioned envoys of higher authorities arrive to Terminus, one after another, each of them persuading the local authorities with the same message, namely that of their security guarantees: the first one from the neighbouring world, Anselm haut Rodric, the Sub-prefect of Puema and Envoy Extraordinary of his Highness of Anacreon, and the second one from the Galactic central authority, Lord Dorwin, Chancellor of the Empire. Their titles show the high authority, which they represent, while Asimov obviously knows the difference between the status of the two represented authorities. Both envoys are accepted

⁵⁵³ The author himself declares this (diplomatic background, we would say): “... virtually all the action takes place offstage...” (Asimov, 1988.b: xii).

with due respect, formalities and ritual. The first mentioned envoy “was met by Salvor Hardin at the spaceport with all the imposing ritual of a state occasion” (Ibid., 38). As much as the visit was annoying for the mayor, he covered up his feelings well: “It is certain that ‘higher nobility’ did not recognize irony when he heard it” (Ibid.). On the way to the City he “received the cheers (by the crowd outside – M. J.) with the complaisant indifference of a soldier and a nobleman” (Ibid.). During the discussion, the Chairman of the Board Dr. Pirenne addressed him properly: “Let me understand this, your eminence” (Ibid., p. 40). The third example shows that nobility cares for correct addressing, which reflects the high status: “You will stand in the presence of a Peer of the Realm” (Ibid., 215).

Asimov (Ibid., 195) also provides an insight view into the Galactic Empire inner circle hierarchy: “Cleon II was Lord of the Universe.”⁵⁵⁴ And not only this: “Cleon II commonly called ‘The Great’. The last strong Emperor of the First Empire, he is important for the political and artistic renaissance that took place during his long reign.”⁵⁵⁵

Protocol is exact: “And Captain Pritcher in strict obedience to protocol bent one knee nearly to the ground and bowed his head until he heard the words of release” (Ibid., 247). However, this might not always be the case: “And so it happened, that when others bent their knee, he refused and added loudly that his ancestors in their time bowed no knee to any stinking mayor” (Ibid., 265). Such behaviour does not go unnoticed: “You are then to appear, properly clothed, do you understand – and with proper respect, too” (Ibid., 266). Further on, the illustration of a similar situation later in the text: “I am the regent and crown prince and am to be addressed as such” (Ibid., 316).

One could also claim that protocol means a heavy duty always to be respect, hence moments when this should not be the case, could be highly relaxed and appreciable: “It is a moment away from ceremony and courtiers. (...) Tonight there will be the official reception, but until then, we are free” (Ibid., 314). In the eyes of outsiders, who don’t deal with state affairs – or maybe even don’t care

⁵⁵⁴ His Imperial Majesty, Cleon II. (Asimov, 1988.a: 217)

⁵⁵⁵ A comparison with Frederic the Great is obvious. It tells us about the historical frame that Asimov uses and also about the art of diplomacy, employed as a reflection of that time. Comp. also Kennedy (1989) and Simms (2013).

for them or may be this is just too far away from them – protocol might also be understood as a tool for impressing persons who seem to be important or whom one should avoid: “Noble Lords, I crave leave to tell you that my eldest son – a good worthy lad whom my poverty prevents from educating as his wisdom deserves – has informed me that the Elders will arrive soon. I trust your stay here has been a pleasant as my humble means – for I am poverty-stricken, though a hard-working, honest, and humble farmer, as anyone here will tell you – could afford” (Ibid., 377). This is the way how a farmer in an outside, periphery world of Rossem addresses strangers arriving there with a ship, obviously from the outer space. Of course the governor of that place knows the protocol: “His Excellency, Governor of Rossem, in the name of the Lords of Tazenda, is pleased to present his permission for an audience and request your appearance before him” (Ibid., 384).

Diplomatic immunity is part of protocol matters. Two consequent statements point this out; firstly: “I hope the Mule is capable of understanding that a Foundation ship is Foundation territory” (Ibid., 259), and secondly: “I’ll inform you that this is a Foundation ship and consequently Foundation territory by international treaty” (Ibid., p. 260). We find additional illustration of the instrument of diplomatic immunity further on in the text, in a context of a huge search for a young girl Arcadia from the Foundation, at the Kalgan Airport (Ibid., 467):

“I want her papers.” (...).

A short pause, and Pappa said with a weak smile, “I don’t think I can do that.”

“What do you mean you can’t do that?” The policeman thrust out a hard palm. “Hand it over.”

“Diplomatic immunity,” said Pappa softly.

“What do you mean?”

“I said I was trading representative of my farm cooperative. I’m accredited to the Kalganian government as an official foreign representative and my papers prove it. I showed them to you and now I don’t want to be bothered any more.”

Another example of diplomatic immunity, this time a breach of it by the officer in duty: “We picked up a prisoner,” he said. “Yes?” “Little crazy fellow. Claims to be neutral – diplomatic immunity, no less” (Ibid., 485).

Diplomatic protocol is at its best when official events are going on – organization till the very detail, order of precedence, symbols and formalities. But still it is not easy to keep everything under control – there is always enough room to make a shortcut to the host or to the main guest. As Asimov (Ibid., 284–285) describes the situation when Hari Seldon is to appear for the fifth time in three centuries in the Time Vault, a diplomatic scandal occurs. Prior to the appearance the high representative of the Independent Trading Worlds unexpectedly approaches the mayor of Terminus, commander of the Foundation armed forces, and the diplomatic conflict bursts out:

“Excellence!” he muttered, and bowed.

Indbur frowned. “You have not been granted an audience.”

“Excellence, I have requested one for a week.” (...)

“We must unite, ambassador, militarily as well as politically.”

Randu felt his throat muscles tighten. He omitted the courtesy of the opening title. (...)

Indbur frowned dangerously, “You are no longer welcome upon Terminus, ambassador. Your return will be requested this evening.”

This event is one of the most illustrative and direct presence of diplomatic practice that Asimov uses in his Trilogy; it could also be claimed it is one of the most attractive ones for the literary effect of the story. Proclaiming a diplomat, even the ambassador – in this case even of one of the allied worlds – a *persona non grata* is always a tough diplomatic (and political) gesture with consequences for bilateral relations.⁵⁵⁶ They depend on the level of the unwelcome diplomat of the sending state in the receiving state as well as on the current state of the affairs in bilateral relations and are always part of the reciprocity. It happens that the deed of the diplomat is sometimes just a pre-

⁵⁵⁶ Article 9 of the Vienna Convention on the Diplomatic Relations.

text for proclaiming him/her *persona non grata* and that higher issues are at stake back stage, unless the diplomat is not violating the rules of behaviour.⁵⁵⁷

Representing the sending state in the receiving state is the beginning of maintaining diplomatic relations via residential diplomatic missions. It's embassies that perform this duty, and consulates that take care of protection of interests of the sending state and of its nationals, both individuals and bodies corporate (within the limits permitted by international law, in the receiving state).⁵⁵⁸ Asimov (1988.a: 464) refers to this rule while describing documents of the above mentioned young girl Arcadia: "These are my papers," she said, diffidently. It was shiny, synthetic parchment which had been issued her by the Foundation's ambassador on the day of her arrival and which had been countersigned by the appropriate Kalganian official." Prior to this, upon her arrival to Kalgan, we learn that Foundation has the consulate on Kalgan: "Now look at that headline: 'Mobs Riot Before Foundation Consulate'" (Ibid., 452). Another clear example: "Ambassador Verisof is returning to Terminus" (Ibid., 69). With these examples we also *via facti* get to know that different worlds obviously were maintaining diplomatic and consular relations, although we do not learn anything more about it. But this would consequently also mean – what we learn through occasional remarks, too – that some worlds were exercising foreign policy activities; we list two examples, first: "(...) particularly as regards his foreign policy" (Ibid., 249), and second: "Your attack on the foreign policy of this government was a most capable one" (Ibid., 64).

Decorations could be understood as a part of protocol – diplomatic ceremonial provides also opportunities for decorating high representatives of ones own or even better, another state. Asimov (1988.a: 477–478) points out

⁵⁵⁷ During the year 2004 there was a series of *persona non grata* diplomats across primarily Eastern Europe: the Czech Republic, Estonia, Latvia, Lithuania and Slovakia (all of them the new EU members) on one hand and the Russian Federation on the other side expelled more then ten diplomats all together. Some diplomats (primarily the Russian ones) were accused of interfering in domestic affairs of the receiving state and some were expelled as a countermeasure. Also Finland was among countries, which expelled Russian military attachés (Jazbec, M., 2007. *Vojaška in obrambna diplomacija*. Ljubljana: FDV. p 53).

⁵⁵⁸ Consular functions, Vienna Convention on Consular Relations, Article 5.

such a manner: “His admiral’s uniform glistened imposingly upon his massive figure. The crimson sash of the Order of the Mule awarded him by the former First Citizen, whom six months later he had replaced somewhat forcefully, spanned his chest diagonally from right shoulder to waist. The Silver Star with Double Comets and Swords sparkled brilliantly upon his left shoulder.” There are different purposes of awarding decorations, but their holders also impress people around themselves with them. This psychological effect is important for various purposes, be it purely for prestige or also as a tool of gaining advantage in comparison with others.

Protocol always speaks for broader audience and public, since it is full of symbolism, either with direct or with hidden messaging. Public opinion expects symbolical messages from protocol and diplomats tend also to cover indirect messages in a frame of the protocol. As mentioned earlier, diplomats already speak with their simple presence: “It’s another to fool around with an accredited envoy of the Foundation when the mere fact of his presence may mean the Foundation is growing suspicious” (Ibid., 128).

The Role of Small States

The theatre in which Asimov places his saga is the galaxy, across which the human race has expanded through millennia and inhabited twenty five million planets. The era he describes is the last period of the Galactic Empire, followed by its decline. But the time of the decline of empires has always also been the time of emergence of new states (among them frequently a number of small ones).⁵⁵⁹ Readers follow the dying power of Trantor, its administrative center, the rise of Terminus, the habitation of the First Foundation, and many other planets that form political centers of various authorities, sometimes peripheral and sometimes central, sometimes small and sometimes big. The Galactic Empire is vast and during its decease different coalitions are formed

⁵⁵⁹ Throughout the 20th Century there were four waves of the emergence of new and small states, always after the decline of the imperial ones: after the WWI and WWII as well during the decolonization period and after the end of the Cold War (comp. Jazbec, 2001: 46–47).

to exercise power for their own benefit as well as against the Empire and also against the Foundation, according to ambitions of their leaders. Hence, those coalitions have limited period of time. Within this context we can borrow a useful comparable example from Thorhallsson (2000: 41): “Various emerging coalitions are very common in the EU, while long-term stable alignments are almost never seen. Occasional alliances usually concern one single issue or set of issues within a particular policy-area.”⁵⁶⁰

So, what could be lessons learned for contemporary small states the researched saga? To have a parallel with small states, one should firstly bear in mind how Asimov names political entities in his text: kingdoms, republics, planet states, dictatorships (Ibid., 365). They are planet systems, solar systems, also worlds, and when they are small, there is a comparison with small states in the contemporary international community. This would secondly mean that understanding small states' behaviour must rest on a general level of comparison. Planets and their solar systems in such a huge galaxy could be easily detective when they are small: “It rules twenty-seven inhabited planets” (Asimov, Ibid., 368). Some pursue aggressive politics with an aim to dominate parts of the galaxy, like Anacreon (Ibid., 63) or Kalgan (Ibid., 270), what usually turns out into coalitions, though generally not long lasting ones. They conclude peace treaties (“... and the new treaty signed with the trembling Leopold (...) this was followed in rapid order by similar treaties signed with each of the other three kingdoms ...” – Ibid., 98) and conventions (“That’s against the Convention”. – Ibid., 104). There is also one exemption: “And most of all, it is an obscure world that has adhered to strict neutrality in the local politics of that stellar region, and is not expansionist” (Ibid., 368). Even more: “Didn’t you notice that they never formed coalitions” (Ibid., 372)? These are a few examples of intragalactic politics and of interstellar systems' relations. Worlds change their status, but generally they remain part of the Galactic Empire, where they benefit from its system: “I’m asking you in the name of the City, whose prosperity depends upon uninterrupted commerce with the

⁵⁶⁰ It is not our intention to compare the decease of the Asimov's Galactic Empire and the EU – we try to compare interests and circumstances for coalition building within big state systems.

galaxy, to call an emergency meeting – “ (Ibid., 36).⁵⁶¹ Some of them later break away and form regional alliances and some of them stick to the First Foundation during the period of the galactic dissolution. Thirdly, one should observe titles of the ruling politicians: mayor, governor, prefect, first minister, prime minister, chancellor, and various royal titles (king, lord, crown prince, regent). They also point out variations of statehood and governance.

Small states, comparatively understood, in Asimov’s story expose a variety of forms of political behaviour: they stick to the Galactic Empire and are loyal to it; they oppose it; they try to expand themselves; they break away; they make expansionist wars; but they also stick to themselves. Most commonly, they stick to the central authority (Galactic Empire, the First Foundation, and the Union of Worlds of the Mule) for security and welfare reasons, maintaining constant contacts across the galaxy (trade, tourism, leisure, science, job opportunities, farming etc.). They are tirelessly engaged in discussions and negotiation within a given system in handling home affairs to achieve better position for themselves. While performing this, it is important to know “[D]oes a small state have the administration capacity to defend its interests within the decision-making process of the EU (i.e. empire, solar system etc. – note M.J.)” (Thorhallsson, 2000: vii). In the Foundation Trilogy it is more up to the capability of individuals, leaders then of the administration (they are mayors and traders, private citizens and official envoys, farmers etc.).⁵⁶² Small states (worlds) are also constantly engaged in discussions and negotiation with the outer authorities (what is diplomacy per se).

One could draw three kinds of policy advice from Asimov’s text as far as small states are concerned. Firstly, small states are parts of bigger systems and/or coalitions; they benefit from them and contribute to them as well.⁵⁶³ Secondly, in times of crisis they follow local political circumstances,

⁵⁶¹ The City is Terminus, the place (and the planet) of the First Foundation.

⁵⁶² Thorhallsson also points out the flexibility and capabilities of negotiators and permanent representatives as an advantage of small states in the EU (2000: 232).

⁵⁶³ As Braveboy-Wagner points out: »... small states are known to be coalition joiners and builders since such arrangements strengthen their voice and bargaining position vis-à-vis the larger countries” (2008: 140).

not necessarily opposing big powers, but (maybe also tactically) adapting to their pursuit. The role of an individual could be highly important.⁵⁶⁴ Thirdly, neutrality is an exemption that proves the rule.⁵⁶⁵ Additionally, small states should pursue their own interests also within their systems, integrations or organizations, since membership per se does not grant everything; it is only the starting point.

Conclusion

Asimov uses numerous and various references to diplomacy in his monumental work (written more than fifty years ago in a different historical context and situation, before the codification of diplomatic law took place). This is a known fact to each reader of the Trilogy.

The author – from one point of view – sticks to direct mentioning of diplomacy as an activity, in particular as protocol, negotiation and diplomatic reporting. This is primarily linked to diplomats – he is mentioning two classes of them: ambassadors and envoys. Both are career ones, while ad hoc envoys are primarily persons, who hold high political offices. It is also obvious that states/worlds pursue representative function, including residential diplomatic missions and consulates, conclude treaties and conventions, and organize protocol events (receptions, balls, cocktails).

What we see – from another point of view – as even more important, typical, and with bigger narrative expression, the author creates circumstances, which demand the use of diplomacy, be it by professional diplomats or by persons who are only occasionally engaged in this profession (this reflects the scope of modern diplomacy). There are a few wars going on, with preceding, ongoing and succeeding negotiations. Planets and stellar systems form and

⁵⁶⁴ But not only on individuals: "... small states need to be particularly clever, efficient, and economical in devising appropriate strategies to meet their foreign policy goals" (Ibid., 2).

⁵⁶⁵ These general conclusions should be understood from the methodological and applicable points of view within the galactic frame: millions of worlds and centuries of time.

change coalitions, hence they have to negotiate (through diplomatic means and by diplomatic representatives). They depend on trade, so they have to protect interests of individuals and bodies of corporate law – the Traders are almost a sacred trade mark of the First Foundation.

As far as small states are concerned, we can draw on a general level one basic conclusion: they should stick to coalitions (what could correspond to nowadays international organizations) for the sake of their security and well-being, while at the same time they should also continuously negotiate for their interests within the system.

Last but not least – could Asimov write the Foundation Trilogy without using elements and aspects of diplomacy? Basically yes, but with much less literary effect and persuasiveness. When main protagonists primarily sit and talk, while they solve inter/intra stellar and galactic affairs and problems, this *de facto* means diplomacy. In times of crisis – and dissolution of empires is a crisis indeed – one can not deal without diplomacy, if the narrative focuses on solving them and not on contemplating battles and their field development. This could be evident or not, but Asimov obviously chose the approach, which demands the use of diplomacy as a tool and as a way of storytelling. This mostly corresponds to the apparatus of modern diplomacy, combined with elements from the classical one. At the same time it broadens the selection of diplomatic approaches to that of the early diplomacy, what we mentioned in General Observations. All in all, it would also offer a suitable understanding for possible similar future researches.

Additionally, one could also say that the appearance of diplomatic elements and aspects in the Trilogy makes it more attractive to a reader. It contributes important elements of symbolism, secrecy and statehood. It is also the case that the presence of diplomacy educates the reader, although not on a comprehensive basis, for what there is no need to.

European Integration Process Thirty Years after the End of the Cold War⁵⁶⁶

SKOPJE, OKTOBER 2019

Introduction

The year of 1989 that marks one of the milestones in modern European history is – with its thirtieth anniversary as of now – a necessary, useful and challenging point of departure for an in-depth, but focused general overview and contemplation of broader political trends.

With this in mind we dwell on structural change of not only the European continent, but primarily its political identity that has evolved tremendously from one point of view during the last three decades and from another one during the period after the end of the Second World War. To be able to fully cope with this metamorphosis we have to go back to the point at which, to our mind, the modern European history in a broader sense, began: to the Peace of Westphalia. This presents the time frame, which serves us to analyze, comment as well as understand what Europe and its political identity today is. Our thesis is that European integration process as we understand it today is the result of huge and structural dynamics of various processes that during the course of time, with its increasing synergy, produced Europe as the far most integrated, structurally advanced and primarily value based space that we know.

The main aim of this paper is to check this hypothesis with having an in-depth analytical in- and overview of the European political history during the period mentioned, with the special emphasis on the last three decades.

⁵⁶⁶ Objavljeno v: *European perspectives: journal on European perspectives of the Western Balkans*. Okt. 2019, let. 10, št. 2(18), str. 127–151.

For this purpose we use methods of analysis, comparison, comment, generalization and deduction⁵⁶⁷, while using approaches and apparatus of political sciences, history, sociology and diplomatic studies. We focus on three outstanding historical periods, namely from the Peace of Westphalia to the end of the Second World War, from this to the end of the Cold War, and from it to the current political-historical situation. We explain them as periods of political history, integration history and structural history respectively. Additionally, we pay special attention to the two sets of topical aspects, both with three categories. The first one focuses on the evolution, characteristics and perspective of the European integration process, while the second one on enlargement, geography and values as three unique driving forces of the European identity building endeavor.

Together, with their aspects, elements and mutual dynamics, they form as well as produce what we define as the European integration process.

General Overview of the Three Periods

Political History

We stem from the preposition that modern European history begins after the Peace of Westphalia in 1648 that ended the Thirty Years War in Europe.⁵⁶⁸ The stream of structural changes that it initiated was becoming increasingly noticeable through the later course of time and, together with a decisive push up with the French Revolution in 1789, fixed premises for coining the skeleton of European political identity. One of the most important innovations of that period turned out to be the concept of the nation state as a way of political ordering of societies.⁵⁶⁹ It had a number of important political and social

⁵⁶⁷ Since the author of this contribution is also a career diplomat, we use the method of observing with one's own participation as well.

⁵⁶⁸ Comp. Benko (1987:42–43), Jazbec (*Diplomacija in varnost*, 2002: 25–33), Satow (1979: 5), Sen (1988:8).

⁵⁶⁹ Among other it gave the decisive push for the formation of diplomacy as we understand it today.

consequences for the later development of political institutions, concepts and values. Among them also appeared the idea of formal, institutionalized co-operation between states that could be understood as a primary seed for the later concept of integrating Europe.⁵⁷⁰ Hence and within the frame of this paper at least, we understand the Peace of Westphalia as a starting point of the evolution of European integration process.

Because of the appearance of the nation state, relations between major European powers received different and new dynamics. One of its aspects was a reflection of their competition to the outer world, their overseas economic expansion and the entrance of mercantilism.⁵⁷¹ Combined with their internal European dynamics, it resulted in a fact that a rather small group of European states evolved as the political nucleus of Europe. These were England, France, the Netherlands, Spain, Portugal, the Habsburg Austria, Russia, Prussia (i.e. later Germany) and Italy, the latter two after their unifications in 1871 and 1861, respectively. With some changes (like Belgium and the United States of America in particular) this core remained practically the same till the end of the Second World War.⁵⁷² It strengthened the theatre for the European identity building process. During the next three centuries relations among them crafted out European political and diplomatic dynamics⁵⁷³ as well as the way of managing the balance of power, although countries were often changing

⁵⁷⁰ This could primarily be seen through various forms of de facto multilateral gatherings of European leaders, like the formalized series of Congresses during the first half of the 19th Century, beginning with the Congress of Vienna, but also through numerous similar, though primarily ad hoc gatherings in the 18th Century as well.

⁵⁷¹ This could be also understood as the origin of the globalization process.

⁵⁷² One should also mention here the Holy Seat, with its strong diplomacy. But we do not list it as a part of that group, since the way and nature of its behaviour in the international relations was rather different, with different means and methods, not being primarily the prerogatives of a nation state.

⁵⁷³ Here it is important to note that the period of classical diplomacy timewise practically coincides with these three centuries, namely from the Peace of Westphalia in 1648 till the founding of the League of Nations in 1920). Comp. Anderson (1993), Berridge (2015), Jazbec (Osnove diplomacije, 2009.b) etc.

sides and allies in those processes. But it was exactly the stability of those processes that offered Europe possibility to avoid the so far unprecedented calamities and developed institutionally further on. So, it did not prevent conflicts, tensions and wars between European powers, but none of it was not at all that much destructive as it was witnessed during the Thirty Years War. The devastation that hit Europe during that period was the biggest and most destructive calamity in the then recorded history.

However, the here discussed and generalized period of political forming of Europe and its identity ended in a similar way as it began. The first half of the 20th Century was marked by the two World Wars, including the interwar period, spanning over three decades as well.⁵⁷⁴ Within three centuries Europe witnessed and came through two similar periods of an unprecedented destruction. The first one was limited to the European continent and was religiously based (Catholics and Protestants), while the second one had global dimensions and was ideologically based (capitalism, Nazism and communism). As the basic reason for the second calamity one could point out the fact that the international order as such collapsed. Institutions that were built during previous times were not able to function anymore in a different historical situation, hence there wasn't a political form to be able to compensate on institutional political violence spread around Europe and consequently dispersed globally.

Additionally, one could conclude with an even more remarkable observation: in each of these two cases Europe also managed to produce its revival. In the first case with the establishment of the nation state based political theatre that was able to prevent a similar breakdown for three centuries. And in the second one with the establishment of an integrating capacity theatre that was able to guarantee the appearance of a unique integration outlook of Europe. The first innovation paved the way for bilateral diplomacy and the second one for multilateral diplomacy.

⁵⁷⁴ Cooper (1996: 8) speaks explicitly about the second Thirty Years War.

Integration History

As the Peace of Westphalia could be seen as the seed for the later different political dynamics in Europe (from destruction to national ordering of European affairs) also the adopting of the Atlantic Charta in August of 1941 by the American President Roosevelt and the British Prime Minister Churchill could be understood as a seed for the integrative postwar European history (from destruction to international and integrated ordering of global affairs).⁵⁷⁵

For the purpose of this research there exist three milestones that mark its integration trend. Firstly, the decade from 1945 till mid-fifties presents the emergence of structures; secondly, 1975 marks the adoption of the Helsinki Final Act, and thirdly, the demise of the Cold War in late eighties/early nineties.

The establishment of the United Nations Organization (the UN) in June 1945 in San Francisco was the direct result of the multilateral interwar period heritage of the League of Nations from one point of view and of the series of meetings between the leaders of the Allied Powers following the signing of the Atlantic Charta (conferences in Tehran in 1943, in Yalta in 1944, and in Potsdam in 1945). The founding of the UN as the universal international organization was an act of universal importance and global outreach with long term political, diplomatic, economic and value oriented consequences. This footprint was further on cemented along the development of the system of the UN's specialized organizations. Here it is important to note that Chapter viii of the UN Charta foresees that regional arrangements could be included in the "maintenance of international peace and security". As the Atlantic Charta is a philosophical seed for the origin of the European integration process, this quotation presents its policy, substantial aspect.

Within the above mentioned historical core group of countries a conclusion emerged that there has to be way out of historical divisions and wars as well there is an urgent need for this. The new approach has to enable organized, institutional and collective recovery of Europe that would reach across war divisions and hatred. To get as close to this core group of countries as

⁵⁷⁵ One would hardly oversee the fact that it was exactly Churchill who stated in his lecture in Fulton in June 1945 that world affairs found themselves in the Cold War.

possible, one should have a look at those who were in the focus of both NATO and the EU founding members (alphabetically): Belgium, France, Italy, Luxembourg, the Netherlands, United Kingdom as well as Germany (the Franco–German cooperation was one of the axis for the notion of the European integration process).

Hence the rest of the forties and the first part of fifties present what we call the European integration miracle. During that decade a series of fundamental international organizations is established on the broader European territory that presents structures that till today remain to be the basis of the European political and diplomatic paradigm. Apart from the UN Charter from 1945, it's the Universal Declaration on Human Rights from 1948 that provide their policy and value frame as well as the European Convention on Human Rights (1950)⁵⁷⁶ and European Social Charter (1961).

Upon the previous preparations and diplomatic activities the North Atlantic Treaty Organization (NATO) and the Council of Europe were established in 1949. The following years the European Communities came out of the Franco–German dialogue and with the signing of the Treaty of Paris in 1951 as well as of Treaty of Rome in 1957 pave the way to the today's European Union (EU).⁵⁷⁷ Twenty years later, in 1975, the adoption of the Helsinki Final Act marks the establishment of the Conference on Security and Cooperation in Europe (CSCE) that preceded the Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE).

Through the enlargements of these organizations during the period of the Cold War irreversible and policy firm foundations of the European integration process were laid down.⁵⁷⁸ It should particularly be pointed out that enlarge-

⁵⁷⁶ It was the first Convention adopted by the Council of Europe.

⁵⁷⁷ Among many links to those documents the author used the following one: <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/treaty-of-rome> (Accessed April 7, 2020). For basic documents of other, here discussed international organizations see their web sites.

⁵⁷⁸ Still, the process in its core parts was bound to the Western Europe only, due to the Cold War divide in Europe. However, both the Council of Europe and CSCE were two venues where dialogue between two blocks was going on (contrary to NATO and the EU, i.e. its predecessors).

ments as a policy and political tool were one of the main drivers of those organizations (the EU and NATO especially). They also served as a solution to crisis that both organizations were facing through their history. The EU and NATO received their additional and so far decisive structural push up with the collapse of bipolar world and with a simultaneous enhancement of globalization. Hence they also became clearly recognizable and got their up to date policy picture.

Compared with the previous period that spanned over three centuries this one reached to half of a century, taking into account the signing of the Atlantic Charter and the end of the Cold War.

The End of the Cold War

Though not being a particular period in the development of the international community as well as of Europe, the end of the Cold War marks a unique and structurally highly important event, a break even point. Its importance reaches far across known aspects still today.

With its political, diplomatic, security and other consequences the end of the Cold War spans beyond most of the break-even points in modern European history. Due to the stream of changes it is comparable with the French Revolution (exactly two centuries of time difference) and with the end of the Thirty Years War (approximately three and a half centuries of time difference).⁵⁷⁹ The Peace of Westphalia succeeded a major European calamity, while the French Revolution marked the beginning of the political transition (along brutal use of force and violence) from monarchies to liberal political order. The end of the Cold War, on the contrary, marks the end of an almost half a century of bipolar global division and tensions between East and West that never burst out in a major military conflict in spite of many crises around the globe.⁵⁸⁰ Additionally, historians claim that the revolution of 1989 was a

⁵⁷⁹ Comp. Böttcher (1995:150) and Cooper (1996: 7).

⁵⁸⁰ The author of this paper remembers the discussion in Belgrade in summer of 1989 with Ignac Golob, one of the most known Yugoslav Ambassadors of that time, being otherwise a Slovene, achieving later an outstanding career in Slovene

peaceful revolution, i.e. a revolution without revolution although its consequences were felt around the globe.⁵⁸¹ The year of 1989 holds a unique stamp of *Annus Mirabilis*.⁵⁸²

Three multinational countries – the Union of Soviet Socialist Republics (USSR), the Socialist Federal Republic of Yugoslavia (SFRY) and the Czechoslovak Socialist Federal Republic (CSSR) – based on socialist/communist political system and ideology collapsed, Germany was reunited (Federal Republic of Germany and the German Democratic Republic), a vast number of countries gained or regained their statehood and the whole area from the Iron Wall in the middle of Europe to the Soviet far east and Mongolia was democratized.⁵⁸³ The whole political transition happened within a couple of years without a bigger military conflict.⁵⁸⁴ However, later stream of events led to a war that followed the dissolution of SFRJ.⁵⁸⁵

Political geography reveals us that the main area of change was a corridor or triangle spanning between Baltic, the Balkans and the Black Sea. This was the nexus that witnessed huge political and security dynamics with numerous aspects and modalities of change.⁵⁸⁶ They diverse from regaining statehood in the case of three Baltic republics to the demise of the German Democratic

diplomacy. Ambassador Golob argued that various crises around the globe could be solved rather easy with the consent of both super powers, but the real problem will appear when the Baltic – Balkans arc breaks. Golob added much later that he felt this when following discussions at the CSCE in Vienna where he was the Yugoslav Ambassador till late eighties. (Jazbec, 2002: 233–234).

⁵⁸¹ Ash (2000: 596) claims that there exist not a single point in the world that hasn't been touched by consequences of the end of the Cold War.

⁵⁸² Comp. Jazbec, M., 2007.a Diplomacy and Security after the End of the Cold War: The Change of the Paradigm. V: J. Gruša, ur. 2007. *41st Yearbook 2006*. Vienna: Diplomatica Akademie Wien. str. 163–177.

⁵⁸³ Fukuyama (2014) speaks about globalization of democracy.

⁵⁸⁴ The Berlin Wall fell in October 1989 and the CSSR was dissolved on January 1, 1993.

⁵⁸⁵ One could argue that the 20th century began with the two Balkan Wars and ended with the third one.

⁵⁸⁶ Tunjić discusses this area as the Europe in between (2003).

Republic, peaceful and consensual dissolution of the CSSR, gaining statehood in the territory of SFRY (though Serbia and Montenegro performed as kingdoms already before the appearance of Yugoslavia in 1918) as well as political toughness in Romania and tectonics in the Caucasus. In favour of policy and strategic importance of this triangle speaks the fact that majority of new members of discussed organizations, Nato and the EU in particular, came from here. Obviously the area continues to carry its strategic specific weight. Largely the membership of the three Baltic states in NATO presents an issue where the Russian federation tables it claim that with this move NATO stepped on its former territory. This is also the area that is covered by the US policy and politically initiative of the Three Seas (Baltic, Adriatic and Black) launched in 2016.⁵⁸⁷

The end of the Cold War marks also the transition from the bipolar to a multipolar world order, though the transition has not been that clear, definite and obvious. This in particular since during the last hundred years Europe witnessed three global powers being part of its political, security and diplomatic architecture. The Russian Federation (earlier the Soviet Union and even earlier the Czarist Russia) has been for the major part one of the dominant powers on the European continent, having changeable influence, for various reasons. The United States entered European affairs during the First World War and remained throughout the 20th century an indispensable part of European affairs. It was exactly the strategic dialogue between these two powers that led to the German unification and consequently to end of the Cold War in Europe.⁵⁸⁸ As for China it was only during the last decade of the here discussed period that it started entering in the European affairs. The trend is increasing

⁵⁸⁷ <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/the-three-seas-initiative-explained-2/> (Accessed April 7, 2020)

⁵⁸⁸ When the US President Reagan visited Germany in June 1987, he gave a speech at the Brandenburg Gate close to the Berlin Wall and made the following appeal: "... if you seek peace ... Mr. Gorbachev, tear down this Wall!" (<https://www.archives.gov/publications/prologue/2007/summer/berlin.html>) (Accessed April 7, 2020). Full video speech is available at: <https://www.youtube.com/watch?v=5MDFX-dNtM>. (Accessed April 7, 2020). The speech was prepared by Richard Holbrooke, who was at that time the US Ambassador and Head of the US Allied Mission in the West Berlin.

and one of the illustrative examples of Chinese policy interest for countries of Central and Eastern Europe is the Chinese initiative 17+1.⁵⁸⁹ These are also countries that joined the European integration process after the end of the Cold War. They have become focus of interest off all three major global powers and are at the same time settled in the nexus of the discussed process.

Such strategic dynamics would have not been possible in any of earlier European periods. It was only the end of the Cold War that that enabled the emergence of political circumstances that allowed the appearance of this dynamics. However complicated it might seem, we believe that it presents above all an opportunity for the European integration process.

Structural History

Almost fifty years after the signing of the Atlantic Treaty, it was Paris that hosted in November 1990 the Conference for New Europe organized by the CSCE, which adopted the Paris Charta for a New Europe. The Conference by itself and the adoption of the Charta started a series of summits of European leaders in the new international environment and a series of adoption of Treaties that crafted out the current European identity. To the most important among them count: the Maastricht Treaty (1992), the Amsterdam treaty (1997), the Nice Treaty (2002), the European Constitution (the Constitutional Treaty) (2004) as well as the Lisbon Treaty (2007).⁵⁹⁰ The complementary effect of institutions and treaties has produced a corpus of values that form the basis of the European identity as a whole.

Along the same path, as it was with the multilateral meetings between the leaders of the Allied Powers during the Second World War that led to the founding of the UN, paving its way to the period of integration, also a series of bilateral meetings (with an immense multilateral consequences) between

⁵⁸⁹ <https://thediplomat.com/2019/03/chinas-161-is-dead-long-live-the-171/> (Accessed April 7, 2020)

⁵⁹⁰ The European Constitution was signed in 2004, but never ratified, since it was rejected on referendums in France and Netherlands. The Lisbon Treaty succeeded it, signed in 2007 and ratified in 2009.

the US Presidents Reagan and Bush Sr. respectively with the Soviet leader Gorbachev (Reykjavik October 1986, New York December 1988, and Malta December 1989) led to its peak with the end of the Cold War, paving its way to the period of structural advancement.⁵⁹¹

The dynamics of the European integration process in this period has been maintained by enlargements of their key international organizations, the EU and NATO in particular. Enlargements have always been policy as well as political answer to major challenges and crises with which primarily the latter two were facing. This aspect came to a full appearance exactly during this period. Both organizations were, since the very beginning of the nineties, targeted by an avalanche of criticism. Firstly, NATO because it was supposed to face no enemy anymore after the collapse of the Soviet Union, meaning there were no reasons any longer for its existence. And secondly, both of them, the EU in particular, since they were caught by surprise when the war in the Balkans outburst after the dissolution of Yugoslavia as well as for the way they were dealing it.

But at the same time the enlargement received new and strong integration push up when practically all countries that gained or regained their independence after the end of the Cold War expressed their firm foreign policy ambition for the membership in both of these two organizations.⁵⁹² This gave the so far major concrete and complemented frame of the European integration process. It both received and cemented its transatlantic as well as transasian dimension ("From Vancouver to Vladivostok"), including countries not only from broader European area but from practically almost the whole Northern

⁵⁹¹ Gorbachev and Reagan met in Reykjavik in June 1986 at a break through meeting. In June 1987, less than a year later Reagan visited Berlin and in December 1988 they met in New York, in presence of the Vice-President Bush Sr. Almost exactly a year later, in December 1989 Gorbachev and Bush Sr. (as the President) met in Malta, a few weeks after the fall of the Berlin Wall. It was an unprecedented and hardly imaginable series of top bilateral meetings that enabled and managed the end of the Cold War. It is also additionally admirable how the German Chancellor Kohl felt the moment and pushed through simultaneously the reunification of Germany.

⁵⁹² Practically the only exemption was Moldova that due to its highly complicated position decided to opt for neutrality.

hemisphere. Therefore, the European integration process could be seen as a specific political venue that brings together both US and the Russian Federation (as participating states in the OSCE), the US only in NATO and the Russian Federation only in the Council of Europe, while none of them in the EU. Hence, it would be referential to claim that European integration process is a global unique, since there isn't exist a comparable case in none of the other continents that in spite of presence of various regional arrangements would be able to produce that broad, in-depth, strong and flexible structural integration dynamics. This serves as a driver, catalyst and compensator for the management of political and policy affairs within its scope.⁵⁹³

Compared with the previous two periods that spanned over three centuries as well as half of a century respectively, this one reached three decades so far (having in mind the time frame of this contribution). Throughout the whole period of almost four centuries the European identity was articulated and aggregated, reaching from the first origins of its political core through the integration enrichment and, finally, to its structural stamp. The whole process has been gaining on momentum, increasing its thrust while accelerating its drive. Because of its progressive historical advancement it was possible that each following period was gaining on structural synergy and dynamics thus resulted in shorter time needed.

Additionally, based upon the diplomatic achievements of the previous two periods, this one managed to produce a rather complete synergy between bilateral and multilateral diplomacy as a global output of the European integration process (what could be seen as one of its strongest and efficient tools during the here researched period).⁵⁹⁴ We understand this diplomatic form as a postmodern diplomacy.⁵⁹⁵ This diplomatic form is one of the reflections of the complexity of contemporary, highly globalized international community.

⁵⁹³ One could also claim – out of the purpose of this contribution – that this would be an argument as well why Europe is that much developed and attractive place to live with such a high standard.

⁵⁹⁴ Comp. the leading European role in concluding the nuclear deal with Iran in 2014.

⁵⁹⁵ For more on postmodern diplomacy see Jazbec, 2007.a, *Postmoderna diplomacija*, 2007.b, and *Osnove diplomacije*, 2009.b.

At the same time it is also among those actors that further on contributes to the production of this complexity. But at the same time it firmly backs up the understanding that one cannot fully cope with the notion of diplomacy without placing it in a direct correlation with a given social and historical situation.⁵⁹⁶

Main Characteristics and Production of Values

Complementarity, Complexity and Complicated Nature

These three aspects form the very core of the characteristics of the European integration process. It took, though, some time that they became obvious. One could claim that it was clearly visible after the dual enlargement (of both NATO and the EU) in 2004. Only the biggest number of newcomers in both organizations offered a clear and fully understandable view in the organization dynamics of these two organizations as well as in their production of values. One could also claim that it became first visible in the area of provision of security.⁵⁹⁷

We understand their complementarity having in mind synergy in their founding missions and in consequently in their implementing activities/responsibilities: collective defense (NATO), free flow of goods, persons, services and capital, market economy, rule of law, crisis management (the EU, partially also the Council of Europe and NATO), human rights, democratic elections, freedom of medium (Council of Europe, partially also the EU and the OSCE), and collective security (the OSCE)⁵⁹⁸. These are the premises for the concept of democracy with human rights, rule of law and market economy at its core and for which all the discussed organizations stand for. The whole innovative and structural paradigm is complemented by a number of key institutions (the

⁵⁹⁶ This finding serves as a starting point for dwelling on sociology of diplomacy (see Jazbec, *Sociology of Diplomacy*, 2014).

⁵⁹⁷ Comp. Jazbec, 2005 (*Evropski varnostni procesi – splošne značilnosti*).

⁵⁹⁸ It is important to note that the OSCE performs its mission through three dimensions: political, economic and security. But generally it is known as the biggest regional security arrangement.

European Court of Human Rights in particular) as well as by a number of declarations (like the European Convention on Human Rights, and the European Social Charter). Both institutions and declarations provide firm and direct link to the universal mission for maintaining global peace and security pursued by the UN. At the same time, this global contribution of the European integration proces – de facto a result of a number of European regional arrangements – rests on the European hard power, provided by NATO, as well as on European soft power, provided by the EU, the Council of Europe and the OSCE.

Strange enough, although the complementarity of their missions is more than obvious, organizations started to behave on a complementary basis not more than a decade and a half ago.

Regional provision of global peace and security, if we follow the terminology of the UN Charta, is in the case of the European integration process also a rather complex issue. Hence, we have to have a look at it from a holistic point of view.

At its top vertical position there is the UN with its universal mission. On the second vertical level one could find four here discussed organizations, namely NATO, the EU, the Council of Europe and the OSCE. Formally speaking they are regional arrangements, but de facto they have global impact on maintaining peace and security. The third level would be housed by institutionalized regional forms of cooperation, like the European Economic Area (EEA), Central European Free Trade Agreement (CEFTA), the Nordic Council, the Council of Baltic Sea States etc. The next level would see less formal arrangements, like the Višegrad Group, while there are numerous other arrangements in a form of a Charta or just cooperation initiative, like the Adriatic Charta, the Danube Cooperation, the Alps Convention etc.

From one point of view there is a clear vertical distribution of arrangements and from another one also rather clear horizontal distribution of arrangements. Their formal, regular and informal, ad hoc activities, initiatives and behaviour, all depending on the arrangement in question or on the level of positioning, produce a variety of doings that contribute to the richness of the European integration process as a whole. But they also help make it complex and occasionally not clearly straightforward and result oriented. There is a va-

riety of crisscross relations and interactions going on that produce a dynamic, fluid and flexible policy and pragmatic oriented picture. However, there would be no need to doubt, in particularly when we discuss activities of players on lower vertical levels, that they would not have a mission or a goal that is welcomed within given regional context, serving interests of their protagonists.

Following this stream of thought it would be quite logical or expected to see also complicated nature of those players, given an outstanding level of their complementarity as well as complexity. We would say this stems to a certain extent automatically from their number, various positions and numerous missions.

Continuing from the notions of complementarity and complexity, the complicated nature of the European integration process rests basically on the fact of overlapping members and missions of organizations in question.⁵⁹⁹ But while each of their core mission remain basically the same (adjusting to the ever changing international environment), number of their members increased heavily during the previous three decades.

The EU has 27 members (without the UK), NATO 29 (with North Macedonia as the future thirtieth when the ratification proces is finished), the Council of Europe 47 and the OSCE 57 participating. All the EU members are also members of the Council of Europe and are participating states in the OSCE as well and majority of them are also members of NATO. Due to the OSCE the US, Canada and Russian Federation are part of this process as well. The fact of having both the US and the Russian Federation on board of the process makes it additionally both complex and complicated (organizationally, policy wise and political). The US are heavily involved in the Pacific and Asian affairs, bilaterally and multilaterally (the latter through the Asian Pacific Economic Council – APEC) and the Russian Federation also in the Asian affairs as well, particularly in the Central Asian ones, also bilaterally and multilaterally (the

⁵⁹⁹ Formally speaking, in the case of the OSCE we do not speak of member states, but of participating states. Having in mind this basic difference that adds to a particular profile of the OSCE, we use in this contribution the term »member« as a general form for countries that do figure both as members (in the case of the UN, NATO, the EU and the Council of Europe) and as participating states (the case of the OSCE).

latter primarily through Organization for Security Cooperation, where also China is a member). This aspect could serve as an advantage for the European integration process, since it could strengthen it and make it globally efficient, inclusive and acceptable. But this will depend primarily on two points. Firstly, on the EU's capability to improve its capacities to be organizationally efficient player, capable of making global policy and value based decisions, and secondly, on its relations with other global actors (the US, the Russian Federation, and China) and on the relations among those players.

However, for the core mission of this process it is not least important to have a look at those countries that are active in all the four players. Those countries form the driving force of the process. Therefore, having in mind a highly complex structure of the EU that covers practically all aspects of social life of modern societies and due to the already mentioned membership overlapping, one could say that the EU membership present the main circle of the European integration process. With an additional step of deduction we could say that the inner circle of this process would consist of those countries that are members of the Schengen area and of the Euro zone as well. Here we come to a much of extent to those countries that formed the European nucleus from the Peace of Westphalia till the Second World War.

Dwelling on the complementarity, complexity and complicated nature of the European integration process therefore brings us to the very understanding of what this process is and how it has been formed.

Production of Values

Directly stemming from the triangle complementarity, complexity and complicated nature comes production of values. This could be seen as the very heart of the European integration process. One could even claim that production of values is what this process stands for and is all about. Synergetic output of various levels, aspects and areas of overlapping within the structure of this process is the issue of values that define the European integration process and which is at the same time its result. They are – or the set of those values is – crystallization of century's long process of aggregation, articulation

and implementation as well as the so far final peak of structural achievement of this what the European identity, notion and *differentia specifica* presents.

Set of values, produced by the process in question has one very clear characteristic: in its evolution it is directly bound to an individual. Individuality as emanation of a human being that is free in its original position derives directly and clearly from the heritage of the French revolution of 1789: equality, brotherhood and freedom. From then on an individual is in the focus of social affairs as a whole. This focus points out in particular two aspects of the status of a modern individual: its emancipation and its protection. The individual is free and protected by a set of legal institutions that shall guarantee it, both on national and international level. In relation to the latter, the individual has not only the political right but also a legal possibility to seek protection by international institutions when being oppressed by national institutions, plainly by its own state.⁶⁰⁰ Together with the abolition of death penalty, this is one of the most far reaching advancement of the heritage of the French Revolution and of the European integration process.

In a number of values that form the whole set, seven of them stand out: democracy, rule of law, human rights, free individual, market economy, free and fair elections, and freedom of media. They form the core part of the whole set and are its synergetic output. Among many of them and without having the ambition to list them all, one shall also point out the four freedoms of the EU: freedom of movement of persons, goods, services and capital.⁶⁰¹ Lately the issue of equal opportunities is becoming increasingly important and present as one of the values that qualify the outstanding role of the EU as the global trend setter.⁶⁰² The same goes for the abolition of death penalty.⁶⁰³ Largely speaking these values could be generalized as peace, welfare and stability/security.

⁶⁰⁰ There exists a legal possibility to seek protection/justice from one's own state at the European Court for Human Rights, when legal possibilities in one's own state are procedurally exhausted. This *de facto* means that a citizen can sue his/her own state at the international legal institution.

⁶⁰¹ One could also add here free movement of knowledge as the *de facto* fifth freedom.

⁶⁰² Comp. also Jazbec et al., 2011.

⁶⁰³ Comp. Jazbec, *Diplomacy and ethics*, 2008.

We mentioned earlier that the power of the European integration process rests from one point of view on the hard power, provided by NATO, and from another one on soft power, provided by the EU, the Council of Europe and the OSCE. This set of values therefore also presents the essential part of the EU's soft power. But at the same time this soft power – and the produced values included – is a very sensitive and vulnerable phenomenon. The discussed process is still far from having clear, firm and persistent institutions that would have been able to keep on producing those values regardless of changed international circumstances. Lessons learned from the migrant crisis 2015–2016 show how soft power achievements like free movement of persons (Schengen) and capital (the euro zone) could be put under question mark.

Production of values comes out of the discussed process that has its evolution and dynamics. It is a dynamic social process that continues to produce values that evolve, advance and upgrade. At the same time they – the values – are also criteria and standards. They define the way societies mature and are able of further democratic metamorphosis.

Post–Cold War Aspects

The third period – the structural one – is marked by some specific aspects that additionally point out the uniqueness of the European integration process.

Due to the changes that the end of the Cold War brought to the international community and social affairs in general, this has been the period in which the European integration process witnessed its strongest push up so far throughout its history. It has expanded, strengthened and synergized its outreach, results and influence. The same also goes for its acceptance as well as implementation track. But it brought along difficulties as well.

There have been four enlargements of NATO during the post-cold war period: in 1999 by three new members (the Czech Republic, Hungary and Poland), in 2004 by seven (Bulgaria, Estonia, Latvia, Lithuania, Romania, Slovenia and Slovakia), in 2008 by two (Albania and Croatia) and in 2018 by Montenegro. There have been four enlargements of the EU: in 1995 by three (Austria, Finland and Sweden), in 2004 by ten (the Czech Republic, Hungary,

Cyprus, Estonia, Latvia, Lithuania, Malta, Poland, Slovenia and Slovakia), in 2008 by two (Bulgaria and Romania) and in 2012 by Croatia; all together sixteen, to the previous twelve, altogether 27 (since the UK exited). NATO almost doubled (from 16 to 29) and the EU as well (from 15 to 27). The membership in the Council of Europe grew from 22 to 47 (countries) and the number of participating states in the OSCE from 22 to 57 (countries), in both cases more than doubled. These numbers confirm an unusual high enlargement dynamics during the previous three decades.

One could claim that the break-even point was reached in 2004 with dual enlargements of both NATO and the EU. Of course numbers do not tell everything and are by itself not necessarily the most important indicator. But they point out to a growing organizational and procedural complexity, to increased proportion of discussed topics, to advanced internal dynamics at the decision making process, all in all with strong influence on the management process in general. This comes on the surface from one point of view in particular at the OSCE (and to a certain extent also at NATO), because the decision making rests on consensus and not on voting, but also at the EU because of a rather complex system of voting and weighing votes.

As of autumn of 2019, only a handful of the Western Balkan countries is still not formally member of NATO and the EU, but they all have a kind of institutional cooperation with both organizations, as follows: NATO – for North Macedonia as the future thirtieth member the ratification process is going on, while Bosnia and Herzegovina, Kosovo and Serbia are participating in the NATO Partnership for Peace Programme (Serbia did not express membership ambition). As for the EU, Montenegro and Serbia are negotiating for the membership, Albania and North Macedonia are candidate countries and waiting to receive the date to start the negotiation proces, while Bosnia and Herzegovina, and Kosovo concluded the Stabilization and Association Agreement with the EU. One should note here that there hasn't been an EU enlargement in the Western Balkans since 2012, while between the two last enlargements of NATO there is a period of one decade (2008 and 2018). This standstill has been obvious for the European integration process, both for its dynamics and perception in the region of the Western Balkans.

This was also the period of crises that hit international community and to our opinion also slowed down the integration dynamics. Above all the global financial crisis (2009–2012) and the migration crisis (2015–2016) hit decisively the dynamics of the European integration process in the third decade after the end of the Cold War. In comparison with the first two decades that can count as successful ones, the third one worked with contrary effect. Both crises and the way the EU handled them uncover a certain inefficiency of this complex bureaucratic machinery.⁶⁰⁴ But it should not have been like this – exactly in 2009 the Lisbon Treaty entered into force with cementing the post-cold war advancement of the EU as a core of the whole integration process. It gave, among others, EU the legal subjectivity, meaning that strictly formally only then the EU became international organization. Additionally, only after that legal advancement, the European External Action Service was able to develop as diplomacy of a legal subject, compared with a nation state. The third decade after the end of the Cold War coincided with the legal advancement, as said, but because of facing two major global crises almost one after another it was not the decade of further major advancement of structures, their efficiency and improvement.

Also as such organizational structure depends in many ways on leadership capabilities, what is exactly the point of having the European Council as the top political body, which decides on crucial issues as far the functioning, management and global appearance of the EU is concerned.⁶⁰⁵ The praxis has shown that this body functions well when there is a core mini group of strong leaders, with almost a precondition that the German Chancellor and the French President are at its very center. After the departure of Helmut Kohl and Jacques Chirac from these two positions the generation change became a definite fact. This even more, since the two leaders were the last ones among

⁶⁰⁴ A popular comment to the response of the EU to the migration crisis was that the EU was constructed to manage European affairs as such and not external crises. However simplified this might be, it pointed out the fact of lacking crisis management mechanisms for such type of global challenge.

⁶⁰⁵ To serve as a real top political body, the EU Council has, as of the Lisbon treaty also its full time President.

the European top leaders that had personal experience with the Second World War period. This point of view has been important since the EU was formed with an ambition to overcome the atrocities and divisions of that War. Having personal touch with that period was somehow a natural guarantee to have this aspect permanently on the screen. The question of European leaders determines the EU' global positioning as well as promotion of its values.⁶⁰⁶

Finally, the post-cold war period and the structural change in the international relations, i.e. in the world order, brought an unmistakable possibility for Europe to be a global player. Throughout this period the integrated Europe as the main driver of the European integration process has been facing the competitive challenge of the US and the Russian Federation. The slowdown in the enlargement process, the decade of crises and the leadership question have disabled Europe to compete self-assured within this triangle. The question of China with its steady appearance during exactly this period in global affairs has posed another top challenge to this major test.

Experiences and Perspective

The post-cold war period presents the most dynamic, intensive and structurally rich advancement of the European integration history. At the same time it is also the period during which this process became crystal clear, wide spread as well as put to multilayered test. We've tried to dwell on these aspects and contemplate on them as well throughout this contribution.

Since the whole process rests on states that take place in its functioning, it is their number (members or participants) that gives the initial push to the dynamics of the process. Therefore, one could claim that its states that via their performance in the related international governmental organizations produce the process itself. There rests direct connection to the Peace of Westphalia and to the importance of nation state today as well as there also is the ground for contemporary multilateral form of performance of those nation states.

⁶⁰⁶ The German Chancellor Angela Merkel is the leader with far the longest period in power and is at least from this point of view the only exemption, when speaking of the leadership crisis in Europe.

From this – not only statistical – circumstance other characteristics and processual achievements derive. Here we discuss some of most visible and outstanding ones from the discussed period.

It became clear that enlargement is the main driving force of the European integration process. This has been confirmed in particular on the cases of the NATO and the EU post-cold war enlargements, their dynamics, number of new members and the time span in between different enlargements. To much of the extent we think this could be additionally proved provided one would make a comparison between the post-world war two and the post-cold war enlargements, new members and in particular the similarities between international circumstance when various enlargements took place.

Due to the number of new members after each post-cold war enlargement this influenced internal management capabilities of a given organization. Each increase of number of states that participate in modus operandi and in with this in the decision making process, influences directly the advancement of its management. Consequently, also the scope and dynamics of integration – which is at the end of the day the administrative procedure with top political decisions – was influenced, if not already significantly determined. Simultaneously, relations between member states and the organization as well as between member states in pursuing both their own interests and those of the organizations, gained on complexity, but got also more complicated.

The issue of values additionally fixed it central position in the whole process. One could possibly argue that without strong pursue of values the whole process would only be – though still useful – a technical and administrative endeavor. To repeat on a general level, peace, welfare and stability/security is what the process stands for. Yet, from a more theoretical point of view, we could claim that during the discussed period the European integration process arrived to a point where its two dimensions are obvious. From one point of view the process is a territorial topic and from another one it is a value based and oriented topic.

Having in mind the structural dynamics with candidate and aspirant countries as well as after the significant slowdown in the negotiation process with Turkey, the biggest EU candidate country so far, its primary geographical focus currently is on the Western Balkans region. But also here the possible

completion of the enlargement is far from visible and certain. Therefore, it could be argued that the geographical dimension of the process at the time being is rather known.⁶⁰⁷ Another significant geographical focus is the region with countries of the Eastern Neighborhood programme. Though, the enlargement in that case is not a topic of discussion. But exactly this example could serve as the illustration of the European integration process as a value oriented. This dimension and its applicability does not depend either on geographical dimension or on the level of structural cooperation between given countries and the institutions of the process. The acceptability and implementation of values, produced by the process discussed, depend only on the interest of various third parties (states in particular). The set of values, produced by the process, is a universal one. This could be argued upon the Universal Convention on Human Rights at least. It is possible to conclude that there is a spreading trend of these values going on globally, without being forced by any institution. All in all, one could state that the set of values, produced by the European integration process is an example of a geocentric approach of the continent that throughout its history often tended to be Eurocentric, at least from the beginning of the overseas economic expansion after the Peace of Westphalia.⁶⁰⁸

During the third – and the last here discussed – decade one can also notice a few structural challenges that the process faces currently. We understand them as contradictions and they will have to be dealt with the policy approach of related institutions with, all with the aim not only to get away with them, but in particular with an aim to further advance the process, upon the recent political experiences.⁶⁰⁹

⁶⁰⁷ In both cases, the enlargement dynamics in the Western Balkans as well as with Turkey is not direct point of this paper. It primarily serves as a reminder of what hasn't been done so far and what is still to be finished, along procedures, but also along policy and political contemplation. One can hardly overlook an impression that more could have been done in the last decade and a half.

⁶⁰⁸ The period and the form of classical diplomacy, broadly accepted as one of the major periods in the development of diplomacy, serves as a typical example of a Eurocentric approach in international relations. Comp. Benko, 1998: 54–55.

⁶⁰⁹ The author of this contribution believes that they do not pose an existential threat to the process. Nevertheless, they have to be dealt with consistently to

Strictly structurally speaking we see two kinds of those challenges. One is the contradiction integration vs. disintegration and another one is integration vs. nationalism/populism. It would be difficult to claim these two are of a new type of challenges. But with the immense grow in membership of primarily NATO in the EU in the discussed period they became more obvious and present. One could additionally claim they gained on spreading, for various reasons. An example in being of this phenomenon is the UK's exit from the EU, popularly known as Brexit.

Two value oriented challenges are the case of the death penalty and the necessity of facing the climate change. The abolition of death penalty could be viewed as the peak of the value system pursued by the process in discussion. It could serve as its human ID globally, provided the process (and its institutions) will have the capability, power and unanimous will to go for it. And climate change as the current (and future as well) reality is another example and test for the process and its relevance. As it was with the world's nuclear arsenal that determined the question of survival of the international community till the end of the previous millennia, it is now with the climate change. It presents the peak in understanding what poses nowadays the question of survival. This is not the issue of war and peace anymore, but it is the a threat that the human race is facing as a whole. However, this threat leads consequently again to the issue of war and peace. This means that the current issue of survival of the international community is an advanced, synergetic case of what it used to be not that long ago.

And last but not least, the already mentioned issue of the EU's (as the process's structurally most advanced part) global appereance presents a multivectorial test for the credibility and efficiency of the European integration process. Judging from its long, steady and ever advancing evolution, one could argue the process by itself possesses capability to continue this way.

keep the post-cold war momentum of the process going on with the advancing tempo.

Conclusion

This contribution aims to present and point out on the general, structural policy level the importance of the European integration process for the current stage of development of the international community as well as for the recent European history as one of its major policy characteristics.

We define the European integration process as a structural output of the activities of key international governmental organizations on the broader European as well as also on the global level. With these players we have in mind the EU, NATO, the OSCE and the Council of Europe, all of them in close relation with the UN, upon Chapter viii of its Founding Charter. This approach delivers a unique understanding of their synergetic functioning that has in the period after the Second World War – and after the end of the Cold War in particular – transformed Europe to the continent with the highest living standard, outstanding system of values as well as with other achievements. European integration process is a European diplomatic, political and historical innovation with an almost half a millennia of evolution that rests on five decades of integration shaping and thirty years of an intensive structural push up. It has changed European geography and value surface as well as its structure and institutions.

It consists of a complex web of institutions that are able to produce system of values, i.e. the way of life that is acceptable for every human being, has firm ethical component and offers potential for its further development along that track. Because of its complex structure and variety of interdependent structures as well that cover practically all areas of human life, the EU is at the very core of this endeavor. But it is only its synergy with other listed players that is able to produce this unique process. Hence, it was possible to develop this phenomenon only after the end of the Cold War when globalization took its universal and global path.

Geographically the European integration process spans across much of the Northern hemisphere, but in practice, it works on the European continent. And also here it is the unfinished project. Thirty years after the end of the bipolar world order the central part of the Western Balkans is not yet a full

part of this integration effort. It is our belief that the three previous decades must have done for this accomplishment. But they did not. There isn't a clear, all encompassing explanation why it did not happen (and it is also not the aim of this paper to dwell on this). However, one issue seems to be clear enough: in the post Second World War history the enlargement process served as the main driving force for the advancement of the European integration process. There have been global crises that affected Europe during the previous thirty years and it reacted to them as well. But enlargement as the top policy response was not complete as it should and could have been.

We see the future of the European process in two tracks, namely: firstly, in a substantial enhancement as well as in the enrichment of its core values and structures, and secondly, in a geographical sense, in the inclusion of the Western Balkan countries in the whole spectrum of its structures. Only with such substantial and geographical round up the European integration process will remain attractive for other world regions as well as it would have applicable achievements to offer them.

The Whole Governmental Policy Approach: *Slovenia*⁶¹⁰

LJUBLJANA, APRIL 2020

Introduction

Established after the end of the Cold War, the Republic of Slovenia is a small state with a multicultural identity of Central, South-eastern, Mediterranean and Western European influences. It proclaimed independence in June 1991 and received international recognition in January 1992. The first democratic elections took place in spring 1990, and the opposition coalition Demos was sworn in that May. It is very important to note that the 1974 Yugoslav Constitution granted its republics certain statehood prerogatives as constituent parts of the federation. As a result, the first formal structure for the conduct of international cooperation was established. The Republic Committee for International Cooperation was a formal structure and served as a structural and organisational foundation for the formation of the Ministry of Foreign Affairs (MFA) of the independent Slovenia. This primarily means that the administrative/governmental approach of cooperation and coordination – or a so-called whole-of-government approach (WGA) – has a tradition stretching back almost half a century in Slovenia.

⁶¹⁰ Objavljeno v: *Europe's coherence gap in external crisis and conflict management: political rhetoric and institutional practices in the EU and its member states*. Guetersloh: Bertelsmann Stiftung, cop. 2020, str. 317–329. Projekt, ki ga je izvedla Fondacija Bertelsmann, je obsegal analizo stanja v državah članicah EU in v strukturah EU o medresorskem sodelovanju (celovit vladni pristop – whole governmental approach, WGA) pri sprejemanju zunanjepolitičnih odločitev v kriznem upravljanju.

During the first decade and a half of its independence, Slovenia was engaged in a unique series of multilateral projects. It was a non-permanent member of the UN Security Council (1998–1999); it became a member of NATO and the EU (2004); it has held the chairmanship of the OSCE (2005), of the Human Security Network (May 2005–May 2006), and of the IAEA Board of Governors (Autumn 2006–Autumn 2007); and it has held the presidency of the Council of the EU (first half of 2008) and the chairmanship of the Committee of Ministers of the Council of Europe (May–November 2009). Two challenges that it faced during its presidency of the Council of the EU were Kosovo's proclamation of independence and the conclusion of the partnership and cooperation agreement (PCA) between the EU and the Russian Federation.

From this, one can draw three basic conclusions that can help one gain a better understanding of the behaviours and structures of Slovenia's foreign policy. First, from the beginning, Slovenia has been an active member of the international community, and by successfully combining bi- and multi-lateral diplomatic approaches, it has had unique 'soft power' policy output. Second, the most important products of this approach are the Bled Strategic Forum, the International Trust Fund for Demining, the Centre for European Perspective, the Centre for Excellence in Finance, and the Centre for International Cooperation and Development, all of which are important tools for conceptualising international development cooperation as one of the priorities of Slovene foreign policy. Third, from the organisational point of view, these activities were managed by intra- and inter-ministerial task forces that were formed on an ad hoc basis and pursued a relatively loose network approach. In other words, they were formalised bodies with targeted purpose that only existed for the duration of a single project.

These policy characteristics are the basic premises for understanding how Slovenia conducts its international relations as well as how it conceptualises and manages related projects and processes. This was most clearly illustrated by Slovenia's presidency of the Council of the EU. This extremely important – and complex – project is also the background for understanding and analysing Slovenia's stance towards and experience with a WGA. Indeed, these

experiences enhanced the country's institutional/organisational mindset and conceptualisation, although they were not explicitly formalised within structures as a WGA. However, a WGA can be implicitly detected in Slovenia's strategy related to international operations and missions (Government of the Republic of Slovenia 2009). At the same time, there are some structures (e.g. intragovernmental bodies, working groups and permanent commissions) that use the goals of a WGA – namely, to be comprehensive, coordinated, goal-oriented and integrated – as a policy guideline.

What policies have been developed to further policy coherence?

Slovene policy documents do not explicitly formalise a WGA. However, as mentioned above, there are some examples of clear implicit references, such as in the strategy for activities related to international operations and missions (Government of the Republic of Slovenia 2009). What's more, taken together, there are a number of documents that de facto present and form Slovenia's WGA-like framework. From the Parliament of the Republic of Slovenia, there is a resolution on the country's foreign policy (2015a), the foreign policy strategy itself (2015b), a resolution on the country's national security strategy (2010b), a strategy on international development cooperation and humanitarian aid (2018b), and a declaration on the Western Balkans (2010a). From the Government of the Republic of Slovenia, there is an action plan regarding the fight against human trafficking (2019a), an action plan regarding the Western Balkans (2019b), and a strategy on migration policy and coordinating related activities (2019c).

The documents are focused, of a high quality, and geared towards the nation as a whole. There is a clear guidance approach in these and related operational documents. What's more, there are various action plans in place to spell out the specific aspects of implementing the various strategies.

In these documents, one will find a combination of an explicit (binding) approach and an implicit (suggested) approach. For example, paragraph 21 of the resolution on development cooperation (Parliament of the Republic of Slovenia 2017) says that the government has to regularly inform the parliament

about the progress of implementing this resolution, while the binding aspect is found in paragraph 19. Seven months later, the parliament adopted the related law on development cooperation (Parliament of the Republic of Slovenia 2018a).

The related fields of action are numerous and broad. They include humanitarian aid and development cooperation, stabilisation, crisis management, peacebuilding and post-conflict transformation, all of which are backed up by economic efforts. They form an integrated, complementary set of activities whose thematic priorities have been specified in policy documents or decisions of the government and/or parliament.

In thematic terms, Slovenia's humanitarian-aid and development-cooperation efforts focus on two sets of priorities. First, they aim to foster inclusive and sustainable economic growth, full and productive employment, and decent work for all. Second, they promote the sustainable management of natural resources and the fight against climate change. Third, Slovenia pays special attention to children and women, particularly in armed conflicts, as well as to providing them with post-crisis rehabilitation and psychosocial assistance. For example, these priorities prompted Slovenia to launch the International Trust Fund for demining and the social rehabilitation of the victims of landmines in 1998.

In geographical terms, Slovenian priorities for development-cooperation and humanitarian-aid efforts encompass the Western Balkans, the so-called 'European neighbourhood' and sub-Saharan Africa. The priority issues here are environmental protection and social inclusiveness.

In terms of stabilisation activities, among other things, Slovenia has launched the Brdo-Brijuni Process and has contributed a police contingent to North Macedonia. Its collaborative peacebuilding efforts include contributions to KFOR and UNIFIL. And it has contributed to post-conflict-transformation efforts in Afghanistan and Iraq.

The EU Global Strategy has both inspired and influenced policy thought in Slovenia, especially regarding the formation of EU-related policies and what kind of EU Slovenia would ideally like to see (in this case, one that is strong and united). Since Slovenia views integration as being in its strategic interest, it would like the EU to become more cohesive and stable. With these goals

in mind, Slovenia has influenced and supported the EU's Global Strategy in discussions and by participating in various fora at different levels.

Furthermore, the UN Millennium Goals decisively paved the way for the Slovenia's strategy and specific policies related to development cooperation and humanitarian aid (Parliament of the Republic of Slovenia 2018a). In addition, to a large extent, all Slovene national strategies take into consideration and draw from documents of the UN, the OECD and the OSCE. In the Slovene documents, foreign policy is conceptualised as a whole. Rather than explicitly setting out a WGA, such an approach is implicitly obligatory for the most part, since it appears in policy formulations in various documents and thereby paves the way for a possible future formalisation of a WGA.

Slovenia also supports further development of the European Security and Defence Policy (ESDP) in all its dimensions: operations, institutions and capabilities. It participates in ESDP operations in Bosnia and Herzegovina, Kosovo, and Chad/Central African Republic. It also took part in the ESDP operation in the Democratic Republic of the Congo and joined EU efforts to support the African Union in Sudan/Darfur. Together with the European Commission, Slovenia also launched the Positive Agenda for the Youth in the Western Balkans initiative in April 2015.

Management of the 2015/2016 migration crisis stands out as the clearest example of a WGA-like effort by Slovenia. With his November 2015 letter to EU and World Bank leaders, then-Prime Minister Miro Cerar set the framework for solving the crisis. The Slovene government formed a special task force with members drawn from various ministries and agencies, who collaborated in a *de facto* WGA manner and produced successful results. During its chairmanship of the OSCE in 2005, Slovenia published the Slovene translation of the IOM's Dictionary of Migration (IOM 2006) to aid understanding of the issue. Slovenia also initiated efforts to strengthen regional cooperation aimed at preventing radicalisation and stemming the recruitment efforts of foreign terrorist organisations.

Other soft policy initiatives include water diplomacy, membership in the so-called 'Green Group' of countries advocating action to slow the pace of climate change, and participation in Responsibility to Protect (R2P) activities.

During its 2005 chairmanship of the OSCE, Slovenia also launched a project to increase children's knowledge of human rights, which has been recognised as an important tool for almost 15 years.

Generally speaking, there are explicit elements as well as strong hints of a WGA in various documents and policies. When circumstances call for an ad hoc WGA, it is goal-oriented and -driven as well as well-articulated. Hence, there should be a planned push towards contextualising those policies as a WGA whose scope is system-wide, encompassing foreign, security, development-cooperation, humanitarian-aid, economic and trade policies in cooperation with the NGO sector.

Who are the main actors involved in cooperating in a WGA?

Slovenia has a long tradition of acting in a WGA-like fashion. Presently, it could be understood as a unique combination of several outstanding multilateral projects from the first decade and a half of Slovenia's existence as well as from the experiences from the last decade. Although Slovenia has experience political turbulence during the latter period, it has continued to be an active player in the international arena.

After Slovenia became a member of the EU and NATO, in-country cooperation and coordination in dealing with external conflicts and crises increased in terms of both momentum and scope. Cooperating and coordinating with the Brussels-based structures and member states of the EU became part of routine procedures. This has broadened the scope and enriched policy results, while preserving both formal and informal methods and processes. This enrichment significantly has to do with the adoption of a WGA in both practical and pragmatic ways, even though it has not been formalised.

There are a number of formal governmental bodies and structures that produce coherent and integrated policy approaches. Some of the most important are the Government Committee for Policy Affairs, the Government Committee for Economic Affairs, the National Security Council and its secretariat, the Strategic Council for Foreign Policy, the Permanent Coordination Group for International Development Cooperation, and the Ministry of

Foreign Affairs as the supreme formal coordinating body for the whole field of development cooperation. These bodies coordinate policies and approaches between government departments as well as with the relevant EU bodies (as well as NATO, depending on the issues at hand). At the same time, they also coordinate their activities with relevant parliamentary bodies, and such efforts are well established and formal, producing policy output on areas relevant to a WGA. Some of the most important formal parliamentary bodies here are: the Parliamentary Committee on Foreign Policy, the Parliamentary Committee on European Union Affairs, the Parliamentary Committee on the Defence, and the Parliamentary Commission for Supervision of Intelligence and Security Services.

In addition, most of the ministries employ senior officials who deal with parliament and its bodies for this purpose, while some of them also have small task forces that permanently nurture these relations. What's more, the secretary general of the government has a special team dedicated to looking after government-parliament relations. Within the ministries, bodies can be formed on an ad hoc basis to help coordinate policy, but their organisational approach, practical activities and duration of activity vary from case to case.

Coordination and cooperation with EU institutions and actors are primarily handled by Slovenia's permanent mission to the EU, although some governmental bodies maintain direct contact with their EU counterparts on policy issues. As far as foreign policy, security and development cooperation are concerned, the MFA is the main formal coordinating/cooperation body within the government as well as for important international actors, such as the UN, NATO, the OECD-DAC and the OSCE. Although Slovene permanent missions are the "point" players for these international organisations, some government and other bodies also have direct communication with them. In addition, an important aspect of Slovenia's cooperation with the UN is the Ljubljana-based International Institute for Middle East and Balkan Studies (IFIMES), which has had a special consultative status with the United Nations Economic and Social Council (ECOSOC) since 2018.

Various formal and informal groups in different ministries are also responsible for coordination/cooperation with civil society groups. Among the

most important are the Government Coordination Group for Civil Society and the Permanent Coordination Group for International Development Cooperation. Ad hoc meetings with senior governmental representatives also take place occasionally, as was the case with the MFA regarding crises in Yemen and South Sudan. An important part of policy cooperation is handled by the MFA's Policy Planning and Research Department.

Last but not least, strong informal coordination and cooperation has been driven by a group of highly experienced members of the previous and current governments. This has included two ex-prime ministers as well as ministers of defence, of economic development and technology, of education and of justice.

The cooperation/coordination activities discussed above are both horizontal and vertical, taking place both within and between various government departments, as well as with the parliament, civil society organisations, the EU and other important international actors. This broad and flexible web of formal and informal activities amounts to a de facto WGA that is goal-oriented, goal-driven and well-articulated when circumstances arise. Indeed, although it is not formalised, Slovenia's WGA works very efficiently on its current informal basis.

How does your country operationalise a WGA?

Generally, the main part of the structural shifts that support the WGA-like policies and approaches were introduced into Slovene policymaking after it became a member of the EU and NATO in 2004 as well as when it held the rotating presidency of the Council of the EU in 2008, both of which deepened, enhanced and formalised many elements of its policymaking structures and processes. It was also influenced by experiences of taking temporary leadership roles for other multilateral projects and institutions, as discussed above.

These memberships and leadership roles have triggered many changes that reflect Slovenia's commitment to an integrated WGA-like approach. For example, after Slovenia joined the EU, its former Ministry for EU Affairs was transformed into the Government Office for Development and EU Affairs (GODEA). In the meantime, the main change within the MFA involved the

introduction of the position of a director general and corresponding directorates as well as the position of a political director.

The MFA's Directorate for EU Affairs has four departments: the Department for European Affairs, the Department for European Countries (i.e. EU and EEA members), the Department for European Countries (which are all EU members), and the Department for General and Institutional Affairs. The position of its director general is merged with that of the political director, as experience showed that this was the best solution for policy integration in practice. The main principle for defining departments consists of geographical and topical criteria, which is in keeping with the practice of the EU's organisational units. The MFA has a Directorate for Common Foreign and Security Policy (CFSP), and the Department for Development Cooperation and Humanitarian Aid is located in the Directorate General for Economic and Public Diplomacy.

The related changes in structures, approaches and policy efficiency have primarily been driven by practical needs. They are most noticeable in the MFA and the MoD as well as in the organisational arrangements and changes in the Office of the Prime Minister, but also in some other ministries, such as the Ministry of the Interior. They focus on adopting and implementing policies and their organisational modus operandi as well as on pragmatic approaches related to the activities of various international actors.

On the whole, one can say that, even though they are not formally defined as a WGA, these adapted structures do produce integrated, comprehensive and coordinated approaches to policy issues and their implementation. They have also functioned at between an average and excellent level. For example, in times of an emergency or crisis, these bodies and structures have been able to respond in an effective and high-quality manner. One outstanding example of this is the efficiency with which Slovenia (in close cooperation and coordination with the EU bodies as well as on their behalf) managed the process related to the independence of Kosovo while Slovenia held the presidency of the Council of the EU in the first half of 2018.

Currently, the strongest motivator for further effectiveness and quality of the process leading to a formalised WGA is Slovenia's forthcoming presidency

of the Council of the EU in the second half of 2021. Its preparations are mainly focusing on policy, political, financial, organisational and personnel-related aspects. If its efforts to foster collaboration, coordination and synergy succeed in Brussels, it would only strengthen the argument and push for formalising a WGA back home.

One should also note that there are no special financial resources dedicated to WGA-like activities in Slovenia. They are therefore covered at present by the 2020–2021 national budget, which is also focused on the forthcoming presidency of the Council of the EU. Budgetary means for processes related to responding to international crises and emergencies are taken from the MFA, the MoD, the Ministry of Interior, and other resources. A recent example of this involved the management of the 2015/2016 migration crisis. Although there were no explicit resources in the budget for this purpose, the government's response was efficient and had the needed financial and personnel resources. Regarding the latter, one should add that there are also no explicit human resources (HR) policies related to WGA-like activities in Slovenia. However, the Ministry for Public Administration seeks out individuals who have the experience and abilities needed to conceptualise and implement integrated, comprehensive policy approaches and solutions.

Within the government structure, there are not any formal leadership positions that would push for a WGA. However, clear elements of such an approach are evident in the activities of the current government, which was appointed by the National Assembly on 13 September 2018. Indeed, working under the determined prime minister, these veteran officials have brought a WGA-like method of leadership to this government's activities. These individuals include the minister of foreign affairs and the minister for infrastructure, both of whom are former prime ministers. There is also the current minister of defence, who is serving his second term in this position and is the longest-serving of all the ministers, having also been the minister of foreign affairs for seven years and the minister of the environment for three years. And there are also the minister of economic development and technology, the minister of education, and the minister of justice, all of whom are also serving in their second terms.

The effectiveness and quality of this political/administrative leadership when it comes to enabling a WGA can be assessed as average to excellent, depending on the issue at hand. This way of coordinating and implementing political issues can primarily be attributed to the vast political experience of the above-mentioned members of the government. Indeed, their style of governmental decision-making reflects a *de facto* WGA – and one that could rather easily be formalised into a deliberate, formalised WGA, a move for which there is noticeable support.

Conclusion

Although Slovenia does not have a formal WGA, it has a *de facto* one in practice. Behind this are three main drivers. First, the tradition of cooperating and integrating policy issues in political management in Slovenia has a long tradition. This stems from the fact that, in accordance with the Yugoslav Constitution of 1974, Slovenia established the Republic Committee for International Cooperation as the first formal structure for managing its efforts related to international cooperation. Following Slovenia's independence in 1991, this served as a basis for the Slovene Ministry for Foreign Affairs in both structural and organisational terms. In other words, an administrative governmental notion of cooperation and coordination has a long and proven track record in the country.

Second, being engaged in a series of outstanding multilateral projects in the first decade and a half after its independence enabled Slovenia to develop very early on a special policy sense for taking a soft-power approach in multilateral efforts, on the one hand, and to frequently set up *ad hoc* structures capable of producing integrated, comprehensive and coordinated policy results, on the other.

Third, Slovenia's first-ever holding of the rotating presidency of the Council of the EU in 2008 has been the strongest push to date towards transforming its informal WGA into a formalised one. The main WGA-related challenges it faced during the presidency involved taking an integrated, comprehensive and coordinated approach (within the Slovene government as well as within

the structures of the EU, with its member states and with other international actors) towards Kosovo's proclamation of independence and the conclusion of a partnership and cooperation agreement (PCA) with the Russian Federation. The presidency also influenced important structural changes in the organisational setup of Slovenia's public administration (especially of the Office of the Prime Minister and the ministries of Foreign Affairs and Defence). Structural changes were also introduced as a result of responding to the 2015/2016 migration crisis as well as of holding the presidency of the UN Human Rights Council in 2018.

Another important characteristic of Slovenia that contributes to its informal WGA is its administration's high level of flexibility when it comes to adapting to structural challenges. Indeed, whether it involves foreign policy, defence, development cooperation or closely related areas, Slovenia's de facto WGA has been able to swiftly, flexibly and efficiently respond to concrete challenges and produce successful results.

One can already say that Slovenia's de facto WGA works well in practice, efficiently producing high-quality policy outcomes. It is backed by various policy statements in a wide range of documents (strategies, declarations, action plans), and it rests on numerous, primarily ad hoc structures.

Given these experiences, structures, characteristics and documents – and the fact that there are many leaders who recognise the need for an integral, coordinated and comprehensive approach – Slovenia's de facto WGA could be easily and smoothly upgraded from an ad hoc approach to a formalised, institutionalised and policy-backed WGA.

In addition to the experiences Slovenia has gained while developing its policies (as discussed above), there are three success factors that could underpin such a transformation. First, the current government has a strong, informal group made up of a determined prime minister and highly experienced ministers who are used to working together in a WGA-like manner and could back and assist with a formalisation effort. Second, since Slovenia held the presidency of the Council of the EU in 2008, there has been continuous (though admittedly not very visible) policy planning support for activities and decisions related to foreign policy. Third, there are the two important

drivers of Slovenia's foreign policy ambitions: outside policy influence and encouragement combined with internal policy decisions. For example, the fact that Slovenia was the first of the group of countries that became EU member states in 2004 resulted from both initiative within EU circles in Brussels and Slovenia's political ambitions, which increased as a result of having already successfully managed multilateral projects, such as while holding the OSCE chairmanship in 2005. It also had a successful presidency of the UN Human Rights Council in 2018, and its forthcoming presidency of the Council of the EU in the second half of 2021 offers an excellent opportunity for Slovenia to articulate a formal WGA in terms of structures and policies.

Juan de Recacochea's American Visa: *A Symbol of Hope and a Means of Salvation*⁶¹¹

LJUBLJANA, OKTOBER 2020

Introduction

Diplomacy is a profession dedicated to the management of relations among states by various peaceful means. This is a very condensed and brief definition of the term, which we use in this article as a research starting point as well as a conceptual framework. More precisely, we pay our research attention to consular relations, which are part of a broader area of diplomatic relations. The connection and correlation between the two areas, namely diplomatic relations and consular relations, is present through the Vienna Convention on Diplomatic Relations (henceforth Diplomatic Convention) and the Vienna Convention on Consular Relations (henceforth Consular Convention).

The consular area is also known as an activity that provides protection of interests of citizens of the sending state in the receiving state, and also issues visas to persons from the receiving state (or from the third state), who want to enter the sending state (or transit through it). So issuing visas is a tool that provides hope or sometimes even a salvation for successful applicants. This very point lies in the center of our research attention. We are interested in how this issue on a general level, but also in details, is reflected in one of the most acclaimed modern Latin American novels – *American Visa*. Written and published almost three decades ago by Juan de Recacochea, long time journalist and media expert and manager, it is the most successful Bolivian

⁶¹¹ Objavljeno v: *European perspectives: journal on European perspectives of the Western Balkans*. Okt. 2020, let. 11, št. 2(20), str. 131–156.

novel ever written. We stem from the preposition that intersection between diplomacy and literature could tell us more about both, i.e. consular affairs and contemporary literature, and would also consequently produce a better and wider understanding of the two of them.

There are two research questions, which we try to answer in the paper. Firstly, how the acclaimed author presents and perceives the concept and process of issuing visas in his renowned novel, and secondly, what interested readers can learn from this work for their understanding of consular affairs at the beginning of the 21st Century, when people commute as never before in the recorded history. The methods used for this research effort include analysis, comments, comparison and interpretation as well as – since the author is a career diplomat with broad and deep consular experience – the method of observing through one's own participation.⁶¹² Because of the style and high importance of dialogues, there is a significant number of quotations – with the aim to show the atmosphere and the way the author has experienced consular affairs. Each given context and situation are always important and unique. This produces nuances, skilled and sensitive messaging, and creates specific atmosphere.

From one point of view we remain at a general level of analysis, following main trends and trying to reach some general conclusions, while from another one we go in concrete examples, focusing on procedural and psychological aspects and background. With this we try to illustrate not only understanding of particular aspects of providing visas, but also general trends in presenting consular business in a newly discovered context of appearance, i.e. modern fiction literature.

Consular Affairs and their Fictional Reflection

The Complexity of Visa Business

In order to comprehend consular relations, we should first start with the understanding of diplomacy. Hence, we repeat at this point after Benko (1998, p.39) that there exist “numerous definitions of diplomacy, which do not

⁶¹² For more on the latter method see Burnham, 2004, and Mason, 2002.

contradict each other, but rather complement them.” Therefore, we refer to Jazbec (2018, p.113) to “understand diplomacy as a skill, negotiation, communication, mission, organization, foreign policy, activity, tool etc.”⁶¹³ Diplomacy is, in its essence, defined by diplomatic functions, presented in Article 3 of the Diplomatic Convention, while consular affairs as a broader part of diplomacy, are defined in the Consular Convention, and more precisely by consular functions in the Article 5. However, while discussing this profession and the way it materializes, we should look at a broader frame that defines diplomacy.

From a comprehensive sociological perspective one can “on the whole understand diplomacy as a dynamic *social process*, which enables foreign policy communication among subjects of international public law, and depends primarily on the changing social situation within a given historical context and is in principal relation towards the nation state” (Jazbec, 2013). To understand diplomacy, one should be aware of its concrete social and psychological context.

This also applies to the understanding of consular business, where we see visas as one of its cornerstones. It remains to be so in the time of the ever changing nature of diplomacy, influenced by globalization and the structural diversification of national societies as well (comp. Cooper, 2013). And consular relations are part of this changing pattern (comp. Okano-Heijmans, 2013). Additionally, one could say that diplomatic business in its essence is a political issue, while consular affairs are – since they relate primarily to bodies of private (and corporate) law – bound to a concrete destiny of an individual. Hence each application brings to the attention of a consular officer a different and new experience and case that should be treated carefully, with due empathy and sensitivity: “It’s very stressful [to be] dealing with [the future of] someone’s whole life” (Edwards, 1994, p.185). There hardly is a legal frame that would allow such an approach. A person’s destiny lies in a single application, while a country’s destiny hardly at all lies in a single diplomatic note.⁶¹⁴

⁶¹³ Comp. Anderson, 1993, Benko, 1998, Berridge, 2015, Feltham, 1994, Jazbec, 2009 (Osnove diplomacije), Nicolson, 1988, Petrič, 2013 etc.

⁶¹⁴ The renown Slovene author Janko Kersnik (1852–1897) with whom realism in Slovene literature reached its peak, presents the importance of this approach

The second diplomatic function: "Protecting in the receiving State the interests of the sending State and of its nationals, within the limits permitted by the international law"⁶¹⁵ provides a general diplomatic frame and background for the implementation of consular functions (thirteen all together).⁶¹⁶ One could cluster them in three groups: those that refer to citizens of the sending State, those that refer to citizens of the receiving State (and in some cases to those of third states), and those that refer to all of them. Issuing visas is defined in the second part of the fourth function: "... and visas or appropriate documents to persons wishing to travel to the sending State".⁶¹⁷ Consular functions, such as also issuing visas, could be performed by either a diplomatic mission or a consular post.

Diplomatic Convention defines the possibility of issuing visas by either of the two mentioned authorities with an indirect diplomatic language as "Nothing in the present Convention shall be construed as preventing the performance of consular functions by a diplomatic mission" (Article 3, para 2.). Diplomatic mission does this within its Consular Section that is part of its general structure, following the pattern that remains in practice (Feltham, 1994, p.17). Consular Convention addresses it directly, as follows: "The provisions of the present Convention apply also, so far as the context permits, to the exercise of consular functions by a diplomatic mission" (Article 70, para 1.). If the sending State has in the receiving State both diplomatic mission and consular post, it decides, in consent with the Ministry of Foreign Affairs of the receiving State, the consular district and jurisdiction between the diplomatic mission and the consular post. In addition to this, let us also remark that states prefer to have consular department separated from the embassies also psychically (not only separate entrance for applicants, but also separate building, if possible). This enables smooth run of each of the affairs, in par-

towards a person's destiny in his collection of short stories *Kmetske slike* (The Peasant's Pictures, 1986). This further backs up our belief that consuls deal with people's destiny.

⁶¹⁵ Vienna Convention on Diplomatic Relations, Article 3.

⁶¹⁶ Vienna Convention on Consular Relations, *Article 5 Consular Functions*.

⁶¹⁷ *Ibid.*

ticular for those coming to the Embassy for business oriented reasons, media people, nationals, etc.

Unless there is a visa free regime in force between two or more countries, persons can not freely enter a given country.⁶¹⁸ One can understand visa regime as “a set of norms which regulates the mode of entry, residence or stay and exit, on the territory of a State.” (Markovski, 2017, p.71) Those persons must obtain visa for this purpose either at a diplomatic mission or at a consular post. Apart from the necessity of possessing a passport, a person “desirous of visiting a country other than his own would not only require a passport endorsed valid for the country in question from his own government, but he would also need an entry visa from the government of the state which he wishes to enter for the purpose of travel or residence” (Sen, 1988, p.399). Generally speaking, issuing visas is one of the most common activities of diplomats and consuls worldwide, since the number of countries with mandatory visa regime outnumbers heavily those with liberalized visa regime.⁶¹⁹ We could claim that “for majority of people the word “visa” is a kind of diplomatic, in particular consular brand” (Jazbec, 1997, p.86).

Visa is most commonly understood as “a special authorization (stamped or placed in a passport) to visit or to undertake paid or business activity in a state.” (Berridge and James, 2003, p.273) This means that visa is also an instrument of controlling who will enter or be allowed to enter the receiving State and why. Issuing visas also means “regulation, control, selection and also disabling alien persons to enter a given state” (ibid.). An example from the British diplomacy clearly illustrates what this selection means: “The job of the Foreign Office’s entry clearance work is twofold: to ensure that the right applicants are allowed into Britain, and the wrong ones are not” (Edwards. 1994, p.183). Visa is not only a matter of pure administrative procedure and

⁶¹⁸ An example of visa free regime between more countries is the Schengen system within EU that enables freedom of travel for all EU citizens.

⁶¹⁹ Here we can bring to the attention of the reader the fact, that Kosovo is the only European country whose citizens have to obtain a visa to travel to the vast majority of European countries (apart from Albania, Montenegro and North Macedonia). Although the European Commission claims that Kosovo fulfills criteria for a visa free regime, the EU member states in general do not share this opinion.

decision, but it bears political message as well: “States apply the visa regime to control migration, safety, economic and other issues which may present migration, as well as political risks” (Markovski, 2017, p.71).⁶²⁰ States formulate their visa regimes very carefully and pay attention also to changes in the international environment, primarily from the security point of view. Hence, visa regime is not fixed and unchangeable, but depends on many determinants and countries tend to implement it quite cautiously.⁶²¹ One could easily claim that cautiousness is one of the major principles in each visa regime.

For these reasons, states developed quite complex and detailed systems of rules and criteria that have to be fulfilled to satisfy the aim of obtaining visa. Applicants have to verify their material position with clear evidence of having enough means to live in the entering state on their own behalf and that they will not present a financial or similar burden for the state concerned. Also an invitation from an individual from that state who takes all the necessary guarantees (and possible risks) is a must. The complexity of regulations is a reflection of the above mentioned cautiousness. But at the same time this complexity also pushes certain share of applicants to seek “shortcuts”, i.e. trying to outmaneuver the system with illegal or fake documents. This system also includes local agencies, which by the rule help applicants to get through those regulations and instructions easily. And in some cases they also get involved in applicants efforts to outmaneuver the system.

In practice, the system works quite simple: the applicant receives full and exact information from the diplomatic or consular authority on what the conditions and the procedure are (usually via social media). After contacting the post, there follows the interview and handover of the application. After careful and cross agencies check of documents at the receiving institution (diplomatic mission or consular post), and quite often also at the related authorities in the sending state, there comes the answer and possible visa – or its denial. Those systems work efficiently and emotionless, although the whole issue is

⁶²⁰ Comp. also Wouters et. al. (2013, p.516), who list issuing visas among administrative and legal consular functions.

⁶²¹ For more on consular relations comp. Jazbec, 1997, for visa issues pp.86–107 as well as Edwards, 1994, pp.171–191.

by the rule full of emotions on the side of the applicant. For those applicants who invest in visa a strong hope for better life, the whole process is a kind of social and psychological drama that could be – and very often also is – very stressful. Hence some applicants, in particular those who are unsure from the beginning of the success, tend to seek ways to outmaneuver the system and persuade officials that they fulfill all the conditions. Some try do to this with artificial self-assuredness, some with the help of faked documents and other approaches. Such tactic basically reminds – not only in a fictional reflection – on a zero sum game, where the applicant usually gets zero.

In addition to the above, one could firstly claim that the United States are the state that has been for decades attracting the most growing number of applicants. This is particular true for those from Latin America. Secondly, for the very same reasons their visa system is highly complex, cautious and restraint. During the last two decades, highly advanced technology supports these processes enormously, but at the end of the day, everything still rests with consular officers and personnel. Having in mind many aspects of visa business, this could be a highly favourable frame for any fictional literature plot (that by the rule stems from a variety of real situations).

Visa Affairs between Reality and Fiction

A general question is how any social reality reflects in fictional reality and what a possible correlation between the two of them is. The former exists without the latter, but it cannot be the case the other way around. But in spite of this they correlate among themselves and influence one another. It is by no means any wonder that someone can learn significantly about the former from the latter. Each reflection offers a view from a different, unique point of departure, while those views complement and contradict, too. The quality, strength and persuasiveness of the latter are in its fictional reflection of the former. This reflection could, however, in details, follow the social reality and not necessarily lose, but gain on its telling.

The American visa presents this very approach: with its highly relevant and often detailed reflection of social reality (visa procedures, the consulate's

atmosphere, social and psychological portraying of employed personnel and of applicants) it creates the narrative as if it were purely fictional. We could guess this is the way novels work (Mullan, 2006).

As it is with diplomacy on a whole, also consular affairs became object of contemplation in fictional literature with the appearance of classical diplomacy. We could generalize that since the late eighteenth century this became a common practice.⁶²² A mysterious and attractive world of diplomats and consuls has been ever since offering much of topics to dwell on and be included in fictional reflection.

Great novels of European classical literature, like *Madame Bovary* (Flaubert, 1986), *The Red and the Black* (Stendhal, 1986), *War and Peace* (Tolstoj, 1977), *Bosnian Chronicle* (Andrić, 1989), and *The Honorary Consul* (Green, 2004) are only few out of many such examples. There are various and different approaches and aspects of presenting and discussing diplomacy in literary fiction, from admiring to heavy criticism. Receptions, elite circles, cocktails, off the record discussions, secret meetings, wasting of budgetary means, unreliable statements are just a part of series of those reflections (Uthmann, 1985, pp.7–11). As far as the Latin American literature is concerned, *The American Visa* was first published in 1994 and soon became not only an internationally acclaimed bestseller, but also one of the best Bolivian novels so far.

Generally speaking, it presents an outstanding elaboration on the majority of aspects and influences that pursue an ambition – maybe also an obsession – for the American visa and what it brings to an individual's life. That kind of individual, who is very well aware that he practically does not fulfill tough conditions for getting visa, but is, at the same time, determined to do everything to get it. We intend to analyze this endeavor and present it – both academically as well as practically – to an interested reader. With this we also try to demystify visa business and present it as a part of individual's life that has to go on also in the case of a possible visa denial. And it is a part of the daily routine business of the related official personnel as well.

⁶²² Comp. Jazbec, 2018, pp.116–117.

From Rules and Procedures to their Outmaneuvering

Determination, Tricks and Uncertainties

It all started promising and self-assuring: “A week from now I’m traveling to the United States” I offered” (de Recacoechea, 2007, p.15). “I’ve come to La Paz to get my tourist visa” (ibid.). This is an explanation that Mario Alvarez, former teacher of English and divorced of middle age from the Bolivian countryside, offers to the receptionist at a low class hotel where he intends to stay. Trying to be persuasive, he anyway notes a clear sense of disbelief in the porter’s eyes: “He looked up, his gaze displaying incredulity” (ibid.).

Alone in the hotel room later, he continues to be vigilant: “I picked up my gray English cashmere suit – the one I would wear for my visit to the imperial consulate – as if it were a glass doll” (ibid., p.17). He remains to be self-persuasive: “I lit a cigarette, and then the saying of a drinking buddy from Oruro popped into my head: “*The Yankees read your face. If you look nervous, you’re finished*” (ibid., p.24). Most important is “to impress the feared American consul” (ibid., p.25). Being displaced between firm and eager decisiveness from one point of view and self-doubt and carefulness from another, he takes a look at his documents: “I held out the statement from my bank in Oruru. According to the figures, I had a sum of five thousand pesos, a tidy fortune. The Americans wouldn’t know that for two months I’d begged some friends to make deposits into my meager bank account, then sent them each checks in return” (ibid.). We also learn that he is well aware of the importance of having settled financial affairs. All in all, high standard is a must: “A notary famous for his skills as a forger had also written me up a convincing contract of sale on a house in downtown Oruru” (ibid.). So, “[W]ith this pair of parchments, a no from the gringos was unlikely” (ibid.).

The pattern of clear determination to get the visa and the ongoing present and clear doubt in achieving it that was formed immediately upon his arrival to the capital, has been reproducing all the time. It was being fed with both those who admired him and those who were expressing misbeliefs.

An older hotel mate,⁶²³ asthmatic, was curious to learn, how long he intended to stay “in this Ritz of the upper barrios” (ibid., p.18). This question is an example of a superb sarcasm, since from the novel it is more than obvious that the hotel is a low level one. For the whole narrative and the social as well as psychological portrait of Mr. Alvarez, the applicant, these descriptions with direct and indirect messages are highly useful and indicative. We get to know rather soon what kind the main protagonist is. There is an early doubt in him receiving visa and one could not get rid of this feeling the more the story continues. A careful reader could also claim the following: the more the plot develops, the stronger this very observation is becoming. Here not only the experienced consul's eye would notice similarity with the atmosphere of Kafka's novels, what also Stavans points out: “His [Mr. Alvarez's] plight is utterly Kafkaesque. Like Joseph K. in *The Castle*, he's lost in a labyrinth without exit, condemned to a miserable life” (2007, p.258). We, however are interested in the labyrinth of consular bureaucracy and that produced by Mr. Alvarez himself when trying to bypass the rules. But still, the applicant shows that he is aware of the complexity of this project and that he has managed to gather enough skill and determination to succeed. The reader, who would only like to enjoy the narrative, has plenty of opportunities to do so.

The applicant's answer was straightforward: “Until I get my American visa. I'm going to visit my son who lives in Florida” (de Recacoechea, 2007, p.18). A clear admiration was obvious from the reply: “What blessed luck” (ibid., p.19).

Another hotel mate, a young, pretty and dynamic girl, Blanca by name, from the country's east, who came to the city to earn money, joined him at breakfast. She tells him that she is coming from work, commenting, “I still smell like perfume” (ibid., p.30) (from their later discussions we learn that she is a prostitute) and he presents her with his plan: “You know, today's a big day for me. I'm going to the American consulate to apply for a tourist visa” (ibid.). She continues the talk in a curious manner: “You want to stay in the U.S.A. for good,” she suggested, “or am I wrong” (ibid., p.31)? In addition, she comments later on: “I don't understand why people dream of going to America, since you get screwed over there just the same when you don't have money” (ibid., p.32).

⁶²³ All of them persons from the social margin, striving to survive.

After a while, the waiter brings him the second cup of coffee. “You look anxious. Is that visa important?” (ibid., p.33) he asks him. Apparently, he also does not hide reservation towards going to America, claiming that one could live well at home. Blanca pushes her approach forward: “And if they deny you the visa” (ibid., p.34)? His reply is nervous and superstitious: “Don’t talk like that. You’ll jinx it” (ibid.). While leaving, she adds: “I’ll be in the hotel. If they give you the visa, we’ll go out for some beers” (ibid.).

From the very introductory part of the novel, we are acquainted with the main protagonist, his ambition and plan, but also his doubts and concerns. He is pleased with positive, even admiring, reactions that he receives. He would prefer to mishear the negative or doubtful, although we get familiar with his own skepticism. We learn that he is well prepared to fulfill tough conditions and to impress the American consul by his appearance.

After a huge, tasty and highly costly breakfast, he is ready: “... my face needed to shine, healthy and alert for the American consul” (ibid., p.27). He takes a shave at the barbershop of his long forgotten uncle – since he expects it to be free of charge. His explanation why he needs a well-done shave surprises the barber and his assistants, even more when he underlines: “It’s not easy to get a visa. You have to go there looking sharp” (ibid., p.40). When it is done, the comment is cheerful: “How do you like it, godson? The visa’s in the bag” (ibid., p.41). Though, there’s never enough of cautiousness: “The gringos don’t like handsome Latin men” (ibid., p.42). With this comment the master barber finalizes his work and places on the nephew’s nose cliché looking glasses.

Along with this follows his last advice:

“What profession did you put down in your passport?”

“Businessman.”

“Not bad. If you had put down teacher, they would send you home right away. The gringos know what our poor educators earn. “

“I’ve got everything I need” (ibid., p.43).

But in spite of his determination and everything with which he was trying to support it, he couldn’t get away fully from the porter’s first impression.

The next stop is the American Embassy in La Paz, consular section. Consulate, de facto.

Rendezvous with the Consul

Another promising start: "It was one of those mornings that make you forget that life is hard and then you just die" (ibid., p.35). After the episode with the barber, a taxi took him close to the consulate. It was midmorning around ten, "a chic time to see the gringos. I found the consulate in a run-down building" (ibid., p.44). This impression is by all means not necessarily unreal. Countries always try first with the outlook of embassies and only afterwards with consulates; and practically there does not exist a country that would not have to take care about spending. Financial resources are by default scarce ones. No wonder that insiders on a relaxed manner describe consular affairs and conditions for its pursue as "a Cinderella work" (Edwards, 1994, p.171). When we add to this also the picture of long queues of applicants, waiting outside, day by day with the same issues, consuls give the impression they are always walking in the circle. Each day starting from scratch, as if they haven't managed to do anything the previous day.

Hence, the second impression about the consulate (or of the consular entrance of an embassy) that Mr. Alvarez was faced with, were applicants waiting in front of the building: "[a]t least thirty people were pushing and showing each other" (de Recacoechea, 2007, p.44). Mr. Alvarez passed by the queue in a routine manner, bribed by the way the front police officer and found himself in front of the policemen: "I answered that I had come to apply for a tourist visa" (ibid.). Inside he faced another motionless appearance with blue eyes of an American marine soldier checking personnel IDs: "Take a number and wait your turn", he said in correct Spanish. My pulse raced like an astronaut's" (ibid., p.45). The first encounter's description with the consulate was proficient. Reading those pages an expert and experienced practitioner's eye cannot get away with the feeling that Senior de Recacoechea must have visited consulates often, since his description is so well to the point. Motionless faces, short instructive sentences that leave no room for explanation and stop any

possible ambition to engage in a chat. All these elements provide tense and produce high uncertainty. With a clear purpose, of course.

With a number thirty-eight in his hand, he sat down and monitored the place. Applicants were speaking on the edge of silence, upon which he immediately concluded they are scared to death. Three persons on the other side, behind the armed protected glass and broad desk were calling numbers. Two males were obviously Americans and the female must have been Bolivian (*ibid.*). It is common practice that the counter staff consists of the sending State nationals and locals. They were in the focus of the applicant's attention: "I studying them, thoroughly, as my fate was now in their hands" (*ibid.*). He was trying to find out with whom of the three of them he could get involved in a chat. With his heart still at high frequency he noticed that applicants, whose documents did not appear to be in order, were questioned by the consul personally: "The consul wasn't physically impressive – he was chubby (...) however, upon finding the slightest defect in someone's papers, he became as rough and stubborn as a mule" (*ibid.*, p.46). The applicant understood that although the consul's face was soft looking, he was able to deny "them tickets to paradise" (*ibid.*).

The applicant's analysis of the surrounding was continuing. He was listening, observing and contemplating. Along with this, his concerns were raising higher and higher. His stream of thoughts showed why: "The Americans were strict when it came to your assets: proof of properties, current tax records, and checking accounts. I had everything I needed, but my documents were all forged. My only hope was that the consular officials would fall for the fraud" (*ibid.*, p.47).

As the time was passing by, he noticed that the officials became less polite, they were already fed up with everything. For consular work, this is very normal. In an average consulate, the number of applicants amount between fifty to one hundred on a daily basis. This presents an amount of pressure on the personnel, in particular since they listen all the time to same stories, much of which are on the edge of truth: "And entry clearance work is psychologically the most educational as well as the roughest" (Edwards, 1994, p.184). Working for longer time in such an environment, an employee develops a special

sense of discovering suspicious behaviour, mimics and similar body language signals of applicants that try to outmaneuver them. Practice makes perfect also in the never ending and ever repeating work. Each experienced consul would verify this practical instinct.

The applicant could not believe what he heard: “*Verify the documents*, I thought. *What the hell is that about*” (de Recacoechea, 2007, p.48)! Portraying of the scenery in the waiting room would hardly be more concise and exact. It’s psychology that rests as a burden on the shoulders of applicants. Those, who are like Mr. Alvarez, feel this mostly. And practically nobody is without at least a slight concern. It is the hope and sometimes the despair that drive a person to apply for visa and with this for better life, as the cliché says. And – as the experience from consular practice goes – applicants from poor surroundings strive more to get visa, but they, since coming from poor districts, have less chances to fulfil tough criteria. So they tend more to outmaneuver rules, which make them more uncertain and more exposed to be discovered. Psychology always works in favour of consuls, not applicants.

The lady next to him seemed to be the exemption that always proves the rule. She was sitting on his right side, waiting calmly for her turn. He engaged in discussion with her, to somehow relax himself, having the issue of possible faked documents as an excuse. But her comment was as a matter of fact not of that type: “Imagine all the people who want to leave the country and how easy it is to falsify documents. (...) The first time is somewhat difficult. They have the idea stuck in their heads that all the people who travel as tourists are going to stay on to work” (ibid., pp.44–49). Her calm, cool and dry explanation only worsened the applicant’s feelings.

And as if this would not have been enough, she continued: “I think that they even hire detectives to do background checks at City Hall and the banks. The gringos don’t sleep” (ibid., p.48). The more his number was approaching, the more depressed he was: “I would have sold my soul to the Devil for that visa, but there was no time for ceremony” (ibid., p.50). When they announced his number – even twice –, he just kept sitting. He was simply immobile; paralyzed. He left from the Consulate directly to the first bar. French cognac first and then the rest. He knew that his “quest for a visa had become a fiasco”

(ibid., p.51). And he also knew: “Either I would travel to the United States or I would commit suicide” (ibid., p.52).

At this point, it should be repeated that by reading the pages mentioned above we get fully acquainted with the atmosphere, psychology and development of the situation in the waiting room at a consulate. Everything goes by the book. What is particularly remarkable are the descriptions and analyses of different profiles of applicants and their feelings as well as how this relates to each other and streams pressure. Exactly as the system of bound vessels in physics, when you add tension in one, the level rises also in another. Let us add to this highly relevant, detailed and professional description of visa business, that the majority of applicants visit this place only a few times, while consuls and their supportive staff do this day by day.

There was only one way left for Mr. Alvarez to get the visa. He had to visit an agency.

A Multifunctional Agency

It is a common practice that consuls in the receiving state have well established cooperation among themselves. This includes exchange of views, information, good practices and particularly tricks, which applicants try to use to outmaneuver them. But also the other side, to say so, uses the same approach. It is remarkable to notice, how everything that applicants witness at interviews and encounter at consulates, circulates around, partially as gossip and partially as warning. A careful reader has already noticed something of this from our quotations so far.

When speaking about the role of agencies in this business, one should bear in mind that lately they became almost an indispensable part of the whole visa application process. Some embassies and consulates contract selected agencies, but agencies also work on their own.⁶²⁴ Their main role is to collect the whole documentation from applicants and check if it is complete in each case. This means that consuls deal only with complete cases, what agencies, with which

⁶²⁴ For the applicant this means that he/she has to pay not only the regular visa fee, but also an additional fee for the agency’s work.

they cooperate, deliver to them. This is very important for consuls and their visa work, since it reduces as well as shortens their workload and releases them from the already heavy burden and pressure from dealing directly with applicants. This also means that agencies get to know the whole process, its characteristics and conditionality, but also they get personally acquainted with the members of the consular post.⁶²⁵ Hence, human factor becomes part of the whole process.

Coming back to the hotel, he had to explain, why he was so depressed: "I blew my visit to the American consulate" (ibid., p.56). The immediate advice was expected: "just go on back to the consulate" (ibid.). But the second thought referred already to the agency, and the experience of an acquaintance of the hotel mate, who got the visa with the agency's support: "She flashed me her passport bearing the royal stamp from the American consulate" (ibid., p.57). American visa. American dream, a spectator would comment with ease and with a point. He eloquently presented how the mysterious world of consuls and the result of their work look like. Sometimes, in the eyes of certain applicants, it borders almost with a miracle. This is the real impression of both sides: applicants, who long for a visa, and consuls, who see this in their eyes. Cinderella work perhaps, but with almost an alchemist's fleur. However, consuls don't walk around with a magic stick in their pocket or sleeve, but have to stick to the rules.

And the respected advice: "Some shady travel agency had fixed her visa problems for cash. Supposedly, it was all done legally through their connections at the consulate" (ibid.). Hence Mr. Alvarez went straight to the point: "Do you know where that agency is" (ibid.)? "In a building behind the Cultural Center. I think it's called Andean Tourism, something like that. Go on, they'll take care of your problem" (ibid.).

It was past three p.m. when he stepped out of the taxi. In the small office in the corner of the lobby in the ninth floor an uninterested secretary received him. He started the conversation: "I'm here to apply for a tourist visa to the United States" (ibid., p.62). Referring to the anonymous friend he continued: "That you know all the secrets to write a strong application. She said you're

⁶²⁵ The Consular Convention defines "member of the consular post" as consular officers, consular employees and members of the services staff, practically meaning all at the post employed persons (*Article 1 - Definitions*).

well connected in the U. S. consulate and she spoke highly of your professionalism and your attention to detail” (ibid., p.63).

From this we could learn how Mr. Alvarez started learning diplomatic style, manner and dictionary. Among the various definitions of diplomats and their characteristics is also that they tend to exaggerate, to mislead and manipulate, if necessary. Such approach stems, among others, from writings of the Italian medieval diplomat and philosopher Machiavelli (Benner, 2013) who coined the following statement that serves also as an advice: “The ends justifies the means”.⁶²⁶ It would be difficult, of course, to deny that Machiavellianism is not part of diplomatic approach nowadays as well, but on a much sophisticated level. One would also say that diplomats are persons, who are not diplomats by profession, but know how to deal with people, to go along with them (Jazbec, 2005/2006, p.103).

After a careful and cautious conversation started, the agency’s director commented: “Now and then we give good friends of ours a hand with their visa applications. What’s your last name?”

“Alvarez, from Oruru.”

“Do you have a valid passport?”

“Yes, plus a round-trip ticket.” (de Recacoechea, 2007, p.63)

As an experienced eye would say, the conversation looked as if the director were a consul.

Then follows another skilled example of the text:

“Have you been to the consulate yet?”

“No, I came straight here. I just got in yesterday from Oruru” (ibid., p.64)

And Mr. Alvarez himself is also behaving as if he were being interviewed by a consul. But the “as if a consul” is a bit more open than a consul:

“We have connections, friends who help us speed up the paperwork every now and then. If everything’s in order. (...) But usually everything isn’t in order; an expired document here, an undated deed there ...” (...)

⁶²⁶ Berridge (2001) offers a highly indepth account on this topic.

“All these people in the consulate ask for is a few pesos. They help us and we help them” (ibid.)

The applicant remained to be worried, though.

“What’s your problem anyway?”

“I’m just worried some jackass will deny me the visa and then I won’t be able to see my son” (ibid., pp.65–66).

The explanation, probably the final, follows:

“They put their jobs and their integrity on the line even though all they’re doing is making sure your papers don’t get lost in the pile or filed away until Christmas. The consul himself looks them over, signs them, and stamps them with his official seal” (ibid., p.66).

The discussion is continuing:

“The fat man smiled as he squashed his cigar like a cockroach. “The visa is totally legal. We just expedite the paperwork to keep those private detectives from sticking their noses where they don’t belong.” (...)

“Think it over, Señor Alvarez. That’s the price and not a cent less. It’s worth it, especially if you find a job in the States and stay there for good. Goodbye, Oruru, hello good life” (ibid.)!

These quotations present an excerpt from a brilliant, perhaps the best description in the whole novel.⁶²⁷ We clearly see the role of the agency that is walking on the very edge. We see the despair of the applicant, who knows what he has, what he would like to get and is aware that it is not possible to get it by legal means. And we see the picture of heaven. And American visa is its symbol. A symbol of hope. Hence, the customer would give everything for the visa. Not necessarily a kingdom, since we learn that the price is eight hundred dollars (ibid., p.65)⁶²⁸. But is this really also a means of salvation?

Needless to say, the applicant seized the opportunity. And it obviously paid off, since he received the visa.

⁶²⁷ See pages 62–66.

⁶²⁸ “Eight hundred is awful.” “It depends.” (Ibid., p. 65)

From Hope and Despair to a Salvation

It was a long way though, from zig zagging diabolics between hope and despair, till he opted for the agency and finally received the visa.

The evening drink and dinner with Blanca before she started her work brought a new point of view. For the first time he was fully aware of it: "... I stopped thinking about American visa" (ibid., p.80). He was deep in his thought, but it seemed as if something started to emerge: "If I hadn't been so caught up in my visa problem, I would've considered it" (ibid., p.85). In the morning, when she was sleeping next to him, he was thinking of the "puzzle in which I found myself" (ibid., p.88). Later on, he was thrilled: "She stopped to stare at me for what seemed like an eternity" (ibid., p.90). "You need someone to take care of you. You're gonna crack up. It's not good to be alone. Loneliness kills", she said" (ibid.). The seed of salvation was planted as if by the way, without being practically noticed by the target, namely Mr. Alvarez. It looks like she was cultivating that seed with various approaches: "You're still thinking about that visa" (ibid., p.115). Although she was only expressing her pristine opinion, he was able to absorb it only on the level of sub consciousness.

Although despair didn't let him alone: "The coffee reminded me of the American visa and the American visa made me think about how pathetic my situation was at that moment" (ibid., p.101). Pathetic and poor, since he used all the money that he brought with himself. Obsession with visa brought him that far that he got involved in a robbery where one of the top Bolivian politicians got killed by accident by him (ibid., pp.191–193). But the applicant, as the guilty one, managed to remain undiscovered. Media brought into the news that the senator don Castelion died from heart attack (ibid., p.208). Apparently, Mr. Alvarez just happened to find himself in the middle of a political plot, where he appeared to be unimportant. And he got money for the visa. A lot of money.

Before leaving to the agency he was looking for Blanca: "I would have liked to see her, invite her out to an expensive restaurant, take her dancing, and seriously propose to her that if I was successful up north and she was willing, I would send her a ticket so that she could join me" (ibid., p.222). He forgot

what she told him some time ago: "I don't want any of that" (ibid., p.210). The seed was obviously well planted.

The director of the agency promised him to get the visa within twenty four hours, which was a direct consequence of the one fourth higher contribution from the applicant (ibid., p.207). When he checked later by phone, the answer was that the visa is almost for granted, something that encouraged him to ask them – being a travel agency – to make a flight reservation as well (ibid., p.219). Later on the director received him with a smile: "Here's your passport with a multiple-entry B-2 visa, valid for three months starting today, and your ticket for the flight tonight" (ibid., p.224). Finally, the salvation for the applicant. One way or another, he managed to get it. He would never need to go to the consulate again. This is it as far as the issuing of the (American) visa is concerned: "I saw it and I didn't believe it" (ibid.).

At the airport he didn't care either for a smoking or non-smoking seat (ibid., p.227).

Le grand finale (ibid., pp.227–234) is an example of masterpiece by itself. It proves what a careful reader could feel from the very beginning of the novel, although having his heart fully on the side of the applicant's ambition.

The employee at the check in counter told him: "Please go to immigration. The flight is delayed" (ibid.). After showing his passport to the official there, he was asked to follow the policemen: "They'll explain you" (ibid.). He chilled with suspicion when he heard it. Inside, there were already three other passengers from the same flight, and he was questioned in details.

Finally he found out: "He falsified the visas. These passports never went to the American consulate." (...) "That can't be", he said. "Nobody falsifies American visa" (ibid., p.229).

It came out that it was true. The director of the agency Ballón was part of an international criminal gang and he managed to escape. The group was denied boarding the plane. They were sitting at the gate observing the crowd entering the plane. The aircraft took off and disappeared beyond the clouds: "There went our hopes and dreams, the happiness we coveted" (ibid., p.233). Another shock was waiting for them at the luggage counter: "Our luggage left on the plane to Miami". He couldn't manage not to laugh. (...) "Our luggage got the visa" (ibid., p.234).

The rest of the group returned back to the city, while he, in a growing despair, took a night walk around the quarter. He was too desperate to see what a mistake he had done: on the outskirts he was attacked by a small gang, robbed and beaten heavily. As a matter of fact there would hardly be a need for him to commit suicide, since he could have easily died of this late night episode. He woke up in pain at the hospital, slowly recovering his mind and memory: “All for an American visa that in the end turned out to be fake” (ibid., p.250).

“I’d be better off dead”, he comments to a nice, sympathetic nurse (ibid., p.252). She replied: “The young lady who brought you here doesn’t think so. She cried her eyes out thinking that you were going to die” (ibid.). In the middle of their conversation, Blanca entered the room: “Upon seeing me awake, her face lit up” (ibid., p.253). “The visa was fake”, I said. “They beat the hell out of me. I’ve got nothing left” (ibid.). She didn’t wait for a single moment: “You have me” (ibid.). And she didn’t wait to stop the conversation as well.

“We’ll travel to my hometown”, she said. “I’m sick of Villa Fatima.”⁶²⁹ I want to go home. You’re coming with me.”

“I don’t need a visa.” (ibid., p.254).

It looked as if he finally met the enlightenment:

“I had gone from being a poor visa reject to a wealthy killer, only to turn into a dud from El Alto. I had survived the most humiliating beating of my life and a simple peasant girl from Beni had rescued me and saved me from a schizophrenic future” (ibid., p.255).

With the above presented quotations from the final part of the novel we are able to follow the development of the plot, the way the applicant was going down in his despair and how he finally managed to get in the possession of the visa. And then, again, a sudden turn down at the airport and, later on, a sudden turn up in the hospital.

One has to admit that the way the story is presented and developed follows much of the practice connected to the visa business. Consuls dealing with visa issues for a long time practically know and are familiar with all such sit-

⁶²⁹ The name of a place, where she was earning her money.

uations. As claimed earlier, consular business, and with it visa affairs as well, bring in each single case a condensed destiny of an applicant. Each of them has his/her own experience, not only the unsuccessful ones who search for better life. Visa is a means of travel, be it for private or for business purposes and this brings along a variety of events and stories. In particular when we follow cases as the one of Mr. Alvarez. One could be able to claim that the solid majority of visa issues are related to such stories.

Therefore visa affairs relate to broad, complicated and developing legal and operational instructions and rules. This business is closely related to immigration affairs, security, work regulations, various types of exchange (students, sport, culture, art), everything that people nowadays use to commute around the world. The ever growing tourism is in the focus of all of these issues. Consequently, consuls have to be educated, at least basically, in all these areas and practically as well as frequently trained. For example, how to distinct between valid and falsified documents, what kind of combined and overlapping questions to use when interviewing applicants that seem to be unsure, suspicious or similar. Still, "although it is all about human beings, consular work is immensely technical and requires a vast range of knowledge of all sorts of rules and regulations" (Edwards, 1994, p.180).

The case of Mr. Alvarez, however, reaches beyond the horizon of an average consul. It is not the business of a consul to ask himself/herself about the social and psychological background and situation of the applicant. Still, practitioners know that "much of the work is routine, and much of it involves dealing with people at their most vulnerable or their worst" (ibid., p.182). For a consul it is important that the applicant should prove that he/she will not present a risk to the country of entrance and that will not present a burden from this point of view. This is as much the rules demand from the consul: "They have to stay strictly within the rules and write a report explaining why any visa has been turned down" (ibid., p.190).

In one thing the applicant was right from the very beginning: by not having enough resources to satisfy the tough criteria and having lots of falsified documents, he knew they would detect him. He was hoping for a positive outcome, but this hope was without a justified background. He just understood

visa as a symbol of hope and a means of salvation. And he came that way to become obsessed with that visa. As we know now, it turned the other way around. Or not just exactly, since the American visa was an indirect means of salvation for him. He could not have known this from the beginning, upon his arrival to La Paz and, also, had he, he would have not believed it and would have not even been able to believe it. Although this was clearly pointed out by his hotelmate Don Antonio prior his departure to the airport: “You’ve grown fond of her, eh? She loves you in her own way. She’ll be sad too. Those girls have their soft spot. I’ll tell her you were looking for her” (de Recacoechea, p.226). Finally, a dialogue between the former applicant and Blanca towards the end of the story proves this: “I wanted to talk to you, but I knew it was hopeless. You were obsessed with that visa” (ibid., p.254). And the endless hope turned out to become an evolving salvation.

Conclusion

The novel *American Visa*, which is in the focus of our examination, is a part of the cluster of novels that not only deal with diplomacy, but build the entire narrative and plot on diplomacy as a frame, story, tool and case. From this point of view it is similar to the already mentioned *Bosnian Chronicle* (Andrić, 1989) and *Honorary Consul* (Green, 2004). Consequently, also our analysis follows a different pattern to that of novels that include diplomacy only as a part of the narrative and style (comp. Jazbec, 2018).

We could also claim that the stream diplomacy, consular affairs, issuing visas produces the narrative and the plot, and not the other way around. Diplomacy serves as a reflection of a historical situation that produced that type of diplomacy, i.e. that type of diplomatic narrative, in this case referring to visa business.

Consular affairs include detailed descriptions and contemplation from psychology and social atmosphere. We know there are cases where a vertical promotion is possible with the obtaining of a visa to travel to the USA. This is a clear formula in the novel discussed. Hence this formula produces hope, obsession and despair. When everything is lost, it comes out that the protag-

onist's life is worth much more than just obtaining a visa. He gets acquainted with the country side girl that proves to be his salvation. But he would not have met her, had he not stayed in the same low class hotel where she was also staying. Without dreaming of a visa he would not have arrived to the capitol. He was alone, desperate, and so she was. He wanted to earn money in the USA and she went to La Paz to earn money there. But nothing more. She knew that this was not the life that she wanted. The visa turned out to be the salvation for the both of them, since it brought them together. This is the final message of the novel.

But the novel by itself is also a masterpiece of literature and as such also a top handbook of consular practice on the area of issuing visas. It uncovers a variety of approaches, methods and rules that contextualize the issuing of visas. But it also introduces to the reader a variety of approaches and tricks that applicants, who know they do not fulfill all the strict conditions, use to obtain a visa anyhow. And this achieved through a skilled presentation of the psychological and social background as well as the current situation of the applicants that appear in the novel.

The structure of the novel follows a dual approach. One is the literature narrative by unveiling the story as it develops. The other one is the unveiling of the visa business as part of the diplomatic and consular relations. Both processes are brought together and form a clear, firm and refreshing complementarity. Here lies the very specific weight of this fictional work. As each substantial writing of that type, it reflects situations from real life and dwells upon them. And diplomacy with visa business is an indispensable and fundamental frame of this concept.

And visa – that small, but highly relevant piece of authorization – is much more than this, as we learn from the novel. It proves to be an instrument of understanding life with its real values that could be found everywhere: in the Promised Land, but also in one's own home yard. It is just a matter of looking at what is important and understand it. The way to that finding is not easy, it could even be painful, and every means that helps to reach this goal, is welcome. Even an American visa.

Arthur C. Clarke's Childhood's End: *Ad Hoc Diplomacy and Three Types of its Envoys*⁶³⁰

LJUBLJANA, APRIL 2021

Introduction

Diplomacy is the management of relations between states and international organizations. It is exercised by professional diplomats, but also by other individuals in this field. Career diplomats are those who deal with these activities on a permanent basis, as part of a diplomatic apparatus of a given state, i.e. of the Ministry of Foreign Affairs. But there is also a variety of other persons that occasionally deal with diplomatic tasks, although they are not part of the professional diplomatic service. They are by the rule tasked with one issue only and figure as representatives, special representatives etc., commonly being described as envoys exercising ad hoc diplomacy. Ad hoc diplomats or envoys dominated the diplomatic scenery during the period of early diplomacy (till 1648).⁶³¹ This was the time before introducing residential diplomacy as well as permanent instructing and reporting into diplomatic practice, and before forming diplomatic services of nation states. Diplomats negotiate, observe and report to their governments, as well as establish and deepen friendly relations among states and nations.⁶³²

⁶³⁰ Objavljeno v: *European perspectives: journal on European perspectives of the Western Balkans*. Apr. 2021, let. 12, št. 1 (21), str. 145–169).

⁶³¹ For more on categorization of diplomacy see Jazbec, 2021.

⁶³² Comp. functions of a diplomatic mission, Vienna Convention on Diplomatic Relations, Article 3.

We dwell significantly on these aspects later on when we focus our research interest on one of the groundbreaking science fiction novels, namely *Childhood's End* by Arthur C. Clarke. The role of ad hoc diplomacy and its envoys stand out in it from the diplomatic point of view. One could additionally claim that this text presents a unique understanding of ad hoc diplomacy, which is placed in the distant future, although being written already in 1953. Our approach is that works like the one discussed here help us understand and comprehend diplomacy better and more thoughtfully. In this paper we focus primarily on diplomacy as activity and method. But such works offer a more comprehensive view in complying with the literature works as well.

We try to answer two research questions in this paper. Firstly, how does the distinguished author presents and perceives ad diplomacy and the role of ad hoc envoys in his monumental work, and secondly, what is his contribution to diplomatic studies and their expertise on the phenomena of diplomacy as exercised in this text. The following methods are used in this research: analysis, comments, comparison and interpretation and – since the author is a career diplomat – also the method of observing through one's own participation.⁶³³ Last but not least, with our research endeavour we try to further add to the innovative study of diplomacy in literature, in particular in science fiction.

Diplomacy and Envoys

Among the numerous definitions of diplomacy, which do not contradict each other, but rather complement themselves,⁶³⁴ we focus our attention in this paper on understanding diplomacy as an activity and as method. For this purpose we point out at the beginning the way diplomacy is defined by Nicolson and Satow. The former sees diplomacy as negotiation and the processes and machinery by which such negotiation is carried out, (1988, pp.3–5) and the latter as the management of international relations by negotiation as well as the method by which these relations are adjusted and managed by ambassadors and envoys, but also as negotiation (1994, p.3). Barston (2006,

⁶³³ For more on the latter method see Burnham, 2004, and Mason, 2002.

⁶³⁴ Benko, 1998: 39.

p.1) claims that “[D]iplomacy is concerned with the management of relations between states and between states and other actors. [...] As such it is the means by which states through their formal and other representatives, as well as other actors, articulate, coordinate and secure particular or wider interests, using correspondence, private talks, exchanges of view, lobbying, visits, threats and other related activities.”

As we can see, diplomacy is, in the first place, carried out by formal representatives of a given state, meaning diplomats. Diplomats are members of the diplomatic service of a Ministry of Foreign Affairs. When posted abroad, at the receiving state or at an international organization, they have a fixed term appointment, nowadays usually up to four years. A commonly used expression for diplomats is also envoy (Berridge and James, 2003, p.94), though currently this term sounds outdated.⁶³⁵ Hence the term envoy is mostly used for ad hoc diplomats that could be career diplomats on a one issue mission or persons out of the diplomatic service, those who are not diplomats, but function in this status and are tasked with a diplomatic mission.

As mentioned already in the previous part, ad hoc diplomacy was typical for the period of early diplomacy that spanned from approximately 3,000 B.C. up to the Peace of Westphalia in 1648, when the period of classical diplomacy started. With the appearance of the nation state as the direct consequence of 1648 that led to the establishment of the first foreign ministry in France in late 17th century, and before this with introduction of residential missions and permanent communication (instructions and reporting) between the sending authority and its mission at the receiving authority to the diplomatic practice during the period of the Italian City states towards the end of the period of early diplomacy, ad hoc diplomacy started to lose its dominance. This is also illustrated by the fact that ad hoc diplomacy should “be distinguished from the conduct of diplomacy through resident and permanent missions” (Berridge and James, 2003, p.3). However, in the late 20th century the practice of ad hoc diplomacy and envoys has been gaining on importance again. This is the period of postmodern diplomacy that is from one point of view characterized and determined by globalization and from another one by increasingly

⁶³⁵ Compare Feltham, 1993, p.4.

developing media and communication technology. Both have transformed international community to such extent that it is decisively different from that of early 20th century when modern diplomacy began (or to any diplomatic and historical situation in the preceding history). Hence we understand the role of ad hoc diplomacy and its envoys as highly complementary to resident and permanent missions, i.e. diplomacy.

There is one important common characteristic of ad hoc envoys while comparing those from early diplomacy at its peak from 14th century on with those of postmodern diplomacy. The former were high level aristocrats from the Emperor's closest vicinity and the latter are by the rule former high ranking politicians, mostly former Heads of States and Prime Ministers. In any case, in principle an ad hoc diplomatic envoy could be each person tasked with a diplomatic mission, be it public, private or secret one, to manage an open issue between two formal sides in the international intercourse.

As a matter of fact, we could develop further the meaning of envoys in diplomatic business, claiming that they are occupied with three types of tasks: they establish diplomatic relations, they maintain them and they exercise special tasks within this frame. They can pursue either only one of this duties or all of them, something that depends on the concrete historical, social, political, security and diplomatic environment and on the consequent instructions from the sending authority (that of their state). At the same time, as already pointed out at the beginning, they perform all five of diplomatic functions: they represent their sending authority, they protect its interests, they negotiate, they observe and report as well as establish, maintain and deepen friendly relations. An envoy is by the book a one man band mission, to say so, but he/she can perform all the diplomatic functions although being only one person.⁶³⁶

From the terminological point of view we speak about business of diplomats, but with a *differentia specifica* in mind, we use the common term envoy. This by definition means a onetime task that could be timely clearly limited or ends with the fulfilment of the task, that could basically not be timely

⁶³⁶ In the conduct of diplomatic relations through missions it is possible (and it happens often in diplomatic practice) that diplomatic missions can exercise all the listed functions even being staffed with one diplomat only.

defined, but relates to circumstances and the development of the process. Anyway, when speaking of envoys, we mean diplomatic envoys and we have in mind ad hoc diplomacy. This used to be by far the most prevailing form of diplomatic business in early diplomacy, but nowadays it is an important and indispensable element of postmodern diplomacy.⁶³⁷

There exist various terms that could serve as synonyms for the envoy in the explained frame, such as representative (also special and personnel representative), emissary, legate, messenger, mediator, intermediate and other similar. We use in this paper envoy as the established term, for ad hoc diplomacy (unless otherwise specified in a given case).

Childhood's End

It was the year 1952, when *Childhood's End*, a groundbreaking science fiction novel was written. Clarke says that it was “extensively revised in the spring of 1953” (Clarke, 1995.b, p.1) and then published in August of that same year. It was Clarke's first major appearance in a novel form “both within science fiction circles and in the wider literary world” (Zebrowski, 1995, p.v). The novel is structured in three parts: *Earth and the Overlords*; *The Golden Age*, and *The Last Generation*. The first part is a revised and expanded short story *Guardian Angel* that was published in 1950 (Clarke, 1995.b, p.1). Just to take a note, it should be mentioned that Clarke has become one of the classics of this genre, along with Asimov, Bradbury, Dick, Heinlein, Herbert, Huxley, Le Guin, Lem, Orwell, Simak and others.⁶³⁸ This is also the reason why we do not present the story as such here. We leave it to the encouraged reader

⁶³⁷ Here we do not intend to refer to the relation between bilateral and multilateral diplomacy. This is from one point of view not our main ambition and from the another one the relation between the two types of diplomacy are so dynamic and changeable within a given frame that such a discussion would take us far away from our topic in this paper.

⁶³⁸ The Easton Press, Norwalk, Connecticut, produced three decades ago a series of science fiction classics “*The Masterpieces of Science Fiction*” bringing together 50 works from 40 authors, what can be understood as the classical heritage of the genre.

of this paper to do this by themselves. At the same time we believe that the way this paper is developed gives enough information about the story to be able to follow our elaboration. Additionally, and in the same spirit as above we understand Verne, Wells, Zamjatin and some others as the founders of the genre.⁶³⁹

For a broader understanding and contextualization of Clarke's work it is important to point out that with the *Childhood's End* he introduced in the genre at the very beginning of his long and highly successful career the topic of the first contact. One could even claim that among the classical authors of this genre Clarke was the biggest and most consistent promotor of this topic, starting with the here discussed novel and continuing with the *Space Odyssey* and the *Rendezvous with Rama* cycles. As Zebrowski put it "[T]he central idea of *Childhood's End* is its provocative, preemptive view of human history, in which humanity is drawn from its chrysalis of human history and engulfed by an alien purpose – whether for better or worse, we cannot say" (1995, p.v). Here, additionally, "the first contact is at first humiliating, then politically constructive but sterile, and finally terrifying" (ibid., p.vi). It would be interesting to explore at some other occasion if this was set as Clarke's model of pursuing the first contact.

The main idea is rather simple, but astonishing: the representatives of the supreme civilization (the Overlords⁶⁴⁰, as named later on by people) arrive to dominate the Earth, but as it proved, with a highly ethical purpose. After the first shock and some signs that the aliens were not keen on doing any harm, the dialogue between the two sides started. It was pursued by the Secretary General of the United Nations as the Earth's representative, and Karellen as the representative of the Overlords. At the beginning of the second part the Overlords made them also visible, that produced another shock for people, although the Overlords were part of their life already for the previous half

⁶³⁹ With both lists we just want to point out both groups and terms, without having any ambition to fix and close them.

⁶⁴⁰ The style of Clarke is a profound one, using metaphors, parables, hints and similar methods as well as approaches, stemming from history, culture, anthropology and myths.

of the century. They became rather acquainted and present around. That helped to uncover the star of their origin and a young member of the Earth's elite managed to smuggle himself on a supply cargo ship with that direction, being 40 light years away. In the third part the change in the youngest generation started to show with their immense mental powers, shocking everybody. Obviously they were being prepared for something else than the then life on Earth. As the young man comes back from the star journey, the Earth is already in the state of the downfall. Overlords left the Earth, but the returner from the star trek didn't want to join them. He remained on Earth and was reporting how the destruction of his home planet was continuing.

As for the aim of this research paper one has to point out there are three ad hoc envoys in the novel: the Secretary General and Karelle in the first part and the young star traveler in the rest of the text. Each one of them presents a different type of an envoy, depending on their position, role and situation. Therefore, diplomatic aspects and messages of their representation vary, but stem from clear diplomatic reservoir. When reading the text, its general and also more specific diplomatic aspects and elements are rather obvious. We analyze and discuss them in the next section of this paper.

Last but not least, judging by Clarke's own definition of a masterpiece, *Childhood's End* is one: "The acid test for a work of fiction, he [Clarke] has asserted, is in the rereading, preferably after a lapse of some years. If it's good, the second reading is as enjoyable as the first. If it's great, the second reading is more enjoyable. And if it's a masterpiece, it will improve on every rereading" (ibid., pp.viii–ix). Zebrowski claims the novel "has rung true for me [him] on every rereading" (ibid., p.viii).⁶⁴¹ However, we try to prove that the diplomatic analysis of the novel's greatness goes along primarily different criteria, not only a fan's rereading, no matter how favourable it might be.

Still, it should be added how Clarke sees his own occupation: "...the science fiction writer does a great service to the community. He encourages in his readers *flexibility* of mind, *readiness* to accept and even *welcome* change

⁶⁴¹ It's rather easy to put the *Childhood's End* (or any other text) to such test. The author of this paper read it for the first time in the summer of the 1978. Its reading forty years later proved overall to be a thrilling exercise.

– in one word, *adaptability*” (Clarke, 2002.b, p.x)⁶⁴². This most probably stems from the fact that “science fiction is something that *could* happen – but usually you wouldn’t want it to. Fantasy is something that *couldn’t* happen – though often you only *wish* that it could” (ibid., p.ix). Clarke possesses power of style and an intriguing attractiveness of argument that is appealing to readers.

Ad Hoc Envoys in the Childhood’s End

General Observations

In this paper we research diplomatic aspects and elements in the Clarke’s groundbreaking novel *Childhood’s End* that set the stage for a highly outcrafted first contact narrative in the science fiction genre. Soon after starting the reading, it becomes obvious – not only to an eye with diplomatic glasses – that the issue of ad hoc envoys is put in front. Hence ad hoc diplomacy is the form he uses as a starting point for his utilization of diplomacy, in particular as a profession and as a method. With his skillful approach, deep understanding of human nature and highly developed ethics, Clarke is elaborating his text as a master of pen and style.

As already annotated earlier, there are three ad hoc envoys as the de facto main protagonists of the essence of the story. They present three types of an ad hoc envoy: two of them, both in a position of a formal delegate, dominate the scene in the first part. They are the Secretary General of the United Nations and the Alien (Karellen by name). The third one that appears in the remaining two parts, with the emphasis on the final part of the story, is a young member of the Earth’s elite who secretly and on his own initiative departs to the world of the Overlords. While the first two present basically what a formal diplomatic envoy performs, the third one appears as highly unconventional, but due to the circumstances formally accepted in this role. It should be added that the circumstances in which he is active as an envoy, are highly atypical and unconventional ones.

In the following pages we try to dig deeper in the way Clarke uses diplomatic apparatus, what he is trying to achieve with it and how does this fit in

⁶⁴² Italics by M. J.

the chamber of diplomatic studies. His three envoys carry the dynamic of the story, but are at the same time also a means of illustrating its diplomatic effect. To be able to uncover it, we ask ourselves which authority all the three of them represent, on whose behalf they act, what is their status, rank and authority. We pay attention to the nature and substance as well as circumstances in which they exercise dialogue, set and use the scenery, and the relations they step in the attitude they take. Additionally, there is a number of remarks, comments, hints and similar expressions of feelings and reflections of a given situation that point out the essence of diplomacy. This profession is a social phenomenon that has been exercised in unlimited number of occasions and each of them brings something new and useful to its collection. That very fact gives it a special charm and offers at the same time a variety of opportunities to appear and to be dwelled upon in fictional works.

The Secretary General of the United Nations

As the Earth's top diplomatic authority (and consequently via facti at least to a certain extent also top political authority⁶⁴³) is the Secretary General of the United Nations as the most appropriate person to be ad hoc diplomatic envoy. Here we do not have in mind situations in world politics when he⁶⁴⁴ intervenes with his statements or tries to be (or is tasked by the Security Council) a mediator in a world hot spot. To be an envoy in pure diplomatic sense it would mean that the Secretary General would represent the Earth as a sending authority to an extraterrestrial authority as the receiving one. Such a situation hasn't occurred during the period of the recorded human history.

It is exactly this Clarke introduced with his pioneering novel. It is, though, not the first one that elaborates on the first contact, but it is the one that pre-

⁶⁴³ For more on various aspects of the role of the United Nation's Secretary General compare Chesterman, 2007. Annan (2007) points out also the political dimensions of the Secretary's work.

⁶⁴⁴ In the so far history of the United Nations there hasn't been a female Secretary General. Also this fact is a telling one of the history of *zoon politicon*. We use "he" in neutral form, unless otherwise specified.

sents it with a clear diplomatic frame, substance and scenery. It must have happened in only one possible way: "The human race was no longer alone" (Clarke, 1995.a, p.9). That fact provided the circumstance for Stormgren, the Secretary General to envoy on behalf of the Earth.

Soon after Overlords arrived and started monitoring human race to follow their dominant view upon world affairs, based on utmost ethical principles, a regular dialogue between the Secretary General and Karellen, the representative of the Overlords started. It should be mentioned here that diplomatic dialogue takes places always in such form that the visiting envoy meets with and discuss topics with his receiving counterpart in the premises of the receiving authority, never the other way round. So the fact that the Secretary General was not only invited by Karellen to come to his premises in the starship above New York for discussions, but was also following that invitation, reflects the relation between the two sides clearly. As a matter of fact that hierarchy of authorities was realistic. Directly speaking, this was presented to the Earth's envoy as a fact, but wrapped up in the diplomatic language, which he understood all too well.

The ritual of coming to Karellen was always the same: "There was the usual circle of sight-seers, cameras at the ready, as Stormgren's car drove on to the landing field. [...] Karellen never kept him waiting for long. [...] ... as the tiny ship came to rest fifty meters away, floating delicately a few centimeters above the ground ..." (ibid., p.16). Few minutes later the Secretary General found himself inside "the silver ship glittering against the zenith" (ibid., p.22) fifty kilometers above the ground, in a specially arranged room for meetings that was, apart from one chair and desk, empty, and with a huge screen that remained dark throughout the whole time. On the other side, most probably, it was Karellen and the discussion went on by usual procedure.

While receiving the leader of Freedom League, a world's movement of opponents of the Overlords, prior to one of such meetings with the cosmic envoy, the Secretary⁶⁴⁵ himself described his job as the Earth's ad hoc dip-

⁶⁴⁵ We refer to the Secretary General of the United Nations in this text with his full official title as just used here and with his shorter form as Secretary General or only as Secretary. But Karellen usually calls him by his name Rikki. This shows how between negotiating envoys also personal relations establish, that could

lomatic representative and the relation to Karellen: “In three days I will be meeting the Supervisor again. I will explain your objections to him, since it is my duty to represent the views of the world” (ibid., p.13).

The way Clarke presented the very meeting is a master example of diplomatic intercourse between the two envoys. Karellen was the authority and his guest knew this well, hence followed the rule. But within this frame a variety of nuances were on the way that show the span of their intercourse, relation and mastering of diplomatic procedures and manners from both of them. Therefore that part of the novel could easily serve as an ad hoc manual for diplomatic practice.

Presenting the case of the Freedom League that primarily was expressing immense disbelief in good mission of the Overlords and demanding that Karellen shall show himself to the people, if really having nothing to hide,⁶⁴⁶ the Secretary asked his host:

“What are we going to do about him” (ibid., p.17)? The question shows that Karellen and him were discussing issues of mutual interest and also making decision together in some cases (“we” – sic). Later on, Karellen just pretended not to hear his guest’s comment: “Karellen evaded the point in the annoying way he sometimes had” (ibid.). There was nothing that the Secretary could do about. It was a typical part of the discussion/negotiation diplomatic frame that one simply has to accept, or at least tolerate. But still, nobody is almighty in such process: “Karellen’s sight was technically perfect, yet somehow lacked conviction” (ibid.). Also the Secretary is proficient in the profession, how could he not be: “The question was so rhetorical that Stormgren did not bother to answer it” (ibid., p.18).

But still, he added what is another illustration of understanding diplomatic skillfulness of Clarke: “I wonder if you really appreciate,” he continued earnestly, “how difficult this state of affairs make my job” (ibid.). From

help to reach better and more satisfying results for both sides. Envoys, although being on different sides, are bound to work together.

⁶⁴⁶ Using an innocent remark of Van Ryberg, Clarke makes a skillful hint about the outlook of Karellen (ibid., p.21), which is uncovered at the beginning of Part Two (ibid., p.65).

what followed we can see that also Karellen was only an envoy: "It doesn't exactly help mine," replied Karellen with some spirit. "I wish people would stop thinking of me as a dictator, and remember I'm only a civil servant trying to administer a colonial policy in which shaping I had no hand" (ibid.). This quotation shows that both envoys have an authority to report to and be responsible for, which makes them equal in spite of immense difference in knowledge, power and wisdom. Also Karellen found himself in the position to agree with his guest here and there: "Of all the problems that faced us when we came to Earth, this [human curiosity] was the most difficult," admitted Karellen" (ibid.). And added later on: "However, I will try to get a statement from my-superiors-which may satisfy you and perhaps placate the Freedom League" (ibid., p.19). This is a clear recognition of his envoy status on behalf of the unknown authorities. And as we can see this was the informal part of their regular meetings: "Now, please, can we return to the agenda and start recording again"(ibid.)?⁶⁴⁷

One could notice three types of replies Karellen was giving to the Secretary: agreeing with him, keeping silent, meaning without a reply, and leaving the initiative to the guest. Although it was clear enough (and accepted by the guest as well) that he was the driver of the dialogue, its mode and final point. The two of them were also in written communication as we learn later on, when the Secretary General was kidnapped and his Assistant Secretary General Peter Van Ryberg, being active Secretary General, contacted Karellen for advice: "It [the communication machine] was, he knew, very seldom used, since nearly all business between Karellen and Stormgren was dealt with at their weekly meetings" (ibid., p.34). The envoy's reply was swift, but nothing more: "NO INFORMATION. LEAVE MATTERS ENTIRELY TO YOUR DISCRETION. K." (ibid.). Even though this is not a diplomatic cable between the mission and its sending authority, by style, essence and syntax it could have perfectly been one. As a communication expert with military experience Clarke must have read much of such reporting.

⁶⁴⁷ Most probably Stormgren didn't bother if his host recorded also the informal part of the meeting. If he really did, since sometimes he did not ("We won't record this, by the way." - ibid., p.50).

Envoys have to be curious and have full trust in the other side, if possible. We learn from the novel that this was the case both with the Secretary and Karellen. Though, also the Secretary wanted to know how his counterpart – and his race – looks like. His kidnapping (ibid., p.44) and the choice of the Overlords to show themselves to the people only in fifty years (ibid., p.50) made him decide to try on his own to demystify Karellen's secret. Additionally, he was driven by the fact of his retirement: "... four months from now another man would be Secretary-General" (ibid., p.24). With a help of his friend physicist a special device was constructed, hidden in his suitcase and he managed to uncover the mystery. Diplomacy and untruth (i.e. lie) are two intriguing issues with a wide range of relations – Stormgren used one of its aspects and denied both to his friend and to the journalist who made an interview with him thirty years after the retirement (ibid., p.59) that he did not achieve in finding out anything. As a matter of fact, he did (Clarke, 2002.a, p.224).

To wrap up, the world's top diplomatic and also political authority, the United Nations Secretary General, received the envoy of the Overlords, Karellen, on behalf of the Earth. But at the same time he was also functioning as the envoy by himself. He drew this authority from one point of view from his position and from another one figuring as the executive of the United Nations Organizations (being his authority). Though the relation between the two of them was not on equal footing (The Overlords made their dominance "by the presence of illimitable power" – Clarke, 1995.b, p.38), diplomatic aspects and substance of that circumstance are more than clear and offer much fruit to dwell upon.

Karellen of the Overlords

From our previous discussion on the Secretary General we have learned also much about Karellen, the envoy of the Overlords. Therefore, we try to add some particular aspects of him in this part of our elaboration.

Judging from the novel's style, approach and narrative, we cannot learn much about Karellen directly from him, his appearance and behaviour, since he remains to be pretty much distant and behind the scene as a real diplomat. For this reason, we primarily use the Stormgren's observations on Karellen

and deduct from them. Deduction is one of the approaches that are often used in diplomacy, since it is not easy – as well as fully reliable – to depend on the reactions from the environment, in which diplomats perform. At the end of the day, diplomats must make decisions by themselves, judging from observation, analysis and their own understanding of issues.

Karellen is the most typical ad hoc diplomatic envoy of all of three of them. He has his own job from which he was recruited – and from the text it is obvious that it is not for the first time as far as the Earth is concerned (ibid., p.60) – and which is he longing to be occupied with again as soon as possible. This is typical for ad hoc diplomatic envoys – they have their own occupation, be it diplomatic or something else (preferably the latter). It's the job from which he was engaged for the ad hoc mission; to put it by his words: "In the first place, the sooner I finish my work here, the sooner I can get back to where I belong, a good many light-years from here" (ibid., p.20). Also the Secretary had this impression: "Well, he often refers to his position here as something temporary, hindering him from getting on with his real work, which I think is some form of mathematics" (ibid.). This would not mean that he does not like his diplomatic mission, but anyway, it is not his life time engagement, though appreciated. However, his mission on Earth exceeds that of merely being the envoy: "I'm just – Supervisor" (ibid.)⁶⁴⁸. Although in his case, supervisor's job fits in the description of the envoy, understood by the Overlords. Diplomacy as an activity, among others, is a highly flexible phenomenon, always depending on a given historical and social situation.⁶⁴⁹ This is the criteria for its concrete definition.

Additionally, the envoy of the Overlords, speaking and acting on their behalf, was as a matter of fact more than the mere diplomatic envoy, what we already learned. "And on the sixth day, Karellen, Supervisor for Earth, made himself known to the world in a broadcast that blanked every radio frequency" (ibid., pp. 13–14). So, the Supervisor. But this did not change his

⁶⁴⁸ As we learn from the novel, Karellen was able to listen to the conversations of the Secretary General from his star ship fifty kilometers above the ground (comp. Clarke, 1995.a, pp.17 and 21).

⁶⁴⁹ Compare Benko, 1998 and Jazbec, 2013 (Persuasion in Sociology of Diplomacy).

diplomatic mission as an ad hoc envoy, discussing his business with Rikki, as he calls the Secretary.

Next, we can notice a high level of not only accepting the real situation and relation between the two envoys, but primarily an outstanding level of their mutual understanding. From one point of view this stems, of course, from their shared awareness and recognition of the situation as such (envoys have to be realistic), but on another one, also from their reciprocated understanding and trust. One could judge that for an envoy, pursuing his duty, this is the most important aspect. Maybe also a rare one, but certainly a highly important one.

The Secretary noticed – or at least was hoping for – a supportive, emphatic approach in the way Karellen pursued their meetings. The Earth's envoy was reporting to the one of the Overlords and was receiving instructions or hints from him. But those meetings, as it is the rule between envoys of different sides when they are at their job, remained closed and no information from them was publicly available: "What took place between Karellen and Stormgren was never publicly revealed, and sometimes Stormgren himself wondered why the Supervisor found these interviews necessary" (ibid., p.22). There were two explanations for this: "Perhaps he [Karellen] felt the need of direct contact with one human being at least; perhaps he realized that Stormgren needed this form of personal support. If this was the explanation, the Secretary-General appreciated it" (ibid.). In each serious diplomatic discussion, not to speak about negotiation process, empathy is highly important and contributes to the end result. Karellen obviously knew this business well.

One could find at least three illustrations of Karellen's trust in the Earth's envoy. Rikki, when discussing with his physicist friend, declared abruptly: "I'll take that risk. Besides, we do understand each other rather well" (ibid., p.46). Next time, Karellen took the same level of expressive attitude towards Stormgren: "I can't go into details, even with you, so you must accept my analysis on trust" (ibid., p. 50). No reason not to believe that the Secretary would not accept it. Before finally deciding to check with the device, we see again the Secretary's recognition of the mutual relation: "Karellen always treated him with unmistakable affection, despite his occasional devastating frankness [...]" (ibid., p.55). For the sake of persuasiveness one could add another

example more, in Rikki's old age: "Karellen had trusted him, and Stormgren had not betrayed his faith" (ibid., p. 59).⁶⁵⁰

And the very final confirmation of what personal relation and empathy means in diplomatic business and how it could span over settling pure official affairs: "Yes, Karellen had trusted him, had not wished him to go down into the long evening of his life haunted by a mystery he could never solve" (ibid., p.59). Neither of their respected authorities were harmed by Karellen's gesture towards his envoy friend, while the latter got the appreciation that is most obvious and most rare in diplomatic state of affairs: not from his authorities, but from his counterpart. Additionally, envoys, when dealing with hot issues, should also, apart having sympathy for each other's destiny, since they have to bring evidence of some progress to their authorities, encourage each other in proceeding that way: "Stormgren [...] had recognized a note of understanding, perhaps – who could tell? – even of encouragement" (ibid., p.51). All in all, Karellen "behaved like a diplomat of the old school: no one would ever hesitate to confide in him, and no one had ever regretted it subsequently" (ibid., p.130).

Karellen was not an envoy as such but also head of the huge team of the Overlords, working behind him, something that we learn from the narrative: "Just before I moved here some Deputy Under-Overlord, or Over-Underlord, got in touch with me [...]" (ibid., p.83), Boyce is explaining to one of his guests at the party. Additionally, the reader also learns this hierarchy from the fact that Rashaverak was reporting to Karellen the Supervisor in details about the party (ibid., p.98). Contrary to this, the huge apparatus the Secretary General had behind himself was occupied by world affairs and not with the issue of the Overlords, and was working quite independently from instructions from the top (ibid., p.37). In his last speech to the people exactly one hundred years after the first one Karellen among others confirmed that he had superior authority on the behalf of which he came to the Earth: "And so we came—we were *sent*" (ibid., p.179).

Before heading to the portrait of the third envoy of this novel, one could conclude that the first part – Earth and the Overlords – sets the diplomatic stage of the whole plot with a sovereign pen and mastery.

⁶⁵⁰ A diplomat could claim that persuasiveness is the main issue that counts in these affairs (comp. Jazbec, 2013).

Jan the Adventurer

We call the third envoy by a rather freely chosen nick name (the Adventurer), hoping that this could encompass the wide range of his characteristics, activities and choice. His evolution as an ad hoc diplomatic envoy is as unusual as it is remarkable.

He – Jan Rodricks – appeared at a party that his brother-in-law Rupert Boyce organized for his standard elite circle (ibid., p.86). Clarke includes a highly reliable description of a reception, as if it would be a diplomatic one, in the second part of the novel, with Rashaverak, one of the Overlords, as the guest of honour (ibid., p.78).⁶⁵¹ What a party that was: “Without bothering to turn his head, George could see a famous film producer, a minor poet, a mathematician, two actors, an atomic power engineer, a game warden, the editor of a weekly news magazine, a statistician from the World Bank, a violin virtuoso, a professor of archeology, and an astrophysicist” (ibid., p.82). Diplomats (and other representatives of the sending authority) are always part of such events, with an aim of establishing contacts to be able to follow their own agenda.

Jan, a young promising PhD student of engineering physics and astronomy, was well aware of the fact that no “Utopia can ever give satisfaction to everyone” (ibid., p.87). Hence it hit him directly when the Overlords, along with abolishing war and hunger and disease, “had also abolished adventure” (ibid., p.89). By pure chance he managed to get the information about the star of the Overlord’s sun (the constellation of Carina – ibid., p.119, three hundred million million kilometers away – ibid., p.128) towards the end of the party (ibid., p.97). In the next step he learned about the cargo supply ships delivery system (ibid., p.111) and he crafted out the plan how to reach the world of the Overlords (ibid., p.117)⁶⁵². Not exactly being aware of that, he became an

⁶⁵¹ Here Clarke uses a reference also to parties at the White House and Buckingham Palace, hinting that diplomacy is a part of his narrative (ibid., p.81).

⁶⁵² There is no need to say that his endeavour was discovered by the Overlords (ibid., pp.130–131). We can compare this Jan’s operation with the one of the Secretary when trying to uncover Karellen’s outlook.

envoy, but he was counting on their attitude: “Of course, what happens then is up to them” (ibid., p.122)⁶⁵³. A diplomatic envoy, since he was on the way to the extraterrestrial world and its authority as well. That authority received him de facto as the Earth’s representative, what he basically was, although nobody authorized him. But practice makes formalities as well.

When the Adventurer arrived to the Overlords’ planet, he was a de facto envoy, but since he was primarily an Alien he had to be checked and researched by their scientists so that it was at all possible to establish communication, including the language. Vindarten, his host, was fast in learning English and Jan “perfectly willing to co-operate” (ibid., p.189). His next lesson was due to the physical difference between the two species: “In a hundred ways, Jan began to realize that the psychology of a race with wings must be fundamentally different from that of earthbound creatures” (ibid., p.190). Each envoy has to absorb lessons about the difference between the two sides, regardless of what kind and span they might be.

He was shown the city (one of several thousands of them which all served their own purpose) like a sightseeing tour (including visiting the exhibition for Earth in the Museum and having a long discussion with the Curator for Earth – ibid., p.192) since this was the easiest way to basically comprehend the alien world as well as its structure and functioning. When looking at the far distant and enormous moving mountains he learned the lesson of Marco Polo: “Then he forced himself to remember that all his preconceived ideas were worthless here: he must not let his mind reject any message his senses brought into the hidden chamber of the brain. He must not try to understand—only to observe. Understanding would come later, or not at all” (ibid., p.195). That’s diplomacy: to observe and report.

But Jan practically did not meet anybody apart from Vindarten, who was his permanent companion, explaining what he could and what Jan could comprehend as well, leaving a vast number of topics out of this frame. There

⁶⁵³ The following sentence from Jan’s farewell letter to his sister Maia shows the span and the essence of Clarke’s science fiction notion: “*I shall be on my way to the home of the Overlords. I shall be the first man ever to leave the Solar System*” (ibid., p.119).

were many things beyond his comprehension: “The absence of a single familiar reference point can be utterly unnerving even to the coolest and clearest minds” (ibid., p.190). Basically, this is one of the primary challenges of practically every envoy.⁶⁵⁴ Jan was a kind of envoy, but primarily as an observer. And it could easily be the case that “his mind had nearly reached the end of its resources” (ibid., p.197) after that enormous flooding of new, strange and absolutely out of any point of reference impulses. While on the way back, he was four months older, but would return to the Earth eighty years later by its standards as well the Overlords, since the “relativity time-dilation effect worked both way” (ibid., p.196). He was not any more the blind passenger but he was sitting together with pilots, longing to get back: “He had seen so much, travelled so far, and now was weary for its own familiar world” (ibid., p.186). And was – in spite of new generations that grow up in between – firm about one thing: “But of one thing he was certain—men would want to hear his story, and to know what he had glimpsed of the civilization of the Overlords” (ibid., p.187). He couldn’t have been more mistaken.

Stepping out of the ship, the Supervisor was there: “I have been waiting for you”, said Karellen” (ibid., p.198). Almost as if he was speaking on behalf of the Earth’s authorities. But there were none of the authorities, since in the meantime when Jan was gone the final transformation of human race to collective galactic Overmind was under the way. He came back just on time to witness it. Basically and with some chill he understood its necessity: “Jan had glimpsed the universe in all its awful immensity, and knew now that it was no place for man” (ibid., p.201). He was informed by Rashaverak that the end of the Earth is nearing and that upon their departure the Overlords “shall leave instruments, of course, so that we can learn what happens” (ibid., p.207). He was ready as well: “I shall stay,” said Jan abruptly. “I have seen enough of the universe. There’s only one thing that I’m curious about now—and that’s the fate of my planet” (ibid.). As a matter of fact that decision did not surprise his

⁶⁵⁴ When the author of this paper started his diplomatic career, the Singapore Ambassador Tan Keng Jin, the former Chief of Protocol, gave him a hint: “We [diplomats] adapt solution to the problem” (Jazbec, 2005/6, p.92). A decade and half later I advanced this advice to “We adapt approach to the issue.”

visitor, on the contrary: "We were hoping," began Rashaverak slowly, "that you would wish to stay. There is something that you can do for us..." (ibid., p.208).

The Last Man (ibid., p.204) was sitting in the huge control cabin that the Overlords left behind in their final Earth's base, reporting what he was seeing when the destruction took pace. It went briefly through his mind: "What could he add, wondered Jan, to the information they were already hurling into space?" (ibid., p.209), a question that is familiar to each envoy reporting from the spot. He could never be sure who read his reporting and to what extent it is useful for. Instructions are the necessity, but they tend to lack clarity: "Tell us what you see," Rashaverak had said" (ibid., p.210). But for this very unclarity diplomats have much of maneuver space for their concrete actions.

The Adventurer's experience and his evolution of an envoy are informative and useful to understand such diplomatic position. He headed on a star journey by his human curiosity, driven also by a dose of rebellion against the happy, golden, but sterile welfare of unprecedented dimensions brought by the Overlords. Being himself alone in the world of the Overlords he was accepted as a de facto envoy – also being the first and the only one from the Earth coming there, the only Homo Sapiens there. Never will there be another one of his species there. He was shown the place, got all the possible information, observed and remembered – to report when coming back home. On the return, he found the Earth in the process of implosion, the last generation disappearing and the transformation going on. However, there was somebody interested in his reporting from the spot. But not as he did primarily expect: the Overlords were keen on him reporting from the unique spot. Not exactly a diplomatic one, but in a certain way yes. Diplomacy is bound to circumstances and with this also its approach and methods, like discussion, observation and negotiation.⁶⁵⁵

Some Comparative Remarks

Clarke's science fiction immense outreach in his first big novel is multi-dimensional. *Childhood's End* set the stage to present, elaborate and contemplate primarily on the issue of the envoy and ad hoc diplomacy, judging from

⁶⁵⁵ Compare Jazbec, 2013.b.

the point of view of our paper. He was the first one in the genre to do this with skill, substance and devotion, this in particular since his novel rests on the first contact topic. And in order for diplomacy to be able to find its theatre, the first contact should preferably be developed by peaceful means. Next, his scenario is based on the limitless power of intellect and technology as well as imagination and curiosity. With these he provides a unique combination of circumstances for the ad hoc diplomacy to come to its full expression.

The three envoys he is presenting differ in their mission, status and background. Karellen the Overlord is the most typical. But not only this: “[T]he alien Karellen, [is] one of the greatest and most convincing alien characters in all science fiction” (Zebrowski, 1995, p.vii). The Secretary General of the United Nations is not that much untypical as he is rather unconventional – for the first time he has a representative of the extraterrestrial authority to receive and to discuss with. Additionally, this unconventional dimension of his mission is also due to the fact that he, although being de facto the host of the Alien’s representative, is not receiving the envoy of the Overlords in his premises, but the other way around. This is fully unconventional and shows the relations not that much between the two envoys but primarily between their respected authorities. And Jan the Adventurer is the most atypical envoy in this novel, primarily driven by his own impulse, curiosity and rebellion against sterile veil that was laying down on the Earth’s population, stemming from the goods of the Overlords’ intervention. But through his journey that turned out via facti to get also dimensions of the de facto diplomatic ad hoc mission, he turned out to be a careful observer and deep in reporting. However, both these are in his case far from typical understanding of ad hoc diplomacy, in particular the latter.

With all these activities and through deeds of all the three envoys Clarke via facti (if not already by intention)⁶⁵⁶ introduced not only the first contact topic in a highly successful and developed manner, but also the diplomacy of the first contact. Developing it in a peaceful setting and with admirable attitude towards technology, Clarke shows an example of how a civilized

⁶⁵⁶ The author of this paper would not bet that Clarke couldn’t have had in mind something like this.

advanced race is conducting diplomatic business. This is the most obvious innovation of this groundbreaking science fiction novel. In a certain way he continued to use and develop this topic in his *Space Odyssey* and in the *Rama* cycles.

For the contemporary diplomatic practice and its place in the world affairs it is highly noteworthy that the Overlords chose the United Nations and its top diplomat as the most appropriate tool to deal with the Earth's issues: "They had taken the United Nations Organization as they found it, had given instructions for installing the necessary radio equipment, and had issued their orders through the mouth of the Secretary-General" (Clarke, 1995.a, p.22). As Clarke skillfully remarks, "this was not in accordance with the Charter" (ibid.). But it hardly played any role: "Karellen did not seem to worry" (ibid.). The envoy of the Overlords obviously had broad authorities, which were accepted by his Earth's counterpart. It is not that often that the diplomatic approach as it is reflected in a novel, the science fiction one in particular, aligns so much with the current importance and the need for the United Nations in global politics and diplomacy. The Supervisor could have easily chosen for his counterpart a leader of any world's most powerful states to pursue his business. But Clarke treats the issue of representation with a highly skillful and sensible approach, being fully aware of its multiple nuances and hidden messages. This clearly spans over time.

Through these multifunctional messaging Clarke also offered his concept of ethics that is in his case based on three parameters: hate of violence, rule of law and admirable role of technology in a service of *Homo Sapiens*: "Clarke's stories are largely about technical progress and its effect on humanity, the purest kind of science fiction" (Zebrowski, 1995, p.vi). But the respected author does not stop here: he projects this view upon life and its sense in space. It is space where Clarke finds the purpose of his science fiction differentia specifica and its home theatre. Still, a man's curiosity and imagination rest in the very heart of this notion. If it is not for the man, then Clarke's science fiction does not work. And since it is like this, there's much place for diplomacy, sometimes clearly for the indispensable one. And because of this, his texts are characterized by esthetic, ethic, and psychology, rich in style ("poetic

clarity and a richness” – *ibid.*, p.xi), with admiration of technology and its user friendly possibilities. All these is sometimes partially hidden and eloquent, but also amusing. And not without a point. For the latter, this quotation from the discussion between Karellen and the Secretary, after he was rescued from the kidnappers, would do: “How has he managed, by the way? Are things in as big a mess as I expect?” “You’ll be disappointed to find out how little your absence has mattered” (Clarke, 2002.a, p.216).

Conclusion

The diplomatic analysis of Clarke’s first and definitely not last novel, the masterpiece *Childhood’s End* that we have chosen for our research topic, offers much to contemplate upon. Its diplomatic dimension and characteristics prove to be broad, telling and in depth.

Our general conclusion would be that the author uses diplomacy as a frame, driver and a tool in his narrative. Consequently, he is not occupied with much dwelling on inside diplomatic work and practice, but points his attention mainly on diplomatic form and messaging. This means that the broad area of diplomacy as an activity, including as a method, is present as well elaborated and henceforth also confirmed in this masterpiece. With this we arrive to two significant innovations of the research text and the contribution to diplomatic studies.

Firstly, this novel offers a highly challenging inside view in the world of ad hoc diplomacy and with this on diplomats – ad hoc envoys. From this point of view Clarke’s main innovation is *de facto* the case study of three types of envoys: as the mostly typical, the Secretary General of the United Nations, as the most typical Karellen of the Overlords (being as well the Earth’s Supervisor) and as the fully atypical Jan the Adventurer.

Only when the arrival of the Alien representative occurred, the possibility materialized that enabled the Secretary General to perform the role of an ad hoc diplomatic envoy of the receiving authority towards the envoy of the extraterrestrial sending authority. The fact that Karellen was meeting and *via facti* receiving the Secretary in his premises (the solar star ship above

the Earth) and not the other way around presents an exceptional precedence in diplomatic practice. And it also illustrates the relation between the two envoys. It could have hardly been the other way around. But the envoy of the Overlords could have chosen a representative of any of the world's most powerful states as his interlocutor, but he did not. The Adventurer is an even more innovative example of the envoy. He was the first Homo Sapiens who ever left the solar system and arrived to the planet of the Overlords, all of which he did on his own initiative, using the supply chain of the Overlords. He de facto represented the Earth, was received and shown much of the place that offered him numerous opportunities to observe and report. On his return to the Earth he found nobody of his race to report to about his mission, even more, he was received by Karellen. When the Overlords left the Earth, Jan remained to be on the spot and was reporting about the Earth's downfall to them as his new authority. A twofold switch was on the way: the nature of the Adventurer as the envoy (from personal initiative to the formal one) and that of his authority (from the Earth's one to that of the Overlords). Overall, different circumstances provided the frame for their common role as the envoy, which each of them played differently, efficiently as well as usefully.

Secondly, Clarke makes the most logical step forward and broadens his narrative to introduce and dwell on diplomacy of the first contact. Throughout the novel the reader can follow the development of diplomatic relations between the top Earth authority and that of the Overlords, with an aim of settling mutual affairs. Including the hierarchy between the two envoys and their races, we can follow what diplomats do: meet, discuss, persuade, negotiate, encourage each other, see each other also as allies of their own authorities, develop friendly and trustful relation.

Last but not least, diplomatic aspects of the *Childhood's End* serve also as a means of achieving a narrative effect. But all in all, diplomacy is a substantial part of the whole story. It could not have been otherwise. Diplomatic studies and the exercise of the ad hoc diplomacy primarily, gained much with the researched novel.

Zagovor k prvi knjigi: Diplomacija z navdihom

Nekega sončnega julijskega dne, pred skoraj desetletjem in pol, sem se odpravil na sestanek v manjši kavarni, nekdanjem zaporu, v središču Ljubljane. Prizorišče je bilo glede na vsebino srečanja dokaj nenavadno – srečal naj bi se namreč z diplomatom na ministrstvu za zunanje zadeve, ki me je izmed izbranih kandidatov uvrstil v ožji izbor za delo v njegovem sektorju v času prvega predsedovanja Slovenije Svetu Evropske unije. Razlog, da sem bil na pogovor za svojo prvo resnejšo (četudi študentsko) zaposlitev povabljen v lokal in ne v kako bolj uradno okolje, je bil še bolj nenavaden: dopis, naj se kot eden od izbranih kandidatov javim prej omenjenemu sektorju najpozneje do 10. julija, so mi z ministrstva namreč poslali deset dni po preteku tega roka.

A ne glede na ta ne najbolj posrečen prvi stik z uradništvom slovenskega diplomatskega hrama, je bilo nadaljevanje zgodbe precej bolj obetavno. Omenjeni diplomat, vodja strateško-raziskovalne srčike zunanjega ministrstva, ki me je uvrstil v svoj ožji izbor, je namreč kljub temu, da je že odšel na dopust, želel opraviti intervju z mano in predlagal, da se srečava v kavarni (tedanji kulturni Celici) sredi Ljubljane. Lahko bi dejal, da je preostalo zgodovina. Kajti sestanek, ki naj bi bil bolj ali manj vljudnostno srečanje, pogovor za zaposlitev, se je razvil v živahno večurno razpravo, v kateri sem lahko prvič z izkušenim diplomatom razpravljal o aktualnih mednarodnih temah, trendih v prihodnosti, strategiji slovenske zunanje politike pa vse do tem, kot so položaj slovenske manjšine na avstrijskem Koroškem in tamkajšnja malo poznana izumirajoča narečja slovenščine.

Tako sem tistega julijskega dne spoznal dr. Milana Jazbeca. Diplomata, s katerim sva bila v naslednjih mesecih sodelavca v enem ključnih obdobjih slovenske diplomatske zgodovine. Soavtorja, s katerim sva sodelovala pri eni do

danes najodmevnejših empiričnih raziskav na ministrstvu za zunanje zadeve »Enake možnosti v slovenski diplomaciji«. Profesorja, s katerim sva sodelovala tudi akademsko, izven ministrstva – dr. Jazbec je bil namreč mentor moje diplomske naloge na temo »Prispevek evropskega diplomatskega programa k oblikovanju identitete evropske diplomacije«.

Zato mi je v veliko čast, da lahko zapišem nekaj sklepnih misli k prvi knjigi zbirke »Znanstvena misel in publicistično delo Milana Jazbeca«, ki na enem mestu združuje izbrane članke dr. Jazbeca v letih 1990–2021. Gre namreč za avtorja, ki me je spremljal pri mojih prvih korakih v svet diplomacije, vsaj nekaj let v tem obdobju pa sem bil bližnji spremljevalec ter udeleženec njegove uspešne diplomatske in akademske poti tudi sam.

Če bi želel izpostaviti eno misel, rdečo nit, magistrale, ki »vseh drugih skupaj veže harmonije« ter preveva ta zavidljivi opus in izčrpen povzetek tridesetletnega avtorjevega ustvarjanja, bi bil to nedvomno motiv najpomembnejše zgodovinske prelomnice zadnjega pol stoletja, geopolitičnega tektonskega premika, ki je povsem predrugačil mednarodno skupnost: padec berlinskega zidu in konec hladne vojne. »Čudovito leto«, *annus mirabilis*, je kot izjemen zgodovinski trenutek sprostil neizmerne količine družbene energije. Kot zapiše dr. Jazbec, je takrat v manj kot treh letih na območju, ki je predstavljalo petino kopenske mase na Zemlji in na katerem je živel skoraj 300 milijonov ljudi, nastalo več kot 20 novih držav, razpadle so tri multinacionalne države in končala se je bipolarna svetovna ureditev, ki je človeštvo v desetletjih pred tem nekajkrat pripeljala na rob dokončnega samouničenja.

Konec hladne vojne se v Jazbečevem opusu ne zrcali zgolj posredno, to je kot zunanji impulz, ki redefinira, preoblikuje in usmerja odnose v mednarodni skupnosti ter posledično (novonastali slovenski) diplomaciji. Nasprotno, zdi se, da gre za prelomnico, ki ima podoben ali še močnejši vpliv na avtorja tudi v osebnem in profesionalnem smislu. Najsi gre za premislek o diplomaciji malih držav, razpravo o globaliziranju evropskih varnostnih procesov ali zapis ob dvajseti obletnici padca berlinskega zidu, mojstrsko zavit v poetični magistrale »*The Wall Came Down*« 'zid je padel'. Konec dolgoletnega konflikta dveh velesil, ki je zaradi odsotnosti neposrednih oboroženih spopadov med njima pridobil prilastek »hladna«, v svojem bistvu in daljnosežnih posledicah

pa je bil vse prej kot to, je prisoten v večini zbranih prispevkov – v knjigi se na primer besedna zveza »hladna vojna« (v katerem koli jeziku) pojavi kar 233-krat oziroma povprečno več kot štirikrat na posamezen članek. *Annus mirabilis* je torej hkrati avtorjev *annus extraordinarius*, ki je ključno vplival na njegov pogled na svet, poklicno pot ter razvoj plodovite diplomatske in akademske kariere, kar v pričujočem delu prizna tudi sam.

Kot nekdo, ki je bil tako v času diplomatskega udejstvovanja kot pozneje dejavno vpet v ustvarjalno in umetniško dejavnost, vsekakor ne morem mimo še ene prepoznavne in navdušujoče prvine opusa dr. Milana Jazbeca. Gre za njegov pretanjen občutek interdisciplinarnega povezovanja tematik zunanje politike in diplomacije z drugimi področji, še zlasti s književnostjo. Kot »diplomat, ki je literat« (ali obratno), od nekdanje dobro pozna obe področji in v svojih zapisih večkrat ponudi osupljiv pogled na vzporednice, povezave, stike, pa tudi razlike med obema poljema. Poleg tega, da mu njegove literarne veščine in znanja pomagajo pri ustvarjanju študij in analiz o diplomaciji, varnostni politiki, Evropi ipd., ki so slogovno daleč od »suhoparnega«, »golega« in »uradniškega« jezika, pogosto prisotnega tako v diplomatski komunikaciji kot raziskavah na tem področju, pri Jazbečevih člankih, ki povezujejo književna dela z diplomacijo, ne gre zgolj za primerjave, ki so same sebi namen. Nasprotno: uvidi, ki jih prinašajo tovrstna razmišljanja, so neprecenljiv prispevek za diplomatske študije, saj ponujajo izviren in nov pogled na diplomacijo kot tako ter na njeno dožemanje v širši (strokovni, kulturni in drugi) javnosti, pa tudi nove ideje in razsežnosti, uporabne za oblikovalce politik, odločevalce in diplomate same.

Navezujoč se na avtorjev kakovosten in slikovit slog velja izpostaviti še eno misel, ki jo »Diplomacija v prizmi« omenja v več člankih, a jo v tovrstnih objavah v slovenskem prostoru sicer zasledimo le poredkoma: vprašanje jezika in jezikovnih spretnosti v diplomaciji. Prevajalci in lektorji na ministrstvu za zunanje zadeve bi bržkone hitro pritrdili, da jezikovno znanje ne samo tujih jezikov, temveč tudi (in predvsem) slovenščine, v diplomaciji večkrat ne dosega ravni, ki bi jo pričakovali od izbranih strokovnjakov, ekskluzivnih predstavnikov Slovenije v svetu, kot jih poimenuje dr. Jazbec. Tu gre seveda za širšo problematiko, ki še zdaleč ni omejena le na slovensko diplomacijo. Vse-

kakor pa lahko pritrdimo avtorju, da »mora (slovenski) diplomat v prvi vrsti obvladati svoj materni jezik«, ki je »lingvistično izhodišče njegove dejavnosti« in se zaradi mednarodne naravnosti diplomacije nato »uresničuje v tujem jeziku«. Slovenščino kot jezik, ki posreduje »državotvorn[o] komunikacij[o] v najširšem pomenu« besede, je zato nedvomno treba »načrtno in zavestno [...] razvijati«, v usposabljanje diplomatskega kadra pa poleg nadgrajevanja znanja tujih jezikov vključevati tudi razvijanje jezikovnih spretnosti, poznanje terminologije, zvrsti in jezikovnih pravil slovenščine.

Izbrani članki dr. Milana Jazbeca iz zadnjih treh desetletij v naboru avtorjevih besedil vključujejo nekaj zares izjemnih in edinstvenih prispevkov, ki izstopajo tako v nacionalnem kot mednarodnem prostoru. Naj za primer navedem samo domiselni pristop pri analizi političnih šal skozi izkušnjo Slovencev v nekdanji Jugoslaviji, kjer avtor preučuje vlogo političnih šal kot vzvodov (prikrite) kritike sistema in ideologije, pa tudi odsevov političnega, družbenega, varnostnega in gospodarskega ozračja v državi ter kazalnikov razvoja države in družbe ter potencialnih scenarijev v prihodnosti.

Nič manj inovativen ni Jazbecov analitični prikaz Martina Krpana, znanega slovenskega literarnega junaka, v katerem avtor s svojim izostrenim čutom za vzporednice z diplomatskim miljejem, prepozna jasne poteze uspešnega diplomata in vojščaka. Razmišljanje, ki je porodilo tudi odmevno monografijo, tako služi kot krepitev in ozaveščanje o slovenski diplomatski tradiciji, ki je ne tvorijo zgolj uspešni posamezniki od Žige Herbersteina prek Vladimirja Vauhnikarja pa do pionirjev, ki so pred tremi desetletji uspešno zagnali samostojno slovensko diplomacijo, temveč jo je mogoče prepoznati tudi v vpetosti slovenske intelektualne in umetniške elite zadnjih stoletij in njihovih del v mednarodne tokove ter v aktualno zunanjepolitično in/ali diplomatsko tematiko svojega časa na splošno.

Z družboslovnega vidika prav tako ne gre prezreti avtorjeve vizije sociologije diplomacije. Le-to si zamišlja kot (novo) specializirano področje sociologije, ki preučuje družbeni kontekst, pojave in odnose med deležniki v diplomaciji. Gre torej za študij dinamike v širši skupini ljudi, ki si prizadevajo doseči cilje zunanje politike določene države prek diplomacije kot ključnega državotvornega instrumenta za uveljavljanje nacionalnega interesa te države v

mednarodnih odnosih. Taki pristopi k preučevanju različnih oblik družbenih struktur in interakcij, ki smo jim priča v diplomaciji, so nedvomno v interesu tako slovenskih kot mednarodnih družboslovnih študij, saj pripomorejo k novim in celovitejšim uvidom v dogajanje znotraj institucionalnih struktur, te pa so same po sebi v prvi vrsti vedno skupnost ljudi – deležnikov diplomacije.

Opus dr. Milana Jazbeca, predstavljen v knjigi »Diplomacija v prizmi«, posebno pozornost namenja specifični diplomatskih organizacij malih držav in je s tega vidika še posebej pomemben za Slovenijo ter druge države podobne velikosti in družbeno-zgodovinskega okvira, zlasti tiste, ki so svoje diplomatske aparate (znova) vzpostavile po koncu hladne vojne in so se pri tem soočale s podobnimi izzivi in primerljivimi težavami. Kot zapiše dr. Jazbec, se moramo zavedati posebne vloge in položaja, ki ju imajo male države kot članice velikih sistemov. Njihova velika prednost, je da so prožne, prilagodljive in nadpovprečno dovzetne za spremembe v institucionalnem/zunanjepolitičnem okolju. To je pomembno tudi za večje države in sisteme kot take, saj lahko male države na ta način služijo kot zgodnji opozorilni kazalniki, kadar pride do strukturnih neravnovesij v koheziji mednarodnih sistemov oziroma povezav.

V tem kontekstu velja omeniti tudi slovenske izkušnje pridruževanja/pridružitve Evropski uniji in Severnoatlantskemu zavezništvu ter predsedovanja Slovenije Organizaciji za varnost in sodelovanje v Evropi in Svetu Evropske unije. Avtor se je v svojem opusu podrobno ukvarjal z vsemi temi temami, sploh zadnje pa večkrat izpostavi kot prelomnico za slovensko državo in njeno diplomacijo ter širšo državno upravo. Predsedovanje Svetu Evropske unije namreč vidi kot zaključek dvajsetletnega obdobja, v katerem so se razvili strukturni elementi ter procesi samostojne Slovenije in njene diplomacije. Slednja je v tem času dosegla velik vsebinski, organizacijski in kvantitativni napredek z izdatnim pospeškom v letu predsedovanja 2008.

Nasploh so proces pridruževanja Evropski uniji, leta članstva in predsedovanje povezavi naši državi prinesli dragocene izkušnje delovanja v izjemno kompleksnem okviru, ki je pomenil tudi novo platformo za dvostranske odnose med državami članicami. Slovenija se je tako lahko učila od »starih« članic in »novih« sopotnic v skupnosti, pridobivala svoje lastne izkušnje in nato vse skupaj uspešno prenašala tudi naprej na države kandidatke. Tukaj

je z vidika slovenske zunanje politike izjemnega pomena Zahodni Balkan, ki je za Slovenijo od nekdaj prednostno strateško območje. Dr. Jazbec v svojih objavah to večkrat poudari, s svojim lastnim diplomatskim (kot nekdanji veleposlanik v Severni Makedoniji) in akademskim angažmajem (še posebej v prevodih in izvirnih delih v domačih jezikih regije) pa aktivno in v praksi tudi sam prispeva k sodelovanju in pomoči državam partnericam Slovenije v regiji na poti pridruževanja Evropski uniji, kar je v času praktično popolnega zastoja tega procesa še toliko bolj pomembno.

V kontekstu širšega pogleda na področje diplomacije so posebej relevantna avtorjeva razglabljanja o postmodernej diplomaciji in drugih sodobnih smernicah pri doseganju zunanjepolitičnih ciljev v mednarodni skupnosti v sedanjem času, kot na primer razmišljanje o paradiplomaciji. V pogojih vedno večje deterritorializacije in dehierarhizacije vse pogosteje lahko govorimo o transformaciji koncepta diplomacije, ki se ji kot instrumentu za doseganje zunanjepolitičnih ciljev pridružujejo nove dejavnosti in mehanizmi. Diplomatske agende namreč že nekaj časa ne zapolnjujejo več le »tradicionalne« diplomatske teme, temveč področja, ki zahtevajo povsem nova in specializirana znanja. Zato je v tem kontekstu, kot poudarja tudi dr. Jazbec, posebnega pomena, da sodobna diplomacija v svoje delo vključuje tudi »nediplomate«, nevladne deležnike in strokovnjake ter hkrati usposablja diplomate na področju nediplomatskih oziroma netradicionalnih diplomatskih znanj in sposobnosti.

Izobraževanje in (dodatno) usposabljanje diplomatskega kadra je sicer še ena tema, ki jo je mogoče pogosto posredno ali neposredno zaslediti v objavah in publikacijah dr. Jazbeca – tudi sam že vrsto let predava ter izobražuje nove generacije študentov mednarodnih odnosov in bodočih diplomatov. V tem okviru velja posebej omeniti avtorjeve predloge za organizirano, sistematizirano in programsko usmerjeno obliko izobraževanja in usposabljanja diplomatov, ki so bili eni prvih konkretnjših in praktičnih zamisli ter so sploh v zadnjih letih v diplomatski akademiji na ministrstvu za zunanje zadeve zelo uspešno zaživel tudi v praksi.

Če povzamem svoje vtise glede te impresivne zbirke ter prikaza znanstvenega in publicističnega opusa dr. Milana Jazbeca, ki jo bosta zaokrožili

še dve dodatni knjigi, lahko sklenem, da gre za izjemno delo, ki pregledno dokumentira in omogoča hiter dostop do barvitega prikaza razmišljanj avtorja, ki ima to prednost, da je poleg izkušenega diplomata tudi nadvse uspešen akademik in – literat. Slednje mu omogoča, da v svojem delovanju izhaja in gradi na tistem, kar nam je umetnikom najbližje – ustvarjalnem navdihu. In prav to je tisto, česar ne smemo pozabiti, ko snujemo nove uspešne plovbe naše države v mednarodnih vodah prihodnosti – diplomacija z navdihom.

Hollywood, november 2021

Žiga Pirnat⁶⁵⁷

⁶⁵⁷ Mag. Žiga Pirnat, glasbenik, jezikoslovec, kulturni ambasador in nekdanji diplomat. Magistriral iz mednarodne ekonomije na Ekonomski fakulteti, doktorand historičnega jezikoslovja na Filozofski fakulteti; diplomiral iz mednarodnih odnosov na Fakulteti za družbene vede in iz primerjalnega indoevropskega jezikoslovja in slovanskih jezikov na Filozofski fakulteti (vse Univerza v Ljubljani) ter pisanja filmske glasbe in sodobne produkcije na kolidžu Berklee v Združenih državah Amerike. Za svoje glasbeno in akademsko delo je prejel številne nagrade ter sodeloval s priznanimi svetovnimi izvajalci, kot so Barbra Streisand, Andrea Bocelli in Rihanna. Na slovenskem zunanjem ministrstvu deloval na področjih načrtovanja politik in raziskav, mednarodnega razvojnega sodelovanja, javne diplomacije ter gospodarske diplomacije. Soavtor raziskave Enake možnosti v slovenski diplomaciji ter kreativni direktor in producent Blejskega strateškega foruma.

Zagovor k zbirki: Globinsko dojemanje diplomacije

Zbirka “Znanstvena misel in publicistično delo Milana Jazbeca” je v slovenskem miselnem prostoru nekaj posebnega. Pred sabo imamo delo, ki ga je napisal edini slovenski univerzitetnik v nazivu profesorja diplomacije. Gre za prestižni naziv, ki je redkost tudi v svetovnem merilu. Ob tem gre za delujočega diplomata, ki je v dosegel najvišji rang veleposlanika ter v tej vlogi zastopal Slovenijo v dveh državah (v Turčiji in Severni Makedoniji). Še pred tem je bil državni sekretar na Ministrstvu za obrambo. Težko bi našli pisca, ki bi imel tako poglobljeno teoretično znanje, a hkrati tako širok pregled na diplomatskem in varnostnem področju.

Ta sintenza med teorijo in prakso je dragocena in se kaže v stilu pisanja Milana Jazbeca. Praviloma gre za miselni lok od splošnega in abstraktnega v izhodiščni obliki aksiomov in opredelitev, ki se spusti v konkretno in specifično polje diplomatske prakse. Ob tem je treba omeniti še metodološko noto, ki jo avtor pogosto uporabi, in sicer družboslovno metodo opazovanje z lastno udeležbo. Slednja – ob avtorjevem nespornem znanju in izkušnjah – daje njegovim dognanjem posebno tehtnost, ki jo lahko prinese le dolgotna »kilometrinska« preučevanja in doživljanja. Za profesorja in veleposlanika Jazbeca je diplomacija način življenja, čeprav ga kot intelektualca širokega obzorja zanimajo tudi druge teme, o čemer priča ta izbor njegovih del.

V avtorjevem pričujočem *magnum opusu* se izrisuje predvsem nekaj podvarkov, ki bi jih želel izostriti in podrobneje predstaviti.

Najbrž ni naključje, da se avtorjev opus začne s prispevkom o Slovenski diplomatski akademiji. V času pisanja (konec leta 1990) je bilo to pomembno vprašanje za vzpostavljanje nove, usposobljene in avtonomne slovenske diplomatske službe. Do delujoče Diplomatske akademije smo prišli šele pred

kratkim. Bilo je nekaj dobronamernih poskusov, ki so se končali po letu ali dveh. Če podrobno beremo omenjeni prispevek, postane morda bolj jasno, zakaj ti poskusi niso uspeli. Avtor v izhodišču poudarja, da mora slovenska diplomatska služba temeljiti na principu izbranosti, ki v diplomatsko službo pritegne le nadpovprečno usposobljene.

Proces formiranja »diplomatske elite« pa se kasneje nadaljuje v okviru Diplomatske akademije, ki ni zgolj edukativen (tj. enosmerno pedagoški), niti ne samo delovno naravnani (tj. potopljen v vsakodnevno delo), temveč gre za konceptualno sintezo obeh pristopov. Ta daje diplomatskemu delu širši smisel in poslanstvo. Avtor poudari, da mora biti »tovrstna akademija umeščena v okviru zunanjega ministrstva«, ker se lahko le tako »učinkovito združita edukativni in delovni vidik diplomatske kariernosti«. Ta avtorjeva misel poudarja avtonomnost diplomatskega izobraževanja znotraj MZZ, kar pomeni, da mora na MZZ obstajati zbor primarno predavateljev iz slovenske diplomatske prakse, ki je obogaten z zunanjimi strokovnjaki. Odličnost predavateljev in njihova relevantnost za diplomatsko delo sta ključni za uspeh Diplomatske akademije. Potrditev kakovosti avtorjeve misli je, da je bil ta prispevek napisan pred več kot tridesetimi leti, za vodilo pri razvijanju Diplomatske akademije pa ga lahko enakovredno uporabljamo tudi sedaj.

Druga izjemna kvaliteta zbrane avtorjeve znanstvene in publicistične misli je, da vzporedno z razvojem slovenske diplomacije izpričuje analitično preučevanje tega razvoja, od začetkov slovenske diplomacije do današnjega časa. V tem smislu gre za izvirno in dragoceno gradivo, ki natančno in poglobljeno dokumentira, s kakšnimi dilemami se je v treh desetletjih soočala slovenska diplomacija, kako jih je reševala in kam so nas te rešitve postavile v kulturnem, geopolitičnem, varnostnem in vrednostnem smislu. V slovenskem ustvarjalnem prostoru je malo del, ki bi opisovali razvoj *forme mentis* slovenskih diplomatov glede njihovega angažmaja od začetkov v diplomatski službi osamosvojenе Slovenije pa do današnje Slovenije, ki v letu 2021 predseduje Svetu Evropske unije, vključno z vsemi izzivi na tej tridesetletni poti.

Z vidika pomena preteklosti za razumevanje sedanosti, je zelo zanimivo brati avtorjeve analize »prej« in »kasneje«, npr. pred vstopom in nato po našem polnopravnem članstvu v NATU ali pred slovenskim presedovanjem

OVSE oziroma EU in naknadno po uspešno izvedeni vodilni nalogi. Iz teh primerjav lahko izluščimo mnoge diplomatske pobude in prijeme, ki so danes morda pozabljeni, tedaj pa so marsikatero diplomatsko barko usmerili v pravo smer.

Nikakršnega dvoma ni, da je avtor poleg preučevanja bistva diplomacije specialist za obrambno in varnostno področje. Temu je posvečen niz prispevkov o mednarodni varnosti, od vloge NATA, OVSE pa vse do mirovnih operacij. Tu so še posebej tehntni avtorjevi pogledi na države Zahodnega Balkana, kot sta Bosna in Hercegovina ter Severna Makedonija, pa tudi na razmerje med NATOM in EU pri zagotavljanju varnosti v Evropi.

Avtorjeva raziskovanja gredo preko tradicionalnega preučevanja diplomacije tudi v bolj poljudne razsežnosti. V današnjih časih, ko se je treba boriti za pozornost potencialnih bralcev, ki so navajeni hitrega ekranskega ugodja, je to velika prednost.

Tako lahko beremo o Martinu Krpanu kot prototipu slovenskega diplomata, o čemer je avtor napisal posebno monografijo. Če nas na prvi pogled zmede primerjava s tem nekoliko robotim slovenskim junakom, nas avtor z nizanjem odlomkov iz povesti hitro prepriča o tem, da je bil Krpan zelo uspešen pri branjenju slovenskega nacionalnega interesa in da je to pravzaprav njegovo izhodišče, ki ga nikoli ne izgubi izpred oči. Če vemo, da se tuji diplomati na prihod v Slovenijo pripravljajo tako, da študirajo slovenske nacionalne junake – in med njimi prednjači povest o Martinu Krpanu – je avtorjeva analiza Krpana kot diplomata zelo dobrodošla tudi za naše samospoznavanje.

Druge omembe vredni prikaz je predstavitev pronicljivega diplomatskega dela vojaškega atašeja Kraljevine Jugoslavije Vladimirja Vauhnikarja v Berlinu za časa nacističnega režima. Slovenca Vauhnikarja je krasil izjemno prodoren um, bogato vojaško znanje, priljudnost pri navezovanju stikov in predvsem avtonomen ter samozavesten način razmišljanja. Čeprav je najbolj znan po tem, da je natančno napovedal napad Nemčije na tedanjo Jugoslavijo, je iz pregleda njegovega vojaško-obveščevalnega dela razvidno, da je predvidel precej nemških vojaških akcij, ki so bile za njegove diplomatske kolege popolno presenečenje. Nemška protiobveščevalna služba ga ni zaman označila za najbolj »nevarnega« vojaškega diplomata v Berlinu.

Pregled avtorjevega bogatega opusa lahko sklenemo z njegovo poglobljeno analizo znanstvenofanstatičnih del Arthurja Clarka, Isaaca Asimova in nenazadnje Slovenca Mihe Remca, v katerih avtor vidi mnogo vzporednic z diplomacijo. To pravzaprav ni presenetljivo, ker so se ti avtorji navdihovali iz politične, diplomatske in vojaške prakse rimskega imperija in drugih zgodovinskih situacij. Vendar je njihova brezmejna imaginacija tista, ki nam lahko nudi navdih za neprestani razmislek. Če omenimo še enega velikana znanstvene fantastike, Roberta Heinleina, je osupljivo, kako je v eni od novel na začetku druge svetovne vojne napovedal uporabo jedrskega orožja štiri leta kasneje ter dileme jedrskega oboroževanja, ki so se pojavili v obdobju hladne vojne. Povedano drugače, branje znanstvene fantastike je koristno, da izvemo, kako bo (morda) izgledala diplomacija v času vesoljske dobe, ki se nezadržno bliža.

Iz vseh navedenih razlogov pričujočo zbirko profesorja in veleposlanca Milana Jazbeca toplo priporočam v branje. Kdor se želi podati v globine diplomatskega preučevanja in doživljanja, bo v avtorjevih prispevkih našel ogromno koristnih ter izvirnih misli, sklepov, napotkov in idej. Gre za temeljno delo, pravzaprav za zakladnico znanja o slovenski diplomaciji, ki nam ob vsakem branju ponudi kakšno novo spoznanje.

Ljubljana, oktober 2021

Andraž Zidar⁶⁵⁸

⁶⁵⁸ Dr. Andraž Zidar, doktoriral na The Graduate Institute of International and Development Studies, University of Geneva, vodja Diplomatske akademije na Ministrstvu za zunanje zadeve. Poleg večletne diplomatske prakse je bil aktiven tudi v raziskovalni in univerzitetni sferi v Londonu (British Institute of International and Comparative Law in Regent's University London) ter Benetkah (sedanji Global Campus for Human Rights). Je avtor več knjig in člankov s področja mednarodnega in ustavnega prava, človekovih pravic, diplomacije in mednarodnih odnosov. Njegova zadnja knjiga „The World Community between Hegemony and Constitutionalism“ je izšla leta 2019 pri nizozemski založbi Eleven International Publishing.

Literatura in viri

- Alapuro, R. (et al.), 1985. *Small States in Comparative Perspective: Essays for Erik Allardt*. Oslo: Norwegian University Press.
- Aldrich, E. H., 1979. *Organizations and Environments*. New York: Prentice-Hall.
- Algieri, F., Emmanouilidis, J. A., Maruhn, R., 2003. Europa differenziert Denken: Fünf Szenarien zur Zukunft der Europäischen Union. V: E. Reiter, ur. 2003. *Jahrbuch für internationale Sicherheitspolitik 2003*. Hamburg, Berlin, Bonn: Mittler & Sohn GmbH. str. 197–212.
- Amstrup, N., 1976. *The Perennial Problem of Small States: A Survey of Research Efforts*. V: Cooperation and Conflict, 3/1976. str. 163–182.
- Anderson, M. S., 1993. *The Rise of Modern Diplomacy: 1450–1919*. London: Longman.
- Andrić, I., 1963. *Travniška kronika: konzulski časi*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Andrić, I., 1989. *Travniška kronika*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Annan, K., 2007. Foreword. V: S. Chesterman, ed. 2007. *Secretary or General? The UN Secretary-General in World Politics*. Cambridge: University Press. str. xi–xiii.
- Antohi, S., Tismaneanu, V., ur. 2000. *Between Past and Future. The Revolutions of 1989 and Their Aftermath*. Budapest: Central European University Press.
- Ash, T., 2000. Conclusion. V: S. Antohi, V. Tismaneanu, ur. 2000. *Between Past and Future: The Revolutions of 1989 and Beyond*. Budapest: Central European University Press. str. 395–402.
- Asimov, I., 1950. *I, Robot*. New York: Gnome.
- Asimov, I., 1988.a. *The Foundation Trilogy*. Norwalk: The Easton Press.
- Asimov, I., 1988.b. The Story behind the “Foundation”. V: I. Asimov, 1988. *The Foundation Trilogy*. Norwalk: The Easton Press. str. vii–xiii.
- Axworthy, L., 2001. Introduction. V: R. McRae, D. Hubert, ur. 2001. *Human Security and the New Diplomacy: Protecting People, Promoting Peace*. Montreal and Kingston: McGill-Queen’s University Press. str. 3–13.
- Bahčič, P., ur. 2002. *Slovenia and Nato: Public Debate in the Parliament*. Ljubljana: Državni zbor.

- Baldi, S., Baldocci, P., ur. 2000. *Through the Diplomatic Looking Glass: Books Published by Italian Diplomats since 1946*. Geneve, Rome: Diplo, Ministerio degli Affari Esteri, Istituto Diplomatico.
- Barder, B., 2014. *What Diplomats Do*. London: Rowman & Littlefield.
- Barston, R. P., 2006. *Modern Diplomacy*. London: Longman.
- Bartlett, C. J., 1994. *The Global Conflict: The International Rivalry of the Great Powers, 1880–1990*. London: Longman.
- Bátora, J., 2003. Does the European Union Transform the Institution of Diplomacy? Advanced Research on the Europeanisation of the Nation State. *Arena Working Papers*.
www.arena.uio.no/publications/wp03_6.pdf [02.05.2008].
- Bauvais A. P., 1937. *Les Attaches Militaires, Attaches Navals, Attaches de l'Air*. Paris.
- Bebler, A., 2009.a Slovenia and NATO. V: *News of the Euro-Atlantic Council of Slovenia: Young at 60* (Conference Materials). Volume VIII. No. 1/2009. Ljubljana. str. 29–38.*
- Bebler, A., 2009.b The Policy of NATO Enlargement and its Development. V: *News of the Euro-Atlantic Council of Slovenia: Young at 60* (Conference Materials). Volume VIII. No. 1/2009. Ljubljana. str. 70–76.
- Benčina, D., Simoniti, I., 1994. *Mednarodne organizacije: Priročnik in vodnik*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Benko, V., 1987. *Mednarodni odnosi*. Maribor: Založba Obzorja.
- Benko, V., 1997.a *Zgodovina mednarodnih odnosov*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Benko, V., 1997.b *Znanost o mednarodnih odnosih*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Benko, V., 1998. Mesto in funkcije diplomacije v razvoju mednarodne skupnosti. V: M. Jazbec, ur. 1998. *Diplomacija in Slovenci*. Celovec: Založba Drava. str. 39–58.
- Benko, V., 2000. *Sociologija mednarodnih odnosov*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

* Kot je zapisano v avtorjevi spremni besedi, se reference istega avtorja v istem letu, dodatno označene z zaporednimi črkami abecede, ki so zapisane v tem seznamu, praviloma ne ujemajo s tistimi, ki se pojavljajo v posameznih člankih. Razlog je ta, da se bili članki pisani v različnih obdobjih in reference navajane za potrebe konkretnega članka, medtem ko je tukajšnji seznam zbir vseh referenc iz vseh člankov. Da ne bi prihajalo do nesporazumov pri citiranju referenc, so zato te reference teh avtorjev navedene dodatno posebej pri vsakem članku, v katerem se pojavljajo. Opomba se nanaša na vse takšne primere v prvi knjigi.

- Benko, V., 2014. *Sociology of Diplomacy*. V: M. Jazbec, ur. 2014. *Sociology of Diplomacy*, ur. Istanbul: Istanbul Kültür Üniversitesi. str. 51–89.
- Benner, E., 2013. *Machiavelli's Prince: New Reading*. Oxford: Oxford University Press.
- Bennett, T., Gaines, J., 2010. Believing What You Hear: The Impact of Aging Stereotypes upon the Old. *Educational Gerontology*. (36) 5. str. 435–445.
- Berridge, G., R., 2001. Machiavelli. V: G. R. Berridge, M. Keens-Soper, G. T. Otte, ur. 2001. *Diplomatic Theory from Machiavelli to Kissinger*. Houndmills: Palgrave. pp.7–32.
- Berridge, G. R., 2002. *Diplomacy: Theory and Practice*. Houndmills: Palgrave.
- Berridge, G. R., 2005. *Diplomacy: Theory and Practice*. Palgrave Macmillan. Third edition.
- Berridge, G. R., 2015. *Diplomacy: Theory and Practice*. Hampshire: Palgrave.
- Berridge, G. R., James, A., 2003. *A Dictionary of Diplomacy*. Hampshire: Palgrave.
- Berridge, G., R., Keens-Soper, M., Otte, G. T., 2001. *Diplomatic Theory from Machiavelli to Kissinger*. Houndmills: Palgrave.
- Biber, D., 1972. Predgovor. V: V. Vauhnik, 1972. *Nevidna fronta: spomini jugoslovanskega vojaškega atašeja v Berlinu 1938 – 41*. Ljubljana: ČGP Delo. str. 5–10.
- Bohte, B., Sancin, V., 2006. *Diplomatsko in konzularno pravo*. Ljubljana: Pravna fakulteta, Cankarjeva založba.
- Borel, B., 2006. *NATO's Role in the New Security Environment and its Relations with UN and EU*.
www.worldsecuritynetwork.com/network/frm_author3.cfm [15.10.2006]
- Böttcher, W., 1995. Europäische Identitätsbildung durch Regionalisierung. V: J. Langer, W. Pöllauer, ur. 1995. *Kleine Staaten in grosser Gesellschaft / Small States in the Emerging New Europe*. Eisenstadt: Verlag für Soziologie und Humanoethologie. str. 149–160.
- Braveboy-Wagner, J. A., 2008. *Small States in Global Affairs: The Foreign Policies of the Caribbean Community (Caricom)*. Palgrave MacMillan.
- Bray, M., Packer S., 1993. *Education in Small States: Concepts, Challenges and Strategies*. Oxford: Pergamon Press.
- Bregar, V., 1998. *Obveščevalni vidiki delovanja diplomatsko konzularnih predstavništev*. Ljubljana: Visoka policijsko-varnostna šola, diplomatska naloga.
- Bretherton, C., Vogler, J., 1999. *The European Union as a Global Actor*. London, New York: Routledge.
- Brglez, M., 1998. Kodifikacija sodobnega diplomatskega prava. V: M. Jazbec, ur. 1998. *Diplomacija in Slovenci*. Celovec: Založba Drava. str. 59–88.

- Bruce, S., 2000. *Sociology: A Very Short Introduction*. Oxford: University Press.
- Brzezinski, Z., 2009. Major foreign policy challenges for the next US President. *International Affairs*. 85–I. str. 53–60.
- Bučar, F., 2007. *Rojstvo države*. Ljubljana: Didakta.
- Bučar, F., 2009. Predgovor: Diplomacija etičnih vrednot in stvarnega življenja. V: M. Jazbec. *Martin Krpan – diplomat in vojščak*. Studeno: Zavod Martin Krpan. str. 21–23.
- Bučar, F., 2011. Čas velikih sprememb. Radovljica: Didakta.
- Burnham, P., 2004. *Research Methods in Politics*. New York: Palgrave Macmillan.
- Buzan, B., Waever, O., de Wilde, J., 1998. *Security: A New Framework for Analysis*. Colorado: Lynne Rienner Publishers.
- Caesar, 1982. *The Conquest of Gaul*. London: Penguin Books.
- Capuder, A., 1999. *Pariški dnevnik*. Ljubljana: Družina.
- Cardwell, M., 1996. *The Complete A–Z Psychology Handbook*. London: Hodder and Stoughton.
- Carey, J., 2002. Introduction. V: S. Freud, 2002. *The Joke and Its Relation to Unconscious*. London: Penguin Books. str. vii–xxviii.
- Carter, C. H., 2008. The Ambassadors of Early Modern Europe: Patterns of Diplomatic Representation in the Early Seventeenth Century. V: C. Jönsson, R., Langhorne, ur. 2008. *Diplomacy*. Volume II. London: SAGE. str. 232–250.
- Chesterman, S., ur. 2007. *Secretary or General? The UN Secretary-General in World Politics*. Cambridge: University Press.
- Christmas-Møller, W., 1983. Some Thoughts on the Scientific Applicability of the Small State Concept: A Research History and Discussion. V: O., Höll, ur. 1983. *Small States in Europe and Dependence*. Wien: Wilhelm Braumüller. str. 35–53.
- Clarke, A. C., 1995.a *Childhood's End*. Connecticut: Easton Press.
- Clarke, A. C., 1995.b Foreword. V: A. Clarke, 1995. *Childhood's End*. Connecticut: Easton Press. str. 1–4.
- Clarke, A. C., 2002.a Guardian Angel. V: A. Clarke, 2002. *The Collected Stories of Arthur C. Clarke*. New York: Orb Edition. str. 203–224.
- Clarke, A. C., 2002.b Foreword. V: A. Clarke, 2002. *The Collected Stories of Arthur C. Clarke*. New York: Orb Edition. str. ix–x.
- Clausewitz, C., 1982. *On War*. London: Penguin Books.
- Cooper, A. F., 2008. *Celebrity Diplomacy*. Boulder, London: Paradigm Publishers.
- Cooper, F. A., 2013. The Changing Nature of Diplomacy. V: F. A. Cooper, J. Heine & R. Thakur, ur. 2013. *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy*. Oxford University Press, str. 35–53.

- Cooper, R., 1996. *The Post-Modern State and the World Order*. London: Demos.
- Cooper, R., 1997. The Post-Modern State and the World Order. *The Economist*. 20.IX.1997. str. 47–49.
- Cooper, R., 2004. *The Breaking of Nations. Order and Disorder in the Twenty-first Century*. London: Atlantic Books.
- Crick, J., 2002. Translator's Preface. V: S. Freud, 2002. *The Joke and Its Relation to Unconscious*. London: Penguin Books. str. xxix–xlii.
- Criekemans, D., 2014. Introduction to the English Edition. V: M. Jazbec, ed. 2014. *Sociology of Diplomacy: Initial Reading*. Istanbul: Istanbul Kültür Üniversitesi. str. xii–xxvi.
- Čačinovič, R., 1985. *Poslanstva in poslaništva*. Maribor: Založba Obzorja.
- Čačinovič, R., 1994. *Slovensko bivanje sveta, Razvoj in praksa diplomacije*. Ljubljana: ČZP Enotnost.
- Čačinovič, R., 1998. Zgodovina slovenske diplomacije. V: M. Jazbec, ur. 1998. *Diplomacija in Slovenci*. Celovec: Založba Drava. str. 107–121.
- Čelofiga, J., 2007. *Analiza razvoja evropske diplomatske mreže*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Dahl, A. R., Tufte R. E., 1973. *Size and Democracy*. Stanford: Stanford University Press.
- Darlington, A., 2011. *Isaac Asimov: The Foundation Trilogy*.
<http://www.andrewdarlington.blogspot.com.tr/2011/02/isaac-asimov-foundation-trilogy.html> [13.02.2014]
- Daun, Å., 1999. *Swedish Mentality*. The Pennsylvania State University Press.
- Davis, J., Kaufman, E., ur. 2003. *Second Track/citizens Diplomacy. Concepts and Techniques for Conflict Transformation*. Lanham: Rowan & Littlefield.
- Defrance, J., Chamot, J. M., 2008. The voice of sport: Expressing a foreign policy through a silent cultural activity: The case of sport in French foreign policy after the Second World War. *Sport in Society*. (11) 4. str. 395–413. Special Issue: Sport and Foreign Policy in a Globalizing World.
- Delavec, M., 2013. *Refleksija diplomacije kot dejavnosti skozi mednarodno običajno pravona primeru literarne fikcije*. Doktorska disertacija. Nova Gorica: Evropska pravna fakulteta.
- Dembinski, L., 1976. *The Modern Law of Diplomacy*. Dordrecht: Unitar, Martinus Nijhoff Publishers.
- Derbyshire, J. D., Derbyshire, I., 1989. *Political Systems of the World*. Edinburgh: Chambers.

- Devin, G., 2008. *Sociologija mednarodnih odnosov*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Diamond, L., McDonald, J. W., 1996. *Multi-track Diplomacy: A System Approach to Peace*. Kumarian Press.
- Digol, D., 2010. *Emerging Diplomatic Elites in Post-Communist Europe: Analysis of Diplomats*. Saarbrücken: VDM Verlag dr. Müller.
- Dimitrov, D., Hofkirchner, W., 1995. Globale Menschheit und Kleinstaatlichkeit. V: J. Langer, W. Pöllauer, ur. 1995. *Kleine Staaten in grosser Gesellschaft / Small States in the Emerging New Europe*. Eisenstadt: Verlag für Soziologie und Humanethologie. str. 75–88.
- Dolar, M., 1986. A Shot in the Middle of a Concert. V: T. W. Adorno. 1986. *Uvod v sociologijo glasbe*. Ljubljana: Državna založba Slovenije. str. 300–357.
- Duran, M., Criekemans, D., 2009. *Towards a 'third wave' in sub-state diplomacy?* Antwerpen: Steunpunt Buitenlands Beleid.
- Eagleman, A. M., 2011. Stereotypes of Race and Nationality: A Qualitative Analysis of Sport Magazine Coverage of MLB Players. *Journal of Sport Management*. (25) X. str. 156–168.
- Eco, U., 2004. *Ime rože*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Edwards, D. R., 1994. *True Brits: Inside the Foreign Office*. London: BBC Books.
- Eisenstadt, S. N., 1977. Soziologische Merkmale und Probleme kleiner Staaten. *Schweizer Zeitschrift für Soziologie*. 3. str. 67–83.
- Eitzen, S., Zinn, B. M., ur. 2009. *Globalization: The Transformation of Social Worlds*. Belmont: Wadsworth Cengage Learning.
- Enyedi, G., Gijswijt, A. J., Rhode, B., 1987. *Environmental Policies in East and West*. London.
- Feltham, R. G., 1994. *Diplomatic Handbook*. London: Longman.
- Fischer, K., 1871. Über die Entstehung und Entwicklungsformen des Witzes. Heidelberg.
- Flaubert, G., 1986. *Gospa Bovaryjeva*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Fox, A., Baker., 1959. *The Power of Small States: Diplomacy in World War II*. Chicago: University of Chicago Press.
- Fox, A., Baker., 1969. The Small States in the International System: 1919–1969. *International Journal* Vol. 24, No. 4. str. 751–764.
- Freud, S., 1992. Der Humor. V: S. Freud., 1992. *Der Witz und seine Beziehung zum Unbewußten*. Frankfurt am Main: Fischer. str. 253–256.
- Freud, S., 2002. *The Joke and Its Relation to Unconscious*. London: Penguin Books.

- Friedman, N., 2000. *The Fifty-Year War: Conflict and Strategy in the Cold War*. London: Chatham Publishers.
- Friedman, T., 2005. *The World is Flat: A Brief History of Twenty-first Century*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Friedman, L. T., 2009. There's no magic bullet. *International Herald Tribune*. Monday, February 2. str. 6.
- Frlec, B., 2005. *Slovinci, Slovenija in OVSE*. Ljubljana: Ministrstvo za zunanje zadeve.
- Frlec, B., 2006. The Slovenian Chairmanship: A Mid-Term Report. V: V-Y. Ghebali, D. Warner, ur. 2006. *The Reform of the OSCE 15 Years After the Charter of Paris for a New Europe: Problems, Challenges and Risks*. Geneva. str. 9–52.
- Fromkin, D., 2009. *A Peace to end all Peace: The Fall of the Ottoman Empire and the Creation of the Modern Middle East*. New York: Henry Holt and Company.
- Fukuyama, F., 2004. *State Building. Governance and World Order in the Twenty First Century*. London: Profile Books.
- Fukuyama, F., 2011. *The Origins of Political Order: From Prehuman Times to the French Revolution*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Fukuyama, F., 2014. *Political Order and Political Decay: From the Industrial Revolution to the Globalization of Democracy*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Gaddis, J. L., 2005. *The Cold War*. London: Penguin Books.
- Gay, P., 1992. Einleitung. V: S. Freud, 1992. *Der Witz und seine Beziehung zum Unbewußten*. Frankfurt am Main: Fischer. str. 7–22.
- Gärtner, H., Hyde-Price, A., Reiter, E., ed. 2001. *Europe's New Security Challenges*. Wien, Verlag Lynne Rienner, Österreichisches Institute für Internationale Politik.
- Geser, H., 1992. Kleinstaaten im internationalen System. *Kölner Zeitschrift für Soziologie*, 44, Nr. 4. str. 627–654.
- Ghebali, V-Y., 2006. The Reform of the OSCE: Problems, Challenges and Risks. V: V-Y. Ghebali, D. Warner, ur. 2006. *The Reform of the OSCE 15 Years After the Charter of Paris for a New Europe: Problems, Challenges and Risks*. Geneva. str. 53–71.
- Gilli, G. A., 1974. *Kako se istražuje: vodič u društvenim istraživanjima*. Zagreb: Školska knjiga.
- Gilli, G. A., 1975. *Come si fa ricerca: guida alla ricerca sociale per non-specialisti*. Milano.
- Girschner, W., 1990. *Theorie sozialer Organisationen*. München: Juventa Verlag.
- Glenn, K. J., 2009. *Foreign Policy Challenges for the Obama Administration*. Sieps. European Policy Analysis. January, Issue 1, 2009.

- Glušič, H., 2003. Izraz negotove zavesti: Pogled na sočasni slovenski roman. V: M. Hladnik, G. Kocijan, ur. 2003. *Slovenski roman*. Ljubljana, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete. str. 287–295.
- Golob, I., 1992. *Drugod in tukaj*. Ljubljana: Prešernova družba.
- Götschell, L., 1997. *Regional Integrity and the Foreign and Security Policy Interests of Small States: A Framework of Analysis*. Predstavljeno na simpoziju o majhnih državah, Bern.
- Green, G., 2004. *The Honorary Consul*. London: Vintage.
- Gruban, D., 2007. *Moderna evropska diplomacija: Evropska unija kot diplomatski akter*. Magistrsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Gunn, J., 1988. Introduction. V: I. Asimov, 1988. *The Foundation Trilogy*. Norwalk: The Easton Press. str. i–iv.
- Gurvitch, G., 2001. *Sociology of Law*. New Brunswick, London: Transaction Publishers.
- Gustenau, G. E., ed. 2002. *Future Trends in Security Policy 2001*. Vienna: National Defence Academy, Federal Ministry of Defence.
- Gyarfašova, O., 1995. Die Slowakei nach der Auflösung der ČSFR. V: J. Langer, W. Pöllauer, ur. 1995. *Kleine Staaten in grosser Gesellschaft / Small States in the Emerging New Europe*. Eisenstadt: Verlag für Soziologie und Humanethologie. str. 337–350.
- Hafner, F. M., 1994. *Sociološka razsežja razpada Jugoslavije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Hamilton, K., Langhorne, R., 1995. *The Practice of Diplomacy: Its Evolution, Theory and Administration*. London, New York: Routledge.
- Hampton, T., 2009. *Fictions of Embassy*. Ithaca, London: Cornell University Press.
- Hansen, W. F., Hansen, R., 2002. *Handbook of Classical Mythology*. ABC Clío.
- Have combat experience, will travel. 2009. *The Economist*. March 28. str. 61–62.
- Hennessy, P., 2008. Introduction. V: J. Isaacs, T. Downing, *Cold War*. London: Abacus. str. xv–xx.
- Henrikson, A. K., 2002. Distance and foreign policy: a political geography approach. *International Political Science Review*, 23 (4). str. 437–466.
- Hillison, R. J., 2009. *New NATO Members: Security Consumers or Producers?* Washington: Strategic Studies Institute.
- Hobsbawm, E., 2000. *Čas skrajnosti: Svetovna zgodovina 1914–1991*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Hobsbawm, E., 2007. *Globalisation, Democracy and Terrorism*. London: Abacus.

- Horsman, M., Marshall, A., 1994. *After the Nation State*. Glasgow: Harper Collins Publishers.
- Höll, O., ur. 1983. *Small States in Europe and Dependence*. Wien: Wilhelm Braumüller.
- Höll, O., 1989. *Technologieentwicklung, wirtschaftliche Umgestaltung und europäische Integration*. Österreichisches Jahrbuch für Internationale Politik. 6. Jahrgang. Wien.
- Hribar, T., 2006. *Hitri tempo slovenske samovzpostavitve (1986–2008)*. V: Nova revija, let. XXV, št. 289–290. str. 1–29.
- Hunt, A., 2001. Introduction to the Transaction Edition. V: G. Gurvitch, *Sociology of Law*, New Brunswick, London: Transaction Publishers. str. XI–LIV.
- Ibler, V., 1987. *Rječnik međunarodnog javnog prava*. Zagreb: Informator.
- Igličar, A., 2004. *Sociologija prava*. Ljubljana: Pravna fakulteta, Cankarjeva založba.
- IOM (International Organization for Migration), 2006. *Glosar migracij*. Geneva: IOM.
- Isaacs, J., Downing, T., 2008. *Cold War*. London: Abacus.
- Janković, B., 1988. *Diplomatija: savremeni sistem*. Beograd: Naučna knjiga.
- Jambrek, P. 1992. *Uvod v sociologijo*, Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- James, E., Farah, M., ur. 2003. *The Cambridge Companion to Science Fiction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Janković, B., 1988. *Diplomacija, savremeni sistem*. Beograd: Naučna knjiga.
- Janning, J., 2004. Kriesenfaktoren im Prozess der Weiterentwicklung der Europäischen Union. V: E. Reiter, ur. 2004. *Jahrbuch für internationale Sicherheitspolitik 2004*. Hamburg, Berlin, Bonn: Mittler & Sohn GmbH. str. 281–291.
- Janning, J., 2008. *Welcome Back, America? Europe and the U.S.* Bertelsmann Stiftung. Spotlight Europe. 2008/12 – November 2008.
- Jary, D., Jary, J., ur. 2005. *Sociology: Collins internet-linked dictionary of*. Glasgow: Harper Collins.
- Jazbec, M., 1997. *Konzularni odnosi*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Jazbec, M., 1998. Vojaška diplomacija. V: M. Jazbec, ur. 1988. *Diplomacija in Slovenici*. Celovec: Založba Drava. str. 89–103.
- Jazbec, M., 1999. *Slovenec v Beogradu: 1987–1991*. Pohanca: samozaložba.
- Jazbec, M., 2000. *The Sociological and Organizational Aspects of Establishing the Diplomacies of New Small States: the Case of Slovenia with some Comparison with Estonia, Latvia and Lithuania*. Doktorsko delo. Klagenfurt/Celovec: Univerza v Celovcu.
- Jazbec, M., 2001. *The Diplomacies of New Small States: The Case of Slovenia with some comparison from the Baltics*. Aldershot: Ashgate.

- Jazbec, M., 2002.a *Diplomacija in varnost*. Ljubljana: Vitrum.
- Jazbec, M., 2002.b Koraki na desetletni poti. *Obramba*, 9: September 2002, leto 34. str. 6–9.
- Jazbec, M., 2003.a Die Umstrukturierung der europäischen Streitkräfte am Beispiel Sloweniens. *Österreichische Militärische Zeitschrift*, 1/2003. str. 50–52.
- Jazbec, M., 2003.b Varnostni izzivi postavljajo pred naše diplomate nove naloge. *Slovenska vojska*, let. XI/4. str. 6–9.
- Jazbec, M., 2004.a Petnajst let pozneje. V: *Rast, revija za literaturo, kulturo in družbena vprašanja*. Let. XV. December 2004. Št. 6 (96). str. 637–641.
- Jazbec, M., 2004.b Diplomacija malih držav in globalizacija. V: M. Brglez, D. Zajc, ur. 2004. *Globalizacija in vloga malih držav: Slovenija v procesih globalizacije*. str. 229–243. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Jazbec, M., 2004.c Priložnost za sinergično delovanje: Evropa in Slovenija v letu 2004. *Obramba 2/04*. Ljubljana. str. 9–10.
- Jazbec, M., 2004.č OVSE: Strategija za 21. stoletje. *Obramba 3/04*. Ljubljana. str. 10–12.
- Jazbec, M., 2004.d Evropska varnostna strategija. *Obramba 5/04*. Ljubljana. str. 6–7.
- Jazbec, M., 2005.a *Defence Reform in the Western Balkans: The Way Ahead*. Geneva: DCAF Policy Paper.
- Jazbec, M., 2005.b Slovenia and NATO – What are the Lessons Learned? V: L. Čehulić, ur. 2005. *Godišnjak Šipan 2004. Yearbook*. Zagreb: Politička kultura. Atlantsko vijeće Hrvatske. str. 145–150.
- Jazbec, M., 2005.c Vloga, organiziranost in delovanje OZN, Nato, EU in OVSE v izvajanju operacij v podporo miru. V: B. Pipenbaher, ur. 2005. *Vključevanje civilnih zmogljivosti v operacije v podporo miru*. Ljubljana: Ministrstvo za obrambo, Direktorat za obrambne zadeve, Sektor za civilno obrambo. str. 108–117.
- Jazbec, M., 2005.č The Fall of the Berlin Wall and the Change of the Paradigm. V: *IFIMES Yearbook 2004*. str. 147–159. Ljubljana: IFIMES.
- Jazbec, M., 2005.d Vojna diplomacija malih držav. *Međunarodne studije*, god. V, br. 4/2005. str. 73–92.
- Jazbec, M., 2005.e Evropski varnostni procesi – splošne značilnosti. V: M. Haček, D. Zajc, ur. 2005. *Slovenija v EU: zmožnosti in priložnosti*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. str. 447–462.
- Jazbec, M., 2005.f OVSE in sodelovanje z mednarodnimi organizacijami. V: *Integracije*, 2005.a, št. 2. str. 7–8.
- Jazbec, M., 2005.g Od Helsinkov do Ljubljane. V: *Integracije*, 2005.b, št. 4, str. 7.
- Jazbec, M., 2005/2006. *Ein Slowene in Belgrad: 1987–1991*. Klagenfurt: Mohorjeva Celovec.

- Jazbec, M., 2006.a *Zur Entwicklung der Europäischen Sicherheits- und Verteidigungspolitik: Die Rolle und Perspektiven Sloweniens*. Strategische Analysen. Büro für Sicherheitspolitik des Bundesministeriums für Landesverteidigung, Wien.
- Jazbec, M., 2006.b Razvoj evropske varnostne in obrambne politike (EVOP) in vloga ter možnosti Slovenije. *Bilten Slovenske vojske*. September 2006–8/Št. 2. str. 57–71.
- Jazbec, M., 2006.c Razvoj in dileme EVOP. V: M. Haček, D. Zajc, ur. 2006. *Demokracija v globalizaciji: globalizacija v demokraciji*. str. 95–108. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Jazbec, M., 2006.č Organisational challenges and experiences of the Slovene OSCE Chairmanship. *Helsinki Monitor*. Quarterly on Security and Cooperation in Europe. Vol. 17, 2006, № 3. str. 269–278.
- Jazbec, M., 2006.d *Slovenec v Beogradu: 1987–1991*. Pohanca: samozaložba.
- Jazbec, M., 2006.e Osnove praktične diplomacije. V: B., Pipenbaher, ur. 2006. *Civilne razsežnosti operacij v podporo miru*. Ljubljana: Ministrstvo za obrambo, Direktorat za obrambne zadeve: Sektor za civilno obrambo. str. 149–176.
- Jazbec, M., 2006.f *Mavrica izza duše*. Gorjuša: Založba Miš.
- Jazbec, M., 2006.g Globalizing European Security Processes. V: A. Gosar, ur. 2006. *Globalizirana Evropa/Globalized Europe*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Založba Annales: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko. str. 173–182.
- Jazbec, M., 2007.a Diplomacy and Security after the End of the Cold War: The Change of the Paradigm. V: J. Gruša, ur. 2007. *41st Yearbook 2006*. Vienna: Diplomatiska Akademie Wien. str. 163–177.
- Jazbec, M., 2007.b *Vojaška in obrambna diplomacija*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Jazbec, M., 2007.c Postmoderna diplomacija. *Teorija in praksa*, let. 44, št. 6. str. 877–895.
- Jazbec, M., 2007.č Slovenska diplomacija od ure nič do predsedovanja EU. V: M. Haček, D. Zajc, ur. 2007. *Slovenija v evropski družbi znanja in razvoja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. str. 131–145.
- Jazbec, M., 2007.d *Diplomacy and Security in the Western Balkans*. Ljubljana: IFIMES.
- Jazbec, M., 2007.e Slovenia and NATO – What are the lessons learned? V: M. Jazbec, 2007. *Security and Diplomacy in the Western Balkans*. Ljubljana: IFIMES. str. 117–123.
- Jazbec, M., 2008.a Diplomacy and Ethics: focusing on an individual. V: J. Juhant, B. Žalec, ur. 2008. *Surviving globalization: an uneasy gift of interdependence*. Theologie Ost-West, Europäische Perspektiven, Bd. 13. Berlin: Lit. 2008. str. 253–266.

- Jazbec, M., 2008.b Slovenia: the long march from Belgrade to Brussels. V: J. Langer, ur. 2008. *Forces shaping the EU: social science approaches to understanding the European Union*. Frankfurt am Main: Peter Lang. str. 241–257.
- Jazbec, M., 2008.c Slovenian EU presidency: a first class diplomatic endeavour. V: M. Jazbec, ur. 2008. *Slovenia's presidency of the Council of the European Union: external relations*. Ljubljana: Ministry of Foreign Affairs. str. 111–115.
- Jazbec, M., 2009.a *Dvajseta obletnica konca hladne vojne: 1989–2009*. Ljubljana: IF-IMES.
- Jazbec, M., 2009.b *Osnove diplomacije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Jazbec, M., 2009.c *Slovenia and NATO: A Handful of Useful Experience*.
www.ifimes.org
www.worldsecuritynetwork.com [07.05.2009]
- Jazbec, M., 2009.č Evropska diplomacija. V: S. Kajnč, D. Lajh, ur. 2009. *Evropska unija od A do Ž*. str. 64–68. Ljubljana: Uradni list.
- Jazbec, M. 2009.d *Martin Krpan – diplomat in vojščak*. Studeno: Zavod Martin Krpan.
- Jazbec, M. et al. 2009. *Enake možnosti v slovenski diplomaciji*. Ljubljana: Ministrstvo za zunanje zadeve, Inštitut za slovensko izseljenišтво, ZRC SAZU.
- Jazbec, M., 2010.a Globalna multilateralala. *Obramba*, Marec 2010. str. 20–23.
- Jazbec, M., 2010.b Small States and Diplomacy: An Indispensable, though Much Diversified Relation. *Halduskultuur* 11(1). str. 66–83.
- Jazbec, M., 2010.c Martin Krpan kot prispevka diplomata in vojščaka. *Le Monde Diplomatique – Svet diplomacija. Slovenska izdaja*. Avgust 2010. str. 10–13.
- Jazbec, M. et al. 2011. *Equal Opportunities in Slovenian Diplomacy*. Ljubljana: ZRC Publishing Scientific Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts.
- Jazbec, M., 2011. The European Union: An Empire in Search of a Joke. V: J. Langer, ur. 2011. *Analysis and Visions for Europe: Theories and General issues*. Frankfurt a. M.: Peter Lang. str. 213–230.
- Jazbec, M., 2012.a Strategic Partnership as a Foreign Policy Backbone. *Slovenia Info*, June 12, 2012. str. 23.
- Jazbec, M., 2012.b Uvodna študija: Sociologija diplomacije – od ideje do poskusa konceptualizacije. V: M. Jazbec, ur. 2012. *Sociologija diplomacije: izhodišča, okvir in študije primerov*. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede. str. 11–43.
- Jazbec, M., 2012.c Predgovor. V: A. Rahten, 2012. *Jugoslovanska velika noč*. Ljubljana: Založba GV. str. 7–10.
- Jazbec, M., 2013.a The sociology of diplomacy: a general outline with some aspects and dilemmas. *Perspectives: review of Central European affairs*. Vol. 21, № 1. str. 87–108.

- Jazbec, M., 2013. Persuasion in Sociology of Diplomacy. V: J. Kurbalija, ur. 2013. *Persuasion: the essence of diplomacy*. Geneva, Malta: Diplo and MEDAC. str. 65–73.
- Jazbec, M., ur. 2014. *Sociology of Diplomacy: Initial Reading*. Istanbul: Istanbul Kültür Üniversitesi.
- Jazbec, M. 2015. *Diplomat Martin Krpan*. Ljubljana: Založba Forma 7.
- Jazbec, M., 2018. Isaac Asimov's Foundation Trilogy and its Perception of Diplomacy: Envoys, Protocol, Talks. *European Perspectives*, Vol. 9, No. 1 (16). str.111–137.
- Jazbec, M., 2021. Diplomatic Functions in the 21st Century Diplomacy. *Journal of Law and Politics*, Vol. 2, No. 1. str. 1–12.
- Jazbec, M., Zajc, D., 2008. Slovenia and the EU Presidency 2008. V: A. Ágh, J. Kis-Varga. 2008. *The prospect of the EU team presidencies: Integrative balancing in the new member states*. Budapest: Hungarian Centre for Democracy Studies – Together for Europe Research Centre. str. 183–193.
- Jelušič, L., 1997. *Legitimnost sodobnega vojaštva*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Jelušič, L., 2001. Mirovne operacije – prostor izmenjave izkušenj slovenske vojske in slovenske policije. V: M. Pagon, *Dnevi varstvoslovja, 1. del*. Ljubljana: Visoka policijsko-varnostna šola. str. 787–793.
- Jelušič, L., ur. 2005. *Mirovne operacije in vloga Slovenije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Jelušič, L., 2005. Mirovne operacije: opredelitve, problemi, prihodnost. V: L. Jelušič, ur. 2005. *Mirovne operacije in vloga Slovenije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. str. 11–33.
- Jerak, B., Purkart, A., 1997. *Some Characteristics of Slovenian Diplomacy*. Predstavljeno na OVSE seminarju, Stockholm, januar 1997.
- Jović, B., 1996. *Zadnji dnevi SFRJ*. Ljubljana: Slovenska knjiga.
- Jönsson, C., Martin, H., 2005. *Essence of Diplomacy*. London: Palgrave Macmillan.
- Jurišič, Ž. B., 1989. *Ivo Andrić u Berlinu 1939–41*. Sarajevo: Svjetlost.
- Juvan, J., 2005. Operacije Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi. V: L. Jelušič, ur. 2005. *Mirovne operacije in vloga Slovenije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. str. 111–123.
- Južnič, S., 1993. *Identiteta*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Južnič, S., 1996. Antropologija humorja. *Teorija in praksa*. 33 (4). str. 545–557.
- Kagan, R., 2004. *Of Paradise and Power: America and Europe in the New World Order*. New York: Vintage Books.
- Kajnc, S., 2005. Changes in Slovenian foreign policy following accession to the European Union. V: *CFSP Forum*, 3(3). str. 3–6.

- Kajnič, S., Svetličič, M., 2009. *Ocena uspešnosti in problemi slovenskega predsedovanja svetu EU – pogled od znotraj*. V: Teorija in praksa, let. 46, 1–2/2009. str. 5–29.
- Kajnič, S., Lajh, D., ur. 2009. *Evropska unija od A do Ž*. Ljubljana: Uradni list.
- Kaltenbrunner, G. K., 1987. *Wozu Diplomatie: Aussenpolitik in einer zerstrittenen Welt*. München: Herder.
- Kamp, K. H., Yost, S. D., ur. 2009. *NATO and 21st Century Deterrence*. Rome: NATO Defense College.
- Katzenstein, P. J., 1991. *Small States in World Markets: Industrial Policy in Europe*. London: Cornell University Press.
- Kavčič, V., 1987. *Veleposlanik na Kitajskem*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Kaye, D. D., 2005. *Rethinking Track Two Diplomacy: The Middle East and South Asia*. Clingendael: Netherlands Institute of International Relations.
- Keber, D., 1996. Problem majhne države. V: D. Rupel, et al. 1996. *Slovenska smer*. Ljubljana: Cankarjeva založba. str. 134–144.
- Keller, P., 2009.a *Der NATO Gipfel 2009: Zum 60. Geburtstag ein neues Strategisches Konzept? Analysen & Argumente*. Konrad Adenauer Stiftung. Ausgabe 62. März 2009.
- Keller, P., 2009.b *Unterwegs ins Ungevisse: Die Strategiedebatte der NATO nach dem Gipfel*. *Internationale Politik*. Mai 2009. str. 94–97.
- Kelley, R. J., 2010. The New Diplomacy: Evolution of a Revolution. *Diplomacy and Statecraft*, 21. str. 286–305.
- Kemp, W., 2006. The Reform of the OSCE: Problems, Challenges and Risks. V: V-Y. Ghebali, D. Warner, ur. *The Reform of the OSCE 15 Years After the Charter of Paris for a New Europe: Problems, Challenges and Risks*. Geneva, 2006. str. 97–112.
- Kennedy, P., 1989. *The Rise and Fall of the Great Powers: Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000*. London: Fontana Press.
- Kennedy, P., 1993. *In Vorbereitung auf das 21. Jahrhundert*. Frankfurt: S. Fischer.
- Keohane, R. G., 1969. Lilliputian's Dilemmas: Small States in International Politics. *International Organisation*, 23, No. 2. str. 291–310.
- Keohane, R. O., Nye, J. S., 2001. *Power and Interdependence*. New York: Longman.
- Kersnik, J., 1986. *Kmetske slike*. Maribor: Založba Obzorja.
- Kindley, R., 1995. Challenges to Traditional Economic Governance in Small European States. V: J. Langer, W. Pöllauer, ur. 1995. *Kleine Staaten in grosser Gesellschaft / Small States in the Emerging New Europe*. Eisenstadt: Verlag für Soziologie und Humanethologie. str. 125–148.
- Kissinger, H., 1994. *Diplomacy*. New York: Simon and Schuster.

- Kissinger, H. A., Summers, L. H., 2004. *Renewing the Atlantic Partnership*. Report of an Independent Task Force Sponsored by the Council on Foreign Relations. Brookings Institution Press.
- Khudoley, K., 2009. NATO Enlargement and Russia. V: *News of the Euro-Atlantic Council of Slovenia: Young at 60 (Conference Materials)*. Volume VIII. No. 1/2009. Ljubljana. str. 107–110.
- Kirn, A., ur. 1991. *Ekologija, Ekonomija, Entropija*. Maribor: ARAM.
- Kmecl, M. 1981. *Fran Levstik*. Ljubljana: Partizanska knjiga.
- Koron, A., 2003. Roman kot avtobiografija. V: M. Hladnik, G. Kocijan, ur. 2003. *Slovenski roman*. Ljubljana, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete. str. 191–201.
- Korošec, T., 2006. Spremnna beseda k prvi slovenski izdaji. V: M. Jazbec, 2006. *Slovenec v Beogradu: 1987–1991*. Pohanca: samozaložba. Druga izdaja. str. 18–20.
- Kos, J., 1982. Levstik in Andersen. *Slavistična revija*, let. 30, št. 3. str. 241–266.
- Kos, J., 2009. Uvod v zgodovino romana. V: J. Kos, 2009. *Svetovni roman*. Ljubljana, Literatura. str. 4–20.
- Kosanic, Z., 2009. *Obstacles to FYROM's membership of NATO: a tougher agenda than expected*. Research Paper. NATO Defense College. No. 44. February 2009.
- Kosin, M., 1997. Kakšno profesionalno diplomatsko službo bi rabila Slovenija. *Teorija in praksa*, let. 34, 2/1997. str. 228–240.
- Kotnik, D. I., 2002. *Preoblikovanje oboroženih sil sodobnih evropskih držav*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Kovačević, Ž. 2004. *Međunarodno pregovarjanje*. Beograd: Filip Višnjić.
- Kranjc, M. F., 2005. *Slovenska vojaška inteligenca*. Grosuplje: Grafis Trade.
- Krugman, P., 2012. Introduction. V: I. Asimov, 2012. *The Foundation Trilogy*. London: Folio Society. str. ix–xvi.
<https://webpace.princeton.edu/users/pkrugman/FDT%20intro.pdf> (15.02.2014)
<http://krugman.blogs.nytimes.com/2012/10/16/seldon-seen/> (15.02.2014)
- Kupchan, A. C., 2009. NATO's hard choices. *International Herald Tribune*. Tuesday, March 31, 2009. str. 6.
- Kurbalija, J., Slavik, H., ur. 2001. *Language and Diplomacy*. Malta: Mediterranean Academy of Diplomatic Studies.
- Kurbalija, J., 2013. Introduction. V: J. Kurbalija, ur. 2013. *Persuasion: the essence of diplomacy*. Geneva, Malta: Diplo and MEDAC. str. 1–6.
- Kühnhardt, L., 2003. *Contrasting Transatlantic Interpretations. The EU and the US towards a Common Global Role*. Sieps 2003: 10p. Stockholm: Swedish Institute for European Policy Studies.

- Lah, K., Inkret, A., 2002. *Slovenski literarni junaki: Mali leksikon*. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.
- Langer, J., ur. 1992. *Emerging Sociology: An International Perspective*. Aldershot: Avebury.
- Langer, J., 1992. Emergence of Sociology. V: J. Langer, ur. 1992. *Emerging Sociology*, Aldershot: Avebury. str. 1–18.
- Langer, J., Pöllauer, W., ur. 1995. *Kleine Staaten in grosser Gesellschaft/Small States in the Emerging New Europe*. Eisenstadt, Verlag für Soziologie und Humanethologie.
- Langhorne, R., 2005. The Diplomacy of Non-state Actors. *Diplomacy and Statecraft*. № 16. str. 331–339.
- Langhorne, R., 2008. Current Developments in Diplomacy: Who are the Diplomats Now? V: C. Jönsson, R. Langhorne, ur. 2008. *Diplomacy, Volume 3: Problems and Issues in Contemporary Diplomacy*. London: SAGE Publications. str. 331–342.
- Leeming, D. A., 1990. *The World of Myth*. New York: Oxford University Press.
- Legiša, L., 1989. Ivo Andrić in Travniška kronika. V: I. Andrić, 1989. *Travniška kronika*. Ljubljana, Cankarjeva založba. 5–24.
- Leguey-Feilleux, J. R., 2009. *The Dynamics of Diplomacy*. Boulder, London: Lynne Rienner Publishers.
- Lévi-Strauss, C., 1995. *Myth and Meaning*. New York: Schocken Books.
- Levstik, F. 1965. *Martin Krpan: pripovetke*. Beograd: Kultura, Zbirka Školsko štivo, kolo II, br. 16, 1965. str. 7–21.
- Levstik, F., 1978. *Martin Krpan z Vrha. Popotovanje iz Litije do Čateža*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Levstik, F., 1983. *Martin Krpan*. Klagenfurt/Celovec: Založba Drava Verlag.
- Levstik, F., 2008. *Martin Krpan*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Link, W., 2003. Keine Akzeptanz: Das Kardinalproblem hegemonial-imperialer Politik der USA. V: E. Reiter, ur. 2003. *Jahrbuch für internationale Sicherheitspolitik 2003*. Hamburg, Berlin, Bonn: Verlag E. S. Mittler & Sohn GmbH. str. 135–146.
- Lipušček, U., 2003. *Ave, Wilson: ZDA in prekranje Slovenije v Versaillesu 1919–1920*. Ljubljana: Založba Sophia.
- Lorenz, K., 2002. *On Aggression*. London, New York: Routledge.
- Lukšič, H. M. 1995. *Ko tujina postane dom*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Lundestad, G., 2005. *East, West, North, South: Major Developments in International Relations Since 1945*. London: SAGE.

- Magalhães, J. D. C., 1988. *The Pure Concept of Diplomacy*. New York: Greenwood Press.
- Magoulick, M., 2012. *What is Myth?* What other scholars say about myths (especially as connected to heroism).
<http://www.faculty.de.gcsu.edu/~mmagouli/defmyth.htm> (27.09.2012)
- Makarovič, J., 1996. *Evropske korenine slovenske ustvarjalnosti*. Maribor: Založba Obzorja.
- Mal, P., 2009. *Slovenska diplomacija ob uri nič: Nastanek in zgodnji razvoj diplomacije Republike Slovenije*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Malešič, M., 2002. Slovenska javnost: politično uradniška elita in NATO. *Teorija in praksa*, Maj / Junij, 2002. Let. 39, št. 3. str. 414–425.
- Mann, G., ur. 2001. *The Mammoth Encyclopedia of Science Fiction*. New York: Carroll & Graf Publishers.
- Marc, L., 2008. Evropska soseščina in širitev. V: *Predsedovanje Slovenije Svetu Evropske unije: Zunanji odnosi*. Ljubljana: Ministrstvo za zunanje zadeve. str. 43–44.
- Markovski, D., 2017. *Consular Service. Organization and Practice*. Bogdanci: Sofija.
- Martinović, J., 1970. Martin Krpan kao parodija. *Slavistična revija*, god. 18, br. 1–2. str. 219–240.
- Mason, J., 2002. *Qualitative Researching*. London: SAGE.
- Mattingly, G., 2008. The First Resident Embassies: Mediaeval Italian Origins of Modern
- Diplomacy. V: C. Jönsson, C., R. Langhorne, ur. 2008. *Diplomacy*. Volume II. London: SAGE. str. 214–231.
- Mautner-Markhof, F., 2004. *Order and Chaos in the 21st Century*. Wien: Schriftenreihe der Landesverteidigungsakademie.
- McGarty, C., 2002. *Stereotypes as Explanations: The Formation of Meaningful Beliefs about social groups*. Cambridge: University Press.
- McLeod, S., 2008. *Stereotypes*.
<http://www.simplypsychology.org/katz-braly.html> (27.09. 2012)
- McMahon, R. J., 2003. *Cold War: A Very Short Introduction*. Oxford: University Press.
- Medish, M., 2009. NATO at 60: Save the champagne. *International Herald Tribune*. Friday, April 03, 2009. str. 6.
- Meerts, P. W., 1999. The Changing Nature of Diplomatic Negotiation. V: J. Melissen, ur. 1999. *Innovation in Diplomatic Practice*. Houndmills: Palgrave. str. 79–93.

- Meier, V., 1996. *Zakaj je razpadla Jugoslavija*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Melissen, J., ed. 1999. *Innovation in Diplomatic Practice*. London: MacMillan.
- Melissen, J., 1999. Introduction. V: J. Melissen, ur. 1999. *Innovation in Diplomatic Practice*. Hampshire: Palgrave. str. xiv–xxiii.
- Melissen, J., 2008. Summit Diplomacy Coming of Age. V: C. Jönsson, R. Langhorne, ur. 2008. *Diplomacy, Volume 3: Problems and Issues in Contemporary Diplomacy*. London: SAGE Publications. str. 185–202.
- Michta, A. A., 2006. Transatlantic Troubles: Are they America's loss? *The National Interest*. Nov./Dec. 2006. str. 62–66.
- Michta, A. A., 2007. Democracy Delusion: The misconception that values won the Cold War. *The American Conservative*. August 27, 2007. str. 25–27.
- Mikolić, M., 1995. *Diplomatski protokol*. Zagreb: MATE.
- Milašinović, M. R., 1987. *Teror slobode, lice i naličje diplomatije*. Zagreb: Jugoart.
- Milinović, D., 2002. *Kradljivac uspomena*. Zagreb: Znanje.
- Mlinar, Z., 1995. Territorial Dehierarchization in the Emerging New Europe. V: J. Langer, W. Pöllauer, ur. 1995. *Kleine Staaten in grosser Gesellschaft / Small States in the Emerging New Europe*. Eisenstadt: Verlag für Soziologie und Humanethologie. str. 161–180.
- Morgan, G., 1989. *Creative Organization Theory: A Resource Book*. London: SAGE.
- Morgan, G., 2006. *Creative Organization Theory: A Resourcebook*. London: SAGE.
- Morgenthau, H. J., 1967. *Politics Among Nations*. New York: Publisher.
- Morgenthau, H., 1995. *Politika med narodi: borba za moč in mir*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Mullan, J., 2006. *How Novels Work*. New York: Oxford University Press.
- Murray, S., Sharp, P., Wiseman, G., Crikemans, D., Melissen, J., ur. 2011. The Present and Future of Diplomacy and Diplomatic Studies. *International Studies*, Vol. 13, No. 4. str. 709–728.
- Müller, H., 2004. Das Transatlantische Risiko. Deutungen des amerikanisch-europäischen Weltordnungskonflikts. V: *Aus Politik und Zeitgeschichte*, Beilage zur Wochenzeitung Das Parlament. 2004. Bonn: Herausgeben von der Bundeszentrale für politische Bildung.
- MZZ, 2008. *Predsedovanje Slovenije Svetu EU: Zunanji odnosi*. Ljubljana: Ministrstvo za zunanje zadeve.
- NATO Handbook. 2001. Brussels: NATO Office of Information and Press.
- Neuhold, H., 1992. *Das österreichische Außenministerium vor den Herausforderungen strukturellen Änderungen im Internationale Politik*. Wien: Publisher.

- Neumann, I. B., 2012. *At home with the diplomats: inside a European foreign ministry*. Ithaca: Cornell University Press.
- Neumann, I. B., Nexon, D. H., ur. 2006. *Harry Potter and International Relations*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.
- Nežmah, B., 1991. Človek, ki je napovedal bombardiranje Beograda. *Mladina*, št. 50. str. 28–30.
- Nick, S. 1997. *Diplomacija: Metode i tehnike*. Zagreb: Barbat.
- Nicolson, H., 1988. *Diplomacy*. Washington: Georgetown University.
- Nye, J. S., 2004. *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York: Perseus Books Group.
- Nye, J. S., 2004. Europe's Soft Power. *The Globalist*, 3. 5. 2004.
www.theglobalist.com/StoryId.aspx?StoryId=3886 (01.05.2008).
- Okano-Heijmans, M., 2013. Consular Affairs. V: F. A. Cooper, J. Heine, R. Thakur, ur. 2013. *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy*. Oxford University Press. str. 473–492.
- Oravcova, M., 1988. *Héros populaires de tous les temps*. Pariz: Gründ.
- Osolnik, B., 1992. *Med svetom in domovino*. Maribor: Založba Obzorja.
- Osolnik, M., 1998. Diplomacija kot poklic. V: M. Jazbec, ur. 1998. *Diplomacija in Slovenci*. Celovec: Založba Drava. str. 122–139.
- ÖKOLOGIA. Handbuch für Umweltorientierte Unternehmenspolitik. 1989. Wiener Akademie für Zukunftsfragen.
- Queller, D. E. 2008. Medieval Diplomacy. V: C. Jönsson, R. Langhorne, ur. 2008. *Diplomacy, Volume II: History of Diplomacy*, SAGE, London, 2008. str. 193–213.
- Pagden, A., ur. 2002. *The Idea of Europe*. Cambridge University Press.
- Paterson, W. E., 1969. Small States in International Politics. *Cooperation and Conflict*. 4/1969. str. 119–123.
- Paternu, B. 1978. Levstikov Krpan med mitom in resničnostjo. *Slavistična revija*, let. 26, št. 3, 1978. str. 233–252.
- Peacock, R. L., 2010. *A History of Modern Europe: 1789–1981*. Harlow: Heinemann Educational.
- Petrič, E., 1996. Zunanja politika majhnih držav. *Teorija in praksa*, let. 33, 6/1996. str. 876–897.
- Petrič, E. et al., 2007. *Slovenci v očeh Imperija: Priročniki britanskih diplomatov na pariški mirovni konferenci 1919*. Studia Diplomatica Slovenica. Ljubljana: CEP, ZRC SAZU.
- Petrič, E., 2010. *Zunanja politika: Osnove teorije in praksa*. Jable, Ljubljana: CEP, ZRC.

- Petrič, E., 2013. *Foreign Policy: From Conception to Diplomatic Practice*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers.
- Petritsch, W., 2006. Spremnna beseda k nemški izdaji. V: M. Jazbec, 2006. *d Slovenec v Beogradu: 1987–1991*. Pohanca: samozaložba. Druga izdaja. str. 13–15.
- Pirjevec, J., 1995. *Jugoslavija: 1919–1992. Nastanek, razvoj ter razpad Karađordjevičeve in Titove Jugoslavije*. Koper: Lipa.
- Pirjevec, J., 2001. *Tito in tovariši*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Pluijm, R., 2007. *City Diplomacy: The Expanding Role of Cities in International Politics*. Clingendael: Netherlands Institute of International Relations.
- Pogačnik, F., 1965. Vladimir Vauhnik – življenje in osebnost. V: V. Vauhnik, 1965. *Nevidna fronta: 1. Na preži – 2. BBZ. Spomini*. Buenos Aires: Svobodna Slovenija. str. 7–13.
- Pogačnik, J. 1976. Martin Krpan in Kanjoš Macedonović. *Jezik in slovstvo*, let. 22, št. 6. str. 161–170.
- Popov, A., 2008. *Mission: London*. München: Deutscher Taschenbuch Verlag.
- Popov, A., 2014. *Mission London*. London: Istros Books.
- Prasad, N., 2009. Small but Smart: Small States in the Global System. V: A. F. Cooper, T. M. Shaw, ur. 2009. *The Diplomacies of Small States: Between Vulnerability and Resilience*. Palgrave Macmillan. str. 41–64.
- President Bush Discusses NATO Alliance During Visit to Latvia
<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2006/11/print/2006112...>
(20.12.2006)
- Rana, K. S., 2002. *Bilateral Diplomacy*. Malta: Mediterranean Academy of Diplomatic Studies.
- Rana, K., 2008. *The 21st Century Ambassador: Plenipotentiary to Chief Executive*. Malta, Geneva: DiploFoundation.
- Rana, K., Kurbalija, K., 2007. *Foreign Ministries: Managing Diplomatic Networks and Optimizing Value*. Malta, Ženeva: DiploFoundation.
- Rahten, A., 2012. *Jugoslovska velika noč*. Ljubljana: Založba GV.
- Rahten, A., Šumrada, J., ur. 2011. *Velikih pet in nastanek Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev / Les Cinq Grands aet la création du Royaume des serbes, Croates et Slovènes*. Studia Diplomatica Slovenica. Ljubljana: CEP, ZRC SAZU.
- Recacoechea, de, J., 2007. *American Visa*. New York: Akashic Books.
- Reiter, E., Gärtner, H., ur. 2000. *Small States and Alliances*. Physika-Verlag, Wien: Österreichers Institute für Internationale Politik.
- Reiter, E., 2003. *Perspektiven der globalen strategischen Entwicklung. Das Ende der Ordnung von Jalta*. Hamburg, Berlin, Bonn: Mittler & Sohn GmbH.

- Reiter, E., 2004. India: The New Global Power Changes the Strategic Situation in Asia and Eurasia. V: E. Reiter, P. Hazdra, ur. 2004. *The Impact of Asian Powers on Global Developments*. Heidelberg, New York: Physica Verlag. str. 93–99.
- Repe, B., 2002. *Jutri je nov dan: Slovenci in razpad Jugoslavije*. Ljubljana: Modrijan.
- Richelieu, A. du P., Cardinal de., 1990. *Testament politique*. Presented by Daniel Dessert. Paris: Complexe.
- Rifkin, J., 1980. *The Entropy*. New York.
- Riordan, S., 2003. *The New Diplomacy*. Cambridge: Polity.
- Rizman, R., 2008. *Globalizacija in avtonomija: Prispevki za sociologijo globalizacije*. Ljubljana: Filozofska Fakulteta.
- Roberts, A., 2011. Introduction. V: Čapek, K., R.U.R. (Rossum's Universal Robots) and War With the Newts. London: Orion Publishing. str. i–ix.
- Roberts, I., 2014. Foreword. V: B. Barder, 2014. *What Diplomats Do*. London: Rowman & Littlefield. str. ix–x.
- Roberts, J. M., 1996. *History of Europe*. London: Helicon.
- Robinson. P., 2007. Tear Down This Wall. *Prologue Magazine*, Summer 2007, Vol. 39, No. 2.
<https://www.archives.gov/publications/prologue/2007/summer/berlin.html>
- Robinson, W. I., 2009. Saskia Sassen and the Sociology of Globalization: A Critical Appraisal. *Sociological Analysis*, Vol. 3, No. 1. str. 5–29.
<http://www.soc.ucsb.edu/faculty/robinson/Assets/pdf/Saskia%20Sassen.pdf> (16.09.2012)
- Rommetvedt, H., Oluf L., Zajc, D., 2005. *Internationalization of National Parliaments; The Norwegian Storting and the Slovene Državni zbor*. The International RCLS Conference on the Internationalization of Parliaments and their Role in the EU, Ljubljana.
- Rosenau, J., N. 2005. Turbulence and Terrorism: Reframing or Readjusting the Model? V: E. Aydinli, J. N. Rosenau, ur. 2005. *Globalization, Security, and the Nation State: Paradigms in Transition*. str. 221–229.
- Rosenau, N. J. 2006. *The Study of World Politics. Volume 1: theoretical and methodological challenges*. London and New York: Routledge.
- Rotfeld, A. D., 2000. *For A New Partnership in the New Century: The Relationship between the OSCE, NATO and EU*. Anniversary Seminar of the CSCE/OSCE.
- Rowley, S., J., Kurtz-Costes, B., Mistry, R. and Feagans, L., 2007. Social Status as a Predictor of Race and Gender Stereotypes in late Childhood and Early Adolescence. *Social development*. (16) 1. str. 150–168.
- Rupel, D., 1992. *Skrivnost države, Spomini na domače in zunanje zadeve 1989–1992*. Ljubljana: Založba Delo – Novice.

- Rupel, D., 1994. Čas politike. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Rupel, D., Trekman, B., Jazbec, M., Golob, I., 2000. *Desetletje slovenske neodvisne zunanje politike, maj 1990. – maj 2000.* (A Decade of Slovenia's Independent Foreign Policy, May 1990. – May 2000). Ljubljana. Republika Slovenija, Ministrstvo za zunanje zadeve.
- Salonius-Pasternak, C., ed. 2007. *From Protecting Some to Securing Many: NATO's Journey from a Military Alliance to a Security Manager.* Helsinki: The Finnish Institute of International Affairs.
- Sanfelice di Monteforte, F., 2009. NATO Enlargements: Military Aspects and Implications. *News of the Euro-Atlantic Council of Slovenia: Young at 60 (Conference Materials).* Volume VIII. No. 1/2009. Ljubljana. str. 67–70.
- Sassen, S., 2007. *A Sociology of Globalization.* New York, London: W. W. Norton & Company.
- Satow's Guide to Diplomatic Practice.* 1994. London, New York. Edited by Lord Gore-Booth.
- Scheffer, d. H. J., 2009.a NATO at 60: Alive and kicking. *International Herald Tribune.* Friday, April 04, 2009. str. 6.
- Scheffer, d. H. J., 2009.b NATO at 60: the way forward.
www.worldsecuritynetwork.com (21.05.2009)
- Schmidt, P., 2003. Kerneuropa der Sicherheitspolitik: Integration oder Spaltung der EU? V: E. Reiter, ur. 2003. *Jahrbuch für internationale Sicherheitspolitik 2003.* Hamburg, Berlin, Bonn: Verlag E. S. Mittler & Sohn GmbH. str. 241–256.
- Sen, B., 1988. *A Diplomat's Handbook of International Law and Practice.* Dordrecht: Martin Nijhoff Publishers.
- Senjur, M., ur. 1983. *Slovenia: A Small Country in the Global Economy.* Ljubljana: Center for International Cooperation and Development.
- Serfaty, S., 2009. No Time for a Time-out in Europe. *Current History.* March 2009.
- Sežun, D., 1999. *Vojaški ataše in obveščevalna dejavnost.* Ljubljana: Visoka policijsko-varnostna šola, diplomatska naloga.
- Sharp, P., 2009. *Diplomatic Theory of International Relations,* New York: Cambridge University Press.
- Simms, B., 2013. *Europe: The Struggle for Supremacy, 1453 to the Present.* London: Allen Lane.
- Simoniti, I., 1994. *Multilateralna diplomacija.* Ljubljana: Teorija in praksa.
- Singer, J. D., Small, M., 1966. The Composition and Status Ordering of the International System: 1815–1940. *World Politics.* XVIII, January 1966. str. 236–282.

- Slavik, H., ed. 2004. *International Communication and Diplomacy*. Malta, Geneva: DiploFoundation.
- SLOVENIJA 88: OKOLJE IN RAZVOJ. 1989. Ljubljana: Zbomik SAZU.
- Small, M., Singer, J. D., 1973. The Diplomatic Importance of States: 1816–1970. *World Politics*. Vol. XXV, No. 4. str. 577–599.
- Smith, K. E., 2004. *European Union Foreign Policy in a Changing World*. Cambridge: Polity Press.
- Smith, R., 2006. *The Utility of Force: The Art of War in the Modern World*. London: Penguin Books.
- Spiegeleire, D. S., Korteweg, R., 2006. Military matters: Future NATOs. *NATO Review*. <http://www.nato.int/docu/review/2006/issue2/english/military.html> (15.10.2006)
- Stangor, C., ur. 2000. *Stereotypes and Prejudice: Key Readings*. London: Psychology Press.
- Stavans, I., 2007. Afterword. In Recacoechea, de, J., *American Visa*. New York: Akashic Books. str. 258–260.
- Steger, M. B., 2009. *Globalization: A Very Short Introduction*, Oxford: University Press.
- Stendhal, H. R., 1986. *Rdeče in črno*, I – II. Ljubljana: Cankarjeva Založba.
- Stone, N., 2010. *The Atlantic and its Enemies: a Personal History of the Cold War*. London: Allen Lane.
- Sulzberger, C. L., 1980. *Sedem celin in štirideset let. Izbrani memoari*. Zagreb: Globus.
- Svedin, U., Heurling, B., 1988. *Swedish Perspectives on Human Response To Global Change*. Helsingborg.
- Šabič, Z., Bukowski, C., ur. 2002. *Small States in the Post-Cold War World: Slovenia and NATO Enlargement*. Praeger Publishers.
- Šket, V., 2005. Uspešno prvo leto članstva v Natu. *Slovenska vojska*. Vol. XIII/7, IV/2005. str. 2.
- Škrjanc, R., 2005. Prvo leto potem. *Obramba*. Vol. 37, 4/2005. str. 4–5.
- Tavčar, I., 1999. *Izza kongresa*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Thorhallsson, B., 2000. *The Role of Small States in the European Union*. Aldershot: Ashgate.
- Thucydides. 1997. *The History of the Peloponnesian War*. Hertfordshire: Wordsworth Editions.
- Tolstoj, L. N., 1977. *Vojna in mir*, I – II. Ljubljana: Cankarjeva Založba.
- Tomažević, B., 1978. Spremnna beseda in opombe. V: F. Levstik, 1978. *Martin Krpan z Vrha, Popotovanje iz Litije do Čateža*. Ljubljana: Mladinska knjiga. str. 66–89.

- Toplak, C., 2003. *Združene države Evrope – zgodovina evropske ideje*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Trajkovski, G., 1990. *Diplomatski protokol*. Beograd: Nova.
- Trdina, S. 1974. *Besedna umetnost, II. del: Literarna teorija*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Tunjić, F., 2003. *Vmesna Evropa: konfliktnost državnih teritorialnih meja*. Koper: Univerza na Primorskem.
- Ure, J., ur. 1994. *Diplomatic Bag*. Cambridge: John Murray.
- Uthmann, v. J., 1985. *Die Diplomaten. Affären und Staatsaffären von den Pharaonen bis zu den Ostverträgen*. Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt.
- Vagts, A., 1959. *A History of Militarism*. New York: Meridian Books.
- Vagts, A., 1967. *The military Attache*. New Jersey.
- Valvasor, J. V., 1978. *Slava vojvodine Kranjske*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Varwick, J., 2003. Brauchen Europa und Amerika einander? Das Streben nach einer sicherheitspolitischen Autonomie der EU. V: E. Reiter, ur. 2003. *Jahrbuch für internationale Sicherheitspolitik 2003*. Hamburg, Berlin, Bonn: Verlag E. S. Mittler & Sohn GmbH. str. 391–405.
- Väyrynen, R., 1997. Small States: Persisting Despite Doubts. V: E. Inbar, G. Sheffer, ur. 1997. *The National Security of Small States in a Changing World*. Frank Cass. str. 41–75.
- Väyrynen, R., 1983. Small States in Different Theoretical Traditions of International Relations Research. V: O. Höll, ur. 1983. *Small States in Europe and Dependence*. Wien: Wilhelm Braumüller. str. 83–104.
- Vauhnik, V., 1965. *Nevidna fronta: 1. Na preži – 2. BBZ*. Spomini. Buenos Aires: Svobodna Slovenija.
- Vauhnik, V., 1972. *Nevidna fronta: spomini jugoslovanskega vojaškega atašėja v Berlinu 1938–41*. Ljubljana: ČGP Delo.
- Veljić, Z., 2004. *Diplomatski protokol*. Beograd: Diplomatska akademija MSP SCG.
- Vital, D., 1971. *The Survival of Small States*. New Jersey: Fair Lawn.
- Virk, T., 2009. Kosova teorija in zgodovina romana. V: J. Kos, 2009. *Svetovni roman*. Ljubljana: Literatura. str. 625–664.
- Vito, C. di S., 1984. *L'occhialino del re – Por bien ver*. Milan: Arnoldi Mondadori Editore.
- Vodopivec, P., 2006. *Od Pohlinove slovnice do samostojne države*. Ljubljana: Modrijan.
- Vončina, T., 2009. *Izjave predsedstva kot sredstvo skupne zunanje in varnostne politike*. Magistrsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

- Vošnjak, M., 1964. *Zid na mejni reki Selan*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Vošnjak, M., 1984. *Veleposlanikovi zapiski*. Maribor: Založba Obzorja.
- Vreg, F., 1973. *Družbeno komuniciranje: Mnenjski in komunikacijski procesi v družbenem sistemu*. Maribor: Založba Obzorja.
- Vukadinović, R., 1994. *Politika i diplomacija*. Zagreb: Otvoreno sveučilište.
- Wagner, M., 2011. *Isaac Asimov*.
<http://mitchwagner.com/tag/isaac-asimov/> (12.02.2014)
- Watkins, A., Gligorijević, S., 2009. NATO and the Balkans: The Case for Greater Integration. V: *News of the Euro-Atlantic Council of Slovenia: Young at 60 (Conference Materials)*. Volume VIII. No. 1/2009. Ljubljana. str. 79–81.
- Watson, A., 1982. *Diplomacy: The Dialogue Between States*. London: Eyre Methuen.
- Watson, A., 1991. *Diplomacy: The Dialogue Between States*. New York: Routledge.
- Watson, A., 2009. *The Evolution of the International Society: A Comparative Historical Analysis*. London: Routledge.
- Wedgwood, V., 2005. *The Thirty Years War*. New York: New York Review Books Classics.
- Wijk, de R., 2004. The Efficacy of ESDP. Small Countries and Force Transformation. V: E. Reiter, ur. 2004. *Jahrbuch für internationale Sicherheitspolitik 2004*. Hamburg, Berlin, Bonn: Mittler und Sihn GmbH. str. 329–348.
- Wiseman, G., 2005. »Polylateralism« and New Modes of Global Dialogue. V: C. Jönsson, R. Langhorne, ur. 2005. *Diplomacy, Volume 3: Problems and Issues in Contemporary Diplomacy*. London: SAGE Publications. str. 36–57.
- Wolf, S., 2010. Paradiplomacy: Scope, Opportunities and Challenges. *Bologna Center Journal of International Affairs*, 13 (2010).
<http://bcjournal.org/2007/paradiplomacy/> (16. 03. 2010)
- Wolfe, G., 2007. Introduction: Speak Science Fiction Like an Earthling. V: J. Prucher, J., ur. 2007. *Brave New Words: The Oxford Dictionary of Science Fiction*. New York: Oxford University Press. str. xix–xxi.
- Wouters, J., Duquet, S., Meuwissen, K., ur. 2013. The Vienna Conventions on Diplomatic and Consular Relations. V: F. A. Cooper, J. Heine, J., R. Thakur, ur. *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy*. Oxford University Press. str. 510–543.
- Zajc, D., ur. 2001. *Slovenska država ob deseti obletnici*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Zajc, D., 2004. *Razvoj parlamentarizma*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Zajc, D., 2007. Dejavnost Državnega zbora RS po vstopu Slovenije v EU. V: M. Haček, D. Zajc, ur. 2007. *Slovenija v evropski družbi znanja in razvoja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. str. 107–120.

- Zebrowski, G., 1995. Introduction. V: A. C. Clarke, 1995. *Childhood's End*. Connecticut: Easton Press. str. v–x.
- Zečević, M., 1990. *Vojna diplomatija*. Beograd: Vojno izdavački zavod.
- Zellner, W. et al., 2005. *Evaluating the OSCE and Its Future Role: Competencies, Capabilities, and Missions*. Hamburg.
- Zgaga, B., 2005. *Danes: Vsakdanji Nato*. Večer, sobota, april 24, 2005. str. 2.
- Zorman, I., 1991. *Donata*. Ljubljana: Prešernova družba.
- Zupančič, A., 2004. *Poetika. Druga knjiga*. Ljubljana: Analecta.
- Zver, M., 1990. Albin Prepeluh o demokraciji in avtonomiji Slovencev. *Teorija in praksa*. (27) 12. str. 1622–1629.
- Žerdin, H. A., 1997. *Generali brez kape: Čas odbora za varstvo človekovih pravic*. Ljubljana: Krt.

Dokumenti in gradiva

- A more secure world: Our shared responsibility. Report of the High-level Panel on Threats, Challenges and Change. New York: United Nations. 2004. (UNHP Report)
- Annual Reports of the Ministry of Defence of the Republic of Slovenia for Years 2001, 2002, 2003 (Popravi na koncu v: Letna poročila Ministrstva...?).
- Comprehensive Political Guidance
<http://www.nato.int/docu/basicxtxt/b061129e.htm> (20.12.2006)
- European Union. (2004): Research for a Secure Europe. Report of the Group of Personalities in the Field of Security Research. Luxembourg: European Union.
- Evropska varnostna strategija »Varna Evropa v boljšem svetu«.
- Government of the Republic of Slovenia (2009). Cooperation strategy of the Republic of Slovenia in international operations and missions.
www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=STRA58
- Government of the Republic of Slovenia (2019a). 10.01.2019. Action Plan of the Intergovernmental Working Group for Fight Against Human Trafficking for the Period 2019–2020. 10.01.2019.
www.gov.si/assets/vladne-sluzbe/UKOM/Boj-proti-trgovini-z-ljudmi/Dokumenti/Akcijски-nacrti/Akcijски_nacrt_2019-2020.pdf
- Government of the Republic of Slovenia (2019b). Action Plan for the Western Balkans.
www.gov.si/assets/ministrstva/MZZ/Dokumenti/skupna-zunanja-in-evropska-politika/siritev-in-JV-evropa/2ccl1a22125/ANC-ZB-za-2019.pdf

- Government of the Republic of Slovenia (2019c). The Governmental Strategy for Migration Policy and for the Coordination of Activities in this Area. www.gov.si/assets/ministrstva/MNZ/SOJ/STR17072019.pdf
- Our Common Future, World Commission on Environment and Development. New York, 1987.
- OSCE Strategy to Address Threats to Security and Stability in the Twenty-First Century.
- Resolution on the Starting Points of the National Security Concept of the Republic of Slovenia. 1993.
- Resolution on the National Security Strategy of the Republic of Slovenia. 2001. Working Guidelines of the Ministry of Defence of the Republic of Slovenia for the Period 2001–2004
- Riga Summit Declaration
<http://www.nato.int/docu/pr/2006/p06-150e.htm> (20.12.2006)
- The Environment in Europe
- United Nations. (2004): *A More Secure World: Our Shared Responsibility: Report of the Secretary-General's High-level Panel on Threats, Challenges and Change*. New York: United Nations.

Pravni viri

- Dunajska konvencija o diplomatskih odnosih.
- Dunajska konvencija o konzularnih odnosih.
- Vienna Convention on Consular Relations
https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_2_1963.pdf
- Vienna Convention on Diplomatic Relations
https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_1_1961.pdf
(Accessed 01 March 2021).
- Zakon o zunanjih zadevah Republike Slovenije.

Internetni viri

- http://sl.wikipedia.org/wiki/Slovenski_%C5%A1portniki
- Ministry of Foreign Affairs of Estonia
http://web-static.vm.ee/static/failid/361/mfa_structure.htm (accessed on 11.04.2009)
http://www.vm.ee/eng/kat_150/ (accessed on 11.04.2009)
- Ministry of Foreign Affairs of Latvia
<http://www.mfa.gov.lv/data/structure-mfa.pdf> (accessed on 11.04.2009)
<http://www.mfa.gov.lv/en/ministry/mission/> (accessed on 11.04.2009)
- Ministry of Foreign Affairs of Lithuania
<http://www.urm.lt/index.php?-2110357394> (accessed on 11.04.2009)
<http://www.urm.lt/index.php?1366094069> (accessed on 11.04.2009)
- Ministry of Foreign Affairs of Slovenia
http://www.mzz.gov.si/en/ministry_of_foreign_affairs/organisation/ (accessed on 11.04.2009)
http://www.mzz.gov.si/en/representations_abroad_and_information_on_countries/ (accessed on 11.04.2009)
- Parliament of the Republic of Slovenia (2010a). Declaration on the Western Balkans.
<http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=DEKL29>.
- Parliament of the Republic of Slovenia (2010b). Resolution on National Security Strategy of the Republic of Slovenia.
www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=RESO61.
- Parliament of the Republic of Slovenia (2015a). Declaration on the Foreign Policy of the Republic of Slovenia.
www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=DEKL37.
- Parliament of the Republic of Slovenia (2015b). Foreign Policy Strategy.
www.gov.si/assets/ministrstva/MZZ/Dokumenti/javne-objave/strateski-in-programski-dokumenti/3b680c3f05/strategija_ZP.pdf.
- Parliament of the Republic of Slovenia (2017). Resolution on the International Development Cooperation and Humanitarian Aid of the Republic of Slovenia.
www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=RESO117.
- Parliament of the Republic of Slovenia (2018a). International Development Cooperation and Humanitarian Aid of the Republic of Slovenia Act.
<http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO7602>.
- Parliament of the Republic of Slovenia (2019). The Governmental Strategy for migration policy and for the coordination of activities in this area.
www.gov.si/assets/ministrstva/MNZ/SOJ/STR17072019.pdf.

Parliament of the Republic of Slovenia (2018b). Strategy of the International Development Cooperation and Humanitarian Aid of the Republic of Slovenia till 2030.

www.gov.si/assets/ministrstva/MZZ/Dokumenti/multilateral/razvojno-sodelovanje/5d79681620/Strategija_MRSHP.pdf.

Republiški komite za mednarodno sodelovanje Socialistične republike Slovenije, 1975–1990.

Dostopno prek <http://arsq.gov.si/Query/detail.aspx?ID=25478>, 01.10.2010.

O avtorju

Prof. dr. Milan Jazbec je veleposlanik in redni profesor diplomacije, pisatelj in pesnik ter pripadnik prve generacije slovenskih diplomatov.

Zaposlen je na Ministrstvu za zunanje zadeve Republike Slovenije, kjer se ukvarja z regionalnimi pobudami. Bil je šesti slovenski veleposlanik v Severni Makedoniji (2016–2020) in pred tem četrti slovenski veleposlanik v Turčiji (2010–2015), nerezidenčno akreditiran v Azerbajdžanu, Iraku, Iranu, Libanonu in Siriji, ter državni sekretar na obrambnem ministrstvu (2000–2004).

V zunanjem ministrstvu je vodil Sektor za evropske države (2015–2016), Sektor za analize in raziskave (2000 in 2006–2010) ter Konzularni sektor (1996). V letih 1996–2000 je bil pooblaščen minister na veleposlaništvu v Stockholmu (diplomatsko pokrivanje Švedske, Danske, Norveške, Finske, Islandije, Estonije, Latvije in Litve, prvo leto kot odpravnik poslov).

V diplomatski službi je več kot tri desetletja; prej je delal v gospodarstvu, novinarstvu in politiki. Vojaški rok je služil v makedonskem mestu Štip. Oktobra 1987 je iz gospodarstva odšel v Beograd v Zvezni sekretariat za zunanje zadeve, kjer je končal diplomatsko akademijo. Junija 1991 je bil poslan v Celovec, kjer je bil zadnji jugoslovanski konzul, po mednarodnem priznanju Slovenije januarja 1992 do jeseni 1995 pa prvi slovenski konzul.

Diplomatsko kariero združuje z akademsko. Doktoriral je na Univerzi v Celovcu (2000), leta 2004 je bil izvoljen v docenta, 2009 v izrednega profesorja in 2015 v rednega profesorja diplomacije na Univerzi v Ljubljani. Od jeseni 2005 predava diplomacijo na Fakulteti za državne in evropske študije ter od ustanovitve dalje tudi na Fakulteti za slovenske in mednarodne študije, oboje na Novi univerzi. V letih 2004–2011 je predaval na Fakulteti za družbene vede. Leta 1981 je diplomiral iz novinarstva in leta 1983 iz obramboslovja, oboje na tedanji Fakulteti za sociologijo, politične vede in novinarstvo Univerze v Ljubljani. Med drugim je predaval na Dunajski diplomatski akademiji, Co-

lumbia New York in fakultetah za politične vede v Sarajevu in Zagrebu ter bil gostujoči profesor na univerzah Bilkent, METU in Ankara v Turčiji kakor tudi na South East European University v Tetovu in na International Balkan University v Skopju.

Objavil je 66 knjig (avtor, soavtor, urednik, sourednik, prevodi in ponatisi) in več kot 130 znanstvenih in strokovnih člankov o diplomaciji, varnosti in obrambi, vse v petnajstih jezikih: slovenski, angleški, nemški, albanski, turški, ruski, arabski, makedonski, bolgarski, črnogorski, bosanski, srbski, romski, vlaški in španski. Njegova biografija v sistemu COBISS obsega več kot 560 enot; bil je mentor šestim doktorjem znanosti in 35 magistrrom. Zraven diplomacije kot dejavnosti, organizacije in poklica se pionirsko posveča še diplomaciji in literaturi ter razvija sociologijo diplomacije.

Med njegovimi knjigami izstopajo dela o diplomaciji: Konzularni odnosi (1997), Diplomacija in Slovenci (1998, ur.), The Diplomacies of New Small States: The Case of Slovenia with some comparison from the Baltics (2001), Diplomacija in varnost (2002), Vojaška in obrambna diplomacija (2006) in Osnove diplomacije (2009). Njegova uredniška monografija Sociologija diplomacije je izšla v slovenščini 2012, razširjen prevod v angleščini 2014 in v ruščini 2015. Je vodilni avtor (soavtorji Marina Lukšič Hacin, Žiga Pirnat in Milena Stefanović Kajzer) znanstvene monografije Enake možnosti v slovenski diplomaciji (2010, angleški prevod 2011). Poznan je tudi po svoji knjigi Martin Krpan – diplomat in vojščak (2009), ki je doslej izšla v albanskem, makedonskem in ruskem prevodu (2018) ter prirejena v dvojezično slovensko-angleški izdaji (Diplomat Martin Krpan, 2015). Piše literarno trilogijo o diplomaciji z naslovom Dama v belem (prvi del Mavrica izza duše, 2006 in 2019, prevod v sedem jezikov, drugi del Iskanje izgubljene duše, 2017, prevod v makedonščino 2020). Objavil je več zbirk poezije v številnih jezikih, med njimi trilogijo Pesmi iz samoizolacije (Kapljica si, moja kapljica; Ko tole enkrat mine; Iščem nitke srebrne tvoje, 2020/2021, v petih jezikih) in Sijoča zvezda z levjo grivo (v osmih jezikih, 2020). Trenutno pripravlja znanstveno monografijo z naslovom Diplomacy and Globalization.

Ima večletno strateško izkušnjo iz mednarodnega gospodarstva z začetka svoje kariere (Vipap Krško, 1982–1987), ki jo je sicer pričel v vrhu slovenske

mladinske organizacije (član predsedstva, 1981–1982). Več kot desetletje se je aktivno ukvarjal z novinarstvom in delal za številne medije (med drugim za Radio Študent, Mladino in TV Slovenija). Od leta 2009 je odgovorni urednik mednarodne znanstvene revije *European Perspectives*, prav tako že vrsto let kot višji predavatelj in avtor bloga sodeluje z Diplo Foundation iz Ženeve.

Za svoje delo je prejel avstrijsko državno odlikovanje veliki zlati častni znak z zvezdo za zasluge za Republiko Avstrijo (2005) in srebrno priznanje Slovenske vojske (2013). Junija 2019 je v makedonskem Velesu prejel Častno Racinovo priznanje in julija istega leta v Sarajevu priznanje Najboljši veleposlanik v Jugovzhodni Evropi, poleti 1995 pa častni kovanec mesta Celovec. Od leta 2017 je član slovenskega PEN. Prav tako je član Slovenskega društva za mednarodne odnose in uredniškega odbora Zbirke Mednarodno pravo, ki jo izdajata Ministrstvo za zunanje zadeve in Fakulteta za družbene vede. Bil je član upravnega odbora Inštituta za narodnostna vprašanja (2008–2011), od avgusta 2020 pa je podpredsednik Mednarodnega centra za emocionalno inteligenco (Ohrid).

Doma je iz starodavne nižinske vasice Spodnja Pohanca pri Brežicah, ki se prvič pisno omenja davnega leta 1246.

Summary

This trilogy is composed of three books, covering different contributions of Dr Milan Jazbec, professor of diplomacy, diplomat, poet and writer that were published during the previous three decades, as follows:

Trilogy: **Selected Scientific Works and other Contributions by Milan Jazbec**

- Book One: **Diplomacy in Focus: *Selected Articles 1990–2021***
- Book Two: **Each Day Comes as New: *Selected Essays and Forewords 1990–2021***
- Book Three: **Security, Defence and Slovenia: *Selected Contributions 2001–2021***

The respected author is employed at the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Slovenia, dealing with regional issues. He was the sixth Slovene Ambassador to North Macedonia (2016–2020) and the fourth one to Turkey (2010–2015), accredited also to Azerbaijan, Iran, Iraq, Lebanon and Syria.

This selection encompasses approximately two thirds of his contributions from the mentioned period (his books and similar publications excluded). Apart his rich production, three reasons initiated this project. Firstly, an ambition to offer in one place the major part of his scientific and related writing. Secondly, to show the development of his broad and innovative contemplation and research on diplomacy and related topics. And thirdly, to mark three important occasions of this year: his 65th birthday, the 30th anniversary of the Slovene statehood and the 20th anniversary of the International Institute IFIMES (also the publisher of these three extensive volumes).

The first book brings 38 articles that focus primarily on diplomacy, in various contexts, from different points of view as well as directly and indirectly, through the glasses of diplomatic studies and also other disciplines, like in-

ternational relations, history, political sciences, diplomatic and consular law, sociology, literature, and were published in numerous Slovene and international scientific journals and monographs. His approach here is a scientific one, with which the author tries to contribute to diplomatic studies primarily and is dwelling on diplomacy as his most close and favorite topic.

The second book offers a series of essays, forewords and similar contributions from the same period, altogether 71 of them. Diplomacy as the cornerstone of the whole trilogy is here less visible; it is not in the forefront of the texts, but remains to be their indispensable frame and content. With various writing approaches, style and narrative the author shows his proficiency in a number of topics, disciplines and genre. As the main common denominator of these contributions, one could point out their reference to his home place.

The third book presents 43 articles on security, defense and Slovenia, in this case from the previous two decades of his writing. The author served as a State Secretary at the Slovene Ministry of Defense from December 2000 to November 2004, being in charge of defense policy, dealing in particular with the Slovene membership in NATO as one of the then two Slovene foreign policy priorities, the membership in the EU as the another one (the former was achieved in March and the latter in May 2004 respectively). During that period he was continuously publishing contributions on these topics, explaining security and defence issues, as well as the place and role of Slovenia within that frame. That way he was pointing out (presenting, explaining and defending) the path his country took.

All contributions are equipped with info about the date and place they were prepared. These facts show that the author was writing all the time and everywhere he was – a constant stream of reflections of time, environment and current affairs. The policy time frame of topics stretches already from the Peace of Westphalia, however, it is the end of the Cold War that the author is thrilled about. That immense structural change of the *Annus Mirabilis* also marks his life time, personal witnessing and the very essence of his thought.

At that time the author was desk officer for East Germany, West Berlin and Switzerland in the Federal Ministry of Foreign Affairs of the former Yugoslavia in Belgrade. This means he was following the development of the immense

change first hand, reading diplomatic reports and discussing issues with the representatives of the then Diplomatic Corps, writing memos and other papers for official purpose. Twenty years later he was Policy Planning Director in the Slovene Ministry of Foreign Affairs, during the first Slovene Presidency of the EU Council.

Ambassador Jazbec is the member of the first generation of Slovene diplomats and one of the so called diplomats of transition, serving as a Yugoslav diplomat (the last Consul in Klagenfurt, Austria, 1991) and then continued in the newly established Slovene diplomacy (the first Slovene Consul in Klagenfurt as well, 1992–1995).

With his expertise, experience and permanent writing contribution, stemming from his broad and long experience from diplomacy, academia, business, journalism and politics, he is the witness, active participant and contributor of that change and its aftermath.

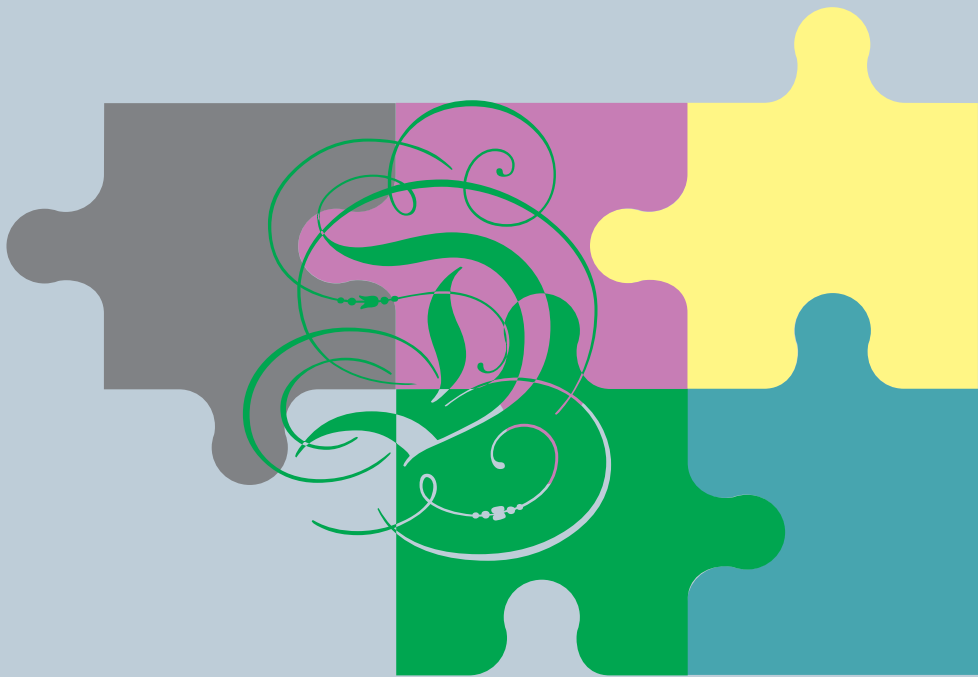
The author graduated from journalism (1981) and defence studies (1983) at the Faculty of sociology, political sciences and journalism (today Faculty of social sciences) at the University of Ljubljana, finished diplomatic school in Belgrade (1988) and gained PhD from sociology of diplomacy at the University of Klagenfurt in 2000. He was promoted to Assistant Professor of diplomacy in 2004, to Associate Professor in 2009, and to Professor in 2015 at the University of Ljubljana. He teaches diplomacy at the Faculty for Governmental and European Studies (since 2005) as well as at the Faculty for Slovene and International Studies (since 2020), both at the NOVA University. From 2004 till 2011 he was teaching at the Faculty of Social Sciences. His academic career goes in parallel with his diplomatic career, which is the primary one. This means he shares a unique, continuous and inspiring combination of diplomatic practicing and theorizing.

He started his career as the member of the Presidency of the Slovene Youth Organization (1980–1981), continued in the biggest Yugoslav pulp and paper mill Vipap Krško (1982–1987, firstly as a journalist, then as the executive director of administration) and then moving to diplomatic service in Belgrade. He served as a Consul in Klagenfurt, deputy head of mission in Stockholm (covering five Nordic and three Baltic states) and as the Ambassador to Turkey and North Macedonia.

Prof. Jazbec has published (author, coauthor, editor, coeditor, translations and reprints) 66 books in fourteen languages (Slovene, English, German, Albanian, Turkish, Russian, Arabic, Macedonian, Montenegro, Bosniak, Serb, Roma, Vlach and Spanish), including a few collections of poetry, as well as more than 130 articles on diplomacy and related topics. He gave lectures among others at the Diplomatic Academy of Vienna, Columbia New York, and Faculties of Political Sciences in Sarajevo and Zagreb, and was visiting professor at Bilkent University, Middle East Technical University and Ankara University (Turkey) as well as at South East European University and International Balkan University (North Macedonia). He is member of the Slovene Association of International Relations, and Slovene PEN as well as the cofounding editor of the international scientific journal *European Perspectives* (since 2009). He received the Austrian state decoration The Great Golden Decoration of Honour with Star for the Merit for the Republic of Austria (2005) and the Racin Award of Honor for literature (North Macedonia, 2019) and was awarded the best Ambassador in the South East Europe (Sarajevo, 2019).

He lives in Ljubljana, Slovenia. His birthplace Pohanca was mentioned for the first time in a written record in 1246.

Accompanying words were contributed by the following persons: the foreword to the trilogy by Prof. Dr. Lučka Kajfež Bogataj, climatologist and co-winner of the Nobel Peace Prize 2007, afterword to the trilogy by Dr. Andraž Zidar, director of the Diplomatic academy, Ministry of Foreign Affairs of Slovenia; foreword to the first book by Prof. Emeritus Mirko Pejanović, Vice President of the Academy of Science and Arts of Bosnia and Herzegovina, and member of the War Presidency of BiH, afterword by Žiga Pirnat, M.A., composer, musician, polyglot, entertainment manager, working in Hollywood; foreword to the second book by Mrs. Alenka Černelič Krošelj, director of the Posavje Museum Brežice and cultural expert, afterword by Mr. Martin Luzar, journalist at *Dolenjski list Novo mesto*; foreword to the third book by Assoc. Prof. Dr. Liliana Brožič, General Staff of the Slovene Armed Forces, and afterword by Mr. Aljoša Selan, M.A., defence diplomat and advertisement expert. A brief welcome word was contributed by Assoc. Prof. Dr. Zijad Bećirović, director of the International Institute for Middle East and Balkan Studies (IFIMES), the publisher. ■

UNIVERZA
V LJUBLJANI

FDV

Fakulteta
za družbene vede

9 789612 950743